ΒΟΗΘΕΙ ΣΑΥΤΟΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΑΓΓΛΙΚΟΥ

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΕΥΚΩΝ
"ΟΙ ΜΙΣΣΕ"
ΠΕΥΚΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗΣ
Τ.Κ. 68100 Τηλ. 61-405

ΤΟΥ

ΣΑΜΟΥΗΛ ΣΜΑΪΛΣ

Β. Εμπορικής
Γεωρ. Δ. Καυδιωτάκη-Καίνεως
διδασκάλου-δημοσιογράφου
εξ Αγιροφύλακος Σπάρτης.
Μετοχής 27-7-1949

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
Εκδοτης Ιωαννης Δ. Κολλαρος
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»
44 — Όδὸς Σταδίου — 44
1925

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν σφραγῖδα τοῦ Βιβλιοπωλείου τῆς «Ἑστίας».

Τύποις ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ ΛΕΩΝΗ ἐν ὁδῷ Περικλέους 16

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὸ παρὸν βιβλίον μοὶ ἐφάνη χρήσιμον καὶ ἁρμόζον πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς ἡμετέρας κοινωνίας. Δι' ὃ ἅμα περιῆλθεν εἰς χεῖράς μου τὸ ἀγγλικὸν πρωτότυπον διενοήθην νὰ μεταφράσω αὐτό. Ἀληθῶς ἡ διὰ τῆς ἀόκνου ἐπιμονῆς καὶ ἐπιμελείας ἐπιτυχία, ἡ βελτίωσις τῆς ἰδίας τύχης διὰ τῆς ἀληθοῦς διανοητικῆς ἀναπτύξεως, ἡ πεποίθησις εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις καὶ ἡ ἐμμονὴ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν ἠθικῶν τινων νόμων, ταῦτα πάντα, ἅτινα κατὰ τὸ πλεῖστόν εἰσιν ἴδια χαρακτηριστικὰ τῆς μεγάλης ἐκείνης ἀγγλοσαξωνικῆς φυλῆς, ἥτις σήμερον κυριαρχεῖ ἐπὶ τοῦ ἡμίσεος σχεδὸν τῆς οἰκουμένης, μοὶ ἐφάνησαν παραδείγματα καλὰ καὶ ἐπωφελῆ εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους.

Δὲν ἐτόλμησα νὰ ἐπιφέρω μεταβολὰς ἢ προσθήκας εἰς τὸ πρωτότυπον, καίτοι αἰσθάνομαι ὅτι δύναται ἐπωφελῶς ἔν τισι νὰ μεταποιηθῇ τὸ πόνημα ὑπὸ ἐπιδεξίου χειρός, ἴσως δὲ καὶ νὰ λάβῃ τὴν προσθήκην ἑτέρων τινῶν βιογραφιῶν· ἀφῆρεσα ὅμως ὀλίγα τινὰ ὀνόματα καὶ παραδείγματα οὐδὲν ἐνδιαφέρον δυνάμενα νὰ παρέχωσιν εἰς Ἕλληνας ἀναγνώστας. Δὲν εἶναι ἴσως ἄσκοπον νὰ προσθέσω ὅτι τὸ βιβλίον τοῦ Σαμουὴλ Σμάϊλς μετεφράσθη εἰς τὰς πλείστας τῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν καὶ ἔτυχεν ἐν Ἀγγλίᾳ ἀρίστης ὑποδοχῆς τυπωθὲν ἐπανειλημμένως εἰς πολλὰς χιλιάδας ἀντιτύπων· ἀπήνεγκε δὲ εἰς τὸν συγγραφέα καὶ πλοῦτον καὶ τιμάς.

Καθόσον ἀφορᾷ τὴν μετάφρασιν, πρῶτον δοκίμιον χειρὸς μὴ γεγυμνασμένης, ζητῶ ὑπὲρ αὐτῆς τὴν εὐμενῆ ἐπιείκειαν τῶν ἀναγνωστῶν.

ΒΟΗΘΕΙ ΣΑΥΤΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑ

«Τῷ πονοῦντι καὶ Θεὸς συλλαμβάνει»
(Εὐριπ. Ἱππολ.)

Τὸ σοφὸν τοῦτο ἀξίωμα ἑρμηνεύη ἐν συντομίᾳ τὸ ἐξαγόμενον τῆς ἀνθρωπίνης πείρας. Τὸ πνεῦμα τῆς αὐτοβοηθείας εἶναι πηγὴ πάσης ἀληθοῦς προσωπικῆς προόδου, ὅταν δὲ ἐνυπάρχη εἰς πολλοὺς, γίνεται αἴτιον ἐθνικῆς ἰσχύος καὶ ἐθνικοῦ μεγαλείου. Ἡ μὲν ἐξωτερικὴ βοήθεια πολλάκις ἐξασθενίζει, ἡ δὲ ἐσωτερικὴ πάντοτε ἐνισχύει. Ὅ,τι δήποτε πράττεται ὑπὲρ προσώπων ἢ τάξεων ἀμβλύνει τὸ πρὸς τὴν ἐργασίαν κέντρον καὶ ψυχραίνει τὸ αἴσθημα τῆς ἀνάγκης νὰ ἐργασθῇ ἕκαστος ὑπὲρ ἑαυτοῦ· διὸ, ὅπου ἡ κηδεμονία τῆς ἐξουσίας εἶναι ὑπερβολικὴ, ἐκεῖ ἡ δραστηριότης τῶν ἀνθρώπων χαλαροῦται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ ἐπὶ τέλους ἐπέρχεται ἀδυναμία.

Καὶ οἱ ἄριστοι τῶν νόμων οὐδεμίαν ἰσχυρὰν συνδρομὴν προσφέρουσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἐκτὸς μόνον ἂν ἐπιτρέπωσι τὴν ἐλευθερίαν τῆς οἴκοθεν ἀναπτύξεως ἑκάστου καὶ τῆς βελτιώσεως τῆς ἰδίας αὐτοῦ καταστάσεως. Ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι ἀνέκαθεν ῥέπουσι πρὸς τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ εὐτυχία καὶ ἡ εὐζωία αὐτῶν ἐξαρτῶνται μᾶλλον ἐκ τῶν νόμων ἢ ἐκ τῆς προσωπικῆς αὐτῶν διαγωγῆς· καὶ ἰδοὺ διατὶ ἡ ἀξία τῆς νομοθεσίας, θεωρηθείσης ὡς τοῦ κυριωτάτου ὀργάνου τῆς ἀνθρωπίνης προόδου, ἐξυμνήθη ὑπὲρ τὸ δέον. Διότι βεβαίως γινόμενός τις τὸ πολλοστημόριον τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας διὰ τῆς ὑπέρ ἑνὸς ἢ δύο βουλευτῶν ἅπαξ διδομένης ψήφου ἐν δια-

στήματι τεσσάρων ἢ πέντε ἐτῶν ἐξασκεῖ, ὅσον εὐσυνειδήτως καὶ ἂν πληροῖ τὸ καθῆκον τοῦτο, ἐλαχίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ βίου κα τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀνθρώπου. Πλὴν τούτου καθ' ἑκάστην σαφέστερον ἀποδεικνύεται ὅτι τὸ ἔργον τῆς κυβερνήσεως μᾶλλον ἀναχαιτίζει ἢ ἀναπτύσει τὴν ἐνέργειαν, διότι σκοπὸν κύριον ἔχει τὴν προστασίαν τῆς ζωῆς, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰδιοκτησίας. Ναὶ μὲν οἱ νόμοι φρονίμως ἐφαρμοζόμενοι ἐξασφαλίζουσιν ἀντὶ μικρᾶς προσωπικῆς θυσίας τὴν ἀπόλαυσιν τῶν διὰ τῆς ἐργασίας ἀποκτηθέντων ὑλικῶν ἢ ἠθικῶν ἀγαθῶν, οὐδεὶς ὅμως νόμος, ἔστω καὶ αὐστηρός, ἔχει τὴν δύναμιν νὰ μεταβάλῃ τὸν νωθρὸν εἰς ἐργατικόν, τὸν πολυδάπανον εἰς οἰκονόμον, τὸν φιλοπότην εἰς ἐγκρατῆ. Τοιαῦται ἐπανορθώσεις γίνονται μόνον διὰ προσωπικῆς ἐνεργείας, οἰκονομίας καὶ αὐταπαρνήσεως· γίνονται διὰ καλλιτέρων ἠθῶν καὶ οὐχὶ διὰ μεγαλυτέρων πολιτικῶν δικαιωμάτων.

Ἡ κυβέρνησις ἔθνους τινὸς εἶναι ἀντανάκλασις τοῦ χαρακτῆρος τῶν συγκροτούντων αὐτό. Ἐὰν μέν προπορεύηται τοῦ λαοῦ, καταβιβάζεται ἐξ ἀνάγκης εἰς τὴν θέσιν,εἰς ἣν οὗτος εὑρίσκεται· ἐὰν δὲ ὀπισθοδρομῇ, ἀναβιβάζεται προϊόντος τοῦ χρόνου, μέχρις αὐτοῦ.

Ἡ φύσις ἀπαιτεῖ, ὅπως οἱ νόμοι καὶ ἡ κυβέρνησις ἔθνους τινὸς ἁρμόζωνται πρὸς τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ, καθὼς καὶ τὸ ὕδωρ εὑρίσκει τὴν ἰδίαν ἰσοσταθμίαν. Οἱ μὲν εὐγενεῖς λαοὶ κυβερνῶνται πάντοτε εὐγενῶς, οἱ δὲ ἀμαθεῖς καὶ διεφθαρμένοι ἀγενῶς. Ἡ δὲ πεῖρα ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἀξία καὶ ἡ ἰσχὺς κράτους τινὸς ἐξαρτῶνται μᾶλλον ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τῶν πολιτῶν ἢ ἐκ τοῦ εἴδους τῶν νόμων· διότι τὸ μὲν ἔθνος σύγκειται ἐξ ὁμάδων ἀνθρώπων, ὁ δὲ πολιτισμὸς ἄλλην ἀξίαν δὲν ἔχει εἰμὴ τὴν τῆς προσωπικῆς καταστάσεως ἑκάστου τῶν ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παίδων,οἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν κοινωνίαν.

Ἡ ἐθνικὴ πρόοδος προέρχεται ἐκ τῆς προσωπικῆς ἑκάστου ἐργασίας, ἐνεργείας καὶ τιμιότητος, καθὼς καὶ ἡ ἐθνικὴ παρακμὴ πηγάζει ἐκ τῆς νωθρότητος, τοῦ ἐγωισμοῦ καὶ τῆς πονηρίας ἑκάστου. Ὅ,τι συνηθίζομεν νὰ περιγράφωμεν ὡς μεγάλας κοινωνικὰς πληγὰς εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁ κακοήθης τοῦ ἀνθρώπου βίος· διό, ἐὰν μόνον διὰ τοῦ νόμου προσπαθήσωμεν νὰ ἐκριζώσωμεν τὰς κακίας, θέλουσιν ἀναφανῇ ἐκ νέου καὶ ἀκμάσει ὑπὸ ἄλλην μορφήν, ἐκτὸς ἂν ἐπέλθῃ ῥιζικὴ μεταβολὴ εἰς τὸν βίον καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν ἀνθρώπων. Ἐὰν ὁ τρόπος οὗτος τοῦ σκέπτεσθαι ἔχῃ ὀρθῶς, ἕπεται ὅτι ἡ ὑπερτάτη φιλοπατρία καὶ ἡ ὑπερτάτη φιλανθρωπία

συνίστανται οὐχὶ τόσον εἰς τὴν μεταρρύθμισιν τῆς νομοθεσίας ὅσον εἰς τὴν βοήθειαν καὶ τὴν προτροπὴν τῶν ἀνθρώπων, ἵνα ἀνυψωθῶσι καὶ βελτιωθῶσι διὰ τῆς ἀνεξαρτήτου θελήσεως καὶ τῆς ἐλευθέρας προσωπικῆς ἐνεργείας. Ἡ ἐξωτερικὴ διοίκησις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι σχετικῶς ἀσυντελής, διότι τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ διοικήσεως. Ὁ χειρότερος δοῦλος δὲν εἶναι ὁ ὑποτασσόμενος εἰς δεσπότην, ἀλλ' ὁ ὑποκείμενος εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀμάθειαν, τὸ ἴδιον ἐγωισμὸν καὶ τὴν ἰδίαν πονηρίαν. Τὰ ἔθνη, τὰ συγχροτούμενα ὑπὸ τοιούτων ἀνελευθέρων καὶ κακῶς ἀνατεθραμμένων πολιτῶν, δὲν ἀπελευθεροῦνται μόνον διὰ τῆς ἀλλαγῆς δεσποτῶν καὶ νόμων· ἐνόσῳ δὲ ἐπικρατεῖ ἡ ὀλεθρία πλάνη, ὅτι ἡ ἐλευθερία ἀποκτᾶται διὰ τῆς μεταβολῆς τῆς κυβερνήσεως, εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι αἱ τοιαῦται μεταβολαὶ (ἀδιάφορον δὲ ἀντὶ πόσων θυσιῶν ἐξηγοράσθησαν) θέλουσιν ἀποβῆ ἀνωφελεῖς καὶ ἐφήμεροι καὶ ὅτι θέλουσιν ἐξαφανισθῆ, ὅπως καὶ τὰ πρόσωπα, τὰ ἀλληλοδιαδόχως ἀναφαινόμενα εἰς τοὺς μαγικοὺς τῶν παίδων φανούς. Τὰ θεμέλια τῆς ἐλευθερίας ἀνάγκη πᾶσα τὰ στηρίζωνται ἐπὶ τοῦ προσωπικοῦ χαρακτῆρος, ὅστις εἶναι ἡ μόνη βεβαία ἐγγύησις τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλείας καὶ τῆς ἐθνικῆς προόδου. Ὁ Ἰωάννης Στούαρτ Μὶλ παρατηρεῖ ὅτι «καὶ αὐτὸς ὁ δεσποτισμὸς δὲν παράγει τὰ χείριστα αὐτοῦ ἀποτελέσματα ἐνόσῳ ὑπάρχει προσωπικὴ πρωτοβουλία· πᾶσαν δὲ δύναμιν, καταβάλλουσαν τὸν προσωπικὴν ταύτην ἐνέργειαν, καλῶ *δεσποτισμὸν*, οἱονδήποτε ἕτερον ὄνομα καὶ ἂν φέρῃ».

Καθ' ἑκάστην ἀνανεοῦνται παλαιὰ σοφίσματα ὡς πρὸς τὴν τοῦ ἀνθρώπου πρόοδον. Καὶ τινὲς μὲν ποθοῦσι τοὺς Καίσαρας, τινὲς δὲ τὰς ἐθνικότητας καὶ ἕτεροι τὰς ἀποφάσεις τοῦ Κοινοβουλίου. «Πρέπει λέγουσί τινες, νὰ περιμένωμεν τοὺς Καίσαρας καὶ, ὅταν ἔρχωνται, μακάριος ὁ ἀναγνωρίζων καὶ ἀκολουθῶν αὐτοὺς λαός». (1). Τοῦ δόγματος τούτου ἡ ἑρμηνεία εἶναι ἐν συντόμῳ ἡ ἑξῆς· πάντα ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, οὐδὲν δὲ δι' αὐτοῦ,—δόγμα, ὅπερ λαμβανόμενον ὡς ὁδηγὸς ἐξολοθρεύει τὴν ἐλευθέραν συνείδησιν καὶ ταχέως προετοιμάζει τὴν ὁδὸν πρὸς πᾶν εἶδος δεσποτισμοῦ.

Ὁ Καισαρισμὸς εἶναι ἡ χειρίστη μορφὴ τῆς ἀνθρωπίνης λατρείας, ἡ ἁπλῆ λατρεία τῆς ἰσχύος, τοσοῦτον ἐξευτελιστικὴ περὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς, ὅσον ἡ ἁπλῆ λατρεία τοῦ πλούτου. Πο-

---

(1) *Ναπολ. Γ' Βίος τοῦ Καίσαρος.*

λὺ ὑγιέστερον δόγμα, ὅπερ ἔπρεπε νὰ ἐγχαραχθῇ εἰς τὸν νοῦν τῶν ἐθνῶν, εἶναι τὸ τῆς προσωπικῆς ἐνεργείας, διότι ἅμα ἐννοηθὲν ἐφαρμοσθῇ καλῶς, ἀπόλλυται καὶ ὁ Καισαρισμός. Αἱ δύο ἀρχαὶ εὑρίσκονται εἰς ἄμεσον ἀνταγωνισμόν, ἐφαρμόζεται δὲ εἰς αὐτὰς τὸ ὑπὸ τοῦ Βίκτωρος Οὐγὼ ῥηθὲν διὰ τὸν κάλαμον καὶ τὸ ξίφος ὅτι: «Τοῦτο καταβληθήσεται ὑπ' ἐκείνου».

Καὶ ἕτεραι δὲ ἐπικρατοῦσι προλήψεις, ἡ τῶν ἐθνικοτήτων καὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ Κοινοβουλίου. Καταλλήλως δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα τὰ ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου Δάργαν, ἑνὸς τῶν ἀκραιφνεστάτων πατριωτῶν τῆς Ἰρλανδίας, λεχθέντα κατὰ τὴν λῆξιν τῆς πρώτης βιομηχανικῆς ἐκθέσεως τοῦ Δουβλίνου. «Μὰ τὴν ἀλήθειαν, ἔλεγε, ποτὲ δὲν ἤκουσα τὴν λέξιν *ἀνεξαρτησίαν* χωρὶς νὰ ἐνθυμηθῶ τὴν πατρίδα καὶ τοὺς συμπολίτας μου. Πολλὰ ἤκουσα περὶ τῆς ἀνεξαρτησίας, ἣν προέκειτο νὰ λάβωμεν ἐκ τούτου, ἐκείνου ἢ τοῦ ἑτέρου, καὶ περὶ τῶν μεγάλων προσδοκιῶν, ἃς ἔπρεπε νὰ ἔχωμεν ἐκ τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐπιμιξίας ἀλλοεθνῶν προσώπων. Ἐν ᾧ δὲ ἐκτιμῶ, ὅπως πᾶς ἄλλος, τὰς μεγάλας ὠφελείας, ἃς θέλομεν ἀποκτήσει ἐκ τῆς κοινωνίας ταύτης, εἶχον πάντοτε τὴν βαθεῖαν πεποίθησιν ὅτι ἡ βιομηχανικὴ ἡμῶν ἀνεξαρτησία κρέμαται ἐξ ἡμῶν μόνον. Πέπεισμαι ὅτι οὐδέποτε δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν καλυτέραν εὐκαιρίαν καὶ νὰ ἔχωμεν μεγαλυτέρας ἐλπίδας, εἰμὴ εἰς τὸν παρόντα καιρόν, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἐργαζώμεθα καλῶς καὶ νὰ μεταχειριζώμεθα μετ' ἀκριβείας καὶ προσοχῆς τὰς δυνάμεις ἡμῶν. Ἐγένετο μὲν τὸ πρῶτον βῆμα, ἀλλ' ἡ ἐπιμονὴ εἶναι τὸ σπουδαιότατον μέσον τῆς ἐπιτυχίας· διό, ἐὰν ἐπιμένωμεν μετὰ ζήλου, ἔχω τὴν σταθερὰν πεποίθησιν ὅτι θέλομεν ἀπολαύσει ταχέως ἴσον πλοῦτον, ἴσην εὐτυχίαν καὶ ἴσην ἐλευθερίαν πρὸς οἱονδήποτε ἔθνος».

Τὰ ἔθνη πάντα προώδευσαν διὰ τῆς φρονήσεως καὶ τῆς ἐργασίας πολλῶν γενεῶν. Ὑπομονητικοὶ καὶ ἐπίμονοι ἐργάται πάσης τάξεως καὶ πάσης καταστάσεως, γεωργοὶ καὶ μεταλλουργοί, ἐφευρεταὶ καὶ σκαφεῖς, ἐργοστασιάρχαι, μηχανικοὶ καὶ τεχνῖται, ποιηταί, φιλόσοφοι καὶ πολιτικοί, ἅπαντες πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν συνετέλεσαν· ἑκάστη γενεά, οἰκοδομοῦσα ἐπὶ τῆς ἐργασίας τῆς παρελθούσης, ἀνυψοῖ αὐτήν. Ἡ ἐπαλληλία αὕτη εὐγενῶν ἐργατῶν. τῶν τεχνιτῶν τοῦ πολιτισμοῦ, ἐδημιούργησεν ἐκ τοῦ χάους τὴν τάξιν ἐν τῇ βιομηχανίᾳ, ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ τέχνῃ· ἡ δὲ ζῶσα φυλὴ γίνεται οὕτω κατὰ φυσικὸν λόγον κληρονόμος τοῦ πλουσίου κτήματος, τοῦ ἀποκτηθέντος ὑπὸ τῶν προγενεστέρων διὰ τῆς

ἀγχινοίας καὶ τῆς ἐργασίας καὶ ἀνατεθέντος εἰς ἡμᾶς, ἵνα καλλιεργήσαντες μετα δώσωμεν αὐτὸ οὐ μόνον ἀβλαβές, ἀλλὰ καὶ βελτιωμένον εἰς τοὺς διαδόχους.

Τὸ πνεῦμα τῆς πρωτοβουλίας, ἐκδηλούμενον διὰ τῆς ἐνεργητικότητος ἑκάστου, ὑπῆρξεν ἑκάστοτε εὐδιάκριτον σημεῖον τοῦ ἀγγλικοῦ χαρακτῆρος καὶ ἀποδεικνύει τὴν ἀληθινὴν ἀξίαν τῆς δυνάμεως τοῦ ἔθνους ἡμῶν. Καὶ πάντοτε μέν διεκρίθη ὑπερέχουσα τοῦ πλήθους σειρὰ ἀνδρῶν, οἵτινες εἵλκυσαν εἰς ἑαυτοὺς τὸ σέβας τοῦ κοινοῦ· ἀλλ' ἡ πρόοδος ἡμῶν ὀφείλεται καὶ εἰς μέγαν ἀριθμὸν κατωτέρας τάξεως καὶ ἧττον ἐπιφανῶν ἀνθρώπων. Μόνον τὸ ὄνομα τῶν στρατηγῶν μνημονεύεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν μεγάλων ἐκστρατειῶν, καὶ ὅμως ἡ γενναιότης καὶ ὁ ἡρωισμὸς τῶν ἁπλῶν στρατιωτῶν μεγάλως συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῆς νίκης. Καὶ αὐτὸς ὁ ἀνθρώπινος βίος ὑπάρχει τρόπον τινὰ «μάχη στρατιωτῶν», διότι πολλοὶ τῶν ἐν ταῖς τάξεσι διεκρίθησαν ἐν παντὶ χρόνῳ μεταξὺ τῶν ἐπιμονωτάτων ἐργατῶν. Πολλοὶ βίοι ἔμειναν ἀνιστόρητοι, καίτοι ἐπέδρασαν ἐπίσης ἰσχυρῶς εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν πρόοδον, ὅσον καὶ οἱ εὐτυχέστεροι ἡγήτορες, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἀναφέρονται εἰς τὰς βιογραφίας. Καὶ αὐτὸς ὁ ἁπλούστατος ἄνθρωπος, ὅταν παρέχῃ εἰς τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ παράδειγμα φιλοπονίας, ἐγκρατείας καὶ τιμίας προαιρέσεως, ἐπιδρᾷ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἐπὶ τῶν τυχῶν τῆς πατρίδος· ὁ βίος καὶ ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ ἀκουσίως μεταδίδονται εἰς τὸν βίον ἑτέρων, οὕτω δὲ πολλαπλασιάζονται τὰ καλὰ παραδείγματα πρὸς χρῆσιν τῶν ἐπερχομένων γενεῶν.

Ἡ καθημερινὴ πεῖρα ἀποδεικνύει ὅτι ὁ βίος, αἱ πράξεις, τὸ παράδειγμα ἐπιδρῶντα ἐπὶ τὴν κοινωνίαν ἀποτελοῦσι τὴν ἀρίστην πρακτικὴν ἀνατροφήν, πολὺ ἀνωτέραν καὶ πολὺ προτιμοτέραν τῆς ἐν τοῖς σχολείοις, τοῖς πανεπιστημίοις καὶ τοῖς γυμνασίοις διδασκαλίας· διότι ταῦτα ἁπλουστάτας μόνον ἀρχὰς διανοητικῆς καλλιεργείας διδάσκουσι. Διὸ πολὺ ὑπερέχει ἡ ζῶσα ἀνατροφή, ἡ καθ' ἑκάστην γινομένη κατ' οἶκον καὶ καθ' ὁδὸν μεταξὺ τῶν τεχνιτῶν καὶ εἰς τὸ ἐργαστήριον πλησίον τῆς ὑφαντικῆς μηχανῆς καὶ παρὰ τὸ ἄροτρον, παρὰ τῷ ἐμπόρῳ καὶ παρὰ τῷ ἐργοστασιάρχῃ καὶ πανταχοῦ, ὅπου δραστηρίως ἀσχολοῦνται οἱ ἄνθρωποι. Αὕτη εἶναι ἡ τελεία παίδευσις, ἥτις πρέπει νὰ δοθῇ εἰς πᾶν μέλος τῆς κοινωνίας καὶ ἣν ὠνόμαζεν ὁ Σχίλλερ «ἀνατροφὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους». Περιέχονται δ'ἐν αὐτῇ ἡ ἐνέργεια, ἡ διαγωγή, τὸ αὐτοδίδακτον καὶ πᾶν ὅ,τι φέρει ἀληθῶς τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὴν τακτικὴν διάταξιν

τῶν ἰδίων δυνάμεων καὶ προετοιμάζει πρὸς τὴν προσήκουσαν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων καὶ τῶν ἀσχολιῶν τοῦ βίου, πρὸς διδασκαλίαν δηλαδή, ἣν ἀδύνατον νὰ εὕρωμεν ἐν τοῖς βιβλίοις ἢ ἀπολαύσωμεν καὶ δι' αὐτῶν τῶν σπουδαιοτάτων φιλολογικῶν μελετῶν. Ὁ Βάκων παρατηρεῖ μετὰ τῆς συνήθους αὐτοῦ βαθυνοίας ὅτι «αἱ σπουδαὶ δὲν διδάσκουσι τὸν τρόπον τῆς χρήσεως αὐτῶν, ἀλλ' ἑτέρα τις σοφία, ἐκτὸς αὐτῶν καὶ ὑπεράνω αὐτῶν οὖσα, ἣν ἀποκτᾷ τις διὰ μόνης τῆς παρατηρήσεως». Ἡ σκέψις αὕτη ἐφαρμόζεται ἐπίσης ἀληθῶς εἰς τὸν πραγματικὸν βίον ὡς καὶ εἰς τὴν διανοητικὴν μόρφωσιν. Διότι ἡ πεῖρα καθ' ἑκάστην ἐνισχύει τὸ λεγόμενον ὅτι ὁ ἄνθρωπος τελειοποιεῖται μᾶλλον διὰ τῆς ἐργασίας ἢ διὰ τῆς φιλολογίας, ὅτι ἡ ζωὴ μᾶλλον ἢ ἡ φιλολογία, ἡ ἐνέργεια μᾶλλον ἢ ἡ σπουδὴ καὶ ὁ χαρακτὴρ μᾶλλον ἢ ἡ βιογραφία αἰωνίως τείνουσι πρὸς τὴν ἀνανέωσιν τῆς ἀνθρωπότητος.

Αἱ βιογραφίαι ὅμως τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, καὶ μάλιστα αἱ τῶν ἀγαθῶν, εἶναι διδακτικώταται καὶ ὠφελιμώταται, ὡς βοηθοί, ὁδηγοὶ καὶ παραδείγματα πρὸς τοὺς ἄλλους. Τινὲς τῶν καλυτέρων ἰσοδυναμοῦσι σχεδὸν πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον, διότι διδάσκουσιν ἐνάρετον βίον, ὑψηλὰς σκέψεις καὶ λαμπρὰς πράξεις πρὸς ὠφέλειαν τοῦ κόσμου καὶ τῶν πραττόντων αὐτάς. Τὰ πολύτιμα παραδείγματα περὶ τῆς δυνάμεως τῆς προσωπικῆς ἐνεργείας, τῆς ἐπομονῆς πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ, τῆς θαρραλέας ἐργασίας καὶ σταθερᾶς τιμιότητος, ἅτινα ἀποτελοῦσιν ἀληθῶς εὐγενῆ καὶ ἀνδρικὸν χαρακτῆρα, ἀποδεικνύουσιν ἀναντιρρήτως πᾶν ὅ,τι δύναται ἕκαστος νὰ πράττῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ εὐγλώττως παριστάνουσι τὴν ἰσχὺν τῆς εἰς ἑαυτὸν πίστεως καὶ τοῦ σεβασμοῦ, διότι δι' αὐτῶν δύναται καὶ ὁ ἐλάχιστος ν' ἀποκτήσῃ περιουσίαν καὶ τιμήν.

Διακεκριμένοι ἐπιστήμονες φιλόλογοι, καὶ τεχνῖται, ἀπόστολοι μεγάλων ἰδεῶν καὶ κάτοχοι γενναίων αἰσθημάτων δὲν ἀνήκουσιν εἰς ἐξαιρετικήν τινα ἐν τῷ κόσμῳ τάξιν ἢ θέσιν. Προῆλθον καὶ αὐτοὶ ἐκ τῶν σχολείων, τῶν ἐργαστηρίων, τῶν χωρίων, τῶν καλυβῶν ἢ τῶν μεγαλοπρεπῶν οἰκιῶν. Τινὲς ἐκ τῶν μεγαλυτέρων ἀποστόλων προῆλθον ἐκ τοῦ πλήθους, καὶ οἱ πτωχότατοι πολλάκις ἔλαβον ἀνωτάτας θέσεις, καὶ αἱ μᾶλλον ἀνυπέρβλητοι κατὰ τὸ φαινόμενον δυσκολίαι κατ' οὐδὲν ἐκώλυσαν τὴν πρόοδον αὐτῶν. Καὶ αὗται αἱ δυσκολίαι κατὰ διαφόρους περιστάσεις ἐφάνησαν οἱ κάλλιστοι αὐτῶν βοηθοί, διότι παρώτρυναν τὰς δυνάμεις πρὸς τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν καρτερίαν καὶ ἐγέννησαν προτερήματα, ἅτινα ἄλ-

λως ἤθελον μένει κεκοιμημένα καὶ ἄγνωστα. Ὑπάρχουσι τόσα παραδείγματα κωλυμάτων, οὕτω καταβληθέντων, καὶ θριάμβων, οὕτως ἀποκτηθέντων, ὥστε πληροῦται τὸ ῥηθὲν ὅτι «τὸ πᾶν κατορθοῦται διὰ τῆς θελήσεως». Δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν, παραδείγματος χάριν, τὴν ἀξιοπαρατήρητον περίστασιν τοῦ Ἱερεμίου Ταίλωρ, ὅστις ἐκ κουρέως ἐγένετο ὁ ποιητικώτερος τῶν ἱερέων, τοῦ Σὶρ Ῥιχάρδου Ἀρκράϊτ, τοῦ ἐφευρετοῦ τῆς κλωστικῆς μηχανῆς (spinning-jenny) καὶ ἱδρυτοῦ τῆς βαμβακουργίας, τοῦ λόρδου Τέντερδεν, ὅστις ἔγινεν εἷς τῶν περιφημοτάτων λόρδων μεγάλων δικαστῶν, καὶ τοῦ Τύρνερ, τοῦ ἀνωτάτου μεταξὺ τῶν ζωγράφων τῆς φύσεως.

Οὐδεὶς γινώσκει ἀκριβῶς τί ἦτο ὁ Σαικσπῆρος, ἀλλ' οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι κατήγετο ἐξ εὐτελοῦς τάξεως. Ὁ πατὴρ του ἦτο κρεοπώλης καὶ συγχρόνως λαχανοπώλης, ὁ δὲ Σαικσπῆρος φαίνεται ὅτι ἦτο ἐν τῇ νεαρᾷ ἡλικίᾳ ἐριουργὸς· τινὲς δὲ διαβεβαιοῦσιν ὅτι ἦτο κλητὴρ σχολείου καὶ μετὰ ταῦτα γραμματεὺς συμβολαιογράφου. Ἀληθῶς δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἦτο «ἐπιτομὴ οὐχὶ μιᾶς, ἀλλ' ἁπασῶν τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων». Διότι ἡ ἀκρίβεια τῶν ναυτικῶν ἐκφράσεών του εἶναι τοιαύτη, ὥστε ναυτικός τις συγγραφεὺς διαβεβαιοῖ ὅτι ἐξ ἅπαντος ἐγίνωσκε τὴν τέχνην, ἐν ᾧ κληρικός τις συμπεραίνῃ ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ὅτι διέτρεξε τὸ κληρικὸν στάδιον, ἕτερος δέ τις, καταγινόμενος περὶ τὰ τῶν ἵππων, διισχυρίζεται ὅτι ὁ Σαικσπῆρος ἦτο ἱππέμπορος· ἐχρημάτισεν ἀναμφιβόλως ὑποκριτὴς καὶ ἐπὶ τῆς ζωῆς του «πολλὰ πρόσωπα παρέστησε» συλλέγων ταυτοχρόνως τὰς θαυμαστὰς ἐκείνας γνώσεις ἐν τῷ ἐκτεταμένῳ σταδίῳ τῆς πείρας καὶ τῆς παρατηρήσεως. Ὁπωσδήποτε ἐπιμελῶς ἐσπούδασε καὶ δραστηρίως εἰργάσθη καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ ἔτι καὶ νῦν ἐπιδρῶσιν ἰσχυρῶς εἰς τὸ σχηματισμὸν τοῦ ἀγγλικοῦ χαρακτῆρος.

Ἡ κοινὴ τάξις τῶν ἐργατῶν ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς τὸν μηχανικὸν Βρίνδλεϋ, τὸν περιηγητὴν Κοὺκ καὶ τὸν ποιητὴν Βύρνς Οἱ κτίσται καὶ οἱ κεραμεῖς δύνανται δικαίως νὰ καυχῶνται διὰ τὸν Βενιαμὶν Ἴονσων ὅστις εἰργάσθη εἰς διάφορα κτίρια κρατῶν τὸ μυστρίον καὶ τὸ βιβλίον, διὰ τοὺς μηχανικοὺς Ἔδουαρς καὶ Τέλφορδ, τὸν γεωλόγον Οὔγον Μίλλερ καὶ τὸν Ἄλλαν Κυννινχάμ, συγγραφέα καὶ γλύπτην. Μεταξὺ δὲ τῶν ξυλουργῶν εὑρίσκομεν γνωστὰ ὀνόματα τοῦ Ἰνίγω Ἴονες, ἀρχιτέκτονος, τοῦ Ἄρρισων, χρονομετροποιοῦ, τοῦ Ἰωάννου Χοῦντερ, φυσιολόγου, τῶν ζωγράφων Ῥόμνεϋ καὶ

Ὄπιε, τοῦ εἰδικοῦ περὶ τὰς ἀνατολικὰς γλώσσας Λέε καὶ τοῦ γλύπτου Ἰωάννου Γίβσων.

Ἐκ τῆς τῶν ὑφαντῶν τάξεως ἐξῆλθον ὁ μαθηματικὸς Σίμσων, ὁ γλύπτης Βάκων, οἱ δύο Μίλνερς, ὁ Ἄδαμ Οὐάλκερ, ὁ Ἰωάννης Φῶστερ, ὁ ὀρνιθολόγος Οὐΐλσων, ὁ ἱεραπόστολος καὶ περιηγητὴς δόκτωρ Λίβιγγστων ὁ καὶ ποιητὴς Τάνναχιλλ. Οἱ ὑποδηματοποιοὶ ἔδωκαν ἡμῖν τὸν μέγαν ναύαρχον Σὶρ Κλαουδέσλεϋ Σόβελ, τὸν χημικὸν Στούρζων τοὺς συγγραφεῖς Σαμουὴλ Δρέϋ καὶ Γίφφορδ, τὸν ποιητὴν Βλούμφιλδ καὶ τὸν ἱεραπόστολον Γουλιέλμον Καρέϋ· ὁ δὲ Μόρισσων, ἕτερος διακεκριμένος ἱεραπόστολος, κατεσκεύαζε καλαπόδια. Πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ὑποδηματοποιός τις ἐν Βάνφ, ὀνομαζόμενος Θωμᾶς Ἔδουαρδς, ἀπεδείχθη σπουδαῖος φυσιοδίφης· οὗτος διατηρούμενος διὰ τῆς τέχνης ἀφιέρωσε τὰς ὥρας τῆς σχολῆς εἰς τὴν μελέτην τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης καὶ ἁπάντων τῶν κλάδων αὐτῆς. Αἱ δὲ ἔρευναι αὐτοῦ περὶ τῶν μικροτέρων μαλακοστράκων ἀντημείφθησαν διὰ τῆς ἀνακαλύψεως ἀγνώστου εἴδους, ὅπερ ὠνομάσθη παρὰ τῶν φυσιοδιφῶν «Ἐδουάρδιον».

Οὐδ' οἱ ῥάπται ἔμειναν ἄσημοι. Ὁ ἱστοριογράφος Ἰωάννης Στὼ ἐχρημάτισέ ποτε ῥάπτης. Ὁ Ἴακσων νεανίας ὤν, ἔρραπτεν ἐνδύματα, ὁ δὲ γενναῖος Σὶρ Ἰωάννης Χαύξουδ, ὅστις τοσοῦτον διεκρίθη κατὰ τὴν μάχην τοῦ Πουατιὲ καὶ ἔλαβεν τὸ ἄξίωμα τοῦ ἱππότου παρὰ τοῦ Ἐδουάρδου Γ' διὰ τὴν ἀνδρείαν του, ὑπῆρξε βοηθὸς ῥάπτου ἐν Λονδίνῳ. Ὁ ναύαρχος Χόῤῥσων, ὅστις ἔθραυσε τὸν ἱστὸν ἐν Βίγῳ κατὰ τὸ 1709 ἔτος, τὸ αὐτὸ ἐπιτήδευμα ἐξήσκει. Εἰργάζετο ὡς μαθητὴς παρὰ ῥάπτῃ ἐν τῇ νήσῳ Οὐάϊτ, ὅτε ἔφθασεν ἡ εἴδησις ὅτι μοῖρα πολεμικῶν πλοίων ἡτοιμάζετο νὰ ἀποπλεύσῃ. Ἐξορμήσας τοῦ ἐργαστηρίου ἔτρεξε μετὰ τῶν συναδέλφων αὐτοῦ πρὸς τὴν παραλίαν, ἵνα ἴδῃ τὸ θέαμα. Ὁ νεανίας κατελήφθη αἰφνιδίως ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τῆς ναυτικῆς ζωῆς καὶ πηδήσας ἐντὸς λέμβου κατώρθωσε νὰ πλησιάσῃ τὴν ναυαρχίδα καὶ νὰ γίνῃ δεκτὸς ὡς ἐθελοντής. Πολλὰ μετὰ ταῦτα ἔτη ἐπέστρεψεν εἰς τὸ πατρικὸν χωρίον πλήρης τιμῶν καὶ ἐν τῷ αὐτῷ οἰκίσκῳ, ὅπου ἄλλοτε εἰργάζετο ὡς ῥάπτης, ἐγευμάτισε διὰ στέατος καὶ ᾠῶν. Ἀλλ' ὁ ἐξοχώτερος μεταξὺ τῶν ῥαπτῶν εἶναι ἀναντιῤῥήτως ὁ Ἀνδρέας Ἰόνσων, ὁ πρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ἀνὴρ ἐκτάκτου ἰσχυρᾶς θελήσεως καὶ διανοητικῆς δυνάμεως. Ὁμιλῶν περὶ ἑαυτοῦ ἐν τῷ ἐν Οὐάσιγκτων ἐκφωνηθέντι μεγάλῳ λόγῳ λέγει ὅτι διέτρεξεν ὅλους τοὺς κλάδους τοῦ πολιτικοῦ σταδίου ἀρχίσας ἀπὸ ἀστυνομικοῦ κλη-

τῆρος. Ἐνῷ δὲ ἔλεγε τοῦτο, ἔκραξέ τις ἐκ τοῦ πλήθους. «Ἤρχισες ἀπὸ τὴν θέσιν ῥάπτου!» Καὶ ὁ Ἰόνσων, χωρὶς διόλου νὰ ὀργισθῇ διὰ τὴν ὕβριν, μετεχειρίσθη ἐξ ἐναντίας αὐτὴν πρὸς ἴδιον ὄφελος εἰπὼν τάδε· «Κύριός τις λέγει ὅτι ἐχρημάτισα ῥάπτης· τοῦτο οὐδόλως μὲ δυσαρεστεῖ, διότι, ὅτε ἤμην ῥάπτης, εἶχον καλὴν φήμην καὶ τὰ ἐνδύματα ἦσαν εὔμορφα· ἐτήρουν πάντοτε τὸν λόγον μου πρὸς τοὺς πελάτας καὶ πάντοτε εἰργαζόμην ἐπιμελῶς».

Ὁ Καρδινάλιος Οὐλσέϋ, ὁ Δὲ Φοέ, ὁ Ἀκενσάϊδ καὶ ὁ Κὶρκ Οὐάϊτ ἦσαν υἱοὶ κρεοπωλῶν, ὁ Βύνιαν λεβητοποιὸς καὶ ὁ Ἰωσὴφ Λαγκάστερ κανιστροποιός. Μεταξὺ τῶν ἀρίστων ὀνομάτων, ἅτινα συνδέονται μετὰ τῆς ἐφευρέσεως τῆς ἀτμομηχανῆς εὑρίσκονται τὰ τοῦ Νεύκομεν, τοῦ Οὐάτ καὶ Στέφενσων· ὁ πρῶτος ὑπῆρξε σιδηρουργὸς, ὁ δεύτερος κατεσκεύαζε μαθηματικὰ ἐργαλεῖα καὶ ὁ τρίτος ἁπλοῦς θερμαστής. Ὁ Ἔρσελ διετέλεσεν αὐλητὴς εἰς στρατιωτικὴν μουσικήν. Ὁ Μιχαὴλ Φαράδεϋ, υἱὸς σιδηρουργοῦ, ἐχρημάτισε βοηθὸς βιβλιοδέτου καὶ ἐξήσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ δευτέρου ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτοῦ· εἶτα δ' ἀνεδείχθη ὁ ἐξοχώτατος μεταξὺ τῶν φιλοσόφων ὑπερέχων καὶ αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ, τοῦ Σὶρ Δαίβυς, κατὰ τὴν σαφήνειαν τῆς ἑρμηνείας τῶν δυσκολωτάτων ζητημάτων τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης.

Μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες συνετέλεσαν τὰ πλεῖστα εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἀρίστης τῶν ἐπιστημῶν, τῆς ἀστρονομίας, διέπρεψεν ὁ Κοπέρνικος, υἱὸς Πολωνοῦ ἀρτοποιοῦ, ὁ Κέπλερ, υἱὸς Γερμανοῦ ξενοδόχου καὶ χρηματίσας ὑπηρέτης ἐν τῷ ξενοδοχείῳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· ὁ δ' Αλεμπέρτ, ἔκθετον τέκνον, εὑρεθὲν κατὰ χειμερινήν τινα νύκτα ὑπὸ ὑαλοπώλιδος ἐπὶ τῶν βαθμίδων τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἐν Παρισίοις, ὁ Νεύτων καὶ ὁ Λαπλάς, ὁ μὲν υἱὸς γεωργοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ, ὁ δὲ πτωχοῦ χωρικοῦ τῆς Γαλλίας. Οἱ διακεκριμένοι οὗτοι ἄνδρες κατώρθωσαν ἐναντίον τῶν δυσχερειῶν τοῦ βίου νὰ ἀποκτήσωσι φήμην ἀκλόνητον καὶ αἰωνίαν διὰ τῆς μεγαλοφυΐας, ἣν ὁλόκληρος ὁ πλοῦτος τοῦ κόσμου ἀδυνατεῖ νὰ παράσχῃ. Καὶ ὁ πλοῦτος ἤθελεν ἴσως φανῇ μεγαλύτερον πρόσκομμα δι' αὐτοὺς ἢ τὰ πενιχρὰ αὐτῶν μέσα. Ὁ πατὴρ τοῦ Λαγράνζ, τοῦ ἀστρονόμου καὶ μαθηματικοῦ, ἦτο ταμίας τοῦ ὑπουργείου τῶν στρατιωτικῶν ἐν Τουρίνῳ, ἀλλὰ πτωχεύσας ἕνεκα διαφόρων ἐπιχειρήσεων ἀφῆκε τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ εἰς ἀπορίαν. Ὁ δὲ Λαγράνζ συνήθιζε μετὰ ταῦτα νὰ ἀποδίδῃ χάριν εἰς τὴν ἀπορίαν ἐκείνην διὰ τὴν δόξαν καὶ τὴν

εὐτυχίαν, ἃς ἀπέκτησεν. «Ἐὰν ἤμην πλούσιος, ἔλεγε, πιθανῶς δὲν ἤθελον γίνει μαθηματικός».

Ἐξαιρέτως διεκρίθησαν ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν οἱ υἱοὶ τῶν ἱερέων καὶ ἐν γένει τῶν κληρικῶν· μεταξὺ αὐτῶν εὑρίσκομεν τὰ ὀνόματα τοῦ Δραὶκ καὶ τοῦ Νέλσωνος, γνωστῶν διὰ τὸν κατὰ θάλασσαν ἡρωϊσμόν. Υἱοὶ εἰσαγγελέων ἦσαν ὁ Σκὸττ καὶ ὁ Οὐωρδσουόρθ. Ὁ Λαϊάρδης, ὁ ἀνακαλύψας τὰ μνημεῖα τῆς Νινευῆς, ἦτο γραμματίδιον δικηγόρου καὶ ὁ Σὶρ Γουλιέλμος Ἄρμστρογ, ὁ ἐφευρέτης τῆς ὑδραυλικῆς μηχανῆς καὶ τοῦ ἐπωνύμου τηλεβόλου, ἐσπούδασε νομικὰ καὶ ἐχρημάτισε δικηγόρος ἐπί τινα καιρόν. Ὁ Δαίδυς ἔλεγε περὶ ἑαυτοῦ: «Ὅ,τι εἶμαι αὐτομάτως ἔγινα· λέγω δὲ τοῦτο χωρὶς νὰ καυχηθῶ καὶ ἐν ἀγνότητι ψυχῆς». Ὁ Ῥιχάρδος Ὄβεν, τὸ δαιμόνιον πνεῦμα τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας, ἤρχισε τὸ στάδιον αὐτοῦ ὡς ναυτίλος καὶ ἦτο σχετικῶς προβεβηκὼς τὴν ἡλικίαν, ὅτε ἀφιερώθη εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς ἐρεύνας, ἐξ ὧν ἐδοξάσθη. Ἀπέκτησεν ἐν μέρει τὰς ἐκτεταμένας αὐτοῦ γνώσεις, ἐν ᾧ ἔγραφε τὸν κατάλογον τοῦ ὑπὸ Ἰωάννου Χοῦντερ συνταχθέντος ἐξαισίου μουσείου, παρ' ᾧ εἰργάσθη ἐπὶ δεκαετίαν ἐν τῷ χειρουργικῷ σχολείῳ.

Ἡ ξένη βιογραφία οὐχ ἧττον τῆς ἀγγλικῆς γέμει ὀνομάτων ἀνδρῶν, οἵτινες ἐδόξασαν τὴν πενίαν διὰ τῶν ἔργων καὶ τῆς εὐφυΐας. Ἐτίμησαν τὴν τέχνην ὁ Κλαύδιος, υἱὸς ζαχαροπλάστου, ὁ Γέεφς, υἱὸς ἀρτοπώλου, ὁ Λεοπόλδος Ῥοβέρτ, υἱὸς ὡρολογοποιοῦ, ὁ Χάϋδεν, υἱὸς ἁμαξοποιοῦ. Ὁ πατὴρ τοῦ Γρηγορίου Γ' ἦτο ξυλουργός, τοῦ Σέξτου Ε' ποιμὴν καὶ τοῦ Ἀδριανοῦ ς' πτωχὸς πορθμεύς. Ὅτε ἦτο παῖς ὁ Ἀδριανός, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ προμηθευθῇ τὸ ἀναγκαῖον πρὸς μελέτην φῶς, συνήθιζε νὰ προετοιμάζῃ τὰ μαθήματα αὐτοῦ πλησίον τῶν κατὰ τὰς ὁδοὺς καὶ περὶ τὰς ἐκκλησίας εὑρισκομένων φανῶν ἀποδεικνύων οὕτω βαθμὸν ὑπομονῆς καὶ ἐπιμελείας, προμηνύοντα τὴν μέλλουσαν μεγαλοψυχίαν τοῦ ἀνδρός. Ἐκ ταπεινοῦ ἐπίσης γένους ἦσαν ὁ ὀρυκτολόγος Χωΐ, υἱὸς ὑφαντοῦ, ὁ μηχανικὸς Χώτχεϊλ, υἱὸς ἀρτοπώλου, ὁ μαθηματικὸς Ἰωσὴφ Φουριέρος, υἱὸς ράπτου, καὶ ὁ φυσιοδίφης Γέσνερ, υἱὸς σκυτοτόμου. Οὗτος ἤρχισε τὸ στάδιον μεταξὺ δεινῶν περιστάσεων, προερχομένων ἐκ πενίας, ἐξ ἀσθενείας καὶ ἐξ οἰκιακῶν δυστυχημάτων· ἀλλ' ὅμως οὐδεμία ἐξ αὐτῶν ἀπεθάρρυνεν αὐτόν. Ὁ βίος αὐτοῦ ὑπῆρξε βεβαίως τρανοτάτη ἀπόδειξις τῆς ἀληθείας τῶν λεγομένων, ὅτι καὶ οἱ πολυάσχολοι, ὅταν ἐπιθυμῶσι νὰ ἐργασθῶσιν, εὑρίσκουσι καιρόν. Τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα ἔδειξε καὶ ἕτερος ἀνήρ,

ὁ Πέτρος Ῥαμὺς ἐκ Πικαρδίας. Οἱ γονεῖς αὐτοῦ ἦσαν πτωχοὶ καὶ ὁ Πέτρος ἐφύλαττε τὰ πρόβατα, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ηὐχαριστεῖτο ἐδραπέτευσεν εἰς Παρισίους καὶ μετὰ πολλὰ παθήματα κατώρθωσε νὰ εἰσέλθῃ ὡς ὑπηρέτης εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Ναβάρρας. Ἡ θέσις, ἂν καὶ ταπεινή, ἔφερεν αὐτὸν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς παιδείας καὶ ταχέως ἔγινεν εἷς τῶν πλέον διακεκριμένων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ὁ χημικὸς Βωκελὶν ἦτο υἱὸς χωρικοῦ ἐν Καλβαδός. Κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἡ ἐνδυμασία αὐτοῦ ἦτο πενιχρὰ καὶ μεγίστη ἡ εὐφυΐα. Ὁ διδάσκαλος, ὅστις ἐδίδασκεν αὐτὸν τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφήν, ἐπαινῶν τὴν ἐπιμέλειάν του πολλάκις ἔλεγε : «Θάρρει, τέκνον μου· μελέτησον, ἐργάσθητι καὶ θέλει λάμψει ἡμέρα, καθ' ἣν τὰ ἐνδύματά σου ἔσονται κομψὰ ὡς τὰ τοῦ κανδηλανάπτου τῆς ἐκκλησίας». Φαρμακοποιός τις ἐπισκεφθεὶς τὸ σχολεῖον καὶ θαυμάσας τοὺς ῥωμαλέους βραχίονας τοῦ νεανίσκου προέτεινεν αὐτῷ νὰ κοπανίζῃ τὰ φάρμακά του· ὁ δὲ Βωκελὶν ἐδέχθη τὴν πρότασιν ἔχων τὴν ἐλπίδα νὰ αὐξήσῃ τὰς γνώσεις αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ φαρμακοποιὸς ἀπηγόρευσεν αὐτῷ τὴν μελέτην, ὁ νέος ἰδὼν ὅτι οὐδὲν ὠφελεῖται ἐγκατέλειψε τὴν ὑπηρεσίαν καὶ μετέβη εἰς Παρισίους φέρων πήραν ἐπὶ τῆς ῥάχεως. Εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἐζήτησε θέσιν βοηθοῦ παρὰ φαρμακοποιῷ, ἀλλ' ἀπέτυχε. Τεταλαιπωρημένος δὲ ἠθικῶς καὶ φυσικῶς ἠσθένησε καὶ μετεκομίσθη εἰς τὸ νοσοκομεῖον, ὅπου παρ' ὀλίγον ἀπέθνησκεν. Ἀλλ' ἡ καλὴ μοῖρα ἐφύλαττε τὸν μέχρι τοῦδε δυστυχοῦντα νέον. Ἰάθη καὶ πάλιν ἤρχισεν ἐρευνῶν περὶ θέσεως, τῆς ὁποίας ἔτυχε τέλος παρά τινι φαρμακοποιῷ. Μετ' ὀλίγον ἐγνώρισε τὸν ἀξιόλογον χημικὸν Φουρκρουὰ καὶ ταχέως ἔγινεν ἰδιαίτερος αὐτοῦ γραμματεύς· μετὰ πολλὰ ἔτη συνέβη ὁ θάνατος τοῦ ἐξαιρέτου φιλοσόφου καὶ ὁ Βωκελὶν διεδέχθη αὐτὸν ἐπὶ τῆς ἕδρας τῆς χημείας. Τέλος δὲ ἐν ἔτει 1829 οἱ ἐκλογεῖς τῆς ἐπαρχίας Καλβαδὸς ἐξελέξαντο αὐτὸν βουλευτὴν καὶ τοιουτοτρόπως θριαμβεύων ἐπανῆλθεν εἰς τὸ χωρίον, ὅθεν πρὸ τοσούτων χρόνων ἀνεχώρησεν ἄγνωστος καὶ ἐνδεής.

Ἡ Ἀγγλία δὲν δύναται νὰ ἐπιδείξῃ ἄνδρας, ἀρχίσαντας ἀπὸ τῶν ἁπλῶν τάξεων τοῦ στρατοῦ καὶ προαχθέντας μέχρι τῶν ἀνωτάτων στρατιωτικῶν θέσεων, ἐν ᾧ ἐν Γαλλίᾳ ἀπὸ τῆς πρώτης ἐπαναστάσεως ἀδιακόπως συνέβη τοῦτο. «Τὸ ἀνοικτὸν τῇ ἱκανότητι στάδιον» πολλάκις λαμπρῶς ἐτιμήθη ἐκεῖ, ἤθελε δὲ γίνει ἀναμφιβόλως τὸ αὐτὸ καὶ παρ' ἡμῖν, ἐὰν εἴχομεν τοσαύτας εὐκαιρίας προβιβασμῶν. Ὁ Χώς, ὁ Οὐμβέρτος καὶ ὁ Πισεγρὺ ἤρχισαν τὸ στά-

διόν των ὡς ἁπλοῖ στρατιῶται. Ὁ Χώς, ὑπηρετῶν ἐν τῷ βασιλικῷ στρατῷ, ἐκέντα ἐνδύματα καὶ διὰ τοῦ τιμήματος τῆς ἐργασίας αὐτοῦ ἠγόραζε βιβλία περὶ πολεμικῆς ἐπιστήμης. Ὁ Οὐμβέρτος ἦτο ἀνάγωγος νέος ὤν. Τῷ δεκάτῳ ἕκτῳ ἔτει τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἐδραπέτευσεν ἀπὸ τοῦ πατρικοῦ οἴκου καὶ ἐναλλὰξ ἐχρημάτισεν ὑπηρέτης ἐμπόρου ἐν Νανσύ, ἐργάτης ἐν Λυὼν καὶ μεταπράτης δερμάτων κονίκλων. Τὸ 1792 ἔλαβεν ὑπηρεσίαν ὡς ἐθελοντὴς καὶ μετὰ ἓν ἔτος ἔγινεν ὑποστράτηγος. Ὁ Κλεβέρ, ὁ Λεφέβρ, ὁ Δικτώρ, ὁ Δ' Ἔρλον, ὁ Μυράτ, ὁ Βεσσιὲρ καὶ ὁ Νέϋ ἦσαν κατ' ἀρχὰς ἁπλοῖ στρατιῶται. Ὁ Σαὶν Σύρ, υἱὸς βυρσοδέψου εἰς Τούλ, ἐχρημάτισε κατὰ πρῶτον ὑποκριτής, ἀλλ' ὕστερον ἐνεγράφη εἰς τὸ ἐλαφρὸν ἱππικὸν καὶ ἔγινε λοχαγὸς τὸ αὐτὸ ἔτος. Ὁ Βικτώρ, δοὺξ τοῦ Βελλυνὼ εἰσῆλθεν εἰς τὸ πυροβολικὸν τῷ 1781, ἀπεβλήθη τῆς ὑπηρεσίας κατὰ τὰ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τελευταῖα συμβάντα, ἀλλ' ἅμα ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος ἐνεγράφη ἐκ νέου καὶ μετ' ὀλίγους μῆνας ἔλαβε διὰ τῆς τόλμης καὶ τῆς ἱκανότητός του τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου. Ὁ Μυράτ, «ὁ εὐειδὴς ξιφομάχος», ἦτο υἱὸς ξενοδόχου χωρίου τινὸς τοῦ Περιγόρδ, ὅπου ἐπεμελεῖτο τοὺς ἵππους. Κατετάχθη δὲ τὸ πρῶτον εἰς τάγμα ἱππέων, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀπεβλήθη διὰ τὴν ἀπείθειαν, ἀλλ' ἐγγραφεὶς ἐκ νέου, ταχέως ἀπέκτησε τὸν βαθμὸν τοῦ συνταγματάρχου. Ὁ Νέϋ κατὰ τὸ δέκατον ὄγδοον ἔτος κατετάχθη εἰς τοὺς Οὐσσάρους καὶ προεβιβάσθη βαθμηδόν. Εἶχε δὲ προστάτην τὸν Κλεβέρ, ὅστις ταχέως ἀνακαλύψας τὴν ἱκανότητά του ἔδωκεν αὐτῷ τὸ ἐπώνυμον τοῦ «Ἀκαμάτου». Ἀφ' ἑτέρου ὅμως ὁ Σοὺλτ ὑπηρέτησεν ἓξ ἔτη πρὶν λάβῃ τὸν βαθμὸν τοῦ δεκανέως, οὐδὲν ἧττον ταχέως προεβιβάσθη σχετικῶς πρὸς τὸν Μασσέναν, ὅστις δεκατέσσαρα ἔτη ὑπηρέτησεν, ἵνα γίνῃ δεκανεύς· μετὰ ταῦτα ὅμως διῆλθε βαθμηδὸν ὅλους τοὺς βαθμοὺς μέχρι τοῦ στρατάρχου, ἀλλ' ἔλεγε πάντοτε ὅτι περισσότερον ἐκοπίασεν, ὅπως γίνῃ δεκανεὺς ἢ ὅπως λάβῃ τοὺς λοιποὺς βαθμούς. Τοιοῦτοι προβιβασμοὶ ἐξακολουθοῦσιν ἐν τῷ γαλλικῷ στρατῷ μέχρι τοῦ νῦν. Ὁ Σαγγαρνιέρος κατετάχθη εἰς τὸ τάγμα τῶν σωματοφυλάκων τοῦ βασιλέως ἐν ἔτει 1815 ὡς στρατιώτης. Ὁ στρατάρχης Βοζὼ μόνον μετά τετραετίαν ἔγινεν ἀξιωματικός, ὁ δὲ στρατάρχης Ῥανδόν, ὁ μετὰ ταῦτα ὑπουργός, ἦρχισε τὸ στάδιον αὐτοῦ ὡς τυμπανιστὴς καὶ παρίσταται ἐν τῇ ἐν Βερσαλλίαις εἰκόνι αὐτοῦ ἔχων τὴν χεῖρα ἐπὶ τυμπάνου ζωγραφηθεὶς οὕτω κατ' ἰδίαν αἴτησιν. Τοιαῦτα παραδείγματα ἐμπνέουσιν ἐνθουσιασμὸν εἰς τοὺς Γάλλους στρατιώτας, διότι

ἕκαστος αἰσθάνεται ὅτι δύναται νὰ ἀποκτήσῃ τὰς ὑπερτάτας τιμάς.

Καὶ ἔχομεν ἀληθῶς τοσαῦτα παραδείγματα ἀνδρῶν μεταξὺ τῶν ἐθνῶν, οἵτινες διὰ τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς ἐργασίας ἀνυψώθησαν ἐκ τῶν εὐτελεστάτων τάξεων μέχρι τῶν ἀνωτάτων θέσεων πρὸς ὄφελος τῆς κοινωνίας, ὥστε πρὸ πολλοῦ ἐπαύσαμεν θεωροῦντες ταῦτα ὡς ἐξαιρέσεις. Ἠδύνατο ἴσως νὰ εἴπῃ τις πρὸς τοὺς θαυμαστοτέρους ἀποβλέπων βίους ὅτι αἱ ἐξ ἀρχῆς δυσκολίαι καὶ αἱ ἐναντίαι περιστάσεις ἦσαν ἀναγκαιότατοι καὶ ἀπαραίτητοι ὅροι τῆς ἐπιτυχίας. Τὸ βρεττανικὸν κοινοβούλιον πάντοτε περιεῖχε πλείστους τοιούτους, ἀφ' ἑαυτῶν ἀνυψωθέντας, ἀξίους ἀντιπροσώπους τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ· προσθετέον δὲ ὅτι ἡ εὐνοϊκὴ ὑποδοχή, ἧς τυγχάνουσιν ἐν τῷ κοινοβουλίῳ, μεγάλως τιμᾷ καὶ τὴν πολιτείαν ἡμῶν. Ὅτε ὁ μακαρίτης Ἰωσὴφ Βρόθερτον, βουλευτὴς Σαλφόρδου, διηγήθη κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ νόμου τῶν δέκα ὡρῶν μετ' ἀληθοῦς συγκινήσεως τὰ παθήματα καὶ τοὺς κόπους, οὓς ὑπέφερεν ἐργαζόμενος ἐν βαμβακουργείῳ κατὰ τὴν νεότητά του, καὶ ἐξέθηκε τὴν ἀπόφασιν, ἣν ἔκτοτε συνέλαβε, νὰ πράξῃ πᾶν δυνατὸν πρὸς βελτίωσιν τῆς τῶν ἐργατῶν καταστάσεως, ἠγέρθη ἀμέσως ὁ Σὶρ Ἰάκωβος Γράχαμ καὶ εἶπε μεταξὺ ζωηρῶν ἐπευφημιῶν ὅτι ἠγνόει μέχρι τοῦδε τὴν ταπεινὴν τοῦ κ. Βρόθερτον καταγωγήν, ἀλλ' ὅτι οὐδέποτε ἠσθάνθη τοιαύτην διὰ τὸ κοινοβούλιον ὑπερηφάνειαν ἢ κατ' ἐκείνην τὴν περίστασιν σκεπτόμενος ὅτι ἄνθρωπος ἐκ τοσοῦτον εὐτελοῦς τάξεως ἐξελθὼν ἠδηνήθη νὰ ὑψωθῇ καὶ νὰ συνεδριάσῃ πλησίον καὶ ἐξ ἴσου μετὰ τῶν διαδοχικῶν εὐγενῶν τῆς χώρας.

Ὁ μακαρίτης Φώξ, βουλευτὴς Ὀλδχάμου, συνήθιζε ν' ἀναμιμνήσκητε τοῦ παρελθόντος διὰ τῶν λόγων τούτων: «Ὅταν εἰργαζόμην ὡς βοηθὸς ὑφάντου ἐν Νόρουϊτς», πολλοὶ δὲ ἄλλοι βουλευταὶ ζῶντες εἰσέτι ἐξ εὐτελοῦς τάξεως ἀνυψώθησαν. Ὁ κ. Λίνδσαι, ὁ γνωστὸς μεγαλέμπορος βουλευτὴς Συνδερλάνδου, διηγήθη ποτὲ τὴν ἁπλῆν τῆς ζωῆς του ἱστορίαν πρὸς τοὺς ἐκλογεῖς εἰς ἀπάντησιν κατηγορίας, ὑπὸ τῶν πολιτικῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ εἰσαχθείσης. Δεκατεσσάρων ἐτῶν ἦτο, ὅτε ἔμεινεν ὀρφανὸς καὶ ἀνεχώρησεν ἐκ Γλάσκοβ εἰς Λιβερποὺλ εἰς ἀναζήτησιν πόρου ζωῆς. Μὴ δυνάμενος δὲ νὰ πληρώσῃ τὸν ναῦλόν του συνεφώνησε μετὰ τοῦ πλοιάρχου νὰ ἐργασθῇ πρὸς ἀπότισιν τοῦ χρέους τακτοποιήσας τοὺς ἄνθρακας ἐν τῇ ἀποθήκῃ. Ἔμεινεν ἑπτὰ ἑβδομάδας ἐν Λιβερπούλ ἄνευ ἐργασίας, κοιμώμενος, ὅπου ἐτύγχανε, καὶ σχεδὸν βουλιμιῶν· τέλος εὗρε καταφύγιον ἐντὸς πλοίου, ἀναχωροῦντος εἰς τὰς Ἰνδίας. Εἰ-

σῆλθεν ὡς ναυτίλος καὶ μετ' ὀλίγα ἔτη, κατὰ τὸ δέκατον ἔνατον τῆς ἡλικίας του, κατώρθωσε διὰ τῆς ἀρίστης αὐτοῦ διαγωγῆς νὰ λάβῃ τὴν διοίκησιν πλοίου. Γενόμενος εἴκοσι τριῶν ἐτῶν ἀπεκατεστάθη εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἔκτοτε ταχέως προώδευσεν. «Ἐπέτυχον ἔλεγε διὰ τῆς τιμιότητος, τῆς ἀδιακόπου ἐργασίας καὶ τῆς ἀκριβοῦς τηρήσεως τῆς ἀρχῆς, καθ' ἣν πρέπει νὰ φέρηταί τις πρὸς τοὺς ἄλλους, ὅπως ἐπιθυμῇ νὰ φέρωνται οἱ ἄλλοι πρὸς αὐτὸν».

Τὸ Στάδιον τοῦ Κ. Γουλιέλμου Ἰάκσων, τοῦ βουλευτοῦ, ὁμοιάζει πολὺ πρὸς τὸ τοῦ Λίνδσαι. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἦτο ἰατρὸς ἐν Λαγκάστερ καὶ, ὅτε ἀπέθανεν, ἀφῆκεν ἕνδεκα τέκνα, ὧν ὁ ἕβδομος ἦτο ὁ Γουλιέλμος. Οἱ πρῶτοι υἱοὶ ἔλαβον καλὴν ἀνατροφὴν ἔτι ζῶντος τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τούτου, τὰ νεώτερα μέλη τῆς οἰκογενείας ἠναγκάσθησαν νὰ φροντίσωσι περὶ ἑαυτῶν. Ὁ Γουλιέλμος δωδεκαετὴς ὢν ἀφῆκε τὸ σχολεῖον καὶ λαβὼν ὑπηρεσίαν παρὰ τινι ναυπηγῷ εἰργάζετο ἀπὸ τῆς ἕκτης τῆς πρωίας μέχρι τῆς ἑσπέρας· μετ' οὐ πολὺ, ἀσθενήσαντος τοῦ προϊσταμένου, προσελήφθη εἰς τὸ γραφεῖον, ὅπου εἶχε περισσοτέραν σχολὴν. Ὠφελήθη ἐκ τῆς εὐκαιρίας, ἵνα μελετήσῃ, καὶ εὑρὼν τυχαίως τὴν «Βρεττανικὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν» ἀνέγνω αὐτὴν ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν καιρῷ νυκτὸς. Εἰσῆλθε μετὰ ταῦτα εἰς ἐμπορικὸν κατάστημα, εἰργάσθη δραστηρίως καὶ ἐπέτυχε. Νῦν δὲ τὰ πλοῖά του εὑρίσκονται ἐν ἁπάσαις σχεδὸν ταῖς θαλάσσαις καὶ ἔχει σχέσεις μετὰ τῶν πλείστων χωρῶν τῆς οἰκουμένης.

Μεταξὺ τῶν τοιούτων ἀνθρώπων δύναται νὰ καταταχθῇ καὶ ὁ μακαρίτης Ῥιχάρδος Κόβδεν, ὅστις ἐπείσης ταπεινῶς ἤρχισε τὴν ζωὴν. Ἦτο υἱὸς γεωργοῦ καὶ νεώτατος ἔτι ὢν ἐστάλη εἰς Λονδῖνον, ὅπου ἐχρημάτισεν ὑπηρέτης εἰς ἐργαστήριον τοῦ ἄστεως· ἐφάνη ἐργατικὸς, καλῆς διαγωγῆς καὶ φιλομαθὴς. Ὁ προϊστάμενός του, ὀπισθοδρομικὰς ἔχων ἰδέας, συνεβούλευεν αὐτὸν νὰ ἀπέχῃ τῆς ὑπερβολικῆς μελέτης, ἀλλ' ὁ νεανίσκος ἐξηκολούθησε κοσμῶν τὸν νοῦν διὰ τοῦ ἐν τοῖς βιβλίοις εὑρισκομένου πλούτου. Προεβιβάσθη εἰς ἐμπιστευτικὰς θέσεις, ἐταξείδευσε διὰ τὰ συμφέροντα τοῦ καταστήματος, ἐγένετο γνωστὸς εἰς πολλοὺς καὶ τέλος ἤνοιξεν ἰδιαίτερον κατάστημα ἐκτυπώσεως βαμβακερῶν ὑφασμάτων ἐν Μαγχεστρίᾳ. Τότε ἔστρεψε τὴν κλίσιν του πρὸς τὰ κοινὰ πράγματα καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν ἀνατροφὴν τοῦ λαοῦ· βαθμηδὸν εἵλκυσε τὴν προσοχὴν του τὸ ζήτημα τῶν περὶ σιτηρῶν νόμων, πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ὁποίων δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἐθυσίασε καὶ περιουσίαν καὶ ζωὴν· ἀξιοση-

μείωτον δὲ ὅτι ὁ πρῶτος δημοσίᾳ ἐκφωνηθεὶς λόγος του ἐντελῶς ἀπέτυχεν· ἀλλ' εἶχεν ἀκαταμάχητον ἐπιμονὴν, ἐπιμέλειαν καὶ δραστηριότητα καὶ διὰ τῆς καρτερίας καὶ τῆς ἀσκήσεως ἔγινε μετὰ καιρὸν εἷς τῶν πλέων πειστικῶν καὶ τῶν σημαντικωτέρων δημοσίων ῥητόρων ἐκβιάζων τοὺς ἐπαίνους καὶ αὐτοῦ τοῦ Σὶρ Ῥοβέρτου Πήλ. Ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς κ. Δρουὲν δὲ Λοῒς εὐγλώτως εἶπε περὶ τοῦ Κόβδεν ὅτι «ὑπῆρξεν ἔμψυχος ἀπόδειξις τοῦ τί δύναται νὰ κατωρθωθῇ διὰ τῆς ἀρετῆς, τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς ἐργασίας, ὅτι ἦτο ἕν τῶν τελειοτάτων παραδειγμάτων τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἵτινες ἐκ τῶν κατωτάτων τάξεων τῆς κοινωνίας προαγόμενοι ἀνυφοῦνται διὰ τῆς ἰδίας ἀξίας καὶ τῶν προσωπικῶν ὑπηρεσιῶν μέχρι τῆς ἀνωτάτης ἐν τῇ κοινῇ γνώμῃ θέσεως· ἐνὶ λόγῳ ἦτο ἕν τῶν λαμπροτάτων παραδειγμάτων τῶν ἰδιαζόντων εἰς τὸν ἀγγλικὸν χαρακτῆρα θετικῶν καί στερεῶν προτερημάτων».

Κατὰ πάσας ταύτας τὰς περιστάσεις ἡ δραστηρία προσωπικὴ ἐπιμέλεια ἀντημείφθη διὰ τῆς δόξης. Ἀπόδειξις ἀναντίρρητος ὅτι πᾶν εἶδος τελειότητος κεῖται μακρὰν τῆς νωθρότητος. Μόνη ἡ τῆς χειρὸς καὶ τοῦ νοῦ ἐργατικότης παράγει τὸν πλοῦτον διὰ τῆς φιλοπονίας, τῆς φρονήσεως καὶ τῆς δραστηριότητος. *Καὶ ὅταν ἔτι ἐκ γενετῆς εὑρίσκωσιν οἱ ἄνθρωποι πλοῦτον καὶ ὑψηλὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ θέσιν, ἡ ἀγαθὴ προσωπικὴ φήμη, ἧς δύνανται νὰ τύχωσι, ἀποκτᾶται μόνον δι' ἐπιμόνου ἐπιμελείας· διότι εἶναι μὲν δυνατὸν νὰ κληρονομήσῃ τις ἔκτασιν γῆς, ἀδύνατον ὅμως νὰ κληρονομήσῃ σοφίαν καὶ γνώσεις.* Ὁ πλούσιος ἄνθρωπος δύναται νὰ πληρώσῃ ἄλλους, ἵνα ἐργασθῶσιν ἀντ' αὐτοῦ, ἀδυνατεῖ ὅμως καὶ νὰ εὕρῃ ἄλλους, ἵνα σκεφθῶσιν ἀντ' αὐτοῦ, ἢ νὰ ἀγοράσῃ οἱονδήποτε εἶδος γνώσεων. Ἀληθῶς τὸ ἀξίωμα, καθ' ὃ μόνον διὰ φιλοπονίας κατορθοῦνται τὰ τέλεια ἔργα, ἐφαρμόζεται εἴς τε τοὺς πλουσίους, καὶ τοὺς πτωχοὺς, οἵτινες ἀφ' ἑαυτῶν προάγονται.

Πρόδηλον εἶναι ὅτι ὁ πλοῦτος καὶ ἡ εὐζωία δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖα, ἵνα μορφωθῇ κάλλιστα ὁ ἄνθρωπος, διότι τὰς πλείστας καὶ τὰς σπουδαιοτάτας πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα ὑπηρεσίας ὀφείλομεν εἰς ταπεινοὺς ἀνθρώπους. Ἡ εὐζωία δὲν συνηθίζει τοὺς ἀνθρώπους νὰ παλαίωσι πρὸς τὰ προσκόμματα, οὐδ' ἐξεγείρει τὴν αἴσθησιν τῆς δυνάμεως, ἥτις εἶνε τοσοῦτον ἀναγκαία πρὸς ἐνεργητικὰς καὶ ὠφελίμους πράξεις. Βεβαίως ἡ πενία οὐδόλως προϋποτίθησι τὴν δυστυχίαν· δύναται μάλιστα δι' ἰσχυρᾶς προσωπικῆς ἐνεργείας νὰ μεταβληθῇ εἰς εὐλογίαν, διότι ἡ πενία ἀναγκάζει τὸν

ἄνθρωπον νὰ ἀγωνίζηται κατὰ δυσχερειῶν τοῦ βίου καὶ εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον εὑρίσκουσιν οἱ μεγάθυμοι δύναμιν, πεποίθησιν καὶ ἐπὶ τέλους θρίαμβον, ἐνῷ οἱ νωθροὶ ἐπιτυγχάνουσι μὲν πολλάκις τῆς εὐζωίας, ἀλλὰ μόνον διὰ τοῦ ἐξευτελισμοῦ. Ὁ Βάκων λέγει ὅτι «οἱ ἄνθρωποι φαίνονται μὴ ἐννοοῦντες τὴν ἀξίαν τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἰσχύος· διότι ἀποδίδουσι πλειότερον τοῦ δέοντος σέβας πρὸς τὸ πρῶτον καὶ ἧττον τοῦ δέοντος πρὸς τὸ ἕτερον. Ἡ αὐταπάρνησις καὶ ἡ πεποίθησις εἰς ἑαυτὸν διδάσκουσι τὸν ἄνθρωπον νὰ πίνῃ ὕδωρ ἐξ αὐτοῦ τοῦ φρέατος, νὰ ζυμώνῃ ὁ ἴδιος τὸν ἄρτον του, νὰ μανθάνῃ καὶ νὰ ἐργάζηται διὰ νὰ ζήσῃ καλῶς καὶ νὰ δαπανᾷ φειδωλῶς τὰ εἰς αὐτὸν περιελθόντα ἀγαθά».

Ὁ πλοῦτος τοσοῦτον ἑλκύει πρὸς τὴν εὐζωίαν καὶ τὰς ἡδονάς, πρὸς τὰς ὁποίας φυσικῶς ῥέπει ὁ ἄνθρωπος, ὥστε μείζονα δόξαν ἀπολαμβάνουσιν οἱ γεννημένοι μὲν μεταξὺ τῶν ἀγαθῶν, δραστηρίως δ' ἐργαζόμενοι διὰ τὴν ἀνθρωπίνην πρόοδον, «οἱ ἀποστρεφόμενοι τὰς ἡδονὰς καὶ ζῶντες ζωὴν φίλεργον». Τιμὴ τῶν πλουσιωτέρων τάξεων τῆς Ἀγγλίας εἶναι ὅτι ἀπέχουσι τῆς ὀκνηρίας μετέχοντες σπουδαίως τῆς ὑπηρεσίας τοῦ κράτους καὶ πλέον τῶν ἄλλων συμπάσχοντες τοῖς κινδύνοις αὐτοῦ. Εἰπέ ποτε τις δεικνύων ὑποδεέστερόν τινα ἀξιωματικόν, προπορευόμενον τοῦ τάγματος εἰς βορβορώδη ὁδὸν, κατά τινα πόλεμον: «Ἰδοὺ 15,000 λιρῶν κατ' ἔτος!». Καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας οἱ κρημνοὶ τῆς Σεβαστουπόλεως καὶ τὸ καυστικὸν ἔδαφος τῶν Ἰνδιῶν μαρτυροῦσι περὶ τῆς αὐταπαρνήσεως καὶ τῆς γενναιότητος τῶν εὐγενῶν ἡμῶν τάξεων· πολλοὶ ἐκ τῶν καλλίστων καὶ πλούσιοι καὶ εὐγενεῖς ἐκινδύνευσαν ἢ ἀπώλεσαν τὴν ζωὴν ἐπὶ ἀμφοτέρων τῶν παιδίων ἐκείνων ὑπηρετοῦντες τὴν πατρίδα.

Οὐδὲ κατὰ τὰς εἰρωνικωτέρας ἀσχολίας τῆς φιλοσοφίας ἢ τῆς ἐπιστήμης ἔμειναν ἄδοξοι αἱ πλούσιαι τάξεις. Ἔχομεν ὡς παράδειγμα τὰ μεγάλα ὀνόματα τοῦ Βάκωνος, τοῦ πατρὸς τῆς μεταγενεστέρας φιλοσοφίας, τοῦ Οὐόρσεστερ, τοῦ Βόϋλ, τοῦ Κάβενδιν, τοῦ Τάλμποτ καὶ τοῦ Ῥός, οἵτινες διεκρίθησαν ὡς ἐπιστήμονες. Ὁ τελευταῖος οὗτος, ἐὰν δὲν ἦτο ἐκ γενετῆς εὐγενὴς, ἤθελε βραδύτερον ἀναγνωρισθῇ τοιοῦτος καὶ δοξασθῇ ὡς ἐφευρετὴς. Τοσοῦτον ἦτο ἔμπειρος τῆς σιδηρουργικῆς, ὥστε θερμῶς παρεκλήθη ὑπὸ σιδηρουργοῦ, ἀγνοοῦντος τὴν κοινωνικὴν αὐτοῦ θέσιν, νὰ λάβῃ τὴν διεύθυνσιν ἐκτεταμένου ἐργαστηρίου. Τὸ μέγα τοῦ Ῥὸς τηλεσκόπιον, κατασκευασθὲν ὑπὸ τοῦ ἰδίου, εἶναι ἀναμφιβόλως τὸ περιεργότατον τῶν τοῦ εἴδους τούτου ὀργάνων. Ἀλλ' οἱ ἐπιμελέστεροι

ἐκ τῶν εὐγενῶν ἐργατῶν εὑρίσκονται μεταξὺ τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν φιλολόγων. Ἡ ἐπιτυχία καὶ εἰς τὰς ἀσχολίας ταύτας, ὡς καὶ εἰς πάσας τὰς ἄλλας ἀπολαμβάνεται διὰ μόνης τῆς φιλοπονίας, τῆς πράξεως καὶ τῆς σπουδῆς· καὶ ὁ διακεκριμένος ὑπουργὸς ἢ ὁ κομματάρχης πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ εὑρίσκηται μεταξὺ τῶν δραστηριωτάτων ἐργατῶν. Τοιοῦτος ὑπῆρχεν ὁ Πάλμερστων καὶ τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Δέρβυ καὶ ὁ Ῥῶσελ, ὁ Δισραέλης καὶ ὁ Γλάδστων. Οἱ ἄνδρες οὗτοι δὲν εἶχον ὡρισμένας ὥρας ἐργασίας, ὅπως ἔχουσιν οἱ χειρώνακτες, ἀλλὰ πολλάκις κατὰ τὰς συνόδους τῆς βουλῆς ἠναγκάζοντο νὰ ἀσχολῶνται ἀκαταπαύστως ἡμέραν καὶ νύκτα.

Εἷς τὸν ἐπιφανεστέρων ἐργατῶν τῶν νεωτέρων χρόνων ἦτο βεβαίως ὁ μακαρίτης Ῥοβέρτος Πήλ, ὅστις εἶχεν εἰς ἀνώτατον βαθμὸν τὸ πλεονέκτημα συνεχοῦς διανοητικῆς ἐργασίας καὶ οὐδόλως ἐφείδετο ἑαυτοῦ. Τὸ στάδιον αὐτοῦ παρέχει ἀξιόλογον παράδειγμα· ἐξ αὐτοῦ βλέπομεν τί δύναται νὰ ἐκτελέσῃ ὁ ἄνθρωπος μετρίας σχετικῶς διανοητικῆς δυνάμεως διὰ μόνης τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς ἀκαμάτου ἐργατικότητος.

Κατὰ τὸ διάστημα τεσσαράκοντα ἐτῶν, καθ' ἃ ἐχρημάτισεν βουλευτὴς, τὸ πλῆθος τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ εἶναι σχεδὸν ἀπίστευτον. Ἦτο ἄνθρωπος ἀκριβέστατος καὶ, ὅτε ἀνελάμβανε νὰ πράξῃ τι, τὸ ἔπραττεν ἄριστα. Ἅπαντες οἱ λόγοι του μαρτυροῦσιν ὑπὲρ τῆς ἀκριβοῦς προσοχῆς, μεθ' ἧς ἐσπούδαζεν ὅ,τι εἶχε γραφῇ ἢ λεχθῇ ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου, ὅπερ ἐμελέτα. Ἦτο σχεδὸν εἰς ἄκρον λεπτολόγος καὶ προσεπάθει πάντοτε νὰ γίνηται εὔληπτος εἰς τοὺς ἀκροατάς. Εἶχεν ὡσαύτως πολὺν πρακτικὸν νοῦν, μεγάλην σταθερότητα διανοίας καὶ δύναμιν, ἵνα διευθύνῃ ἀτενῶς τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐνεργειῶν του. Ὑπὸ μίαν ἔποψιν ἦτο ἀνώτερος πλείστων, καθότι αἱ ἰδέαι του προώδευον μετὰ τοῦ χρόνου, ἡ δὲ ἡλικία ἀντὶ νὰ συστέλλῃ, καθίστα ὡριμώτερον καὶ ἀνδρικώτερον τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ. Μέχρι τοῦ τέλους τῆς ζωῆς του προθύμως ἀπεδέχετο τὰς νέας ἰδέας, καὶ, ἐνῷ πολλοὶ ἐνόμιζον αὐτὸν ὑπὲρ τὸ δέον περιεσκεμμένον, οὐδέποτε ἀπέδειξεν ἀσύνετον πρὸς τὸ παρελθὸν θαυμασμόν, ἀδυναμίαν, ἥτις παραλύει τοιαῦτα πνεύματα καὶ καθιστᾷ τὸ γῆρας αὐτῶν ἐντελῶς ἄχρηστον.

Ἡ ἀκάματος ἐνασχόλησις τοῦ λόρδου Βρούχαμ κατέστη σχεδὸν παροιμιακή. Ἐπὶ ἑξήκοντα ἔτη ἐξηκολούθησεν ὑπηρετῶν τὴν κοινωνίαν καὶ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἠσχολήθη εἰς τὴν νομοθεσίαν, τὴν φιλολογίαν, τὰ πολιτικὰ, τὴν ἐπιστήμην· εἰς ἅπαντα δὲ

ταῦτα ἠρίστευσε. Τίνι τρόπῳ κατώρθωσε τοῦτο, ἐφαίνετο μυστήριον εἰς πολλούς. Ὁ Σὶρ Σαμουὴλ Ρώμιλλυ, ἀρνηθεὶς νὰ ἀναδεχθῇ νέαν τινὰ ἐργασίαν, ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι δὲν εὐκαιρεῖ, εἶπεν: «Ὑπάγετε εἰς τὸν Βρούχαμ· οὗτος κατορθώνει νὰ εὑρίσκῃ καιρὸν διαθέσιμον πρὸς πᾶσαν ἐργασίαν». Τὸ μυστήριον ἦτο ὅτι οὐδ' ἐπὶ λεπτὸν ἔμενεν ἄεργος, ἐκτὸς δὲ τούτου ἦτο λίαν ἰσχυρᾶς κράσεως. Προβεβηκὼς ἤδη τὴν ἡλικίαν, ὅτε οἱ πλεῖστοι ἤθελον ἀποχωρήσει τῶν ἐγκοσμίων, ἵνα γευθῶσιν ἀνενόχλητοι τὴν διὰ κόπου ἀποκτηθεῖσαν σχολήν, ὁ Λόρδος Βρούχαμ ἤρχισε καὶ ἐξηκολούθησε σειρὰν λεπτομερῶν ἐρευνῶν περὶ τῶν νόμων τοῦ φωτός, ὧν καθυπέβαλε τὰ ἀποτελέσματα εἰς τὰ σοφώτατα τοῦ Λονδίνου καὶ τῶν Παρισίων ἀκροατήρια. Συγχρόνως ἐδημοσίευσε θαυμαστὰς βιογραφίας τῶν «Ἐπιστημόνων καὶ Φιλολόγων τῆς ἐποχῆς Γεωργίου τοῦ Γ'» καὶ ἐλάμβανε ζωηρὸν ἐνδιαφέρον εἰς τὰς νομοθετικὰς καὶ πολιτικὰς συζητήσεις τῆς ἄνω βουλῆς. Εἷς τὸν σοναδέλφων του συνεβούλευσεν αὐτὸν νὰ περιορισθῇ ἐκτελῶν τόσην μόνον ἐργασίαν, ὅση ἀρκεῖ εἰς τρεῖς δυνατοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλὰ τοσοῦτος ἦτο ὁ ζῆλος τοῦ Βρούχαμ πρὸς τὴν ἐργασίαν, ἥτις ἐγένετο παλαιὰ αὐτοῦ ἕξις, ὥστε οὐδεὶς κόπος τῷ ἐφαίνετο ὑπερβολικός, καὶ τοσαύτη ἡ τάσις πρὸς τὴν τελειότητα, ὥστε ἐλέχθη περὶ αὐτοῦ ὅτι ἐὰν ἦτο ἁπλοῦς κατασκευαστὴς ὑποδημάτων, δὲν ἤθελεν εὐχαριστηθῇ πρὶν ἢ κατασταθῇ ὁ πρῶτος σκυτοτόμος τῆς Ἀγγλίας.

Ἕτερος τῆς αὐτῆς τάξεως ἀκάματος ἐργάτης εἶναι ὁ Σὶρ Ἐδουάρδος Βοῦλβερ Λύττον. Ὀλίγοι συγγραφεῖς ἔγραψαν περισσότερα ἢ διεκρίθησαν εἰς τοσοῦτον διάφορα εἴδη, οἷα τὸ τοῦ μυθιστοριογράφου, τοῦ δραματοποιοῦ, τοῦ ἱστορικοῦ, τοῦ ῥήτορος καὶ τοῦ πολιτικοῦ. Βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον προέβη ἀναβαίνων, περιφρονῶν τὰς ἀναπαύσεις, κινούμενος δὲ ὑπὸ ζωηρᾶς ἐπιθυμίας πρὸς τελειοποίησιν τοῦ ἔργου του. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἁπλῆν ἐργασίαν, ὀλίγοι τῶν ζώντων Ἄγγλων συγγραφέων ἔγραψαν τοσοῦτον καὶ οὐδεὶς μεγαλυτέρας ἀξίας· ἡ φιλοπονία δὲ αὐτοῦ εἶναι τοσούτῳ μᾶλλον ἀξιέπαινος, καθ' ὅσον εἶναι προϊὸν ἀνεξαρτήτου θελήσεως. Ἡ κυνηγεσία, αἱ ἀναπαύσεις, αἱ τερπναὶ καὶ ποικίλαι διασκεδάσεις τοῦ Λονδίνου, τὰ θέλγητρα τῆς ἐποχῆς καὶ τῶν ὁδοιπορίων, πάντα ταῦτα εὐκόλως παρσύρουσι τὸν ἡδυπαθῆ καὶ πλούσιον ἄνθρωπον καὶ οὐδόλως προπαρασκευάζουσιν αὐτῶν πρὸς ἐκουσίαν καὶ ἀδιάκοπον ἐργασίαν. Καὶ ὅμως ὁ Βοῦλβερ, καίτοι δυνάμενος πάσας τὰς ἡδονὰς νὰ ἀπολαύσῃ, ἀπέρριψεν αὐτὰς, ὅτε ἤρχισε τὸ στάδιον καὶ

κατέλαβε θέσιν ἐν τῇ φιλολογίᾳ. Ἡ πρώτη αὐτοῦ ἀπόπειρα, ὡς καὶ ἡ τοῦ Βύρωνος, ἦτο ποιητικὴ καὶ ἀπέτυχεν· ἡ δευτέρα, ἂν καὶ μυθιστορική, ἀπέτυχεν ἐπίσης. Ἄνθρωπος ἧττον δραστήριος ἤθελεν ἐγκαταλείψει τὸ στάδιον, ἀλλ' αὐτὸς ἦτο φιλόπονος, ἅμα δὲ καὶ καρτερικός· εἰργάσθη ἔχων ἀπόφασιν νὰ ἐπιτύχῃ. Ἦτο ἀκάματος, ἀνεγίνωσκεν ἀδιακόπως καὶ ἀπὸ τῆς ἀποτυχίας προέβη θαρραλέως μέχρι τοῦ θριάμβου. Δεύτερον αὐτοῦ μυθιστόρημα ἦτο ὁ γνωστὸς «Πέλχαμ» καὶ κατὰ τὸ διάστημα τῶν τριάκοντα ἐτῶν ὁ φιλολογικὸς βίος τοῦ Βοῦλβερ ὑπῆρξε σειρὰ θριάμβων.

Ἕτερον παράδειγμα τῆς δυνάμεως τῆς ἐπιμονῆς πρὸς ἐπίτευξιν ἐπιφανοῦς δημοσίου σταδίου παρέχει ἡμῖν ὁ Δισραέλης. Αἱ πρῶται ἀπόπειραι ἦσαν ὡς καὶ αἱ τοῦ Βοῦλβερ, φιλολογικαί, ἐπέτυχε δὲ μόνον μετὰ πολλὰς ἀποτυχίας. Τὰ πρῶτα αὐτοῦ ἔργα ἐφάνησαν γελοῖα καὶ καρποὶ παραφροσύνης, ἀλλ' εἰργάσθη κατ' ἄλλον τρόπον καὶ ὁ «Κόνιγσβυ», ἡ «Συβίλλη», καὶ ὁ «Ταγκρέδος» ἀπέδειξαν τας δυνάμεις του. Ὡς ῥήτωρ, ὅτε πρῶτον ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Βουλήν, ἀπέτυχεν· ἂν καὶ ἦτο πομπώδης ὁ λόγος του, ἑκάστη φράσις ὑπεκίνει τὸν γέλωτα τῶν ἀκροατῶν. Ἀλλ' ἡ τελευταία αὐτοῦ φράσις ὑπῆρξε προφητική, διότι ἀλγῶν ἕνεκα τῆς περιφρονήσεως, ἧς ἔτυχεν, ἀνέκραξε : «Πολλάκις ἤρχισα καὶ πάλιν ἐξ ἀρχῆς ἐπανέλαβον τὰ αὐτὰ πράγματα καὶ τέλος ἐπέτυχον. Ἀποσύρομαι νῦν, ἀλλ' ἐλεύσεται καιρός, καθ' ὃν θέλετε μὲ ἀκούσει». Καὶ ὁ καιρὸς ἐκεῖνος ἦλθεν· ὁ τρόπος, δι' οὗ κατώρθωσεν ὁ Δισραέλης νὰ δεσμεύσῃ τὴν προσοχὴν τοῦ σπουδαιοτάτου ἐν τῷ κόσμῳ ἀθροίσματος ἀνθρώπων, παρέχει θαυμαστὸν παράδειγμα τῆς δυνάμεως τῆς θελήσεως, διότι ἀπέκτησε τὴν θέσιν του μόνον διὰ καρτερικῆς φιλοπονίας. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν δὲν ἀπεσύρθη ὡς πολλοὶ ἄλλοι νέοι, οὐδὲ ὠδύρετο κατ' ἰδίαν, ἀλλ' ἀμέσως ἤρχισεν ἐργαζόμενος. Μετὰ προσοχῆς ἀπηλλάγη τῶν ἐλαττωμάτων αὐτοῦ, ἐσπούδασε τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀκροατηρίου, ἠσκήθη εἰς τὴν ὁμιλίαν καὶ ἐμελέτησε τὴν κοινοβουλευτικὴν τέχνην. Ἐπιμόνως ἔτεινε πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν, ἥτις ἦλθεν ἀλλὰ βραδέως. Ἡ ἀνάμνησις τῆς πρώτης ἀποτυχίας ἐξέλιπε καὶ διὰ κοινῆς ἐπιδοκιμασίας ὁ Δισραέλης ἀπεδείχθη εἷς τῶν καλλίστων καὶ διασημοτάτων ῥητόρων.

Ἂν καὶ πολὺ δύναται νὰ κατωρθωθῇ διὰ τῆς προσωπικῆς ἐνεργείας καὶ δραστηριότητος, ὅπως ἀπεδείξαμεν διὰ παραδειγμάτων, πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ παρ' ἄλλων παρεχο-

μένη συνδρομὴ εἶναι σπουδαιοτάτη ἐν τῷ βίῳ. Ὁ ποιητὴς Οὐερσβορθ καλῶς εἶπεν ὅτι «ἀμφότερα ταῦτα, ἡ ἀνεξαρτησία καὶ ἡ ὑποταγή, ἡ αὐτενέργεια καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἄλλους πίστις, ἂν καὶ φαίνονται ἀντιφατικά, πρέπει ὅμως νὰ συμβαδίζωσιν». Ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας μέχρι γήρατος ἅπαντες ὀφείλομεν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον χάριν πρὸς τοὺς ἄλλους διὰ τὴν φροντίδα καὶ διδασκαλίαν· συνήθως δὲ οἱ καλύτεροι καὶ δυνατώτεροι εἶναι καὶ προθυμότεροι ν' ἀναγνωρίσωσι τὸ χρέος τοῦτο. Λάβωμεν ὡς παράδειγμα τὸν μακαρίτην Ἀλέξιον Τοκβίλ, ὅστις καὶ πατρόθεν καὶ μητρόθεν κατήγετο ἐξ εὐγενῶν. Εἴκοσι καὶ ἑνὸς μόνον ἔτους ἦτο, ὅτε διωρίσθη δι' ἐνεργειῶν τῆς οἰκογενείας του δικαστὴς ἐν Βερσαλλίαις· ἀλλ' αἰσθανόμενος ὅτι διὰ χάριτος καὶ οὐχὶ διὰ τῆς ἰδίας ἀξίας ἔλαβε τὴν θέσιν ἀπεφάσισε νὰ ἀποχωρήσῃ καὶ νὰ γίνῃ αὐτουργὸς τῆς μελλούσης προόδου. Ἀνόητος ἀπόφασις, θὰ εἴπωσιν ἴσως τινές, ἀλλ' ὁ Τοκβίλ γενναίως ἐνήργησεν αὐτήν. Παρητήθη καὶ ἡτοιμάσθη ν' ἀπέλθῃ ἐκ Γαλλίας εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας· τὰ δὲ ἀποτελέσματα τῆς ὁδοιπορίας ταύτης ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῷ μεγάλῳ περὶ «Δημοκρατίας ἐν Ἀμερικῇ» βιβλίῳ αὐτοῦ. Ὁ φίλος καὶ συνοδοιπόρος του Γουστάβος Βωμὸντ περιέγραψε τὴν ἀκατάπαυστον αὐτοῦ ἐργασίαν κατὰ τὴν ἀποδημίαν ἐκείνην «Ἐκ φύσεως», λέγει, «ἦτο εἰς ἄκρον ἐχθρὸς τῆς ὀκνηρίας, καὶ εἴτε ἐκινεῖτο εἴτε ἡσύχαζεν ὁ νοῦς ἀδιακόπως εἰργάζετο. . . Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Ἀλεξίου, εὐαρεστοτέρα συνομιλία ἦτο ἡ ὠφελιμωτέρα. Ἡ χειρίστη δι' αὐτὸν ἡμέρα ἦτο ἡ ἄνευ ἐργασίας. Ἡ ἐλαχίστη ἀνωφελὴς κατανάλωσις χρόνου τὸν δυσηρέστει». Καὶ αὐτὸς ὁ Τοκβίλ ἔγραφε πρὸς φίλον. «Δὲν ὑπάρχει ἡμέρα τοῦ βίου, καθ' ἣν δύναταί τις νὰ μείνῃ ἐντελῶς ἄεργος· διότι ἡ ἐξωτερικὴ ἐνέργεια πολὺ δὲ μᾶλλον ἡ ἐσωτερική, εἶναι ἐπίσης ἀναγκαία, ὅπως προβῶμεν εἰς τὴν ἡλικίαν, ὅσον καὶ κατὰ τὴν νεότητα. Συγκρίνω τὸν ἄνθρωπον ἐν τῷ κόσμῳ πρὸς ὁδοιπόρον προβαίνοντα ἀδιακόπως πρὸς ψυχρότερον κλῖμα καὶ ἀναγκαζόμενον ἐκ τούτου νὰ περιπατῇ ταχύτερον ἐφ' ὅσον προχωρεῖ. Ἡ ἐπικίνδυνος νόσος τῆς ψυχῆς εἶναι τὸ ψῦχος· ἵνα ἀντισταθῇ τις πρὸς τὸ φοβερὸν τοῦτο κακὸν δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ ἐνέργεια νοῦ ἐργαζομένου, ἀλλ' ἀπαιτεῖται, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων κοινωνία κατὰ τὰς ἀσχολίας τοῦ βίου».

Καίτοι ἔχομεν τοσοῦτον ὡρισμένας ἰδέας περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς αὐτενεργείας καὶ τῆς αὐτοβοηθείας, οὐδεὶς ἀναγνωρίζει τόσον προθύμως ὅσον ὁ Τοκβίλ, τὴν ἀξίαν τῆς συνδρομῆς, ἣν ἕκαστος

ἀπολαμβάνει κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον παρὰ τῶν ἄλλων. Πολλάκις ἀνέφερε μετ' εὐγνωμοσύνης τὰς πρὸς τοὺς φίλους ὑποχρεώσεις. Πρὸς δὲ τὸν Κεργορλὲ ἔγραφεν: «Εἰς σὲ μόνον ἐμπιστεύομαι καὶ σὺ ἐξασκεῖς ἀληθινὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ψυχῆς μου. Πολλοὶ ἄλλοι διευθύνουσι τὰς πράξεις μου, ἀλλ' οὐδεὶς συντελεῖ, ὅσον σύ, εἰς γέννησιν τῶν θεμελιωδῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἀρχῶν τῶν κανονιζουσῶν τὴν διαγωγήν». Ἐπίσης προθύμως ἀνεγνώριζεν ὁ Τοκβὶλ τὰς ὑποχρεώσεις του πρὸς τὴν σύζυγον Μαρίαν συντελοῦσαν εἰς διατήρησιν τῆς ἠρέμου ψυχικῆς διαθέσεως, δι' ἧς ἠδύνατο νὰ ἐξακολουθῇ ἐπιτυχῶς τὰς σπουδάς. Ἐνόμιζεν ὅτι μεγάθυμος γυνὴ ἀνυψώνει βαθμηδὸν τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀνδρός, ἐν ᾧ εὐτελοῦς ψυχῆς γυνὴ ἐξευτελίζει βεβαίως καὶ τὸν σύζυγον.

Ἐνὶ λόγῳ ὁ ἀνθρώπινος χαρακτὴρ σχηματίζεται διὰ μυρίων λεπτῶν ἐπιδράσεων· διὰ τοῦ παραδείγματος καὶ τῶν συμβουλῶν· διὰ τῆς θρησκείας καὶ τῆς φιλολογίας· διὰ τῶν φίλων καὶ τῶν γειτόνων· διὰ τοῦ κόσμου, ἐν ᾧ ζῶμεν, ὡς καὶ διὰ τῶν ἀναμνήσεων τῶν προγόνων, ὧν κληρονοῦμεν τὰς καλὰς πράξεις καὶ συμβουλάς. Ἀλλὰ ἂν καὶ αἱ ἐπιδράσεις αὗται εἶναι ἀναμφιβόλως μεγάλαι, ἀναμφίβολον ἐπίσης εἶναι ὅτι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἀποτελοῦσι κυρίως τὰ ἐνεργητικὰ μέσα τῆς ἰδίας εὐζωΐας καὶ εὐπραγίας· καὶ ἐὰν δὲ ὀφείλωσί τι οἱ καλοὶ καὶ σώφρονες εἰς τὴν συνδρομὴν τῶν ἄλλων, πρέπει αὐτοὶ κυρίως νὰ γίνωσιν οἱ κάλλιστοι ἑαυτῶν βοηθοί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

Ἐπιφανέστατον σημεῖον τοῦ ἀγγλικοῦ χαρακτῆρος εἶναι τὸ βιομηχανικὸν πνεῦμα, ὅπερ μαρτυρεῖ καὶ ἡ τοῦ παρελθόντος ἱστορία καὶ ὁ χαρακτὴρ τῆς νῦν γενεᾶς. Τὸ πνεῦμα τοῦτο, ἐπικρατοῦν μεταξὺ τῶν μεσαίων τάξεων τῆς Ἀγγλίας, ἔθεσε τὰ θεμέλια καὶ ἀνήγειρε τὸ οἰκοδόμημα τοῦ βιομηχανικοῦ μεγαλείου τοῦ κράτους. Ἡ σημαντικὴ αὕτη ἀνάπτυξις τοῦ ἔθνους εἶναι κυρίως ἀποτέλεσμα τῆς ἐλευθέρας προσωπικῆς ἐνεργείας, συνδέεται δὲ στενώτατα μετὰ τοῦ πλήθους τῶν δραστηρίως ἐργαζομένων πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον χειρῶν καὶ διανοιῶν, εἴτε καλλιεργοῦσιν οὗτοι τὴν γῆν εἴτε πωλοῦσι χρήσιμα πράγματα εἴτε κατασκευάζουσιν ἐργαλεῖα καὶ μηχανὰς εἴτε συγγράφουσιν εἴτε παράγουσι καλλιτεχνικὰ ἔργα.

Ἐν ᾧ δὲ τὸ ἐργατικὸν πνεῦμα ὑπῆρξεν ἡ ζωτικὴ ἀρχὴ τοῦ ἔθνους, ἐχρησίμευσε συγχρόνως καὶ ὡς φάρμακον σωτηριῶδες ἐξουδετεροῦν ἐνίοτε τὰ ἀποτελέσματα ἐσφαλμένων νόμων καὶ ἐλλείψεων τοῦ συντάγματος.

Τὸ ἐργατικὸν στάδιον, ὅπερ ἠκολούθησε τὸ ἔθνος, ἐπέφερεν ἐν ταὐτῷ καὶ τὴν καλυτέραν αὐτοῦ ἀνατροφήν. Ὅπως ἡ σταθερὰ ἐπιμέλεια ἔργου τινὸς εἶναι ἡ ὑγιεστέρα ἐξάσκησις παντὸς προσώπου τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὰ ἔθνη. Ἡ ἔντιμος ἐργασία συμβαδίζει μετὰ τοῦ καθήκοντος καὶ ἡ θεία πρόνοια στενῶς συνέδεσεν ἀμφότερα μετὰ τῆς εὐτυχίας. Οἱ θεοί λέγει ὁ ποιητής, ἔθεσαν τοὺς κόπους καὶ τὴν ἐργασίαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῶν Ἠλυσίων πεδίων. Βέβαιον εἶναι ὅτι οὐδεμία τροφὴ τοσαύτην ἡδονὴν παρέχει τῷ ἀνθρώπῳ, ὅσον τὸ τεμάχιον ἄρτου, τὸ διὰ τῆς ἰδίας ἐργασίας, ὑλικῆς ἢ διανοητικῆς, ἀποκτηθέν. Διὰ τῆς ἐργασίας ὑπετάχθη ἡ γῆ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀπηλλάγη τοῦ βαρβαρισμοῦ, οὐδὲν δὲ ἐγένετο βῆμα πρὸς τὸν πολιτισμὸν ἄνευ αὐτῆς. Ἡ ἐργασία δὲν εἶναι μόνον ἀναγκαῖον καθῆκον, ἀλλὰ καὶ εὐλογία· μόνος ὁ νωθρὸς νομίζει αὐτὴν κατάραν. Τὸ καθῆκον τῆς ἐργασίας εἶναι γεγραμμένον ἐπὶ τῶν μυόνων τοῦ σώματος, ἐπὶ τοῦ μηχανισμοῦ τῆς χειρός, ἐπὶ τῶν νεύρων καὶ τῶν λοβῶν τοῦ ἐγκεφάλου· προϊὸν δὲ τῆς ὑγιεστάτης ταύτης ἐνεργείας εἶναι ἡ εὐχαρίστησις καὶ ἡ εὐζωΐα. Ἐν τῷ σχολείῳ τῆς ἐργασίας διδάσκεται ἡ καλυτέρα πρακτικὴ σοφία, θέλομεν δὲ ἴδει κατόπιν ὅτι ἡ διὰ τῶν χειρῶν ἐργασία οὐδόλως ἐμποδίζει τὴν βαθεῖαν ἐκπαίδευσιν.

Ὁ Οὔγγος Μίλλερ, ὅστις κάλλιον παντὸς ἄλλου ἐγίνωσκε τὰς δυσκολίας τῆς ἐργασίας, ἀπέκτησε διὰ τῆς πείρας τὴν πεποίθησιν ὅτι καὶ ἡ σκληροτάτη ἐργασία περιέχει πολλὰς εὐχαριστήσεις καὶ ἀπείρους εὐκαιρίας προσωπικῆς βελτιώσεως. Ἐφρόνει ὅτι ἡ ἔντιμος ἐργασία εἶναι ὁ κάλλιστος τῶν διδασκάλων, ὅτι τὸ σχολεῖον τοῦ κόπου μὲ τὸ τοῦ χριστιανισμοῦ εἶναι τὰ εὐγενέστατον τῶν σχολείων, ὅτι ἐν τῷ σχολείῳ τούτῳ διαδίδεται τὸ πνεῦμα τῆς χρηστότητος, τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἡ ἕξις τῆς καρτερίας. Εἶχε πρὸς τούτοις τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ ἀνατροφὴ τοῦ ἐργάτου διὰ τῆς ἀσκήσεως ἣν λαμβάνει ἡ παρατηρητικὴ αὐτοῦ δύναμις, διὰ τῆς καθημερινῆς ἀσχολίας εἰς πρακτικὰ ἔργα καὶ τῆς μεγάλης πείρας, ἣν ἀποκτᾷ, καθιστᾷ αὐτὸν ἱκανώτερον ἐν τῇ τοῦ βίου ὁδοιπορίᾳ καὶ ὅτι ὠφελεῖ πλειότερον τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ ὡς ἀνθρώπου, ἢ πᾶσα εἰς ἄλλην οἱανδήποτε θέσιν λαμβανομένη ἀνατροφή.

Τὰ μεγάλα ὀνόματα, ὅσα ἐν παρόδῳ ἀναφέρομεν, ἀνθρώπων ἐξελθόντων ἐκ τῶν ἐργατικῶν τάξεων καὶ διακριθέντων εἰς τὴν ἐπιστήμην, τὸ ἐμπόριον τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν τέχνην, ἀποδεικνύουσι τοὐλάχιστον ὅτι αἱ ἕνεκα πενίας καὶ κόπων ἀναφυόμεναι δυσκολίαι δὲν εἶναι ἀνυπέρβλητοι.

Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὰς μεγάλας ἐφευρέσεις, αἵτινες τοσοῦτον πλοῦτον καὶ τοσαύτην ἰσχὺν ἐπέφερον τῷ ἔθνει, ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι αἱ πλεῖσται ἐξ αὐτῶν ὀφείλονται εἰς ἀνθρώπους τῆς εὐτελεστάτης τάξεως. Ἐὰν ἀφαιρέσωμεν τὸ ὑπ' ἐκείνων πραχθέν. θέλομεν ἴδει ὅτι ὀλιγίστη μόνον ἐργασία ἐξετελέσθη παρ' ἄλλων.

Οἱ ἐφευρεταὶ ἐγένοντο αἴτιοί τινων ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων ἐν τῷ κόσμῳ τεχνῶν. Εἰς αὐτούς ὀφείλει ἡ κοινωνία πολλὰ ἀναγκαιότατα, εὐάρεστα καὶ πολυτελῆ ἐν χρήσει πράγματα, καὶ ἕνεκα τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς ἐργασίας αὐτῶν ἡ καθημερινὴ ζωὴ ἔγινε κατὰ πάντα εὐκολωτέρα καὶ μᾶλλον εὐχάριστος. Ἡ τροφή, ἡ ἐνδυμασία, τὰ ἔπιπλα, ἡ ὕαλος, δι' ἧς φωτίζονται αἱ οἰκίαι καὶ προφυλάττονται ἀπὸ τοῦ ψύχους, τὸ φωτίζον τὰς ὁδοὺς ἀέριον, τὰ διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης μέσα συγκοινωνίας, τὰ ἐργαλεῖα, δι' ὧν κατασκευάζονται τὰ διάφορα ἐν χρήσει ἀντικείμενα, εἶναι ἀποτελέσματα ἐργασίας καὶ ἀγχινοίας πολλῶν ἀνθρώπων καὶ πολλῶν φαντασιῶν. Ἡ ἀνθρωπότης κατέστη εὐτυχεστέρα ἐκ τῶν ἐφευρέσεων τούτων καὶ καθημερινῶς αἰσθάνεται τὴν εὐεργετικὴν αὐτῶν ἐπίδρασιν, διότι αὐξάνει ἡ προσωπικὴ εὐζωΐα καὶ ἡ γενικὴ εὐπορία.

Ἂν καὶ ἡ ἐφεύρεσις τῆς ἀτμομηχανῆς τῆς πρώτης μεταξὺ τῶν μηχανῶν, ἀνήκῃ, οὕτως εἰπεῖν, τῇ ἐποχῇ ἡμῶν, πρὸ πολλῶν ὅμως ἑκατονταετηρίδων ἐγεννήθη ἡ πρώτη ἰδέα. Καθάπερ καὶ ἄλλαι ἐφευρέσεις, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ αὕτη ἀνεπτύχθη, βαθμηδὸν κληροδοτηθέντος τοῦ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀνωφελοῦς ἀποτελέσματος τῶν ἐρευνῶν εἰς ἕτερον, ὅστις ἐτελειοποίει κατά τι καὶ μετέδιδε τὸ ἔργον τῷ διαδόχῳ αὐτοῦ, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς ἐν διαστήματι πολλῶν γενεῶν. Τοιουτοτρόπως ἡ κατὰ πρῶτον ὑπὸ Ἥρωνος τοῦ Ἀλεξανδρέως συλληφθεῖσα ἰδέα οὐδέποτε ἐντελῶς ἀπωλέσθη, ἀλλ' ὡς ὁ σπόρος, ὁ ἐν τοῖς Αἰγυπτιακοῖς τάφοις εὑρεθεὶς ἐβλάστησε καὶ ζωηρῶς ἀνεπτύχθη, ἅμα ὡς ἔλαβε τὸ λαμπρὸν φῶς τῆς μεταγενεστέρας ἐπιστήμης. Οὐχ ἧττον ἡ ἀτμοκίνητος μηχανὴ οὐδόλως ἐχρησίμευεν ἐφ' ὅσον ἔμενεν εἰς θεωρητικὴν κατάστασιν καὶ δὲν ἐγίνετο κτῆμα πρακτικῶν μηχανικῶν. Ἀλλ' ὁποίαν εὐγενῆ ἱστορίαν καρτερικῶν καὶ ἐπιμόχθων ἐρευνῶν, ὑπερ-

βολικῆς δυσκολίας καὶ ἡρωϊκῆς φιλοπονίας διηγεῖται ἡ θαυμαστὴ αὕτη μηχανή! Ἀποτελεῖ ἀληθῶς αὐτὴ ἀφ' ἑαυτῆς μνημεῖον πρὸς τιμὴν τῆς αὐτενεργοῦ δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου περιστοιχίζοντας δὲ αὐτὴν εὑρίσκομεν τὸν Σαβαρύ, τὸν στρατιωτικὸν μηχανικόν, τὸν σιδηρουργὸν Νευκόμεν, τὸν ὁαλοποιὸν Κώλεϋ, τὸν βοηθὸν μηχανικοῦ Πόττερ, τὸν πολιτικὸν μηχανικὸν Σμῆτον καὶ ἐξέχοντα ὑπὲρ πάντας τὸν φιλόπονον καὶ ἀκάματον, Ἰάκωβον Οὐάττ, τὸν κατασκευαστὴν μαθηματικῶν ἐργαλείων.

Ὁ Οὐάττ ἦτο ἐργατικώτατος καὶ ὁ βίος του ἀποδεικνύει ἐκεῖνο, ὅπερ βεβαιοῖ ἡ πεῖρα, ὅτι ὁ ρωμαλεώτατος καὶ εὐφυέστατος ἄνθρωπος δὲν ἐπιτυγχάνει πάντοτε τὰ μεγαλύτερα ἀποτελέσματα, ἀλλ' ἐκεῖνος, ὅστις μεταχειρίζεται τὰς δυνάμεις του μετὰ περισσοτέρου ζήλου καὶ μετὰ προσεκτικῆς ἐπιτηδειότητος, τῆς διὰ τῆς ἐργασίας, τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς πείρας ἀποκτωμένης. Πολλοὶ τῶν συγχρόνων τοῦ Οὐάττ ἦσαν σοφώτεροι αὐτοῦ, ἀλλ' οὐδεὶς τοσοῦτον ἐπιμόνως εἰργάζετο εἰς τὴν πρακτικὴν ἐφαρμογὴν τῶν γνώσεών του. Πρὸ παντὸς ἐζήτει πρακτικὰ ἀποτελέσματα καὶ μετὰ σπουδῆς διετήρει τὴν προσοχήν του ἄγρυπνον γνωρίζων ὅτι ἅπαντα τὰ ἀνώτατα προτερήματα τοῦ νοῦ στηρίζονται ἐπὶ τῆς προσοχῆς. Ὁ δὲ Κ. Ἔξβορθ ἐφρόνει ὅτι ἡ διανοητικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἐξαρτᾶται μᾶλλον ἐκ τῆς κατὰ τὴν νεότητα ἀποκτωμένης ἕξεως τῆς προσοχῆς ἢ ἐξ ἐπαισθητῆς ἀνισότητος μεταξὺ τῶν δυνάμεων ἑκάστου ἀνθρώπου.

Καὶ κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν παίζων ἔτι ὁ Οὐάττ εὗρισκε τὴν ἐπιστήμην. Τὰ ἡμικύκλια, ἅτινα ἔκειντο ἐσκορπισμένα ἐν τῷ τῷ ἐργοστασίῳ τοῦ ξυλουργοῦ αὐτοῦ πατρός, τὸν παρώτρυνον εἰς τὴν μελέτην τῆς ὀπτικῆς καὶ ἀστρονομίας· ἕνεκα τῆς ἀδυνάτου κράσεώς του ἠρεύνησε τὰ μυστήρια τῆς φυσιολογίας καὶ οἱ μεμονωμένοι περίπατοι ἐνέπνευσαν αὐτῷ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς σπουδῆς τῆς βοτανικῆς καὶ τῆς ἱστορίας. Ἐνῷ εἰργάζετο εἰς μαθηματικὰ ἐργαλεῖα, ἔλαβε τὴν παραγγελίαν νὰ κατασκευάσῃ μουσικὸν ὄργανον· καίτοι οὐδόλως ἔχων τὴν ἀκοὴν διατεθειμένην πρὸς τὴν μουσικήν, ἐμελέτησε τὴν ἁρμονίαν καὶ ἐπιτυχῶς κατεσκεύασε τὸ ὄργανον. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅτε περιῆλθεν εἰς χεῖράς του, ἵνα διορθωθῇ, τὸ μικρὸν πρωτότυπον ἀτμοκινήτου μηχανῆς τοῦ Νευκόμεν, ἀνῆκον τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Γλασκόβης, αὐθωρεὶ ἤρχισε σπουδάζων ὅ,τι ὑπῆρχε τότε γνωστὸν περὶ θερμότητος, ἐξατμίσεως καὶ συμπιλήσεως προοδεύων συγχρόνως εἰς τὴν σπουδὴν τῆς

μηχανικῆς καὶ ἐπὶ τέλους ἐπραγματοποίησε τὸ ἀποτέλεσμα τοσούτων κόπων εἰς τὴν πρὸς συμπύκνωσιν μηχανὴν (Codensing steam engine).

Κατὰ τὸ διάστημα δέκα ἐτῶν ἐξηκολούθησεν ἐφευρίσκων καὶ δοκιμάζων ὀλίγην ἐλπίδα ἔχων, ὅπως τὸν ἐνθαρρύνῃ, καὶ τοὺς φίλους του, ὅπως τὸν βοηθῶσι. Προέβαινε ἐν τούτοις εἰς τὸ ἔργον διατηρῶν τὴν οἰκογένειάν του διὰ τῆς κατασκευῆς μαθηματικῶν ἐργαλείων, βαρβίτων, συρίγγων καὶ ἄλλων ὀργάνων μουσικῆς μετρῶν οἰκοδομάς, ἐπιστατῶν εἰς δρόμους καὶ ἀνοίγματα διωρύγων, ἢ πράττων ὅτι δήποτε παρεῖχεν αὐτῷ ἐλπίδα ἐντίμου κέρδους. Τέλος δὲ εὗρεν ὁ Οὐὰττ ἄξιον σύντροφον, τὸν Ματθαῖον Βοῦλτον, ἕτερον ἔξοχον νοῦν τῆς βιομηχανίας. Οὗτος ἦτο ἐπιτήδειος, ἐνεργητικὸς καὶ προβλεπτικὸς ἄνθρωπος, ὅστις θαρραλέως ἀνέλαβε τὴν ἐπιχείρησιν νὰ καταστήσῃ γενικῶς ὡς ἐργατικὴν δύναμιν τὴν συμπυκνωτικὴν μηχανήν· ἡ δὲ ἐπιτυχία ἀμφοτέρων εἶναι ἤδη ἱστορικὸν γεγονός.

Πολυάριθμοι ἐπιτήδειοι ἐφευρεταὶ προσέθεσαν κατὰ διαφόρους περιστάσεις νέα προτερήματα εἰς τὴν μηχανὴν ταύτην καὶ μετά πολλὰς τροποποιήσεις ἐτελειοποίησαν αὐτὴν οὕτως, ὥστε νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς ἁπάσας σχεδὸν τὰς βιομηχανικὰς ἀνάγκας ὡς κινητικὴ δύναμις τῶν πλοίων, τῶν μύλων τῶν τυπογραφείων καὶ χρησιμεύουσα πρὸς τὰς διαφόρους προπαρασκευὰς τοῦ σιδήρου· ἐνὶ λόγῳ κατέστη χρήσιμος εἰς ἁπάσας τὰς μηχανικὰς ἐργασίας, αἵτινες ἀπαιτοῦσι δύναμιν. Μία τῶν ὠφελιμωτάτων τροποποιήσεων τῆς ἀτμοκινήτου μηχανῆς ὑπῆρξεν ἡ κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Τρεβίθικ ἐπινοηθεῖσα ἰδέα τῆς ἀτμοκινήτου μηχανῆς τῶν σιδηροδρόμων, ἥτις ἐπέφερε σπουδαιοτάτας κοινωνικὰς μεταβολάς, ἀξίας ἀνωτέρας ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματα ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ αὐτῆς τῆς συμπυκνωτικῆς μηχανῆς τοῦ Οὐάττ.

Τὸ πρῶτον σπουδαῖον ἀποτέλεσμα τῆς ἐφευρεύσεως τοῦ Οὐάττ, ἥτις ἔθετεν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν παραγωγικῶν τάξεων σχεδὸν ἀπεριόριστον δύναμιν, ὑπῆρξεν ἡ καθίδρυσις τῶν βαμβακουργείων. Τὸ δὲ καθίδρυμα τοῦ σπουδαίου τούτου κλάδου τῆς βιομηχανίας ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸν Σὶρ Ῥιχάρδον Ἄρκραϊτ, οὗτινος ἡ ὀξύνοια καὶ ἡ πρακτικὴ δραστηριότης ὑπῆρχον θαυμαστότεραι ἴσως τῆς ἐφευρετικῆς αὐτοῦ διαθέσεως· διότι ἡ πρωτοτυπία τῆς ἐφευρέσεως αὐτοῦ διεφιλονικήθη, ὡς καὶ ἡ τοῦ Οὐὰττ καὶ ἡ τοῦ Στέφενσων. Ὁ Ἄρκραϊτ συνετέλεσε πιθανῶς εἰς τὴν ὕπαρξιν τῆς κλωστικῆς

μηχανῆς, ὅσον καὶ ὁ Οὐάττ εἰς τὴν τῆς ἀτμοκινήτου μηχανῆς καὶ ὁ Στέφενσων εἰς τὴν τῆς ἀτμαμάξης. Συναγαγὼν τὰ ὑπάρχοντα νήματα ὕφανεν αὐτὰ κατ' ἰδιαίτερον σχέδιον εἰς νέον πρωτότυπον σχῆμα. Ἂν καί ὁ Λουδοβῖκος Παῦλος ἐκ Βίρμιγχαμ εἶχε λάβει πρὸ τριάκοντα ἐτῶν τὸ προνόμιον διὰ τὴν ἐφεύρεσιν τῆς διὰ κυλίνδρων ὑφαντικῆς, αἱ παρ' αὐτοῦ κατασκευασθεῖσαι μηχαναὶ ἦσαν τοσοῦτον ἀτελεῖς, ὥστε ἡ δι' αὐτῶν ἐργασία οὐδὲν ὄφελος παρεῖχεν, ἡ δὲ ἐφεύρεσις κατήντησε πραγματικὴ ἀποτυχία. Λέγεται δὲ ὅτι ἕτερος ἄγνωστος μηχανικός, ὁ Θωμᾶς Χίγς, ἐφεῦρε τὴν κλωστικὴν καὶ τὴν ὑδραυλικὴν μηχανήν, ἀλλὰ καὶ οὗτος ἀπέτυχεν.

Ὁσάκις αἱ ἀνάγκαι τῆς βιομηχανίας διεγείρωσι τὴν ὀξύνοιαν τῶν ἐφευρετῶν, ἡ αὐτὴ ἰδέα προκαταλαμβάνει συνήθως τὸν νοῦν πολλῶν· τοῦτο συνέβη κατὰ τὴν περίστασιν τῆς ἀτμοκινήτου μηχανῆς, τοῦ ἀσφαλιστικοῦ λύχνου (lampe de sûreté), τοῦ ἠλεκτρικοῦ τηλεγράφου καὶ διαφόρων ἄλλων ἐφευρέσεων. Πολλὰ εὐφυᾶ πνεύματα ἐργάζονται ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὀδυνῶν τῆς ἐφευρέσεως, ἕως ὅτου ἐμφανισθῇ ὁ ἔξοχος νοῦς, ὁ δυνατὸς καὶ πρακτικὸς ἄνθρωπος, ὅστις ζωογονεῖ τὴν ἰδέαν ἐκείνην, ἐφαρμόζει ἐπιτυχῶς τὴν ἀρχὴν αὐτῆς καὶ πραγματοποιεῖ τὸ αἰτούμενον. Τότε δυνατὴ κραυγὴ ἐκρήγνυται ἐν τῷ μέσῳ τῶν δευτερευόντων ἐργαζομένων, οἵτινες μένουσιν ὀπίσω, καὶ ἕνεκα τούτου ἄνθρωποι ὡς ὁ Οὐάττ, ὁ Στέφενσων, ὁ Ἀρκραϊτ ἀναγκάζονται συνήθως νὰ ὑπερασπίζωσι τὴν ὑπόληψιν καὶ τὰ δικαιώματα αὐτῶν ὡς μόνον πρακτικοὶ καὶ ἐπιτυχεῖς ἐφευρεταί.

Ὁ Ῥιχάρδος Ἀρκραϊτ, καθὼς καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἐξαιρέτων μηχανικῶν ἡμῶν, προῆλθεν ἐκ τῶν κατωτάτων τάξεων· ἐγεννήθη ἐν Πρέστον κατὰ τὸ 1732 ἐκ πτωχοτάτων γονέων, ὧν ἦτο τὸ δέκατον τρίτον τέκνον. Οὐδέποτε μετέβη εἰς σχολεῖον καὶ μέχρι τοῦ τέλους τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔγραφε μετὰ μεγίστης δυσκολίας. Ἐν τῇ νεότητί του ἐχρημάτισε βοηθὸς κουρέως, ἀφοῦ δὲ ἔμαθε τὴν τέχνην, ἀποκατεστάθη εἰς Βόλτον, ὅπου κατῴκει ἐντὸς ὑπογείου τινός, ἔξωθεν δὲ ἔθεσε σημεῖον μετὰ τῆς ἑξῆς ἐπιγραφῆς: «Ἔλθετε πρὸς τὸν ὑπόγειον κουρέα, ὅστις κουρεύει ἀντὶ ἑνὸς ὀβολοῦ». Οἱ μὲν ἐπίλοιποι κουρεῖς ἀπώλεσαν τὴν πελατείαν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ καταβιβάσωσι τὰς τιμάς των, ὁ δὲ Ἀρκραϊτ, ἔχων ἀπόφασιν νὰ κρατήσῃ τὰ πρωτεῖα, διεκήρυξεν ὅτι «Θέλει κουρεύει καλῶς καὶ ἀντὶ ἡμίσεος ὀβολοῦ»! Μετ' ὀλίγα ἔτη ἀφῆκε τὸ ὑπόγειον καὶ ἔγινε περιοδεύων ἔμπορος τριχῶν, διότι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐφω-

ροῦντο φενάκαι καὶ ἡ κατασκευὴ αὐτῶν κατέστη σπουδαῖον παράρτημα τῆς τέχνης τοῦ κουρέως, ὁ δὲ Ἄρκραϊτ περιώδευεν ἀγοράζων κόμας. Ἐπεσκέπτετο συχνάκις τὰς πανηγύρεις πρὸς συλλογὴν τῶν πλοκάμων τοῦ θήλεος γένους· λέγεται δὲ ὅτι λίαν ἐπιτυχῶς διεπραγματεύετο. Κατεσκεύαζε συγχρόνως καὶ χημικήν τινα βαφήν, ἣν μετεχειρίζετο ἐπιτηδείως καὶ δι' ἧς ἀπέκτησε πολυάριθμον πελατείαν· ἀλλ' ὅμως φαίνεται ὅτι ἂν καὶ ἦτο τοσοῦτον ἐνεργητικός, μόλις κατώρθωνε νὰ ἀπολαύσῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν.

Ἐπειδὴ ἐγκατελείφθη ἡ συνήθεια τῶν φενακῶν, μεγάλη ἀπορία ἐπῆλθε τοῖς φενακοποιοῖς, ἀλλ' ὁ Ἄρκραϊτ, ἔχων διάθεσιν πρὸς τὴν μηχανικήν, ἀπεφάσισεν ἐπομένως νὰ ἐφεύρῃ μηχανὰς ἢ κατὰ τὸ κοινῶς λεγόμενον τότε νὰ γίνῃ γόης. Πολλαὶ προσπάθειαι κατεβάλλοντο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν πρὸς ἐφεύρεσιν κλωστικῆς μηχανῆς, ὁ δὲ κουρεὺς τολμηρῶς ἐξέθεσε τὴν μικρὰν αὐτοῦ λέμβον ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς ἐφευρέσεως μετὰ τῶν ἄλλων. Καθάπερ καὶ ἄλλοι αὐτοπαίδευτοι ἄνθρωποι τοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος, εἶχεν ἤδη ἐπιμελῶς ἐργασθῇ κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς πρὸς ἐφεύρεσιν ἀεικινήτου τινὸς μηχανῆς, ἐκ τῆς ὁποίας ἡ μετάβασις εἰς κλωστικὴν μηχανὴν ἦτο εὔκολος. Τοσοῦτον ἐπιμελῶς εἰργάσθη καὶ ἐποίησε πειράματα, ὥστε παρημέλησε τὰς ὑποθέσεις του, ἐδαπάνησε τὸ μικρὸν ποσόν, ὅπερ εἶχεν οἰκονομήσει, καὶ κατήντησεν εἰς ἐντελῆ πενίαν. Ἡ δὲ σύζυγος αὐτοῦ, διότι ἦτο τότε νυμφευμένος, ἀνυπομόνως ὑπέφερεν ὅ,τι ἐθεώρει ἀσύνετον σπατάλην χρόνου καὶ ἐν στιγμῇ αἰφνιδίου θυμοῦ λαβοῦσα τὰς μηχανὰς κατέθραυσεν αὐτάς, ἐλπίζουσα ὅτι κατέστρεφε ταυτοχρόνως καὶ τὴν αἰτίαν τῶν οἰκογενειακῶν στερήσεων. Ἀλλ' ὁ Ἄρκραϊτ, ὅστις ἦτο ἐπίμονος καὶ ἐνθουσιώδης ἄνθρωπος, τοσοῦτον ἠγανάκτησε διὰ τὴν διαγωγὴν τῆς συζύγου του, ὥστε αὐθωρεὶ διεζεύχθη αὐτήν.

Ὁ Ἄρκραϊτ ἐγνώρισε κατὰ τὰς περιοδείας του ὡρολογοποιόν τινα ὀνομαζόμενον Καί, ὅστις ἐβοήθησεν αὐτὸν εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς ἀεικινήτου αὐτοῦ μηχανῆς. Ὑποτίθεται ὅτι ἔμαθε παρὰ τοῦ Καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς διὰ κυλίνδρων κλωστικῆς. Λέγεται δὲ ἐπίσης ὅτι τυχαίως συνέλαβε τὴν ἰδέαν βλέπων πεπυρακτωμένον τεμάχιον σιδήρου, μηκυνόμενον μεταξὺ σιδηρῶν κυλίνδρων. Ὁπωσδήποτε καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ἡ ἰδέα αἰφνιδίως κατέλαβε τὸν νοῦν του καὶ ἤρχισε σκεπτόμενος περὶ τοῦ τρόπου τῆς πραγματοποιήσεως αὐτῆς, μὴ δυναμένου τοῦ Καὶ νὰ βοηθήσῃ αὐτὸν κατὰ τοῦτο.

Ὁ Ἄρκραϊτ ἐγκατέλειψε λοιπὸν ἐντελῶς τὸ ἐμπόριον τῶν τρι-

χῶν, ἀφιερώθη εἰς τὴν τελειοποίησιν της μηχανῆς του καὶ ἐξέθεσε σχέδιον αὐτῆς, κατασκευασθὲν ὑπὸ τοῦ Καὶ κατὰ τὰς ὁδηγίας αὐτοῦ, εἰς τὴν αἴθουσαν σχολείου τινὸς ἐν Πρέστον. Τοιαύτην πενίαν ὑπέφερε τότε καὶ τοιαῦτα ῥάκη ἐφόρει, ὥστε ἔγινεν ἔρανός τις ὑπὲρ αὐτοῦ, ἵνα δυνηθῇ νὰ παρουσιασθῇ ὡς ἐκλογεὺς καὶ ψηφοφορήσῃ.

Ἡ δημοσία ἐπίδειξις τῆς μηχανῆς αὐτοῦ ἐν πόλει, ὅπου πλῆθος ἐργατῶν ἔζη διὰ τῆς τῶν χειρῶν ἐργασίας, ἔλαβε κινδυνώδη χαρακτῆρα· ἀπαίσιος θόρυβος ἠκούετο ἐνίοτε ἔξωθεν τοῦ σχολείου, ὁ δὲ Ἄρκραϊτ, ἐνθυμηθεὶς τὴν τύχην τοῦ Καί, ὅστις ἐκακοποιήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ δραπετεύσῃ ἐκ Λάγκασιρ ἕνεκα τῆς ἐφευρέσεως κερκίδος τινός, καὶ τοῦ δυστυχοῦς Χάρκριβς, οὗτινος ἡ κλωστικὴ μηχανὴ κατεθραύσθη πρὸ ὀλίγου ὑπὸ τοῦ ὄχλου, φρονίμως ἀπεφάσισε νὰ κρύψῃ τὴν μηχανὴν καὶ νὰ μεταβῇ εἰς ἧττον ἐπικίνδυνον μέρος. Μετέβη ἐπομένως εἰς Νότιγχαμ, ὅπου ἐζήτησε χρηματικὴν βοήθειαν παρὰ τῶν ἐγχωρίων τραπεζιτῶν, οἱ δὲ ἀδελφοὶ Ῥάϊτ συγκατένευσαν νὰ δώσωσιν αὐτῷ ποσόν τι χρημάτων ἐφ' ὅρῳ νὰ μετέχωσι τῶν ὠφελειῶν τῆς ἐφευρέσεως. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ μηχανὴ δὲν ἐτελειοποιήθη τοσοῦτον ταχέως, ὅσον ἤλπιζον, οἱ τραπεζῖται συνέστησαν τὸν Ἄρκραϊτ τοῖς κ.κ. Στρούττ καὶ Νήδ· ὁ πρῶτος δ' ἐξ αὐτῶν ἦτο ὁ ἐφευρετὴς μηχανῆς πρὸς κατασκευὴν περικνημίδων.

Ὁ Στρούττ εὐθὺς ἐνόησε τὰ προτερήματα τῆς ἐφευρέσεως καὶ ἔγινε σύντροφος τοῦ Ἄρκραϊτ, ὅστις ἐβάδιζε πλέον μετὰ θετικότητος πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν καὶ τὸν πλοῦτον. Τὸ δίπλωμα ἐλήφθη ἐν ὀνόματι τοῦ «Ῥιχάρδου Ἄρκραϊτ ἐκ Νότιγχαμ, ὡρολογοποιοῦ·» ἀξιοπαρατήρητον δὲ εἶναι ὅτι ἐξεδόθη ἐν ἔτει 1769, δηλαδὴ τὸ αὐτὸ ἔτος, καθ' ὃ ἐξεδόθη καὶ τὸ δίπλωμα τοῦ Οὐάττ διὰ τὴν ἀτμομηχανήν. Βαμβακόμυλος μὲ ἵππους ἱδρύθη κατὰ πρῶτον ἐν Νότιγχαμ καὶ μετ' ὀλίγον ἱδρύθη καὶ ἕτερος πολὺ μεγαλύτερος, κινούμενος δι' ὕδατος ἐν Κρόμφορδ· ἐκ τῆς περιστάσεως δὲ ταύτης ἡ κλωστικὴ μηχανὴ ἐπωνομάσθη *ὑδραυλικὸς ἱστός*.

Οἱ κόποι ὅμως τοῦ Ἄρκραϊτ σχετικῶς ἤρχιζον μόνον, διότι ἔπρεπε νὰ τελειοποιήσῃ ἓν πρὸς ἓν τὰ διάφορα μέρη τῆς μηχανῆς του. Ἀδιακόπως μετέβαλε καὶ ἐβελτίου αὐτήν, μέχρις ὅτου τὴν κατέστησεν εἰς ὑπέρτατον βαθμὸν πρακτικὴν καὶ ὠφέλιμον. Ἀλλ' ἡ ἐντελὴς ἐπιτυχία μόνον μετὰ μακρὸν χρόνον καὶ ἐπίμονον ἐργασίαν ἐπῆλθε, διότι ἐπί τινα ἔτη ἡ ἐπιχείρησις ἀπεδείχθη ἀνω-

φελὴς καὶ ἀπελπιστικὴ καταναλίσκουσα μεγάλα κεφάλαια ἄνευ ἀποτελέσματος. Ὅτε δὲ ἤρχισεν ἐπιτυγχάνων ὁ Ἄρκραϊτ, οἱ ἐργοστασιάρχαι τοῦ Λάγκασιρ προσεπάθησαν νὰ καταστρέψωσι τὸ δίπλωμα αὐτοῦ, καθάπερ οἱ μεταλλευταὶ τὸ τοῦ Βούλτωνος καὶ τοῦ Οὐάττ, ἵνα ἀφαιρέσωσιν ἀπ' αὐτῶν τὰς ὑπὸ τῆς ἀτμομηχανῆς παρεχομένας ὠφελείας. Ὁ Ἄρκραϊτ κατηγορήθη ὡς ἐχθρὸς τῶν ἐργατικῶν τάξεων καὶ ἕνεκα τούτου μύλος, νεωστὶ ἱδρυθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, κατεστράφη ὑπὸ τοῦ ὄχλου, παρούσης πολυαρίθμου ἀστυνομικῆς καὶ στρατιωτικῆς δυνάμεως.

Τὰ προϊόντα αὐτοῦ, ἂν καὶ ὁμολογουμένως τὰ κάλλιστα τῆς χώρας, δὲν εὕρισκον ἀγοραστάς, οἱ δὲ ἐργοστασιάρχαι ἠρνήθησαν νὰ πληρώσωσι τέλος προνομοίου ἐπὶ τῶν μηχανῶν καὶ ἠνώθησαν, ἵνα τὸν καταστρέψωσιν ἐν τοῖς δικαστηρίοις. Ἐν μέσῳ τῆς ἀγανακτήσεως ἁπάντων τῶν τιμίων ἀνθρώπων ὁ Ἄρκραϊτ ἐστερήθη τοῦ διπλώματος αὐτοῦ. Ὅτε ἐξῆλθε τοῦ δικαστηρίου, εἷς τῶν ἀντιπάλων εἶπεν εἰς τρόπον, ὥστε νὰ ἀκουσθῇ ὑπ' αὐτοῦ: «Ἠφανίσαμεν λοιπὸν τὸν γέροντα κουρέα!»—«Ἀδιάφορον», ἀταράχως ἀπήντησε, «μοὶ ἔμεινε ξυράφιον, ὅπερ θέλει σᾶς κουρεύσει ὅλους».

Ἔκτισε νέους μύλους ἐν Λάγκασιρ, ἐν Δέρπυσαϊρ, ἐν Σκωτίᾳ· κατὰ δὲ τὴν λῆξιν τοῦ μετὰ τοῦ Στρούττ συμβολαίου περιῆλθον εἰς χεῖράς του καὶ οἱ ἐν Κρόμφορδ μύλοι· τοσαύτη δὲ ἔγινεν ἡ ποσότης καὶ ἡ καλὴ ποιότης τῶν προϊόντων αὐτοῦ, ὥστε ταχέως κατέστη κύριος τοῦ ἐμπορίου τούτου· ἐπέβαλλε τὰς τιμὰς καὶ διηύθυνε τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν λοιπῶν ἐργοστασιαρχῶν.

Ὁ Ἄρκραϊτ εἶχεν ἰσχυρότατον χαρακτῆρα, ἀκαταμάχητον θάρρος, μεγάλην πεῖραν τοῦ κόσμου καὶ ὑπερβολικὴν πρὸς τὰ πράγματα εὐφυΐαν. Ὑπῆρξεν ἐποχή, καθ' ἣν ἡ διευθέτησις καὶ ἡ διεύθυνσις τῶν πολυαρίθμων καταστημάτων αὐτοῦ τῷ ἐπέβαλεν ἀδιάκοπον καὶ ἐπίπονον ἐργασίαν ἀπὸ τῆς τετάρτης τῆς πρωΐας μέχρι τῆς ἑνάτης τῆς ἑσπέρας. Πεντηκοντούτης ἤδη ὢν ἤρχισε τὴν μελέτην τῆς Ἀγγλικῆς γραμματικῆς καὶ τῆς ὀρθογραφίας. Δεκαοκτὼ ἔτη μετὰ τὴν κατασκευὴν τῆς πρώτης αὐτοῦ μηχανῆς τοιαύτην ὑπόληψιν εἶχεν ἐν Δέρπυσαϊρ, ὥστε διωρίσθη γενικὸς διοικητὴς τῆς κομητείας καὶ μετ' ὀλίγον Γεώργιος ὁ Γ' τῷ ἔδωκε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἱππότου. Ἀπέθανε δὲ ἐν ἔτει 1792. Πρὸς καλὸν ἢ πρὸς κακὸν ὁ Ἄρκραϊτ ἔγινε καθιδρυτὴς τοῦ νεωτέρου συστήματος τῶν μεγάλων ἐμπορικῶν ὑποκαταστημάτων· τὸ δὲ σύστημα τοῦτο ἀπεδείχθη ἀναμφιβόλως πηγὴ ὑπερβολικοῦ πλούτου ὑπέρ τῶν ἀτόμων καὶ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους.

Ἅπαντες δὲ οἱ κυριώτατοι κλάδοι τῆς Ἀγγλικῆς βιομηχανίας παρέχουσιν ὅμοια παραδείγματα ἐνεργητικῶν καὶ ἐργατικῶν ἀνδρῶπων, οἵτινες ὑπῆρξαν αἴτιοι σπουδαίων ὠφελειῶν ὑπὲρ τοῦ τόπου, ὅπου εἰργάζοντο, καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ πλούτου καὶ τῆς δυνάμεως ἁπάσης τῆς κοινωνίας. Οἱ δὲ ἀπόγονοί τινων ἐξ αὐτῶν διεκρίθησαν ἔκτοτε ὡς πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς Ἀγγλίας, καὶ μεταξὺ τούτων προηγεῖται ἡ οἰκογένεια Πὴλ ἐκ Λάγκασιρ.

Ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας Πὴλ ἦτο κατὰ τὸ μέσον τοῦ παρελθόντος αἰῶνος μικρὸς κτηματίας, κατοικῶν πλησίον τοῦ Βλάκβυρν πολυάριθμοι δὲ υἱοὶ καὶ θυγατέρες περιεστοίχιζον τὸν Ῥοβέρτον Πήλ. Δυστυχῶς ἡ παρὰ τῷ Βλάκβυρν γῆ ὀλίγας μόνον ἐλπίδας παρεῖχεν ὡς πρὸς τὰς γεωργικὰς ἐπιχειρήσεις. Ὑπῆρχεν ὅμως πλησίον τοῦ Βλάκβυρν ἀρχαῖον καὶ ἰδιαίτερον τῆς οἰκογενείας Πὴλ κατάστημα πρὸς ὕφανσιν λινῶν καὶ βαμβακερῶν ὑφασμάτων, ἅτινα κατεσκευάζοντο κυρίως ἐν τῇ πόλει τοῦ Βλάκβυρν. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν πρὶν εἰσαχθῇ τὸ σύστημα τῶν ὑποκαταστημάτων συνήθιζον οἱ ἐργατικοὶ οἰκογενειάρχαι τῆς τάξεως τοῦ Πὴλ νὰ ὑφαίνωσιν οἴκαδε· ἤρχισεν ἑπομένως καὶ ὁ Ῥοβέρτος Πὴλ κατασκευάζων καὶ ἐμπορευόμενος ἰδιαιτέρως βαμβακερὰ ὑφάσματα. Τίμιος ὢν εἰργάσθη τιμίως καὶ τὸ ἐμπόριόν του προώδευσεν ἕνεκα τῆς ἐργασίας καὶ τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ. Ἦτο συγχρόνως καὶ ἐπιχειρηματικός, ὥστε ταχέως παρεδέχθη τὴν διὰ κυλίνδρων ξάνσιν, τότε νεωστὶ ἐφευρεθεῖσαν.

Ἀλλ' ὁ Ῥοβέρτος Πὴλ ἠσχολήθη κυρίως εἰς τὴν τύπωσιν τῶν βαμβακερῶν ὑφασμάτων, τέχνην σχεδὸν ἄγνωστον κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν, καὶ ἐπί τινα χρόνον ἐξηκολούθει δοκιμάζων τὴν διὰ μηχανῶν τύπωσιν. Κρυφίως ἐποίει πειράματα ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ, τὸ δὲ ὕφασμα προπαρεσκευάζετο ὑπὸ τῶν γυναικῶν τῆς οἰκογενείας. Αἱ τῆς τάξεως τοῦ Πὴλ οἰκογένειαι μετεχειρίζοντο τότε σκεύη ἐκ κασσιτέρου. Ζωγραφίζων ποτὲ τυχαίως ὁ Πὴλ ἐφ' ἑνὸς τῶν πινάκων συνέλαβε τὴν ἰδέαν ὅτι ἦτο ἴσως δυνατὸν νὰ ἐκτυπώσῃ τὸ ζωγραφισμένον καὶ χρωματισμένον σχέδιον ἐπὶ τῶν ὑφασμάτων αὐτοῦ. Πλησίον τῆς οἰκίας του ἔζη γυνή τις ἔχουσα μηχανὴν πρὸς στίλβωμα τῶν ὑφασμάτων· μετέβη ὁ Πὴλ εἰς τὴν καλύβην αὐτῆς καὶ θεὶς τὸ κεχρωματισμένον πινάκιον κεκαλυμμένον ὑπὸ τεμαχίου ὑφάσματος ἐντὸς τῆς μηχανῆς εὐχαρίστως εἶδεν ὅτι ἡ δοκιμὴ ἐπέτυχε. Τοιαύτη λέγεται ὅτι ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τῆς διὰ κυλίνδρων τυπώσεως τῶν βαμβακερῶν ὑφασμάτων. Ὁ Ῥοβέρτος Πὴλ ταχέως

ἐτελειοποίησε τὸν τρόπον τῆς ἐκτυπώσεως καὶ τὸ πρῶτον σχέδιον, ὅπερ ἐξετύπωσεν, ἦτο φύλλον πετροσελίνου· ἐκ τούτου δὲ εἶναι εἰσέτι γνωστὸς ἐν Βλάκβυρν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Πὴλ ὁ Πετροσέλινος». Ἡ μέθοδος τῆς τυπώσεως βαμβακερῶν ὑφασμάτων διὰ μηχανῆς, συγκειμένης ἐκ ξυλίνου καὶ ἐκ χαλκίνου κυλίνδρου (mule machine), ἐτελειοποιήθη παρ' ἑνὸς τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ὅστις ἐγένετο μετὰ ταῦτα διευθυντὴς τοῦ ἐμπορικοῦ καταστήματος «Πὴλ καὶ Σα» ἐν Τζούρτζ. Ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τῆς ἐπιτυχίας ὁ Ῥοβέρτος Πὴλ ἐγκατέλιπε τὴν γεωργίαν, ἀποκατεστάθη ἐν Βρουζάϊδ πλησίον τῆς Βλάκβυρν καὶ ἀφιερώθη ἐντελῶς εἰς τὴν ἐκτύπωσιν τῶν ὑφασμάτων. Ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐπιτυχῶς ἐμπορεύετο βοηθούμενος ὑπὸ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ἐχόντων τὴν ἐνεργητικότητα τοῦ πατρός· ἐλθόντων δὲ τῶν νέων εἰς ἀνδρικὴν ἡλικίαν, διεκλαδώθη ἡ ἑταιρεία μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐμπορικῶν καταστημάτων τοῦ Πήλ, ἐξ ὧν ἕκαστος ἔγινε τὸ κέντρον μεγάλης βιομηχανικῆς ἐνεργητικότητος καὶ πηγὴ ὠφελειῶν ὑπὲρ πληθύος ἐργατικῶν ἀνθρώπων.

Ἐξ ὅσων δυνάμεθα νὰ μάθωμεν περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ πρώτου καὶ μὴ φέροντος τίτλον εὐγενείας Ῥοβέρτου Πήλ, ἦτο βεβαίως διακεκριμένος ἄνθρωπος, εὐφυής, ἀγχίνους καὶ προβλεπτικός. Δυστυχῶς ὀλίγα μόνον γινώσκομεν περὶ αὐτοῦ καὶ ταῦτα ἐκ φήμης, οἱ δὲ υἱοὶ τῶν συγχρόνων καὶ γνωρίμων τοῦ Πὴλ ταχέως ἐκλείπουσιν. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ Σὶρ Ῥοβέρτος, μετριοφρόνως ὡμίλει περὶ τοῦ πατρὸς ὡς ἑξῆς: «Ὁ πατήρ μου δύναται ἀληθῶς νὰ θεωρηθῇ ὡς θεμελιωτὴς τῆς οἰκογενείας ἡμῶν· καὶ τοσοῦτον ἀκριβῶς ἐξετίμα τὴν σπουδαιότητα τοῦ ἐμπορικοῦ πλούτου ὑπὸ τὴν ἐθνικὴν ἔποψιν, ὥστε πολλάκις ἠκούσθη λέγων ὅτι τὰ ἀτομικὰ κέρδη εἶναι ἀσήμαντα παραβαλλόμενα πρὸς τὰς ἐθνικὰς ὠφελείας, τὰς ὑπὸ τοῦ ἐμπορίου παραγομένας».

Ὁ πρῶτος εὐγενὴς καὶ δεύτερος ἐργοστασιάρχης τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ὁ Σὶρ Ῥοβέρτος Πήλ, ἐκληρονόμησεν ἅπασαν τὴν ἐπιχείρησιν, τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν φιλεργίαν τοῦ πατρός. Ἀλλ' ἡ κοινωνικὴ θέσις του κατ' ἀρχὰς ὀλίγον διέφερε τῆς τῶν κοινῶν ἐργατῶν, διότι ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἂν καὶ ἔθηκε πραγματικῶς τὰς βάσεις μελλούσης εὐπραγίας, ἐπάλαιεν εἰσέτι πρὸς τὰς ἕνεκα ἐλλείψεως κεφαλαίων παρουσιαζομένας δυσκολίας. Ὁ Ῥοβέρτος εἰκοσαετὴς γενόμενος καὶ ἠξεύρων ἤδη τὴν τέχνην ἀπεφάσισε νὰ συστήσῃ ἰδιαίτερον κατάστημα πρὸς τύπωσιν τῶν ὑφασμάτων.

Ὁ θεῖός του Ἰάκωβος Χάβορθ καὶ ὁ Γουλιέλμος Ὕατς ἐκ

Βλάκβυρν μετεῖχον τῆς ἐπιχειρήσεως ἔχοντες κεφάλαιον μόνον 500 λιρῶν, οὗ τὸ σπουδαιότερον μέρος ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου Ὑάτς. Ὁ πατὴρ ἐκείνου ἦτο πολίτης τῆς Βλάκβυρν, ὅπου ἐγνωρίζετο καὶ ἐτύγχανε γενικοῦ σεβασμοῦ. Ἔχων χρήματα περισσὰ συγκατετέθη νὰ δώσῃ τῷ υἱῷ αὐτοῦ ποσὸν ἀρκετόν, ὥστε ν' ἀρχίσῃ τὸ ἐπικερδὲς ἐμπόριον τῆς τυπώσεως τῶν βαμβακερῶν ὑφασμάτων, ὅπερ ἦτο τότε εἰς τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ. Ὁ Ῥοβέρτος Πήλ, καίτοι νεώτερος ὤν, διηύθυνε τὸ πρακτικὸν μέρος τῆς ἐπιχειρήσεως ἀποδεικνύων τοιουτοτρόπως τὴν ἀλήθειαν τοῦ περὶ αὐτοῦ λόγου ὅτι «ἡ νέα αὐτοῦ κεφαλὴ περιεῖχε πολύπειρον νοῦν». Ἠρειπωμένος τις μύλος καὶ ἡ πέριξ αὐτοῦ ἔκτασις γῆς ἠγοράσθησαν εὐώνως πλησίον τῆς τότε ἀσημάντου πόλεως Βουρύ, ὅπου διέμεινεν ἐπὶ πολὺ γνωστὸν τὸ κατάστημα ὑπὸ τὸ ὄνομα «Τὸ οἰκόπεδον». Ὀλίγα δὲ ξύλινα ἐργοστάσια κατεσκευάσθησαν καὶ ἡ ἑταιρεία ἤρχισε ταπεινότατα τὸ ἐμπόριον κατὰ τὸ 1770 προσθέτουσα μετ' ὀλίγα ἔτη εἰς τὴν ἐργασίαν τῆς τυπώσεως τὴν τῆς κλώσεως τοῦ βάμβακος. Δύναταί τις νὰ ἐννοήσῃ ἐκ τῶν ἐξῆς τὴν λιτότητα καὶ τὰς στερήσεις τῶν ἑταίρων κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν. Ὁ Γουλιέλμος Ὑάτς, ἔχων οἰκογένειαν, ἐκράτει μικρὸν οἰκοτροφεῖον καὶ πρὸς βοήθειαν τοῦ Πήλ, ὅστις ἦτο ἄγαμος, συνεφώνησε νὰ δεχθῇ αὐτὸν ὡς οἰκότροφον ἀντὶ ὀκτὼ σελλινίων καθ' ἑβδομάδα· ἀλλ' ὁ Ὑάτς μετ' ὀλίγον ἐζήτησεν αὔξησιν ἑνὸς σελλινίου νομίζων τὴν πρώτην τιμὴν ἀνεπαρκῆ. Ὁ Πὴλ ἠρνήθη καί, ἀναφυείσης διαφωνίας μεταξὺ τῶν συντρόφων, συνεβιβάσθησαν τέλος νὰ πληρώσῃ ὁ οἰκότροφος τὸ ἥμισυ τοῦ ἀπαιτουμένου σελλινίου. Τὸ πρωτότοκον τέκνον τοῦ Ὑάτς ἦτο θυγάτηρ, ὀνομαζομένη Ἑλένη, ἥτις ταχέως ἐφείλκυσε πλέον τῶν ἄλλων τὴν ἀγάπην τοῦ νέου Πήλ· ὅτε ἐπέστρεφε τὴν ἑσπέραν ἐκ τῆς ἐπιπόνου ἐργασίας τῆς ἡμέρας εἰς «Τὸ οἰκόπεδον», συνήθιζε νὰ λαμβάνῃ τὴν μικραν κόρην εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ καὶ νὰ λέγῃ πρὸς αὐτήν: «Ἑλένη, μικρά μου φιλτάτη, θέλεις νὰ γίνῃς σύζυγός μου;» Τὸ δὲ παιδίον ἀπήντα «ναί», καθὼς ἀπαντῶσι τὰ παιδία. «Τότε θέλω σὲ περιμείνει, Ἑλένη μου. Σὲ θὰ νυμφευθῶ καὶ οὐδεμίαν ἄλλην». Καὶ πραγματικῶς περιέμεινεν ὁ Ῥοβέρτος Πήλ. Ἐφ' ὅσον ηὔξανε τὸ κάλλος τῆς Ἑλένης μετα τῆς ἡλικίας, ἐλάμβανε νέαν δύναμιν καὶ ἡ ἀπόφασις ἐκείνου νὰ περιμένῃ, καὶ μετὰ δέκα ἔτη δραστηρίας ἐπιμελείας καὶ ταχείας εὐπραγίας ὁ Ῥοβέρτος Πὴλ ἐνυμφεύθη τὴν Ἑλένην Ὑάτς, ὅτε ἔγινεν αὕτη δεκαεπτὰ ἐτῶν, καὶ ἡ ὡραία κόρη, ἥτις ἔπαιζεν ἐπὶ τῶν γονάτων τοῦ οἰκοτρόφου καὶ συντρόφου

τῶν γονέων αὐτῆς, ἔγινεν ἡ κυρία Πήλ, ἀργότερον Λαίδυ Πήλ καὶ μήτηρ μέλλοντος πρωθυπουργοῦ τῆς Ἀγγλίας. Ἀλλ' ἡ Λαίδυ Πὴλ ἦτο εὐγενεστάτη καὶ ὡραιοτάτη γυνή, ἥτις ἠδύνατο νὰ κοσμήσῃ οἱανδήποτε ἐν τῇ κοινωνίᾳ θέσιν.

Σπανίας διανοητικῆς δυνάμεως ὑπῆρξε πάντοτε εἰς ἁπάσας τὰς περιστάσεις ἡ μεγαλοφρονοῦσα καὶ πιστὴ τοῦ συζύγου σύμβουλος. Ἐπὶ πολὺν καιρὸν μετὰ τὸν γάμον ἐβοήθει αὐτὸν ὡς γραμματεὺς ἀναλαβοῦσα τὸ σπουδαιότατον μέρος τῆς ἀλληλογραφίας αὐτοῦ, διότι ὁ κ. Πὴλ ἔγραφε δυσκόλως καὶ δυσαναγνώστως Ἡ κ. Πὴλ ἀπέθανεν ἐν ἔτει 1893, τρία μόνον ἔτη, ἀφ' οὗ ἔλαβεν ὁ σύζυγός της τὸν τίτλον τοῦ *Σίρ*. Λέγεται ὅτι ἡ πολυτελὴς ζωὴ τοῦ Λονδίνου, τοσοῦτον διαφέρουσα τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς, ἐν ᾗ ἀνετράφη, ἔβλαψε τὴν ὑγείαν της, ὁ δὲ γέρων Ὑάτς ἔλεγε πολλάκις· «Ἐὰν δὲν εἶχεν ἐξευγενίσει ὁ Ῥοβέρτος τὴν Ἑλένην μας, ἠδύνατο νὰ ζῇ ἀκόμη».

Τὸ στάδιον τῶν Ὑάτς, Πὴλ καὶ Σα ὑπῆρξε στάδιον ἀδιακόπου ἐργασίας· ὁ Σὶρ Ῥοβέρτος ἦτο ἡ ψυχὴ τῆς ἑταιρείας ἕνεκα τῆς ἰσχυρᾶς θελήσεως, τῆς δραστηρίας ἐπιμελείας, τοῦ πρακτικοῦ νοῦ καὶ τοῦ ὑπερβολικοῦ ἐμπορικοῦ πνεύματος· πλεῖστοι δὲ τῶν πρώτων ἐφευρετῶν καὶ βαμβακοκλωστῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ Πὴλ ἐστεροῦντο τῶν κυριωτάτων προτερημάτων ἐκείνου. Ἦτο ἄνθρωπος σιδηρᾶς ὑγείας καὶ διανοίας, ὥστε εἰργάζετο ἀκαταπαύστως· κατώρθωσε δὲ ὡς πρὸς τὴν τύπωσιν τοῦ βάμβακος ὅ,τι κατώρθωσεν ὁ Ἀρκραΐτ ὡς πρὸς τὴν κλῶσιν αὐτοῦ καὶ ἐπίσης ἐπέτυχε πληρέστατα. Ἡ μὲν καλὴ ποιότης τῶν ἐμπορευμάτων τῆς ἑταιρείας ἔδωκεν αὐτῇ τὰ πρωτεῖα εἰς τὴν ἀγοράν, ἡ δὲ ἄγαν τιμιότης τῶν συντρόφων ἐπέσυρεν αὐτοῖς τὸ σέβας ἁπάντων. Οὐ μόνον ἡ πόλις τοῦ Βουρὺ ὠφελήθη σπουδαίως ἐκ τοῦ καταστήματος, ἀλλὰ καὶ πλεῖστα ἄλλα μέρη τῆς γειτονίας, ὅπου ἐσυστήθησαν ὅμοια ἐργοστάσια, διότι πρὸς τιμὴν τῶν συντρόφων ἀνεγνωρίζετο ὅτι, ἐνῷ ἐζήτουν τὴν τελειότητα τῶν ἐμπορευμάτων αὐτῶν, προσεπάθουν συγχρόνως κατὰ πάντα τρόπον νὰ βελτιώσωσι τὴν κατάστασιν τῶν ἐργατῶν αὐτῶν· ἔτι δὲ κατὰ τὰς πλέον δυσχερεῖς περιστάσεις κατώρθωσαν νὰ προμηθεύσωσιν ἐπικερδῆ ἐργασίαν εἰς αὐτούς.

Ὁ Σὶρ Ῥοβέρτος ἐξετίμα δεόντως τὴν χρησιμότητα τῶν νέων ἐφευρέσεων καὶ μεθόδων· πρὸς ἀπόδειξιν τούτου ἀναφέρομεν τὴν παραδοχὴν μείγματός τινος, ὅπως διαφυλάττωνται ἄνευ χρώματος μέρη τινὰ τῶν τυπουμένων ὑφασμάτων. Ὁ ἐφευρετὴς ἦτο ὑπάλλη-

λος ἐμπορικοῦ τινος οἴκου τοῦ Λονδίνου, ὅστις ἐπώλησεν εἰς μετρίαν τιμὴν τὴν ἐφεύρεσίν του τῷ κ. Πήλ. Μόλις μετὰ δύο ἐτῶν πειράματα τὸ μεῖγμα ἐτελειοποιήθη, ὥστε νὰ χρησιμεύσῃ πραγματικῶς, ἀλλ' ἡ ὡραιότης καὶ ἡ ἀκρίβεια τῶν διὰ τοῦ μέσου τούτου παραγομένων γραμμῶν διὰ μιᾶς ἔδωκαν τῷ ἐν Βουρῷ κ~ταστήματι τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν ὁμοίων καταστημάτων. Πολλὰ ἕτερα μελη τῆς αὐτῆς οἰκογενείας ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμα τοῦ Σὶρ Ροβέρτου καὶ ἵδρυσαν ὅμοια καταστήματα εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἀγγλίας· τὰ ἐργοστάσια ἐκεῖνα διωκήθησαν ἐπίσης καλῶς καὶ ἐνῷ ἔφερον πλοῦτον εἰς τοὺς ἰδιοκτήτας, ἐγένοντο παράδειγμα πρὸς τοὺς βαμβακεμπόρους καὶ ἐργοστασιάρχας.

Μεταξὺ πολλῶν διακεκριμένων βιομηχανικῶν ἐφευρετῶν ὁ σεβάσμιος Γουλιέλμος Λῆ, ἐφευρετὴς τῆς πλεκτικῆς μηχανῆς (Stocking Frame) καὶ ὁ Ἰωάννης Χήθκωτ, ἐφευρετὴς τῆς πρὸς κατασκευὴν τριχάπτου μηχανῆς, εἶνε ἀξιομνημόνευτοι ὡς ἔχοντες μεγάλην μηχανικὴν ἐπιδεξιότητα καὶ ἀκάματον ἐπιμονήν· αἱ δὲ ἐφευρέσεις αὐτῶν ἐχορήγησαν ἄφθονον καὶ ἐπικερδῆ ἐργασίαν εἰς τὰς ἐργατικὰς τάξεις τοῦ Νόττιγχαμ καὶ τῶν πέριξ ἐπαρχιῶν. Ἂν καὶ οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχῃ ὡς πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ ἐφευρετοῦ, διαφόρως καὶ ἀντιθετικῶς ἀναφέρονται αἱ περιστάσεις τῶν κατὰ τὴν ἐφεύρεσιν τῆς πλεκτικῆς μηχανῆς. Ὁ Γουλιέλμος Λῆ ἐγεννήθη ἐν μικρῷ χωρίῳ πλησίον τοῦ Νόττιγχαμ ἐν ἔτει 1563. Λέγεται δὲ ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐφευρέσεως τῆς πλεκτικῆς μηχανῆς ὁ Λῆ ἦτο ἐφημέριος τοῦ χωρίου Κάλβερτον καὶ κατά τινας συγγραφεῖς ἡ πρώτη αἰτία τῆς ἐφευρέσεως ἐγεννήθη ἐξ ἀπηλπισμένου ἔρωτος. Φαίνεται ὅτι ὁ ἐφημέριος σφόδρα ἠράσθη νέας τινὸς τοῦ χωρίου, ἥτις ἠδιαφόρει πρὸς τὸν ἔρωτα αὐτοῦ· ὁσάκις δὲ μετέβαινεν εἰς ἐπίσκεψιν αὐτῆς ἡ νέα συνήθιζε νὰ προσέχῃ πολὺ περισσότερον εἰς τὸ πλέξιμον καὶ εἰς τὸ τῶν κορασίων, ἃ ἐπετήρει, ἢ εἰς τοὺς λόγους τοῦ θαυμαστοῦ αὐτῆς Ἡ ὕβρις αὕτη τοιαύτην ἀγανάκτησιν ἐνέπνευσεν αὐτῷ κατὰ τῆς διὰ χειρὸς πλεκτικῆς, ὥστε ἀπεφάσισε νὰ κατασκευάσῃ μηχανήν, ἥτις ἔμελλε νὰ καταστρέψῃ τὴν τέχνην καθιστῶσα αὐτὴν ἀνωφελῆ. Ἐπὶ τρία ἔτη ἀφιερώθη εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον θυσιάζων πᾶν ἕτερον συμφέρον· ὅτε δὲ εἶδε τὴν ἐπιτυχίαν ἐγγίζουσαν, ἀπεσύρθη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἐπαγγέλματος καὶ ἤρχισε κατασκευάζων περικνημίδας διὰ μηχανῆς. Αὕτη εἶναι ἡ διήγησις τοῦ Χένσον, ὅστις βασίζεται ἐπὶ τῶν λόγων γέροντος ἐργάτου, ἀποθανόντος εἰς τὸ ἐνενηκοστὸν δεύτερον ἔτος τῆς ἡλικίας, καὶ ὅστις

εἰργάσθη ὡς περικνημιδοποιὸς ἐν τῇ πόλει τοῦ Νόττιγχαμ, βασιλευούσης τῆς Ἄννης.

Ὁπωσδήποτε καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, βέβαιον εἶνε ὅτι ὁ ἐφευρετὴς τῆς πλεκτικῆς μηχανῆς ἔδειξεν ὑπερβολικὴν μηχανικὴν ἐπιτηδειότητα. Διότι τὸ νὰ δυνηθῇ ἐφημέριος ἀποκέντρου τινὸς χωρίου, οὐδέποτε ἀσχοληθεὶς εἰς τὴν μηχανικήν, νὰ κατασκευάσῃ τοσοῦτο λεπτὴν καὶ πολυσύνθετον μηχανὴν καὶ νὰ φέρῃ διὰ μιᾶς τὴν πλεκτικὴν τέχνην εἰς τὸ τέλειον σημεῖον τῆς ὡραίας καὶ ταχείας διὰ τῶν μηχανῶν πλεκτικῆς, εἶναι θαυμαστὸν ἀληθῶς κατόρθωμα, ὅπερ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μοναδικὸν σχεδὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἀνθρωπίνων ἐφευρέσεων. Ἡ ἀξία τοῦ Λῆ εἶναι τοσοῦτον μεγαλυτέρα, καθόσον αἱ βιομηχανικαὶ τέχναι ἠμελοῦντο τότε καὶ ὀλίγη μόνον προσοχὴ καὶ ἐνθάρρυνσις ἐδίδετο ταῖς μηχανικαῖς ἐφευρέσεσιν. Ἠναγκάζετο νὰ αὐτοσχεδιάζῃ ὅπως ἠδύνατο κάλλιον τὰ διάφορα μέλη τῆς μηχανῆς του καὶ νὰ ἐπινοῇ τρόπους, ἵνα ὑπερβῇ τὰς ἀναφαινομένας δυσκολίας. Ἀτελῆ ἦσαν τὰ ἐργαλεῖα καὶ ἀτελὴς ἡ ὕλη· οὐδένα καλὸν ἐργάτην εἶχε βοηθόν. Λέγεται ὅτι τὸ πρῶτον κατασκευασθὲν σχέδιον ἦτο σχεδὸν ὁλόκληρον ἐκ ξύλου ἄνευ μολυβδίνων βαρῶν· αἱ δὲ βελόναι ἐστηρίζοντο ἐπὶ τεμαχίων ξύλου. Μεταξὺ τῶν σπουδαιοτάτων δυσκολιῶν ὑπῆρχε καὶ ὁ σχηματισμὸς τῆς βροχίδος ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως ὀμμάτων ἐν ταῖς βελόναις· ἀλλ' ὁ Λῆ κατώρθωσε νὰ τρυπήσῃ τὰς βελόνας διὰ ῥίνης. Ἐπὶ τέλους μετὰ πολλὰς δυσκολίας ἡ μηχανὴ εὑρέθη μετὰ τριῶν ἐτῶν ἀγῶνας εἰς κατάστασιν νὰ χρησιμεύσῃ. Ὁ πρώην ἐφημέριος πλήρης ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῆς τέχνης του, ἤρχισε πλέκων περικνημῖδας ἐν τῷ χωρίῳ Κάλερτον, ὅπου διέμεινεν ἔτη τινὰ διδάσκων τὴν τέχνην του εἰς τὸν ἀδελφὸν Ἰάκωβον καί τινας φίλους.

Ἡ μηχανὴ ἦτο ἐντελεστάτη καὶ ὁ Λῆ γινώσκων πόσον ἐξετίμα ἡ βασίλισσα Ἐλισάβετ τὰς πλεκτὰς μεταξωτὰς περικνημῖδας, ἤλπιζε νὰ λάβῃ τὴν προστασίαν αὐτῆς· μετέβη ἑπομένως εἰς Λονδῖνον, ὅπως δείξῃ τῇ Α. Μ. τὴν ἐφεύρεσίν του. Ἀπετάθη πρῶτον πρός τινας αὐλικούς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ λόρδος Χοῦνδσον, ὅστις ἐδιδάχθη ἐπιτυχῶς τὴν τέχνην τοῦ Λῆ, καὶ δι' αὐτῶν κατώρθωσε τέλος νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν βασίλισσαν καὶ ἐνώπιόν της νὰ κινήσῃ τὴν μηχανήν. Ἀλλ' ἡ Ἐλισάβετ οὐδόλως ἐνεθάρρυνε τὸν ἐφευρετὴν λέγουσα ὅτι δὲν δύναται νὰ προστατεύσῃ ἐφεύρεσιν, μέλλουσαν νὰ στερήσῃ τοσούτους πτωχοὺς τῶν ὠφελειῶν τῆς διὰ χειρὸς ἐργασίας. Μὴ δυνάμενος νὰ εὕρῃ ἑτέρους προστάτας καὶ

ἀγανακτῶν κατὰ τῆς ἀδιαφορίας τῶν ἰσχυρῶν τῆς Ἀγγλίας ὁ Λῆ ἐδέχθη τὴν πρότασιν τοῦ σοφοῦ ὑπουργοῦ τοῦ Ἑρρίκου Δ', τοῦ Σουλλύ, νὰ μεταβῇ εἰς Ῥουέν, ἥτις ἦτο τότε ἓν τῶν μεγίστων βιομηχανικῶν κέντρων τῆς Γαλλίας, ἵνα μορφώσῃ τοὺς ἐργάτας τῆς πόλεως ταύτης εἰς τὴν κατασκευὴν καὶ τὴν χρῆσιν τῶν πλεκτικῶν μηχανῶν. Λαβὼν δὲ μεθ' ἑαυτοῦ ἑπτὰ ἐργάτας, τὸν ἀδελφὸν καὶ τὰς μηχανὰς ἀνεχώρησεν εἰς Γαλλίαν κατὰ τὸ 1605. Ἐν Ῥουὲν ἔτυχε φιλικωτάτης ὑποδοχῆς καὶ ταχέως ἵδρυσε σπουδαῖον κατάστημα ἔχων ἐννέα μηχανὰς εἰς κίνησιν, ὅτε δυστυχῶς καὶ πάλιν ἐπέπεσε κατ' αὐτοῦ κακὴ μοῖρα. Ὁ Ἑρρῖκος Δ', ὅστις εἶχεν ὑποσχεθῇ νὰ προστατεύσῃ, νὰ ἀνταμείψῃ καὶ νὰ ἐξευγενίσῃ τὸν Λῆ, ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ φανατικοῦ Ῥαβαλιάκ, ἡ δὲ προστασία καὶ ἡ ἐνθάρρυνσις, ἣν εἶχε λάβει ὁ Λῆ, ἔπαυσαν αὐθωρεί. Μετέβη ὅμως εἰς Παρισίους, ἵνα ἀπαιτήσῃ τὰ ὀφειλόμενα παρὰ τῆς Αὐλῆς, ἀλλὰ ξένος ὢν καὶ διαμαρτυρόμενος οὐδὲ ἠκούσθη. Ἀρρωστήσας ἐκ τῆς λύπης καὶ τῆς ταλαιπωρίας ὁ διακεκριμένος ἐφευρετὴς ἀπέθανε μετ' ὀλίγον ἐν Παρισίοις ἐν ἐντελεῖ πενίᾳ.

Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Λῆ κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ ἐκ Γαλλίας μετὰ τῶν ἑπτὰ ἐργατῶν καὶ τῶν μηχανῶν ἐκτὸς δύο, αἵτινες ἔμειναν εἰς Ῥουέν. Ἀφοῦ ἐπέστρεψεν ὁ Ἰάκωβος Λῆ εἰς Νοττιγχαμσάϊρ ἡνώθη μετὰ μυλωθροῦ τινος ὀνομαζομένου Ἄστον, ὅστις εἶχε μάθει τὴν τέχνην τῆς διὰ μηχανῶν πλεκτικῆς παρ' αὐτοῦ τοῦ ἐφευρετοῦ πρὶν ἀναχωρήσῃ ἐξ Ἀγγλίας.

Ἀποκατασταθέντες ἐν Θόρωτον ἵδρυσαν κατάστημα πρὸς κατασκευὴν περικνημίδων καὶ πληρέστατα ἐπέτυχον. Ὁ τόπος ἦτο καταλληλότατος πρὸς τοιαύτην βιομηχανίαν, ἕνεκα τῶν πολυαρίθμων προβάτων, ἅτινα ἔτρεφε, καὶ τῆς ποιότητος τοῦ ἐρίου. Λέγεται ὅτι ὁ Ἄστον προσέθηκεν εἰς τὴν μηχανὴν τὰ μολύβδινα βάρη καὶ κατέστησεν οὕτω τὴν ἐφεύρεσιν τελειοτέραν. Βαθμηδὸν ἐξετάθη ἡ τέχνη εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἀγγλίας καὶ ἡ διὰ μηχανῶν κατασκευὴ τῶν περικνημίδων ἔγινε ταχέως σπουδαῖος κλάδος τῆς ἐθνικῆς βιομηχανίας.

Σπουδαιοτάτη ὑπῆρξεν ἡ τροποποίησις, ἥτις κατέστησε τὴν πλεκτικὴν μηχανὴν κατάλληλον πρὸς κατασκευὴν μεγάλων ποσοτήτων τριχάπτου. Ἐν ἔτει 1777 δύο μόνον ἐργάται, ὁ Φρὸστ καὶ ὁ Χόλμς, κατεσκεύαζον τοιοῦτο πλέγμα διὰ τῆς πλεκτικῆς μηχανῆς, ἣν εἶχον τροποποιήσει, μετὰ δὲ τριάκοντα ἔτη τοσοῦτον ἐξετάθη ἡ παραγωγή, ὥστε 15 0 μηχαναὶ ἐκινοῦντο καὶ ἔδιδον ἐργασίαν

εἰς 15000 ἐργατῶν. Ἀλλ' ὅμως ἐπελθόντος τοῦ πολέμου, τῆς τροπῆς τῆς ἐνδυμασίας καὶ διαφόρων ἄλλων περιστάσεων, ἐξέπεσεν ἡ παραγωγὴ τοῦ τριχάπτου τοῦ Νοττιγχαμσάϊρ καὶ διετέλεσεν εἰς παράλυσιν μέχρι τῆς ἀνακαλύψεως τῆς τριχαπτουργοῦ μηχανῆς (Bobbinet Machine) τοῦ Ἰωάννου Χήθκωτ, τέως μέλους τοῦ κοινοβουλίου, ἥτις ἀνώρθωσε τὴν βιομηχανίαν ἐκείνην ἐπὶ στερεῶν βάσεων.

Ὁ Ἰωάννης Χήθκωτ ἦτο υἱὸς γεωργοῦ χωρίου τινὸς τοῦ Λήστερσαϊρ, ὅπου ἐγεννήθη ἐν ἔτει 1784. Ἔμαθεν εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ χωρίου τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφήν, μετὰ ταῦτα δὲ ἐστάλη εἰς ἕτερον χωρίον, ὅπως μάθῃ τὴν σιδηρουργικὴν καὶ τὴν κατασκευὴν διαφόρων μηχανῶν. Ὁ νέος εὐκόλως ἐξέμαθε τὴν χρῆσιν τῶν ἐργαλείων καὶ λεπτομερῶς ἐσπούδασε τὴν κατασκευὴν τῆς πλεκτικῆς καὶ τῆς περιπλόκου ὑφαντικῆς μηχανῆς (warp machine). Ὁσάκις ἐσχόλαζεν, ἐσκέπτετο τίνι τρόπῳ ἠδύνατο νὰ τελειοποιήσῃ τὰς μηχανάς, καὶ ὁ φίλος του κ. Βάζλεϋ, μέλος τοῦ κοινοβουλίου, ἀναφέρει ὅτι, ἂν καὶ δεκαὲξ ἐτῶν ἦτο, ἐσκέπτετο ἤδη περὶ ἐφευρέσεως μηχανῆς διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ λεγομένου *γαλλικοῦ τριχάπτου*, ὅπερ κατεσκευάζετο διὰ χειρῶν. Τὸ πρῶτον πρακτικὸν ἀποτέλεσμα τῶν σκέψεών του ἐφάνη εἰς τὴν ὑφαντικὴν μηχανήν· διὰ βελτιώσεως κατώρθωσε νὰ κατασκευάσῃ χειρῖδας, ἐχούσας τὴν ὄψιν τριχάπτου· ἡ ἐπιτυχία αὕτη ἔδωκεν αὐτῷ θάρρος, ὅπως ἐπιμένῃ εἰς τὴν ἐφεύρεσιν τριχαπτουργοῦ μηχανῆς. Ἡ πλεκτικὴ μηχανὴ εἶχεν ἤδη ἐφαρμοσθῇ εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ τριχάπτου, ἀλλ' ἡ βροχὶς ἐδένετο, ὅπως ἡ τῶν περικνημίδων, ἡ δὲ ἐργασία, ἡ οὕτω γινομένη, ἦτο εὔθραυστος καὶ ἑπομένως ὀλίγης ἀξίας. Πολλοὶ ἀγχίνοες μηχανικοὶ τοῦ Νοττιγχαμσάϊρ εἰργάσθησαν ἐπιμόνως πρὸς ἐφεύρεσιν μηχανῆς, ὅπως ἐπιστρέφωνται πρὸς ἀλλήλας αἱ κλωσταί, ἐν ᾧ κατεσκευάζετο ἡ βροχίς. Ἀλλ' οἱ μὲν ἐξ αὐτῶν ἀπέθανον ἐν βαθυτάτῃ πενίᾳ, οἱ δὲ κατέστησαν παράφρονες, ἅπαντες δὲ ὁμοίως ἀπέτυχον εἰς τὰς ἐρεύνας. Αἱ παλαιαὶ μηχαναὶ ἐνίκων τὰς νέας ἐφευρέσεις.

Μόλις ἐγένετο ἑνὸς καὶ εἴκοσιν ἐτῶν ὁ Χήθκωτ, ἐνυμφεύθη καὶ μετέβη εἰς Νοττιγχάμην πρὸς ἀναζήτησιν ἔργου. Αὐτόθι εὗρεν ἐργασίαν ὡς σιδηρουργὸς καὶ ἐπισκευαστὴς ὑφαντικῶν μηχανῶν. Ἐξηκολούθησεν ὅμως ἐπιδιώκων τὸ ἀντικείμενον, ἐφ' οὗ καὶ πρότου ἀδιακόπως ἐσκέπτετο, καὶ ἠσχολήθη εἰς τὴν ἐφεύρεσιν δικτυώδους ὑφαντικῆς μηχανῆς. Καὶ πρῶτον ἐσπούδασε τὴν τέχνην τῆς διὰ

χειρὸς κατασκευῆς τριχάπτου, ὅπως ἐπιτύχῃ τὴν αὐτὴν ἐργασίαν διὰ μηχανικῶν μέσων. Τὸ ἐπιχείρημα ἦτο μακρὸν καὶ ἐπίπονον ἀπαιτοῦν διάνοιαν καὶ ὑπομονὴν οὐ τὴν τυχοῦσαν. Ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ Ἔλλιοτ περιγράφει αὐτὸν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὡς ἐπιχειρηματικόν, ὑπομονητικόν, ὀλιγαρκῆ, σιωπηλόν, μὴ καταβαλλόμενον ἐκ τῆς ἀποτυχίας, πλήρη ἐφευρετικότητος καὶ ἐπινοήσεως, κατεχόμενον δὲ ὑπὸ πλήρους πεποιθήσεως ὅτι ἐπὶ τέλους ἡ ἐφαρμογὴ τῶν μηχανικῶν ἀρχῶν στεφθήσεται δι' ἐπιτυχίας. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἡ σύζυγός του διετέλει εἰς τὴν αὐτὴν φοβερὰν ἀντιξυχίαν. Ἐγίνωσκε καλῶς τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς δυσκολίας του· ἔβλεπε δὲ τὴν ἀνάγκην πιέζουσαν καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς οἰκιακαῖς δαπάναις, καθότι, ἐν ᾧ κατεγίνετο ἐφευρίσκων, ἔμενε κατὰ μέρος ἡ τακτικὴ ἐργασία, ἡ φέρουσα πόρον ζωῆς. Πολὺ βραδύτερον, στεφθέντων πρὸ πολλοῦ τῶν ἀγώνων διὰ πλήρους ἐπιτυχίας, ζωηρῶς ἀνεμιμνήσκοντο οἱ σύζυγοι σπουδαίαν ὁμιλίαν γενομένην κατὰ κρίσιμον ἡμέραν μεταξὺ αὐτῶν. «Λοιπόν, Ἰωάννη», εἶπεν ἡ ἔμφροντις γυνὴ προσβλέπουσα εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ συζύγου, «ἐπιτυγχάνει ἡ μηχανή» ; —«Ὄχι, Ἄννα», ὑπῆρξεν ἡ λυπηρὰ ἀπάντησις, «ἠναγκάσθην καὶ πάλιν νὰ τὴν λύσω εἰς τεμάχια». Ἂν καὶ προσεπάθησεν ὁ Χήθκωτ νὰ ὁμιλήσῃ μετὰ θάρρους καὶ ἐλπίδος, ἡ ἀγαθὴ σύζυγος δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατηθῇ πλειότερον, ἀλλὰ κατέπεσε καὶ ἔκλαυσε πικρότατα. Ὀλίγος ὅμως χρόνος καρτερίας ὑπελείπετο· ἐπὶ τέλους ἡ ἐπιτυχία, δικαία ἀμοιβὴ τῶν πολλῶν ἀγώνων, ἐπῆλθε. Πλήρης χαρᾶς καὶ ὑπερηφανείας ὁ Ἰωάννης Χήθκωτ ἔφερεν ἐσπέραν τινὰ τεμάχιον ὑφάντου τριχάπτου, κατεσκευασμένου διὰ τῆς μηχανῆς, καὶ ἔθηκεν αὐτὸ εἰς χεῖρας τῆς φιλτάτης του συζύγου.

Δύσκολον εἶναι νὰ περιγράψωμεν διὰ λέξεων μηχανὴν τοσοῦτο πολύπλοκον, ὅσον ἡ δικτυώδης ὑφαντικὴ μηχανή, ἥτις πράγματι εἶναι μηχανικὸν προσκεφάλαιον πρὸς κατασκευὴν τριχάπτου, μιμεῖται δὲ λίαν ἐπιτηδείως τὰ δάκτυλα τοῦ ἐργάτου πρὸς συνδυασμὸν καὶ περίδεσιν τῶν ἰνῶν ἐπὶ τοῦ προσκεφαλαίου. Ἀναλύσας εἰς κεχωρισμένα μέρη τεμάχιον χειροποιήτου τριχάπτου ὁ Χήθκωτ διέγνωσε κλωστὰς παραλλήλους καὶ διαγωνίους. Ἤρχισε τὰς δοκιμὰς ἐντὸς τοῦ δωματίου διὰ χονδρῶν κλωστῶν· διὰ στροφέων ἔδιδε τὴν κίνησιν καὶ τὴν περίδεσιν τῶν κλωστῶν καὶ ἐπέτυχε τὴν κατασκευὴν τοῦ κόμβου, ὅπως διὰ τῆς χειρός. Ἠσχολήθη τότε πρὸς διασκευὴν μηχανῆς δυναμένης νὰ λάβῃ διὰ μιᾶς πάσας τὰς λεπτὰς ταύτας κινήσεις καὶ πλοκάς· κατέβαλε πλεῖστον κόπον καὶ διανοητικῶς

καὶ σωματικῶς. Ἔλεγε μετὰ καιρὸν ὅτι ἡ δυσκολία ἑνὸς μόνου μέρους τῆς περιστροφῆς τῶν διαγωνίων κλωστῶν ἐντὸς περιωρισμένου χώρου ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἀμφιβάλλω, ἂν ἠδυνάμην σήμερον ν' ἀρχίσω ἐκ νέου τὸ ἔργον. Τὸ ἑπόμενον αὐτοῦ βῆμα ἦτο ἡ προμήθεια λεπτῶν μεταλλικῶν δίσκων, οὓς μετεχειρίζετο ὡς ἀτράκτους, ὅπως φέρῃ ἔνθεν κἀκεῖθεν τὴν κλωστὴν ἐν τῷ στήμονι. Οἱ δίσκοι οὗτοι ἐκινοῦντο διὰ καταλλήλου μηχανισμοῦ, ἑκατέρωθεν τοῦ στήμονος τοποθετημένου. Μετ' οὐ πολὺ ἔθηκεν εἰς πλήρη ἐνέργειαν τὴν μηχανὴν μετὰ τέχνης καὶ ἐπιτυχίας οὐ τῆς τυχούσης, κατώρθωσε δὲ εἰκοσιτεσσάρων ἐτῶν γενόμενος νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐφεύρεσιν δι' ἐπισήμου προνομιούχου πτυχίου.

Ὅπως συμβαίνῃ συνήθως, ὅταν ἐφεύρεσίς τις ἀποβῇ προσοδοφόρος, τὰ δικαιώματα τοῦ Χήθκωτ ὡς πτυχιούχου ἐτέθησαν ὑπὸ συζήτησιν καὶ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ ὡς ἐφευρετοῦ διεφιλονικήθησαν. Ἐλπίζοντες ὅτι ἤθελε θεωρηθῇ ἄκυρον τὸ πτυχίον οἱ τριχαπτουργοὶ θαρραλέως παρέλαβον τὴν μηχανήν, ἀψηφοῦντες τὸν ἐφευρετήν. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἐζήτησαν προνόμια δι' ὑποτιθεμένας βελτιώσεις καὶ διασκευάς. Μετ' οὐ πολὺ οἱ νέοι προνομιοῦχοι ἦλθον εἰς ῥῆξιν πρὸς ἀλλήλους καὶ τότε ἐπεκυρώθησαν δικαστικῶς τὰ δικαιώματα τοῦ Χήθκωτ. Τριχαπτουργοῦ τινος κινήσαντος ἀγωγὴν κατ' ἄλλου, ὡς δῆθεν παραβιάσαντος τὸ προνόμιον, οἱ ἔνορκοι ἀπεφάνθησαν ὅτι ἀμφότεραι αἱ μηχαναὶ ἀπετέλουν παραβίασιν τοῦ προνομιούχου δικαιώματος τοῦ Χήθκωτ. Ἐπὶ τῆς δίκης ταύτης (Βῶβιλ κατὰ Μῶορ) ὁ σὶρ Ἰωάννης Κώπλεϋ, βραδύτερον λόρδος Λύνδυρστ, δικηγόρος τοῦ παρεμβάντος ἐν τῇ δίκῃ Χήθκωτ, ἔμαθε νὰ ἐργάζηται εἰς τὴν τριχαπτουργὸν μηχανήν, ὅπως καταμάθῃ ἐντελῶς τὰς λεπτομερείας τῆς ἐφευρέσεως. Ἅμα ζητηθεὶς ὡς δικηγόρος ὡμολόγησεν ὅτι δὲν κατενόει κατὰ βάθος τὴν ὑπόθεσιν· ἐπειδὴ ὅμως τῷ ἐφαίνετο σπουδαία, προέτεινε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἐπαρχίαν καὶ ἐπὶ τόπου νὰ σπουδάσῃ τὸν μηχανισμὸν μέχρις ὅτου τὸν κατανοήσῃ. «Τότε δέ», εἶπε, «θέλω σᾶς ὑπερασπισθῇ ὅλαις δυνάμεσι». Μετέβη πράγματι εἰς Νοττιγχάμην καὶ προητοίμασεν ὑπεράσπισιν σπανίας δεινότητος. Τὴν ἐπαύριον τῆς ἐλεύσεώς του ὁ διάσημος δικηγόρος ἐκλείσθη ἐντὸς τοῦ τριχαπτουργείου καὶ ἐξῆλθεν, ἀφοῦ ἔμαθε νὰ κατασκευάσῃ ἰδίαις χερσὶ τεμάχιον τριχάπτου καὶ κατανοήσῃ ἐντελῶς τάς τε ἀρχὰς καὶ τὰς λεπτομερείας τοῦ μηχανήματος. Ἐλθούσης τῆς ἡμέρας τῆς δίκης, ὁ διακεκριμένος δικηγόρος ἠδυνήθη νὰ περιεργασθῇ τὸ πρὸ τῶν δικαστῶν μικρὸν σχέ-

διον μηχανῆς μετὰ τοσαύτης ἐπιδεξιότητος καὶ εὐκολίας καὶ νὰ ἐπεξηγήσῃ τὸ εἶδος τῆς ἐφευρέσεως τοσοῦτον σαφῶς, ὥστε ἐνέπλησε θαυμασμοῦ καὶ δικαστὰς καὶ ἐνόρκους καὶ ἀκροατάς, ἡ δὲ πλήρης συνείδησις καὶ ἐπιδεξιότης, μεθ' ἧς ὑπερησπίσθη τὴν ὑπόθεσιν ἔσχε βεβαίως ἐπιρροὴν σπουδαίαν ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ δικαστηρίου.

Μετὰ τὸ πέρας τῆς δίκης ὁ Χήθκωτ ἐξετάσας εὗρεν ὅτι ἑξακόσιαι μηχαναὶ εὑρίσκοντο εἰς κίνησιν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς νέας ἐφευρέσεως καὶ ἤρχισεν εἰσπράττων δικαίωμα ἐφευρετοῦ, ἐξ οὗ μεγάλα ποσὰ συνήθροισεν. Ἀλλὰ καὶ αἱ ὠφέλειαι τῶν ἐργοστασιαρχῶν ἦσαν μεγάλαι καὶ ἡ χρῆσις τῶν μηχανῶν ἐξετάθη ταχέως· ἡ δὲ τιμὴ τοῦ ὑράσματος ἠλαττώθη ἐν διαστήματι 25 ἐτῶν ἀπὸ 5 λίρας στερλίνας (140 δραχ.) εἰς πέντε πέννας (30 λεπτὰ) ἡ τετραγωνικὴ ὑάρδα. Κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα ὁ μέσος ὅρος τῶν ἐκ τοῦ τριχάπτου εἰσοδημάτων ὑπῆρξε τεσσάρων ἑκατομμυρίων λιρῶν στερλινῶν ἐτησίως (100 ἑκατομμυρίων φράγκων), παρέχει δὲ ἐργασίαν προσοδοφόρον εἰς 150,000 ἐργατῶν.

Ἀλλ' ἐπιστρέψωμεν εἰς τὰ ἀποβλέποντα τὸ πρόσωπον τοῦ Χήθκωτ. Κατὰ τὸ 1809 τὸν εὑρίσκομεν ἐγκατεστημένον ὡς παραγωγὸν τριχάπτου ἐν Λουγβούργῳ. Αὐτόθι ἐξακολουθεῖ ἐφ' ἱκανὰ ἔτη προσοδοφόρον ἐπιχείρησιν παρέχων ἐργασίαν εἰς πολλὰς ψυχὰς ἐπὶ μισθοῖς ἑβδομαδιαίοις 5 μέχρι 10 λιρῶν στερλινῶν. Ἂν καὶ καθ' ἑκάστην ηὔξανεν ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς τὴν τριχαπτουργίαν ἐργαζομένων, ἤρχισάν τινες διαδίδοντες μεταξὺ τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ ὅτι αἱ μηχαναὶ παρέβλαπτον τὴν διὰ τῶν χειρῶν ἐργασίαν, ἐξ οὗ ἐκτεταμένη συνωμοσία ὠργανώθη πρὸς καταστροφὴν αὐτῶν. Ἤδη κατὰ τὸ ἔτος 1814 ἠγέρθησαν ἔριδες μεταξὺ ἐργοστασιαρχῶν καὶ ἐργατῶν τῶν βαμβακοκλωστείων καὶ τριχαπτουργείων ἐν Νοττιγχάμῃ καὶ ἐν ταῖς κομητείαις τοῦ Δάρβυ καὶ Λειστερ· συνεπείᾳ τούτου συνῆλθεν ὄχλος ἱκανὸς ἐν Σουττόνῃ καὶ ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ ἤρχισε καταστρέφων τὰ νηματοποιεῖα καὶ τοὺς στήμονας τῶν ἐργοστασίων. Συλληφθέντων καὶ τιμωρηθέντων τινῶν ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ὀχλαγωγίας, οἱ λοιποὶ ἐγένοντο προσεκτικώτεροι· οὐχ ἧττον ἡ καταστροφὴ τῶν μηχανῶν ἐξηκολούθησε κρύφα, ὁσάκις παρουσιάζετο εὔθετος περίστασις. Ἐπειδὴ αἱ μηχαναὶ ἦσαν τοσοῦτον λεπτῆς κατασκευῆς, ὥστε εἷς μόνος κτύπος τοῦ σκεπάρνου ἤρκει, ἵνα καταστήσῃ αὐτὰς ἀχρήστους, καὶ ἐπειδὴ τὰ ἐργοστάσια ἔκειντο εἰς μονήρη κτίρια, πολλάκις εἰς ἰδιωτικοὺς οἴκους, μακρὰν τῶν πό-

λεων, ἡ πρὸς καταστροφὴν εὐκολία ἦτο μεγάλη. Πλησίον τῆς Νοττιγχάμης, ἔνθα ὑπῆρχε τὸ κέντρον τῆς ταραχῆς, οἱ μηχανοθραῦσται διωργανώθησαν εἰς σώματα τακτικὰ καὶ ἐν νυκτεριναῖς συναθροίσεσιν ἐσχεδίαζον τὰς βιαιοπραγίας. Ἵνα ἐμπνεύσωσι καὶ τοῖς λοιποῖς θάρρος καὶ πεποίθησιν, διέδοσαν ὅτι διετέλουν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν Λούδδου τινὸς ἢ στρατηγοῦ Λούδδου καὶ ἐντεῦθεν τὸ ὄνομα αὐτῶν Λουδδῖται.

Ὑπὸ τοιοῦτον ὀργανισμὸν ἡ καταστροφὴ τῶν μηχανῶν ἐξηκολούθησε λίαν ζωηρῶς τὸν χειμῶνα τοῦ 1811 γενομένη ἀφορμὴ πολλῆς δυστυχίας καὶ στερήσασα παμπόλλους ἐργάτας τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου. Ἐν τούτοις οἱ ἐργοστασιάρχαι ἤρχισαν μεταφέροντες τοὺς στήμονας αὐτῶν ἐκ τῶν ἀπομεμονωμένων συνοικιῶν ἐν τῇ ἐξοχῇ ἐντὸς ἀποθηκῶν καὶ οἰκοδομῶν ἐν ταῖς πόλεσιν.

Ἐνεθάρρυνεν ἐν μέρει τοὺς Λουδδίτας καὶ ἡ ἀτυχὴς ἐπιείκεια τῶν καταδικαστικῶν ἀποφάσεων κατὰ τῶν μελῶν τοῦ συνεταιρισμοῦ, ὅσα συνελήφθησαν καὶ ἐδικάσθησαν· μετ' οὐ πολὺ ἡ μανία ἔλαβε νέαν ἐπίτασιν καὶ ἐξετάθη ταχέως εἰς τὰς βορειοτέρας καὶ εἰς τὰς μεσογείους βιομηχανικὰς ἐπαρχίας. Ὁ ὀργανισμὸς ἐγένετο μυστικώτερος· ὅρκος ἐπεβάλλετο εἰς τὰ μέλη περὶ πλήρους ὑποταγῆς εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ συνεταιρισμοῦ· κατὰ δὲ τοῦ προδίδοντος τὰ σχέδια αὐτῶν κατεγινώσκετο θάνατος. Ἀπεφασίσθη ἡ καταστροφὴ πασῶν τῶν μηχανῶν καὶ τῶν πρὸς κατασκευὴν μαλλίνων ἢ λινῶν ὑφασμάτων καὶ τῶν πρὸς κατασκευὴν τριχάπτου. Ἐν Ὑόρκσαϊρ καὶ Λαγκασάϊρ ἔνοπλοι ταραχοποιοὶ ἐπετέθησαν κατὰ μύλων καὶ βιομηχανικῶν καταστημάτων, πολλαχοῦ δὲ κατέστρεψαν ἢ κατέκαυσαν αὐτά, ὥστε ἔδει νὰ φυλάχθῶσιν ὑπὸ στρατιωτῶν καὶ ἐθνοφυλάκων. Καὶ κατὰ τῶν ἐργοστασιαρχῶν κατεγνώσθη θάνατος· κατὰ πολλῶν ἐγένοντο ἐπιθέσεις, τινὲς δὲ καὶ ἐδολοφονήθησαν. Ἐπὶ τέλους ὁ νόμος ἐτέθη σπουδαίως εἰς ἐνέργειαν· πλεῖστοι τῶν ἀπονενοημένων Λουδδιτῶν συνελήφθησαν, τινὲς ἐφονεύθησαν καὶ μετὰ πολυετῆ δεινὸν σάλον αἱ πρὸς καταστροφὴν τῶν μηχανῶν ταραχαὶ κατεπραΰνθησαν καὶ κατέπαυσαν.

Καὶ αὐτὸς ὁ ἐφευρετὴς τῆς δικτυώδους τριχαπτουργοῦ μηχανῆς εἶδε τὰ βιομηχανικὰ αὐτοῦ καταστήματα προσβαλλόμενα ὑπὸ τῶν Λουδδιτῶν. Ὡραίαν τινὰ ἡμέραν τοῦ θέρους τοῦ 1816 σῶμα ταραχοποιῶν εἰσῆλθεν εἰς τὸ κατάστημα μετὰ δᾴδων ἀνὰ χεῖρας καὶ τὸ ἐπυρπόλησαν καταστρέφοντες τριάκοντα καὶ ἑπτὰ τριχαπτουργοὺς μηχανὰς καὶ ἰδιοκτησίαν ἀξίας περίπου 10,000 λιρῶν στερ-

λινῶν. Δέκα τῶν κακούργων συνελήφθησαν, ὀκτὼ δὲ κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον. Ὁ Χήθκωτ ἐζήτησεν ἀποζημίωσιν παρὰ τῆς ἐπαρχίας· αὕτη ἀντέστη εἰς τὴν ἀπαίτησιν, ἀλλὰ τὸ ἐφετεῖον παρεδέχθη τὴν ἀγωγὴν καὶ κατεδίκασε τὴν ἐπαρχίαν εἰς ἀποζημίωσιν 10.000 λιρῶν. Οἱ δικασταὶ προσεπάθησαν νὰ συνδυάσωσι μὲ τὴν ὑπὲρ ἀποζημιώσεως ἀπόφασιν τὸν ὅρον τοῦ νὰ δαπανήσῃ ὁ Χήθκωτ τὸ ἀνωτέρω ποσὸν ἐντὸς τῆς ἐπαρχίας τοῦ Λειστεστερ· ἀλλὰ δὲν τὸ παρεδέχθη, διότι ἔλαβεν ἤδη ἀπόφασιν νὰ μεταφέρῃ ἀλλαχόσε τὸ ἐργοστάσιον. Εἰς Τίβερτον, ἐν Λεβοντάϊ, εὗρε μέγα κτίριον, χρησιμοποιηθὲν ἄλλοτε ὡς βαμβακουργεῖον· ἀλλ' ἐκπεσούσης βαθμηδὸν τῆς βιομηχανίας τοῦ ἐρίου, τὸ κτίριον ἔμενεν ἀκατοίκητον καὶ αὐτὴ ἡ πόλις περιῆλθεν εἰς κατάστασιν πτωχεύσεως. Ὁ Χήθκωτ ἠγόρασε τὸν παλαιὸν μύλον, τὸν ἀνεκαίνισε καὶ ἤρχισε πάλιν ἐπὶ μεγαλυτέρας κλίμακος τὴν κατασκευὴν τοῦ τριχάπτου διατηρῶν τριακοσίας περίπου μηχανὰς καὶ παρέχων ἐργασίαν ἄφθονον εἰς παμπόλλους ἐργάτας. Πλὴν τοῦ τριχάπτου ἐνησχολήθη καὶ εἰς διαφόρους συναφεῖς ἐργασίας. Συνέστησε δὲ ἐν Τίβερτον καὶ σιδηρουργεῖον καὶ χυτήριον καὶ ἐργοστάσιον πολύτιμον πρὸς κατασκευὴν γεωργικῶν ἐργαλείων. Ἔφρόνει ὅτι ἔπρεπε κατ' ὀλίγον νὰ εὑρεθῇ τρόπος, ὅπως διὰ τοῦ ἀτμοῦ ἐκτελῶνται ἅπασαι αἱ ἐπίμοχθοι ἐργασίαι τοῦ βίου καὶ ἠσχολήθη ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν ἐφεύρεσιν ἀτμοκινήτου ἀρότρου. Κατὰ τὸ 1832 ἐπὶ τοσοῦτον προέβη εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἰδεῶν τούτων, ὥστε ἐζήτησε καὶ ἔλαβε προνόμιον· καὶ τὸ ἀτμοκίνητον ἄροτρον τοῦ Χήθκωτ, ἂν καὶ ἔκτοτε προετιμήθη τὸ τοῦ Φάουλερ, ἐθεωρεῖτο τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ὡς καλλίστη τῶν τοῦ εἴδους τούτου μηχανῶν.

Ὁ Χήθκωτ εἶχε πλεῖστα φυσικὰ προτερήματα· εἶχεν ὀρθὸν νοῦν, ταχυτάτην ἀντίληψιν καὶ ἄπειρον πνεῦμα πρὸς ἐκτέλεσιν καὶ τῆς δυσκολωτάτης ὑπηρεσίας. Πρὸς τούτοις εἶχεν εὐθύτητα καὶ ἀκεραιότητα, προτερήματα ἀποτελοῦντα τὴν ἀληθῆ δόξαν τοῦ ἀνθρωπίνου χαρακτῆρος. Αὐτοδίδακτος καὶ αὐτὸς ὢν πρόθυμος ἐνεθάρρυνε τοὺς ἀξίους νέους, ὅσοι διετέλουν παρ' αὐτῷ, ἐξάπτων τὸν ζῆλον καὶ κεντῶν τὴν ἐνεργητικότητα αὐτῶν. Καίτοι εἰς ἄκρον ἀπησχολημένος, εὗρε καιρόν, ὅπως ἐκμάθῃ τὴν γαλλικὴν καὶ τὴν ἰταλικήν, ἃς ἀκριβῶς καὶ γραμματικῶς κατεῖχεν. Ἔλαβεν ἀκριβεῖς καὶ ὑγιεῖς περὶ φιλολογίας γνώσεις καὶ ἐπὶ τῶν πλείστων ζητημάτων ἐσχημάτισεν ὀρθὰς καὶ ζωηρὰς γνώμας. Δισχίλιοι ἐργάται εἰς ὑπηρεσίαν αὐτοῦ διατελοῦντες τὸν ἐθεώρουν ὡς πατέρα,

αὐτὸς δ' ἐπιμελῶς ἐλάμβανε πρόνοιαν ὑπὲρ τῆς εὐημερίας καὶ βελτιώσεως αὐτῶν. Ἡ εὐτυχία δὲν τὸν μετέβαλεν, ὅπως τοὺς πλείστους μεταβάλλει, οὐδ' ἐκλείσθη ἡ καρδία αὐτοῦ εἰς τοὺς πένητας καὶ τοὺς δυστήνους, οἵτινες πάντοτε ἀπελάμβανον τὴν συμπάθειαν καὶ συνδρομὴν αὐτοῦ. Προνοῶν ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν τέκνων τῶν ἐργατῶν αὐτοῦ ἔκτισε σχολεῖα ἐπὶ τούτῳ δαπανήσας περὶ τὰς 6 χιλιάδας λίρας. Ἦτο ἄνθρωπος εὔθυμος καὶ ζωηρός, ἀγαπητὸς εἰς τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ πάσης τάξεως, πρὸ πάντων δὲ ἀγαπητὸς εἰς τοὺς ἐκ τοῦ σύνεγγυς γινώσκοντας αὐτόν.

Κατὰ τὸ 1831 οἱ ἐκλογεῖς τῆς Τίβερτον, ἣν τοσοῦτον ὁ Χήθκωτ εἶχεν εὐεργετήσει, ἀπέστειλαν αὐτὸν ὡς ἀντιπρόσωπον τῆς πόλεως εἰς τὴν βουλὴν καὶ ἐξηκολούθησεν ἐκλεγόμενος βουλευτὴς ἐπὶ τριάκοντα συνεχῆ ἔτη. Ἐπὶ πολὺν χρόνον ἔσχεν ὡς συνάδελφον ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας τὸν λόρδον Παλμερστῶνα, ὁ δ' εὐγενὴς οὗτος λόρδος πλέον ἢ ἅπαξ ἐξέφρασε τὴν ἄκραν αὐτοῦ ὑπόληψιν πρὸς τὸν γηραιὸν φίλον. Ὅτε ἀπεσύρθη τῆς ἀντιπροσωπείας κατὰ τὸ 1859 ἕνεκα προϊούσης ἡλικίας καὶ γεροντικῶν ἀσθενειῶν, χίλιοι τριακόσιοι ἐκ τῶν ἐργατῶν αὐτοῦ τῷ προσήνεγκον ἀργυροῦν μελανοδοχεῖον καὶ χρυσοῦν κονδύλιον εἰς τεκμήριον ὑπολήψεως. Τὸν ἄνετον βίον ἐχάρη ἀκόμη ἐπὶ δύο μόνον ἔτη καὶ ἀπεβίωσε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1861 ἐν ἡλικίᾳ ἐτῶν ἑβδομήκοντα ἑπτὰ χαίρων ὑπόληψιν ἀνδρὸς ἐντίμου, ἐναρέτου καὶ διανοίας μηχανικῆς, ἐφ' οἷς οἱ διάδοχοι αὐτοῦ δικαίως δύνανται νὰ σεμνύνωνται.

Ἐρχόμεθα ἤδη εἰς στάδιον ὅλως διαφόρου φύσεως, τὸ τοῦ διασήμου, ἀλλ' ἀτυχοῦς Ἰακάρδου, οὗτινος ὁ βίος καταδεικνύει σαφῶς τὴν ἐπίδρασιν, ἣν ἄνδρες ἀγχίνοες, ἔστω καὶ ἐκ τῶν ἁπλουστάτων, δύνανται νὰ ἐξασκήσωσιν ἐπὶ τοῦ βιομηχανικοῦ μέλλοντος τοῦ ἔθνους. Ὁ Ἰακάρδος ἔσχε γονεῖς ἐργάτας τοῦ μὲν πατρὸς ὄντος ὑφάντου, τῆς δὲ μητρὸς καταγινομένης εἰς ἀντιγραφὴν σχεδίων. Ἕνεκα τῆς πενίας δὲν ἠδύναντο ἢ ἁπλουστάτην νὰ παράσχωσι τῷ υἱῷ ἐκπαίδευσιν· ἀλλ' ὅτε ἔφθασεν εἰς ἡλικίαν ἐκμαθήσεως τέχνης, ὁ πατὴρ ἐτοποθέτησεν αὐτὸν παρά τινι βιβλιοδέτῃ. Γέρων τις ὑπάλληλος ἐπιφορτισμένος τὰ λογιστικὰ τοῦ οἴκου, παρέδωκε τῷ Ἰακάρδῳ ὀλίγα μαθηματικά. Μετ' οὐ πολὺ ἤρχισε δεικνύων παράδοξον τάσιν πρὸς τὰ μηχανικά, τινὰ δὲ τῶν ἐφευρημάτων αὐτοῦ ἐκίνησαν τὸν θαυμασμὸν τοῦ γέροντος γραφέως, ὅστις συνεβούλευσε τῷ πατρὶ νὰ διδάξῃ ἑτέραν τινὰ τέχνην τῷ

Ἰακάρδῳ, ἐν ᾗ ἠδύναντο εὐχερέστερον ν' ἀναπτυχθῶσι τὰ ἰδιάζοντα τοῦ νέου πλεονεκτήματα. Ἀληθῶς μετετέθη παρά τινι μαχαιροποιῷ· ἀλλὰ τοσοῦτον τὸν ἐκακοποίει ὁ κύριός του, ὥστε μετ' ὀλίγον ἀφῆκε τὸ ἐργαστήριον καὶ μετέβη παρά τινι στοιχειοχύτῃ.

Ἀποθανόντων τῶν γονέων, ὁ Ἰακάρδος ὑπεχρεώθη νὰ παραλάβῃ τὰς δύο ὑφαντικὰς μηχανὰς τοῦ πατρὸς καὶ νὰ μετάλθῃ τὸ ἔργον τοῦ ὑφάντου. Ἀμέσως προέβη εἰς βελτίωσιν τῶν ὑφαντουργείων καὶ τοσοῦτον ἐβυθίσθη εἰς τὰς ἐφευρέσεις, ὥστε μονονουχὶ ἐλησμόνησε τὸ κύριον ἔργον του καὶ ταχέως εὑρέθη ἐν οἰκονομικαῖς δυσχερίαις. Ἐπώλησε τότε τὰς ὑφαντικὰς μηχανάς, ἵνα πληρώσῃ τὰ χρέη αὐτοῦ, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ἀνελάμβανε νέα βάρη νυμφευόμενος. Ἡ πενία ηὔξανεν, οἱ δανεισταὶ ἐγένοντο ἀπαιτητικοὶ καὶ ἠναγκάσθη νὰ πωλήσῃ τὸν οἰκίσκον του. Ἀνεζήτησεν ἐργασίαν ἀλλ' εἰς μάτην, καθότι πάντες τὸν ἐθεώρουν ὡς ἄεργον ἰδεολόγον, καταγινόμενον εἰς χιμαιρικὰς ἐφευρέσεις. Τέλος εὗρεν ἐργασίαν παρά τινι δικτυοποιῷ ἐν Βρέστῃ, ἔνθα μετέβη, τῆς συζύγου διαμεινάσης ἐν Λουγδούνῳ, κατασκευαζούσης δὲ πίλους ἀχρίνους.

Ἐπὶ πολλὰ ἔτη οὐδὲν ἀκούομεν περὶ τοῦ Ἰακάρδου, ἂν καὶ βεβαίως ἐν τῷ μεταξὺ ἐξηκολούθει ἀναζητῶν βελτιώσεις τοῦ ὑφαντουργείου, ἰδίως δὲ τὰ μετ' εἰκόνων ὑφάσματα· κατὰ τὰ 1790 ἐγνωστοποίησε τὴν ἐφεύρεσίν του πρὸς ταχυτέραν ἐκκαθάρισιν τῶν στημονοκλωστῶν, δι' ἧς ἐπετυγχάνετο οἰκονομία ἑνὸς παιδός, μέχρι τοῦδε ἀναγκαιοῦντος εἰς τὴν ἐργασίαν. Τῆς μηχανῆς ταύτης ἡ γενίκευσις καὶ παραδοχὴ προέβη βραδέως, ἀλλ' ἀσφαλῶς καὶ μετὰ 10 ἔτη 4,000 ἐξ αὐτῶν εἰργάζοντο ἐν Λουγδούνῳ. Τοῦ Ἰακάρδου τὰς ἐργασίας διέκοψε βιαίως ἡ ἐπανάστασις καὶ κατὰ τὸ 1792 τὸν εὑρίσκομεν πολεμοῦντα κατὰ τῶν στρατευμάτων τῆς συντακτικῆς συνελεύσεως ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Δουβουὰ Δρανόε. Ἡ πόλις ἐκυριεύθη· ὁ Ἰακάρδος διέφυγε καὶ κατεγράφη εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ῥήνου, ἔνθα προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ λοχίου. Ἴσως ἤθελεν ἐξακολουθήσει τὸ στρατιωτικὸν στάδιον, ἀλλὰ φονευθέντος παρ' αὐτῷ μαχομένου τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ του, ἐλιποτάκτησε καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Λούγδουνον πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς συζύγου. Τὴν εὗρεν ἐν μικρῷ ἀνωγαίῳ καταγινομένην ὡς τὸ πάλαι εἰς κατασκευὴν σκιαδίων. Ἐνῷ ἔζη μετ' αὐτῆς κρυπτόμενος, ἀνεκάλει εἰς τὸν νοῦν τὰς ἐφευρέσεις, αἵτινες ἄλλοτε ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη τὸν ἀπησχόλησαν, ἀλλ' ἔλειπον

τὰ χρηματικὰ μέσα. Ὁ Ἰακάρδος ἐν τούτοις ἐθεώρησε ἀναγκαῖον νὰ ἐξέλθῃ τῆς κρύπτης καὶ νὰ εὕρῃ ἐργασίαν. Τοιαύτην δὲ ἠδυνήθη νὰ εὕρῃ παρά τινι νοήμονι ἐργοστασιάρχῃ καὶ ἐνῷ εἰργάζετο τὴν ἡμέραν, ἐξηκολούθει τὰς ἐφευρέσεις τὴν νύκτα. Τῷ ἐπῆλθεν ἡ ἰδέα ὅτι μεγάλαι βελτιώσεις ἠδύναντο νὰ ἐπιτευχθῶσιν εἰς τὰ ὑφαντουργεῖα τῶν ἐζωγραφημένων ὑφασμάτων, δι' ὃ ἡμέραν τινὰ ὡς ἐν παρόδῳ ἀνέφερε τὸ πρᾶγμα τῷ κυρίῳ ἐκφράζων ἐν ταυτῷ τὴν λύπην ὅτι τὰ μικρὰ αὐτοῦ μέσα τῷ ἀπηγόρευον τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἰδεῶν του. Εὐτυχῶς ὁ ἐργοστασιάρχης ἐξετίμα τὴν ἀξίαν τῶν ἰδεῶν καὶ μετ' ἀξιεπαίνου γενναιότητος ἔθηκεν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ ποσὸν χρημάτων, ὅπως ἐξακολουθήσῃ τὰς ἐφευρέσεις του ἐν ἀνέσει.

Ὁ Ἰακάρδος κατώρθωσε νὰ κατασκευάσῃ ἐντὸς τριῶν μηνῶν ὑφαντικὴν μηχανήν, ἀναπληροῦσαν διὰ μηχανικῶν κινήσεων τὴν ἐπίπονον καὶ μονότονον ἐνέργειαν τοῦ ἐργάτου. Ἐκτεθείσης τῆς μηχανῆς εἰς τὴν τῶν Παρισίων βιομηχανικὴν ἔκθεσιν τοῦ 1801, ὁ ἐφευρετὴς ἐβραβεύθη καὶ ἐτιμήθη διὰ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ ὑπουργοῦ Καρνώ, ὅστις ἠθέλησε νὰ ἐκφράσῃ προσωπικῶς τῷ Ἰακάρδῳ τὰ συγχαρητήρια αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἐφευρέσει. Κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἡ ἐν Λονδίνῳ ἑταιρεία τῶν τεχνῶν προεκήρυξε διαγώνισμα μετὰ βραβείου πρὸς ἐφεύρεσιν μηχανῆς, κατασκευαζούσης δίκτυα πρὸς ἁλιείαν καὶ πρὸς χρῆσιν τῶν πλοίων. Ὁ Ἰακάρδος μαθὼν τοῦτο ἐσκέφθη περὶ τοῦ πράγματος καὶ περιπατῶν ἡμέραν τινὰ κατὰ τὸ εἰωθὸς εἰς τὴν ἐξοχήν, ἐσχημάτισε κατὰ νοῦν σχέδιον καταλλήλου μηχανῆς. Ὁ φίλος ἐργοστασιάρχης καὶ πάλιν παρέχώρησε τὰ μέσα πρὸς πραγματοποίησιν τῆς ἰδέας, μετὰ τρεῖς δὲ ἑβδομάδας ὁ Ἰακάρδος ἠδυνήθη νὰ ἐπιδείξῃ τελείαν μηχανήν.

Ἀκούσας ὁ τοῦ τόπου νομάρχης περὶ τοῦ κατορθώματος τοῦ Ἰακάρδου ἐζήτησεν ἐξηγήσεις περὶ τῆς νέας ἐφευρέσεως καὶ ὑπέβαλεν ἔκθεσιν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα. Ὁ ἐφευρετὴς ἐκλήθη εἰς Παρισίους φερων τὴν μηχανὴν καὶ παρουσιάσθη εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ὅστις ἐδέχθη αὐτὸν μετὰ τῆς προσηκούσης τῇ εὐφυΐᾳ τιμῆς. Ἡ συνέντευξις παρετάθη ἐπὶ δύο ὥρας, καθ' ἃς ὁ Ἰακάρδος ὁμιλῶν ἐλευθέρως χάρις τῇ φιλοφροσύνῃ τοῦ αὐτοκράτορος ἐξήγησε τὰς βελτιώσεις, ἃς ἔμελλε νὰ ἐπιφέρῃ εἰς τὰ ὑφαντουργεῖα πρὸς κατασκευὴν ποικιλανθῶν ὑφασμάτων. Τοσοῦτο δὲ ἐπέτυχεν εἰς τὰς ἐξηγήσεις, ὥστε τῷ ἐδόθη κατοικία ἐντὸς τοῦ σχολείου τῶν τεχνῶν

(Conservatoire des Arts et Métiers), ἔλαβεν εἰς τὴν διάθεσιν του τὸ ἐργοστάσιον, συγχρόνως δὲ καὶ γενναίαν σύνταξιν.

Ἀφοῦ ἀποκατεστάθη εἰς τὸ σχολεῖον, ὁ Ἰακάρδος ἤρχισε τελειοποιῶν τὴν ὑφαντικὴν αὐτοῦ μηχανήν. Ὠφελεῖτο δὲ ἐκ τῆς λεπτομεροῦς ἐξετάσεως τῶν ποικίλων καὶ ἀρίστων μηχανῶν, τῶν περιεχομένων ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ ἀποθήκῃ τῆς ἀνθρωπίνης εὐφυΐας. Μεταξὺ τῶν μηχανῶν ἐκείνων ὁ ἱστὸς πρὸς ὕφανσιν ποικιλανθῶν μεταξωτῶν τοῦ εὐδοκίμου αὐτοματουργοῦ Βωκανσόνου ἐφείλκυσε πρὸ πάντων τὴν προσοχὴν τοῦ Ἰακάρδου καὶ ἤγαγεν αὐτὸν πρὸς τὴν ἐφεύρεσιν.

Ἡ πρὸς τὰς μηχανικὰς ἐφευρέσεις τάσις καὶ εὐφυΐα τοῦ Βωκανσόνου ἦτο ἐξαισία, ἡ δ' ἐφευρετικὴ αὐτοῦ δύναμις, ἀκράτητος οὖσα, κατελάμβανεν αὐτὸν μέχρι μανίας. Τὸ λεγόμενον ὅτι «ὁ ποιητὴς γεννᾶται καὶ δὲν κατασκευάζεται» ἐφαρμόζεται ἐξ ἴσου καὶ ἐπὶ τοῦ ἐφευρετοῦ, ὅστις ὠφελεῖται μέν, ὡς καὶ ὁ ποιητής, ἐκ τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀλλ' ἐφευρίσκει καὶ πλάττει νέας μηχανὰς κυρίως, ὅπως εὐχαριστήσῃ τὴν αὐτόματον κλίσιν. Τοῦτο ὑπῆρξε τὸ κύριον ἐλατήριον τοῦ Βωκανσόνου· τὰ τελειότατα αὐτοῦ ἔργα διακρίνονται μᾶλλον διὰ τὴν εὐφυΐαν ἢ διὰ τὴν χρησιμότητα. Κατὰ τὴν παιδικήν του ἡλικίαν μετέβαινε μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ πρὸς ἀκρόασιν θρησκευτικῶν ὁμιλιῶν καὶ διεσκέδαζε παρατηρῶν τὰς κινήσεις τῆς μηχανῆς ὡρολογίου, κρεμαμένου ἐντὸς τοῦ παρακειμένου δωματίου. Προσεπάθει νὰ ἐννοήσῃ τὴν αἰτίαν τῶν κινήσεων ἐκείνων καὶ μετὰ βαθεῖαν σκέψιν πολλῶν μηνῶν ἐφεῦρεν ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ἀρχὴν τῆς μηχανικῆς κινήσεως τοῦ ὡρολογίου (échappement).

Ἔκτοτε κατέλαβεν αὐτὸν ἐντελῶς ἡ μανία τῶν μηχανικῶν ἐφευρέσεων. Κατώρθωσε νὰ ἀποκτήσῃ χονδροειδῆ τινα ἐργαλεῖα, δι' ὧν κατεσκεύασε ξύλινον ὡρολόγιον, σημαῖνον ἀκριβέστατα τὰς ὥρας, συγχρόνως δὲ κατεσκεύασε παίγνιον παριστάνον ἐκκλησίαν καὶ ἀγγέλους, κινοῦντας τὰς πτέρυγας, καὶ ἱερεῖς, μιμουμένους διαφόρους ἱερατικὰς κινήσεις. Προτιθέμενος νὰ κατασκευάσῃ τελειότερον αὐτόματον, ἐσπούδασεν ἐπί τινα ἔτη τὴν μουσικήν, τὴν ἀνατομικὴν καὶ τὴν μηχανικήν. Ἡ ὄψις τοῦ ἐντὸς τοῦ κήπου τοῦ Κεραμεικοῦ ἀγάλματος «τοῦ Αὐλητοῦ» ἐνέπνευσεν αὐτῷ τὴν ἰδέαν νὰ κατασκευάσῃ *παίζοντα* αὐλητήν· καὶ πραγματικῶς μετά τινα ἔτη μελέτης καὶ κόπου ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ καίτοι νοσῶν. Κατόπιν ἐποίησε πλαγιαυλητὴν (joueur de flageolet) καὶ νῆσαν, τὸ ἐντεχνότατον τῶν ἔργων αὐτοῦ, ἤτις ἐνήχετο, ἐτάραττε τὸ ὕδωρ διὰ τῶν πτερύγων,

ἔπινε καὶ ἐφώναζε ὡς ἀληθὴς νῆσσα. Κατεσκεύασε καὶ ἔχιδναν, χρησιμοποιηθεῖσαν εἰς τὴν τραγῳδίαν τῆς **Κλεοπάτρας**, ἥτις ἐσύριζε καὶ ἐρρίπτετο ἐπὶ τοῦ στήθους τῆς ἠθοποιοῦ.

Ἀλλ' ὁ Βωκανσόνος δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν κατασκευὴν αὐτομάτων· ἕνεκα τῆς ἀγχινοίας του ὁ Καρδινάλιος δὲ Φλερὺ διώρισεν αὐτὸν ἐπιθεωρητὴν τῶν μεταξουργείων τῆς Γαλλίας· ἅμα δὲ διορισθέντα ἡ ἐφευρετικὴ μανία προέτρεψεν αὐτὸν ἀκατασχέτως νὰ εἰσαγάγῃ διαφόρους βελτιώσεις εἰς τὰς πρὸς τὴν ἐργασίαν τῆς μετάξης μηχανάς. Μεταξὺ τῶν νέων μηχανῶν ἦτο ὁ μύλος πρὸς προπαρασκευὴν συνεστραμμένης μετάξης, ὅστις τοσοῦτον ἐξήγειρε τὸν θυμὸν τῆς ἐργατικῆς τάξεως τοῦ Λουγδούνου, φοβηθείσης ἔλλειψιν ἐργασίας, ὥστε ἐλιθοβολήθη ὁ ἐφευρετὴς καὶ παρ' ὀλίγον ἐφονεύετο. Μ' ὅλον τοῦτο ἐξηκολούθησεν ἐφευρίσκων, τὸ δ' ἑπόμενον αὐτοῦ ἔργον ὑπῆρξε μηχανὴ πρὸς ὕφανσιν ποικιλανθῶν μεταξωτῶν μετ' ἰδιαιτέρου μηχανισμοῦ πρὸς ἐξίσωσιν τῶν κλωστῶν ἑκάστης τολύπης.

Ὁ Βωκανσόνος ἀπεβίωσεν ἐν ἔτει 1792 κληροδοτήσας τὴν συλλογήν τῶν μηχανῶν εἰς τὴν βασίλισσαν, ἥτις φαίνεται ἀδιαφορήσασα πρὸς τὸ δῶρον· διὸ ἡ συλλογὴ ταχέως διεσκορπίσθη. Ἀλλ' ὁ ἱστός, περὶ οὗ ἐγένετο ἤδη λόγος, ἐσώθη εὐτυχῶς ἐν τῷ σχολείῳ τῶν τεχνῶν, ὅπου ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Ἰακάρδου μεταξὺ τῶν πολλῶν καὶ περιέργων ἀντικειμένων τῆς ἀποθήκης ἐκείνης. Τὰ μέγιστα ὠφελήθη ὁ Ἰακάρδος ἐκ τῆς ἐφευρέσεως τοῦ Βωκανσόνου καὶ στηριχθεὶς ἐπὶ τῶν βάσεων τοῦ μηχανισμοῦ ἐκείνου σπουδαίας βελτιώσεις ἐπήνεγκεν εἰς τὴν ὑφαντικὴν αὐτοῦ μηχανήν.

Εἰς τὸ ἔργον τοῦ Βωκανσόνου ἡ κυριωτάτη ἐνέργεια ἐγίνετο διὰ κυλίνδρου, ὅστις περιστρεφόμενος διηύθυνε τὰς κινήσεις βελονῶν τινων καὶ κλωστῶν εἰς τρόπον, ὥστε νὰ παράγηται σχέδιόν τι προητοιμασμένον μέν, ἀλλ' ἁπλούστατον. Ὁ Ἰακάρδος ἐννοήσας ἀμέσως τὸν μηχανισμὸν προέβη μετὰ ζήλου, ὃν αἰσθάνονται μόνον οἱ ἀληθεῖς ἐφευρεταί, εἰς μεταμόρφωσιν καὶ τελειοποίησιν τῆς πρωτοτύπου ἰδέας. Μετ' ἐργασίαν ἑνὸς μηνὸς ἡ ὑφαντικὴ μηχανὴ διεσκευάσθη καὶ ἡ ὕφανσις ποικιλανθῶν ὑφασμάτων ἠδύνατο νὰ γίνῃ εὐκόλως καὶ ταχέως. Χάρις δὲ τῷ νέῳ μηχανισμῷ δύο ἐργάται ἀφηρέθησαν διὰ μιᾶς ἐξ ἑκάστης μηχανῆς. Πρώτην χρῆσιν τοῦ νέου ὑφαντουργείου ἐποίησεν ὁ Ἰακάρδος πρὸς κατασκευὴν λαμπροτάτου ὑφάσματος, ὅπερ προσήνεγκε τῇ αὐτοκρατείρᾳ Ἰωσηφίνῃ. Ὁ δὲ Ναπολέων τοσοῦτον ἠὐχαριστήθη, ὥστε διέταξε τὴν κατα-

σκευὴν ἐργαλείων τινῶν κατὰ τὸ πρωτότυπον τοῦ Ἰακάρδου καὶ ἐδώρησεν αὐτὰ τῷ ἐφευρετῇ, ὅστις ἀπῆλθε μετὰ τῶν μηχανῶν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ Λούγδουνον.

Αὐτόθι ὅμως ἔλαβε τὴν συνήθη τῶν ἐφευρετῶν τύχην· διότι οἱ συμπολῖται αὐτοῦ τὸν ἐθεώρουν ὡς ἐχθρὸν καὶ τὸν ἐκακοποίησαν. Οἱ ἐργάται ἐνόμιζον τὸ νέον ὑφαντουργεῖον καταστρεπτικὸν δι' αὐτοὺς καὶ μέλλον νὰ ἀφαιρέσῃ αὐτοὺς τὸν ἐπιούσιον ἄρτον. Ὀχλαγωγία ἐγένετο ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Λουγδούνου καὶ ἀπεφασίσθη ἡ καταστροφὴ τῶν μηχανῶν. Ἀλλ' οἱ ταραχοποιοὶ προελήφθησαν ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας, ἥτις ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ κωλύσῃ τὴν ἀπαγχόνισιν ἀνδρεικέλου τοῦ Ἰακάρδου. Αἱ ἀρχαὶ εἰς μάτην προσεπάθουν νὰ καταπραΰνωσι τὰ ἐξηγριωμένα πάθη· ἐπὶ τέλους κατηγορήθησαν ὡς συνένοχοι. Πλεῖστοι τῶν δημοτικῶν ἀρχόντων, καταγόμενοι ἐκ τῶν ἐργατικῶν τάξεων, διετέλουν συμπαθοῦντες ὑπὲρ τῶν ὁμοίων, ὥστε εὐκόλως ἐνέδωκαν καὶ παρέσυραν τοὺς συναδέλφους εἰς ἐπιδοκιμασίαν τῆς ἁρπαγῆς καὶ ἐπισήμου ἐξολοθρεύσεως μιᾶς τῶν μηχανῶν. Ταραχαὶ συνέβησαν καὶ ὁ Ἰακάρδος συρόμενος ὑπὸ μανιώδους ὄχλου παρ' ὀλίγον ἐρρίπτετο εἰς τὸν ποταμόν, εὐτυχῶς ὅμως ἐσώθη.

Ἀλλ' ὅμως ἡ ἀξία τῆς μηχανῆς τοῦ Ἰακάρδου ἦτο ἀναμφισόῤῥητος καὶ ἡ ἐπιτυχία ζήτημα χρόνου. Ὁ εφευρετὴς ἔλαβε προτάσεις παρά τινων Ἄγγλων ἐργοστασιαρχῶν, ἵνα ἀποκατασταθῇ εἰς Ἀγγλίαν καὶ φέρῃ ἐκεῖ τὰς μηχανάς. Ἀλλ' ἡ φιλοπατρία δὲν τῷ ἐπέτρεψε νὰ δεχθῇ, ἂν καὶ ἔπασχεν ἐκ τῆς ἀδικίας καὶ ὠμότητος τῶν συμπολιτῶν. Οἱ δὲ Ἄγγλοι ἐργοστασιάρχαι παρεδέχθησαν γενικῶς τὸ ἐργαλεῖόν του. Τότε, καὶ μόνον τότε, οἱ ἐργάται τοῦ Λουγδούνου φοβούμενοι τὸν ἀνταγωνισμὸν καὶ τὴν ὑπεροχὴν τῶν Ἄγγλων ἔσπευσαν νὰ παραδεχθῶσι τὴν μηχανήν, ταχέως δὲ τὸ ὑφαντουργεῖον τοῦ Ἰακάρδου ἐχρησίμευσε πρὸς κατασκευὴν παντὸς εἴδους ὑφασμάτων. Τὸ ἀποτέλεσμα ἀπέδειξεν ὅτι οἱ φόβοι τῶν ἐργατῶν ἦσαν μάταιοι, διότι ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ ὑφαντουργείου οὐ μόνον δὲν ἠλάττωσε τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐργαζομένων, ἀλλ' ἀπεναντίας ἐδεκαπλασίασεν αὐτόν. Ὁ Λέων Φωσὲρ ἀναφέρει ὅτι κατὰ τὸ 1833 τὰ ὑφαντουργεῖα τοῦ Λουγδούνου παρεῖχον ἐργασίαν εἰς 60.000 ψυχῶν· ἔκτοτε δὲ ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἐπολλαπλασιάσθη ἐπαισθητῶς.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν Ἰακάρδον, οὗτος διῆλθεν ἐν εἰρήνῃ τὸ ἐπίλοιπον τῆς ζωῆς· οἱ ἴδιοι ἐργάται, οἱ θελήσαντες νὰ πνίξωσιν αὐτόν, ἠθέλησαν ἀργότερον νὰ τὸν φέρωσιν ἐν θριάμβῳ κατὰ τὴν

ἡμέραν τῶν γενεθλίων του. Ἀλλ' ἡ μετριοφροσύνη δὲν ἐπέτρεψε νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰς ἐπιθυμίας τῶν συμπολιτῶν. Τὸ δημοτικὸν συμβούλιον παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ ἀφιερωθῇ εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς μηχανῆς του πρὸς ὄφελος τῆς ἐντοπίου βιομηχανίας· τοῦτο δὲ παρεδέχθη ὁ Ἰακάρδος ἀντὶ συντάξεως, ἣν αὐτὸς ὥρισεν, ἑπομένως ἐτελειοποίησε κατὰ τὴν συμφωνίαν τὴν ἐφεύρεσιν καὶ ἑξήκοντα ἐτῶν γενόμενος ἀπεσύρθη εἰς Ὀλλίνς, τόπον τῆς γενετῆς τοῦ πατρός του. Αὐτόθι ἔλαβε τὸ παράσημον τῆς Λεγεῶνος τῆς Τιμῆς κατὰ τὸ 1820, ἀπεβίωσε δὲ καὶ ἐτάφη ἐν ἔτει 1834. Ἄγαλμα ἱδρύθη εἰς μνήμην του, ἀλλ' οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ ἔμειναν ἄποροι, εἴκοσιν ἔτη δὲ μετὰ τὴν θάνατον αὐτοῦ ἠναγκάσθησαν αἱ δύο ἀνεψιαί του νὰ πωλήσωσιν ἀντὶ μικροῦ ποσοῦ τὸ χρυσοῦν μετάλλιον, τὸ δοθὲν ὡς βραβεῖον τῷ θείῳ αὐτῶν παρὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ'. «Τοιαύτη», λέγει Γάλλος τις συγγραφεύς, «ὑπῆρξεν ἡ εὐγνωμοσύνη τῶν βιομηχανικῶν τάξεων τοῦ Λουγδούνου πρὸς τὸν ἄνθρωπον, τὸν γενόμενον κατὰ μέγα μέρος αἴτιον τοῦ μεγαλείου τῆς πόλεως».

Εὐκόλως δύναται νὰ ἐκταθῇ τὸ μαρτυρολόγιον τῶν ἐφευρετῶν καὶ τῶν διακεκριμένων ἀνθρώπων, οἵτινες ἄνευ ἰδιαιτέρου συμφέροντος συνετέλεσαν εἰς τὴν βιομηχανικὴν πρόοδον τῆς ἐποχῆς, διότι συχνότατα φυτεύει ἡ εὐφυΐα τὸ δένδρον, ὠφελεῖται δὲ τῶν καρπῶν ἡ ὑπομονητικὴ ἀνικανότης· ἀλλὰ θέλομεν ἀρκεσθῇ πρὸς τὸ παρὸν ἀναφέροντες συντόμως τὸν βίον ἐφευρετοῦ, ἀνήκοντος εἰς νέαν σχετικῶς ἐποχήν, πρὸς ἀπόδειξιν τῶν δυσχερειῶν καὶ στερήσεων, καθ' ὧν ἀγωνίζεται ἡ ἀγχοίνοια. Πρόκειται περὶ τοῦ Ἰωσουὰ Χείλμαν, τοῦ ἐφευρετοῦ τῆς ξαντικῆς μηχανῆς.

Ὁ Χείλμαν ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1796 ἐν Μυλχούζῃ, κέντρῳ τῆς ἐν Ἀλσατίᾳ βαμβακουργικῆς. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ μετεῖχε τῆς τέχνης καὶ ὁ Ἰωσουὰ γενόμενος πεντεκαίδεκα ἐτῶν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐργασίαν ἐπὶ δύο ἔτη· κατὰ τὰς ἐλευθέρας ὥρας ἐζωγράφιζε μηχανάς. Μετὰ ταῦτα διῆλθε δύο ἔτη ἐν τῷ τραπεζιτικῷ καταστήματι τοῦ ἐν Παρισίοις θείου του σπουδάζων συγχρόνως καὶ μαθηματικά. Συσταθέντος μικροῦ τινος βαμβακουργείου ὑπό τινων συγγενῶν, ὁ νέος Χείλμαν διέμεινεν ἐν Παρισίοις ἐντὸς τοιούτου καταστήματος, ὅπως ἐκμάθῃ τὴν τέχνην, ἐγένετο συγχρόνως καὶ φοιτητὴς τοῦ σχολείου τῶν τεχνῶν πρὸς ἀκρόασιν τῶν μαθημάτων καὶ ἐξέτασιν τῶν διαφόρων μηχανῶν, ἔμαθε δὲ καὶ τὴν τέχνην τοῦ τορνευτοῦ. Μετά τινα καιρὸν καλῶς ἀσχοληθεὶς ἐπέστρεψεν εἰς Ἀλσατίαν πρὸς ἐπιτήρησιν τῆς κατασκευῆς μηχανῆς τοῦ νέου βαμβακουργείου, ἥτις

ταχέως ἐτέθη εἰς κίνησιν. Ἀλλ' ἐπῆλθεν ἐμπορικὴ δυστυχία καί, καταστραφέντων τῶν συμφερόντων τῆς ἑταιρείας, τὸ κατάστημα περιῆλθεν εἰς ἄλλας χεῖρας, ὁ δὲ Χείλμαν ἐπέστρεψεν εἰς τοὺς γονεῖς αὐτοῦ.

Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀσχοληθῇ εἰς μηχανικὰς ἐφευρέσεις πρὸς διευκόλυνσιν τῶν διαφόρων ἐργασιῶν τοῦ βάμβακος. Ἐν πρώτοις κατεσκεύασε μηχανὴν πρὸς κέντημα, ἐν ᾗ εἴκοσι βελόναι εἰργάζοντο συγχρόνως, ἐτελειοποίησε δὲ τὴν μηχανὴν ἐντὸς ἓξ μηνῶν. Πρὸς ἀνταμοιβὴν τῆς ἐφευρέσεως ἔλαβε χρυσοῦν βραβεῖον τῆς ἐκθέσεως τοῦ 1834 καὶ παράσημον τῆς Λεγεῶνος τῆς Τιμῆς. Κατόπιν ἦλθον καὶ ἕτεραι ἐφευρεύσεις, νέον ὑφαντουργεῖον, μηχανὴ πρὸς μέτρησιν καὶ δίπλωσιν τῶν ὑφασμάτων καὶ διάφοροι βελτιώσεις εἰς τὰς μηχανὰς τῶν βαμβακουργείων καὶ μεταξουργείων. Μεταξὺ τῶν εὐφυεστάτων ἐφευρέσεών του ὑπῆρξεν ἡ ὑφαντικὴ μηχανὴ πρὸς ταὐτόχρονον ὕφανσιν δύο τεμαχίων βελούδου μετὰ μαχαίρας, διαιρούσης τὰ ἡτοιμασμένα ὑφάσματα. Ἀλλ' ἡ πρὸς ξάνσιν μηχανή, ἣν θέλομεν ἐν βραχεῖ περιγράψει, ὑπερέχει κατὰ πάντα τῶν ἄλλων ἐφευρέσεων

Πρὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν ὁ Χείλμαν ἠσχολεῖτο εἰς ἐρεύνας περὶ μηχανῆς πρὸς ξάνσιν τοῦ βάμβακος, διότι ἡ ἐν χρήσει μηχανή, ἐλλειπὴς οὖσα, ἔξαινε χονδροειδῶς καὶ ἐπέφερε ζημίαν, καθιστῶσαν ἄχρηστον ἄπειρον ὕλην. Διὸ οἱ βαμβακουργοὶ τῆς Ἀλσατίας προσέφερον ἀμοιβὴν 5.000 φράγκων τῷ ἐφευρετῇ νέας μηχανῆς ἀπηλλαγμένης ἐλλείψεων. Ὁ Χείλμαν αὐθωρεὶ ἀπεφάσισε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἀμοιβήν. Ἡ ἀπόφασις αὕτη δὲν ἐπήγαζεν ἐκ φιλοκερδοῦς αἰσθήματος, διότι ὁ Χείλμαν ἦτο σχετικῶς πλούσιος ἕνεκα τῆς συζύγου αὐτοῦ, ἐχούσης ἀνεξάρτητον περιουσίαν. Σύνηθες αὐτοῦ ἀξίωμα ἦτο ὅτι «ὁ ἀδιακόπως σκεπτόμενος περὶ τοῦ ὑλικοῦ κέρδους οὐδέποτε θέλει κατορθώσει μέγα τι». Ὑπήκουσεν εἰς τὴν αὐτόματον καὶ ἀκράτητον κλίσιν τῶν ἐφευρετῶν, οἵτινες, ὅταν παρουσιάζηται μηχανικὸν πρόβλημα, αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην νὰ λύσωσιν αὐτό. Ἀλλὰ τὸ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην παρουσιασθὲν πρόβλημα ἦτο πολὺ δυσκολώτερον ἢ ὅσον ἐνόμιζεν ὁ Χείλμαν. Ἡ σπουδαία τοῦ ἀντικειμένου τούτου μελέτη ἀπησχόλησεν αὐτὸν ἐπί τινα ἔτη, καθ' ἃ ἐδαπάνησεν ἁδρῶς κατασκευάζων σχέδια μηχανῶν εἰς τρόπον ὥστε ἐξήντλησε τὴν περιουσίαν τῆς συζύγου του καὶ περιῆλθεν εἰς πενίαν, πρὶν ἢ ἀποτελειώσῃ τὴν μηχανήν. Τότε ἠναγκάσθη νὰ

ἀποταθῇ πρὸς τοὺς φίλους, ἵνα λάβῃ τα ἀναγκαῖα μέσα πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ.

Ἐνῷ ὁ Χείλμαν εὑρίσκετο εἰς τὴν δεινὴν ταύτην θέσιν, ἀπεβίωσεν ἡ σύζυγός του νομίζουσα αὐτὸν ἐντελῶς ἄπορον· μετ' ὀλίγον ἀνεχώρησεν εἰς Ἀγγλίαν καὶ ἀποκατεστάθη εἰς Μαγχεστρίαν, ὅπου ἐξηκολούθησε τὰς ὑπὲρ τῆς μηχανῆς ἐρεύνας. Παρήγγειλε σχέδιόν τι εἰς τὸ γνωστὸν κατάστημα τῶν μηχανῶν Σάρπ, Ρόβέρτς καὶ Σα, ἀλλ' ἡ μηχανὴ δὲν εἰργάζετο κατ' εὐχὴν καὶ ὁ δυστυχὴς Χείλμαν σχεδὸν ἀπηλπίσθη. Ἐπέστρεψεν εἰς Γαλλίαν, ἵνα ἐπισκεφθῇ τὴν οἰογένειαν αὐτοῦ πάντοτε μελετῶν κατὰ νοῦν τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἰδέας, ἥτις ἐντελῶς ἐκυρίευσεν αὐτόν. Καθήμενος ἐσπέραν τινὰ πλησίον τῆς ἑστίας πικρῶς ἐσκέπτετο περὶ τῆς σκληρᾶς τύχης τῶν ἐφευρετῶν καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν· μηχανικῶς δὲ πως παρετήρει τὰς κινήσεις τῶν θυγατέρων αὐτοῦ, αἵτινες ἐκτένιζον τὴν μακρὰν κόμην καὶ διὰ τῶν δακτύλων ἐχώριζον αὐτήν. Τότε αἰφνιδίως ἐπῆλθεν αὐτῷ ἡ ἰδέα ὅτι, ἐὰν ἠδύνατο νὰ μιμηθῇ διὰ τῆς μηχανῆς τὸν κτενισμὸν τῆς μακροτάτης κόμης καὶ τὴν διαχώρισιν τῶν μικροτέρων τριχῶν, ἤθελεν ὑπερβῆ τὰς ὑπαρχούσας δυσκολίας. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο τῆς ζωῆς τοῦ Χείλμαν ἐγένετο ἀντικείμενον ὡραίας εἰκόνος τοῦ Ἔλμωρ, ἥτις ἐξετέθη εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς βασιλικῆς Ἀκαδημίας.

Ἀμέσως ἤρχισε νὰ ἐργαζόμενος, εἰσήγαγε τὴν κατὰ τὸ φαινόμενον ἁπλουστάτην, ἀλλὰ πράγματι πολύπλοκον μέθοδον τοῦ μηχανικοῦ κτενισμοῦ, καὶ μετὰ πολλοὺς κόπους πληρέστατα ἐπέτυχεν. Ἡ θαυμασία αὕτη ἐργασία δύναται νὰ ἐκτιμηθῇ μόνον ὑπὸ τῶν θεωρούντων τὴν μηχανὴν ἐργαζομένην, ὅτε ἡ ὁμοιότης τῶν μηχανικῶν κινήσεων πρὸς τὴν πρᾶξιν τοῦ κτενισμοῦ τῶν τριχῶν εἶναι ἀμέσως φανερά. Ἐλέχθη περὶ τῆς μηχανῆς ταύτης ὅτι ἐργάζεται μὲ λεπτότητα ἀφῆς ἴσην πρὸς τὴν τῶν ἀνθρωπίνων χειρῶν. Κτενίζει τὴν κλωστὴν εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἄκρας καὶ θέτει τὰς ἴνας ἐντελῶς παραλλήλους, ἀποχωρίζει τὰς μακρὰς τῶν βραχέων, τέλος ἡ μηχανὴ αὕτη οὐ μόνον ἐργάζεται μὲ τὴν λεπτὴν ἀκρίβειαν τῶν ἀνθρωπίνων χειρῶν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν λεπτότητα τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας.

Ἡ κυρία ἐμπορικὴ ἀξία τῆς ἐφευρέσεως συνίσταται εἰς τοῦτο, ὅτι ἐπιτρέπει τὴν ὕφανσιν τῶν λεπτοτάτων κλωστῶν εἰς πολὺ μεγαλυτέραν ποσότητα. Διὰ τῆς μηχανῆς ἐγένετο δυνατὸν νὰ ὑφανθῇ τοσοῦτον λεπτὸν νῆμα, ὥστε ἐκ μιᾶς λίτρας βάμβακος νὰ παρά-

γηται κλωστή, 334 μιλίων μῆκος ἔχουσα, κατάλληλος πρὸς κατασκευὴν τῶν λεπτοτάτων καὶ ὡραιοτάτων τριχάπτων. Τοιουτοτρόπως δύναται ποσότης βάμβακος ἀξίας ἑνὸς σελλινίου νὰ αὐξηθῇ πρὶν περιέλθῃ εἰς χεῖρας τοῦ καταναλωτοῦ μέχρις ἀξίας 300 ἢ 400 λιρῶν στερλινῶν.

Ἡ ὡραιότης καὶ ἡ χρησιμότης τῆς ἐφευρέσεως τοῦ Χείλμαν ἐξετιμήθησαν ἀμέσως ὑπὸ τῶν Ἄγγλων ἐργοστασιαρχῶν. Ἠνώθησαν ἓξ τῶν ἐν Λαγκασάϊρ βαμβακουργῶν καὶ ἠγόρασαν ἀντὶ 30,000 λιρῶν στερλινῶν τὸ προνόμιον πρὸς χρῆσιν τῆς μηχανῆς ἐν Ἀγγλίᾳ· οἱ ἐριουργοὶ ἐπλήρωσαν τὸ αὐτὸ ποσόν, ὅπως ἀποκτήσωσι προνόμιον διὰ τὴν ξάνσιν τῶν ἐρίων, καὶ κατάστημά τι ἐν Λήδς προστήνεγκεν 20,000 λιρῶν στερλινῶν πρὸς ξάνσιν τοῦ καννάβεως διὰ τοῦ αὐτοῦ μέσου. Τέλος λοιπὸν εἶδεν ὁ δυστυχὴς Χείλμαν τὸν πλοῦτον συρρέοντα αἰφνιδίως πρὸς αὐτόν. Ἀλλὰ δὲν ἔζησεν, ὅπως ὠφεληθῇ ἐξ αὐτοῦ. Μόλις ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας οἱ κόποι του καὶ ἀπέθανεν, ὁ δὲ υἱός, ὅστις εἶχε συμμετάσχει τῶν κακουχιῶν αὐτοῦ, μετ' οὐ πολὺ τὸν παρηκολούθησεν εἰς τὸν τάφον.

Ἀντὶ τοσούτων δυσκολιῶν καὶ κόπων κατορθοῦνται τὰ θαύματα τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ !

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΤΡΕΙΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΣ ΠΗΛΟΥΡΓΟΙ

Ἡ ἱστορία τῆς πηλουργίας παρέχει τινὰ τῶν σπουδαιοτάτων παραδειγμάτων δραστηρίας ἐπιμονῆς, ὅσα δύναταί τις νὰ εὕρῃ ἐν ταῖς βιογραφίαις ἁπάντων τῶν διακεκριμένων ἀνδρῶν. Μεταξὺ τούτων θέλομεν ἐκλέξει τρεῖς τῶν μᾶλλον ἀξιοπαρατηρήτων· τὴν τοῦ Γάλλου Βερνάρδου Παλισσύ, τὴν τοῦ Γερμανοῦ Ἰωάννου Φρειδερίκου Μπόττγερ καὶ τὴν τοῦ Ἄγγλου Ἰωσία Βέδζβουδ.

Ἂν καὶ ἡ διὰ τῆς κεραμικῆς τέχνης κατασκευὴ κοινῶν σκευῶν ἦτο γνωστὴ τοῖς πλείστοις τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν, ἡ κατασκευὴ τῶν ἐγκαύστων πηλίνων σκευῶν ἦτο πολὺ σπανιωτέρα. Ἦτο ὅμως ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Τυρρηνοῖς· τὰ δὲ λείψανα τῆς τέχνης των εὑρίσκονται ἔτι ἐν ταῖς συλλογαῖς ἀρχαιοτήτων. Ἀλλ' ἡ τέχνη ἐξηφανίσθη βαθμηδὸν καὶ μόνον εἰς μεταγενεστέραν σχετικῶς ἐποχὴν κατώρθωσε νὰ ἀκμάσῃ ἐκ νέου. Ἡ τυρρηνικὴ πηλουργία ἦτο με-

γάλης ἀξίας κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους· π. χ. ἐπὶ Αὐγούστου ἡ ἀξία τυρρηνικοῦ ἀγγείου ἐλογίζετο ἴση πρὸς τὸ βάρος αὐτοῦ εἰς χρυσόν. Φαίνεται ὅτι οἱ Μαυριτανοὶ ἐξηκολούθησαν ἐξασκοῦντες τὴν τέχνην, διότι ὑπῆρχεν ἐν χρήσει κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Πισσατῶν ἅλωσιν τῆς νήσου Μαγιόρκας ἐν ἔτει 1715.

Μεταξὺ τῶν ὑπὸ τῶν Πισσατῶν ἁρπαγέντων λαφύρων ὑπῆρχον καὶ πολλὰ πήλινα ἀγγεῖα μαυριτανικῆς κατασκευῆς, ἅτινα μετεκομίσθησαν εἰς Πίσσαν καὶ ἐνεχαράχθησαν ὡς σημεῖον νίκης εἰς τὰ τείχη παλαιῶν ἐκκλησιῶν, ὅπου ἔτι καὶ νῦν φαίνονται. Μετὰ δύο περίπου αἰῶνας ἤρχισαν οἱ Ἰταλοὶ μετερχόμενοι κατὰ μίμησιν εἶδός τι ἐγκαύστου πηλουργίας, ὀνομαζόμενον *μαγιόλικα* ἕνεκα τῆς μαυριτανικῆς νήσου, ὅπου ἐξέμαθον τὴν τέχνην.

Ὁ ἐκ νέου ἐφευρετὴς τῆς ἐγκαυστατικῆς τέχνης ἐν Ἰταλίᾳ ἦτοι Φλωρεντῖνός τις γλύπτης, ὀνομαζόμενος Λούκκας δέλλα Ῥόμπια. Ὁ Βάσσαρης λέγει περὶ αὐτοῦ ὅτι ἦτο ἄνθρωπος σπανίας ἐπιμονῆς καὶ ἀκαμάτου δραστηριότητος, ἐργαζόμενος εἰς τὴν γλυπτικὴν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ ζωγραφίζων κατὰ τὰς πλείστας ὥρας τῆς νυκτός. Καὶ τοσοῦτον ἐπιμόνως ἀφιερώθη εἰς τὴν ζωγραφικήν, ὥστε ἠναγκάζετο, ὅτε διήρκει ἐπὶ πολὺ ἡ ἐργασία, νὰ θέτῃ τοὺς πόδας του ἐντὸς κανίστρου πλήρους περιξεσμάτων, ἵνα ἀποφύγῃ τὴν πάγωσιν καὶ δυνηθῇ οὕτως νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ ἔργον. «Ἀλλά, λέγει ὁ Βάσσαρης, οὐδόλως θαυμάζω τοῦτο, διότι οὐδεὶς δύναται νὰ διακριθῇ ὁπωσδήποτε, ὅστις ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας δὲν συνειθίζει ν' ἀντέχῃ εἰς τὸν καύσωνα, τὸ ψῦχος, τὴν πεῖναν, τὴν δίψαν καὶ τὰς ἄλλας ταλαιπωρίας· ὡσαύτως δὲ ἀπατῶνται ὅσοι νομίζουσιν ὅτι ζῶντες ζωὴν τρυφηλὴν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἡδονῶν δύνανται νὰ ἀποκτήσωσι φήμην καὶ ὑπόληψιν, διότι μόνον διὰ τῆς δραστηριότητος, τῆς ἀγρυπνίας καὶ τῆς ἀδιακόπου ἐργασίας καὶ οὐχὶ διὰ τῆς νωθρότητος δύναταί τις νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν καὶ τὴν φήμην».

Ἀλλ' ὁ Λούκκας μεθ' ὅλην τὴν ἐπιμονὴν καὶ τὴν ἐνεργητικότητα δὲν ἠδύνατο νὰ διατηρηθῇ διὰ τῆς γλυπτικῆς καὶ τότε συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ ἔργον μεταχειριζόμενος ὕλην πλέον εὐμάλακτον καὶ εὐωνοτέραν τοῦ μαρμάρου. Ἔκτοτε ἐποίει πήλινα σχέδια, ἅτινα μετὰ πολλὰ πειράματα, κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ διαρκῆ. Ἀφοῦ ὑπέφερεν ἀπείρους ἀποτυχίας καὶ δυσκολίας, ἐφεῦρε τρόπον νὰ ἀλείψῃ τὸν πηλὸν διὰ μίγματος, ὅπερ τιθέμενον ἐντὸς θερμοτάτης καμίνου μετεβάλλετο εἰς εἶδος ἀφθάρτου ἐγκαύ-

στου. Μετὰ ταῦτα δὲ ἐφεῦρε μέθοδον, ὅπως χρωματίσῃ τὴν ἔγκαυ στον, αὐξάνων οὕτω τὴν ὡραιότητα τοῦ ἔργου.

Ἡ φήμη τοῦ Λούκκα ταχέως διεδόθη ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην καὶ δείγματα τῆς τέχνης του μετεκομίσθησαν παντοχοῦ. Πολλὰ ἐστάλησαν εἰς Γαλλίαν καὶ Ἱσπανίαν, ὅπου ἀπέκτησαν μεγάλην τιμήν, διότι τὰ μόνα πήλινα σκεύη, τὰ κατασκευαζόμενα τότε ἐν Γαλλίᾳ, ἦσαν ἄμορφα καὶ ἄτεχνα ἀγγεῖα διαφόρου μεγέθους· ἡ κατάστασις αὕτη τῆς τέχνης ἐξηκολούθησεν ἄνευ σχεδὸν βελτιώσεως μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Παλισσύ, ὅστις εἰργάσθη καὶ ἠγωνίσθη κατὰ σπουδαιοτάτων δυσχερειῶν τοσοῦτον ἡρωϊκῶς, ὥστε αἱ περιπέτειαι τῆς πολυπαθοῦς ζωῆς του φαίνονται μᾶλλον μῦθος ἢ πραγματικὰ γεγονότα.

Ὑποτίθεται ὅτι ὁ Βερνάρδος Παλισσὺ ἐγεννήθη ἐν τῇ μεσημβρινῇ Γαλλίᾳ κατὰ τὸ ἔτος 1551. Ὁ πατήρ του ἦτο πιθανῶς ὑαλοποιὸς καὶ ὁ Βερνάρδος ἐξέμαθε τὴν πατρικὴν τέχνην· οἱ γονεῖς του, πτωχότατοι ὄντες, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ παράσχωσιν αὐτῷ ἐκπαίδευσίν τινα. «Οὐδὲν βιβλίον εἶχον», ἔλεγε μετὰ ταῦτα, «πλὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ταῦτα δὲ τοῖς πᾶσίν εἰσι πρόχειρα» Κατώρθωσεν ὅμως νὰ μάθῃ τὴν ἐφ' ὑάλου ζωγραφικὴν καὶ ἐχνογραφίαν καὶ ὕστερον τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφικήν.

Δεκαοκταέτης περίπου γενόμενος ὁ Παλισσύ, βλέπων ὅτι ἡ ὑαλουργία ἦτο εἰς ὕφεσιν, ἀφῆκε τὴν πατρικὴν οἰκίαν καὶ φέρων τὴν πήραν ἐπὶ τῶν ὤμων ἀπεφάσισε νὰ δοκιμάσῃ τὴν τύχην του εἰς τὸν κόσμον. Διηυθύνθη κατὰ πρῶτον πρὸς τὴν Γασκωνίαν ἐργαζόμενος ὡς ὑαλοποιός, ὅτε ἠδύνατο νὰ εὕρῃ πελάτας, καὶ ἄλλοτε καταμετρῶν τὰς γαίας. Ἔπειτα ἐστράφη πρὸς βορρᾶν καὶ διέμεινεν ἐν διαφόροις πόλεσι τῆς Γαλλίας, τῆς Φλανδρίας καὶ τῆς Γερμανίας.

Διῆλθεν οὕτω δέκα περίπου ἔτη τῆς ζωῆς του, μεθ' ἃ ἐνυμφεύθη καὶ ἀποκατεστάθη ἐν τῇ μικρᾷ πόλει Σαίν, ὅπου ἐχρημάτισε ζωγράφος ἐπὶ τῆς ὑάλου καὶ γεωμέτρης. Ἀπέκτησε τέκνα καὶ σὺν τῇ αὐξήσει τῆς οἰκογενείας ηὔξανον καὶ αἱ δαπάναι, ἐνῷ τὰ κέρδη ἔμενον στάσιμα μεθ' ὅλην τὴν δραστηριότητα τοῦ Παλισσύ. Ἠναγκάσθη λοιπὸν νὰ ζητήσῃ ἕτερον πόρον ζωῆς καὶ αἰσθανόμενος πιθανῶς ὅτι ἠδύνατο νὰ ποιήσῃ κάλυτερόν τι ἔστρεψε τὴν προσοχήν του πρὸς τὴν τέχνην τῆς ἐγκαύσεως καὶ τῆς ζωγραφίας τῶν πηλίνων σκευῶν. Ἠγνόει ὅμως ἐντελῶς καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς τέχνης, διότι οὐδέποτε εἶδε τὴν ὄπτησιν τῶν πηλίνων ἀγγείων πρὶν ἀρχίσῃ τὰ πειράματά του. Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ μάθῃ τὸ πᾶν καὶ ἄνευ βοη-

θείας· ἀλλ' ἦτο πλήρης ἐλπίδος, φιλομαθής, λίαν καρτερικός καὶ ἀκαμάτου ὑπομονῆς.

Ἡ πρώτη ἰδέα τῆς νέας ταύτης ἐπιχειρήσεως ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν νοῦν τοῦ Παλισσύ, ἀφοῦ εἶδε κομψὴν κύλικα ἰταλικῆς κατασκευῆς—πιθανῶς ἔργον τοῦ Λούκκα δέλλα Ῥόμπια. Ἡ ἀσήμαντος αὕτη περίστασις δὲν ἤθελεν βεβαίως ἐπιδράσει ἐπ' ἀνθρώπου μετρίας διανοίας καὶ ἴσως δὲν ἤθελεν ἐπιδράσει ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Παλισσὺ κατ' εὐτυχεστέρους καιρούς· ἀλλ' ἐπελθοῦσα ἀκριβῶς, ὅτε ἐσκέπτετο περὶ ἀλλαγῆς σταδίου, διὰ μιᾶς ἐνέπνευσεν αὐτῷ τὴν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν νὰ μιμηθῇ τὸ ὡραῖον σχέδιον. Ἡ ὄψις τῆς κύλικος ἐκείνης διετάραξε τὴν ζωήν του καὶ ἔκτοτε ἐκυριεύθη μανιωδῶς ὑπὸ τῆς ἀποφάσεως νὰ ἀνακαλύψῃ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἐγκαύστου. Ἐὰν ἦτο εἰσέτι ἄγαμος ἠδύνατο νὰ μεταβῇ εἰς Ἰταλίαν, ἵνα ἐρευνήσῃ περὶ τοῦ μυστηρίου, ἀλλ' εἶχε σύζυγον καὶ τέκνα, τὰ ὁποῖα δὲν ἠδύνατο νὰ ἐγκαταλείψῃ· ἔμεινε λοιπὸν παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ ἐν σκότει ψηλαφῶν, ὅπως εὕρῃ τρόπον πρὸς ἔγκαυσιν τῶν πηλίνων σκευῶν.

Κατ' ἀρχὰς μόλις ἠδύνατο νὰ ὑποθέσῃ ἐκ τίνων ὑλῶν συνέκειτο ἡ ἔγκαυστος καὶ ἐποίει ἀδιάκοπα καὶ ποικίλα πειράματα, ὅπως ἐξακριβώσῃ τὴν ἀληθῆ φύσιν αὐτῶν. Ἐκοπάνισεν ὁμοῦ ἁπάσας τὰς οὐσίας, τὰς πιθανῶς περιεχομένας εἰς τὴν ἔγκαυστον, καὶ ἀγοράζων κοινὰ πήλινα ἀγγεῖα κατέθραυεν αὐτὰ εἰς ἄπειρα τεμάχια, τὰ ὁποῖα ἀλείφων διὰ τοῦ μίγματος ἔθετεν ἐντὸς θερμοτάτης καμίνου, ἱδρυθείσης πρὸς αὐτὸν τὸν σκοπόν. Τὰ πειράματα ἀπέτυχον καὶ τὰ ἀποτελάσματα αὐτῶν ἦσαν ἄπειρα τεθραυσμένα ἀγγεῖα καὶ λυπηρὰ ἀπώλεια καυσίμου ὕλης, φαρμάκων, χρόνου καὶ ἐργασίας. Αἱ γυναῖκες σπανίως συμπαθοῦσι πρὸς δοκιμασίας, ἐχούσας ὡς μόνον πραγματικὸν ἀποτέλεσμα τὴν σπατάλην τῶν πρὸς ἀγορὰν τροφῆς καὶ ἐνδυμάτων πενιχρῶν μέσων· ἡ δὲ σύζυγος τοῦ Παλισσύ· εὐπειθεστάτη κατὰ τὰ ἄλλα, δὲν ἤθελε νὰ συγκατατεθῇ εἰς τὴν ἀγορὰν νέων ἀγγείων πρὸς δευτέραν καταστροφήν. Ἠναγκάσθη ὅμως νὰ ἐνδώσῃ, διότι ὁ Παλισσὺ ἦτο ὑπέρ ποτε ἀποφασισμένος νὰ ἐπιτύχῃ εἰς τὰς ἐρεύνας.

Ἐπὶ δύο ἕτερα ἔτη ἐξηκολούθησεν ἀνωφελῆ πειράματα μέχρις ὅτου δαπανήσας ὅτι εἶχε κερδήσει ἐπιτηρῶν τὰ ἁλοπηγεῖα εὑρέθη καὶ πάλιν εἰς δεινὴν κατάστασιν. Θελήσας ὅμως διὰ τελευταίαν φορὰν νὰ δοκιμάσῃ τὴν τύχην ἔθραυσε περισσότερα παρά ποτε ἀγγεῖα. Τριακόσια νέα τεμάχια ἐστάλησαν εἰς τὸ ὑαλουρ-

γεῖον, ὅπου μετέβη καὶ ὁ ἴδιος πρὸς ἐπιτήρησιν τῆς ἐπιχειρήσεως. Μετὰ τεσσάρων ὡρῶν προσδοκίαν ἀνεψύχθη ἡ κάμινος. Ἐφ' ἑνὸς μόνον τῶν τριακοσίων τεμαχίων εἶχεν ταχὴ τὸ μίγμα· ἀφέθη δέ, ἵνα ψυχρανθῇ. Καθόσον προέβαινεν ἡ στερέωσις, ἐλευκαίνετο καὶ ἐστιλβοῦτο ! Τὸ τεμάχιον πηλίνου ἀγγείου ἐκαλύφθη τέλος ὑπὸ λευκῆς ἐγκαύστου, ἥτις κατὰ τὸν Παλισσὺ ἦτο παραδόξως ὡραία! Καὶ πραγματικῶς ὡραία ἐφάνη ἀναμφιβόλως εἰς αὐτὸν μετὰ τοσοῦτον ἐπίπονον προσδοκίαν. Ἔτρεξεν οἴκαδε ἵνα δείξῃ τὸ τεμάχιον τῇ συζύγῳ, αἰσθανόμενος κατὰ τὴν ἔκφρασίν του, ὅτι ἐγένετο νέος ἄνθρωπος. Ἀλλ' ἡ τῶν κόπων ἀνταμοιβὴ ἦτο μακρὰν εἰσέτι· ἡ ἐν μέρει ἐπιτυχία τῆς τελευταίας ταύτης ἀποπείρας ἔγινεν αἰτία νέων διαδοχικῶν πειραμάτων καὶ ἀποτυχιῶν.

Πρὸς τελειοποίησιν τῆς ἐφευρέσεως ἣν ἐνόμιζεν ἤδη βεβαίαν, ἐσκέφθη νὰ κτίσῃ πλησίον τῆς οἰκίας ὑαλοκάμινον, ὅπως δυνηθῇ νὰ ἐργάζηται κρυφίως. Ἦρχισε λοιπὸν κτίζων τὴν κάμινον ἰδίαις χερσί, μεταχομίζων καὶ αὐτὰς τὰς πλίνθους, γενόμενος, κτίστις, ἐργάτης, ἑνὶ λόγῳ τὸ πᾶν, καὶ μετὰ ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ μῆνας ἐπιμόνου ἐργασίας ἐπεράτωσε τὴν κάμινον. Ὁ Παλισσὺ συγχρόνως μετὰ τῆς καμίνου εἶχε κατασκευάσει πολυάριθμα πήλινα σκεύη ἕτοιμα νὰ δεχθῶσι τὸ μίγμα. Ἀφοῦ ὑπέστησαν προηγουμένην ὄπτησιν, ἠλείφθησαν διὰ τοῦ μίγματος καὶ ἐτέθησαν ἐντὸς τῆς καμίνου, ὅπως γίνῃ τὸ μέγα πείραμα. Καίτοι λίαν περιωρισμένα μέσα ἔχων ὁ Παλισσὺ εἶχε συνάξει βαθμηδὸν ποσότητά τινὰ καυσίμου ὕλης, ἣν ἐνόμιζεν ἱκανὴν πρὸς τὴν σπουδαίαν ταύτην ἀπόπειραν. Τέλος ἀνήφθη τὸ πῦρ, ἤρχισε τὸ ἔργον καὶ ὁ Παλισσὺ ἐκάθισε παρὰ τῇ καμίνῳ διατηρῶν τὴν θερμότητα· ἐκεῖ διέμεινε καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἐπιτηρῶν καὶ ἐλπίζων, ἀλλ' εἰς μάτην, διότι τὸ μίγμα ἔμενεν ἄτηκτον. Ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος καὶ ἡ σύζυγος τοῦ Παλισσὺ ἔφερεν αὐτῷ τὸ λιτὸν φαγητόν, διότι δὲν ἤθελε ν' ἀφήσῃ τὴν κάμινον. Δευτέρα ἡμέρα παρῆλθε καὶ τὸ μίγμα δὲν ἐτήκετο· ἔδυσεν ἐκ νέου ὁ ἥλιος παρῆλθεν ἡ νὺξ καὶ ὁ Παλισσὺ ὠχρός, ἐξηγριωμένος, ἀμφιβάλλων, ἀλλ' οὐχὶ ἀπηλπισμένος ἐξηκολούθει ἐπιτηρῶν μανιωδῶς τὴν ἐνέργειαν τοῦ πυρὸς ἐπὶ τοῦ μίγματος. Τρίτη ἡμέρα παρῆλθε καὶ τετάρτη καὶ πέμπτη καὶ ἕκτη. Ναί, ἐπὶ ἓξ ὁλόκληρα ἡμερονύκτια ἠγρύπνησε καὶ εἰργάσθη ὁ ἀκάματος Παλισσύ, παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα παλαίων, καὶ ὅμως τὸ μίγμα δὲν ἐτήκετο.

Τότε ἐσκέφθη ὅτι τὸ μίγμα ἦτο πιθανῶς ἐλλιπές· αὐθωρεὶ δὲ ἤρχισεν ἑτοιμάζων νέαν ἔγκαυστον πρὸς νέον πείραμα καὶ τοιου-

τοτρόπως διῆλθον δύο ἢ τρεῖς ἑβδομάδες. Ἀλλ' εἶχεν ἀνάγκην ἀγγείων, διότι τὰ πρότερον παρεσκευασμένα ἦσαν ἄχρηστα, ἕνεκα τῆς διαρκείας τῆς τελευταίας ὀπτήσεως· χρήματα δὲν ὑπῆρχον, ἀλλ' ἠδύνατο νὰ δανεισθῇ· ἡ τιμιότης του ἦτο ἀναμφισβήτητος, ἂν καὶ ἡ διάνοια ἐφαίνετο τῇ συζύγῳ καὶ τοῖς γείτοσι πάσχουσα. Πραγματικῶς ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ, ἠγόρασεν ἀμέσως ξύλα καὶ ἀγγεῖα ἤλειψεν αὐτὰ διὰ τῆς νέας ἐγκαύστου καὶ πάλιν ἀνῆψε τὸ πῦρ.

Τοῦτο ὑπῆρξεν τὸ τελευταῖον καὶ παθητικώτατον πάντων τῶν πειραμάτων τοῦ Παλισσύ. Τὸ πῦρ ἦτο δυνατὸν ἡ θερμότης σχεδὸν ἀφόρητος, ἀλλ' ἡ ἔγκαυστος ἔμεινεν ἄτηκτος. Τὰ ξύλα ἔλειψαν! Πῶς νὰ διατηρήσῃ τὸ πῦρ ; Ποῦ νὰ εὕρῃ ξύλα ; Τὸ πασσάλωμα τοῦ κήπου δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ πρέπει νὰ θυσιασθῇ ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐφευρέσεως· τὸ ρίπτει ἐντὸς τῆς καμίνου ἀλλ' ἀνωφελῶς τὸ μῖγμα ἀντέχει ! Δέκα λεπτὰ ἴσως χρειάζονται εἰσέτι ἵνα ἐπιτύχῃ, ἀλλὰ πρέπει νὰ εὕρῃ ξύλα, ἀδιάφορον τίνι τρόπῳ ! Τὰ ἔπιπλα καὶ αἱ σανίδες τῆς οἰκίας μένουσι ! Τρομερὸς κρότος ἀκούεται ! Ὁ Παλισσὺ θραύει καὶ ῥίπτει τὰ ἔπιπλα ἐντὸς τῆς καμίνου, ἐνῷ ἡ σύζυγος καὶ τὰ τέκνα ὀδύρονται νομίζοντες αὐτὸν παράφρονα. Ἄτηκτος εἶναι ἡ ἔγκαυστος ! Ἦλθεν ὁ καιρὸς τῶν σανίδων· ἕτερος καὶ μεγαλύτερος κρότος ἀκούεται ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἀνασπῶνται αἱ σανίδες καὶ ῥίπτονται ἐπίσης εἰς τὴν πυράν. Ἡ σύζυγος καὶ τὰ τέκνα περίφοβα διατρέχουσι τὰς ὁδοὺς φωνάζοντα ὅτι ὁ δυστυχὴς Παλισσὺ παράφρων γενόμενος καταστρέφει τὰ ἔπιπλα καὶ τὴν οἰκίαν του ἵνα ἀπολαύσῃ τὴν καύσιμον ὕλην.

Ἐπὶ ὁλόκληρον μῆνα ὁ Παλισσὺ δὲν εἶχεν ἀλλάξει χιτῶνα, ἦτο δὲ ἐντελῶς ἠφανισμένος ἕνεκα τῆς ἀδιακόπου ἐργασίας, ἀγωνίας, ἀγρυπνίας καὶ ἀσιτίας. Πρὸς τούτοις ἦτο κατάχρεως καὶ ἄνευ ὀβολοῦ, ἀλλ' εἶχε τέλος νικήσει τὴν τύχην, διότι ἡ φοβερὰ θερμότης ἔτηξε τὸ μῖγμα. Τὰ κοινὰ πήλινα ἀγγεῖα ἐξῆλθον τῆς καμίνου κεκαλυμμένα δι' ὡραίας λευκῆς ἐγκαύστου. Ἵνα ἐπιτύχῃ τοιούτου ἀποτελέσματος, ἠδύνατο εὐκόλως νὰ ὑποφέρῃ ἐπιπλήξεις, σκώμματα καταφρόνησιν καὶ νὰ περιμείνῃ ὑπομονητικῶς ἁρμοδίαν περίστασιν, ὅπως χρησιμοποιήσῃ τὴν ἀνακάλυψίν του ἐν καιρῷ εὐτυχεστέρῳ.

Ὁ Παλισσὺ τότε ἐμίσθωσεν ἐργάτην, ἵνα κατασκευάσῃ πήλινα σκεύη κατ' ἴδιον σχέδιον, ἐνῷ ὁ ἴδιος ἐποίει στρογγύλα ἀνάγλυφα, ἅτινα ἐσκόπευε νὰ καλύψῃ δι' ἐγκαύστου. Ἀλλ' ἔλειπον δυστυ-

χῶς τὰ μέσα διατηρήσεως δι' αὐτὸν καὶ τὴν οἰκογένειαν μέχρις οὗ ἑτοιμασθῶσι πρὸς πώλησιν τὰ κατασκευαζόμενα σκεύη. Εὐτυχῶς εὑρέθη ἄνθρωπος, ὅστις ἐπίστευεν εἰς τὴν τιμιότητα εἰμὴ εἰς τὴν φρόνησιν τοῦ Παλισσύ, ξενοδόχος, ὅστις συγκατετέθη νὰ δεχθῇ αὐτὸν καὶ νὰ τὸν διατηρήσῃ ἐπὶ ἓξ μῆνας, ἐν ὅσῳ ἐξηκολούθει τὴν ἐργασίαν. Καθόσον ἀφορᾷ τὸν ἐργάτην, ταχέως ἐνόησεν ὁ Παλισσὺ ὅτι ἠδυνάτει νὰ πληρώσῃ αὐτόν, μὴ ἔχων δὲ διαθέσιμόν τι ἐν τῇ οἰκίᾳ ἠναγκάσθη νὰ δώσῃ εἰς πληρωμὴν ὅσα περιττὰ ἐνδύματα εἶχεν.

Ἔκτισε τότε νέαν καὶ τελειοποιημένην κάμινον, ἀλλὰ δυστυχῶς μετεχειρίσθη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν λίθους, οἵτινες διερρηγνύοντο ὑπὸ τοῦ πυρός, τὰ δὲ τεμάχια αὐτῶν προσεκολλῶντο εἰς τὰ ἀγγεῖα τοῦ Παλισσὺ εἰς τρόπον ἀδιόρθωτον. Ἦ ἔγκαυστος ἦτο ἐπιτυχής, ἀλλὰ τὰ σκεύη ἄχρηστα καὶ ἓξ μηνῶν ἐργασία ἀνωφελής. Παρουσιάσθησαν ὅμως ἀγορασταὶ διὰ τὰ βεβλαμμένα σκεύη, προσφέροντες μικρὰν τιμήν, ἀλλ' ὁ Παλισσὺ ἠρνήθη νὰ πωλήσῃ κακὴν ἐργασίαν λέγων ὅτι «δὲν δύναται νὰ ἐκθέσῃ τὴ φιλοτιμίαν του» καὶ κατέθραυσε πάντα. «Μ' ὅλην τὴν λύπην μου», λέγει, «ἤλπιζον εἰσέτι καὶ γενναίως ἀντεῖχον· ἐνίοτε διεσκέδαζον τοὺς πρὸς ἐμὲ ἐρχομένους περιηγητὰς δι' ἀστεϊσμῶν, ἀλλ' ἡ ψυχή μου ἦτο τεθλιμμένη... Χείριστος πόνος πάντων ὑπῆρξεν ἡ περιφρόνησις καὶ ἡ κακοποίησις τῶν οἰκείων, οἵτινες ἦσαν τοσοῦτον ἄφρονες, ὥστε νὰ ἀπαιτῶσιν ἐργασίαν ἄνευ καταλλήλων μέσων. Κατὰ τὸ διάστημα πολλῶν ἐτῶν αἱ κάμινοί του ἔμειναν ἀσκεπεῖς καὶ ἐνῷ τὰς ἐφύλαττεν ἐκτεθειμένος εἰς τὴν κακοκαιρίαν ἐπὶ νύκτας ὁλοκλήρους, οὐδεμίαν παρηγορίαν ἢ βοήθειαν εἶχον ἐκτὸς ἴσως τῶν ὀλοφυρμῶν τῶν αἰλούρων καὶ τῶν ὑλακῶν τῶν κυνῶν. Ἐνίοτε τοσοῦτον σφοδρὰ ἦτο ἡ καταιγίς, ὥστε ἠναγκαζόμην νὰ ἀφήσω τὰς καμίνους καὶ νὰ καταφύγω ἐντὸς τῆς οἰκίας. Πολλάκις ἠρχόμην κατὰ τὸ μεσονύκτιον ἢ πρὸς τὴν αὐγήν, πίπτων ἕνεκα τοῦ σκότους, καταβεβρεγμένος ὑπὸ τοῦ ὑετοῦ ὡς ἂν εἶχον πέσει εἰς τέλμα, κλονούμενος ὡς μεθυσμένος, πράγματι ὅμως κατάκοπος ἐκ τῆς ἀγρυπνίας καὶ πλήρης θλίψεως βλέπων τοὺς κόπους μου ἀνωφελεῖς καὶ τὰ ἔργα κατεστραμμένα. Ἀλλ' οἴμοι! Ἡσυχίαν δὲν εὕρισκον εἰς τὴν οἰκίαν, διότι μ' ὅλην τὴν ἀθλίαν μου κατάστασιν, χειροτέραν τῆς πρώτης κακουχίας εὕρισκον εἰς τὸ δωμάτιόν μου· ὅταν δὲ ἐνθυμῶμαι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, θαυμάζω πῶς ἠδυνήθην ν' ἀνθέξω εἰς τοσαύτας λύπας».

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ τεθλιμμένος Παλισσὺ παρ' ὀλίγον

ἀπώλεσε πᾶσαν ἐλπίδα. Περιεπλανᾶτο κατηφὴς τῇδε κἀκεῖσε εἰς τοὺς πέριξ τοῦ Σαίντ ἀγρούς, ῥακένδυτος καὶ εἰς σκελετὸν μεταβληθείς. Περιγράφει εἰς περίεργον μέρος τῶν συγγραφῶν τὴν ἰσχνότητα τῶν κνημῶν του, ἥτις ἦτο τοιαύτη, ὥστε αἱ περικνημῖδες, ἂν καὶ δεδεμέναι, ἔπιπτον ἐπὶ τῶν πτερνῶν, ὅτε περιεπάτει. Ἡ οἰκογένεια καὶ οἱ γείτονες ἐξηκολούθουν ἐπιπλήττοντες καὶ κατηγοροῦντες τὴν ἀφροσύνην καὶ τὴν ἐπιμονήν του, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς προτέρας ἐργασίας· ἐπὶ ἓν ἔτος εἰργάσθη δραστηρίως, κατώρθωσε νὰ κερδήσῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν τῆς οἰκογενείας καὶ ἀπέκτησε πάλιν καλὴν φήμην, ἀλλ' ἅμα φθὰς εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐγκατέλειπεν ἐκ νέου τὸ πᾶν ὑπὲρ τῆς φιλτάτης ἐπιχειρήσεως. Ἂν καὶ ἐπὶ δέκα ἔτη εἶχεν ἤδη ἐρευνήσει περὶ τῆς κατασκευῆς τῆς ἐγκαύστου, ὀκτὼ ἕτερα ἔτη παρῆλθον πρὸ τῆς τελειοποιήσεως τῆς ἀνακαλύψεως, ἔτη ταλαιπωρίας καὶ δοκιμασιῶν. Ἀπέκτησε βαθμηδὸν ἐπιτηδειότητα καὶ πρακτικὰς γνώσεις ἐκ τῶν πολλῶν ἀποτυχιῶν. Ἕκαστον δυστύχημα ὑπῆρξε νέον μάθημα περὶ τῆς φύσεως τῶν ἐγκαύστων, τῶν ἀργιλωδῶν χωμάτων, τῆς προπαρασκευῆς τοῦ πηλοῦ καὶ περὶ τῆς κτίσεως καὶ διευθύνσεως τῶν καμίνων.

Τέλος μετὰ δεκαὲξ ἔτη ὁ Παλισσὺ λαβὼν θάρρος ἠδυνήθη νὰ ὀνομάσῃ ἑαυτὸν κεραμέα. Τὰ δεκαὲξ ἔτη ἐκεῖνα ἐχρησίμευσαν ὡς ἔτη μαθητείας, ἧς διαρκούσης, ἠναγκάσθη ὁ Παλισσὺ νὰ σπουδάσῃ τὴν τέχνην ἐξ ἀρχῆς ἄνευ βοηθείας ἢ συμβουλῆς. Νῦν ἡ πώλησις τῶν ἔργων του ἦτο βεβαία καὶ ἡ οἰκογένειά του ἔζη ἐν ἀνέσει, ἀλλ' οὐδέποτε ἔπαυσε τελειοποιῶν τὴν ἐργασίαν, ἥτις ἐγένετο ἀρίστη. Ἐσπούδαζε τὴν φύσιν, ἵνα μιμηθῇ αὐτὴν εἰς τὰ ἔργα, καὶ τοσοῦτον ἐπέτυχεν, ὥστε ὁ Βυφφὼν ὁμιλῶν περὶ αὐτοῦ λέγει ὅτι «ἡ φύσις μόνον δύναται νὰ ποιήσῃ τοσοῦτον διακεκριμένον φυσιοδίφην». Τὰ πρὸς διακόσμησιν σκεύη τοῦ Παλισσὺ θεωροῦνται νῦν ὡς θησαυρὸς καὶ πωλοῦνται εἰς μυθώδεις σχεδὸν τιμάς. Τὰ κοσμήματα ταῦτα ἀπομιμοῦνται συνήθως ἀκριβέστατα ζῷά τινα, οἷον σαύρας, ἔντομα καὶ φυτά, εὑρισκόμενα εἰς τοὺς ἀγρούς, ἅτινα χαριέντως διηυθέτει ὁ Παλισσὺ ὡς κοσμήματα πέριξ τῶν πινακίων καὶ ἀγγείων. Ὅτε δὲ ἔφθασεν εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς τέχνης, ἐπωνόμασεν ἑαυτὸν «πηλουργὸν καὶ ἐφευρετὴν πηλίνων εἰδώλων» (rustiques figurines.

Ἀλλ' ὅμως τὰ παθήματα τοῦ Παλισσὺ δὲν ἔληξαν εἰσέτι καὶ περὶ τούτων θέλομεν ἐν βραχεῖ λαλήσει. Διαμαρτυρόμενος ὢν καὶ ἄνευ φόβου ὁμιλῶν ἐνῷ οἱ θρησκευτικοὶ καταδιωγμοὶ καθη-

μάτουν τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν, ταχέως ὑπεδείχθη ὡς ἐπικίνδυνος αἱρετικός. Κατηγορηθεὶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν εἶδε τὴν ἀστυνομίαν εἰσερχομένην εἰς τὴν οἰκίαν του· αὕτη παρέδωκε τῷ ὄχλῳ τὸ ἐργαστήριον, ὅπερ καὶ κατεστράφη, διήρπασε δὲ καὶ μετήνεγκε διὰ νυκτὸς τὸν δυστυχῆ Παλισσὺ εἰς τὴν εἱρκτὴν τῶν Βορδιγάλλων, ὅπου διέμεινε περιμένων τὴν καταδίκην. Κατεδικάσθη νὰ καῇ διὰ πυρός, ἀλλ' ἰσχυρός τις εὐγενής, ὁ Κοντόσταυλος τοῦ Μοντμορανσύ, ἠθέλησε νὰ τὸν σώσῃ, οὐχὶ ἕνεκα ἰδιαιτέρας συμπαθείας πρὸς τὸν Παλισσὺ ἢ πρὸς τὴν θρησκείαν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδεὶς ἄλλος τεχνίτης ἠδύνατο νὰ κατασκευάσῃ τὴν δι' ἐγκαύστου κεκαλυμμένην λιθοστρωσίαν ἣν ἡτοίμαζε διὰ τὸ μεγαλοπρεπὲς ἀνάκτορον, ὅπερ ἔκτιζε τότε ἐν Ἐκουάν, ἀπέχον τέσσαρας λεύγας τῶν Παρισίων. Κατώρθωσε λοιπὸν τὴν δημοσίευσιν διατάγματος διορίζοντος τὸν Παλισσὺ πηλουργὸν τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ Κοντοστάυλου, ὅπερ ἐπήνεγκε τὴν ἄμεσον μεταφορὰν ἐκείνου εἰς ἄλλην δικαιοδοσίαν. Ἠλευθερώθη ἑπομένως καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Σαίντ, ὅπου εὗρε τὴν οἰκίαν κατεστραμμένην, τὸ δὲ ἐργοστάσιον καὶ τὰ ἔργα ἐρείπια. Ἀφῆκε διὰ παντὸς τὴν Σαίντ καὶ ἀποκατεστάθη ἐν Παρισίοις, ἵνα ἐκτελέσῃ τὰς παραγγελίας τοῦ Μοντμορανσὺ καὶ τῆς βασιλίσσης μητρός, λαβὼν κατοικίαν ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων τοῦ Κεραμεικοῦ.

Ἐκτὸς τῆς ἐργασίας του ὡς πηλουργοῦ, καθ' ἣν εἶχε βοηθοὺς ἀμφοτέρους τοὺς υἱούς, ὁ Παλισσὺ ἔγραψε καὶ ἐδημοσίευσε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του διάφορα περὶ τῆς τέχνης συγγράμματα πρὸς ὠφέλειαν καὶ διδασκαλίαν τῶν ὁμοτέχνων, ἵνα ἀποφύγωσι τὰ σφάλματα, εἰς ἃ ἐνέπεσεν αὐτός. Ἐπίσης συνέγραψε περὶ γεωργίας, ὀχυρωτικῆς καὶ φυσικῆς ἱστορίας· περὶ δὲ τοῦ τελευταίου ἀντικειμένου ἀπήγγειλε καὶ διατριβὰς πρὸς εὐαρίθμους ἀκροατάς. Κατεπολέμησε τὴν ἀστρολογίαν τὴν ἀλχημείαν, τὴν μαγείαν καὶ τὰς τοιαύτας ψευδολογίας· τοῦτο πολλοὺς δυσηρέστησεν. Οἱ ἐχθροὶ καὶ αὖθις κατηγόρησαν αὐτὸν ὡς αἱρετικόν, διὸ καὶ πάλιν ἐφυλακίσθη ἐν Βαστίλλῃ. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἦτο ἤδη ἑβδομήκοντα ὀκτὼ ἐτῶν ἔπασχε δὲ δεινῶς ἕνεκα τῆς προβεβηκυίας ἡλικίας καὶ τῶν πολλῶν κόπων τοῦ βίου, ἀλλ' ὁ νοῦς διέμεινεν εἴπερ ποτὲ ἰσχυρός. Ἠπειλεῖτο νὰ καταδικασθῇ εἰς θάνατον, ἐὰν δὲν ἀπηρνεῖτο τὴν ἑαυτοῦ θρησκείαν· ἀλλ' ἐν τῇ ἀρνήσει ἀπέδειξε τὴν αὐτὴν ἐπιμονήν, ὅστις εἶχε δείξῃ καὶ ἄλλοτε ἀναζητῶν τὴν ἔγκαυστον. Ὁ Βασιλεὺς Ἐρρῖκος μετέβη ὁ ἴδιος

εἰς τὴν εἰρκτήν, ἵνα πείσῃ τὸν Παλισσὺ εἰς τοῦτο. «Φίλε μου», εἶπεν ὁ βασιλεύς, «ὑπηρέτησας πιστῶς τὴν μητέρα μου καὶ ἐμὲ κατὰ τὸ διάστημα τεσσαράκοντα πέντε ἐτῶν, τούτου ἕνεκα ἔμεινας ἀνενόχλητος ἐν τῷ μέσῳ τοῦ διωγμοῦ, τῶν φόνων καὶ τῶν πυρῶν· νῦν δὲ τοσοῦτον ἐπιμένει τὸ κόμμα τῶν Γουΐζων καὶ ὁ λαός, ὥστε ἀναγκάζομαι νὰ σὲ παραδώσω εἰς τοὺς ἐχθρούς, αὔριον δὲ θέλεις καῇ, ἐὰν δὲν ἀποφασίσῃς τὴν ἀπάρνησιν».—«Μεγαλειότατε», ἀπήντησε ὁ ἀκατανίκητος γέρων, «ἕτοιμος εἶμαι νὰ ἀποθάνω πρὸς δόξαν τοῦ Θεοῦ. Ἐπανειλημμένως εἴπετε ὅτι μὲ λυπεῖσθε, νῦν δὲ, ἀφοῦ προεφέρετε τὴν λέξιν **ἀναγκάζομαι**, ἐγὼ σᾶς λυποῦμαι. Ἀνάξιος τοῦ βασιλέως ὁ λόγος, Μεγαλειότατε· ἀλλ' οὔτε ὑμεῖς οὔτε οἱ ἀναγκάζοντες ὑμᾶς, οἱ Γουΐζαι καὶ ὁλόκληρος ὁ λαὸς οὐδέποτε θέλετε μὲ ἀναγκάσει, διότι περιφρονῶ τὸν θάνατον». Καὶ πραγματικῶς μετ' οὐ πολὺ ἀπεβίωσεν ὁ Παλισσὺ ὡς μάρτυς ἀλλ' οὐχὶ βιαίως. Ἐτελεύτησεν ἐν Βαστίλλῃ μετὰ φυλάκισιν ἐνὸς ἔτους ἐν εἰρήνῃ καταλείπων ζωὴν διακριθεῖσαν δι' ἡρωϊκῶν ἀγώνων, παραδόξου καρτερίας, ἀκάμπτου εὐθύτητος καὶ πολλῶν σπανίων καὶ λαμπρῶν ἀρετῶν.

Ὁ βίος τοῦ Ἰωάννου Φρειδερίκου Μπόττγερ, τοῦ ἐφευρέτου τῆς μορρίνας (porcelaine), παρέχει περίεργον ἀντίθεσιν πρὸς τὸν βίον τοῦ Παλισσύ, καίτοι περιέχων ἐπεισόδια οὐ μόνον σπάνια, ἀλλὰ καὶ πλήρη ρωμαντικότητος. Ὁ Μπόττγερ ἐγεννήθη ἐν Σλέϊτζ τῆς Γερμανίας κατὰ τὸ ἔτος 1685, δωδεκαέτης δὲ γενόμενος μετέβη εἰς Βερολῖνον ὡς βοηθὸς φαρμακοποιοῦ. Ἔχων μεγάλην πρὸς τὴν χημείαν τάσιν ἠσχολεῖτο κατὰ τὰς ἐλευθέρας ὥρας εἰς διάφορα πειράματα, ἔχοντα κύριον σκοπὸν τὴν μεταμόρφωσιν κοινῶν μετάλλων εἰς χρυσόν. Μετὰ ἔτη τινὰ ὁ Μπόττγερ διϊσχυρίζετο ὅτι ἐφεῦρε τὸ πανταχοῦ ἀναζητούμενον ὑπὸ τῶν ἀλχημικῶν μυστήριον καὶ ὅτι κατεσκεύασε χρυσόν. Ἐποίησε τὸ πείραμα ἐνώπιον τοῦ προϊσταμένου του καί τινων ἄλλων, κατώρθωσε δὲ νὰ πείσῃ δι' ἀπάτης τοὺς θεατὰς ὅτι πραγματικῶς μετέβαλε τὸν χαλκὸν εἰς χρυσόν.

Διεδόθη αὐθωρεὶ ὅτι ὁ βοηθὸς τοῦ φαρμακοποιοῦ ἀνεκάλυψε τὸ μέγα μυστικὸν καὶ τὸ πλῆθος περιεστοίχισεν τὸ ἐργοστάσιον, ἵνα ἴδῃ τὸν θαυμαστὸν νέον χρυσοποιόν. Καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἐπεθύμησε νὰ συνομιλήσῃ μετ' αὐτοῦ, ὅτε δὲ ἔλαβε δῶρον ὁ Φρειδερῖκος ὁ Α΄ τεμάχιον χρυσοῦ, ἐκ χαλκοῦ δῆθεν γενομένου τοσοῦτον ἐθαμβώθη ὑπὸ τῆς ἐλπίδος νὰ ἀποκτήσῃ ἀφθονίαν τοῦ μετάλλου,

εὑρισκομένης τῆς Πρωσσίας τότε ἐν δεινῇ ἀχρηματίᾳ, ὥστε ἀπεφάσισε νὰ συλλάβῃ τὸν Μπόττγερ καὶ νὰ κλείσῃ αὐτὸν ἐντὸς τοῦ φρουρίου Σπάνδω πρὸς σφετερισμὸν τοῦ ὑπ' ἐκείνου κατασκευαζομένου πλούτου. Ἀλλ' ὁ νέος φαρμακοποιός, ὑποπτεύων τὸν σκοπὸν τοῦ βασιλέως καὶ φοβούμενος τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἀπάτης, ἐδραπέτευσε καὶ κατώρθωσε νὰ μεταβῇ εἰς Σαξωνίαν.

Προεκηρύχθη ἀμοιβὴ 1000 ταλλήρων πρὸς σύλληψιν τοῦ Μπόττγερ, ἀλλ' ἀνωφελῶς, διότι οὗτος ἔφθασεν εἰς Βιττεμβέργην καὶ ἐζήτησε τὴν προστασίαν τοῦ Φρειδερίκου Αὐγούστου Α', Ἐκλέκτορος τῆς Σαξονίας καὶ βασιλέως τῆς Πολωνίας, τοῦ ἐπονομασθέντος «Δυνατοῦ». Ὁ Φρειδερῖκος ἔπασχεν ἔλλειψιν χρημάτων κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν καὶ ὑπερεχάρη ἔχων τὴν ἐλπίδα νὰ πλουτήσῃ διὰ τοῦ νέου ἀλχημικοῦ. Ἐπομένως ἐστάλη ὁ Μπόττγερ εἰς Δρέσδην μετὰ συνοδίας ἐκ τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς. Ὅτε ἀνεχώρησεν ἐκ Βιττεμβέργης, ἐπαρουσιάσθησαν ἐνώπιον τῶν πυλῶν τῆς πόλεως πολυάριθμοι Πρῶσσοι στρατιῶται ζητοῦντες τὴν παράδοσιν τοῦ χρυσοποιοῦ. Ἀλλ' ἦτο ἀργά· ὁ Μπόττγερ ἔφθασεν εἰς Δρέσδην, ὅπου ἔλαβε καλλίστην περιποίησιν, ἂν καὶ αὐστηρῶς ἐφυλάττετο. Ὁ Ἐκλέκτωρ ἠναγκάσθη ὅμως ν' ἀναχωρήσῃ ἀπροσδοκήτως εἰς Πολωνίαν, περιελθοῦσαν εἰς ἀναρχίαν καὶ νὰ ἀφήσῃ τὸν Μπόττγερ εἰς Δρέσδην. Ἀλλ' ἔχων ἀνάγκην χρημάτων ἔγραψεν αὐτῷ ἐκ Βαρσοβίας καὶ ἐζήτησε τὴν κοινοποίησιν τοῦ μυστηρίου, ὅπως δυνηθῇ ὁ ἴδιος νὰ χρυσοποιῇ. Ὁ νέος θαυματουργός, μὴ δυνάμενος ν' ἀρνηθῇ, ἔστειλεν εἰς τὸν Φρειδερῖκον φιάλην πλήρη «ἐρυθροῦ τινος ῥευστοῦ», ὅπερ εἶχε δῆθεν τὸ προτέρημα νὰ μεταβάλλῃ πᾶν τηκόμενον μέταλλον εἰς χρυσόν. Ἡ πολύτιμος φιάλη ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν πρίγκηπα Φύρστενβουργ, ὅστις συνοδευόμενος ὑφ' ὁλοκλήρου τάγματος τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς, ἔσπευσεν εἰς Βαρσοβίαν· ὅτε δὲ ἔφθασεν ἀπεφασίσθη ἡ ἄμεσος δοκιμασία. Ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πρίγκηψ ἐκλείσθησαν ἐντὸς ἀποκεκρυμμένου δωματίου καὶ φροῦντες δερματίνας ἐμπροσθέλλας ἤρχισαν τὴν ἐργασίαν, τήκοντες χαλκὸν καὶ προσθέτοντες μετὰ ταῦτα τὸ ἐρυθρὸν ῥευστὸν τοῦ Μπόττγερ. Δυσάρεστον ὅμως ἐφάνη τὸ ἀποτέλεσμα, διότι ὁ χαλκὸς ἔμεινε χαλκὸς ὅ,τι καὶ ἂν ἔπραττον. Ἀναγινώσκων ἐκ νέου τὰς ἐξηγήσεις τοῦ ἀλχημικοῦ ὁ βασιλεὺς παρετήρησεν ὅτι, ἵνα ἐπιτύχῃ τὸ πείραμα, πλήρης ἀγνότητος ψυχὴ ἦτο ἀναγκαία, καὶ ἡ Α. Μ. ἐνεθυμήθη ὅτι ἐν κακίστῃ συντροφίᾳ διῆλθε τὴν προηγουμένην ἑσπέραν· ἑπομένως ἀπέδωκεν εἰς τοῦτο τὴν ἀποτυχίαν. Γενομένης καὶ δευτέρας

ἀποπείρας ἄνευ ἀποτελέσματος, ὁ βασιλεὺς σφόδρα ὠργίσθη, διότι εἶχεν ἐξομολογηθῇ καὶ μεταλάβει πρὶν ἢ ἀρχίσει τὴν δοκιμήν.

Ὁ Φρειδερῖκος Αὔγουστος ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ μάθῃ, ἔστω καὶ διὰ βιαίων μέσων, τὸ μυστικὸν τοῦ Μπόττγερ, ὅπως ἀπαλλαγῇ τῶν φοβερῶν χρηματικῶν δυσκολιῶν, ἀλλ' ὁ ἀλχημικὸς μαθὼν τὴν βασιλικὴν ἀπόφασιν ἐτράπη εἰς φυγήν. Μετὰ ὁδοιπορίαν τριῶν ἡμερῶν ἔφθασεν εἰς Ἄνς τῆς Αὐστρίας ὅπου ἤλπιζε νὰ διαμείνῃ ἐν ἀσφαλείᾳ, ἀλλ' οἱ χωροφύλακες τοῦ Ἐκλέκτορος ἠκολούθουν τὰ ἴχνη του· περιεκύκλωσαν τὸ ξενοδοχεῖον, ἐν ᾧ ἐκοιμᾶτο, συνέλαβον αὐτὸν ἐν τῇ κλίνῃ καὶ τὸν ἐπανήγαγον εἰς Δρέσδην καίτοι ἀνθιστάμενον καὶ καλοῦντα εἰς βοήθειαν τὰς αὐστριακὰς ἀρχάς. Ἐπετηρεῖτο αὐστηρότερον ἢ πρότερον καὶ μετ' ὀλίγον μετηνέχθη εἰς τὸ φρούριον Κόνιγστεϊν. Ἀνηγγέλθη ἐπισήμως εἰς αὐτὸν ὅτι τὸ βασιλικὸν ταμεῖον ἦτο ἐντελῶς κενὸν καὶ ὅτι δέκα τάγματα Πολωνῶν περιέμενον τὸν χρυσόν, ἵνα πληρωθῶσιν. Ὁ ἴδιος βασιλεὺς τὸν ἐπεσκέφθη καὶ τῷ εἶπε μετ' ὀργῆς ὅτι, ἐὰν δὲν ἐχρυσοποίει, ἀμέσως θέλει ἀπαγχονισθῇ !

Ἔτη ὁλόκληρα παρῆλθον καὶ ὁ Μπόττγερ χρυσὸν δὲν ἐποίει, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐκρεμάσθη. Ἡ μοῖρα τὸν διεφύλαττεν, ἵνα ποιήσῃ σπουδαιοτέραν ἐφεύρεσιν ἢ τὴν μεταβολὴν τοῦ χαλκοῦ εἰς χρυσόν, δηλαδὴ τὴν μεταβολὴν τοῦ πηλοῦ εἰς μορρίναν. Εὐάριθμά τινα τοιούτου εἴδους σκεύη μετηνέχθησαν ὑπὸ τῶν Πορτογάλλων ἐκ Κίνας εἰς Εὐρώπην εἰς ὑπερόγκους τιμάς. Ὁ Μπόττγερ ἐσκέφθη περὶ αὐτῆς κατὰ συμβουλὴν διοπτροποιοῦ καὶ ἀλχημικοῦ τινος, καλουμένου Βάλτερ Τσίρχαους. Ὁ Τσίρχαους ἦτο ἄνθρωπος καλῆς παιδείας καὶ ἀνατροφῆς ἀπολαύων μεγάλης ὑπολήψεως παρὰ τῷ Ἐκλέκτορι καὶ τῷ πρίγκιπι Φύρστενβουργ. Λίαν φρονίμως εἶπε πρὸς τὸν πεφοβημένον Μπόττγερ. «Ἐὰν δὲν δύνασαι νὰ ποιήσῃς χρυσόν, δοκίμασον ἄλλην τινὰ ἐφεύρεσιν· δοκίμασον νὰ κατασκευάσῃς μορρίναν».

Ὁ ἀλχημικὸς ὑπήκουσεν εἰς τὴν προτροπὴν καὶ ἤρχισεν ἐργαζόμενος ἡμέραν καὶ νύκτα. Ἐπὶ πολὺ ἐξηκολούθησεν ἐρευνῶν ἄνευ ἀποτελέσματος. Τέλος ἐκόμισαν αὐτῷ ἐρυθρόν τι χρῶμα πρὸς κατασκευὴν χωνευτηρίων, ὅπερ ἐγένετο αἴτιον τῆς πρώτης ἐπιτυχοῦς δοκιμῆς. Παρετήρησεν, ὅτι ὁ πηλὸς οὗτος ἐγίνετο ὑαλώδης καὶ διετήρει τὸ σχῆμα, ὅτε ἐξετίθετο εἰς μεγάλην θερμότητα, προσέτι δὲ ὅτι ὡμοίαζε τῇ μορρίνᾳ, καίτοι διαφέρων ὡς πρὸς τὸ χρῶμα καὶ τὸ σκιερόν. Εἶχε τῷ ὄντι ἀνακαλύψει τυχαίως τὴν ἐρυθρὰν μορρί-

ναν. Ἀλλ' ὁ Μπόττγερ καλῶς ἐγίνωσκεν ὅτι τὸ λευκὸν χρῶμα ἦτο κύριον προτέρημα τῆς καλῆς μορρίνας καὶ ἐπομένως δὲν ἔπαυσεν ἐρευνῶν περὶ τοῦ ποθητοῦ τούτου μυστηρίου. Ἔτη τινὰ διῆλθε τοιουτοτρόπως, ἕως ὅτου ἡ τύχη καὶ πάλιν ἠνόησεν αὐτὸν καὶ τὸν ἐβοήθησεν εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῆς λευκῆς μορρίνας. Ἡμέραν τινὰ τοῦ ἔτους 1707, ἐνῷ ἐνεδύετο, ἔλαβε τὴν φενάκην του καὶ εὑρὼν αὐτὴν παρὰ τὸ σύνηθες βαρεῖαν ἠρώτησε τὴν αἰτίαν. Ἡ ἀπάντησις ἦτο, ὅτι τὸ βάρος ὠφείλετο εἰς κόνιν ἐκ πηλοῦ ἐν χρήσει παρὰ τοῖς κουρεῦσιν ὡς παιπάλην. Ἡ ὀξύνοια τοῦ Μπόττγερ ἀμέσως ἐξύπνησε καὶ ἐσχημάτισε τὴν ἰδέαν, ὅτι ὁ λευκὸς οὗτος πηλὸς ἠδύνατο νὰ ᾖ ἀκριβῶς ὁ ὑπ' αὐτοῦ ζητούμενος· ὁπωσδήποτε ἀπεφάσισε νὰ πληροφορηθῇ περὶ τοῦ πράγματος. Πραγματικῶς ἀντημείφθη διὰ τοὺς κόπους καὶ τὰς ἐρεύνας, διότι ἡ πεῖρα ἀπέδειξεν ὅτι ἡ παιπάλη τῶν φενακῶν συνίστατο κυρίως ἐξ εἴδους τινὸς ἀργίλου, ὀνομαζομένης *καολίν*, ἧς ἡ ἔλλειψις εἶχε καταστήσει ἀνωφελεῖς τὰς μέχρι τοῦδε ἐρεύνας αὐτοῦ.

Ἡ ἀνακάλυψις μεγάλα ἀποτελέσματα ἐπήνεγκεν ἕνεκα τῆς εὐφυΐας τοῦ Μπόττγερ καὶ ἀπεδείχθη ὠφελιμωτέρα πολὺ τῆς χρυσοποιΐας. Κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1707 ὁ ἐφευρετὴς προσήνεγκε τῷ Ἐκλέκτορι τὴν πρώτην μορρίναν, ἥτις τοσοῦτον ἤρεσε τῷ Ἡγεμόνι, ὥστε διέταξε τὴν χορήγησιν ἀφθόνων μέσων τῷ Μπόττγερ πρὸς τελειοποίησιν τῆς ἐφευρέσεως. Καλέσας καλοὺς ἐργάτας ἤρχισεν οὗτος τὴν κατασκευὴν περιποιημένης μορρίνας καὶ πληρέστατα ἐπέτυχεν. Ἐγκατέλειψεν ἐντελῶς τὴν ἀλχημικὴν ὑπὲρ τῆς πηλουργίας καὶ ἐνέγραψεν ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ ἐργοστασίου του τοὺς στίχους: «Es machte Gott, der grosse Schöpfer, aus einem Goldmacher einem Töpfer» (Ὁ παντοδύναμος Θεός, ὁ μέγας πλάστης, μετέβαλε τὸν χρυσοχόον εἰς κεραμέα).

Ὁ Μπόττγερ ὅμως ἐξηκολούθει ἐπιτηρούμενος, ἵνα μὴ κοινοποιήσῃ τὴν ἀνακάλυψιν ἢ μεταδῷ πρὸς ἄλλους ἡγεμόνας. Τὰ νέα ἐργοστάσια καὶ αἱ κάμινοι ἐφυλάττοντο ἡμέραν καὶ νύκτα ὑπὸ φρουρᾶς καὶ ἐξ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ ἦσαν ὑπεύθυνοι διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Μπόττγερ.

Τὰ νέα πειράματα προέβησαν κατ' εὐχὴν καὶ ἡ μορρίνα τοῦ Μπόττγερ ἐπωλεῖτο εἰς μεγάλας τιμάς, ὥστε ἀπεφάσισεν ὁ Ἐκλέκτωρ νὰ συστήσῃ βασιλικὸν κατάστημα πρὸς κατασκευὴν μορρίνας. Τῇ πηλουργείᾳ τῆς Ὁλλανδίας σπουδαία κέρδη ἀπέφερον αὐτῇ καὶ ὁ Ἐκλέκτωρ ἐσκέφθη ὅτι ἐπίσης ἠδύνατο νὰ πλουτήσῃ διὰ τῆς

μορρίνας. Ἐπομένως ἐξέδωκε διάταγμα τῷ 1710 πρὸς ἵδρυσιν μεγάλου μορρινοποιείου ἐν Μάϊσσεν. Τὸ διάταγμα, μεταφρασθὲν λατινιστί, γαλλιστὶ καὶ ὁλλανδιστί, ἐστάλη εἰς ἅπαντας τοὺς πρεσβευτὰς τοῦ Ἐκλέκτορος καὶ διενεμήθη εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς αὐλάς· ἔγραψε δὲ ὁ Φρειδερῖκος Αὔγουστος ὅτι, ἐπιθυμῶν νὰ βελτιώσῃ τὴν κατάστασιν τῆς Σαξονίας, πασχούσης ἕνεκα τῆς Σουηδικῆς εἰσβολῆς, ἐπέστησε τὴν προσοχήν του ἐπὶ τῶν ὑπογείων θησαυρῶν τῆς χώρας, μεταχειρισθεὶς δὲ κατάλληλα πρόσωπα, ἵνα ἐρευνήσωσι περὶ τούτων, κατώρθωσε τὴν κατασκευὴν «ἐρυθρῶν τινων σκευῶν» καλυτέρας ποιότητος τῆς ἰνδικῆς μορρίνας (1), ἐπίσης δὲ καὶ χρωματισμένων πινακίων παντὸς εἴδους, κατ' οὐδὲν διαφερόντων τῶν ἰνδικῶν σκευῶν· πρὸ πάντων κατωρθώθη ἡ κατασκευὴ τῆς λευκῆς μορρίνας, ὑπῆρχε δ' ἐλπὶς ν' αὐξηθῇ ταχέως ἡ παραγωγὴ τῆς ποιότητος ταύτης μέχρι μεγίστων ποσοτήτων. Τὸ βασιλικὸν διάταγμα προσεκάλει τέλος ξένους τεχνίτας καὶ ἐργάτας εἰς Σαξονίαν, ἵνα λάβωσιν ἐργασίαν ἐντὸς τοῦ καταστήματος ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ βασιλέως· ὑπεσχέθη δ' αὐτοῖς μισθὸν ἁδρόν. Τὸ διάταγμα τοῦτο παρέχει τὰς καλλίστας περὶ τῆς ἐφευρέσεως τοῦ Μπόττγερ πληροφορίας κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Τὰ γερμανικὰ συγγράμματα λέγουσιν ὅτι ὁ Μπόττγερ ἐγένετο ἕνεκα τῶν μεγάλων πρὸς τὸν Ἐκλέκτορα καὶ τὴν Σαξονίαν ὑπηρεσιῶν διευθυντὴς τοῦ βασιλικοῦ μορρινοποιείου καὶ μετὰ ταῦτα ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βαρώνου, καὶ ἦτο βεβαίως ἄξιος τοιούτων τιμῶν· ἀλλὰ δυστυχῶς κατὰ πολὺ διέφερεν ἡ πρὸς αὐτὸν διαγωγὴ τοῦ Ἐκλέκτορος, ὅστις ἐφάνη τραχύς, ἀπάνθρωπος καὶ μικρολόγος. Δύο τοῦ βασιλέως εὐνοούμενοι, ὁ Ματθαῖος καὶ ὁ Νέχμιτζ, διωρίσθησαν διευθυνταὶ τοῦ καταστήματος, ἐνῷ ὁ Μπόττγερ ἔμεινεν ὡς ἀρχιπηλουργός, συγχρόνως δὲ ἦτο αἰχμάλωτος. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν ἐν Μάϊσσεν, ἐπειδὴ ἡ παρουσία τοῦ Μπόττγερ ἦτο ἀναγκαία, μετέβαινεν αὐτόθι καὶ ἐπέστρεφεν εἰς Δρέσδην ὑπὸ συνοδίαν στρατιωτῶν· καὶ μετὰ ταῦτα ἀκόμη ἐκλείετο τὴν νύκτα εἰς τὸ δωμάτιόν του. Μελαγχολήσας ἕνεκα τούτου ἔγραψεν ἐπανει-

---

(1) Ἡ κινεζικὴ καὶ ἰαπωνικὴ μορρίνα ἦτο ἄλλοτε γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα ἰνδικὴ μορρίνα, πιθανῶς ἐπειδὴ μετηνέχθη κατὰ πρῶτον ἐξ Ἰνδιῶν ὑπὸ τῶν Πορτογάλλων μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἐλπίδος.

λημμένως τῷ βασιλεῖ, ὅπως μετριασθῇ ἡ πρὸς αὐτὸν αὐστηρότης. Συγκινητικώταται ἦσαν τινὲς τῶν ἐπιστολῶν του. «Θέλω ἀφιερωθῇ πάσαις δυνάμεσιν εἰς τὴν τέχνην μου», γράφει, «θέλω ἐργασθῇ ὅπως οὐδεὶς ἄλλος ἐφευρετὴς εἰργάσθη ποτέ, δότε μου τὴν ἐλευθερίαν, τὴν τοσοῦτον ποθουμένην ἐλευθερίαν».

Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἐκώφευε πρὸς τὰς δεήσεις· προθύμως ἔδιδεν χρήματα ἢ τίτλους, ἀλλ' ἐλευθερίαν ἤρνειτο ἐθεώρει τὸν Μπόττγερ ὡς δοῦλον. Ὁ ταλαίπωρος ἐφευρέτης ἐξηκολούθησεν ἐργαζόμενος ἐπί τινα χρόνον, ἀλλὰ τέλος ἐγένετο ἀμελής. Ἐβαρύνθη τὸν τε κόσμον καὶ ἑαυτὸν καὶ ἐζήτησεν ἀνακούφισιν εἰς τὴν μέθην. Τοιαύτην ἐπίδρασιν ἔχουσι τὰ κακὰ παραδείγματα, ὥστε, ἅμα γενομένου τοῦ Μπόττγερ φιλοπότου, οἱ πλεῖστοι τῶν ἐργατῶν παρεδόθησαν εἰς τὴν οἰνοφλυγίαν. Ἔριδες καὶ κτυπήματα παρηκολούθησαν, ὥστε οἱ στρατιῶται πολλάκις ἠναγκάσθησαν διὰ τῆς βίας νὰ ἐπαναγάγωσι τὴν τάξιν μεταξὺ τῶν καλουμένων μορρινοποιῶν. Μετ' ὀλίγον ὅμως πάντες, τριακόσιοι τὸν ἀριθμόν, ἐκλείσθησαν ἐντὸς τοῦ φρουρίου, ὡς πολιτικοὶ δεσμῶται.

Τέλος ἠσθένησε βαρέως ὁ Μπόττγερ καὶ κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1713 ἡ κατάστασίς του ἦτο χειρίστη. Ὁ βασιλεὺς φοβούμενος τὴν ἀπώλειαν τοῦ πολυτίμου δούλου ἔδωκεν αὐτῷ τὴν ἄδειαν νὰ περιφέρηται ἐφ' ἁμάξης, ἀλλὰ πάντοτε ὑπὸ συνοδίαν· ἀνέλαβεν ὀλίγον καὶ ἐνίοτε μετέβαινεν εἰς Δρέσδην. Κατὰ δὲ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1714 ὁ βασιλεὺς ἔγραψε πρὸς αὐτὸν ὑποσχεθεὶς τὴν πλήρη ἐλευθερίαν· ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργά. Ὁ Μπόττγερ καταβεβλημένος σωματικῶς καὶ διανοητικῶς, ἐκ διαλειμμάτων ἐργαζόμενος καὶ μεθύων, συνεκινεῖτο ἐνίοτε ὑπὸ εὐγενῶν αἰσθημάτων, ἀλλ' ἀδικαίως νοσῶν ἕνεκα τῆς παρατεταμένης φυλακίσεως ὀλίγα μόνον ἔτη ἐπέζησεν· ὁ θάνατος ἠλευθέρωσεν αὐτὸν κατὰ τὴν 13ην Μαΐου 1719 ἐπελθὼν κατὰ τὸ τριακοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Ἐτάφη δὲ διὰ νυκτὸς ὡς κύων ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τῶν Ἰωαννιτῶν ἐν Μάϊσσεν. Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ τύχη καὶ τοιοῦτο τὸ τέλος ἑνὸς τῶν μεγίστων εὐεργετῶν τῆς Σαξονίας.

Τὸ μορρινοποιεῖον ταχέως ἀπεδείχθη τοσοῦτο προσοδοφόρον, ὥστε οἱ πλεῖστοι ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης ἐμιμήθησαν τὸ παράδειγμα τοῦ Ἐκλέκτορος. Ἂν καὶ δεκατέσσαρα ἔτη πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Μπόττγερ εἶχε κατασκευασθῇ ἐν Σαὶν Κλοὺδ μαλακόν τι εἶδος μορρίνας, ἡ ὑπεροχὴ τῆς σκληρᾶς μορρίνας γενικῶς ἀνεγνωρίσθη. Εἰσήχθη κατὰ πρῶτον ἐν Σέβρῃ τῷ 1770 καὶ ἀντικατέστησε τὸ μα-

λακὸν εἶδος. Νῦν δὲ ἡ μορρινοποιΐα λογίζεται μεταξὺ τῶν εὐδοκιμωτάτων κλάδων τῆς γαλλικῆς βιομηχανίας, ἡ δὲ καλὴ ποιότης τῶν παραγομένων ἀντικειμένων εἶναι ἀναμφισβήτητος.

Τὸ στάδιον τοῦ Ἄγγλου πηλουργοῦ Ἰωσία Βέδζβουδ ὑπῆρξεν ὁμαλώτερον καὶ εὐτυχέστερον ἢ τὸ τοῦ Παλισσὺ καὶ τοῦ Μπόττγερ. Μέχρι τῶν μέσων τοῦ τελευταίου αἰῶνος ἡ Ἀγγλία ὑπελείφθη τῶν πλείστων ἄλλων ἐθνῶν ὡς πρὸς τὴν τελειότητα τῆς βιομηχανίας. Ἂν καὶ ὑπῆρχον ἄπειροι κεραμεῖς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Σταφφορσάϊρ καὶ ὁ Βέδζβουδ ἦτο μέλος ὁλοκλήρου ἑταιρείας κεραμέων, ἐχόντων τὸ αὐτὸ ὄνομα, τὰ ὑπ' αὐτῶν παραγόμενα σκεύη ἦσαν κατωτάτης ποιότητος καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κοινότατα πήλινα ἀγγεῖα, ἐφ' ὧν χονδροειδῶς ἐζωγράφιζον, ἐνῷ ἦσαν χλωρά. Τὰ καλύτερα τοιούτου εἴδους σκεύη μετεκομίζοντο ἐξ Ὁλλανδίας καὶ ἐκ Κολωνίας τῆς Γερμανίας. Δύο ξένοι πηλουργοί, οἱ ἀδελφοὶ Ἔλερς ἐκ Νυρεμβέργης, διέμειναν ἐπί τινα καιρὸν ἐν Σταφφορδσάϊρ καὶ εἰσήγαγον νέον τρόπον κατασκευῆς, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον μετέβησαν εἰς Τσέλσεα, ὅπου ἀποκλειστικῶς κατασκεύαζον πήλινα πρὸς διακόσμησιν ἀντικείμενα. Ἄγνωστος ἦτο τότε ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ ἐπιδεχομένη ζωγραφίας μορρίνα καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ δῆθεν λευκὴ μορρίνα τοῦ Σταφφορδσάϊρ εἶχεν ἀκάθαρτον χρῶμα. Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῆς πηλουργίας, ὅτε ἐγεννήθη ἐν Βύρσλεμ τῷ 1730 ὁ Ἰωσίας Βέδζβουδ. Ὅτε δὲ ἀπεβίωσεν, ἑξήκοντα ἔτη μετὰ ταῦτα, εἶχε μεταβληθῇ ἐντελῶς ἡ κατάστασις αὕτη. Διὰ τῆς δραστηριότητος, τῆς ἐπιδεξιότητος καὶ τῆς εὐφυΐας αὐτοῦ ἐστήριξεν ἐπὶ νέων καὶ στερεῶν βάσεων τὴν τέχνην τῆς πηλουργίας καὶ, κατὰ τὴν ἐπιτάφιον αὐτοῦ ἐπιγραφήν, «μετέβαλεν ἀσήμαντον καὶ χονδροειδῆ κατασκευὴν εἰς κομψὴν τέχνην καὶ σπουδαῖον τοῦ ἐθνικοῦ ἐμπορίου παράγοντα».

Ὁ Ἰωσίας Βέδζβουδ τάσσεται μεταξὺ τῶν ἀκαμάτων ἐκείνων ἀνθρώπων, τῶν ἐξερχομένων ἐνίοτε ἐκ τῶν κοινῶν τάξεων τοῦ λαοῦ, οἵτινες οὐ μόνον πρακτικῶς ἐμπνέουσι φιλοπόνους ἕξεις εἰς τὸν λαὸν διὰ τοῦ ἐργατικοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ σπουδαίως ἐπιδρῶσι διὰ παραδειγμάτων ἐπιμονῆς καὶ δραστηριότητος ἐπὶ τῆς γενικῆς τοῦ λαοῦ διαθέσεως καὶ μεγάλως συντελοῦσιν εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος. Ἦτο, ὡς καὶ ὁ Ἄρκραϊτ, ὁ νεώτερος δεκατριῶν τέκνων. Ἐν τῇ οἰκογενείᾳ του ἡ πηλουργία ἦτο διαδοχική· ὁ δὲ πατὴρ ἀπέθανε, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Ἰωσίας ἦτο παιδίον ἔτι, ἀφήσας αὐτῷ ὡς μόνην κληρονομίαν εἴκοσι λίρας στερλί-

νας. Ἔμαθε τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφὴν ἐν τῷ σχολείῳ τοῦ χωρίου, ἀλλ' ἔπαυσε φοιτῶν αὐτόθι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός, ἵνα γίνῃ ἐργάτης εἰς μικρὸν κεραμεῖον τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ. Τοιουτοτρόπως ἤρχισε τὴν ζωὴν, «τὴν ἐργατικὴν ζωὴν», ὡς λέγει ὁ ἴδιος, ἐκ τοῦ ταπεινοτάτου βαθμοῦ, ἐνδεκαέτης μόλις ὤν. Μετ' οὐ πολὺ ἠσθένησε βαρέως παθὼν εὐλογίαν, ἐξ ἧς διέμεινεν αὐτῷ πάθημα εἰς τὸ γόνυ, οὕτινος ἀπηλλάγη διὰ τῆς μετὰ πολλὰ ἔτη γενομένης ἀποκοπῆς τοῦ ἀσθενοῦς μέλους. Ὁ κ. Γλάδστων ὀρθῶς παρετήρησεν ἐν τῷ περὶ Βέδζβουδ ἐγκωμίῳ, «ὅτι τὰ παθήματα ἐπήνεγκον πιθανῶς καὶ τὴν ὑπεροχὴν αὐτοῦ, διότι ἡ ἀσθένεια μὴ ἐπιτρέπουσα αὐτῷ νὰ γίνῃ δραστήριος καὶ εὔρωστος ἄγγλος ἐργάτης γινώσκων ἀκριβῶς τὴν χρῆσιν τῆς δυνάμεώς του ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ σκεφθῇ ὅτι ἠδύνατο οὐδὲν ἧττον νὰ γίνῃ μέγας κατ' ἄλλον τρόπον. Ἐγένετο συνεσταλμένος καὶ σκεπτικὸς καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῶν νόμων καὶ τῶν μυστηρίων τῆς τέχνης. Τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε μεγίστη σαφήνεια καὶ ἀκριβὴς γνῶσις τῶν πραγμάτων, ἣν ἤθελεν ἴσως ἐπιθυμήσει, βεβαίως δὲ ἀναγνωρίσει καὶ ὁ κάλλιστος τῶν Ἀθηναίων κεραμέων».

Ἀφοῦ ἔμαθε τὴν τέχνην παρὰ τῷ ἀδελφῷ, ὁ Ἰωσίας συνεταιρίσθη μετ' ἄλλου ἐργάτου πρὸς ἰδιαιτέραν ἐξάσκησιν τῆς τέχνης. Κατεσκεύαζον καὶ ἐπώλουν μικρὰ πήλινα ἀντικείμενα πρὸς καθημερινὴν χρῆσιν. Μετ' ὀλίγον εὗρεν ἕτερον σύντροφον, μεθ' οὗ ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον κατασκευάζον πινάκια, κυτία, κηροπήγια καὶ τὰ τοιαῦτα· ἀλλ' ἡ πρόοδος ἦτο σχετικῶς μικρὰ μέχρι τῆς ἀποκαταστάσεώς του ἐν Βόρσλεμ τῷ 1759, ὅτε ἤρχισε ἐργαζόμενος ἰδιαιτέρως. Δραστηρίως ἐξήσκει τὴν τέχνην εἰσάγων νέα ἀντικείμενα εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ βαθμηδὸν ἐπεκτείνων τὰς ἐργασίας. Κύριος αὐτοῦ σκοπὸς ὑπῆρχεν ἡ κατασκευὴ λευκῶν σκευῶν καλυτέρας ποιότητος τῶν ἐν Σταφφορσάϊρ κατασκευαζομένων κατὰ τὸ σχῆμα, τὸ χρῶμα, τὴν στιλπνότητα καὶ τὴν διάρκειαν. Πρὸς ἐκμάθησιν τοῦ πράγματος ἀφιέρωσε τὰς ἐλευθέρας ὥρας εἰς τὴν σπουδὴν τῆς χημείας ἐποίησε δὲ καὶ πολλὰ πειράματα. Προσεκτικῶς ἐρευνῶν παρετήρησεν ὅτι εἰδός τι μέλανος πηλοῦ, περιέχοντος χαλικίνην (silica), ἐλευκαίνετο, ὅτε ὑπεβάλλετο εἰς σφοδρὰν θερμότητα. Τοῦτο ἐνέπνευσε τῷ Ἰωσίᾳ τὴν ἰδέαν νὰ ἀναμίξῃ χαλικίνην μετὰ τοῦ ἐρυθροῦ πηλοῦ τῶν κεραμείων· οὕτω παρετηρήθη ὅτι τὸ μεῖγμα λευκαίνεται, ὅταν διαπυρῶται. Ἀλείφων τὰ προπλάσματα δι' ὑάλοποιηθείσης ἀργίλου, ἀπήλαυσεν ἓν τῶν σπου-

δαιοτάτων προϊόντων τῆς πηλουργίας, ὅπερ ἀπέκτησε μεγίστην ἐμπορικὴν ἀξίαν καὶ χρησιμότητα ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀγγλικὰ πήλινα σκεύη*.

Ὁ Βέδζβουδ ἐδοκίμασεν ἐπί τινα χρόνον μεγάλας δυσκολίας ἕνεκα τῶν καμίνων του, ἂν καὶ αἱ δυσχέρειαι αὐτοῦ οὐδόλως παραβάλλονται πρὸς τὰς τοῦ Παλισσού· διὰ τοῦ αὐτοῦ δὲ τρόπου ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ, δι' ἐπανειλημμένων πειραμάτων καὶ σταθερᾶς ἐπιμονῆς. Αἱ πρῶται πρὸς κατασκευὴν μορρίνων τραπεζοσκευῶν ἀπόπειραι αὐτοῦ διαδοχικῶς ἀπέτυχον καὶ ἡ ἐργασία μηνῶν ὁλοκλήρων κατεστρέφετο ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας. Μόλις μετὰ πολλὰ πειράματα, ἅτινα προυξένησαν αὐτῷ ἀπώλειαν χρόνου, χρημάτων καὶ ἐργασίας, κατώρθωσε νὰ ἐφεύρῃ κατάλληλον ἄλειμμα· ἀλλὰ δὲν ἀπεθαρρύνετο ἐκ τῆς ἀποτυχίας καὶ ἡ ὑπομονή του πληρέστατα ἐστέφθη ὑπὸ ἐπιτυχίας. Ἡ βελτίωσις τῆς πηλουργίας ἐγένετο κυρία αὐτοῦ μέριμνα καὶ οὐδὲ πρὸς στιγμὴν ἠμέλησεν αὐτήν. Καὶ ἀφοῦ ὑπερέβη τὰς δυσκολίας καὶ ἀπέκτησε πλοῦτον, ἐνῷ κατεσκεύαζε μεγάλας ποσότητας μορρίνας πρὸς ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν κατανάλωσιν, δὲν ἔπαυσε βελτιῶν τὰ προϊόντα τῶν ἐργαστηρίων του· τὸ δὲ παράδειγμα τοῦτο διαδοθὲν ἀπανταχοῦ διήγειρε τὰς ἐνεργητικὰς δυνάμεις τῆς ἐπαρχίας καὶ μετ' οὐ πολὺ νέος καὶ σπουδαῖος κλάδος τῆς βρεττανικῆς βιομηχανίας συνεστήθη ἐπὶ στερεῶν βάσεων. Ὁ Βέδζβουδ ἐπεδίωκε πάντοτε τὴν τελειότητα τοῦ ἔργου καὶ πολλάκις ἔλεγεν ὅτι : «προτιμῶ νὰ παραιτηθῶ οἱουδήποτε ἔργου ἢ νὰ τὸ ἐξευτελίσω διὰ κακῆς ἐξεργασίας».

Ὁ Βέδζβουδ ἔλαβε ζωηρὰν συνδρομὴν παρὰ πολλῶν εὐγενῶν καὶ ἐπιρροὴν ἐχόντων προσώπων, διότι ἀληθῶς ἐργαζόμενος ἀπελάμβανε συμπάθειαν καὶ βοήθειαν παρὰ τῶν ἄλλων ἀληθινῶν ἐργατῶν. Κατεσκεύασε διὰ τὴν βασίλισσαν Καρλόττην τὴν πρώτην βασιλικὴν τραπεζοσκευὴν κατὰ τὸ εἶδος τὸ καλούμενον μετὰ ταῦτα «βασιλικὴ μορρίνα», ἔλαβε δὲ τὸν τίτλον βασιλικοῦ πηλουργοῦ, διὰ τὸν ὁποῖον ἐσεμνύνετο μᾶλλον ἢ διὰ τὸν τοῦ Βαρώνου. Πολύτιμα μορρίνας σκεύη ἐνεπιστεύοντο εἰς αὐτὸν πρὸς ἀπομίμησιν, ἣν θαυμασίως ἐπετύγχανεν. Ὁ Σὶρ Γουλιέλμος Χάμιλτον τῷ ἐδάνεισεν ἀρχαῖά τινα ἀγγεῖα ἐξ Ἡρακλείου, ἅτινα ἀκριβέστατα καὶ λαμπρότατα ἐμιμήθη. Ἡ δούκισσα τοῦ Πόρτλανδ ἠγόρασεν εἰς δημοπρασίαν τὸ λεγόμενον «ἀγγεῖον Βαρβερίνη», ὅπερ ἤθελε ν' ἀποκτήσῃ καὶ ὁ Βέδζβουδ, ἀλλὰ, μὴ δυναμένου ἐκείνου νὰ προσενέγκῃ περισσοτέρας τῶν 1700 λιρῶν, ἡ δούκισσα τὸ ἔλαβεν

ἀντὶ 1800 λιρῶν. Μαθοῦσα ὅμως ὅτι ὁ Βέδζβουδ ἐπεθύμει νὰ ἀντιγράψῃ τὸ ἀγγεῖον, προθύμως ἔθηκεν αὐτὸ εἰς τὴν διάθεσίν του. Πεντήκοντα ἀντιγραφὰς ἐποίησε δαπανήσας 2500 λίρας στερλίνας, ἡ δὲ τιμὴ τῆς πωλήσεως ἐφάνη ἧττον τῆς δαπάνης· ἀλλ' ὁ τεχνίτης ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ, ὅστις ἦτο ν' ἀποδείξῃ ὅτι οὐδὲν ἀδύνατον ὑπάρχει διὰ τὴν ἀγγλικὴν εὐτεχνίαν καὶ δραστηριότητα.

Ὁ Βέδζβουδ ἐζήτησε βοήθειαν παρὰ τῶν χημικῶν, τῶν ἀρχαιολόγων καὶ τῶν τεχνητῶν. Ἐγνώρισε τὸν Φλάξμαν κατὰ τὴν νεότητα αὐτοῦ καί, ἐννοήσας τὴν ἀξίαν τοῦ νέου, γενναίως συνέδραμεν αὐτόν. Εἰς ἀμοιβὴν τῆς γενναιοδωρίας ἔλαβε παρὰ τοῦ ζωγράφου ἄπειρα ὡραῖα σχέδια πηλίνων σκευῶν, συνετέλεσε δὲ τὰ μέγιστα εἰς διάδοσιν τῆς φιλοκαλίας διὰ τῆς ἐφαρμογῆς ἐγκρίτου τέχνης (art classique) εἰς ἀντικείμενα καθημερινῆς χρήσεως. Μετὰ πολλὴν μελέτην καὶ ἐπανειλημμένα πειράματα κατώρθωσε νὰ ἀνακαλύψῃ ἐκ νέου τὴν ἐπὶ πηλίνων σκευῶν κεχρωματισμένην γραφήν, τέχνην ἄλλοτε γνωστὴν εἰς τοὺς Τυρρηνούς, ἀλλ' ἀπολεσθεῖσαν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πλινίου. Ὁ Βέδζδουδ διεκρίθη καὶ διὰ τὰς ἐπιστημονικὰς γνώσεις, τὸ δὲ ὄνομά του συνδέεται μετὰ πυρομέτρου τινός, ὑπ' αὐτοῦ ἐφευρεθέντος. Ἦτο ἀκάματος προστάτης ἁπάντων τῶν χρησίμων δημοσίων ἔργων· τοιαύτη εἶνε ἡ μεταξὺ τῶν ποταμῶν Τρέντης καὶ Μέρσεϋ σπουδαιοτάτη διῶρυξ.

Ἐσχεδίασε δὲ καὶ ἐπραγματοποίησε δημοσίαν ὁδόν, ἔχουσαν ἔκτασιν πολλῶν χιλιομέτρων πρὸς ὄφελος τῶν πηλουργείων. Τοιαύτην δὲ ἀπέκτησε ὑπόληψιν, ὥστε τὰ ἐν Βρυξέλλαις ἐργοστάσιά του καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἱδρυθεῖσα «Ἐτρουρία» εἵλκυον πανταχόθεν τοὺς διακεκριμένους περιηγητὰς ἁπάσης τῆς Εὐρώπης.

Οἱ κόποι τοῦ Βέδζβουδ ἀνύψωσαν τὴν πηλουργίαν, ἣν εὗρεν ἐν εὐτελεστάτῃ καταστάσει, καὶ κατέστησεν αὐτὴν πηγὴν πλούτου ὑπὲρ τῆς Ἀγγλίας· ἀντὶ δὲ νὰ φέρωμεν ἔξωθεν τὰ χρήσιμα σκεύη, ἐγενόμεθα ἡμεῖς προμηθευταὶ τῶν ξένων χωρῶν εἰς ἐποχήν, καθ' ἣν τὰ ἀγγλικὰ προϊόντα ἦσαν βεβαρημένα δι' ὑπερόγκου φόρου. Κατὰ τὸ 1785 ὁ Βέδζβουδ ἀνέγνω ἔκθεσιν περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἔργων του ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ τριάκοντα ἔτη μετὰ τὴν ἔναρξιν αὐτῶν· ἐκ τῆς ἐκθέσεως ταύτης ἀναφαίνεται ὅτι ἀντὶ τῶν τέως εὐαρίθμων καὶ φειδωλῶς μισθοδοτουμένων ἐργατῶν ἡ πηλουργία ἔτρεφεν εἰκοσακισχιλίους ἐργάτας ἐκτὸς τῶν πολλαχῶς καὶ εἰς διαφόρους ἐργασίας ἀσχολουμένων πολυαρίθμων ψυχῶν.

Ἀλλ' ὅσον καὶ ἂν προώδευσεν ἡ τέχνη κατὰ τὴν ἐποχήν του ὁ

Βέδζβουδ ἐφρόνει ὅτι αἱ ὑπ' αὐτοῦ εἰσαχθεῖσαι βελτιώσεις ἦσαν μηδαμιναὶ σχετικῶς πρὸς τὴν μέλλουσαν τελειότητα τῆς τέχνης διὰ τῆς δραστηριότητος καὶ διανοητικῆς προόδου τῶν ἐργοστασιαρχῶν καὶ διὰ τῶν φυσικῶν εὐκολιῶν καὶ πολιτικῶν προτερημάτων τῆς Μεγάλης Βρεττανίας· ἡ δὲ γνώμη αὕτη πληρεστατα ἐπραγματοποιήθη. Κατὰ τὸ 1852 ἐπέκεινα τῶν 84.000.000 σκευῶν παντὸς εἴδους ἐξήγοντο εἰς ξένας χώρας, ἐκτὸς τῶν πρὸς ἐσωτερικὴν χρῆσιν κατασκευαζομένων. Ἐβελτιώθη δὲ σπουδαίως καὶ ἡ κατάστασις τοῦ πληθυσμοῦ, τοῦ ἀσχολουμένου εἰς τὴν προσοδοφόρον ταύτην βιομηχανικὴν τέχνην. Ὅτε ἤρχισεν ὁ Βέδζβουδ τὴν ἐπιχείρησιν ἡ ἐπαρχία τοῦ Σταφφορδσάϊρ ἦτο ἡμιβάρβαρος· οἱ κάτοικοι ἦσαν πτωχοί, ἀμαθεῖς καὶ ὀλίγοι· ἀλλ' ὅτε συνεστήθη στερεῶς τὸ κατάστημα τοῦ Βέδζβουδ, τριπλάσιον πλῆθος εὗρισκεν ἐργασίαν καὶ καλὴν πληρωμήν· ἡ δὲ διανοητικὴ ἀνάπτυξις συνεβάδιζε μετὰ τῆς ὑλικῆς προόδου.

Τοιοῦτοι ἄνθρωποι δικαίως τάσσονται μεταξὺ τῶν ἡρώων τῆς βιομηχανίας ἐν τῷ πεπολιτισμένῳ κόσμῳ. Ἡ ὑπομονὴ καὶ τὸ θάρρος αὐτῶν ἐν τῷ μέσῳ δυσχερειῶν καὶ κόπων, ἡ ἐπιμονὴ πρὸς ἐπίτευξιν μεγαλοφυῶν σκοπῶν, κατ' οὐδέν εἰσιν ἧττονες τῆς ἡρωϊκῆς γενναιότητος καὶ ἀφοσιώσεως τοῦ στρατιώτου ἢ τοῦ ναύτου, οἵτινες καθῆκον καὶ τιμὴν ἔχουσι τὴν ὑπεράσπισιν τῶν μεγάλων ἔργων ὅσα κατορθοῦσιν αἱ κεφαλαὶ τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΜΟΝΗ

Τὰ σπουδαιότατα ἀποτελέσματα ἐπιτυγχάνουσι συνήθως δι' ἁπλουστάτων μέσων καὶ διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν κοινοτάτων προτερημάτων. Ὁ καθ' ἡμέραν βίος, πλήρης φροντίδων, ἀναγκῶν καὶ καθηκόντων, παρέχει πρὸς ἀπόκτησιν ἐμπειρίας ἀπείρους εὐκαιρίας· καὶ αἱ πλέον πεπατημέναι ὁδοὶ παρέχουσιν εἰς τὸν ἀληθινὸν ἐργάτην εὐρὺ στάδιον πρὸς ἀσχολίαν καὶ πρὸς αὐτοβελτίωσιν. Ἡ ἀνθρωπίνη εὐζωΐα κεῖται εἰς τὸ τέλος τῆς παλαιᾶς καὶ γνωστῆς ὁδοῦ τῆς ἀρετῆς· οἱ δὲ ἐπιμόνως καὶ ἐν πνεύματι Κυρίου ἐργαζόμενοι ἀπολαμβάνουσι συνήθως καὶ πληρεστάτην ἐπιτυχίαν.

Πολλοὶ ἐμέμφθησαν τὴν τύχην ὡς τυφλήν, ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι ὑπερβαίνουσι κατὰ τοῦτο τὴν τύχην. Ὅσοι προσεκτικῶς παρατηροῦσι τὸν πρακτικὸν βίον θέλουσιν ἴδει ὅτι ἡ τύχη βοηθεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοὺς ἐργατικούς, ὡς καὶ οἱ ἄνεμοι καὶ τὰ κύματα βοηθοῦσι συνήθως τοὺς ἐμπειροτέρους ναυτικούς. Τὰ κοινότατα προτερήματα, οἷα ἡ φρόνησις, ἡ προσοχή, ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἡ ἐπιμονὴ πολλάκις ὠφελοῦσι πρὸς ἐπίτευξιν καὶ τῶν ὑψηλοτέρων ἀντικειμένων, περὶ ὅσων ἐρευνῶσιν οἱ ἄνθρωποι. Οὐδόλως ἀπαιτεῖται πρὸς τοῦτο ἐξαισία τις εὐφυΐα, ἀλλὰ καὶ ἡ μᾶλλον ἀναμφισβήτητος διάνοια ἔχει ἀνάγκην τῶν κοινῶν τούτων προτερημάτων. Καὶ οἱ ἄριστοι μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ὀλίγην πίστιν εἶχον εἰς τὴν ὑπερφυᾶ δύναμιν τῆς ἐξαισίας διανοίας, ἀλλὰ δὲν ἐνόμιζον δυνατὴν τὴν πρόοδον ἄνευ τῶν ταπεινοτάτων ἐκείνων προσόντων. Τινὲς δὲ περιέγραψαν τὴν εὐφυΐαν ὡς ἄριστον βαθμὸν κοινοῦ λογισμοῦ. Διακεκριμένος τις διδάσκαλος καὶ πρύτανις ὡμίλει περὶ αὐτῆς ὡς περὶ δυνάμεως, ἐπιτεινούσης τοὺς πρὸς τὸ καλὸν ἀγῶνας. Ὁ Ἰωάννης Φῶστερ ἔλεγεν ὅτι εἶναι ἡ δύναμις, δι' ἧς κατορθοῖ τις ν' ἀνάψῃ τὴν ἰδίαν ἑστίαν. καὶ ὁ Βυφφὼν ἐφρόνει ὅτι «ἡ εὐφυΐα ὑπομονὴ μόνον ἐστίν».

Ὁ Νεύτων ἦτο βεβαίως ἐπιφανέστατος νοῦς καὶ ὅμως μετριοφρόνως ἀπήντα εἰς τοὺς ἐρωτῶντας διὰ ποίων μέσων ἐπραγματοποίησε τὰς θαυμασίας ἀνακαλύψεις «ἀδιακόπως περὶ τούτων σκεπτόμενος». Τοιούτοτρόπως δὲ ἐξέφραζε τὴν περὶ μελέτης μέθοδον αὐτοῦ. «Ἀκαταπαύστως ἔχω πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ ἀντικείμενον, περὶ οὗ ἐρευνῶ, μέχρις ὅτου διαλυθῇ ἐν τῷ νῷ τὸ ἀσαφὲς τῆς αὐγῆς φῶς ὑπὸ τὴν ζωηρὰν καὶ φωτεινὴν λάμψιν τῆς πλήρους γνώσεως». Μόνον διὰ τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς ἐπιμελείας ἠδυνήθη ὁ Νεύτων ν' ἀποκτήσῃ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ὑπόληψιν· ἐμελέτα δὲ ἀδιακόπως ἀλλάσσων μόνον χάριν ἀναπαύσεως τὸ ἀντικείμενον τῆς σπουδῆς. Ἔλεγε πρὸς τὸν δόκτορα Βέντλεϋ. «Ἐάν ποτε ἠτύχησα εἰς τὰς πρὸς τὸ δημόσιον ὑπηρεσίας, χάριν ὀφείλω διὰ τοῦτο τῇ ἐπιμελείᾳ καὶ τῇ σκέψει». Καὶ ἕτερός τις βαθύνους φιλόσοφος, ὁ Κέπλερ ὁμιλῶν περὶ τῶν σπουδῶν καὶ τῶν προόδων αὐτοῦ ἔλεγεν, ὡς καὶ ὁ Βεργίλιος, «Fama mobilitate viget, vires acquirit eundo», διότι ἡ περὶ τῶν τοιούτων ἐπιμελὴς σκέψις ἔδιδεν ἀφορμὴν εἰς νέους λογισμούς, μέχρις ὅτου πᾶσα ἡ ἐμὴ διανοητικὴ δύναμις ἐμερίμνα περὶ τοῦ ἀντικειμένου τῶν ἐρευνῶν».

Τοσαῦτα ἀνέλπιστα ἀποτελέσματα ἐπετεύχθησαν διὰ τῆς δραστη-

ριότητος καὶ τῆς ἐπιμονῆς, ὥστε πλεῖστοι ἐπιφανεῖς ἄνδρες νομίζουσι τὴν εὐφυΐαν κοινότερον πλεονέκτημα παρ' ὅ,τι συνήθως φαίνεται. Ὁ Βολταῖρος μεταξὺ ἄλλων ἐφρόνει ὅτι μικρὰ μόνον διαφορὰ ἀποχωρίζει τὸν εὐφυᾶ ἀπὸ τὸν κοινοῦ νοῦ ἄνθρωπον. Ὁ Βεκαρίας διετείνετο ὅτι πᾶς τις δύναται νὰ γίνῃ ζωγράφος ἢ ῥήτωρ, καὶ ὁ Ῥέϋνολδς ὅτι δύναται νὰ γίνῃ ζωγράφος ἢ γλύπτης. Ἐὰν ἀληθῶς οὕτως ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ὁ ἁπλοϊκὸς Ἄγγλος, ὁ ἐρωτῶν τὸν ἀδελφὸν τοῦ διασήμου γλύπτου Κανόβα κατὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, «ἐὰν σκοπεύῃ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἐργασίαν», δὲν εἶχεν ἐντελῶς ἄδικον. Ὁ Λώκ, ὁ Ἑλβέτιος καὶ ὁ Διδερὼ ἐφρόνουν ὅτι ἕκαστος ἄνθρωπος δύναται νὰ ἀριστεύσῃ καὶ ὅτι τὸ ὑπό τινων κατορθούμενον ἤθελεν ἐξ ἴσου κατορθωθῆ ὑπὸ τῶν ἄλλων, ἐὰν οὗτοι κατέβαλλον τὴν αὐτὴν ἐπιμέλειαν ἐν ὁμοίαις περιστάσεσιν. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν πληρέστατα παραδεχθῶμεν τὴν θαυμασίαν τῆς ἐργασίας δύναμιν καὶ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι οἱ εὐφυέστατοι νόες ἦσαν συγχρόνως καὶ οἱ ἐργατικώτατοι ἄνθρωποι, φανερὸν εἶναι οὐχ ἧττον ὅτι καὶ ἡ δραστηριωτάτη ἐργασία δὲν ἠδύνατο νὰ μορφώσῃ ἀνθρώπους, οἱοῖοι ἦσαν ὁ Σαικσπῆρος, ὁ Νεύτων, ὁ Βετόβεν ἢ ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἄνευ αὐτοφυῶν τινων προτερημάτων τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας.

Ὁ χημικὸς Δάλτων ἀπέκρουσε τὴν ἀποδιδομένην αὐτῷ ὀνομασίαν *εὐφυοῦς* λέγων ὅτι τὰ ἔργα του ἦσαν ἁπλᾶ ἀποτελέσματα ἐργασίας καὶ μελέτης. Ὁ Ἰωάννης Χοῦντερ ἔλεγε περὶ ἑαυτοῦ ὅτι: «Ὁ νοῦς μου ὁμοιάζει πρὸς κυψέλην, ἐν ᾗ ἀταξία καὶ βομβισμὸς ἐπικρατοῦσι κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ πράγματι εἶναι ἐν τάξει καὶ πλήρης ἐκλεκτῆς τροφῆς, μετ' ἀδιακόπου ζήλου συλλεχθείσης». Ἀρκεῖ δὲ νὰ ῥίψωμεν βλέμμα ἐπὶ τῶν βιογραφιῶν τῶν ἀρίστων ἐφευρετῶν, καλλιτεχνῶν, ἐπιστημόνων καὶ παντὸς εἴδους ἐργατῶν, ἵνα πεισθῶμεν ὅτι ὀφείλουσιν οὗτοι τὴν ἐπιτυχίαν κατὰ μέγα μέρος εἰς ἀκάματον ἐργατικότητα καὶ ἐπιμέλειαν. Οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι μετέβαλλον τὸ πᾶν —καὶ τὸν καιρὸν ἔτι εἰς χρυσόν. Ὁ πρεσβύτερος Δισραέλης ἐφρόνει ὅτι κύριος ὅρος τῆς ἐπιτυχίας εἶναι ἡ ἀκριβὴς γνῶσις τοῦ ἀντικειμένου, ἡ δὲ γνῶσις αὕτη ἀπαιτεῖ ἀδιάκοπον μελέτην καὶ ἐπιμέλειαν. Διὸ ἀποδεδειγμένον εἶναι ὅτι ἡ πρόοδος τοῦ κόσμου ὀφείλεται μᾶλλον εἰς ἀνθρώπους κοινῆς διανοίας, ἀλλ' ἀκαμάτου ἐπιμονῆς ἢ εἰς ἐξαισίους νόας· μᾶλλον τοῖς προσηλωμένοις εἰς τὸ ἔργον, οἱονδήποτε καὶ ἂν ᾖ, ἢ τοῖς ἐκ φύσεως διακεκοσμημένοις διὰ λαμπρῶν προτερημάτων. Οἱ ἄστατοι χαρακτῆρες μένουσιν ὀπίσω τῶν ἐπιμελῶν, εἰσέτι δὲ καὶ τῶν βραδυ-

νόων ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ βίου. «Chi va piano, va longano e va lontano», λέγει ἰταλική τις παροιμία.

Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ κανονίσωμεν τὰς ἐργατικὰς δυνάμεις, διότι, τούτου γενομένου, εὐκόλως νικᾷ τις εἰς τὸν ἀγῶνα Καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἂς ἐπαναλαμβάνωμεν ἀδιακόπως ὅτι ἡ ἐργασία ἐπιφέρει καὶ τὴν εὐκολίαν. Καὶ ἡ ἁπλουστάτη τέχνη χρήζει ἐργασίας καὶ τὰ μέγιστα προσκόμματα δι' αὐτῆς ὑπερνικῶνται. Διὰ τῆς ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἐξασκήσεως τῶν ἐπιφανῶν, ἂν καὶ φυσικῶς μετρίων διανοητικῶν δυνάμεων αὐτοῦ, κατώρθωσεν ὁ μακαρίτης Σὶρ Ῥοβέρτος Πὴλ νὰ γίνῃ τὸ ἀγλάϊσμα τοῦ ἀγγλικοῦ κοινοβουλίου. Ὁ πατήρ του ἠνάγκαζεν αὐτόν, ὅτε ἦτο παιδίον, νὰ ὁμιλῇ αὐτοσχεδίως ἐπὶ διαφόρων ἀντικειμένων, ἐκτὸς δὲ τούτου τὸν ἠνάγκαζε νὰ ἐπαναλαμβάνῃ ἀπὸ μνήμης ὅσον ἠδύνατο τὴν ἐκκλησιαστικὴν διδαχήν. Κατ' ἀρχὰς λίαν ἐδυσκολεύετο ὁ Ῥοβέρτος, ἀλλ' ἡ ἐπιμονή του τέλος ἐστέφθη ὑπὸ ἐπιτυχίας, διότι κατώρθωσε τὴν ἐπανάληψιν ὁλοκλήρου τῆς διδαχῆς. Ὅσοι δὲ ἐθαύμασαν μετὰ ταῦτα τὴν μνημονικὴν δύναμιν καὶ τὴν προσοχήν, μεθ' ἧς ἐπολέμει κατὰ σειρὰν τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἀντιπάλων, προτέρημα, ὅπερ οὐδεὶς ἄλλος ὑπερέβη, δὲν ἐφαντάζοντο ὅτι ὤφειλε τὴν παράδοξον μνήμην ταύτην εἰς τὴν ἐξάσκησιν, ἣν ἐπέβαλλεν αὐτῷ ὁ πατήρ.

Θαυμάσια ἀληθῶς ἀποτελέσματα δύναται νὰ ἐπενέγκῃ ἡ δραστηρία ἐπιμέλεια καὶ εἰς τὰ κοινότατα πράγματα· ἁπλουστάτη τέχνη φαίνεται ἡ ἐπὶ τῆς βαρβίτου μουσικὴ καὶ ὅμως πόσον κόπον καὶ πόσην ὑπομονὴν ἀπαιτεῖ! Ὁ Γιαρδίνης ἔλεγε πρὸς νέον ἐρωτῶντα πόσου χρόνου δεῖται ἡ ἐκμάθησις τοῦ ὀργάνου τούτου· «δώδεκα ὥρας τὴν ἡμέραν καὶ εἴκοσιν ἔτη». Παροιμία τις λέγει «διὰ τῆς ἐπιμελείας μανθάνει καὶ ἡ ἄρκτος τὸν χορόν», αἱ δὲ δυστυχεῖς χορεύτριαι θυσιάζουσιν ὁλόκληρα ἔτη πρὸς ἐκμάθησιν τοῦ ἀνωφελοῦς ἔργου πρὶν ἀποκτήσωσι φήμην· ὅτε ἡ περιβόητος Ταλιόνη ἡτοιμάζετο διὰ τὴν ἑσπερινὴν παράστασιν, προεγυμνάζετο ἐπὶ δύο ὥρας ἔχουσα τὸν πατέρα διδάσκαλον, μετὰ τὰς ὁποίας ἔπιπτεν ἐντελῶς ἀναίσθητος καὶ ἐτίθετο εἰς λουτρόν, ἵνα συνέλθῃ. Ἡ ἐλαφρότης καὶ ἡ εὐκινησία, ἣν τοσοῦτον ἐθαύμαζον οἱ θεαταί, διὰ τοιούτων θυσιῶν μόνον ἐκτήθησαν.

Ἡ πρόοδος ὅμως, ἔστω καὶ ἡ βεβαιοτάτη, βραδέως προβαίνει, διότι τὰ μεγάλα ἀποτελέσματα ἀπαιτοῦσι χρόνον· ἀνάγκη δὲ νὰ εὐχαριστηθῶμεν προβαίνοντες βῆμα πρὸς βῆμα μεταφορικῶς ἢ καὶ πραγματικῶς. Ὁ δὲ Μαΐστρος λέγει ὅτι «πρώτιστος ὅρος τῆς ἐπι-

τυχίας εἶναι *ἡ τέχνη τοῦ περιμένειν*». Πρέπει νὰ σπείρῃ τις, ἵνα θερίσῃ, καὶ πολλάκις πολὺν καιρὸν νὰ περιμείνῃ ἀρκούμενος εἰς τὴν μέλλουσαν καὶ ὑπομονητικὴν ἐλπίδα· διότι ὁ μᾶλλον ἄξιος ὑπομονῆς καρπὸς συνήθως βραδέως ὡριμάζει. «Ἀλλά, κατ' ἀνατολικήν τινα παροιμίαν, ὁ χρόνος καὶ ἡ ὑπομονὴ μεταβάλλουσι τὸ φύλλον τῆς συκαμινέας εἰς μέταξαν».

Ἀλλ' ὅμως, ἵνα δυνηθῇ τις νὰ περιμένῃ μεθ' ὑπομονῆς, πρέπει νὰ ἐργάζηται εὐθύμως· ἡ εὐθυμία βοηθεῖ τὴν ἐργασίαν, διότι καθιστᾷ ὑποφερτὴν καὶ τὴν πλέον δυσάρεστον. Ἐπίσκοπός τις εἶπεν ὅτι «ἡ εὐθυμία ἀντιπροσωπεύει τὰ ἐννέα δέκατα τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν», ἐπίσης δὲ ἀντιπροσωπεύει μετὰ τῆς ἐργατικότητος τὰ ἐννέα δέκατα τῆς πρακτικῆς φρονήσεως.

Ἀμφότερά εἰσι τὰ κύρια αἴτια τῆς ἐπιτυχίας καὶ τῆς εὐτυχίας, διότι ἡ βεβαιοτάτη ἴσως ἡδονὴ τοῦ βίου εὑρίσκεται εἰς τὴν εὐσυνείδητον, δραστηρίαν καὶ εὔτακτον ἐργασίαν· ἐξ αὐτῆς προέρχονται ἅπασαι αἱ ἀρεταί. Ὁ Σίδνεϋ Σμὶθ κοπιάζων ὡς ἐφημέριος μικροῦ τινος χωρίου ἐν Ὑορκσάϊρ, ἂν καὶ αἰσθανόμενος τὴν ἀξίαν του, εἰργάζετο εὐθύμως ἔχων ἀπόφασιν νὰ μὴ παραπονῆται. «Ἀποφασισμένος εἶμαι», ἔλεγε, «νὰ προσκολληθῶ τῷ ἔργῳ μου καὶ μετὰ ζήλου νὰ ἐκτελέσω αὐτό, διότι θεωρῶ ἀνάξια τοῦ ἀνδρικοῦ χαρακτῆρος τὰ ἀδιάκοπα παράπονα κατὰ τῆς σκληρᾶς τύχης, τῆς ἀδικίας, ἣν ὑποφέρω, καὶ τὰ τοιαῦτα ληρήματα».

Πρὸ πάντων δὲ οἱ ἐργαζόμενοι πρὸς ὄφελος τοῦ κοινοῦ ἔχουσιν ἀνάγκην ὑπομονῆς, διότι σπανίως ἔχουσι πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἄμεσον ἀμοιβὴν τῶν κόπων. Οἱ ὑπ' αὐτῶν σπαρέντες σπόροι μένουσι κεκρυμμένοι ὑπὸ τὴν χιόνα καὶ πολλάκις καταστρέφεται ὁ γεωργός, πρὶν ἔλθῃ τὸ ἔαρ. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος χάνῃ τὴν ἐλπίδα, μεταβάλλεται καὶ ὁ χαρακτήρ, διότι χάνει συγχρόνως καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἐργάζεσθαι. Ὁ ἱεραπόστολος Κάρεϋ διακρίνεται μεταξὺ τῶν εὐθύμως ἐργαζομένων καὶ μετὰ θάρρους πηγαζόντων ἐκ τῆς ἀκλονήτου ἐλπίδος· κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐν Ἰνδίαις διαμονῆς του πολλάκις ἔτυχε νὰ κουράσῃ τρεῖς βοηθοὺς τὴν ἡμέραν, ἐνῷ ὁ ἴδιος ἐζήτει ἀνάπαυσιν εἰς τὴν ἀλλαγὴν ἐργασίας· ἠνώθη μετὰ δύο ἐπίσης ἐργατικῶν ἀνδρῶν καὶ διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν τριῶν φίλων λαμπρὸν σχολεῖον ἱδρύθη ἐν Σεραμπόρ, δεκαὲξ ἀκμαῖα ἐμπορεῖα (comptoirs) συνεστήθησαν καὶ ὠφέλιμος ἠθικὴ μεταβολὴ βαθμηδὸν ἐπῆλθεν εἰς τὰς βρεττανικὰς Ἰνδίας. Ὁ Κάρεϋ ἦτο υἱὸς ὑποδηματοποιοῦ καὶ οὐδέποτε ἠρνήθη τὴν ταπεινήν του καταγωγήν· γευμα

τίσα: ποτὲ παρὰ τῷ γενικῷ διοικητῇ ἤκουσεν ἀξιωματικόν τινα ἐρωτῶντα εἰς ἐπήκοον πολλῶν, ἐὰν ὁ Κάρεϋ δὲν ὑπῆρξεν ἄλλοτε ὑποδηματοποιός· «ὄχι, κύριε», ἀμέσως ἀνέκραξεν ὁ Κάρεϋ, «μόνον ἐπιδιορθωτὴς παλαιῶν ὑποδημάτων». Χαρακτηριστικὸν δὲ τῆς ἐπιμονῆς του ἀνέκδοτον εἶναι τὸ ἑξῆς: Παῖς ὢν ἔπεσεν, ἐνῷ ἀνέβαινεν εἰς δένδρον, καὶ ἔθραυσε τὸν πόδα· διέμεινε κλινήρης ἐπὶ ἑβδομάδας, ἀλλ' ὅτε ἀνέλαβε, πρώτη φροντὶς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ ἀνάβασις ἐπὶ τοῦ δένδρου. Ὁ Κάρεϋ εἶχεν ἀνάγκην τοιούτου ἀκατασχέτου θάρρους, ἵνα ἐπιτύχῃ τοῦ μεγάλου σκόπου τῆς ζωῆς του, γενναίως δὲ ἐξεπλήρωσεν αὐτόν.

Ὁ φιλόσοφος δόκτωρ Γούγκ ἐφρόνει ὅτι «ἕκαστος ἄνθρωπος δύναται νὰ ποιήσῃ ὅ,τι πρὸ αὐτοῦ ἐποίησεν ἕτερος ἄνθρωπος». Οὐδέποτε δὲ ἐδίστασεν ὁ ἴδιος νὰ ἐκτελέσῃ οἱονδήποτε ἔργον, οὔτινος εἶχεν ἀποφασίσει τὴν ἐπιχείρησιν. Διηγοῦνται περὶ αὐτοῦ ὅτι τὴν πρώτην φοράν, καθ' ἣν ἵππευσεν, εἷς τῶν μετ' αὐτοῦ ἱππέων ὑπερεπήδησεν ὑψηλὸν φραγμόν· ὁ Γούγκ ἠθέλησε νὰ μιμηθῇ τὸ παράδειγμα, ἀλλ' ἔπεσεν ἀπὸ τοῦ ἵππου· σιωπηλῶς ἠγέρθη καὶ ἐπανέλαβε τὴν δοκιμὴν πίπτων μόνον ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ τοῦ ἵππου· ἡ δὲ τρίτη ἀπόπειρα πληρέστατα ἐπέτυχε.

Γνωστὴ εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ τατάρου Τιμούρ, ὅστις ἔλαβε παρὰ ἀράχνης παράδειγμα ἐπιμονῆς ἐν δειναῖς περιστάσεσιν. Οὐχ ἧττον διδακτικὸν εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀναφερόμενον συμβὰν τοῦ Ἀμερικανοῦ ὀρνιθολόγου Ὠδυβόν. «Δυστύχημά τι», λέγει, «ὅπερ συνέβη εἰς δικαιοσίας ἰχνογραφίας μου, παρ' ὀλίγον ἐματαίωσε τὰς ὀρνιθολογικάς μου ἐρεύνας· θέλω διηγηθῆ αὐτὸ μόνον, ἵνα ἀποδείξω πόσον δύναται ὁ ἐνθουσιασμός,—δι' αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος πρέπει νὰ ὀνομάσω τὴν ἐπιμονήν μου—, νὰ ἐνθαρρύνῃ τὸν φυσιοδίφην κατὰ τὰς θλιβερωτέρας δυσχερείας. Ἀνεχώρησα ἐκ χωρίου τινὸς πρὰ τῷ ποταμῷ Ὀχίῳ, ὅπου διέμενον, ἵνα μεταβῶ δι' ὑποθέσεις εἰς Φιλαδέλφειαν· ἐπεθεώρησα πρὶν ἀναχωρήσω τὰς ἰχνογραφίας, τὰς ἔθεσα ἐντὸς ξυλίνου κιβωτίου καὶ τὰς ἐνεπιστεύθην εἰς φίλον μετὰ πολλῶν συστάσεων. Ἡ ἀπουσία μου παρετάθη ἐπὶ μῆνας· ὅτε δὲ ἐπανῆλθον καὶ ηὐφράνθην ἐπ' ὀλίγας ἡμέρας παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ μου, ἐζήτησα τὸ κιβώτιον τὸ περιέχον τὸν θησαυρόν μου. Μοὶ ἐδόθη, ἠνοίχθη καὶ . . . οἴμοι! ζεῦγος μυῶν εἶχεν ἀναθρέψει ὁλόκληρον οἰκογένειαν ἐπὶ τῶν ἰχνογραφιῶν μου καὶ καταστήσει τὰς εἰκόνας χιλίων πτηνῶν ἐντελῶς ἀχρήστους! Τοσαύτη ἐγένετο ἡ ταραχή μου καὶ τὸ αἷμα τοσοῦτον αἰφνιδίως ἀνέβη εἰς τὸν ἐγκέ-

φαλον, ὥστε ἔμεινα σχεδὸν ἀναίσθητος ἐπί τινας ἡμέρας ἡ κρᾶσίς μου ὅμως ἐνίκησεν, ἐπανέλαβον τὰς δυνάμεις καὶ συγχρόνως τὴν εὐθυμίαν· τότε λαβὼν καὶ αὖθις τὸ ὅπλον, τὸ χαρτοφυλάκιον καὶ τοὺς χρωστῆρας, μετέβην εἰς τὰ δάση, ὡς καὶ πρότερον εὔθυμος, αἰσθανόμενος ὅτι ἠδυνάμην καλυτέρας ἰχνογραφίας νὰ ποιήσω. Ἐν διαστήματι δὲ τριῶν ἐτῶν ἀνεπλήρωσα εὐτυχῶς τὰς ὑπὸ τῶν μυῶν κατεστραμμένας εἰκόνας».

Περιττὸν εἶναι τὰ ἀναφέρωμεν ἐκ νέου τὴν γνωστὴν καὶ τυχαίαν καταστροφὴν τῶν ἔργων τοῦ Σὶρ Ἰσαὰκ Νεύτων ὑπὸ τοῦ μικροῦ κυνὸς Ἀδάμαντος, ὅστις ἀνέτρεψεν ἐπὶ τῶν χαρτίων ἀνημμένον κηρίον καταστρέφων οὕτω πολλῶν ἐτῶν κόπους καὶ μελέτας· φαίνεται δὲ ὅτι ἡ ἀπώλεια αὕτη σπουδαίως ἐπηρέασε τὴν ὑγείαν τοῦ φιλοσόφου, ἂν καὶ τοσοῦτον ἐπιεικῶς μετεχειρίσθη τὸν ἀκούσιον αἴτιον τοῦ δυστυχήματος. Ὁμοίαν περίπου τύχην ἔλαβε τὸ σύγγραμμα τοῦ Κάρλαϋλ περὶ τῆς «Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως»· ἐδάνεισε τὸ χειρόγραφον εἰς φίλον πρὸς ἀνάγνωσιν, οὗτος δὲ τὸ ἀφῆκε τυχαίως κατὰ γῆς εἰς τὴν αἴθουσαν καί, ὅτε ὁ συγγραφεὺς τὸ ἐζήτησε πρὸς τύπωσιν, ἀνεκαλύφθη ὅτι ἡ ὑπηρέτρια νομίζουσα τὸ χαρτίον ἄχρηστον εἶχεν ἀνάψει δι' αὐτοῦ τὴν ἑστίαν. Εὐκόλως φαντάζεταί τις τὴν ἀπελπισίαν τοῦ Κάρλαϋλ, ὅστις ἠναγκάσθη νὰ γράψῃ ἐκ νέου τὸ πόνημα· οὐδεμίαν βοήθειαν εἶχεν, ἔπρεπε δὲ νὰ ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν μνήμην του γεγονότα, ἰδέας, ἐκφράσεις, ἃς πρὸ πολλοῦ εἶχε λησμονήσει. Ἡ πρώτη συγγραφὴ ἐγένετο ἔργον εὐχαριστήσεως διὰ τὸν Κάρλαϋλ, ἡ δὲ δευτέρα ἔργον λύπης καὶ ἀπιστεύτων κόπων, ὥστε θαυμαστὴν ἀληθῶς ἐπιμονὴν ἀνέδειξεν ὁ ἱστοριογράφος.

Αἱ βιογραφίαι τῶν μεγάλων ἐφευρετῶν παρέχουσιν ἄφθονα παραδείγματα ἐπιμονῆς καὶ καρτερίας· ὁ Γεώργιος Στέφενσων ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς νέους ἔλεγεν· «ἐπιμένετε ὡς ἐπέμεινα κἀγώ, αὕτη εἶναι ἡ καλλίστη τῶν συμβουλῶν». Εἰργάσθη δεκαπέντε ἔτη πρὸς τελειοποίησιν τῆς μηχανῆς του πρὶν ἐπιτύχῃ· ὁ δὲ Οὐὰττ τριάκοντα ἔτη ἐπεμελήθη τῆς πρὸς συμπίλησιν ἀτμομηχανῆς. Ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη, αἱ ὡραῖαι τέχναι καὶ ἡ βιομηχανία τὰ αὐτὰ πολύτιμα παραδείγματα παρέχουσιν ἡμῖν· μεταξὺ ἄλλων θέλομεν μνημονεύσει τὴν ἀξιοπαρατήρητον ἀνασκαφὴν τῆς Νινευΐ καὶ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν σφηνοειδῶν γραμμάτων· τὸ δὲ τοιοῦτον εἶδος γραφῆς ἐξέλιπε καὶ ἔμεινεν ἄγνωστον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Μακεδονικῆς κατακτήσεως τῆς Περσίας.

Εὐφυής τις ὑπάλληλος τῆς ἑταιρείας τῶν Ἰνδιῶν, διαμένων ἐν

Κερμανσὰχ τῆς Περσίας, παρετήρησε τὰς περιέργους σφηνοειδεῖς ἐπιγραφὰς τῶν παλαιῶν μνημείων, τοσοῦτον ἀρχαίας, ὥστε πᾶσα περὶ αὐτῶν ἱστορικὴ ἀνάμνησις ἐξέλιπε, καὶ ἀντέγραψε μεταξὺ ἄλλων τὴν ἐπὶ τοῦ περιφήμου βράχου τοῦ Βεχιστοὺν ἐπιγραφήν· ὁ κάθετος οὗτος βράχος ἔχει ὕψος 1700 ποδῶν, ἡ δὲ βάσις αὐτοῦ μέχρις ὕψους 300 ποδῶν εἶναι κεκαλυμμένη δι' ἐπιγραφῶν εἰς τρεῖς διαφόρους γλώσσας περσιστί, σκυθιστὶ καὶ ἀσσυριαστί. Ἡ παραβολὴ τῆς γνωστῆς γλώσσης πρὸς τὴν ἄγνωστον ἐβοήθησε τὸν νέον εἰς τὴν σπουδὴν τῶν σφηνοειδῶν χαρακτήρων καὶ τῷ παρέσχε τὰ μέσα πρὸς ἀνακάλυψιν ὁλοκλήρου ἀλφαβήτου· ὁ κύριος (ὁ βραδύτερον Σὶρ Ἔρρικος) Ῥώλινσον ἀπέστειλεν εἰς Ἀγγλίαν τὰς ἀντιγραφάς του, ὅπως μελετηθῶσιν, ἀλλ' οὐδεὶς τῶν καθηγητῶν ἐγίνωσκέ τι περὶ τῶν σφηνοειδῶν χαρακτήρων· κατὰ τύχην ἀρχαῖός τις ὑπάλληλος τῆς ἑταιρείας τῶν Ἰνδιῶν, ταπεινὸς ἄνθρωπος, καλούμενος Νόρρις, εἶχε μελετήσει τὸ δυσμαθὲς τοῦτο ἀντικείμενον καὶ εἰς αὐτὸν ἀνετέθησαν αἱ ἀντιγραφαί· τοσοῦτον δὲ ἀκριβεῖς ἦσαν αἱ γνώσεις του, ὥστε ἄνευ διστάγμου ἔκρινεν ὅτι ἡ ἀντιγραφὴ ἦτο ἐσφαλμένη, ἂν καὶ οὐδέποτε εἶδε τὸν βράχον τοῦ Βεχιστούν. Ὁ Ῥώλινσον παραβάλλων τὸ ἔργον του πρὸς τὸ πρωτότυπον εἶδε μετὰ θαυμασμοῦ ὅτι ὁ Νόρρις εἶχε δίκαιον. Οἱ δύο ἄνθρωποι οὗτοι τὰ μέγιστα συνετέλεσαν ἐξακολουθοῦντες τὰς ἐρεύνας καὶ τὴν μελέτην εἰς τὴν τελείαν γνῶσιν τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς.

Ἀλλ' ἡ παιδεία τῶν αὐτοδιδάκτων τούτων ἀνθρώπων ἔδει καὶ τρίτου βοηθοῦ, προμηθεύοντος ἐργασίαν· τοιοῦτος ἐφάνη ὁ Αὔγουστος Λαϋάρδος, πρώην γραμματεὺς δικηγόρου ἐν Λονδίνῳ. Οὐδεὶς ἤθελε βεβαίως φαντασθῆ ὅτι οἱ τρεῖς οὗτοι ἄνθρωποι, ἐξ ὧν ὁ εἷς ἦτο γραμματεὺς δικηγόρου, οἱ δὲ ἄλλοι ὑπάλληλοι ἐμπορικῆς ἑταιρείας, ἤθελον γίνει ἀνακαλύπται γλώσσης λησμονηθείσης καὶ τῆς ἐνταφιασμένης τῆς Βαβυλῶνος ἱστορίας, καὶ ὅμως οὕτως ἐγένετο. Ὁ Λαϋάρδος ἦτο νεανίας εἰκοσιδύο ἐτῶν περιοδεύων τὴν Ἀνατολήν, ὅτε κατελήφθη ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ διέλθῃ τὰς παρὰ τὸν Εὐφράτην χώρας. Ἔχων μόνον ἕνα συνοδοιπόρον θαρρῶν μόνον εἰς τὰ ὅπλα, τὴν εὐθυμίαν, τὴν φιλοφροσύνην καὶ τοὺς γενναίους αὐτοῦ τρόπους· διῆλθεν ἀσφαλῶς ἐν τῷ μέσῳ φυλῶν λίαν ἐχθρικῶς πρὸς ἀλλήλας διακειμένων· μετὰ πολλῶν ἐτῶν ἐπιμονὴν καὶ ἐπιμέλειαν, σταθερὰν θέλησιν καὶ θαυμαστὴν μακροθυμίαν, κινούμενος ὑπὸ τῆς ἐνθουσιώδους μανίας τῶν ἐρευνῶν καὶ τῶν ἀνακαλύψεων, κατώρθωσεν, εἰ καὶ ἀνεπαρκῆ σχετικῶς ἔχων τὰ μέσα, νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς

τὸ φῶς ποσότητα ἱστορικῶν θησαυρῶν, ὅσην οὐδεὶς πρὸ αὐτοῦ ἠδυνήθη νὰ συνάξῃ. Ἐνήργησεν ἀνασκαφὰς καὶ ἐπὶ διαστήματος δύο μιλίων εὑρέθη σειρὰ ἀναγλύφων, ἅτινα μετηνέχθησαν καὶ ἤδη ὑπάρχουσιν ἐν τῷ βρεττανικῷ μουσείῳ. Ἡ διήγησις τῶν ἀνασκαφῶν ὑπὸ τοῦ ἰδίου Λαϋάρδου ἐν τῷ περὶ τῶν «Μνημείων τῆς Νινευΐ» πονήματι αὐτοῦ παρέχει πλεῖστα ὅσα ἀξιόλογα παραδείγματα δραστηρίας ἐνεργείας καὶ γενναίων ἀποφάσεων.

Ὁ κόμης Βυφφὼν εἶχεν ἴσως ἑαυτὸν ὑπ' ὄψιν ὅτε ἔλεγεν ὅτι «ἡ εὐφυΐα ἐστὶ μόνον ἐπιμονή», διότι κατὰ τὴν νεότητά του ἐθεωρεῖτο ὡς νέος μετρίας διανοίας. Ὁ νοῦς του βραδέως προώδευε καὶ βραδέως ἐχρησιμοποίει τὰς γνώσεις· ἐπειδὴ δὲ ἦν ἐκ φύσεως νωθρὸς καὶ καλὴν περιουσίαν εἶχεν, ἅπαντες ἐνόμιζον ὅτι ἤθελε παραδοθῇ εἰς ἡδονῶν ἀπόλαυσιν· ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας, νέος ἔτι ὢν ἀπεφάσισε νὰ στερῆται τῶν τέρψεων καὶ ν' ἀφιερωθῇ εἰς τὴν μελέτην καὶ τὴν αὐτοβελτίωσιν. Θεωρῶν τὸν καιρὸν ὡς θησαυρὸν ὡρισμένης διαρκείας, ἐπειδὴ κατηνάλισκε πολλὰς ὥρας τῆς πρωΐας μένων κλινήρης, ἀπεφάσισε νὰ ἀπαλλαχθῇ τῆς κακῆς ἕξεως· προσεπάθησεν ἐπί τινα καιρὸν νὰ νικήσῃ τὴν νωθρότητα, ἀλλ' εἰς μάτην· τότε ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν τοῦ ὑπηρέτου Ἰωσήφ, ὑποσχεθεὶς ἀμοιβὴν ἑνὸς λουδοβικείου ὁσάκις ἤθελε κατορθώσει ὁ Ἰωσὴφ νὰ τὸν ἐκβάλῃ τῆς κλίνης πρὸ τῆς ἕκτης πρωϊνῆς ὥρας. Κατ' ἀρχὰς ὁ Βυφφὼν ἠρνεῖτο νὰ ἐγερθῇ ἐπὶ προφάσει ὅτι ἔπασχεν, ἢ ὕβριζε τὸν ὑπηρέτην διὰ τὴν ἐνόχλησιν· ἀλλ' ἐγειρόμενος ἀργὰ οὐ μόνον οὐδὲν ἔδιδε τῷ Ἰωσήφ, ἀλλὰ καὶ παρεπονεῖτο, διότι δὲν ἐξετέλει ἐκεῖνος τὰς διαταγάς του. Τέλος ὁ Ἰωσὴφ ἀπεφάσισε νὰ κερδήσῃ τὸ λουδοβίκειον καὶ ἠνάγκασεν ἔκτοτε βιαίως τὸν κύριόν του νὰ ἐγερθῇ· ἔτυχεν ὅμως ἡμέρα, καθ' ἣν ὁ κόμης παρά ποτε δύσκολος ὑπῆρξε καὶ ὁ Ἰωσὴφ ἠναγκάσθη, ὅπως τὸν ἐκβιάσῃ, νὰ χύσῃ ἐντὸς τῆς κλίνης ἀγγεῖον πλῆρες παγωμένου ὕδατος. Διὰ τοιούτων σκληρῶν μέσων ἠδυνήθη τέλος ὁ Βυφφὼν νὰ κατανικήσῃ τὴν φύσιν· ἔλεγε δὲ ὅτι ὀφείλει τῷ Ἰωσὴφ τρεῖς ἢ τέσσαρας τόμους τῆς «Φυσικῆς Ἱστορίας του».

Κατὰ τὸ διάστημα τεσσαράκοντα ἐτῶν ὁ Βυφφὼν εἰργάσθη καθ' ἑκάστην ἀπὸ τῆς ἑνάτης τῆς πρωΐας μέχρι τῆς δευτέρας καὶ πάλιν κατὰ τὴν ἑσπέραν ἀπὸ τῆς πέμπτης μέχρι τῆς ἑνάτης. Τοσοῦτον τακτικῶς καὶ ἐπιμελῶς εἰργάζετο, ὥστε ὁ βιογράφος του λέγει. «Ἡ ἐργασία ἐγένετο ἀνάγκη, ἡ δὲ μελέτη ἦτο δι' αὐτὸν ἡ τέρψις τῆς ζωῆς». Λίαν εὐσυνειδήτως ἐργαζόμενος προσεπάθει νὰ ἐκφράσῃ

ὅσον ἔνεστι κομψῶς τὰς σκέψεις του· οὐδέποτε ἐβαρύνθη διορθώνων τὰ συγγράμματά του εἰς τρόπον, ὥστε τὸ ὕφος του εἶναι σχεδὸν τέλειον· ἑνδεκάκις ἔγραψε τὰς «Ἐποχὰς τῆς Φύσεως» πρὶν μείνῃ εὐχαριστημένος, ἂν καὶ ἐπὶ πεντήκοντα ἔτη εἶχε μελετήσει περὶ τοῦ ἔργου. Τὴν μεγαλυτέραν τάξιν ἐτήρει εἰς ἁπάσας τὰς ὑποθέσεις καὶ πολλάκις ἔλεγεν ὅτι «ἡ εὐφυΐα ἄνευ τάξεως ἐλαττοῦται κατὰ τὰ τρία τέταρτα». Ἡ ἐπιτυχία του ὡς συγγραφέως ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν ἐπιμονὴν καὶ δραστηρίαν ἐπιμέλειάν του. «Ὁ Βυφφών», λέγει ἡ κυρία Νέκερ, «πεπεισμένος ὢν ὅτι ἡ εὐφυΐα συνίσταται εἰς βαθεῖαν προσοχὴν προσηλωμένην ἐπὶ ἰδιαιτέρου τινὸς ἀντικειμένου ἔλεγεν ὅτι ἠσθάνετο ἑαυτὸν ἐντελῶς βεβαρημένον ὅτε ἔγραφε τὰ πρῶτα συγγράμματα, ἀλλ' ὅμως ἐπέμενε καὶ ἐξηκολούθησεν ἐπιθεωρῶν καὶ διορθώνων, μέχρις ὅτου ἔφερε τὰ ἔργα του εἰς σχετικὴν τελειότητα· καὶ τέλος ἠσθάνετο εὐχαρίστησιν ἀντὶ κόπου οὕτως ἐργαζόμενος». Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ Βυφφὼν δεινῶς ἔπασχεν, ἐνῷ τοσοῦτον ἐπιμελῶς ἐντησχολεῖτο. Διδακτικώτατον ὑπῆρξεν ὡς πρὸς τὴν καρτερίαν τὸ στάδιον τοῦ Σὶρ Βάλτερ Σκὸττ· ἡ θαυμασία ἐργατικὴ αὐτοῦ δύναμις ἐκανονίσθη παρὰ δικηγόρῳ τινί. οὗτινος ἦτο γραφεύς. Ἡ μονότονος τῆς ἡμέρας ἀσχολία ἀπεδείκνυε τερπνοτέραν τὴν ἑσπερινὴν ἐλευθερίαν, διότι ἠδύνατο τότε νὰ ἀναγινώσκῃ καὶ νὰ μελετᾷ ἀνέτως· ὁ ἴδιος δὲ ἀπέδιδε μετὰ ταῦτα τὴν κανονικὴν ἐργατικότητά του, ἧς συνήθως στεροῦνται οἱ συγγραφεῖς, εἰς τὴν τακτικὴν τοῦ γραφείου ἐργασίαν. Φειδωλῶς ἐπληρώνετο, ἀλλ' ἐνίοτε κατώρθωνε νὰ ἀντιγράψῃ μέχρις 120 σελίδων ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν, δι' ἃς ἐλάμβανε 1 $^1/_2$ περίπου λίραν· ἐκ τῶν χρημάτων δὲ τούτων ἠγόραζε βιβλία, ἅτινα ἄλλως δὲν ἠδύνατο ν' ἀποκτήσῃ.

Καὶ ἀφοῦ ἀπέκτησε δόξαν καὶ πλοῦτον, ἐσεμνύνετο ὁ Σκὸττ ἐπὶ πρακτικῷ νῷ σκώπτων ἐκείνους ἐκ τῶν ποιητῶν, ὅσοι διατείνονται ὅτι ἡ εὐφυΐα καὶ αἱ βιοτικαὶ ἐνασχολήσεις εἰσὶν ἀσυμβίβαστοι. Ἐφρόνει ἀπ' ἐναντίας ὅτι τακτικὴ ἐνασχόλησις εἰς πρακτικὰ ἔργα βοηθεῖ τὴν ἐνέργειαν τῶν ἀνωτάτων διανοητικῶν δυνάμεων. Γενόμενος γραμματεὺς τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου τοῦ Ἐδιμβούργου εἰργάζετο μόνον κατὰ τὰς ἑωθινὰς ὥρας εἰς φιλολογικὰ ἔργα, τὸ δὲ λοιπὸν τῆς ἡμέρας διήρχετο εἰς τὸ δικαστήριον. Ἐπρέσβευε τὴν ἀρχὴν ὅτι ἔπρεπε νὰ διατηρηθῇ διὰ τῆς ἐργασίας καὶ οὐχὶ διὰ τῆς φιλολογίας. Ἡ ἀκρίβεια ἦτο κύριον αὐτοῦ προτέρημα· κανόνα εἶχε νὰ ἀπαντᾷ αὐθημερὸν εἰς ὅσας ἔλαβεν ἐπιστολάς, ἐκτὸς ἐὰν ἐδέ-

ντο πληροφορίας καὶ συζητήσεως· συνήθιζε νὰ ἐγείρηται κατὰ τὰς πέντε καὶ ἀνῆπτεν ὁ ἴδιος τὴν ἑστίαν· ἐνεδύετο μετὰ ταῦτα προσεκτικῶς καὶ περὶ τὰς ἓξ ἐκάθητο εἰς τὸ γραφεῖον ἔχων ἐν τάξει τὰ χαρτία, τὰ ἀναγκαῖα βιβλία καὶ πλησίον τὸν εὐνοούμενον κύνα. Τοιουτοτρόπως εἶχε τελειώσει τὴν φιλολογικὴν ἐργασίαν κατὰ τὴν δεκάτην ὥραν, ὅτε συνηθροίζετο ἡ οἰκογένεια διὰ νὰ προγευθῇ. Ἀλλὰ μ' ὅλην τὴν ἀκάματον ἐργατικότητα καὶ τὴν βαθεῖαν παιδείαν, ἀποτελέσματα κόπων πολλῶν ἐτῶν ὁ Σκὸττ ὡμίλει πάντοτε μετὰ μεγίστης μετριοφροσύνης περὶ τῶν δυνάμεών του· ἔτυχε νὰ εἴπῃ. «Καθ' ὅλον τὸ στάδιόν μου ἀδιακόπως ἐδυσκολεύθην ἕνεκα τῆς ἀμαθείας μου».

Τοιαύτη ἡ ἀληθινὴ σοφία καὶ ἡ μετριοφροσύνη, διότι ὁ πράγματι πεπαιδευμένος ἄνθρωπος οὐδέποτε κομπάζει ἐπὶ παιδείᾳ. Ὁ ἐπιπόλαιος ἄνθρωπος διὰ διαφόρων γνώσεων ἠλειμμένος, ἀλλ' οὐδεμίαν κατὰ βάθος γνωρίζων, δύναται νὰ ἔχῃ οἴησιν, ἀλλ' ὁ σοφὸς ταπεινῶς ὁμολογεῖ ὅτι «γινώσκει μόνον τὴν ἄγνοιαν αὐτοῦ», ἢ κατὰ τὸν Νεύτωνα ὅτι «ἐσύναξε κογχύλιά τινα ἐπὶ τῆς παραλίας, ἐνῷ κεῖται ἀνεξερεύνητος εἰσέτι ἐνώπιόν του ὁ ὠκεανὸς τῆς ἀληθείας».

Καὶ ἄλλοι ὑποδεέστεροι συγγραφεῖς ἐπίσης διεκρίθησαν ἐπὶ ὑπομονῇ καὶ καρτερίᾳ· ὁ Ἰωάννης Βρίττων, ὁ συγγραφεὺς πολλῶν ἀξιολόγων περὶ ἀρχιτεκτονικῆς ἔργων, ἐγεννήθη ἐν πτωχῇ καλύβῃ. Ὁ πατήρ του χρηματίσας ἀρτοποιός, ἐπτώχευσε καὶ ἕνεκα τούτου ἐγένετο παράφρων, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Βρίττων ἦτο βρέφος εἰσέτι. Τὸ παιδίον ὀλίγην ἐκπαίδευσιν ἔλαβεν, ἀλλὰ πλεῖστα ὅσα ἀνήβικα παραδείγματα, τὰ ὁποῖα εὐτυχῶς οὐδόλως ἐπηρέασαν αὐτόν. Μετ' ὀλίγον εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν οἰνοπώλου τινὸς θείου του καὶ ἐπὶ πενταετίαν σκληρῶς εἰργάσθη· τέλος ἐχαλαρώθη ἡ ὑγεία του καὶ ὁ θεῖος τὸν ἀπέβαλε· τὸ δυστυχὲς παιδίον ἔμεινεν ἄνευ προστασίας ἢ σκέπης ἔχον ὡς μόνην περιουσίαν δύο λίρας μισθὸν τῆς πενταετοῦς ὑπηρεσίας. Δι' ὃ δεινῶς ὑπέφερε κατὰ τὰ ἑπόμενα ἑπτὰ ἔτη καὶ πολλὰς ταλαιπωρίας ὑπέστη. «Ἀλλ' ὅμως», λέγει ἐν τῇ αὐτοβιογραφίᾳ του, «εἶχον τὴν μελέτην ὡς παρηγορίαν καὶ πολλάκις ἠναγκάσθην νὰ διαμείνω σπουδάζων ἐν τῇ κλίνῃ ἅτε μὴ ἔχων τὰ μέσα νὰ θερμαίνωμαι κατ' ἄλλον τρόπον». Ἀφῆκε τὸ Λονδῖνον ἐλπίζων νὰ εὕρῃ πόρον ζωῆς ἀλλαχοῦ, ἀλλ' εἰς μάτην· μετ' οὐ πολὺ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν μητρόπολιν εἴπερ ποτὲ ἐνδεής· τέλος κατώρθωσε νὰ λάβῃ ἐργασίαν εἰς τὸ Οἰνοπωλεῖον τοῦ Λονδίνου (London Tavern) καθῆκον ἔχων νὰ διαμένῃ ἐντὸς τοῦ ὑπογείου ἀπὸ

τῆς ἑβδόμης ὥρας τῆς πρωΐας μέχρι τῆς ἑνδεκάτης τῆς νυκτός. Ὁ ἐν τῷ σκότει φυλακισμὸς καὶ ἡ ἐπίπονος ἐργασία ἐκ νέου ἔβλαψαν τὴν ὑγείαν του· τότε μετέβη παρὰ δικογράφῳ τινὶ λαμβάνων μισθὸν δεκαπέντε σελλίνια τὴν ἑβδομάδα, διότι εἶχε κατορθώσει, ἂν καὶ ἄνευ βοηθείας, νὰ γίνῃ καλλιγράφος. Κατὰ δὲ τὰς ἐλευθέρας ὥρας μετέβαινεν εἰς τὰ βιβλιοπωλεῖα, ἔνθα ἀνεγίνωσκεν ἐκ διαλειμμάτων βιβλία, ἅπερ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀγοράσῃ· ἀπείρους δὲ γνώσεις ἀπέκτησεν οὕτως. Ἐξηκολούθησε τὴν αὐτὴν ζωὴν ἐργαζόμενος καὶ σπουδάζων μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ ὀγδόου ἔτους τῆς ἡλικίας του. Τότε ἤρχισε συγγράφων καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κατὰ τὸ διάστημα πεντήκοντα πέντε ἐτῶν ὁ Βρίττων ἐνησχολήθη εἰς φιλολογικὰ ἔργα δημοσιεύσας 87 πονήματα, ἐξ ὧν τὸ σπουδαιότατον εἶναι «Αἱ ἀρχαιότητες τῆς Ἀγγλίας» (The cathedral antiquities of England) εἰς δεκατέσσαρας τόμους, ἔργον ἀληθῶς λαμπρὸν καὶ τὸ κάλλιστον μνημεῖον τῆς ἀκαμάτου ἐργατικότητος τοῦ Ἰωάννου Βρίττων.

Οὐδὲν ἧττον ἀξιοπαρατήρητον εἶναι τὸ στάδιον τοῦ Σαμουὴλ Δροῦ υἱοῦ ἐργάτου τινός, ὅστις καίτοι πτωχότατος, ἔδιδεν ὅπωσοῦν καλὴν ἐκπαίδευσιν εἰς τὰ τέκνα του. Ὁ πρωτότοκος δραστηρίως ἐσπούδαζεν καὶ ταχέως προώδευσεν, ἐνῷ ὁ Σαμουὴλ οὐ μόνον οὐδὲν ἐμάνθανεν, ἀλλ' ἦτο ἐντελῶς ἀνάγωγος· ἡ ἀπερισκεψία του ἐφαίνετο αὐξάνουσα μετὰ τῆς ἡλικίας καὶ δέν ἐγίνετο ἔρις κλοπὴ ἢ οἱαδήποτε ἀταξία εἰς ἣν ἠρνεῖτο νὰ λάβῃ μέρος. Γενόμενος δεκαεπτὰ ἐτῶν μετέβη εἰς χωρίον πλησίον τοῦ Πλυμοὺθ καὶ ἀποκατεστάθη ἐκεῖ ὡς ὑποδηματοποιός· νύκτα τινὰ ἦλθεν εἴδησις εἰς τὸ χωρίον ὅτι λαθρεμπορικὸν πλοῖον ἔφθασεν καὶ ἡτοιμάζετο νὰ ἐκβάλῃ τὸ φορτίον ἅπαντες δὲ οἱ κάτοικοι λαθρέμποροι ὄντες, ἔτρεξαν πρὸς τὴν παραλίαν. Ἐκεῖ διηρέθησαν εἰς δύο, οἱ μὲν μεταξὺ τῶν ὁποίων ὀπσίων καὶ ὁ Δροῦ, ὑπηρέτουν τὰς λέμβους, οἱ δὲ παρελάμβανον τὰ ἐμπορεύματα· ἡ νὺξ ἦτο ζοφερωτάτη καὶ ὀλίγη μόνον ἐργασία εἶχεν ἐκτελεσθῇ, ὅτε σφοδρὸς ἄνεμος καὶ δυνατὰ κύματα ἠγέρθησαν. Ἀλλ' οἱ ἐντὸς τῶν λέμβων ἄνθρωποι ἐπέμενον καὶ ἐξηκολούθουν μεταφέροντες ἐμπορεύματα, ἂν καὶ τὸ πλοῖον εἶχεν ἀπομακρυνθῇ τῆς ξηρᾶς· εἷς ὅμως τῶν μετὰ τοῦ Δροῦ πορθμέων ἀπώλεσε τὸν πῖλόν του καὶ προσπαθῶν νὰ τὸν λάβῃ, ἀνέτρεψε τὴν λέμβον. Τρεῖς ἄνθρωποι ἐπνίγησαν αὐθωρεί, οἱ δὲ λοιποὶ ἐνήχοντο πρὸς σωτηρίαν, ἀλλ' ἀπεῖχον τρία μίλια τῆς παραλίας καὶ τὸ σκότος ἦτο φοβερόν· μετὰ τρεῖς ὥρας μόνον κατώρθωσεν

ὁ Δροῦ νὰ ἐξέλθῃ τοῦ ὕδατος πίπτων ἐπὶ βράχου τινός, ὅπου ἔμεινεν ἡμιθανὴς μετὰ δύο ἄλλων μέχρι τῆς πρωΐας, ὅτε ἦλθον οἱ φίλοι εἰς βοήθειαν καὶ εὐτυχῶς ἀνέλαβε.

Βαθεῖαν ἐντύπωσιν ἔλαβεν ἐκ τῆς ὡς ἐκ θαύματος σωτηρίας του καὶ ἀφήσας τοὺς κακοὺς συντρόφους ἐπέστρεψε πρὸς τὸν πατέρα του· μετ' οὐ πολὺ συνέβη ὁ θάνατος τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ ἡ σοβαρὰ ἐντύπωσις σοβαρωτέρα ἐγένετο, ἔτυχε δὲ συγχρόνως ν' ἀκούῃ καὶ τὰς ὁμιλίας τοῦ σεβασμίου Ἄδαμ Κλάρκ, αἵτινες σπουδαίως συνετέλεσαν εἰς τὴν ῥιζικὴν μεταβολὴν αὐτοῦ. Ἤρχισεν ἐκ νέου τὴν ἐκπαίδευσίν του, διότι εἶχε λησμονήσει καὶ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφήν· περιγράφων τὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διανοητικὴν κατάστασίν του ἔλεγε κατόπιν. «Ὅσον ἐσπούδαζον τοσοῦτον ᾐσθανόμην τὴν ἀμάθειάν μου, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἀμετάβλητον ἀπόφασιν νὰ μάθω· ὅτε ἐσχόλαζον ἀνεγίνωσκον, ἀλλ' ἠναγκασμένος ὢν νὰ διατηρηθῶ διὰ τοῦ ἐπαγγέλματος ὀλίγην σχολὴν εἶχον· τότε ἔλαβον τὴν ἕξιν νὰ ἀναγινώσκω, ἐνῷ ἔτρωγον».

Ἡ ἀνάγνωσις τῆς περὶ «Διανοίας Μελέτης» τοῦ Λὼκ ἔδωκεν αὐτῷ τὴν πρώτην πρὸς τὴν μεταφυσικὴν ὥθησιν. «Ἐξήγειρε τὸν νοῦν μου ἐκ τοῦ ληθάργου,» λέγει, «καὶ μοὶ ἐνέπνευσε τὴν δύναμιν νὰ ἀποκρούσω τὰς χαμερπεῖς ἰδέας, ἃς δυστυχῶς ἔτρεφον».

Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὁ Δροῦ εἰργάζετο ἐπὶ μισθῷ, ἀλλὰ τότε ἠθέλησε νὰ συστήσῃ ἰδιαίτερον ἐργαστήριον· ἠναγκάσθη νὰ δανεισθῇ πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ σκοποῦ, ἀλλὰ τοσοῦτον δραστηρίως εἰργάσθη, ὥστε ταχέως ἠδυνήθη ν' ἀποδώσῃ τὰ χρήματα. Τὸ ὄνειρόν του ἦτο ν' ἀποκτήσῃ ἀνεξαρτησίαν διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς οἰκονομίας, καὶ ὅπως ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ, γενναίως ὑπέφερε στερήσεις καὶ κόπους· ἐνῷ δὲ δραστηρίως εἰργάζετο ὑλικῶς, οὐδὲν ἧττον δραστηρίως ἐκαλλιέργει τὸν νοῦν του σπουδάζων τὴν ἀστρονομίαν, τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν μεταφυσικήν. Ἀπέκτησε βαθμηδὸν μεγάλην ἐπιρροὴν ἐν τῷ χωρίῳ διδάσκων δωρεὰν τοὺς πτωχούς· ἐπειδὴ δὲ εἶχε τάσιν πρὸς τὴν πολιτικήν, τὸ ἐργαστήριόν του ἐγένετο τόπος συνεντεύξεως τῶν πολιτικῶν τοῦ χωρίου· τοῦτο ὅμως ταχέως ἔβλαψε τὴν ἐργασίαν καὶ ὁ Δροῦ, ἵνα μὴ παρεκτραπῇ τοῦ καθήκοντος, ἐγκατέλειπε τὰς πολιτικὰς συζητήσεις. Ἤρχισε τὸ φιλολογικόν του στάδιον γράφων ποιήματα περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς καὶ περὶ τῆς ἄϋλου οὐσίας αὐτῆς. Μετὰ ταῦτα ἐδημοσίευσε διάφορα φυλλάδια ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περὶ μεταφυσικῶν ἀντικειμένων καὶ τέλος συνέγραψε τὸ ἐξαίσιον πόνημα καλούμενον «Σκέ-

ψεις περὶ ἀθανασίας καὶ περὶ ἀΰλου οὐσίας τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς». Πολλάκις ἐξεδόθη τὸ βιβλίον καὶ εἰσέτι τιμᾶται.

Ὁ Δροῦ οὐδόλως ὑπερηφανεύθη ἐπὶ ταῖς ἐπιτυχίαις καὶ ἐπὶ πολὺν ἔτι χρόνον ἐξηκολούθει καταγινόμενος εἰς τὴν τέχνην· ἐφρόνει ὅτι δὲν δύναται νὰ διατηρηθῇ τις μόνον διὰ τῆς φιλολογίας· κατόπιν ὅμως ἀφιερώθη ἐντελῶς εἰς αὐτὴν συγγράφων τὴν ἱστορίαν τῆς ἐπαρχίας του καὶ πολλὰ ἄλλα ἔργα. Πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ἔλεγεν: «ἐκ τῆς τελευταίας τάξεως τῆς κοινωνίας ἐξελθὼν προσεπάθησα νὰ ἀνυψώσω καὶ νὰ βελτιώσω τὴν κατάστασιν τῆς οἰκογενείας μου δι' ἐντίμου ἀσχολίας, οἰκονομίας καὶ αὐστηρᾶς τηρήσεως τοῦ καθήκοντος. Ἡ θεία πρόνοια μ' ἐβοήθησε καὶ οἱ κόποι μου ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

ΒΟΗΘΕΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΣΤΑΣΕΙΣ

Ἐπιστημονικαὶ ἔρευναι.

Ὀλίγον ἐν γένει ἐπιδρᾷ ἡ τύχη ἐπὶ τῶν μεγάλων ἀποτελεσμάτων τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας. Ἂν καὶ ἐπιτυγχάνωσιν ἐνίοτε αἱ προπετεῖς ἐπιχειρήσεις, ἡ μόνη ὅμως ἀσφαλὴς ὁδὸς εἶναι ἡ τῆς δραστηρίας ἐργατικότητος καὶ ἐπιμελείας. Ὁ ζωγράφος Οὐίλσων εἶχεν συνήθειαν, πρὶν ἀποτελειώσῃ τὰς εἰκόνας του, νὰ ἀπομακρυνθῇ ὀλίγον ἀτενίζων πρὸς τὸ ἔργον, πλησιάζων δὲ ἔπειτα ἀπετελείωνεν ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν τὴν εἰκόνα, διδοὺς αὐτῇ τὴν ἀπαιτουμένην ζωηρότητα. Ἀλλ' ὁ θαρραλέος οὗτος τρόπος δι' ἐπιμόνου ἐργασίας μόνον ἀποκτᾶται καὶ ὁ μὴ προπαρεσκευασμένος τεχνίτης ἐλπίζων δι' αὐτοῦ τοῦ μέσου νὰ ἐπιτύχῃ θέλει ἀπ' ἐναντίας καταστρέψει τὸ ἔργον του.

Ὁ καλὸς ἐργάτης διακρίνεται πάντοτε ἐπὶ προσοχῇ καὶ τελειότητι ἐν τῇ ἐργασίᾳ· καὶ οἱ ἄριστοι μεταξὺ τῶν τεχνιτῶν γινώσκουσι τὴν ἀξίαν τῆς λεπτομεροῦς ἐργασίας. Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος ἐξηγῶν ποτε πρὸς ξένον πόσον εἶχε τελειοποιήσει ἄγαλμά τι, ἀφ' ὅτου εἶδεν ὁ ξένος αὐτὸ ἐδείκνυε τὰ διάφορα μέρη, τὰ ὁποῖα εἶχε διορθώσει. «Μικρὰ πράγματα εἶναι ταῦτα», εἶπεν ὁ ξένος, «ἁπλαῖ λεπτομέρειαι». «Ἀληθῶς», ἀπήντησεν ὁ γλύπτης, «Ἀλλ'

ἐνθυμήθητι ὅτι αἱ λεπτομέρειαι ἐπιφέρουσι τὴν τελειότητα καὶ ἡ τελειότης δὲν εἶνε μικρὸν πρᾶγμα». Ἐπίσης λέγεται ὅτι ὁ ζωγράφος Νικόλαος Πουσσὶν κανόνα διαγωγῆς εἶχε τὴν καλὴν ἐκτέλεσιν οἱουδήποτε ἔργου· καὶ ἐρωτηθείς ποτε τίνι τρόπῳ ἠδυνήθη νὰ ἀπολαύσῃ φήμης ἐν Ἰταλίᾳ ὁ Πουσσὶν ἐμφαντικῶς ἀπήντησεν. «Οὐδὲν ἀμελῶν».

Ὑπάρχουσιν ἀποκαλύψεις, γενόμεναι δῆθεν τυχαίως, ἀλλὰ πράγματι ὀλίγιστον συνετέλεσεν ἡ τύχη εἰς τὰς ἐφευρέσεις ἐκείνας. Αἱ τυχαῖαι ἐφευρέσεις εἰσὶ μόνον τυχαῖαι περιστάσεις, ἐξ ὧν ὠφελήθησαν εὐφυεῖς τινες ἄνθρωποι· ἡ πτῶσις τοῦ μήλου ἐνώπιον τοῦ Νεύτωνος ἀναφέρεται πολλάκις ὡς ἀπόδειξις τῶν τυχαίων ἀνακαλύψεων· ἀλλ' ὁ Νεύτων πρὸ ἐτῶν ἤδη ἐμελέτα τὸ πρόβλημα τῆς πρὸς τὴν γῆν συνολκῆς τῶν σωμάτων (gravitation) καὶ ἀδιακόπως περὶ τούτου ἐσκέπτετο· ἡ δὲ τυχαία περίστασις τῆς πτώσεως τοῦ μήλου ἐβοήθησε μόνον τὸν ἐξαίσιον νοῦν τοῦ ἀνδρός, ὅστις διὰ μιᾶς κατενόησε τοὺς θαυμαστοὺς νόμους περὶ ὧν πρὸ τοσούτου ἤδη χρόνου ἐμερίμνα. Ὁμοίως συνετέλεσεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ δόκτορος Ὑούγκ λαμπρὰν ἀνακάλυψιν τῆς διαθλάσεως τῶν ἀκτίνων (diffraction) ἡ θέα διαυγῶν πομφολύγων σάπωνος. Ἂν καὶ οἱ μεγάλοι ἄνδρες φαίνωνται εἰς τὸ κοινὸν μεριμνῶντες μόνον περὶ μεγάλων ἀντικειμένων, οἱ ἀληθῶς εὐφυεῖς ἄνδρες, ὡς ὁ Νεύτων καὶ ὁ Ὑούγκ ἐννοοῦσι τὴν ἀξίαν τῶν κοινοτάτων καὶ ἁπλουστάτων συμβάντων, διότι τὸ μεγαλεῖον αὐτῶν συνίσταται εἰς τὴν σοφὴν ἑρμηνείαν ἐκείνων.

Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ἐξαρτᾶται κατὰ μέγα μέρος ἐκ τοῦ τρόπου τοῦ παρατηρεῖν, ὡς ῥωσσική τις παροιμία λέγει ὅτι «ὁ μὴ παρατηρῶν διέρχεται τὸ δάσος καὶ ξύλα δὲν βλέπει». Ὁ νοῦς βλέπει, ὅπως καὶ οἱ ὀφθαλμοί· ἐκεῖ δὲ ὅπου ἀπρόσεκτοι θεαταὶ οὐδὲν βλέπουσιν οἱ προσεκτικῶς παρατηροῦντες ἀντιλαμβάνονται τῆς ἐννοίας τῶν φαινομένων, σημειοῦσι τὰς διαφορὰς καὶ τὰς ὁμοιότητας καὶ ἀναγνωρίζουσι τὰς σχέσεις ἐκείνων πρὸς τὸ ἀντικείμενον τῶν σκέψεων αὐτῶν. Πολλοὶ πρὸ τοῦ Γαλιλλαίου εἶδον κρεμάμενον βάρος κινούμενον ἐρρύθμως ἔνθεν καὶ ἔνθεν, ἀλλ' ἐκεῖνος πρῶτος ἐνόησε τὴν ἀξίαν τοῦ φαινομένου. Ὁ κανδηλανάπτης τῆς ἐν Πίσσᾳ μητροπόλεως γεμίσας κανδήλαν τινὰ ἐλαίου τὴν ἀφῆκε κινουμένην· ὁ δὲ Γαλιλλαῖος, ὀκταιδεκαέτης νέος ὤν, παρατηρῶν μετὰ προσοχῆς τὴν κίνησιν συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ ἐφαρμώσῃ τὴν κίνησιν ταύτην εἰς τὴν καταμέτρησιν τοῦ χρόνου.

Πεντήκοντα ὅμως ἔτη διῆλθον πρὶν ἀποπερατωθῇ ἡ ἐφεύρεσις τοῦ αἰωρήματος (pendule), ἐφεύρεσις τοσοῦτον σπουδαία ὡς πρὸς τὴν καταμέτρησιν τοῦ χρόνου καὶ τοὺς ἀστρονομικοὺς ὑπολογισμούς, ὥστε δύναται νὰ θεωρηθῇ μοναδικὴ εἰς τὸ εἶδος αὐτῆς. Ἐκτὸς δὲ τούτου ὁ Γαλιλλαῖος μαθὼν τυχαίως ὅτι Ὁλλανδός τις διοπτροποιὸς προσέφερε τῷ κόμητι τοῦ Νάσσω ὄργανόν τι, δι' οὗ τὰ ἀπομεμακρυσμένα ἀντικείμενα ἐφαίνοντο πλησίον, ἐσκέφθη περὶ τῆς αἰτίας τοῦ φαινομένου καὶ ἐφεῦρε τὸ τηλεσκόπιον. Ἀδιάφορος ἀκροατὴς ἢ ἀπρόσεκτος νοῦς δὲν ἤθελε βεβαίως πραγματοποιήσει τοιαύτας ἐφευρέσεις.

Ἐνῷ ἐζήτει ὁ σὶρ Σαμουὴλ Βράουν τὸν εὐωνότερον τρόπον πρὸς κτίσιν γεφύρας, περιεπάτει πρωΐαν τινὰ ἐν τῷ κήπῳ το , ὅτε εἶδε τὴν ὁδὸν πεφραγμένην διὰ λεπτῶν νημάτων ἀράχνης· αὐθωρεὶ συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ μιμηθῇ τὸ ἀράχνιον κατασκευάζων γέφυραν διὰ σιδηρῶν ἁλύσεων καὶ οὕτως ἐπενόησε τὰς κρεμαστὰς γεφύρας. Ὁ Ἰάκωβος Οὐάττ, σκεπτόμενος περὶ κατασκευῆς ὑδραγωγείου ἀπὸ τοῦ ἀνίσου ῥείθρου τοῦ ποταμοῦ Κλάϊδ, ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ μιμηθεὶς διὰ σιδηρῶν σωλήνων τὸ ὄστρακον τοῦ ἀστακοῦ, τὸ ὁποῖον παρετήρησεν ἐνῷ ἐγευμάτιζεν. Πρῶτος διδάσκαλος τοῦ Σὶρ Ἰσαμπὰρτ Βροῦνελ, τοῦ κατασκευάσαντος τὸν ὑποβρύχιον δρόμον τοῦ Ταμέσεως, ὑπῆρξεν ὁ μικρὸς σκώληξ τῶν ξυλίνων πλοίων (teredo navalis)· ὁ μηχανικὸς παρετήρησε τὸ ζωΰφιον διατρυπῶν τὸ ξύλον διὰ τῆς εὐόπλου κεφαλῆς εἰς διαφόρους διευθύνσεις μέχρι τῆς περατώσεως τοῦ ἔργου καὶ ἀλεῖφον μετὰ ταῦτα τὸν θόλον καὶ τὰ πλάγια δι' εἴδους βερνικίου πρὸς στερέωσιν αὐτῶν· ἐφαρμόσας λοιπὸν τὴν ἐργασίαν ταύτην εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς ὑπογείου ὁδοῦ τοῦ Λονδίνου ὁ Βροῦνελ ἐπραγματοποίησε τὸ ἄριστον τῆς μηχανικῆς τέχνης ἔργον.

Ὁ νοήμων παρατηρητὴς δίδει ἀξίαν εἰς τὰ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀσήμαντα γεγονότα· ἡ θέα φύκους πλέοντος παρὰ τῷ πλοίῳ, ἤρκεσε τῷ Κολόμβῳ, ὅπως καταδαμάσῃ τὴν στάσιν τῶν ἀπηυδηκότων ἕνεκα τῆς διαρκείας τοῦ πλοῦ ναυτῶν καὶ ὅπως πείσῃ αὐτοὺς ὅτι ὁ ποθούμενος Νέος Κόσμος ἦτο πλησίον. Οὐδὲν πρέπει νὰ ἀμελήσωμεν, διότι καὶ τὸ μᾶλλον ἀδιάφορον συμβάν, καλῶς ἐννοούμενον, δύναται νὰ χρησιμεύσῃ· τίς ἠδύνατο νὰ ὑποθέσῃ ὅτι τὰ περίφημα «λευκὰ παράλια τῆς Ἀλβιῶνος» ἐκτίσθησαν ὑπὸ μικροσκοπικῶν ἐντόμων τῆς αὐτῆς φύσεως μὲ τὰ πλουτίζοντα τὴν θάλασσαν διὰ νήσων κοραλλιωτῶν! Τίς δὲ τοιαῦτα παραδείγματα

πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχων θέλει ἀμφισβητήσει τὴν δύναμιν τῶν μικρῶν μέσων ;

Ἡ ἀκριβὴς παρατήρησις τῶν λεπτομερειῶν ἐξασφαλίζει τὴν ἐπιτυχίαν οἱουδήποτε ἔργου ἢ ἐπιχειρήσεως· ἡ δὲ ἀνθρωπίνη σοφία σύγκειται ἐκ μικρῶν γεγονότων, ἀποτελούντων πυραμίδα ἐπιμελῶς ἱδρυθεῖσαν ὑπὸ πολλῶν γενεῶν ἀνθρώπων. Πολλὰ τοιαῦτα ἀσήμαντα κατὰ τὸ φαινόμενον γεγονότα ἐγένοντο βάσις πρακτικωτάτων ἀποτελεσμάτων. Εἴκοσιν αἰῶνες παρῆλθον μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν ὑπὸ τοῦ ἐκ Πέργης Ἀπολλωνίου τῶν κωνικῶν τομῶν (seccions coniques) καὶ πρὶν γίνωσιν αὗται παραδεκταὶ ὡς βάσις τῆς ἀστρονομικῆς ἐπιστήμης, τῆς ὁδηγούσης τὸν περιηγητὴν ἐπὶ ἀγνώστων θαλασσῶν καὶ τῆς ἐγχαραττούσης ἐν τῷ οὐρανῷ τὴν ἄγουσαν πρὸς τὸν λιμένα ὁδόν. Καὶ ἂν οἱ μαθηματικοὶ δὲν εἶχον κοπιάσει καὶ σκεφθῇ κατὰ τὸ φαινόμενον πολλάκις εἰς μάτην πρὸς ἐφεύρεσιν τῶν ἀφηρημένων σχέσεων μεταξὺ γραμμῶν καὶ ἐπιφανειῶν, αἱ πλεῖσται τῶν μηχανικῶν ἐφευρέσεων ἡμῶν δὲν ἤθελον πιθανῶς ὑπάρξει.

Ὅτε ἐφεῦρεν ὁ Φραγκλῖνος τὴν ταυτότητα τοῦ κεραυνοῦ καὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἐχλευάσθη ἡ ἐφεύρεσις καὶ πολλοὶ ἠρώτων. «Εἰς τί χρησιμεύει ;» Ἀλλ' ὁ Φραγκλῖνος ἀπήντησεν· «Εἰς τί χρησιμεύει ὁ παῖς ; Εἰς τὸ νὰ γίνῃ ἀνήρ !» Ἐπίσης ὅτε παρετήρησεν ὁ Γαλβάνης ὅτι ὁ ποὺς τοῦ βατράχου συστέλλεται ἐρχόμενος εἰς ἐπαφὴν μετὰ μετάλλων τινῶν, ἦτο ἀδύνατον νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι τοσοῦτον ἀσήμαντον συμβὰν ἔμελλε νὰ ἐπενέγκῃ μέγιστα ἀποτελέσματα. Καὶ ὅμως τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τοῦ ἠλεκτρικοῦ τηλεγράφου, τοῦ ἑνοῦντος τὰς ἠπείρους καὶ ὡς δίκτυον καλύπτοντος τὸν κόσμον. Ἡ γεωλογικὴ ἐπιστήμη, ἡ ἄγουσα εἰς τὴν ἀποκάλυψιν πλουσίων μεταλλείων, ἐπενεγκόντων τοσαύτας βιομηχανικὰς ὠφελείας, ἐγεννήθη ἐκ τεμαχίων λίθων καὶ ὀρυκτῶν νοημόνως ἑρμηνευθέντων.

Ὁ δὲ γιγαντιαῖος μηχανισμός, ὁ τιθεὶς εἰς κίνησιν τὰ βιομηχανικὰ ἡμῶν καταστήματα, τὰ ἀτμόπλοια καὶ τοὺς σιδηροδρόμους, ἀρύεται τὴν δύναμιν τοῦ ἐκ σταγόνων ζέοντος ὕδατος, δηλαδὴ ἀτμοῦ ἰσοδυναμοῦντος πρὸς δύναμιν ἑκατομμυρίων ἵππων καὶ καταβάλλοντος τὰ κύματα καὶ τὴν θύελλαν.

Ἡ τέχνη τοῦ ὠφελεῖσθαι ἐκ τῶν περιστάσεων καὶ τῶν τυχαίων συμβάντων εἶναι μεγάλη τέχνη, ἐξασφαλίζουσα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν ἐπιτυχίαν· ἀλλ' οὐδέποτε ἔλειψαν αἱ περιστάσεις εἰς τοὺς

βαθεῖαν ἀπόφασιν ἔχοντας, διότι μὴ παρουσιαζομένων ἐκείνων αὐτοθελῶς, οὗτοι τὰς προκαλοῦσιν. Ἀλλ' οἱ σπουδάζοντες μόνον ἐντὸς τῶν σχολείων, τῶν μουσείων καὶ τῶν πολυτεχνείων σπανίως ὑπηρέτησαν σπουδαίως τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην, οἱ δὲ μεγάλοι ἐφευρεταὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲν ἔλαβον ἁρμόζουσαν ἐκπαίδευσιν· ἡ ἀνάγκη μᾶλλον ἢ ἡ ἄνεσις ἐγέννησε τὴν ἐφευρετικὴν δύναμιν, κάλλιστον δὲ πάντων σχολείων εἶναι ἡ δυστυχία. Τινὲς τῶν διασημοτέρων ἐργατῶν χονδροειδῆ μόνον ἐργαλεῖα εἶχον· ἀλλὰ τὰ ἐργαλεῖα οὐδὲν προσθέτουσι τῷ καλῷ ἐργάτῃ, ὅστις χρήζει μόνον ἐπιδεξιότητος καὶ ἐπιμονῆς. Παροιμιώδες μάλιστα καθίσταται τὸ γεγονός, ὅτι κακὸς ἐργάτης οὐδέποτε εὑρίσκει καλὰ ἐργαλεῖα. Ὁ ζωγράφος Ὄπη ἐρωτηθείς ποτε ὁποίαν θαυμαστὴν μέθοδον μετεχειρίζετο, ὅπως μίξῃ τὰ χρώματά του, ἀπήντησε. «Τὰ μιγνύω εἰς τὸν ἐγκέφαλόν μου»· τὴν αὐτὴν δὲ μέθοδον πρέπει νὰ ἀκολουθήσῃ πᾶς ἐργάτης θέλων νὰ ἐπιτύχῃ. Ὁ Φέργουσων μεταξὺ ἄλλων θαυμασίων ἔργων κατεσκεύασε ξύλινον ὡρολόγιον, ἀκριβέστατα δεικνύον τὰς ὥρας, μόνον ἐργαλεῖον ἔχων μικρὸν κονδυλομάχαιρον, οἷον δύναται νὰ ἔχῃ ὁ τυχών· ἀληθῶς ὅμως ὁ τυχὼν δὲν δύναται νὰ παραβληθῇ τῷ Φέργουσων. Ἄγγειον ὕδατος καὶ δύο θερμόμετρα ἤρκεσαν τῷ χημικῷ Βλάκ, ὅπως ἐφεύρῃ τὴν ἐσωτερικὴν θερμότητα (chaleur latent)· ὁ Νεύτων ἐποίησε γνωστὴν εἰς τὸν κόσμον τὴν σύνθεσιν τοῦ φωτὸς καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν χρωμάτων μεταχειριζόμενος πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν ἀπορρήτων τούτων πρῖσμα, φακὸν καὶ φύλλον ναστοχάρτου. Ὁ Στόθαρτ ἔμαθε τὴν τέχνην τοῦ συνδυασμοῦ τῶν χρωμάτων προσεκτικῶς παρατηρῶν τὰς πτέρυγας τῶν χρυσαλλίδων, πολλάκις δὲ ἔλεγεν ὅτι μόνος ἐκεῖνος ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ ὁποίαν εὐγνωμοσύνην ὤφειλε τοῖς μικροῖς ἐκείνοις ἐντόμοις. Θύρα ἀποθήκης καὶ τεμάχιον ἄνθρακος ἐχρησίμευσαν τῷ Οὐΐλκη ἀντὶ πίνακος καὶ χρωστήρων. Ὁ Μπέουϊκ ἔμαθε τὴν ἰχνογραφίαν ζωγραφίζων ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν οἰκιῶν τοῦ χωρίου καὶ ὁ Βενιαμὶν Οὔεστ ἠναγκάσθη νὰ δανεισθῇ τοὺς πρώτους χρωστῆρας ἐκ τῆς οὐρᾶς τῆς γαλῆς. Ὁ Φέργουσων κατέτριβε τὴν νύκτα εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ ἐσχεδίασε χάρτην τοῦ οὐρανοῦ διὰ κλωστῆς, ἐχούσης κόκκους τινὰς ἐπ' αὐτῆς, ἣν ἐκράτει τεντωμένην μεταξὺ τοῦ ὀφθαλμοῦ του καὶ τῶν ἀστέρων. Ὁ Φραγκλῖνος ἐφείλκυσε κατὰ πρῶτον τὴν ἠλεκτρικὴν ὕλην ἀπὸ τῶν νεφῶν διὰ μέσου ἀετοῦ κατεσκευασμένου ἐκ δύο ἐν σχήματι σταυροῦ ξύλων καὶ ἐκ μεταξωτοῦ μανδυλίου. Ὁ Γίφφορδ, βοηθὸς ὑποδηματοποιοῦ, ἔγραφε τὰ πρῶτα

μαθηματικὰ προβλήματά του ἐπὶ τεμαχίων δέρματος καὶ ὁ ἀστρονόμος Ῥιττεγχάους ἐσημείου τοὺς πρώτους περὶ ἐκλείψεων ὑπολογισμοὺς ἐπὶ τῆς ἐχέτλης τοῦ ἀρότρου αὐτοῦ.

Κοινότατα συμβάντα παρέχουσι τῷ θέλοντι νὰ ὠφεληθῇ ἐξ αὐτῶν μέσα αὐτοβελτιώσεως· ὁ καθηγητὴς Λῆ, ξυλουργὸς τότε ὤν, εἰργάζετο εἰς διόρθωσιν ἐδωλίων ἐν τῇ συναγωγῇ, ὅτε εὑρὼν ἑβραϊκὴν βίβλον ἐκυριεύθη ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ ἀναγνώσῃ τὸ πρωτότυπον· ἠγόρασεν ἑβραϊκὴν γραμματικήν, ἤρχισε σπουδάζων καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐξέμαθε τὴν γλῶσσαν. Δικαίως ἔλεγεν ὁ Ἐδμόνδος Στῶν πρὸς τὸν δοῦκα τοῦ Ἀργάϊλ, ἐρωτῶντα τίνι τρόπῳ κατόρθωσεν ἐκεῖνος, πτωχὸς κηπουρὸς ὤν, νὰ ἀναγινώσκῃ λατινιστὶ τὰ «principia» τοῦ Νεύτωνος : «Ἀρκεῖ νὰ γνωρίζῃ τις τὰ εἰκοσιτέσσαρα γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου, ὅπως μάθῃ ὅ,τι ἄλλο θέλει». Τὸ πᾶν κατορθοῦται διὰ τῆς ἐπιμελείας, τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς καλῆς χρήσεως τῶν περιστάσεων.

Ὁ Σὶρ Βάλτερ Σκὸττ ὠφελεῖτο ἐξ ἁπασῶν τῶν περιστάσεων, ἐνίοτε δὲ καὶ τῶν δυσαρέστων συμβάντων. Ἐνῷ ἦτο εἰς τὴν ὑπηρεσίαν δικηγόρου τινός, ἐστάλη εἰς Σκωτίαν, ὅπου ἐσχετίσθη μετὰ τῶν ἀπομεινάντων ἡρώων τοῦ 1745 καὶ ὠφελήθη ἐκ τούτου, ὅπως συνάξῃ τὴν ὅλην πολλῶν ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ. Χρηματίσας ὕστερον καταλυματίας ἱππικοῦ ἐν Ἐδιμβούργῳ ἐπληγώθη ὑφ' ἵππου τινὸς καὶ ἔμεινε κλινήρης ἐπί τινα χρόνον· ἀλλ' ὁ νοῦς του εἰργάζετο καὶ ἐν διαστήματι τριῶν ἡμερῶν συνέγραψε τὸ πρῶτον ᾆσμα τοῦ «Lay of the last Minstrel», πρῶτον αὐτοῦ ἐκτεταμένον καὶ πρωτότυπον ἔργον. Ὁ Σὶρ Χούμφρυ Δαίβυ ἐποίησε τὰ πρῶτα περὶ φυσικῆς ἐπιστήμης πειράματα, καθ' ἣν ἐποχὴν ἦτο βοηθὸς φαρμακοποιοῦ καὶ μόνα ἐργαλεῖα εἶχε τὰ ἀγγεῖα τοῦ μαγειρείου καὶ τὰς φιάλας τοῦ φαρμακείου. Ἔτυχεν ὅμως νὰ ναυαγήσῃ γαλλικὸν πλοῖον, οὗτινος ἐσώθη ὁ ἰατρὸς μετὰ τῶν χειρουργικῶν ἐργαλείων· μεταξὺ τούτων ὑπῆρχε παλαιὰ κλυστοσύριγξ, ἣν προσήνεγκεν ὁ ἰατρὸς τῷ Δαίβυ· οὗτος μετ' εὐγνωμοσύνης ἔλαβε τὸ δῶρον καὶ μετεχειρίσθη αὐτὸ πρὸς τελειοποίησιν πνευματικῆς μηχανῆς, ἣν κατεσκεύαζε τότε, κατόπιν δὲ μετέβαλε τὸ πολύτιμον ἐργαλεῖον εἰς ἀεραντλίαν πρὸς ἐξέτασιν τῆς φύσεως τῆς θερμότητος.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ καθηγητὴς Φάραδαι, ὁ ἐπιστημονικὸς διάδοχος τοῦ Δαίβυ, ἐποίησεν, ἐνῷ εἰργάζετο ὡς βιβλιοδέτης, τὰ πρῶτα περὶ ἠλεκτρισμοῦ πειράματα μόνον ὄργανον ἔχων ἄχρηστόν τινα φιάλην· ἀξιοπαρατήρητον δὲ εἶναι ὅτι ὁ Φάραδαι ὥρμησε πρὸς

τὴν σπουδὴν τῆς χημείας, ἀφοῦ ἤκουσε τὰς ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου ὁμιλίας τοῦ Δαίβυ. Μέλος τι τῆς ἐπιστημονικῆς ἀκαδημίας, παρατηροῦν ποτε ὅτι ὁ Φάραδαι ἀνεγίνωσκεν ἐν βίᾳ ἐπιστημονικὸν περὶ ἠλεκτρισμοῦ βιβλίον, ὅπερ ἔμελλε νὰ δέσῃ, καὶ μαθὼν ὅτι ὁ νέος εἶχε κλίσιν πρὸς τὰ τοιαῦτα, ἔδωκεν αὐτῷ εἰσιτήριον πρὸς ἀκρόασιν τεσσάρων ἐκ τῶν μαθημάτων τοῦ σὶρ Χούμφρυ· ὁ Φάραδαι λαβὼν σημειώσεις τὰς ἔστειλε τῷ καθηγητῇ, ὅστις ἔτι μᾶλλον ἐθαύμασε τὴν ἐπιστημονικὴν ἀκρίβειαν αὐτῶν, ὅτε ἔμαθε τὴν ταπεινὴν τοῦ νέου θέσιν· οὗτος ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν τότε νὰ γίνῃ χημικός, καὶ ἐπιμένων κατώρθωσε νὰ λάβῃ θέσιν βοηθοῦ ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ἀκαδημίᾳ· μετὰ καιρὸν δὲ ὁ ἔξοχος βιβλιοδέτης διεδέχθη τὸν οὐχ ἧττον ἔξοχον φαρμακοποιόν. Χαρακτηριστικαὶ τοῦ Δαίβυ εἶναι αἱ ὑπ' αὐτοῦ, ὅτε ἦτο εἰκοσαέτης νέος, ἐν τῷ χαρτοφυλακείῳ του ἐγγεγραμμέναι σκέψεις. «Στεροῦμαι πλούτου, ἰσχύος καὶ εὐγενείας, ὅπως προοδεύσω εἰς τὸν κόσμον, καί ὅμως πέπεισμαι ὅτι, ἐὰν ἔχω ζωήν, θέλω φανῇ ὠφέλιμος τῇ ἀνθρωπότητι καὶ τοῖς φίλοις, ὡς ἂν ἐκ γενετῆς κατεῖχον πάντα τὰ πλεονεκτήματα ταῦτα». Ὁ Δαίβυ, ὡς καὶ ὁ Φάραδαι, ἠδύνατο νὰ ἀφιερώσῃ πᾶσαν τὴν διανοητικὴν δύναμίν του εἰς τὴν πρακτικὴν καὶ πειραματικὴν σπουδὴν ἀντικειμένου τινός· οἱ δὲ τοιοῦτον προτέρημα ἔχοντες πραγματοποιοῦσι συνήθως, ἔστω καὶ δι' ἁπλῆς ἐπιμελείας καὶ σκέψεως, σπουδαιότατα ἀποτελέσματα. Ὁ Κόλεριδζ, περὶ τοῦ Δαίβυ ὁμιλῶν ἔλεγεν. «Ὁ νοῦς του τοσοῦτον ἐλαστικὸς καί ζωηρὸς εἶναι, ὥστε διὰ μιᾶς καταλαμβάνει καὶ ἀναλύει πᾶν ζήτημα· ἕκαστον ἀντικείμενον λαμβάνει ζωὴν καὶ καρποφόροι σκέψεις ἀναφύονται ὡς χλόη καθ' ἕκαστον βῆμα τοῦ Δαίβυ».

Ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ Δαίβυ ἔλεγε περὶ τοῦ Κόλεριδζ, οὗτινος ἐθαύμαζε τὴν εὐφυΐαν. «Ἐξαισίαν διάνοιαν, ἐλευθέρας ἰδέας καὶ εὐαίσθητον καρδίαν ἔχων, ὁ Κόλεριδζ θέλει δυστυχῶς γίνει θῦμα τῆς ἀταξίας καὶ τῆς ἐλλείψεως ἀκριβείας αὐτοῦ».

Ὁ διάσημος Κυβιέρος ἦτο ἀκριβέστατος καὶ προσεκτικώτατος παρατηρητής· ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἠσθάνθη τάσιν πρὸς τὴν φυσικὴν ἱστορίαν, ἀφοῦ ἀνέγνωσε τόμον τινὰ τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας τοῦ Βυφφῶνος, περιελθόντα τυχαίως εἰς χεῖράς του· ἀντέγραψε τὰς εἰκονογραφίας καὶ ἐχρωμάτισεν αὐτὰς κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ κειμένου Εἷς τῶν διδασκάλων τῷ ἐδώρησε τὸ Σύστημα τῆς Φύσεως τοῦ Λιννaίου, καὶ ἐπὶ δέκα ἔτη τὸ βιβλίον τοῦτο ὑπῆρξε τὸ σύνολον τῆς περὶ φυσικῆς ἱστορίας βιβλιοθήκης του. Δεκαοκταέτης

γενόμενος, ἔλαβε θέσιν διδασκάλου παρὰ οἰκογενείᾳ, ἐν Φεκάμπ τῆς Νορμανδίας διατριβούσῃ, καὶ ζῶν πλησίον τῆς θαλάσσης εὑρέθη εἰς ἄμεσον συνάφειαν μετὰ τῶν θαυμασίων προϊόντων αὐτῆς. Περιπατῶν ποτε ἐπὶ τῆς παραλίας εὗρε σηπίαν καὶ τὸ παράδοξον ζῷον τοσοῦτον διήγειρε τὴν περιέργειαν τοῦ Κυβιέρου, ὥστε ἔφερεν αὐτὸ οἴκαδε πρὸς ἀνατομίαν, ἀρχίσας οὕτω τὰς περὶ τῶν μαλακοστράκων σπουδάς του, τὰς ἐπανεγκούσας αὐτῷ τοσαύτην φήμην καὶ δόξαν. Οὐδὲν βιβλίον εἶχε πλὴν τοῦ μεγάλου τῆς φύσεως βιβλίου, ἀλλ' ἡ μελέτη καὶ ἡ παρατήρησις τῶν περιέργων καὶ νέων ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα καθ' ἑκάστην ἀνεκάλυπτε, βαθυτάτην ἐντύπωσιν ἐποίησεν ἐπ' αὐτοῦ ἢ ὅ,τι ἤθελε ποιήσει οἱονδήποτε γραπτὸν ἔργον. Τρία ἔτη διῆλθον οὕτω, κατὰ τὰ ὁποῖα παρέβαλλε τὰ ὑπάρχοντα θαλάσσια ζῷα πρὸς τὰ ὀρυκτὰ λείψανα, τὰ εὑρεθέντα πέριξ τοῦ Φεκάμπ, ἀνέτεμνε τὰ διάφορα περιελθόντα εἰς χεῖράς του εἴδη, καὶ διὰ τῶν παρατηρήσεών του προητοίμασε τὴν ἐντελῆ μεταρρύθμισιν τῆς τῶν ζῴων κατατάξεως. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὁ Κυβιέρος ἐγένετο γνωστὸς τῷ πεπαιδευμένῳ ἀδελφῷ Τεισσιέρ, ὅστις ἔγραψε τῷ διασήμῳ φυσιοδίφῃ Ἰουσιῷ καὶ τοῖς ἐν Παρισίοις φίλοις περὶ τῶν ἐρευνῶν τοῦ νέου φυσιοδίφου τοσοῦτον θερμῶς, ὥστε ὁ Κυβιέρος προσεκλήθη νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὸν Σύλλογον τῶν Φυσιοδιφῶν τὰς παρατηρήσεις του· μετ' ὀλίγον διωρίσθη βοηθὸς ἐπιτηρητὴς τοῦ Βοτανικοῦ Κήπου (Jardin des Plantes). Ὁ Τεισσιὲρ ἐν τῇ συστατικῇ ὑπὲρ τοῦ Κυβιέρου ἐπιστολῇ ἔγραφεν· «Ἐνθυμήθητε ὅτι ἐγὼ ἐσύστησα τὸν Δελάμβρ, ὅστις διεκρίθη εἰς ἄλλον κλάδον ἐπιστήμης· οὗτος ἔσται ἕτερος Δελάμβρ». Περιττὸν νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἡ προφητεία τοῦ Τεισσιὲρ πληρέστατα ἐπραγματοποιήθη.

Ἀπεδείξαμεν λοιπὸν ὅτι ἡ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ ἐπιμονὴ καὶ ἡ ἀκαταμάχητος ἐπιμέλεια πολὺ περισσότερον τῆς τύχης συντρέχει τὸν ἄνθρωπον. Οἱ μὴ τείνοντες πρὸς ὡρισμένον τινὰ σκοπόν, οἱ ἀδύνατοι καὶ οἱ νωθροὶ οὐδὲν ὄφελος ἀπολαμβάνουσι ἐκ τῶν ἁρμοδίων περιστάσεων, διότι οὐδὲ κἂν παρατηροῦσι τὴν ἀξίαν αὐτῶν. Ἀπ' ἐναντίας δὲ θαυμάσιον εἶναι τὸ δυνάμενον νὰ ἐκτελεσθῇ ὑπὸ τῶν χρησιμοποιούντων τὰς ἀδιακόπως παρουσιαζομένας βοηθητικὰς εὐκαιρίας. Ὁ Στέφενσων ἔμαθε τὴν ἀριθμητικὴν καὶ τὴν χωρομετρίαν κατὰ τὰς ὥρας τῆς νυκτερινῆς ὑπηρεσίας, ἐνῷ εἰργάζετο ὡς μηχανοποιός. Ὁ Δάλτων ἤρχισεν ἐργαζόμενος ἐκ παιδικῆς ἡλικίας· δωδεκαέτης μόλις ὢν διηύθυνε σχολεῖον ἐν τῷ χωρίῳ καλλιεργῶν συγχρόνως τὸ κτῆμα τοῦ πατρός του· ἀφιερώθη εἰς

τὴν σπουδὴν τῆς μετεωρολογίας καὶ ἐξηκολούθησε τὰς παρατηρήσεις μέχρι τῆς τελευταίας αὐτοῦ ἡμέρας, ἀφῆκε δὲ ὑπὲρ τὰς 200,000 μετεωρολογικὰς σημειώσεις.

Καὶ αἱ ἐλάχισται στιγμαὶ ἔχουσιν ἀξίαν, διότι ἡ καλὴ χρῆσις αὐτῶν τὰ μέγιστα συντελεῖ πρὸς ἐπίτευξιν σπουδαίων σκοπῶν· μία μόνη ὥρα καθ' ἑκάστην ἀφαιρουμένη ἐξ ἀσκόπων ἀσχολιῶν ἀρκεῖ, ὅπως κατασταθῇ πᾶς ἄνθρωπος κοινῆς διανοίας κάτοχος ἐπιστήμης τινός, ἐπίσης ἀρκεῖ, ὅπως μεταβάλῃ ἐντὸς δέκα ἐτῶν ἀμαθῆ ἄνθρωπον εἰς πεπαιδευμένον. Δὲν πρέπει νὰ παρέλθῃ ἄκαρπος ὁ πολύτιμος χρόνος, οἱ δὲ καρποί του εἶναι ἡ αὔξησις τῶν γνώσεων, ἡ καλλιέργεια ἐναρέτου τινὸς ἀρχῆς καὶ ἡ ἐνίσχυσις καλῶν ἕξεων. Ὁ ἰατρὸς Μάσων Γοὺδ μετέφρασε τὸν Λουκρήτιον μεταβαίνων ἐφ' ἁμάξης εἰς τοὺς ἀσθενεῖς του. Ὁ Δόκτωρ Δάρβιν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον συνέγραψε τὰ πλεῖστα ἔργα, μεταβαίνων εἰς τοὺς κατοικοῦντας τὴν ἐξοχὴν πελάτας του καὶ γράφων τὰς σκέψεις ἐπὶ τεμαχίου χάρτου, ὅπερ ἔφερε πάντοτε μεθ' ἑαυτοῦ. Ὁ Βύρνεϋ ἔμαθε τὴν γαλλικὴν καὶ τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν μεταβαίνων ἔφιππος πρὸς παράδοσιν τῶν μαθημάτων, ὅτε ἐχρημάτισε μουσικοδιδάσκαλος. Ὁ Κὶρκ Οὐάϊτ ἔμαθε τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν κατὰ τὴν ὥραν τοῦ ἀπὸ τῆς οἰκίας εἰς τὸ γραφεῖον καθημερινοῦ περιπάτου· προσωπικῶς δὲ γνωρίζομεν ἄνδρα ὑψηλὴν κατέχοντα θέσιν, ὅστις ἔμαθε τὴν λατινικὴν καὶ τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν τρέχων εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Μαγχεστρίας ὡς μεσίτης.

Ὁ Δαγεσσώ, μέγας σφραγιδοφύλαξ τῆς Γαλλίας, συνέγραψε σοφὸν καὶ ὀγκώδες βιβλίον, χρησιμοποιῶν τὰς ὀλίγας στιγμάς, αἵτινες παρέρχονται μετὰ τὴν εἰδοποίησιν ὅτι τὸ γεῦμα εἶναι ἕτοιμον καὶ πρὶν συναθροισθῶσι πάντες οἱ συνδαιτυμόνες, κυρία Γενλὶς συνέγραφέ τινας τῶν τερπνῶν διηγήσεών της περιμένουσα τὴν ἡγεμονίδα, ἣν ἐδίδασκε καθ' ἑκάστην. Ὁ Μπούρριτ κατώρθωσε νὰ μάθῃ δεκαοκτὼ ἀρχαίας καὶ νέας γλῶσσας καὶ εἰκοσιδύο εὐρωπαϊκὰς διαλέκτους, ἐνῷ εἰργάζετο ὡς σιδηρουργός, ἠρνεῖτο δὲ τὴν δύναμιν τῆς εὐφυΐας καὶ ἀπέδιδε τὰς προόδους του εἰς τὴν καλὴν χρῆσιν τῶν μεταξὺ ὡρισμένων ἀσχολιῶν διεσπαρμένων στιγμῶν.

Ὁποία σοβαρὰ καὶ βαθεῖα συμβουλὴ πρὸς νέους ὑπάρχει ἐγγεγραμμένη ἐπὶ τοῦ ὡρολογίου τοῦ ἐν Ὀξωνίᾳ σχολείου· «Perunt et imputantur» ἤτοι «ἀπόλλυνται αἱ ὧραι καὶ εἴμεθα ὑπεύθυνοι δι' αὐτάς!» Ὁ χρόνος εἶναι τὸ μόνον μικρὸν τεμάχιον τῆς αἰωνιότητος, ὅπερ ἀνήκει ἡμῖν καί, ὡς καὶ ἡ ζωή, ἀνεπιστρεπτὶ

παρέρχεται. «Ἡ τοῦ πλούτου σπατάλη», λέγει ὁ Ἰάκσων, «δύναται νὰ διορθωθῇ διὰ τῆς μελλούσης φειδοῦς, ἀλλὰ τίς δύναται νὰ εἴπῃ: «θέλω ἀναπληρώσει τὴν σημερινὴν ἀπώλειαν χρόνου λαμβάνων ἐκ τῆς αὐριανῆς ἡμέρας!» Ὁ Μελάγχθων ἐσημείου τὸν ἀπολεσθέντα χρόνον, ὅπως ἐνθυμηθῇ καὶ μὴ ἐμπέσῃ εἰς τὸ αὐτὸ ἁμάρτημα. Ἰταλός τις σοφὸς ἔθεσεν ἐπιγραφὴν ἐπὶ τῆς θύρας του λέγουσαν ὅτι: οἱ μένοντες ὑπὲρ τὰς ὀλίγας στιγμὰς παρ' αὐτῷ ὀφείλουσι νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὰς ἐργασίας του. Οἱ μεγάλοι ἐργάται θεωροῦσι τὸν χρόνον ὡς κτῆμα, ἐξ οὗ δύνανται νὰ ἐξάγωσι θησαυρόν, τοῖς ἀπογόνοις μεταδιδόμενον ἐν σχήματι λαμπρῶν σκέψεων καὶ πράξεων. Ἀπίστευτοι φαίνονται ἐνίοτε οἱ πρὸς ἐπίτευξιν σκοποῦ τινος καταβαλλόμενοι ὑπό τινων κόποι, ἀλλ' οἱ κόποι ἐκεῖνοί εἰσιν ὅροι ἐπιτυχίας. Ὁ Ἄδδισων συνήθροισε μεγίστην ποσότητα ὕλης πρὶν ἀρχίσῃ τὴν δημοσίευσιν τοῦ περιβοήτου συγγράμματός του «Θεατοῦ» (Spectator). Ὁ Νεύτων δεκαπεντάκις ἔγραψε τὴν «Χρονολογίαν» του καὶ ὁ Γίββων ἐννεάκις τὰ «Ἀπομνημονεύματα». Ὁ Χὰλλ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐμελέτα δεκαὲξ ὥρας τὴν ἡμέραν καί, ὅτε ἐκουράζετο σπουδάζων νομικά, ἀνεπαύετο διὰ τῆς μελέτης τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν μαθηματικῶν. Ὁ Χούμ, συγγράφων τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἀγγλίας, εἰργάζετο δεκατρεῖς ὥρας καθ' ἑκάστην. Ὁ δὲ Μοντεσκιὲ ὁμιλῶν περί τινος πονήματός του, ἔλεγε πρὸς φίλον· «ὀλίγων μόνον ὡρῶν δεῖται ἡ ἀνάγνωσις αὐτοῦ, ἀλλὰ σὲ βεβαιῶ ὅτι τοσοῦτον ἐκοπίασα, ἵνα τὸ συγγράψω, ὥστε ἐλευκάνθη ἡ κόμη μου».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ϛ'

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΑΙ

Τὸ ἀριστεύειν εἰς τὰς ὡραίας τέχνας, ὡς καὶ εἰς οἱονδήποτε ἔργον, διὰ κόπων καὶ ἐργασίας μόνον κατορθοῦται. Οὐδόλως δύναται ἡ τύχη νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν καλὴν ἐκτέλεσιν ὡραίας εἰκόνος ἢ θαυμασίου ἀγάλματος, διότι ἑκάστη τοῦ καλλιτέχνου ἐπιτυχὴς προσθήκη εἰς τὸ ἔργον εἶναι ἀποτέλεσμα ἀδιακόπου σπουδῆς, ὑπὸ τῆς εὐφυΐας διευθυνομένης. Τοιαύτην πίστιν εἶχεν ὁ σὶρ Ἰωσίας Ῥεῦνολδς, εἰς τὴν δύναμιν τῆς ἐπιμελείας, ὥστε ἐνόμιζε δυνατὸν νὰ ἀπολαύσῃ ὁ τυχὼν δι' ἐπιμόνου ἐργασίας τῆς καλλιτεχνικῆς ἐπι-

τυχίας, ἣν ὀνομάζομεν ἡμεῖς εὐφυΐαν, φιλοκαλίαν ἢ θεῖον δῶρον προσέτι ἔλεγεν. «Ὁ θέλων νὰ ἀριστεύσῃ εἰς τὴν ζωγραφικὴν ἢ εἰς οἱανδήποτε ἄλλην τέχνην πρέπει νὰ ἀφιερώσῃ ἅπασαν τὴν διανοητικὴν δύναμιν αὐτοῦ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς τέχνης ἐκείνης καὶ οὐδὲν ἄλλο νὰ σκέπτηται ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἑσπέρας· πρέπει δὲ νὰ ἐξακολουθῇ τὴν ἐργασίαν, εἴτε εἶναι εὐδιάθετος ἢ μὴ ἡμέραν καὶ νύκτα, διότι οἱ νομίζοντες εὔκολον τὴν ἐπιτυχίαν μεγάλως ἀπατῶνται καὶ θὰ ἴδωσιν ὁπόσους κόπους ἀπαιτεῖ».

Πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ ἐπιμέλεια, καίτοι ἀναγκαιοτάτη πρὸς πλήρη ἐπιτυχίαν, δὲν εἶνε τὸ πᾶν, καὶ ὅτι ἡ ἐργασία ἄνευ εὐφυΐας ἀδυνατεῖ νὰ μορφώσῃ ἀληθῆ καλλιτέχνην. Ἡ εὐφυΐα εἶναι δῶρον τῆς φύσεως, ὅπερ καρποφορεῖ διὰ τῆς αὐτοπαιδεύσεως, ἡ δὲ ἐκπαίδευσις ἐκείνη μεγάλως ὑπερέχει τῆς ἐν τοῖς σχολείοις λαμβανομένης ἀνατροφῆς.

Πολλοὶ ἐκ τῶν ἐνδοξοτάτων καλλιτεχνῶν ἠναγκάσθησαν γενναίως νὰ παλαίσωσι κατὰ τῆς πενίας καὶ τῶν διαφόρων τοῦ βίου δυσχερειῶν πρὶν ἀποκτήσωσι φήμην· μεταξὺ τούτων διαπρέπουσι τὰ ὀνόματα τοῦ ζυμαροποιοῦ Κλαυδίου Λορραίνου, τοῦ βαφέως Τιντορέττου, τῶν δύο Καραβάζη, ἐξ ὧν ὁ εἷς ἦτο κτίστης, ἐργαζόμενος ἐν τῷ Βατικανῷ, καὶ ὁ ἕτερος παρασκευαστὴς χρωμάτων, τοῦ λησταῦ Σολβατὼρ Ῥόζα, τοῦ χωρικοῦ Γιόττο, τοῦ ἐπαίτου Καβεδόνε, τοῦ λιθοξόου Κανώβα, τῶν Ὄπη, Ἰάκσων, Λώρενς, Τόρνερ καὶ Φλάξμαν. Ἅπαντες οὗτοι καὶ πολλοὶ ἄλλοι γνωστοὶ τεχνῖται ἠρίστευσαν, καίτοι ἔχοντες τὴν τύχην ἐναντίαν διὰ δραστηρίας ἐπιμελείας καὶ σπουδῆς. Τινες ἐξ αὐτῶν ἀπέκτησαν καὶ πλοῦτον, ἂν καὶ οὐδόλως εἰργάζοντο πρὸς κερδοσκοπίαν· διότι βεβαίως ἡ ἁπλῆ λατρεία τοῦ χρυσοῦ δὲν ἀρκεῖ, ὅπως ἐνθαρρύνῃ τὸν τεχνίτην κατὰ τῶν δεινῶν δοκιμασιῶν· ἡ ἐσωτερικὴ τέρψις καὶ ὥθησις ἱκανῶς ἀνταμείβει τὸν ἐργάτην καὶ ὁ πλοῦτος ἐκ περισσοῦ ἔρχεται. Πολλοὶ εὐγενεῖς τεχνῖται ἀπέδειξαν τὴν ἀλήθειαν ταύτην θυσιάζοντες τὴν δημοτικότητα ὑπὲρ τῆς ἐλευθέρας ἐξασκήσεως τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς τέχνης αὐτῶν. Ὁ Μιχὴλ Ἄγγελος ἐρωτηθεὶς τί φρονεῖ περὶ ζωγράφου τινός, κοπιάσαντος μόνον πρὸς κερδοσκοπίαν, ἀπήντησε. «Φρονῶ ὅτι ἐφ' ὅσον μεριμνᾷ τοσοῦτον περὶ πλούτου, οὐδὲν ἄξιον λόγου δύναται νὰ πράξῃ».

Ὁ Μιχὴλ Ἄγγελος, ὡς καὶ ὁ Ρεϋνολδς, μεγάλην πίστιν εἶχεν εἰς τὴν παντοδυναμίαν τῆς ἐργασίας καὶ ἐφρόνει ὅτι πᾶν ἰδανικὸν τῆς φαντασίας ἐπινόημα δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ ἐπὶ

μαρμάρου, ἐὰν ἡ χεὶρ καλῶς προητοιμάσθη. Ἦτο ὁ ἴδιος ἀκάματος ἐργάτης καὶ ἀπέδιδε τῇ λιτότητι τοῦ βίου του τὴν δύναμιν τοῦ ἐργάζεσθαι περισσότερον παντὸς ἄλλου. Ὀλίγος ἄρτος καὶ οἶνος ἦτο ἡ μόνη τροφὴ αὐτοῦ, ἐνῷ εἰργάζετο, καὶ πολλάκις ἐξηγείρετο κατὰ τὸ διάστημα τῆς νυκτός, ὅπως ἐπαναλάβῃ τὴν ἐργασίαν· συνείθιζε δὲ τότε νὰ δένῃ πρὸς εὐκολίαν τὸ μόνον κηρίον, δι' οὗ ἐφωτίζετο, ἐπὶ τοῦ χαρτίνου πίλου, ὃν ἐφόρει. Πολλάκις τοσοῦτον ἀπέκαμνεν ἐργαζόμενος, ὥστε δὲν εἶχε δύναμιν νὰ ἐκδυθῇ καὶ ἐρρίπτετο ἐπ' ὀλίγον ἐνδεδυμένος ἐπὶ τῆς κλίνης του. Εἶχεν ἔμβλημα γέροντα ἐφ' ἁμάξης, ἔχοντα ἐνώπιόν του κλεψύδραν καὶ τὸ ῥητὸν «Ancora imparo !» (Ἀκόμη μανθάνω !)

Ἐπίσης δραστηρίως εἰργάζετο καὶ ὁ Τιτιανός, ὅστις ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη εἰργάσθη εἰς τὸ περιβόητον «Μαρτύριον τοῦ Ἁγίου Πέτρου» καὶ ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη εἰς τὸν «Μυστικὸν Δεῖπνον». Γράφων τῷ Καρόλῳ Ε' ἔλεγε· «Πέμπω τῇ Ὑμετέρᾳ Μεγαλειότητι τὸν *Μυστικὸν Δεῖπνον*, εἰς τὸν ὁποῖον εἰργάσθην ἀδιακόπως ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη». Ὀλίγοι ἐννοοῦσιν ὁπόσην ὑπομονὴν καὶ ἐπιμέλειαν ἀπαιτεῖ ἡ πραγματοποίησις μεγάλου τινὸς ἔργου, διότι ἡ ἐκτέλεσις αὐτοῦ φαίνεται εὔκολος τοῖς ἀγνοοῦσιν διὰ πόσων κόπων διῆλθεν ὁ τεχνίτης πρὶν ἀποκτήσῃ τὴν εὐκολίαν. «Πῶς!» ἔλεγεν εὐγενὴς Ἐνετὸς πρὸς γλύπτην," ζητεῖς πεντήκοντα φλωριὰ ἀντὶ προτομῆς, ἣν κατεσκεύασας ἐντὸς δέκα ἡμερῶν !» «Λησμονεῖτε, ἀπήντησεν ὁ γλύπτης, ὅτι τριάκοντα ἔτη εἰργάσθην, ὅπως μάθω νὰ κατασκευάσω τοιαύτην προτομὴν ἐντὸς δέκα ἡμερῶν;» Ὁ Δομενεκῖνος εἶπε πρός τινα ἀνυπομονοῦντα διὰ τὴν βραδύτητα, ἣν ἔφερεν εἰς τὴν ἐργασίαν εἰκόνος τινός, «ἀλλ' ἀδιακόπως ἐργάζομαι εἰς αὐτὴν ἐν τῷ νῷ μου! » Τεσσαράκοντα διαφόρους ἰχνογραφίας τῆς λαμπρᾶς εἰκόνος τοῦ Ῥόσεστερ ἐποίησεν ὁ σὶρ Αὔγουστος Κάλκοτ καὶ χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἀπόδειξις αὕτη τῆς ἐπιμελείας τοῦ διασήμου ζωγράφου. Ἡ ἀδιάκοπος ἐπανάληψις καὶ δοκιμασία ἐξασφαλίζει βεβαίως τὴν ἐπιτυχίαν οἱουδήποτε ἔργου.

Ἀνωφελὴς εἶναι ἡ εὐγένεια τῆς φύσεως, ὅταν ἡ εὐφυΐα δὲν καλλιεργῆται δραστηρίως· πολλοὶ τεχνῖται πρόωροι ἦσαν, ἀλλ' ἡ πρωϊμότης αὐτῶν ἔμεινεν ἄκαρπος ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως ἐπιμελείας. Ὁ Οὔεστ, ἑπταέτης ὤν, τοσοῦτον ἐγοητεύθη ὑπὸ τῆς ὡραιότητος τῆς κοιμωμένης ἀδελφῆς του, ὥστε πάραυτα ἔφερε χρωστῆρας καὶ ἀπεικόνισε τὸ παιδίον φανερώσας οὕτω τὴν καλλιτεχνικὴν κλίσιν αὐτοῦ. Ἠδύνατο νὰ γίνῃ διάσημος ζωγράφος, ἀλλ' ἐ-

βλάφθη ἐκ τῆς προώρου ἐπιτυχίας· ἡ ὑπόληψίς του, καίτοι καλή, δὲν ἐβασίσθη ἐπὶ κόπων, δυσχερειῶν καὶ πολυετοῦς μελέτης καὶ ἑπομένως ὑπῆρξεν ἐφήμερος.

Ὁ Ῥεῦνολδς πολλάκις ἐτιμωρήθη, ἐνῷ ἦτο παιδίον, διότι ἠμέλει τὰ μαθήματά του χάριν τῆς ζωγραφικῆς, εἰς ἣν ἀφιερώθη παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ πατρός του. Ὁ Γαίνσπορω, δωδεκαέτης μόλις ὢν ἀπέκτησε φήμην καλλιτέχνου· ἦτο ἐπιμελὴς ἐργάτης, ἀκριβὴς παρατηρητὴς καὶ οὐδὲν σκηνογραφικὸν θέαμα διέφευγέ ποτε τὴν προσοχήν του. Ὁ δὲ Ἐδουάρδος Μπὶρδ ἐζωγράφει διαφόρους εἰκόνας ἐπὶ τῶν τοίχων τῆς οἰκίας, ὅτε ἦτο τεσσάρων ἐτῶν παιδίον· ὁ πατήρ του, θέλων νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς καλλιτεχνικῆς διαθέσεως τοῦ Ἐδουάρδου, τὸν ἔστειλε παρὰ ζωγράφῳ τινὶ μορρίνων σκευῶν· βαθμηδὸν ἀνυψώθη ὁ Μπὶρδ ἐκ τῆς ταπεινῆς ταύτης θέσεως καὶ ἐγένετο μέλος τῆς βασιλικῆς ἀκαδημίας. Ὁ Χόγαρθ διεκρίνετο κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἐπὶ βραδυνοίᾳ καὶ ἀμελείᾳ εἰς τὰ μαθήματα, ἀλλὰ διεκρίνετο συγχρόνως μεταξὺ τῶν συμμαθητῶν διὰ τῶν ὡραίων κοσμημάτων, δι' ὧν ἐστόλιζε τὰ τετράδιά του. Εἰσῆλθεν ὡς ἐργάτης παρὰ ἀργυροχόῳ τινὶ καὶ ἠχαριστεῖτο ζωγραφίζων σχέδια ἀργυρῶν σκευῶν· ἔμαθε νὰ ἐγχαράττῃ στοιχεῖα καὶ ἐμβλήματα καὶ μετ' ὀλίγον ἔγινε χαλκογράφος. Προώδευσε βαθμηδὸν καὶ δι' ἐπιμόνου ἐργασίας μέχρις ὅτου ἐγένετο διάσημος ζωγράφος, οὗτινος τὰ ἔργα ἐκτιμῶνται κυρίως διὰ τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν τελειότητα, ἣν κατέβαλλεν εἰς τὴν παράστασιν τῶν χαρακτήρων, τῶν ἠθῶν καὶ οὕτως εἰπεῖν τῶν σκέψεων τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἔζη. Γενναίως ἠγωνίσθη κατὰ τῆς πενίας καὶ τῶν στερήσεων οὐδέποτε ὑπερβαίνων τὰ μέσα του εἰς τὰς δαπάνας καὶ μετὰ τὴν νίκην εὐχαρίστως ἐνεθυμεῖτο ὅτι διὰ τῆς καρτερίας, τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς ἐπιμελείας ἀπέκτησε λαμπρὰν φήμην καὶ εὐζωΐαν.

Ἡ ἀκάματος ἐργατικότης τοῦ Κλαυδίου Λορραίνου κατὰ μέγα μέρος συνετέλεσεν εἰς τὴν ἔνδοξον ἐπιτυχίαν αὐτοῦ. Ἐκ πτωχῶν γονέων γεννηθεὶς παῖς ἔτι ὢν ἤρχισεν ἐργαζόμενος ὡς ζυμαροποιός· μετ' ὀλίγον ὅμως, ἀπολέσας τοὺς γονεῖς, μετέβη ὡς βοηθὸς εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ ἀδελφοῦ του, ὅστις ἦτο τορνευτής. Ὁ Κλαύδιος ἀπέδειξεν εὐφυΐαν καὶ καλλιτεχνικὴν διάθεσιν καὶ ὁμότεχνός τις τοῦ ἀδελφοῦ του παρέλαβεν αὐτὸν εἰς Ἰταλίαν. Ἐν Ῥώμῃ εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ ἀγρογράφου Αὐγουστίνου Τάσση, ὅπου εἰργάσθη ἐπί τινα ἔτη· μετὰ ταῦτα περιῆλθε τὴν Ἰταλίαν, τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Γερμανίαν ἐργαζόμενος καὶ σπουδάζων, καὶ ὅτε ἐπα-

νῆλθεν εἰς Ῥώμην εἶχεν ἤδη ἀποκτήσει ὑπόληψιν. Ταχέως ἐγένοντο ἐπιζήτητα τὰ ἔργα αὐτοῦ καὶ ἡ φήμη του διεδόθη ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην· ἐν τούτοις οὐδὲ στιγμὴν ἔπαυσε σπουδάζων τὴν φύσιν καὶ ἀδιακόπως ἀντιγράφων δένδρα, φύλλα, ζῷα καὶ κτίρια, ἅτινα λεπτομερῶς ἐπεξειργάζετο καὶ ἐχρησιμοποίει κατόπιν εἰς τὰς μεγάλας εἰκόνας· ἐπίσης ἀκριβῶς παρετήρει τὸν οὐρανὸν καὶ τὰς μεταβολὰς αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου μέχρι τῆς δύσεως, ἀντιγράφων καὶ τὰ διερχόμενα νέφη. Οὕτως ἀπέκτησε βραδέως μέν, ἀλλ' ἀσφαλῶς θαυμαστὴν ἀκρίβειαν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων του καὶ δικαίως κατέχει τὴν πρώτην μεταξὺ τῶν ἀγρογράφων θέσιν·

Ὁμοίως ἐργατικὸν ὑπῆρξε τὸ στάδιον τοῦ Τοῦρνερ, τοῦ ἐπονομασθέντος «Ἄγγλου Κλαυδίου». Ὁ κουρεὺς πατήρ του ἐπεθύμει νὰ ἀκολουθήσῃ ὁ νέος τὸ πατρικὸν ἐπάγγελμα καὶ οὕτως ἐγένετο, μέχρις ὅτου φιλόκαλός τις πελάτης τοῦ κουρέως εἶδε τυχαίως ἰχνογραφίαν τινὰ τοῦ Τοῦρνερ καὶ τοσοῦτον ἐπέμεινε παρὰ τῷ πατρί, ὥστε οὗτος ἐνέδωκεν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ υἱοῦ του νὰ γίνῃ ζωγράφος. Πολλαὶ ὑπῆρξαν αἱ δυσχέρειαι τοῦ Τοῦρνερ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη, ἀλλ' εἶχεν εὐθυμίαν καὶ ἐπιμονήν· οὐδὲν ἔργον ἐνόμιζεν ἀνάξιον αὐτοῦ, καί, ἐνῷ διετηρεῖτο λαμπρύνων δι' εἰκονογραφιῶν διάφορα περιοδικὰ συγγράμματα. ἐπιμελῶς ἐσπούδαζεν. Μετὰ προσοχῆς ἐξετέλει ὅ,τι ἤρχιζε καὶ οὐδέποτε ἠμέλησε τὸ ἔργον του ἐπὶ προφάσει ὅτι κακῶς ἐπληρώνετο· ἕκαστον δὲ νέον ἔργον ἦτο κάλλιον τοῦ προηγουμένου. Ἡ ταχεῖα πρόοδος ἦτο συνέπεια τοιαύτης ἐπιμόνου ἐργασίας καὶ κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ῥοῦσκιν ἡ αὔξησις τῶν δυνάμεων καὶ τῆς εὐφυΐας τοῦ Τοῦρνερ ὑπῆρξεν ἀδιάκοπος καὶ τακτική, ὡς ἡ αὔξησις τοῦ φωτὸς κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου».

Ἡ κυρία συνήθως ἐπιθυμία πάντων τῶν νέων καλλιτεχνῶν εἶνε ἡ εἰς Ῥώμην, τὴν μητρόπολιν τῶν ὡραίων τεχνῶν, μετάβασις· ἀλλ' ἡ μετάβασις αὕτη ἀπαιτεῖ δαπάνας καὶ οἱ νέοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπορροῦσιν. Εἴπομεν ὅμως ὅτι διὰ τῆς θελήσεως νικῶνται αἱ δυσκολίαι καὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ μέσου κατορθοῦται καὶ ἡ εἰς Ῥώμην ὁδοιπορία· τοῦτο ἀπεδείχθη ὑπὸ νέου τινὸς Γάλλου ζωγράφου, ὀνομαζομένου Φραγκίσκου Περριέ, ὅστις τοσοῦτον ἐπεθύμησε νὰ ἴδῃ τὴν μεγαλόπολιν τῶν τεχνῶν, ὥστε ἐγένετο ὁδηγὸς τυφλοῦ ἐπαίτου καὶ μετ' αὐτοῦ μετέβη εἰς Ῥώμην. Ἐπεσκέφθη τὸ Βατικανόν, ἐσπούδασε καὶ ἐπὶ τέλους ἠρίστευσε. Τὴν αὐτὴν ἐπιμονὴν ἀνέδειξε καὶ ὁ Ἰάκωβος Καλλὸτ εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν πόλιν τῶν

Παπῶν· παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ πατρός του, ὅστις δὲν ἐπεθύμει νὰ γίνῃ ζωγράφος, ὁ Ἰάκωβος οὗτος ἐδραπέτευσε σκοπεύων νὰ μεταβῇ εἰς Ἰταλίαν, ἀλλὰ μὴ ἔχων τὰ ἀναγκαῖα μέσα ἠνώθη μετά τινων Ἀθιγγάνων συμμετασχὼν τοῦ πλανητικοῦ βίου καὶ τῆς τύχης αὐτῶν. Κατὰ τὴν περίεργον ἐκείνην ὁδοιπορίαν ἀπέκτησε βεβαίως ὁ Καλλὸτ τὴν θαυμαστὴν γνῶσιν τῶν ποικίλων τύπων, χαρακτήρων καὶ ἠθῶν, τὰ ὁποῖα παριστάνονται εἰς τὰ λαμπρὰ χαλκογραφήματα αὐτοῦ.

Ὅτε ἔφθασε τέλος ὁ Καλλὸτ εἰς Φλωρεντίαν, ἐπροστατεύθη ὑπὸ εὐγενοῦς τινος, ὅστις παρέσχεν αὐτῷ τὰ μέσα πρὸς σπουδὴν ἐντὸς τοῦ ἐργοστασίου διασήμου ζωγράφου· ἀλλ' ὁ νέος τὴν Ῥώμην ἐπεθύμει καὶ μετέβη ἐκεῖ. Ἐσχετίσθη μετὰ τῶν Πορίζι καὶ Θωμασίν, οἵτινες τὸν ἐνεθάρρυναν εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τῶν σπουδῶν, ἀλλὰ δυστυχῶς ἀπήντησε καὶ φίλον τῆς οἰκογενείας, ὅστις προσεπάθησε νὰ τὸν ἐπαναγάγῃ εἰς Γαλλίαν. Ἐκ νέου ἐδραπέτευσεν ὁ Καλλόt, ἀλλὰ συνελήφθη ἐν Τουρίνῳ ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του. Τέλος ὁ πατὴρ ἰδὼν ἀνωφελῆ τὴν ἀντίστασιν συγκατετέθη εἰς τὸ νὰ ἐξακολουθήσῃ ὁ Ἰάκωβος τὰς σπουδάς του ἐν Ῥώμῃ· μετέβη ὁ νέος ἐκεῖσε καὶ ἐπί τινα ἔτη ἐπιμελῶς εἰργάσθη σπουδάζων τὴν ἱχνογραφίαν. Ἡτοιμάζετο νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Γαλλίαν, ὅτε παρεκινήθη ὑπὸ τοῦ Κοσμᾶ Β' νὰ μείνῃ ἐν Φλωρεντίᾳ, ὅπου διῆλθεν ἔτη τινὰ ἀδιακόπως σπουδάζων μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ ἡγεμόνος· τότε δὲ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του Νανσύ, ὅπου ταχέως ἀπήλαυσε φήμης καὶ πλούτου. Μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Νανσύ κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους ὁ Ῥισχελιὲ παρήγγειλε τῷ Καλλὸt εἰκόνα παριστάνουσαν τὸ γεγονός, ἀλλ' ὁ καλλιτέχνης ἠρνήθη νὰ ζωγραφήσῃ ἔργον ἀναμιμνήσκον τὰ παθήματα τῆς πατρίδος του καὶ ὁ Ῥισχελιὲ ὀργισθεὶς ἔκλεισε τὸν Καλλὸt ἐντὸς εἱρκτῆς. Οὗτος ἀπήντησεν ἐκεῖ τοὺς παλαιοὺς Ἀθιγγάνους, οἵτινες εἶχον συνδράμει αὐτὸν κατὰ τὴν πρώτην εἰς Ῥώμην ὁδοιπορίαν. Ὅτε ἔμαθεν ὁ Λουδοβίκος ὁ ΙΓ' τὴν φυλάκισιν τοῦ περιφήμου τεχνίτου, οὐ μόνον διέταξε τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐφάνη πρόθυμος νὰ παραχωρήσῃ αὐτῷ οἱανδήποτε χάριν· ὁ Καλλὸt ἀμέσως ἐζήτησε τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἀθιγγάνων καὶ τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἄδειαν τοῦ ἐπαιτεῖν εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Παρισίων· Ἡ παράδοξος αἴτησις ἐγένετο δεκτὴ παρὰ τοῦ βασιλέως ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ εἰκονογραφήσῃ ὁ Καλλὸt τοὺς φίλους του, καὶ τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς περιέργου συλλογῆς εἰκόνων, γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν «Ἐπαιτῶν». Ὁ Λουδοβίκος

προσέφερε τῷ Καλλὸτ σύνταξιν 3000 ταλλήρων, ἐὰν ἤθελε νὰ διαμείνῃ ἐν Παρισίοις, ἀλλ' οὗτος προετίμησε τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Νανσύ, ὅπου εἰργάσθη μέχρι τῆς τελευτῆς του. Ἀφῆκε 1600 εἰκόνας, αἵτινες ἀποδεικνύουσι τὴν ἐργατικότητα τοῦ ἀνδρός· ὑπερηγάπα τὰ φανταστικὰ καὶ γελοιώδη ὑποκείμενα, ἅτινα μετὰ μεγίστης ἐπιτηδειότητος παρίστα· αἱ δὲ χαλκογραφίαι του διακρίνονται ἐπὶ λεπτοτάτῃ χάριτι καὶ θαυμασίᾳ τελειότητι.

Ῥωμαντικὸν καὶ πλῆρες ἐπεισοδίων ὑπῆρξε τὸ στάδιον τοῦ θαυμαστοῦ χρυσοχόου, ζωγράφου, γλύπτου, χαλκογράφου, μηχανικοῦ καὶ συγγραφέως Μπενβενοῦτο Σελλίνη. Παραδοξότατος φαίνεται ὁ βίος του, ὅπως περιγράφεται ἐν τῇ αὐτοβιογραφίᾳ του. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἰωάννης Σελλίνης ἦτο μουσικὸς τοῦ Λαυρεντίου τῶν Μεδίκων ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ ἡ μεγίστη ἐπιθυμία του ἦτο νὰ γίνῃ ὁ Μπενβενοῦτος διακεκριμένος αὐλητής. Ἀλλ' ἀπολέσας τὴν θέσιν ὁ Ἰωάννης ἠναγκάσθη νὰ διδάξῃ τέχνην τινὰ εἰς τὸν υἱόν του καὶ τὸν ἔστειλε παρὰ χρυσοχόῳ· ὁ νέος, ἔχων κλίσιν πρὸς τὴν ζωγραφικὴν καὶ τὰς ὡραίας τέχνας, ταχέως προώδευσε καὶ διεκρίθη ὡς ἄριστος καὶ φιλόκαλος τεχνίτης· ἔτυχεν ὅμως νὰ λάβῃ μέρος εἰς ἔριδά τινα, διὸ ἐξωρίσθη ἐπὶ ἓξ μῆνας καὶ μετέβη εἰς Σιέννην, ὅπου ἐξηκολούθησε μετερχόμενος τὸ ἐπάγγελμά του. Ἐπειδὴ ἐπέμεινεν ὁ πατήρ του νὰ μάθῃ τὴν ἐπὶ τοῦ αὐλοῦ μουσικήν, ἐγυμνάζετο ἐπιμελῶς καίτοι ἔχων ἀπέχθειαν πρὸς τὸ ὄργανον. Ἐτέρπετο μόνον θαυμάζων τὰ ἀριστουργήματα τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς γλυπτικῆς καὶ ἐπανελθὼν εἰς Φλωρεντίαν ἀδιακόπως ἐσπούδαζε τὰ ἔργα τοῦ Λεονάρδου δὰ Βίντσι καὶ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου, μετέβη δὲ καὶ εἰς Ῥώμην, ὅπως τελειοποιηθῇ εἰς τὰ τῆς τέχνης του. Καὶ πραγματικῶς ἐπανῆλθεν εἰς Φλωρεντίαν ἀπολαύων ἤδη μεγάλην ὑπόληψιν ἀρίστου χρυσοχόου. Δυστυχῶς εἰς ἄκρον ὀξύθυμος ὢν ἐνέπιπτεν εἰς παρανομίας καὶ ἠναγκάζετο πολλάκις νὰ φεύγῃ, ὅπως σώσῃ τὴν ζωήν του· κατὰ τοιαύτην τινὰ ποτε περίστασιν ἀπέδρα καὶ κατέφυγεν εἰς Ῥώμην.

Κατὰ τὴν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ δευτέραν διαμονήν του μεγάλης προστασίας ἔτυχεν ὁ Σελλίνης παρὰ τοῦ Πάπα, ὅστις παρέλαβεν αὐτὸν ὡς ἰδιαίτερον χρυσοχόον καὶ μουσικόν. Ὠφελήθη τῆς ἐκεῖ διαμονῆς, ὅπως σπουδάσῃ τὰ ἔργα τῶν διδασκάλων καὶ προοδεύσῃ εἰς τὴν τέχνην του. Ἐσχεδίαζε καὶ κατεσκεύαζε παντοειδῆ ἔργα χρυσᾶ, ἀργυρᾶ καὶ χάλκινα, συνέδεε πολυτίμους λίθους, ἐνεχάραττε σφραγῖδας καὶ ἐζωγράφει δι' ἐγκαύστου εἰς τρόπον ὑπερβαί-

νοντα κατὰ πολὺ τὰ ἔργα τῶν ἄλλων τεχνιτῶν. Ὁσάκις ἤκουεν ὅτι διεκρίθη συνάδελφός του κατά τι εἶδος, πάραυτα ἀπεφάσιζε νὰ ὑπερτερήσῃ ἐκεῖνον καὶ οὕτως ἀπέκτησε γενικὴν καὶ βαθεῖαν τῆς τέχνης του γνῶσιν καὶ πραγματικῶς ἠρίστευσε.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐργαζόμενος οὐδὲν θαυμαστὸν ἐὰν ὁ Σελλίνης ἐπέτυχεν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις καὶ τοσαῦτα ἔργα ἐποίησεν· ἦτο ἐργατικώτατος καὶ ἀδιακόπως εὑρίσκετο εἰς κίνησιν. Πότε μὲν εὑρίσκομεν αὐτὸν ἐν Φλωρεντίᾳ, πότε δὲ ἐν Ῥώμῃ, μετὰ ταῦτα ἐν Μαντούῃ, ἐν Νεαπόλει, Ἐνετίᾳ καὶ Παρισίοις, ἔφιππον πάντοτε ὁδοιποροῦντα· μὴ δυνάμενος ἐξ αἰτίας τούτου νὰ μεταφέρῃ πολλὰ σκεύη κατεσκεύαζεν ὁ ἴδιος, ὅπου μετέβαινε τὰ ἀναγκαῖα ἐργαλεῖα. Οὐ μόνον ἐσχεδίαζε τὰ ἔργα του, ἀλλ' ἰδίαις χερσὶ κατεσκεύαζε καὶ τὸ ἐλάχιστον ἐξ αὐτῶν καὶ ἡ ἐκτέλεσις ἦτο τοσοῦτον ἐντελής, ὥστε ἤθελεν εἶναι ἀδύνατον νὰ σχεδιασθῶσιν ὑπ' αὐτοῦ καὶ νὰ ἐκτελεσθῶσιν ὑφ' ἑτέρου ἐργάτου. Εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Μπενβενούτου τὸ ἐλάχιστον ἀντικείμενον, σφραγίς, δακτυλίδιον, κομβίον ἢ περονίς, ἐγίνετο καλλιτεχνικὸν ἔργον. Διεκρίνετο ὁ Σελλίνης καὶ ἐπὶ ἐπιδεξιότητι τῶν χειρῶν, ὡς ἀποδεικνύει τὸ ἑξῆς ἐπεισόδιον. Χειρουργός τις ἦλθέ ποτε εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ περιφήμου χρυσοχόου Ῥαφαέλλο δὲλ Μόρο, ὅπως ποιήσῃ ἐγχείρησίν τινα καὶ ἡτοίμασε τὰ ἐργαλεῖά του· ἐπειδὴ δὲ ταῦτα ἐφάνησαν χονδροειδέστατα τῷ Σελλίνῃ (καὶ πράγματι τοιαῦτα ἦσαν τὰ χειρουργικὰ ἐργαλεῖα κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν), παρεκάλεσε τὸν χειρουργὸν νὰ περιμένῃ ὀλίγον, οὗτος δὲ ἔτρεξεν εἰς τὸ ἐργαστήριόν του καὶ ἔφερε τεμάχιον λεπτοῦ χάλυβος, ὅπερ μετέβαλεν ἐνώπιον πάντων εἰς ἀρίστην μάχαιραν, δι' ἧς ἐγένετο ἡ ἐγχείρησις.

Τὰ γνωστότερα ἀγάλματα τοῦ Σελλίνη εἰσὶν ὁ Ζεύς, ἀργυροῦν ἄγαλμα ποιηθὲν ἐν Παρισίοις διὰ τὸν Φραγκίσκον Α', καὶ ὁ χάλκινος Περσεὺς ἐν Φλωρεντίᾳ γενόμενος διὰ τὸν μέγαν δοῦκα Κοσμᾶν. Ἐποίησε δὲ καὶ ἐκ μαρμάρου ἀγάλματα τοῦ Ἀπόλλωνος, τοῦ Ὑακίνθου, τοῦ Ναρκίσσου καὶ τοῦ Ποσειδῶνος. Ἀλλὰ τὰ ἀξιοπαρατήρητα συμβάντα τῆς χύσεως τοῦ Περσέως ἀποδεικνύουσι τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν ἰσχυρὰν θέλησιν τοῦ ἀνδρός. Ὁ μέγας δοὺξ ἰδὼν τὸ ἐκ κηροῦ πρόπλασμα τοῦ ἀγάλματος ἐξέφρασε τὴν γνώμην ὅτι ἡ ἐκ χαλκοῦ χύσις αὐτοῦ ἤθελεν εἶναι ἀδύνατος, καὶ ὁ Σελλίνης φιλοτιμηθεὶς ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸ ἔργον καὶ νὰ ἐπιτύχῃ. Ἐποίησε κατὰ πρῶτον ἐκ τοῦ πηλοῦ πρόπλασμα καὶ μετὰ τὴν ὄπτησιν ἐκάλυψεν αὐτὸ διὰ κηροῦ, ἐν ἐπεξειργάσθη προσεκτι-

κῶς· τότε ἔθηκεν ἐπὶ τοῦ κηροῦ δεύτερον στρῶμα πηλοῦ καὶ ἐκ νέου ἔβαλε τὸ ἄγαλμα ἐντὸς καμίνου, ὅπου ἐτάκη ὁ κηρὸς ἀφήσας θέσιν μεταξὺ τῶν δύο ἐκ πηλοῦ προπλασμάτων διὰ τὴν χύσιν τοῦ μετάλλου. Πρὸς εὐκολίαν ἐτέθη τὸ πρόπλασμα ἐντὸς λάκκου ἐσκαμμένου εὐθὺς ὑπὸ τὴν κάμινον, ὥστε τὸ ῥευστὸν μέταλλον ἠδύνατο νὰ ῥέῃ διὰ σωλήνων εἰς τὴν μήτραν. Ὁ Σελλίνης εἶχεν ἑτοιμάσει προμήθειαν ξύλων, ἡ κάμινος ἦτο πλήρης τεμαχίων χαλκοῦ καὶ τὸ πῦρ ἀνήφθη. Ἀλλὰ τὰ ξύλα ἦσαν ῥητινώδη καὶ τοσοῦτον δυνατὴ φλὸξ παρήχθη, ὥστε τὸ ἐργαστήριον ἐκινδύνευσεν, ἐκάη δὲ καὶ μέρος τῆς στέγης, ἐνῷ δυνατὸς ὑετὸς καὶ σφοδρὸς ἄνεμος ἐκώλυον τὴν θέρμανσιν τῆς καμίνου καὶ τὴν τῆξιν τοῦ μετάλλου. Ἐπὶ ὥρας εἰργάσθη ὁ Σελλίνης ἀδιακόπως προσθέτων ξύλα, μέχρις οὗ ἀπώλεσε τὰς δυνάμεις καὶ ἐφοβήθη ὅτι θέλει ἀποθάνει· ἠναγκάσθη νὰ ἀφήσῃ τὸ ἔργον εἰς τοὺς βοηθούς. Αἴφνης εἰσέρχεται ἀπηλπισμένος ἐντὸς τοῦ δωματίου εἷς τῶν ἐργατῶν κράζων ὅτι «τὸ ἔργον τοῦ δυστυχοῦς Μπενβενούτου κατεστράφη!» Ταῦτα ἀκούσας ἐγείρεται ὁ Σελλίνης, τρέχει εἰς τὸ ἐργαστήριον καὶ βλέπει ὅτι ἕνεκα ἐλλείψεως ἱκανῆς θερμότητος τὸ μέταλλον στερεοῦται. Δανείζεται τότε παρὰ γείτονος στεγνὰ δρύϊνα ξύλα, δι' ὧν ζωογονεῖ τὸ πῦρ καὶ μετ' ὀλίγον τὸ μέταλλον τήκεται. Ἀλλ' ὁ ἄνεμος καὶ ὁ ὑετὸς ἐξακολουθοῦσι καὶ ὁ Σελλίνης μόλις προφυλάττεται ὑπὸ καινοφανῆ τινα στέγην ἐκ τραπεζῶν καὶ ταπήτων συγκειμένην, ὑφ' ἣν ἐξακολουθεῖ προσθέτων ξύλα καὶ χαλκὸν καὶ μιγνύων διὰ σιδηρῶν ῥαβδῶν μέχρι τῆς ἐντελοῦς τήξεως τοῦ μετάλλου. Αἴφνης φοβερὸς κρότος ἀκούεται καὶ ἀστραπὴ θαμβώνει τοὺς ἐργάτας· διερράγη ἡ κάμινος καὶ τὸ μέταλλον ἐκρέει, ἀλλ' ἐκρέει βραδέως καὶ τὸ ἔργον κινδυνεύει· ὁ Σελλίνης ἐκτὸς ἑαυτοῦ γενόμενος ἐνθυμεῖται τὰ διακόσια τοῦ μαγειρείου σκεύη, τὰ ἁρπάζει καὶ τὰ ῥίπτει ἐντὸς τῆς καμίνου. Τέλος ῥέει ἀφθόνως τὸ μῖγμα καὶ τὸ θαυμάσιον τοῦ Περσέως ἄγαλμα καθίστησιν ἔνδοξον διὰ παντὸς τὸ ὄνομα τοῦ τεχνίτου.

Ὁ θεῖος ἐνθουσιασμὸς τοῦ Σελλίνη, θυσιάζοντος τὰ μαγειρικὰ σκεύη, ὁμοιάζει τῷ τοῦ Παλισσύ, καταστρέφοντος τὰ ἔπιπλα καὶ τὴν οἰκίαν χάριν τῶν πηλίνων αὐτοῦ ἀγγείων. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὑπὲρ τῆς τέχνης ἐνθουσιασμοῦ οὐδεμίαν ὁμοιότητα παρέχουσιν οἱ χαρακτῆρες τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν. Ἀναμφισβήτητος ὅμως εἶναι ἡ εὐφυΐα καὶ ἡ ἐπιδεξιότης τοῦ Σελλίνη.

Κατὰ πολὺ ἡσυχώτερον ὑπῆρξε τὸ στάδιον τοῦ Νικολάου Πουσ-

σίν, τοῦ διακριθέντος διὰ τῶν ὑψηλῶν φρονημάτων αὐτοῦ, τῆς λαμπρᾶς διανοίας, τῆς εὐθύτητος τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς εὐγενοῦς ἁπλότητος. Ἐγεννήθη πλησίον τοῦ Ῥουὰν ἐν χωρίῳ, ὅπου ὁ πατήρ του ἦτο δημοδιδάσκαλος· ἔλαβε μικρὰν μάθησιν, ἀλλ' ὀλίγην εἶχε κλίσιν εἰς τὰ γράμματα καὶ προετίμα νὰ κοσμῇ τὰ βιβλία του δι' ἰχνογραφιῶν· τοῦτο ἰδὼν φίλος τις ζωγράφος συνεβούλευσε τοὺς γονεῖς του νὰ μὴ καταπολεμήσωσι τὴν φυσικὴν τοῦ παιδὸς κλίσιν καὶ προσηνέχθη ὁ ἴδιος ὡς διδάσκαλος. Ὁ Πουσσὶν τοσοῦτον προώδευσεν, ὥστε μετ' οὐ πολὺ οὐδὲν ἠδύνατο πλέον νὰ μάθῃ παρὰ τοῦ ζωγράφου καὶ δεκαοκταέτης γενόμενος ἀνεχώρησεν εἰς Παρισίους πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν σπουδῶν του. Ἐκεῖ ἐγνώρισε νέον καλλιτεχνικὸν κόσμον, ἐξεγείραντα τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν φιλοτιμίαν αὐτοῦ· ἐπιμελῶς εἰργάσθη ὑπὸ διαφόρους διδασκάλους ἐπί τινα χρόνον καὶ εἶτα ἀπεφάσισε νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Ῥώμην· ἀνεχώρησεν, ἀλλὰ μέχρι Φλωρεντίας μόνον φθάσας ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Παρισίους· δευτέρα ἀπόπειρα ἔτι ὀλιγώτερον ἐπέτυχε, διότι μόνον μέχρι Λουγδούνου μετέβη. Ἀλλ' ὅμως ἐπιμελῶς ὠφελεῖτο πασῶν τῶν εὐκαιριῶν πρὸς σπουδήν, ἐργασίαν καὶ αὔξησιν τῶν γνώσεών του. Δώδεκα ἔτη διῆλθον, κατὰ τὰ ὁποῖα ὁ Πουσσὶν πολλὰς ἀποτυχίας, στερήσεις καὶ κόπους ὑπέστη μετὰ θάρρους καὶ ὑπομονῆς· κατώρθωσε τέλος νὰ μεταβῇ εἰς Ῥώμην, ὅπου προσεκτικῶς ἐσπούδασε τὰς εἰκόνας καὶ τὰ ἀγάλματα τῶν μεγάλων καλλιτεχνῶν. Ἐπί τινα χρόνον ἔζησε μετὰ τοῦ γλύπτου Δοκενουᾶ, ἐπίσης ἐνδεοῦς ὄντος, καὶ μετέσχε τῆς ἐργασίας ἐκείνου. Ἐσπούδαζε συγχρόνως τὴν ἀνατομικήν, ἀντέγραφεν ἐκ φύσεως καὶ ἀνεγίνωσκεν ὅσα περὶ τῆς τέχνης βιβλία ἠδύνατο νὰ δανεισθῇ. Εἰς ἀπορίαν περιελθὼν ἐδέχθη νὰ πωλήσῃ τὰς εἰκόνας του εἰς οἱανδήποτε τιμήν· ἀντὶ ὀκτὼ ταλλήρων ἐπώλησεν εἰκόνα, παριστῶσαν τὸν «Προφήτην», καὶ ἑτέραν, παριστῶσαν τὸν «Λοιμὸν τῶν Φιλιστίνων», ἀντὶ ἑξήκοντα, ἣν ἠγόρασε κατόπιν ὁ Ῥισχελιὲ ἀντὶ χιλίων ταλλήρων. Πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔπαθεν ὀδυνηρὰν ἀσθένειαν, ἀλλ' ἔτυχεν εὐτυχῶς βοηθείας παρὰ τοῦ ἱππότου Δὲλ Πόσσω, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἐποίησε μετὰ ταῦτα τὴν λαμπρὰν εἰκόνα τῆς «Ἀναπαύσεως ἐν τῇ ἐρήμῳ», ἥτις ἐκ περισσοῦ ἀντήμειψε τὸν ἱππότην διὰ τὰς ὑπὲρ τοῦ Πουσσὶν δαπάνας.

Ὁ γενναῖος ζωγράφος ἐξηκολούθει ἐργαζόμενος καίτοι δεινῶς πάσχων καὶ συγχρόνως ἐπεσκέπτετο τὰ μουσεῖα τῆς Φλωρεντίας καὶ τῆς Ἐνετίας. Τέλος ἐφάνησαν τὰ ἀποτελέσματα τοσούτων κόπων ἐν σειρᾷ θαυμασίων ἔργων, ἐξ ὧν τὰ κυριώτατά εἰσιν ὁ θά-

νατος τοῦ Γερμανικοῦ», τὸ εὐχέλαιον», «ἡ διαθήκη τοῦ Εὐδαμίδα», «ἡ Μάνα» καὶ «ἡ ἁρπαγὴ τῶν Σαβίνων».

Ἡ φήμη ὅμως τοῦ Πουσσὶν βραδέως ἐξετείνενο ἕνεκα τοῦ περιεσταλμένου ἤθους αὐτοῦ· ἀπέφευγε τὴν τοῦ πλήθους συναναστροφὴν καὶ ὀλίγους φίλους εἶχεν· ἐτέρπετο εἰς μεμονωμένους περιπάτους παρατηρῶν τὴν φύσιν καὶ σχεδιάζων ἐν τῷ νῷ νέας εἰκόνας. Ἀπέκτησε δὲ οὕτως ὑπόληψιν λογίου μᾶλλον ἢ ζωγράφου. Στενώτατος αὐτοῦ φίλος ὑπῆρξεν ὁ Κλαύδιος Λορραίν, μεθ' οὗ ἐφ' ὥρας ὁλοκλήρους διελέγετο περὶ ἀρχαιολογίας καὶ τέχνης. Ἠγάπα τὴν μονοτονίαν τῆς Ῥώμης καὶ ἐγκρατὴς ὢν εἰς τὰς ἀνάγκας ηὐχαριστεῖτο ἁπλῶς ἀπολαμβάνων τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Μετὰ καιρὸν ἐγένετο γνωστός, ἡ φήμη του διεδόθη εἰς τὴν πατρίδα του καὶ πολλὰς προτάσεις ἔλαβεν ἐκ Παρισίων· ὁ δὲ βασιλεὺς τῷ προσήνεγκε τὴν θέσιν ἰδιαιτέρου βασιλικοῦ ζωγράφου, ἀλλ' ὁ Πουσσὶν διστάζων ἀπήντησε διὰ τῆς ἰταλικῆς παροιμίας «Chi sta bene non si muove», καὶ εἶπεν ὅτι ἀφοῦ διῆλθε δεκαπέντε ἔτη ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐνυμφεύθη ἐκεῖ, ἡ μόνη του ἐπιθυμία ἦτο νὰ ἀποθάνῃ, ὅπου ἔζησε· τέλος ὅμως ἐνέδωκεν εἰς τὰς παρακλήσεις καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τοὺς Παρισίους. Ἡ ἔλευσίς του πολλὰς ἀντιζηλίας ἐξήγειρε μεταξὺ τῶν συναδέλφων του καὶ πολλάκις ἐπόθησεν ὁ ζωγράφος τὴν παρελθοῦσαν ἡσυχίαν. Κατὰ τὴν ἐν Παρισίοις διαμονήν του ἐποίησέ τινα τῶν καλλίστων ἔργων του, ἐν οἷς τὸν «Ἅγιον Ξαβιέρον», τὴν «Βάπτισιν» καὶ τὸν «Μυστικὸν Δεῖπνον». Εἶχεν ἀδιάκοπον ἐργασίαν καὶ κατ' ἀρχὰς ἐδέχετο πάσας τὰς παραγγελίας, μεγάλας εἰκόνας, εἰκονογραφίας διὰ τὰ βασιλικὰ βιβλία, κυρίως διὰ τὴν Ἁγίαν Γραφήν, σχέδια διὰ τὸ Λοῦβρον καὶ διὰ παραπετάσματα, ἀλλὰ τέλος παρεπονέθη. «Μοὶ εἶναι ἀδύνατον», ἔγραφε, «νὰ ἐργασθῶ συγχρόνως εἰς εἰκονογραφίας διὰ βιβλία, εἰς εἰκόνας διὰ τὰς ἐκκλησίας, εἰς σχέδια διὰ τὸ μουσεῖον καὶ διὰ παραπετάσματα. Μόνον δύο χεῖρας ἔχω καὶ ἀδύνατον κεφαλήν· βοηθὸν δὲν δύναμαι νὰ παραλάβω, διότι ἡ ἐργασία μου δὲν ἐπιδέχεται βοήθειαν».

Βεβαρημένος καὶ προσβαλλόμενος ὑπὸ ἀδιαλλάκτων ἀντιζήλων ἀπεφάσισε μετὰ δύο ἐτῶν διαμονὴν ἐν Παρισίοις νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ῥώμην. Καὶ πάλιν κατῴκησε τὴν ταπεινήν του οἰκίαν τοῦ Μόντε-Πίνσιο ἐν λιτότητι διατρίβων καὶ μετὰ ζέσεως ἐργαζόμενος μέχρι τέλους τοῦ βίου. Καίτοι νοσῶν εὕρισκε παραμυθίαν ἐν τῇ μελέτῃ καὶ ἐν τῇ τελειοποιήσει τῶν ἔργων του. «Ἐφ' ὅσον προβαίνω εἰς τὴν ἡλικίαν», ἔλεγε, «κατέχομαι ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ φανῶ ἄρι-

στος καὶ νὰ φθάσω εἰς τὸν ἀνώτατον ὅρον τῆς τελειότητος". Οὕτω κοπιάζων, πάσχων καὶ καρτερῶν ἔζησεν ὁ Πουσσὶν τὰ τελευταῖά του ἔτη· τέκνα δὲν ἀπέκτησεν, ἡ σύζυγος καὶ οἱ φίλοι πρὸ αὐτοῦ ἀπέθανον, ὥστε ἔμεινε μόνος ὑπὸ τάφων περικυκλούμενος. Ἐτελεύτησεν ἐν ἔτη 1665 καταλιπὼν τοῖς συγγενέσι τὴν μικρὰν περιουσίαν καὶ τοῖς ἀπογόνοις λαμπρὸν κληροδότημα ἀθανάτων ἔργων.

Ὁ Ἀρὺ Σέφφερ ἐγεννήθη ἐν Δόρτρεχτ ἀπὸ Γερμανοῦ τινος καλλιτέχνου καὶ ἐκ παιδικῆς ἡλικίας ἀπέδειξε κλίσιν πρὸς τὴν ζωγραφικήν. Ἀποθανόντος τοῦ πατρός, ἡ μήτηρ, καίτοι ἀπορουσα, ἀπεφάσισε νὰ ἀποκατασταθῇ ἐν Παρισίοις χάριν τοῦ υἱοῦ της. Ὁ Ἀρὺ εἰσῆλθεν ὡς μαθητὴς εἰς τὸ ἐργοστάσιον τοῦ ζωγράφου Γερίν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀφιερωθῇ ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν σπουδήν, διότι ἠναγκάσθη νὰ βοηθήσῃ τὴν μητέρα του, πολλὰς θυσίας ποιήσασαν ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν ἄλλων τέκνων. Ἡ γενναία γυνὴ ἐπώλησεν ὅ,τι πολύτιμον εἶχε καὶ παντοειδεῖς στερήσεις ὑπέστη, ἵνα μὴ μείνωσι τὰ τέκνα της ἀμαθῆ. Ὁ Ἀρὺ λοιπὸν δεκαεπταετὴς γενόμενος ἤρχιζε ζωγραφίζων μικρὰς ἐλαιογραφίας καὶ εἰκόνας, ἃς εὐκόλως ἐπώλει εἰς τιμὴν ὅμως ἥττονα τῆς ἀξίας· ἐπειδὴ δὲ εἰργάζετο πάντοτε εὐσυνειδήτως καὶ ὄχι μόνον πρὸς κερδοσκοπίαν, δὲν ἔπαυε προοδεύων βαθμηδόν. Ἡ εἰκὼν τοῦ «Βαπτίσματος" ἐσημείωσε νέαν ἐποχὴν εἰς τὸ στάδιον τοῦ Σέφφερ καὶ μετὰ τὸ ἔργον τοῦτο ἡ φήμη του ἀδιακόπως ηὔξανε μέχρις οὗ ἐκορυφώθη διὰ τῶν εἰκόνων τοῦ «Φάουστ", τῆς «Φραντσέσκας δὰ Ῥίμινι", τοῦ «Χριστοῦ", τῶν «Ἁγίων Γυναικῶν" καὶ διὰ πολλῶν ἄλλων λαμπρῶν ἔργων. «Πολὺν κόπον, σκέψιν καὶ προσοχήν", λέγει ὁ Γρότε, «κατέβαλεν ὁ Σέφφερ πρὸς πραγματοποίησιν τῆς «Φραντσέσκας", διότι, πολὺ ἐλλιποῦς οὔσης τῆς τεχνικῆς αὐτοῦ ἐκπαιδεύσεως, ἠναγκάζετο οὐ μόνον νὰ συνθέτῃ τὸ ἔργον, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐφεύρίσκῃ τὰ μηχανικὰ πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτοῦ μέσα. Πολλὰς δοκιμὰς μετῆλθε περὶ χρωματισμοῦ καὶ περὶ τῶν διαφόρων τρόπων ἐργασίας ἐπιμόνως καὶ ἐπανειλημμένως τὴν αὐτὴν εἰκόνα ζωγραφίζων μέχρις οὗ ἐπέτυχεν. Ἀλλ' ἡ φύσις εἶχε προικίσει τὸν Σέφφερ διὰ προτερήματος, ἀσυναμούντος πρὸς ὅλην τὴν τεχνικὴν τῶν ἄλλων δεινότητα, διότι ἡ εὐαισθησία καὶ τὰ ὑψηλὰ φρονήματα αὐτοῦ τῷ παρεῖχον τὴν δύναμιν νὰ ἐπιδρᾷ διὰ τῶν εἰκόνων ἐπὶ τῶν εὐγενεστάτων αἰσθημάτων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως".

Βαθὺ σέβας ἔτρεφεν ὁ Σέφφερ πρὸς τὸν Φλάξμαν καὶ ἔλεγεν· «Ἐὰν τυχὸν ἐδανείσθην ἀκουσίως παρά τινος ἰδέας πρὸς ὄφελος τῆς

«Φραντσέσκας», τοιαύτας μόνον παρὰ τοῦ Φλάξμαν ἔλαβον». Ἦν δ' οὗτος υἱὸς κατασκευαστοῦ μικρῶν γυψίνων ἀγαλμάτων καὶ κατὰ τὴν παιδικήν του ἡλικίαν τοσοῦτον ἔπασχεν, ὥστε διέμενε σχεδὸν πάντοτε κλινήρης ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τοῦ πατρός του, ζωγραφίζων ἢ ἀναγινώσκων πρὸς διασκέδασιν. Καλός τις ἱερεύς, ὀνομαζόμενος Ματθαῖος, ἐλθών ποτε εἰς τὸ ἐργαστήριον εἶδε τὸν παῖδα προσπαθοῦντα ἀνωφελῶς νὰ ἐννοήσῃ βιβλίον, δοθὲν ὑπὸ τοῦ πατρός του· ἦτο δὲ τὸ ἔργον οἱ *Βίοι Κορνηλίου Νέπωτος*· ὁ ἱερεὺς εἶπε τῷ Φλάξμαν ν' ἀφήσῃ τὸ βιβλίον ἐκεῖνο καὶ ὑπεσχέθη νὰ τῷ φέρῃ καλύτερα δι' αὐτὸν συγγράμματα. Πραγματικῶς τὴν ἐπιοῦσαν ἔφερε διάφορα πονήματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ μετάφρασίς τις τοῦ Ὁμήρου. Ὁ φιλομαθὴς νέος μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἀνέγνωσε τὰ ἔργα τοῦ πολυϋμνήτου ποιητοῦ καὶ ἰδὼν πέριξ σύτοῦ τὰ ἀγάλματα τῶν ἡρώων τοῦ Ὁμήρου ἐκυριεύθη ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ ποιήσῃ ὁ ἴδιος τὰς εἰκόνας ἐκείνων. Αἱ πρῶται αὐτοῦ ἀπόπειραι ἦσαν, ὡς συμβαίνει πάντοτε, πλήρεις ἐλλείψεων, ἀλλ' ὁ νέος εἶχεν ἐπιμονὴν καὶ δραστηριότητα καὶ ἐπιμελῶς ἐξηκολούθησε σπουδάζων· ἐποίησε μετὰ ταῦτα προπλάσματα ἐκ κηροῦ καὶ γύψου, ἅτινα φυλάττονται ἀκόμη ὡς τὰ πρῶτα τῆς εὐφυΐας τοῦ Φλάξμαν δείγματα. Ἡ ὑγεία του βραδέως ἐβελτιοῦτο καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον περιεπάτει βοηθούμενος ὑπὸ βακτηριῶν, ἀλλὰ τέλος ἠδυνήθη νὰ κινηθῇ ἐλευθέρως. Ὁ φιλόφρων ἱερεὺς Ματθαῖος προσεκάλεσε τὸν Φλάξμαν εἰς τὴν οἰκίαν του, ὅπου ἐδίδαξεν αὐτὸν τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν λατινικὴν βοηθῶν τὸν νέον καὶ εἰς τὰς ἄλλας σπουδάς του. Ἐν ταὐτῷ τοσοῦτον προώδευεν ἐκεῖνος εἰς τὴν ζωγραφικήν, ὥστε ἔλαβε παραγγελίαν παρά τινος κυρίας νὰ ποιήσῃ ἐξ ἰχνογραφίας ἐπὶ θεμάτων ἐκ τοῦ Ὁμήρου. Ἡ πρώτη παραγγελία! Ὁπόσον σπουδαία εἶναι διὰ τὸν τεχνίτην καὶ ὁποίαν χαρὰν διεγείρει! Ἡ πρώτη θεραπεία τοῦ ἰατροῦ, ὁ πρῶτος λόγος τοῦ ῥήτορος, ἡ πρώτη δίκη τοῦ δικηγόρου, τὸ πρῶτον ἔργον συγγραφέως ὀλιγώτερον ἐνδιαφέρουσιν ἕκαστον ἐξ αὐτῶν ἢ ἡ πρώτη παραγγελία τὸν καλλιτέχνην. Ὁ νέος ἐξετέλεσε μετὰ ζέσεως τὸ ἔργον, ἔλαβε δὲ καλὴν πληρωμὴν καὶ πολλοὺς ἐπαίνους.

Κατὰ τὸ δέκατον πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας του ὁ Φλάξμαν εἰσῆλθεν ὡς μαθητὴς εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, κατέλαβε τὴν πρώτην θέσιν διὰ τῆς ἀπολαύσεως τοῦ ἀργυροῦ βραβείου καὶ ἤλπισε νὰ ἐπιτύχῃ τὸ χρυσοῦν κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος. Οἱ συμμαθηταί του εἶχον πεποίθησιν περὶ τούτου, διότι οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἠδύνατο νὰ

παραβληθῇ πρὸς τὸν Φλάξμαν καὶ ὅμως οὗτος ἀπέτυχεν· ὁ δὲ νικητὴς οὐδόλως διεκρίθη κατόπιν καὶ διέμεινεν ἄγνωστος. Ἡ ἀτοτυχία ὠφέλησε τὸν νέον Φλάξμαν, διότι αἱ μεγαλόφρονες φύσεις, ἀντὶ νὰ καταβληθῶσιν, ἐνθαρρύνονται ὑπὸ τῶν δυσχερειῶν. «Δός μοι καιρόν», ἔλεγε τῷ πατρὶ αὐτοῦ, «καὶ θέλω ποιήσει ἔργα, τὰ ὁποῖα θέλει δεχθῇ ἡ Ἀκαδημία μεθ' ὑπερηφανείας» —καὶ παράποτε ἐπιμελῶς εἰργάσθη προοδεύων ἀσφαλῶς. Ἀλλ' οἱ κόποι τοῦ πατρὸς ἦσαν ἀνεπαρκεῖς πρὸς διατήρησιν τῆς οἰκογενείας καὶ ὁ Φλάξμαν ἀφήρεσεν ἐκ τῆς μελέτης πολλὰς ὥρας πρὸς βοήθειαν τοῦ γέροντος. Ἡ θυσία ἦτο μεγάλη, ἀλλ' ἀπέβη ὠφέλιμος· διότι ὁ νέος τεχνίτης ἀπέκτησε δι' αὐτῆς ὑπομονὴν καὶ τὴν συνήθειαν νὰ ἐκτελῇ ὅσον ἔνεστι προσεκτικῶς οἱανδήποτε ἐργασίαν. Κατὰ καλὴν τύχην ὁ Φλάξμαν ἐγένετο γνωστὸς τῷ Ἰωσίᾳ Βέδζβουδ, ὅστις ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ σχέδια μορρίνων σκευῶν. Ἡ ἐργασία αὕτη θέλει ἴσως φανῇ ἀναξία τῆς εὐφυΐας καλλιτέχνου, ἀλλ' ἀπατῶνται οἱ τοῦτο φρονοῦντες· ὁ ἐνδοξότατος τῶν καλλιτεχνῶν δύναται μεγάλως νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν τέχνην διὰ τῆς ἐφαρμογῆς εἰς κοινὰ καθημερινῆς χρήσεως ἀντικείμενα τῶν ἰδανικῶν καὶ κανονικῶν ἀρχῶν τοῦ καλοῦ, διότι δι' αὐτοῦ τοῦ μέσου ἀνυψοῖ τὴν διανοητικὴν κατάστασιν καὶ τὴν φιλοκαλίαν τῶν συγχρόνων καὶ καθιστᾷ αὐτοὺς ἀξίους ἐκτιμητὰς τῆς εὐφυΐας, ἐνῷ ὁ ζωγραφίζων μόνον λαμπρὰς εἰκόνας πρὸς ὄφελος πλουσίων τινῶν ἰδιωτῶν πολὺ ὀλιγώτερον ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῶν προόδων τῆς ἐποχῆς του. Ὁ Φλάξμαν ἐνόησε τὴν ἀλήθειαν ταύτην καὶ μετὰ ζήλου εἰργάσθη ὑπὲρ τοῦ Βέδζβουδ. Τὰ ἄκομψα καὶ χονδροειδῆ ἐν χρήσει σχέδια τῶν πηλίνων σκευῶν ἀντικατεστάθησαν ὑπὸ ἑτέρων ἐκλεκτῶν σχημάτων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν ἀρίστων ἀρχαίων ἑλληνικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν ἀγγείων καὶ σκευῶν ἀντιγραφομένων καὶ ἐφηρμοσμένων εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν νέων ἐκ μορρίνας καὶ πηλοῦ σκευῶν.—Ἐσεμνύετο μετὰ ταῦτα ὁ Φλάξμαν ἐπὶ τῇ ἐργασίᾳ ἐκείνῃ, δι' ἧς ἐφάνη χρήσιμος τῷ εὐεργέτῃ καὶ ὠφέλιμος τῷ λαῷ διασπείρων τὴν φιλοκαλίαν, ἐνῷ ἐτέρπετο ὁ ἴδιος σπουδάζων τὰ ἀρχαῖα ἀριστουργήματα καὶ συντηρῶν ἅμα διὰ τῆς ἐργασίας τὸν γηραιὸν πατέρα του.

Εἰκοσιεπταέτης γενόμενος ἐν ἔτει 1782 κατέλιπε τὴν πατρικὴν οἰκίαν καὶ ἐνυμφεύθη. Ἡ σύζυγός του, Ἄννα Δένμαν ὀνομαζομένη, ἦτο εὔθυμος, μεγαλόφρων καὶ εὐφυεστάτη γυνή· ἐνθουσιωδῶς ἐπίστευεν εἰς τὴν εὐφυΐαν τοῦ Φλαξμαν, ὅστις ἤλπισε πλήρη ἐπιτυχίαν τοιοῦτον σύμβουλον πλησίον του ἔχων. Καὶ ὅμως, ὅτε

ἀπήντησεν αὐτὸν ὁ σὶρ Ἰωσίας Ῥεῦνολδς ὀλίγον μετὰ τὸν γάμον, εἶπε· «Λοιπόν, Φλάξμαν, ἔμαθον ὅτι ἐνυμφεύθης· ἐὰν ἀληθῶς οὕτως ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ἀπωλέσθης διὰ τὴν τέχνην, κύριε».

Ὁ Φλάξμαν μετέβη οἴκαδε, ἐκάθησε πλησίον τῆς συζύγου του καὶ λαβὼν τὴν χεῖρα αὐτῆς. «Ἄννα», εἶπεν, «ἀπωλέσθην διὰ τὴν τέχνην». — Πῶς ! Τί συνέβη, Ἰωάννη, καὶ πῶς ἔγινε τοῦτο;" —«Ἔγινεν», ἀπήντησεν, «εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐξ αἰτίας τῆς Ἄννης Δένμαν».

Καὶ τότε διηγήθη τὴν παρατήρησιν τοῦ Ῥεῦνολδς, τοῦ φρονοῦντος ὅτι ὁ καλλιτέχνης μίαν καὶ ἀδιάκοπον μέριμναν πρέπει νὰ ἔχῃ, τὴν τοῦ ἔργου, καὶ λέγοντος, ὅτι οὐδεὶς τεχνίτης μὴ σπουδάσας ἐν Φλωρεντίᾳ ἢ ἐν Ῥώμῃ τὰ ἔργα τοῦ Ῥαφαήλου καὶ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου, δύναται νὰ γίνῃ *μέγας*. «Καὶ ἐγώ», εἶπεν ὁ Φλάξμαν ἀνορθώσας τὸ μικρόν του ἀνάστημα, «ἐπεθύμουν νὰ γίνω μέγας .»—«Μέγας θέλεις γίνει», ἀπήντησεν ἡ γυνή, «καὶ τὴν Ῥώμην θέλεις ἐπισκεφθῆ, ἐὰν εἶναι ἀνάγκη».—«Ἀλλὰ πῶς ;» ἠρώτησεν ὁ Φλάξμαν.— «*Ἐργάζου καὶ οἰκονόμει*," εἶπεν ἡ γενναία σύζυγος· «οὐδέποτε θέλει ἔχει τις τὸ δικαίωμα νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ Ἄννα Δένμαν κατέστρεψε τὸ στάδιον τοῦ Ἰωάννου Φλάξμαν !»

Καὶ ἀπεφάσισαν νὰ γίνῃ ἡ εἰς Ῥώμην ὁδοιπορία, ὅταν ἐπιτρέψωσι τοῦτο τὰ μέσα. «Θέλω μεταβῆ εἰς Ἰταλίαν,» εἶπεν ὁ Φλάξμαν, «καὶ ἀποδείξει εἰς τὸν πρόεδρον τῆς Ἀκαδημίας ὅτι ὁ γάμος ὠφελεῖ ἀντὶ νὰ βλάψῃ τὸν καλλιτέχνην· καὶ σύ, Ἄννα, θέλεις ἔλθει μετ' ἐμοῦ».

Ἐπὶ πέντε ἔτη μεθ' ὑπομονῆς καὶ εὐθυμίας εἰργάσθησαν οἱ σύζυγοι πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ μεγάλου σκοποῦ. Οὐδεμίαν μὴ ἀπολύτως ἀναγκαίαν δαπάνην ἐποίησαν, οὐδὲ βοήθειαν ἐζήτησαν πίστιν ἔχοντες εἰς τὴν ἐπίμονον ἐργασίαν καὶ εἰς τὴν ἀμοιβαίαν αὐτῶν ἀγάπην. Ὁ Φλάξμαν κατ' ἐκεῖνο τὸ διάστημα τοῦ χρόνου διετηρεῖτο ἐργαζόμενος ὑπὲρ τοῦ Βέδζβουδ, ὅστις γενναίως ἐπλήρωνε, καὶ ἐκτελῶν παραγγελίας, διότι τὰ μέσα του ἦσαν ἀνεπαρκῆ πρὸς ἀγορὰν μαρμάρου καὶ πραγματοποίησιν μεγάλων πρωτοτύπων ἔργων. Ἀλλ' ἐν γένει ἠτύχει· ἀπέκτησε δὲ φήμην τιμιότητος καὶ καλῆς διαγωγῆς πρὶν ἀποκτήσῃ φήμην ἐξόχου καλλιτέχνου.

Τέλος ἱκανὰ χρήματα ἔχοντες ὁ Ἰωάννης καὶ ἡ Ἄννα ἀνεχώρησαν εἰς Ῥώμην· ἐκεῖ ἐπιμελῶς ἐσπούδασεν ὁ Φλάξμαν καὶ ἔγραψε κατὰ πρῶτον τὰς γνωστὰς καὶ λαμπρὰς εἰκονογραφίας, τὰς κοσμούσας τὰ ἔργα τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Δάντε, τὰς ὁποίας

ἐπώλει ἀντὶ δεκαπέντε μόνον σελλινίων· ἡ ὡραιότης τῶν εἰκόνων ἐκείνων πολλοὺς φιλοκάλους προστάτας ἔφερε τῷ καλλιτέχνῃ, ὅστις ἐποίησεν ὑπὲρ δύο Ἄγγλων εὐγενῶν τὰ πρῶτα μεγάλα ἔργα, δηλαδὴ τὸν «Ἔρωτα καὶ τὴν Ἡῶ» καὶ τὴν «Ὀργὴν τοῦ Ἀθάμαντος». Ἡτοιμάσθη τότε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀγγλίαν, ἀλλὰ πρὶν ἀναχωρήσῃ ἐξ Ἰταλίας ἡ εὐφυΐα του δημοσίᾳ ἐστέφθη ὑπὸ τῶν Ἀκαδημιῶν τῆς Φλωρεντίας καὶ τῆς Καρράρας, τῶν ὁποίων ἐξελέχθη μέλος. Ἡ φήμη προηγεῖτο αὐτοῦ καί, ὅτε ἔφθασεν εἰς Λονδῖνον, εὗρεν ἄφθονον ἐργασίαν· κατεσκεύασε τὸ μεγαλοπρεπὲς μνημεῖον τοῦ λόρδου Μάνσφιλδ, ὅπερ ἰδὼν ὁ περίφημος γλύπτης Βάνκς ἀνέκραξεν· «Ὁ μικρὸς οὗτος ἀνθρωπίσκος κατέστρεψεν ἡμᾶς πάντας!» Ἡ Βασιλικὴ Ἀκαδημία παμψηφεὶ ἐξέλεξεν αὐτὸν μέλος καὶ καθηγητὴν τῆς γλυπτικῆς, καὶ οὕτως ἐγένετο *μέγας* ὁ ἀσθενὴς παῖς, ὁ ἀρχίσας τὰς σπουδάς του ἐν τῷ μικρῷ ἐργαστηρίῳ τοῦ μικροῦ εἰδωλοποιοῦ. Ὁ Φλάξμαν δικαίως διωρίσθη καθηγητὴς οὐ μόνον ἕνεκα τῆς ἱκανότητος αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδεὶς δύναται τοσοῦτον ἐπιτυχῶς νὰ διδάσκῃ τὴν νεολαίαν ὅσον ὁ ἀφ' ἑαυτοῦ προαχθεὶς ἄνθρωπος, ὁ παλαίσας πρὸς τὰς δυσχερείας τοῦ βίου. Πολυετῆ καὶ ἤσυχον ζωὴν διῆλθεν ὁ Φλάξμαν, καίτοι ὀδυνηρῶς ἠσθάνθη τὸν θάνατον τῆς πιστῆς αὐτοῦ Ἄννης· κατὰ τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς του ἔτη ἐξετέλεσε τὰ θαυμαστότερά του ἔργα· τὴν «Ἀσπίδα τοῦ Ἀχιλλέως» καὶ τὸν «Ἀρχάγγελον Μιχαὴλ νικῶντα τὸν Σατανᾶν».

Ὁ Τσάντρεϋ ἦτο ῥωμαλέος ἄνθρωπος, ὁρμητικὸς τοὺς τρόπους, ἀλλ' εἰλικρινής· ἐσεμνύνετο ἐπὶ τῇ ἐπιτυχίᾳ καὶ τῇ νίκῃ κατὰ τῶν ἀπείρων δυσχερειῶν τοῦ βίου καὶ πρὸ πάντων ἐνηβρύνετο ἐπὶ ἀνεξαρτησίᾳ. Πτωχοὶ ἦσαν οἱ γονεῖς του καί, ἀποθανόντος τοῦ πατρός, ἡ μήτηρ ἦλθεν εἰς δεύτερον γάμον· ὁ Τσάντρεϋ ἔργον εἶχε τὴν πώλησιν γάλακτος ἐν τῇ πόλει τοῦ Σέφιλδ καὶ καθ' ἑκάστην διήρχετο τὰς ὁδοὺς ἐλαύνων φορτωμένον ὄνον· ἐκ τῆς ταπεινῆς ταύτης καταστάσεως ἀνυψώθη διὰ τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς ἐργατικότητος εἰς ἐπιφανῆ μεταξὺ τῶν καλλιτεχνῶν θέσιν. Μὴ δυνάμενος νὰ συμφωνήσῃ μετὰ τοῦ πατρωοῦ, ἀφῆκε τὴν οἰκίαν καὶ εἰσῆλθεν ὡς βοηθὸς εἰς πανοπωλεῖον, ἀλλὰ τῷ ἐφάνη δυσάρεστος ἡ ἐργασία ἐκείνη· ἰδών ποτε ἐν ἐργαστηρίῳ τορεύματα ἐκτεθειμένα παρεκάλεσε τὴν μητέρα νὰ τῷ ἐπιτρέψῃ νὰ γίνῃ τορευτής. Ἡ μήτηρ ἔδωκε τὴν συναίνεσίν της καὶ ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη διέμεινεν ὁ Τσάντρεϋ ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τοῦ τορευτοῦ μανθάνων τὴν τέχνην καὶ συγχρόνως τὴν ζωγραφικὴν καὶ τὴν πρόπλασιν γυψίνων ἀγαλμάτων. Δραστήριος

ἐσπούδαζε καὶ πολλάκις διῆλθεν ἐργαζόμενος τὸ πλεῖστον μέρος τῆς νυκτός. Εἰκοσαέτης γενόμενος, ἀφῆκε τὸν τορευτὴν πληρώσας αὐτῷ ὅσα χρήματα εἶχε. δηλαδὴ 56 λίρας, ἀκύρωσιν τῆς συμφωνίας καὶ μετέβη εἰς Λονδίνον, ὅπου ἐχρημάτισεν ἐργάτης τορευτής· κατὰ δὲ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς ἐξηκολούθει σπουδάζων, ζωγραφίζων καὶ κατασκευάζων προπλάσματα. Ἔτυχε δὲ τότε νὰ συνεργασθῇ εἰς τὴν διακόσμησιν τοῦ ἑστιατορίου τοῦ ποιητοῦ Ῥότζερς, ἐν ᾧ πολλάκις παρευρέθη βραδύτερον ὡς συνδαιτημὼν καὶ ἠὐχαριστεῖτο δεικνύων τοῖς φίλοις τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐξεργασθέντα κοσμήματα, καθ' ἣν ἐποχὴν ἦτο ἁπλοῦς ἐργάτης.

Ἐπισκεφθεὶς δὲ ἐπ' ὀλίγον τὴν πόλιν Σέφφιλδ ἀνήγγειλε διὰ τῶν ἐφημερίδων ὅτι ἀνελάμβανε νὰ ποιήσῃ εἰκόνας δι' ἐλαιογραφίας ἢ ἰχνογραφίας εἰς μετρίαν τιμήν. Μαχαιροποιός τις ἐπλήρωσε μίαν λίραν ἀντὶ τῆς εἰκόνος του καὶ ζαχαροπλάστης τις πέντε λίρας καὶ ζεῦγος ὑποδημάτων. Ταχέως ἐπανῆλθεν εἰς Λονδῖνον ὁ Τσάντρεϋ καὶ εἰσῆλθεν ὡς μαθητὴς εἰς τὴν Ἀκαδημίαν. Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν εἰς Σέφφιλδ ἐπίσκεψιν ἀνηγγέλθη ὡς γλύπτης καὶ ζωγράφος καὶ ἀνέλαβε νὰ κατασκευάσῃ τὸ μνημεῖον ἐφημερίου τινός ὅπερ ἐξετέλεσεν ἐπιτυχῶς. Ἐν Λονδίνῳ εἰργάσθη τὸ πρῶτον πρὸς ἔκθεσιν ἔργων γλυπτικῆς, καὶ τοῦτο ἦτο γιγαντιαία κεφαλὴ τοῦ Σατανᾶ. Ὁ Φλάξμαν, ἰδὼν καὶ θαυμάσας τὴν κεφαλὴν ταύτην ἐν τῇ ἐκθέσει, συνέστησε τὸν Τσάντρεϋ ὡς ἄξιον νὰ ἐκτελέσῃ τὰς προτομὰς τεσσάρων ναυάρχων, ἀναγκαίας διὰ τὸ ναυτικὸν ἀπομαχεῖον ἐν Γρήνιτς. Ἡ προτομὴ τοῦ ναυάρχου Χὸρν Τοὺκ τοσοῦτον ὡραία ὑπῆρξεν, ὥστε ἕνεκα αὐτῆς ἔλαβε παραγγελίας ὁ γλύπτης, δι' ὧν ὠφελήθη 12000 λίρας, ἐνῷ κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη πέντε μόνον λίρας εἶχε κερδίσει διὰ τῶν προπλασμάτων. Ἀφῆκεν ἔκτοτε τὴν ζωγραφικὴν καὶ ἀφιερώθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν γλυπτικήν.

Ἐστέφθησαν τέλος ὑπὸ ἐπιτυχίας οἱ κόποι τοῦ Τσάντρεϋ καὶ ἡ φήμη δικαίως ἀντήμειψεν τὴν ἐπιμονὴν καὶ τὴν ἐργατικότητα αὐτοῦ. Ἐξελέχθη μεταξὺ δέκα ἐξ συναγωνιζομένων, ὅπως γλύψῃ τὸ ἄγαλμα τοῦ Γεωργίου Γ' διὰ τὴν πόλιν τοῦ Λονδίνου· καὶ μετά τινα ἔτη ἐξετέλεσε τὴν ἐξαισίαν σύνθεσιν «Κοιμωμένων Παίδων», εὑρισκομένην νῦν ἐν τῇ μητροπόλει τοῦ Λίχφιλδ. Τὸ ἔργον τοῦτο διακρίνεται ἐπὶ ἰδανικῷ κάλλει, χάριτι καὶ λεπτοτεχνίᾳ. Ὁ Τσάντρεϋ οὐ μόνον εὐφυὴς ὑπῆρξεν ἀλλὰ καὶ πλήρης λογισμοῦ, περισκέψεως καὶ ὀξυνοίας, συγχρόνως δὲ μεγάλην ἁπλότητα εἶχε καὶ τὰ ἔργα του ἐπὶ τούτῳ διακρίνονται. Τὸ ἄγαλμα τοῦ Οὐὰττ εἶναι

ἀληθὲς ἀριστούργημα τεχνικῆς ἁπλότητος. Διὰ τῶν κόπων ἀποκτήσας πλοῦτον κάλλιστα ἐγίνωσκε τὴν ἀξίαν τῶν χρημάτων, καὶ ὅμως μεγαλοπρεπῶς, ἀλλ' ἄνευ ἐπιδείξεως, ἐβοήθει τοὺς ἐνδεεῖς συναδέλφους. Ἀφῆκεν ὁλόκληρον τὴν περιουσίαν αὐτοῦ τῇ Ἀκαδημίᾳ πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῶν ὡραίων τεχνῶν.

Ὁ Δαβὶδ Οὐΐλκη, υἱὸς Σκώτου ἱερέως, ἦτο ἥσυχος καὶ σιωπηλὸς πάϊς, μεγάλην πρὸς τὴν ζωγραφικὴν ἔχων κλίσιν· οἱ λίθοι, οἱ τοῖχοι τῶν οἰκιῶν καὶ ἡ ἄμμος τῷ ἐχρησίμευον ὡς πίνακες καὶ τεμάχιον ἄνθρακος ὡς χρωστήρ. Ὅσάκις ἐπεσκέπτετο οἰκίαν τινά, ἄφηνε σημεῖον τῆς διαβάσεώς του πολλάκις προκαλέσας οὕτω τὴν ὀργὴν τῶν οἰκοδεσποτῶν. Πείσας τέλος τὸν πατέρα, ὅστις εἶχεν ἀπέχθειαν πρὸς τὴν ζωγραφικήν, ἣν ἐθεώρει πηγὴν ἁμαρτίας, ἔγινε μαθητὴς τῆς ἐν Ἐδιμβούργῳ Ἀκαδημίας, ἀλλὰ βραδέως προώδευεν. Εἰργάζετο ὅμως τοσοῦτον ἐπιμελῶς καὶ ἐπιμόνως, ὥστε δύναταί τις εἰπεῖν μετ' ἐκείνου ὅτι «ἡ ἐπιμέλεια καὶ ὄχι ἡ εὐφυΐα ἐποίησεν αὐτὸν ζωγράφον». Κατ' ἀρχὰς μόνον προσωπογραφίας ἐξετέλει ὡς ἀποφερούσας βέβαια κέρδη, ἀλλ' αἰσθανόμενος ὅτι ἠδύνατο τεχνικώτερα ἔργα νὰ παραγάγῃ, θαρραλέως ἠκολούθησεν ἑτέραν ὁδόν, ἄγουσαν πρὸς τὴν φήμην, ἐκτελέσας τὴν γνωστὴν εἰκόνα τῆς «Πανηγύρεως τοῦ Πιτλέτσι»· ἔτι τολμηροτέρα ὑπῆρξεν ἡ εἰς Λονδῖνον μετάβασίς του, ὅπου ἂν καὶ οὐδεμίαν προστασίαν εἶχε καὶ ὅμως ταχέως ἐγένετο γνωστὸς διὰ τοῦ ἀρίστου ἔργου, τοῦ ὀνομαζομένου. «Οἱ πολιτικοὶ τοῦ χωρίου». Καίτοι ἐπιτυχὼν ὁ Οὐΐλκη, ἐπί τινα ἔτη διέμεινεν ἐν ἀπορίᾳ, διότι εἰργάζετο βραδέως πρὸς τελειοποίησιν τῶν ἔργων ἐξακολουθῶν ἀείποτε νὰ βελτιοῖ τὰς εἰκόνας ἐφ' ὅσον ἔμενον εἰς χεῖρας του, ἡ δὲ βραδύτης αὕτη ἐπαισθητῶς ἠλάττου τὰ κέρδη. «Ἐργάσθητι! Ἐργάσθητι!» ἀδιακόπως ἐπανελάμβανεν, ὡς καὶ ὁ Ῥεῦνολδς. Ἀπέχθειαν εἶχεν πρὸς τοὺς πολυλόγους τεχνίτας καὶ ὁσάκις ἀπήντα τοιούτους, «ἂς ἐργασθῶμεν ἀντὶ νὰ ὁμιλήσωμεν», ἔλεγε· διηγεῖτο προσέτι ὅτι ὁ ἐν Ἐδιμβούργῳ καθηγητὴς Γράχαμ ἔλεγε πρὸς τοὺς μαθητάς του. «Ἐὰν ἔχητε εὐφυΐαν, ἡ ἐπιμέλεια θέλει αὐξήσει αὐτήν, ἐὰν δὲ στερῆσθε ἐκείνης, αὕτη θέλει τὴν ἀναπληρώσει». «Καίτοι γνωρίζων ὅτι εὐφυΐαν δὲν εἶχον, δραστηρίως εἰργαζόμην καὶ ἐσπούδαζον» ἔλεγεν ὁ μετριόφρων Οὐΐλκη. Εἰ καὶ ζῶν ἐν ἀνεχείᾳ, ἠγόρασεν διὰ τῶν πρώτων χρημάτων, ἅτινα ἀπέκτησεν ἐν Λονδίνῳ δῶρα διὰ τὴν μητέρα καὶ τὴν ἀδελφὴν καὶ γενναίως ἐβοήθει κατὰ τὰ μέσα αὐτοῦ τοὺς συναδέλφους.

Σκληρῶς ἐδοκιμάσθη πολλάκις ἡ γενναιότης καὶ ἡ καρτερία πλείστων τεχνιτῶν πρὶν ἀπολαύσωσι τῆς ἐπιτυχίας. Ἀδύνατον δὲ εἶναι νὰ γνωρίσωμέν ποτε πόσοι ἀπωλέσθησαν ἐν τῷ κοιλῷ τούτῳ ἀγῶνι. Ὁ Μαρτῖνος ὑπέστη δυσκολίας κατὰ τὸ στάδιόν του, ἃς ὀλίγοι ἴσως δύνανται νὰ ὑποστῶσι· πλέον ἢ ἅπαξ, ἐνῷ εἰργάζετο εἰς τὴν πρώτην εἰκόνα του, ἐκινδύνευσε νὰ ἀποθάνῃ τῆς πείνης. Λέγεται περὶ αὐτοῦ, ὅτι συνέβη ποτὲ νὰ ἔχῃ ἓν μόνον σελλίνιον, ὅπερ εἶχε φυλάξει ἐξ αἰτίας τῆς στιλπνότητός του· ἀλλ' ἠναγκάσθη τέλος νὰ τὸ θυσιάσῃ πρὸς ἀγορὰν ἄρτου. Μετέβη εἰς τὸ ἀρτοπωλεῖον ἔδωκε τὸ σελλίνιον καὶ ἐξήρχετο κρατῶν τὸν ἄρτον, ὅτε βιαίως ἥρπασεν αὐτὸν ὁ ἀρτοποιὸς ρίπτων τὸ σελλίνιον ὀπίσω πρὸς τὸν πεινασμένον ζωγράφον. Τὸ στιλπνὸν νόμισμα ἦτο κίβδηλον! Ἐπανελθὼν εἰς τὸ ἐργαστήριον ὁ δυστυχὴς Μαρτῖνος συνέλεξεν ὅσα ψυχία εὗρε καὶ ἐδοκίμαζεν ἐργαζόμενος νὰ λησμονήσῃ τὴν πεῖναν, γενναίως ὑπέστη τὰς ὀδύνας τῆς πείνης καὶ ὅτε ἐξέθηκεν ὀλίγας ἡμέρας μετὰ ταῦτα τὴν εἰκόνα, ἣν κατειργάζετο, διὰ μιᾶς ἀπέκτησε φήμην. Τὸ στάδιον τοῦ Μαρτίνου ἀποδεικνύει ὅτι ἡ εὐφυΐα ὑπὸ τῆς ἐργασίας βοηθουμένη ἀφ' ἑαυτῆς προοδεύει καὶ ἡ φήμη, ἂν καὶ βραδέως ἐρχομένη, ἀείποτε ἐστεφάνωσε τοὺς ἔχοντας πραγματικὴν ἀξίαν.

Αἱ ἄρισται Ἀκαδημίαι καὶ οἱ κάλλιστοι διδάσκαλοι δὲν δύνανται νὰ μορφώσωσι καλλιτέχνας, ἐὰν οὗτοι δὲν ἐργάζωνται· οἱ αὐτοδίδακτοι ἄνθρωποι εἶναι οἱ μόνοι ἔχοντες πραγματικὴν παιδείαν. Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ Γεώργιος Κέμπ, ὁ ἀρχιτέκτων τοῦ ὡραίου πρὸς τιμὴν τοῦ Σκὸττ ἐν Ἐδιμβούργῳ ἱδρυθέντος μνημείου· ἦτο υἱὸς πτωχοῦ βοσκοῦ τῆς Σκωτίας καὶ ἐν τῇ ἐρημίᾳ, ἐν ᾗ ἔζη, οὐδέποτε ἔτυχε νὰ ἴδῃ καλλιτεχνικόν τι ἔργον· ἀλλὰ σταλείς ποτε ἕνεκα ὑποθέσεως εἰς Ῥῶσλιν βαθεῖαν ἔλαβεν ἐντύπωσιν ἐκ τῆς ἀριστοτεχνικῆς ὡραιότητος τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐπαύλεως· ἐπανελθὼν οἴκαδε, ἐζήτησεν ἄδειαν παρὰ τοῦ πατρὸς νὰ γίνῃ ξυλουργὸς καὶ ἔμαθε τὴν τέχνην ἐργαζόμενος ἐπί τινα ἔτη παρὰ ξυλουργῷ τινι, μετὰ ταῦτα διῆλθε τὴν Σκωτίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν ἐπισκεπτόμενος, σπουδάζων καὶ ἀντιγράφων τὰ γοτθικὰ ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα. Κατά τινα τοιαύτην ὁδοιπορίαν ὁ Κέμπ, πεζὸς ὤν, συνήντησε ἅμαξαν, ἐν ᾗ εὑρίσκετο κύριος, ὅστις μετ' ἀγαθότητος παρέλαβε τὸν νέον ἐργάτην καὶ μετήγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν· ὁ φιλόφρων ὁδοιπόρος ἦτο ὁ σὶρ Βάλτερ Σκότ. Ἐπισκεφθεὶς καὶ σπουδάσας τὰ μνημεῖα τῆς Ἀγγλίας καὶ Σκωτίας ὁ Κὲμπ ἀπεφά-

σισε νὰ σπουδάσῃ καὶ τὰ τῶν ξένων ἐθνῶν διὸ τῷ 1824 διῆλθε μέγα μέρος τῆς Εὐρώπης συντηρούμενος διὰ τῆς τέχνης καὶ ἀδιακόπως σπουδάζων. Μετὰ τὴν εἰς τὴν πατρίδα ἐπάνοδον ἤρχισε γράφων ἀρχιτεκτονικὰ σχέδια καὶ ἐποίησε διὰ τὸ πόντημα τοῦ Βρίττωνος. «Αἱ ἀρχαιότητες τῆς Ἀγγλίας» σχέδια καὶ ἰχνογραφίας, ἃς ἠδύνατο νὰ ὑπογράψῃ ὁ κράτιστος τῶν καλλιτεχνῶν. Ὀλίγοι ἐγίνωσκον τὴν ἀξίαν τοῦ μετριόφρονος καὶ σιωπηλοῦ τούτου ἀνδρός, ὅτε προεκηρύχθη διαγώνισμα περὶ τοῦ καλλίστου σχεδίου μνημείου, μέλλοντος νὰ ἱδρυθῇ πρὸς τιμὴν τοῦ Σκόττ. Πολλοὶ ἦσαν οἱ ἀνταγωνισταὶ καὶ μεταξὺ τούτων οἱ ἄριστοι τῆς ἐποχῆς ἀρχιτέκτονες, καὶ ὅμως παμψηφεὶ ἐγένετο ἀποδεκτὸν τὸ σχέδιον τοῦ Κέμπ, ὅστις προώρως ἀποθανὼν δὲν εἶδε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ λαμπροτάτου μνημείου, τοῦ ἱδρυθέντος ποτὲ πρὸς τιμὴν φιλολογικῆς ἐπισημότητος· τὸ δὲ ἔργον ἐγένετο συγχρόνως μνημεῖον τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς αὐτοπαιδεύσεως τοῦ σχεδιάσαντος αὐτὸ ἀρχιτέκτονος.

Ἀξιοθαύμαστον στάδιον ὡς πρὸς τὴν ἐπιμονὴν εἰς τὴν καλλιέργειαν ὡραίας τέχνης ὑπῆρξε τὸ τοῦ σιδηρουργοῦ Ἰακώβου Σάρπλς. Ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1825 ἐν Ὑορκσάϊρ καὶ οἱ γονεῖς του, δεκατρία τέκνα ἔχοντες, ἠναγκάζοντο νὰ παρέχωσιν αὐτοῖς ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἐργασίαν καὶ ὄχι μάθησιν· ὁ δὲ Ἰάκωβος δεκαπενταέτης ὤν, ἤρχισεν ἐργαζόμενος παρὰ τῷ πατρὶ ἐν μηχανοποιείῳ ὅπου διέμενεν ἀπὸ τῆς ἕκτης πρωϊνῆς ὥρας μέχρι τῆς ὀγδόης τῆς ἑσπέρας. Μεταξὺ ἄλλων ἐργασιῶν ἐπεφορτίζετο νὰ σχεδιάζῃ λέβητας καὶ τάσιν ἔχων πρὸς τὴν ζωγραφικήν, μεγάλην ἐπιτηδειότητα κατὰ τοῦτο ἀπέκτησεν· ἐνθαρρυνόμενος δὲ ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ ἤρχισεν ἀντιγράφων λιθογραφίας, καίτοι οὐδεμίαν ἰδέαν ἔχων περὶ τῶν νόμων τῆς σκιαγραφίας. Εἰργάζετο ὅμως ἐπιμελῶς, ὥστε ἀπέκτησεν εὐκολίαν κατὰ τὸ ἀντιγράφειν· μετ' ὀλίγον κατώρθωσε ν' ἀκολουθῇ ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος μαθήματα ἰχνογραφίας, ἀλλὰ λαβὼν συμβουλὴν παρὰ τοῦ διδασκάλου νὰ ἀναγνώσῃ πραγματείαν τινὰ περὶ ζωγραφικῆς καὶ μόλις τὴν ἀλφάβητον γνωρίζων ἔπαυσεν ἀκολουθῶν τὰ μαθήματα ἰχνογραφίας, ὅπως ἐκμάθῃ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν γραφήν· τοῦτο ταχέως κατώρθωσε καὶ ἤρχισε τὴν μελέτην τῆς πραγματείας ἐγειρόμενος πρὸς τοῦτο κατὰ τὴν τετάρτην τῆς πρωΐας ὥρας καὶ ἐπαναλαμβάνων τὴν σπουδὴν κατὰ τὸ ἑσπέρας, ἂν καὶ ἐπὶ δώδεκα ἢ δεκατρεῖς ὥρας εἰργάζετο ἐν τῷ μηχανοποιείῳ. Μέγα μέρος τῆς νυκτὸς διήρχετο ζωγραφῶν, ἔτυχε

δὲ καὶ ὁλόκληρον νύκτα νὰ θυσιάσῃ πρὸς ἀντιγραφὴν τοῦ «Μυστικοῦ Δείπνου» τοῦ Λεονάρδου δὰ Βίνσι.

Μετὰ ταῦτα ἀπεφάσισε νὰ δοκιμάσῃ τὴν ἐλαιογραφίαν ἠγόρασε τεμάχιον λινοῦ, ὅπερ ἐτέντωσεν ἁρμοδίως καὶ ἤρχισεν ζωγραφῶν, διὰ χρωμάτων ἀγορασθέντων παρὰ τοιχογράφου· ἀλλ' ἡ δοκιμὴ ἀπέτυχε, διότι ὁ πίναξ καὶ τὰ χρώματα ἦσαν ἐντελῶς ἀκατάλληλα. Ἀποταθεὶς πρὸς τὸν φίλον διδάσκαλον ἔμαθεν ὅτι ὑπῆρχον χρώματα καὶ προητοιμασμένοι πίνακες πρὸς ἐλαιογραφίαν, ἅμα δὲ ἐπέτρεψαν τοῦτο τὰ μέσα, ἔσπευσε νὰ ἀγοράσῃ τὰ ἀναγκαῖα ἀντικείμενα πρὸς δευτέραν ἀπόπειραν, λαβὼν δέ τινα μαθήματα ταχέως ὑπερέβη τὸν διδάσκαλον. Βαθμηδὸν ἀπέκτησε πεῖραν καὶ εὐκολίαν βοηθούμενος ὑπὸ τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς ἀκαταβλήτου ἀποφάσεως νὰ ὑπερνικήσῃ τὰς δυσχερείας. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἠναγκάζετο νὰ ἐργάζηται ἐν τῷ μηχανοποιείῳ ὑπὲρ τὰς ὡρισμένας ὥρας πρὸς ἀπόλαυσιν ὀλίγων χρημάτων, ἅτινα μεταχειρίζετο εἰς ἀγοραν πινάκων, χρωμάτων καὶ χρωστήρων. «Μετά τινα χρόνον», διηγεῖται ὁ ἴδιος, «ἀφοῦ ἐποίησα διαφόρους εἰκόνας, συνέλαβον τὴν ἰδέαν νὰ ἀπεικονίσω τὸ «Σιδηρουργεῖον»· ἤρχισα λοιπὸν τὸ ἔργον ὅπερ παριστᾷ τὸ ἐσωτερικὸν μεγάλου ἐργαστηρίου κατὰ μίμησιν τοῦ σιδηρουργείου, ἐνῷ εἰργαζόμην, ἀλλὰ ταχέως ἐννόησα ὅτι δὲν ἠδυνάμην νὰ προχωρήσω εἰς τὸ ἔργον, οὐδεμίαν ἀνατομικὴν γνῶσιν ἔχων πρὸς ἀπεικόνισιν τῶν νευρωδῶν σωμάτων τῶν ἐργατῶν. Ὁ ἀδελφός μου Πέτρος φιλοφρόνως ἦλθεν εἰς βοήθειάν μου ἀγοράσας χάριν ἐμοῦ πραγματείαν τινὰ τοῦ Φλάξμαν περὶ «Ἀνατομικῶν σπουδῶν»· ἐπιμελῶς ἐμελέτησα τὸ βιβλίον, ὅπερ ἐθεώρουν ὡς θησαυρόν, ἐγειρόμενος κατὰ τὴν τρίτην τῆς πρωΐας ὥραν πρὸς ἀντιγραφὴν τῶν ἐν τῷ βιβλίῳ παραδειγμάτων, ἐνίοτε δὲ εἶχεν ὁ ἀδελφός μου τὴν καλωσύνην νὰ χρησιμεύῃ ὁ ἴδιος ὡς τύπος τῶν ἀποπειρῶν μου. Ἂν καὶ ἀπέκτησα οὕτω νέας γνώσεις, δὲν ἐτόλμησα νὰ ἐπαναλάβω τὴν ἐργασίαν πρὶν προοδεύσω εἰς τὴν σκιαγραφίαν, ἣν ἐπίσης ἐπιμελῶς ἐσπούδαζον. Ἐζήτησα δὲ καὶ ἔλαβον τὴν ἄδειαν νὰ κατασκευάζω ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τὰ χονδροειδῆ σιδηρουργικὰ ἔργα, διότι ὁ πρὸς κατασκευὴν ἐκείνων σίδηρος μένει πολὺ περισσότερον ἐντὸς τῆς καμίνου, καὶ ἐνῷ ἐθερμαίνετο τὸ μέταλλον, ἠδυνάμην νὰ χρησιμοποιήσω τὰς ὀλίγας στιγμὰς ἐκείνας γράφων σκιαγραφικὰ διαγράμματα».—Τέλος μετὰ δύο περίπου ἐτῶν ἀδιάκοπον καὶ ἐπίπονον ἐργασίαν κατώρθωσεν ὁ Σάρπλς νὰ ἐκτελέσῃ τὴν εἰκόνα τοῦ «Σιδηρουργείου» καὶ προσωπογραφίαν

τινὰ τοῦ πατρός του, ἀμφότερα δὲ τὰ ἔργα μεγάλως ἐθαυμάσθησαν ἐν τῇ πόλει. Ἔκτοτε πολλὰ ἔργα ἐποίησε, κυρίως δὲ προσωπογραφίας, αἵτινες κέρδη τινὰ ἔφερον αὐτῷ, καὶ ὅμως φρονίμως ποιῶν, ἐξηκολούθησε μετερχόμενος τὴν σιδηρουργικήν. Δείξας ποτὲ εἰκόνα τοῦ σιδηρουργείου εἰς ἔμπορον εἰκόνων, ἤκουσε ὅτι ἠδύνατο νὰ γίνῃ ὡραία χαλκογραφία ἐκ τῆς εἰκόνος ἐκείνης· ἀμέσως ἀπεφάσισεν ὁ Σὰρπλς νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν χαλκογραφίαν ἐκείνην καίτοι ἐντελῶς ἀγνοῶν τὴν τέχνην. Περιγράφει ὁ ἴδιος τὰς δυσκολίας, ἃς ἀπήντησε καὶ ὑπερέβη. «Ἀπετάθην πρὸς κατασκευαστὴν χαλκογραφικῶν πινάκων καὶ ἐργαλείων, ὅστις ἀντὶ ὡρισμένου ποσοῦ μοὶ ἔστειλε τὰ ἀναγκαῖα ἀντικείμενα, ἤρχισα ἐργαζόμενος, ἀλλ' οὐδεμίαν περὶ τῆς τέχνης ἰδέαν ἔχων κατέστρεψα τὰ ἐργαλεῖα πρὶν μάθω τὴν χρῆσιν αὐτῶν· τότε ἀπεφάσισα νὰ κατασκευάσω ἰδίαις χερσὶ τὰ ἐργαλεῖα μου καὶ μετὰ πολλὰς ἀποτυχίας ἐπέτυχον. Ἐν τῷ μεταξὺ διηγωνίσθην ἐπιτυχῶς διὰ βραβεῖόν τι ἐμβληματικῆς τινος ζωγραφικῆς συνθέσεως. Ὅτε ἐπανέλαβον τὴν χαλκογραφίαν, ἐπαισθητὴ ἐγένετο δι' ἐμὲ ἡ ἔλλειψις μεγεθυντικοῦ φακοῦ, ὧν ἀνεπλήρωσα ἐν μέρει διὰ τῶν διόπτρων τοῦ πατρός μου, ἀλλὰ τότε παρ' ὀλίγον κατεστράφη ἡ ἐπιχείρησίς μου. Ὀλίγον διαθέσιμον καιρὸν ἔχων ἠναγκαζόμην ἐνίοτε ἐπὶ μῆνας νὰ ἐγκαταλείψω τὴν χαλκογραφίαν, καὶ ὅπως προφυλάξω αὐτὴν ἀπὸ τοῦ ἰοῦ ἔχεον ἔλαιον ἐπὶ τοῦ πίνακος· ἔτυχε ὅμως νά συμπυκνωθῇ τὸ ἔλαιον ἐπὶ τοῦ πίνακος εἰς τρόπον ὥστε ἡ ἐκκαθάρισις δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἄνευ βλάβης τῆς ἤδη γενομένης ἐργασίας. Ἐν ἀπογνώσει διετέλουν ὅτε συνέλαβον τὴν ἰδέαν νὰ βράσω τὸν πίνακα ἐντὸς ζέοντος ὕδατος καὶ μετὰ ταῦτα νὰ τρίψω αὐτὸν διὰ μαλακῆς ὁδοντοσμηκτρίδος, καὶ ἡ δοκιμὴ πληρέστατα ἐπέτυχεν. Εἶχον ἤδη ὑπερβῆ τὰς μεγαλυτέρας δυσκολίας τῆς ἐπιχειρήσεώς μου καὶ ἠδυνάμην διὰ τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς ἐπιμελείας νὰ φέρω αὐτὴν εἰς αἴσιον τέλος· βοήθειαν ἢ συμβουλὴν παρ' οὐδενὸς ἔλαβον, ἐὰν λοιπὸν ἔχῃ ἀξίαν τινὰ τὸ ἔργον, δικαιοῦμαι νὰ τὸ θεωρήσω ὡς ἐμόν. Ἀλλ' οὐδεμίαν ἀπαίτησιν ἔχω ἢ μόνον ν' ἀποδείξω ὅτι οἱονδήποτε ἔργον κατορθοῦται διὰ δραστηρίας ἐπιμελείας καὶ ἀκλονήτου ἀποφάσεως.

Ἐπὶ πέντε ἔτη εἰργάσθη ὁ Σὰρπλς εἰς τὴν χαλκογραφίαν τοῦ «Σιδηρουργείου», ἥτις πληρέστατα ηὐδοκίμησεν, ὅτε ἐτυπώθη. Δὲν ἔτυχε βεβαίως μεγάλης καλλιτεχνικῆς φήμης ὁ Σάρπλς, ἀλλ' ἀναφέρομεν τὸν βίον του ὡς παρέχοντα λαμπρὰ καὶ ὠφέλιμα παραδείγματα καρτερίας, ἐπιμελείας καὶ αὐτοβοηθείας.

Τὰ αὐτὰ ἀναγκαῖα προτερήματα πρὸς ἐπίτευξιν δεινότητος εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ εἰς τὴν γλυπτικὴν ἀπαιτεῖ καὶ ἡ σπουδὴ τῆς ἀδελφῆς ἐκείνων τέχνης, τῆς μουσικῆς· αἱ μὲν πρῶται ἰδανικὸν ποιοῦσι τὸ σχῆμα καὶ τὸν χρωματισμὸν τῶν τῆς φύσεως πλασμάτων, ἡ δὲ δευτέρα ποιητικοὺς καθιστᾷ τοὺς ἤχους αὐτῆς. Ἀκάματος καὶ πλήρης θάρρους ἐργάτης ἦτο ὁ Χάνδελ, ὅστις οὐδέποτε κατεβλήθη ὑπὸ τῶν ἀποτυχιῶν, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ἐφαίνετο ἄπτων δραστηριότητα ἐφ' ὅσον ἡ τύχη κατέτρεχεν αὐτόν. Εἰς δεινὰς περιστάσεις εὑρέθη μὴ δυνάμενος νὰ πληρώσῃ τὰ χρέη του καὶ ὅμως οἱ καταδιωγμοὶ τῶν δανειστῶν δὲν ἠμπόδισαν τὴν σύνθεσιν ἐν διαστήματι ἑνὸς ἔτους τοῦ «Σαοὺλ», τοῦ «Ἰσραήλ», «τῶν δώδεκα μεγάλων συμφωνιῶν» καὶ τοῦ «ὁ ἐν Ἄργει Ζεύς». Κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ βιογράφου του ἀπάσας τὰς δυσχερείας ὑπερενίκα καὶ ἄνευ βοηθείας ἐξετέλεσε τὴν ἐργασίαν δώδεκα ἀνθρώπων.— Ὁ Χάϋδν περὶ τῆς τέχνης ὁμιλῶν ἔλεγεν «ἀρκεῖ νὰ σπουδάσῃ τις ἐπιμόνως καὶ ἐπιμελῶς».—Ὁ δὲ Μόζαρτ· «μεγίστη δι' ἐμὲ ἡδονὴ εἶναι ἡ ἐργασία».—Ὁ Βετχόβεν ἐπανειλημμένως ἔλεγε· «δὲν ὑπάρχουσιν ὅρια δυνάμενα νὰ σταματήσωσι τὴν εὐφυΐαν λέγοντα πρὸς αὐτήν· «Ἕως ἐκεῖ καὶ μὴ περαιτέρω!»—Ὅτε ἐκόμισεν αὐτῷ ὁ Μόσκελες τὸ μελοποίημα τοῦ «Φιδέλιο» εἶδεν εἰς τὸ τέλος τὰς λέξεις· «Θεοῦ βοηθοῦντος, ἐτελείωσα τὸ ἔργον». Ὁ Βετχόβεν ἀμέσως ἔγραψεν ὑποκάτω· «Ὦ ἄνθρωπε! βοήθει σαυτόν!»—Ὁ Ἰωάννης Σεβαστιανὸς Μπὰχ περὶ ἑαυτοῦ ὁμιλῶν ἔλεγεν· «Ἤμην ἐργατικὸς καὶ ὁ θέλων νὰ μιμηθῇ τὴν δραστηριότητά μου θέλει ἐπίσης ἐπιτύχει!» Εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι ὁ Μπὰχ ἐκ γενετῆς ἦτο μουσικὸς καὶ ὅτι δὲν ἀπέκτησε φήμην μόνον διὰ τῆς ἐργασίας. Παιδίον ἔτι ἦν, ὅτε κατέστρεψεν ὁ πρεσβύτερος ἀδελφός του, ὅστις ἐπεθύμει ἄλλο στάδιον νὰ ἀκολουθήσῃ ὁ Σεβαστιανός, συλλογὴν μουσικῶν συνθέσεων γεγραμμένων ὑπὸ τὸ σέλας τῆς σελήνης, διότι ἄλλο φῶς δὲν εἶχεν ὁ νέος μουσικός. Ἐκ τούτου δύναταί τις νὰ κρίνῃ τὴν φυσικὴν πρὸς τὴν μουσικὴν ὥθησιν.— Ὁ Βαὶλ ἔγραφεν ἐκ Μιλάνου κατὰ τὸ 1820 περὶ τοῦ Μεϋερβέερ. «Εἶναι νοήμων ἄνθρωπος, ἀλλ' ἄνευ εὐφυΐας· ζῇ μεμονωμένος καὶ ἐργάζεται δεκαπέντε ὥρας τὴν ἡμέραν σπουδάζων τὴν μουσικήν». Διῆλθον ἔτη τινὰ καὶ ἡ ἐπιμέλεια τοῦ Μεϋερβέερ φανερὰν ἐποίησε τὴν εὐφυΐαν αὐτοῦ εἰς τὰ θαυμάσια μελοποιήματα «τοῦ «Ῥοβέρτου», τῶν «Οὐγενότων», τοῦ «Προφήτου» καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα ἔργα κατατασσόμενα μεταξὺ τῶν ἀρίστων τῆς ἐποχῆς ἡμῶν ἔργων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΣ ΚΑΙ ΘΑΡΡΟΣ

Εἰς γέροντά τινα Νορμανὸν πολεμιστὴν ἀποδίδεται ἡ ἑξῆς χαρακτηριστικὴ τῆς τευτονικῆς φυλῆς ὁμολογία πίστεως. «Ἀπιστῶ πρὸς τὰ εἴδωλα καὶ τὰ πνεύματα,» ἔλεγεν· «ἐν τῇ ῥώμῃ τοῦ σώματος καὶ τῷ θάρρει τῆς ψυχῆς κεῖται ἡ πίστις καὶ ἡ ἐλπίς μου». Ἐπίσης ἐκφραστικὴ τῆς ζωηρᾶς ἀνεξαρτησίας, τῆς μέχρι τοῦδε διακρινούσης τοὺς ἀπογόνους τῶν Νορμανῶν, εἶναι ἡ ἐπὶ παλαιᾶς σκαπάνης εὑρεθεῖσα ἐπιγραφή: «Εὑρήσω ὁδὸν ἢ ποιήσω αὐτήν». Ἡ δὲ οὐσία τῆς σκανδιναυϊκῆς μυθολογίας ἄριστα χαρακτηρίζεται διὰ τῆς σφύρας, ἣν ἐκράτει ὁ Θεὸς αὐτῆς. Ὁ χαρακτὴρ τοῦ ἀνθρώπου εὐκόλως διαγινώσκεται ἐκ τοῦ καθημερινοῦ βίου καὶ δύναται ἴσως τις ἀσφαλῶς νὰ κρίνῃ περὶ τῆς δραστηριότητος ἐκείνου διὰ μόνου τοῦ τρόπου τῆς χρήσεως τῆς σφύρας, ἂν καὶ τοσοῦτον ἀσήμαντος εἶναι ἡ πρᾶξις. Ἐπὶ τοιούτου εἴδους παρατηρήσεως βασιζόμενος διακεκριμένος τις Γάλλος ἐν βραχεῖ περιέγραψε τὸν χαρακτῆρα τῶν κατοίκων ἐπαρχίας τινός, ἐν ᾗ ἐσκόπευε φίλος τις αὐτοῦ νὰ ἀποκατασταθῇ. «Πρόσεχε,» εἶπε, «καὶ μὴ ἀγοράζεις κτῆμα ἐκεῖ· γνωρίζω τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐπαρχίας ταύτης· οἱ ἐξ αὐτῆς εἰς Παρισίους ἐρχόμενοι μαθηταὶ *ἀμελῶς κτυποῦσι τὸν ἄκμονα*· δέονται δραστηριότητος καὶ ποτὲ δὲν θέλουσι καρποφορήσει τὰ δαπανηθέντα κεφάλαια». Ὡραία καὶ δικαία ἐκτίμησις χαρακτῆρος, ἣν μόνον βαθύνους καὶ ἀκριβὴς παρατηρητὴς ἠδύνατο νὰ ποιήσῃ καὶ ἥτις θαυμασίως ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἰσχὺς τοῦ κράτους καὶ ἡ ἀξία τῆς γῆς προέρχονται ἐκ τῆς δραστηριότητος τῶν ἀτόμων. Ἀκριβὴς ἑπομένως εἶναι ἡ γαλλικὴ παροιμία ἡ λέγουσα. «Tant vaut l' homme tant vaut la terre», ἤτοι «Ὅσον ἀξίζει ὁ γεωργὸς τόσον ἀξίζει καὶ ἡ γῆ».

Σπουδαιοτάτη εἶναι ἡ καλλιέργεια τοιούτου προτερήματος, διότι σταθερὰ ἀπόφασις πρὸς ἀπολαυὴν εὐγενοῦς σκοποῦ εἶναι ἡ μόνη στερεὰ βάσις μεγαλόφρονος χαρακτῆρος. Ποσόν τι δραστηριότητος ἀρκεῖ, ὅπως ἀποφασίσῃ ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀναλάβῃ τὴν δυσχερεστάτην ἐργασίαν καὶ ὅπως προαχθῇ μέχρι τῶν ἀνωτάτων τάξεων, καίτοι γεννηθεὶς ἐν ταπεινῇ κοινωνικῇ θέσει. Προσέτι δὲ ἐπιτυγχάνει πολλάκις ἡ δραστηριότης ἐκεῖ, ὅπου ἀπέτυχεν ἡ εὐφυΐα, καὶ εἰς

πολὺ ὀλιγωτέρους κινδύνους καὶ ἥττονας ἀπάτας ἐκθέτει τὸν ἄνθρωπον. Ἡ ἐπιτυχία ἐξαρτᾶται μᾶλλον ἐξ ἀκαμάτου ἀποφάσεως ἢ ἐκ φυσικῆς εὐφυΐας, ἐξ ἐπιπόνου καὶ καρτερικῆς ἐργασίας ἢ ἐξ ὑλικῆς δυνάμεως πρὸς ὑπερτέρησιν τῶν δυσκολιῶν. Κεντρικὴ ἑπομένως δύναμις τοῦ ἀνθρωπίνου χαρακτῆρος εἶναι ἡ δραστηριότης, ἢ μᾶλλον ἀντιπροσωπεύει τὸ σύνολον τοῦ ἀνθρώπου. Αὕτη δίδει ὥθησιν εἰς τὰς πράξεις, ψυχὴν εἰς τὰ ἔργα, νόμιμον βάσιν εἰς τὰς ἐλπίδας καὶ ἡ ἐλπὶς τέλος παρέχει τῇ ζωῇ ἀληθῆ εὐωδίαν. Παλαιά τις περικεφαλαία φέρει ἐπιγραφήν, ἥτις ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἔμβλημα δι' ὅλους ἡμᾶς· «Ἰσχύς μου ἡ ἐλπίς». «Κατάρατοι οἱ δειλοί!» λέγει ὁ υἱὸς τοῦ Σιράχ· καὶ πράγματι οὐδεμία εὐλογία δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν εὐλογίαν, ἣν ἐπιφέρει γενναία ψυχή. Καίτοι ἀποτυχὼν ὁ γενναῖος ἄνθρωπος παρηγορεῖται γινώσκων ὅτι πᾶσαν δύναμιν κατέβαλε· λαμπρὸν δὲ καὶ ἐνθαρρυντικὸν θέαμα εἶναι ἡ πάλη γενναίου ἀνθρώπου, ὅστις καρτερικῶς ἀντέχει πρὸς τὴν λύπην, θριαμβεύει μόνον διὰ τῆς μεγαλοψυχίας καὶ καθημαγμένους ἔχων τοὺς πόδας καὶ τρέμοντα τὰ μέλη ἐξακολουθεῖ προβαίνων ἐπὶ τῆς ἀκλονήτου θελήσεως στηριζόμενος.

Αἱ ἀόριστοι ἐπιθυμίαι καὶ οἱ ἄσκοποι πόθοι προξενοῦσιν εἶδός τι χλωρώσεως εἰς τὰ πνεύματα τῶν νέων, ἐκτὸς μόνον ὅταν οἱ πόθοι οὗτοι ἐκφράζωνται εὐθὺς διὰ πράξεων καὶ ἐργασίας. Καλή τις ἀπόφασις πρέπει νὰ ἐκτελεσθῇ προθύμως καὶ ἄνευ ἀπασχολήσεως, ἐπίσης δὲ πρέπει νὰ ὑποφέρῃ τις προθύμως τὸν ἀναπόφευκτον κόπον καὶ πόνον τὸν μετὰ πάσης κοινωνικῆς θέσεως συνδεδεμένον καὶ νὰ θεωρῇ αὐτὸν ὡς ὠφέλιμον παίδευσιν. «Κατὰ τὸν βίον,» λέγει ὁ Ἄρθ. Σέφφερ, «οὐδὲν ὠφέλιμον ἀποτέλεσμα ἄνευ πόνου ψυχῆς ἢ κόπου χειρῶν . . . . . ὁ ἀγὼν καὶ πάλιν ὁ ἀγών! αὕτη εἶναι ἡ ζωή! ἡ δὲ ἐμὴ πλήρης ὑπῆρξεν ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔποψιν· δύναμαι ὅμως μετὰ δικαίας ὑπερηφανείας νὰ εἴπω ὅτι τὸ θάρρος μου οὐδέποτε κατεβλήθη . . . . Παντοδύναμος εἶναι ἠθικῶς ὁ ὑπὸ ἰσχυρᾶς θελήσεως καὶ εὐγενοῦς σκοποῦ κινούμενος ἄνθρωπος». Ὁ Οὔγος Μίλλερ ἔλεγεν ὅτι τὸ μόνον σχολεῖον, ἐν ᾧ καλῶς ἐδιδάχθη, ἦτο τὸ εὐρὺ τοῦ κόσμου σχολεῖον, διότι ἐκεῖ εὑρίσκονται αὐστηροί, ἀλλ' ὑψηλόφρονες διδάσκαλοι, ὁ κόπος καὶ ἡ κακουχία. Ὁ καταλείπων τὴν ἐργασίαν ἐπὶ διαφόροις προφάσεσιν ἢ ἀμελῶς ἐργαζόμενος θέλει κατ' ἀνάγκην ἀποτύχει· ὅ,τι δήποτε ἔργον, θεωρούμενον ὡς ἀναπόφευκτον, θέλει ταχέως φανῇ εὔκολον καὶ ἡ ἐκτέλεσις αὐτοῦ εὐχάριστος. Ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη συνήθεια, ἡ ἐπιμέλεια καταντᾷ εὔ-

κολος κατὰ καιρόν· χάριν δ' αὐτῆς ἄνθρωποι κοινῆς διανοίας ἐπιτυγχάνουσι μεγάλων σκοπῶν ἀφιερούμενοι ἑκάστοτε εἰς ἓν καὶ μόναν ἔργον. Ὁ Φόβερ Μπούξτων εἶχε πεποίθησιν εἰς τοὺς κοινὴν ἔχοντας διάνοιαν, ἀλλὰ σπανίαν ἐπιμέλειαν δείξαντας καὶ ἐν τῇ καθημερινῇ ζωῇ ἐνθυμηθέντας τὴν παραγγελίαν τοῦ Εὐαγγελίου· «Πρᾶξον καλῶς ὅ,τι πράττεις». Ὁ ἴδιος δὲ ἀπέδιδε τὰς λαμπρὰς ἐπιτυχίας του εἰς τὴν συνήθειαν τοῦ ἀφιεροῦσθαι ὁλοψύχως εἰς ἓν μόνον ἑκάστοτε ἔργον.

Οὐδὲν ἄξιον λόγου δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἄνευ ἐπιμόνου καὶ ζωηρᾶς ἐργασίας. Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει κυρίως τὴν διανοητικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν εἰς τὴν δραστηρίαν ἐνέργειαν τῆς βουλήσεως, εἰς τὴν πάλην κατὰ τῶν δυσχερειῶν, ἥτις καλεῖται *προσπάθεια*· καὶ ἀληθῶς κινεῖταί τις ὑπὸ θαυμασμοῦ βλέπων ποσάκις ἐπέτυχον δι' αὐτοῦ τοῦ μέσου πλείσται κατὰ τὸ φαινόμενον ἐντελῶς ἀκατόρθωτοι ἐπιχειρήσεις. Σφοδρὰ ἐπιθυμία ἀρκεῖ ἐνίοτε, ὅπως μεταβάλῃ τὸ πιθανὸν εἰς πραγματικότητα, διότι ὁ πόθος ἐξεγείρει τὴν ἐνεργητικὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλ' οἱ ἀσταθεῖς καὶ δειλοὶ χαρακτῆρες στερούμενοι ἀποφάσεως νομίζουσιν ἀδύνατον τὸ ἐλάχιστον ἔργον. Λέγεται περὶ νέου τινὸς Γάλλου ἀξιωματικοῦ, ὅτι πολλάκις ἀνέκραζε μετὰ πεποιθήσεως. «*Θέλω* νὰ φανῶ ἄριστος στρατηγὸς καὶ νὰ γίνω στρατάρχης τῆς Γαλλίας!» Ἡ θερμὴ αὕτη ἐπιθυμία ἐγένετο προαίσθησις τῆς ἐπιτυχίας· λαμπρῶς διεκρίθη ὁ νέος ἀξιωματικὸς καὶ ἔλαβε τὸν βαθμὸν τοῦ στρατάρχου. Συγγραφεύς τις, ὁ Οὐάλκερ, *ἀπεφάσισέ* ποτε νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν ὑγείαν του καὶ πραγματικῶς ἰάθη. Τοῦτο δύναται νὰ ἐπιτύχῃ ἅπας, ἀλλὰ τοιαύτη θεραπεία, καίτοι ὀλιγώτερον ἐπιβλαβὴς τῶν πλείστων φαρμάκων, εἶναι ὅμως ἐπικίνδυνος· μεγίστην ἀναμφιβόλως ἐπίδρασιν ἐξασκεῖ τὸ ἠθικὸν μέρος ἐπὶ τοῦ σώματος, ἀλλ' αἱ φυσικαὶ δυνάμεις ἐξαντλοῦνται ἐνίοτε εἰς τὸν ἀγῶνα. Ὁ ἄραψ ἀρχηγὸς Μούλεϋ Μόλουκ ἔκειτο κλινήρης δεινῶς πάσχων, ὅτε ἐξῆλθεν ὁ στρατός του εἰς μάχην κατὰ τῶν Πορτογάλλων· μαθὼν ὁ ἀρχηγὸς ὅτι οἱ στρατιῶται ἐνέδιδον, ἐξηγέρθη, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ, ἐνίκησε καὶ ἐν τῷ ἅμα ἀπολέσας τὰς δυνάμεις ἀπεβίωσε.

Δι' ἰσχυρᾶς ἀποφάσεως, διὰ τῆς θελήσεως, δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐπιτύχῃ παντὸς σκοποῦ ἢ νὰ γίνῃ ὅ,τι ἂν ἐπεθύμησεν. Διακεκριμένος τις καὶ εὐλαβέστατος ἀνὴρ πολλάκις ἔλεγεν ὅτι «Τὸ πᾶν ἐν τῷ βίῳ ἐξ ἡμῶν ἐξαρτᾶται, διότι ἡ θέλησις ὑπὸ τῆς πίστεως βοηθουμένη καθιστᾷ ἡμᾶς ἀξίους ν' ἀποκτήσωμεν τάς ἀρετὰς ὅσας

ἐπιδιώκομεν σπουδαίως καὶ μετὰ ζέσεως. Καὶ πράγματι οὐδεὶς ἐπεθύμησέ ποτε θερμῶς νὰ γίνῃ μετριόφρων, καρτερικός, ταπεινὸς ἢ γενναῖος καὶ δὲν ἐγένετο τέλος τοιοῦτος».—Ὁποῖα καὶ ἂν ὦσι τὰ θεωρητικὰ συμπεράσματα τῶν λογικῶν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως, ἅπαντες κάλλιστα αἰσθανόμεθα ὅτι ἔχομεν ἐλευθέραν τὴν ἐκλογὴν μεταξὺ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ· ὅτι δὲν εἴμεθα ὅμοιοι τῷ κλωναρίῳ, ὅπερ ῥιφθὲν εἰς τὸν ποταμὸν δύναται μόνον ν'ἀκολουθήσῃ τὸ ῥεῦμα, ἀλλ'ὅτι ἔχομεν εἰς τὴν διάθεσίν μας τὴν τέχνην τοῦ κολυμβητοῦ, ὅστις δύναται ν' ἀκολουθήσῃ ὁποιανδήποτε διεύθυνσιν, νὰ παλαίῃ κατὰ τῶν κυμάτων καὶ τοῦ ῥεύματος καὶ σχεδόν, ὅπου θέλει, νὰ ὑπάγῃ· οὐδεμία ἀπόλυτος ἀνάγκη πιέζει τὴν κρίσιν μας, αἰσθανόμεθα δὲ καὶ γινώσκομεν ὅτι καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς πράξεις οὐδεὶς δεσμὸς κωλύει τὴν ἐλευθέραν ἐξάσκησιν τῆς θελήσεως. Ἐὰν ἐσκεπτόμεθα διαφόρως, πᾶσα πρὸς τὸ ὡραῖον καὶ καλὸν τάσις τῆς ψυχῆς ἤθελε παύσει. Ἡ πρακτικὴ αὕτη γνῶσις τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀποφασίζειν διευθύνει τὸν βίον ἡμῶν καὶ ἐγένετο βάσις πάντων τῶν ὑπὲρ τῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ δήμου διοργανισμῶν, θεσμοθεσιῶν καὶ συμφωνιῶν. Ἄνευ ἐκείνης πρὸς τί ἡ εὐθύνη; Πρὸς τί αἱ διδασκαλίαι, αἱ συμβουλαί, ἡ κατήχησις, αἱ ἐπιπλήξεις, αἱ τιμωρίαι; Πρὸς τί οἱ νόμοι, ἐὰν δὲν ὑπῆρχε γενικὴ πίστις καὶ γενικὴ ἀπόδειξις ὅτι ἐκ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐκ τῆς ἀποφάσεως ἑκάστου αὐτῶν ἐξαρτᾶται τὸ σέβας καὶ ἡ εὐπείθεια πρὸς τοὺς νόμους; Ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τῆς ζωῆς ἡμῶν ἡ συνείδησις διακηρύττει τὸ ἐλεύθερον τῆς βουλήσεως. Ἡμεῖς εὐθυνόμεθα δι' αὐτὴν ὡς καὶ διὰ τὴν κακὴν ἢ καλὴν διεύθυνσιν, ἣν λαμβάνει. Αἱ ἕξεις καὶ αἱ ἐπιθυμίαι πρέπει νὰ ὑπακούωσι καὶ ὄχι νὰ κυριεύωσιν ἡμᾶς· ἡ συνείδησίς μας, καὶ ἀφοῦ ἐνδώσωμεν, ἀκόμη λέγει ὅτι ἠδυνάμενθα νὰ ἀντιστῶμεν καὶ ὅτι ἀρκεῖ, ὅπως νικήσωμεν ἐν τῷ ἀγῶνι, νὰ ποιήσωμεν χρῆσιν τῆς θελήσεως. Οὐδεμία ἀπόφασις τοσοῦτον δύσκολος εἶναι, ὥστε νὰ ὑπερβαίνῃ τὴν ἠθικὴν τοῦ ἀνθρώπου δύναμιν.

«Κατὰ τὴν ἡλικίαν σου λαμβάνονται καὶ αἱ ἀποφάσεις ἔλεγεν ὁ Ἀββᾶς Λαμεναὶ πρὸς ἠθικῶς κινδυνεύσαντα νέον· «Βραδύτερον ὑποφέρει ὁ ἄνθρωπος τὰ ἐπακόλουθα τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκλεχθείσης ὁδοῦ, σφαδάζει ἐν τῷ τάφῳ, ὃν ἰδίαις χερσὶν ἔσκαψε καὶ οὔτινος ἀδυνατεῖ νὰ ἐπάρῃ τὸν λίθον . . . Τάχιστα φθείρεται ἡ θέλησις! Ἔχε λοιπὸν ἅπαξ τὸ θάρρος τῆς ἀποφάσεως, τῆς ἀκλονήτου θελήσεως· περιόρισον τὸν ἄτακτον βίον καὶ μὴ ἀφίνεις αὐτὸν ἐκτεθειμέ-

νον εἰς τοὺς πειρασμούς, ὡς ξηρὸν φύλλον ὑπὸ πάντων τῶν ἀνέμων σαλευόμενον.

Ὁ Μπούξτων ἐφρόνει ὅτι ἕκαστος νέος δύναται νὰ γίνῃ ὅ,τι θέλει, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅμως νὰ συλλάβῃ σπουδαίαν ἀπόφασιν καὶ νὰ μὴ παρεκτραπῇ αὐτῆς. Ἔγραφε πρὸς ἕνα τῶν υἱῶν του. «Ἔφθασες εἰς ἡλικίαν, καθ' ἣν πρέπει νὰ ἀποφασίσῃς περὶ τοῦ μέλλοντος· ἐὰν δὲν θέσῃς τώρα εἰς χρῆσιν τας ἀρχάς, τὴν θέλησιν, τὴν ἠθικὴν δύναμίν σου, θέλεις ταχέως περιπέσει εἰς νωθρότητα καὶ θέλεις ἀποκτήσει τὰς ἕξεις καὶ τὸν χαρακτῆρα ἀχρήστου καὶ ἀκολάστου νέου· καὶ ἀφοῦ εἰς τοιοῦτον σημεῖον καταβῇς, ἔσω βέβαιος ὅτι δυσκολώτατον ἔργον ἔσεται ἡ ἐπανόρθωσις. Πεποίθησιν ἔχω ὅτι ὁ νέος μορφοῦται κατὰ τὴν θέλησίν του· τοὐλάχιστον δι' ἐμὲ οὕτως ἐγένετο. . . Τὸ μεῖζον μέρος τῆς ἐπιτυχίας καὶ τῆς εὐτυχίας μου ὀφείλονται εἰς τὴν ἀπόφασιν, ἣν ἔλαβον, ὅτε εἰς τὴν ἡλικίαν σου ἤμην Ἐὰν σπουδαίως ἀποφασίσῃς νὰ διάγῃς βίον δραστήριον καὶ ἐργατικόν, ἔσω βέβαιος ὅτι ἐσαεὶ θέλεις χαρῇ διὰ τὴν φρόνιμον ἀπόφασιν, ἣν μετὰ πραγματικῆς θελήσεως ἠκολούθησας».—Ἐπειδὴ ἡ θέλησις θεωρουμένη ἐν συνόλῳ σημαίνει ἁπλῶς ἐπιμονήν, καρτερίαν, δραστηριότητα, φανερὸν εἶναι ὅτι τὸ πᾶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς διευθύνσεως, ἣν δίδομεν εἰς αὐτήν· ἐὰν μόνον πρὸς τὰς ἡδονὰς τείνῃ ἡ ἰσχυρὰ θέλησις μεταβάλλεται εἰς καταχθόνιον πνεῦμα αἰσχρόν, δοῦλον ἔχων τὴν εὐφυΐαν· ἀλλ' ὅταν καλῶς διευθύνηται, ἡ ἰδία αὕτη θέλησις βασιλεύει ὑπουργοὺς ἔχουσα τας διανοητικὰς δυνάμεις καὶ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν τεθειμένη δίδει τὴν ὤθησην εἰς τὴν ἀρίστην καὶ πληρεστάτην ἀνάπτυξιν ἣν δύναται νὰ λάβῃ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις.

Τὸ ῥητὸν ὅτι «Διὰ τῆς θελήσεως τὸ πᾶν κατορθοῦται» καίτοι πρὸ πολλοῦ γνωστόν, μένει οὐχ ἧττον πάντοτε ἀληθές. Ἀρκεῖ νὰ ἀποφασίσῃ τις τὴν ἐκτέλεσιν ἐπιχειρήσεώς τινος, ὅπως μόνον διὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἐλαττώσῃ τὰς δυσκολίας καὶ ἀσφαλίσῃ τὴν ἐπιτυχίαν. Ἡ πεποίθησις, ἣν ἔχει ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ἀξίαν του, καθιστᾷ αὐτὸν πράγματι ἄξιον καὶ ἡ ἀπόφασις νὰ προοδεύσῃ εἶναι πολλάκις ἤδη πρόοδος. Τούτου ἕνεκα ἡ σταθερὰ θέλησις καὶ ἡ δραστηριότης κατά τι ὁμοιάζουσι τῇ παντοδυναμίᾳ Ἡ μεγαλοψυχία τοῦ Σουβάρωφ ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς ἰσχυρᾶς θελήσεως αὐτοῦ καί, ὅπως οἱ πλεῖστοι τῶν ἰσχυρογνωμόνων ἀνθρώπων, ὁλόκληρον σύστημα, ἐπὶ τῆς δυνάμεως ταύτης βασιζόμενον, ὑπεστήριζε. «Βεβαίως ἀδύνατος εἶναι ἡ θέλησίς σας», ἔλεγε πρὸς τοὺς

ἀποτυχόντας εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις. Ἤθελεν εὐχαρίστως ὡς καὶ ὁ Ρισελιὲ καὶ ὁ Ναπολέων, ἐξαλείψει ἐκ τοῦ λεξικοῦ τὴν λέξιν «δύνατον», «Ἀγνοῶ», «δὲν δύναμαι», «ἀδύνατον» ἦσαν λέξεις, ἃς ἀπεστρέφετο ἐκ ψυχῆς. «Μάνθανε! ἐργάζου! δοκίμαζε!» ἀμέσως ἀπήντα. Δικαίως δὲ εἶπε περὶ τοῦ Σουβάρωφ ὁ βιογράφος του ὅτι ἀξιοθαύμαστον παράδειγμα παρέχει τῶν λαμπρῶν ἀποτελεσμάτων, ἐπιφερομένων διὰ δραστηρίας ἀναπτύξεως καὶ διὰ τῆς ἐξασκήσεως τῶν διανοητικῶν δυνάμεων, ὧν τὸ σπέρμα τοὐλάχιστον ὑπάρχει ἐν ταῖς ψυχαῖς ἁπάντων τῶν ἀνθρώπων. Σύνηθες μάλιστα ῥητὸν τοῦ Ναπολέοντος ἦτο ὅτι: «Σταθερὰ ἀπόφασις ἰσοδυναμεῖ πρὸς βαθυτάτην σοφίαν». Ὁ βίος του ἀποδεικνύει ὑπὲρ πᾶν ἄλλο καὶ διὰ ζωηροτάτων χρωμάτων τί δύναται νὰ κατορθώσῃ θέλησις ἰσχυρὰ καὶ ἄνευ δισταγμῶν. Κατέβαλλε πᾶσαν φυσικὴν καὶ ἠθικὴν δύναμιν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ· μωροὶ δὲ βασιλεῖς καὶ τὰ κράτη αὐτῶν ἔπιπτον ἀλληλοδιαδόχως ἐνώπιον τοῦ νικητοῦ. Τῷ εἶπον ὅτι αἱ Ἄλπεις θέλουσι κωλύσει τὴν πρόοδον τοῦ στρατοῦ. «Καταστραφήσονται αἱ Ἄλπεις!» ἀπήντησεν καὶ ἤνοιξε τὴν ὁδὸν τῆς Σιμπλόνος ἐν τῷ μέσῳ ἐντελῶς μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀδιαβάτων χωρῶν. «*Ἀδύνατον*», ἔλεγεν, «εἶνε λέξις εὑρισκομένη μόνον εἰς τὸ λεξικὸν τῶν ἀνοήτων». Εἰργάζετο ὑπερβολικῶς ὁ ἴδιος καὶ πολλάκις ἔδιδεν ἐργασίαν συγχρόνως εἰς τέσσαρας γραμματεῖς, οἵτινες πρὸ αὐτοῦ ἀπέκαμνον· οὐδενὸς ἐφείδετο μὴ ἐξαιρουμένου μηδ' ἑαυτοῦ. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ναπολέοντος ἐνέπνεε θάρρος εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν καὶ ἐζωογόνει αὐτούς. «Ἐκ τοῦ βορβόρου ἀνύψωσα τοὺς στρατηγούς μου», ἔλεγεν. Ἀλλ' ἀνωφελῆ ἔμειναν τὰ προτερήματα ταῦτα, διότι ὁ ἐγωϊσμὸς τοῦ Ναπολέοντος ἐγένετο αἴτιος τῆς καταστροφῆς αὐτοῦ καὶ τῆς Γαλλίας ἣν ἀφῆκεν ἐκτεθειμένην εἰς τὰ δεινὰ τῆς ἀναρχίας. Τὸ παράδειγμά του ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἐξουσία, ὅσον δραστηρίως καὶ ἂν ἐξασκεῖται, γίνεται ἀφορμὴ βλάβης καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ τῶν ὑπηκόων, ὅταν δὲν συνδέηται μετ' ἐπιεικοῦς ψυχῆς, καὶ ὅτι σοφία ἢ παιδεία ἄνευ ἀγαθότητος ἀντιπροσωπεύει μόνον τὴν ζοφερὰν ἀρχὴν τοῦ κακοῦ.

Διὰ τῆς ἀποφάσεως καὶ τῆς ταχύτητος διακρίνεται ὁ δραστήριος ἀνήρ. Ἡ ταχύτης τοῦ Βλοῦχερ ἐγένετο παροιμιώδης μεταξὺ τῶν Πρώσσων, οἵτινες ἐπωνόμασαν αὐτὸν «Στρατάρχην Ἐμπρός!» Καὶ τῷ ὄντι μόνον διὰ ταχύτητος εἰς τὰς ἀποφάσεις καὶ τὰς κινήσεις δύναταί τις νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῶν σφαλμάτων τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν νίκην. Ὁ Ναπολέων εἶπεν ὅτι σπουδαιότατος λό-

γος τῆς ὑπεροχῆς αὐτοῦ ἐπὶ τῶν Αὐστριακῶν ὑπῆρξεν ἡ ἐκ μέρους αὐτῶν ἄγνοια τῆς ἀξίας τοῦ χρόνου· ὠφελεῖτο πάντοτε, ὅπως ἐπιπέσει κατ' αὐτῶν εἰς στιγμήν, καθ' ἣν ἐνόμιζον ἐκεῖνοι ὅτι οὐδεὶς λόγος σπουδῆς ὑπῆρχεν. Ὁ Οὐέλιγκτων ὑπερέχει τοῦ Ναπολέοντος κατὰ τὸν χαρακτῆρα· διότι ἐκτὸς τῆς ἐπιμονῆς, τῆς σταθερᾶς θελήσεως καὶ τοῦ θάρρους εἶχε καὶ ἕτερα λαμπρὰ προτερήματα, τὴν αὐταπάρνησιν, τὴν συνείδησιν τοῦ καθήκοντος καὶ τὴν ἀληθινὴν τῆς πατρίδος ἀγάπην. Ὁ σκοπὸς τοῦ Ναπολέοντος ἦτο ἡ «δόξα», τὸ δὲ σύνθημα τοῦ Οὐελιγκτῶνος, ὡς καὶ τὸ τοῦ Νέλσωνος, «τὸ καθῆκον». Ἐν ταῖς ἐκθέσεσιν αὐτοῦ σπανίως ἀπαντᾷ ἡ πρώτη τῶν δύο ἀνωτέρω λέξεων, πολλάκις δὲ ἡ δευτέρα, ἀλλ' ἄνευ ἐπιδείξεως· αἱ μέγισται δυσκολίαι οὔτ' ἐφόβιζον οὔτ' ἐκώλυον τὸν Οὐελιγκτῶνα, διότι ἡ δραστηριότης του ηὔξανεν ἀναλόγως τῶν δυσχερειῶν, Ἀξιοθαύμαστον ὑπομονὴν καὶ ἐπιμονὴν ἔδειξε κατὰ τοὺς δυσχερεστάτους καὶ πλήρεις κόπων πολέμους, οὓς διηύθυνε καὶ ἐν Ἱσπανίᾳ ἐφάνη οὐ μόνον μέγας στρατηγός, ἀλλὰ καὶ ἄριστος πολιτικός. Καίτοι ἐκ φύσεως λίαν ὀργίλος οὐδέποτε ἐνέδιδεν εἰς τὸν θυμὸν καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐνόμιζον ἀνεξάντλητον τὴν ὑπομονήν του. Οὐδὲν χαμερπὲς πάθος ἐμόλυνέ ποτε τὸν χαρακτῆρά του καὶ ἀφῆκεν ὑπόληψιν μεγάλου στρατηγοῦ, βαθύνου διοικητοῦ καὶ ἀρίστου φιλοπάτριδος ἀνδρός.

Ὁ σὶρ Κάρολος Νάπιερ, στρατάρχης τῶν ἐν τῇ Ἰνδικῇ στρατευμάτων, ὑπῆρξεν ἐπίσης ἄνθρωπος μεγίστης δραστηριότητος, καθὼς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς ἀναφωνήσεώς του ἐν δυσκόλῳ τινὶ περιστάσει: «Θὰ ἀναγκασθῶ ἔτι στερεώτερον νὰ ῥιζώσω τοὺς πόδας μου ἐνταῦθα!» Ἡ μάχη τοῦ Μεανέε κατέχει τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν τοιούτου εἴδους ἱστορικῶν γεγονότων· δύο χιλιάδας στρατιωτῶν ἔχων, ἐξ ὧν 400 μόνον ἦσαν Εὐρωπαῖοι, ἐπετέθη ὁ Νάπιερ κατὰ 35.000 ἰθαγενῶν ῥωμαλέων καὶ καλῶς ὡπλισμένων. Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἦτο κατὰ τὸ φαινόμενον ἔργον παραφροσύνης, ἀλλ' ὁ στρατηγὸς εἶχε πεποίθησιν εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τοὺς στρατιώτας του. Ἐφώρμησε κατὰ τοῦ κέντρου τῶν πολεμίων, ὀχυρωθέντος ἄνωθεν κλιτύος ἀποκρήμνου καὶ ἐπὶ τρεῖς ὥρας λυσσώδης συνεκροτήθη μάχη. Ἕκαστος στρατιώτης κατὰ μίμησιν τοῦ ἀρχηγοῦ ἐγένετο ἥρως καὶ οἱ ἐγχώριοι, καίτοι εἴκοσι καθ' ἑνός, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι. Τοιοῦτον εἶδος τόλμης, ἀποφάσεως καὶ ἐπιμονῆς ἐπιφέρει τὴν νίκην οὐ μόνον ἐν πολέμῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν οἱῳδήποτε ἀγῶνι. Ὁ γενναῖος ἵππος κερδίζει τὸ βραβεῖον καὶ ὅταν

κατὰ πῆχυν ὑπερβῇ τὸν ἀνταγωνιστήν. Πορεία ταχεῖα ἐπιφέρει ἐνίοτε τὸ αἴσιον τέλος ἐκστρατείας τινὸς καὶ ἐνίοτε πέντε λεπτῶν ἐπιμονὴ ἐξασφαλίζει τὴν τύχην τῆς μάχης. Ἡ δύναμίς σας εἶναι ἴσως ἀσθενεστέρα τῆς τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ θέλετε ἐν τούτοις τὸν καταβάλλει, ἐὰν διατηρεῖτε συμπεπυκνωμένον τὸν στρατὸν καὶ ἐπιμένηται περισσότερον ἐκείνου. Ἡ ἀπάντησις Σπαρτιάτου τινὸς πρὸς τὸν υἱόν, ὅστις παρεπονεῖτο ὅτι τὸ ξίφος του ἦτο βραχύ, «Μήκυνέ το δι' ἑνὸς βήματος ἐμπρὸς» δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς οἱανδήποτε περίστασιν τοῦ βίου.

Ὁ Νάπιερ ἠκολούθει καλὴν μέθοδον, ὅπως ἐμπνεύσῃ εἰς τοὺς στρατιώτας τὴν ἡρωϊκὴν αὐτοῦ διάθεσιν· εἰργάζετο ὅσον εἰργάζοντο καὶ ἐκεῖνοι. «Ἡ μεγάλη τέχνη τοῦ ἄρχειν», ἔλεγε, «συνίσταται εἰς τὸ νὰ λάβῃ ὁ ἀρχηγὸς ἴσην μερίδα κόπων καὶ ἐργασίας. Ὁ ἀρχηγὸς στρατοῦ τινος δὲν δύναται νὰ ἐπιτύχῃ ἐὰν δὲν ἀφιερωθῇ ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ ἔργον του. Πρέπει εἰς τὰς ἀναφυομένας δυσκολίας νὰ ἀντιτάττῃ ἀκάματον ἐπιμονήν, εἰς τοὺς αὐξάνοντας κινδύνους ἀκατάβλητον θάρρος, μέχρις ὅτου ὑπερβῇ ἁπάσας τὰς δυσκολίας». Νέος τις ἀξιωματικός, ὅστις συνώδευσε τὸν Νάπιερ κατὰ τὴν εἰς τὰ ὄρη τοῦ Βελουχιστὰν ἐκστρατείαν ἔλεγεν : «Ὅταν βλέπω τὸν γέροντα τοῦτον ἀδιακόπως ἔφιππον, πῶς δύναμαι ἐγώ, νέος καὶ ὑγιής, νὰ ὑποκύψω εἰς τὴν ὀκνηρίαν ; Ἤθελον ῥιφθῇ, ἐάν μοι τὸ διέταττε, πρὸ τοῦ στομίου γεμάτου τηλεβόλου». Ὁ δὲ Νάπιερ μαθὼν τὴν ὁμιλίαν ταύτην εἶπεν ὅτι ἡ παρατήρησις τοῦ νέου ἦτο πληρεστάτη ἀμοιβὴ τῶν κόπων του. Ἑτέρα ἀπόδειξις τῆς ἀταραξίας του εἶναι τὸ ἀκόλουθον συμβὰν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ Ἰνδοῦ τινος τερατοποιοῦ. Διαρκούσης τῆς ἐκστρατείας, ἐπεσκέφθη ἄριστός τις τερατοποιὸς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἄγγλων καὶ ἐδόθη ἐνώπιον ὅλου τοῦ στρατοῦ παράστασις. Ὁ Ἰνδὸς μεταξὺ ἄλλων παιγνιδίων ἔκοπτε δι' ἑνὸς κτύπου τῆς σπάθης λεμόνιον ἢ ἕτερόν τι μικρὸν ἀντικείμενον, ἱστάμενον ἐπὶ τῆς χειρὸς τοῦ βοηθοῦ του. Ὁ Νάπιερ ἐνόμισεν ἀδύνατον τοιαύτην ἐπιτηδειότητα καί, ὅπως βεβαιωθῇ ὅτι δὲν ὑπῆρξε συνεννόησις μεταξὺ τῶν δύο Ἰνδῶν προσέφερε τὴν δεξιὰν χεῖρά του· λαβὼν αὐτὴν ὁ τερατοποιὸς ἠρνήθη τὴν ἀπόπειραν. Τότε ὁ Νάπιερ ὕβρισεν αὐτὸν ὡς ἀγύρτην. «Σταθῆτε», εἶπεν ὁ ἄνθρωπος, «δείξατέ μοι τὴν ἀριστερὰν χεῖρα» καὶ ἰδὼν αὐτὴν «ἕτοιμος εἶμαι», εἶπεν, «ἀρκεῖ μόνον νὰ μείνηται ἀκίνητος». —Ἀλλὰ διατὶ θέλεις τὴν ἀριστερὰν καὶ ὄχι τὴν δεξιὰν χεῖρα ;» «Διότι τὸ σχῆμα τῆς δεξιᾶς σας χειρὸς εἶναι τοιοῦτον, ὥστε θέλουσι κοπῇ

καὶ τὰ δάκτυλα, ἐνῷ τὸ τῆς εὐωνύμου παρέχει ὀλιγώτερον κίνδυνον»· Ὁ Νάπιερ ἐπείσθη, «ἀλλά», λέγει, «πρέπει νὰ ὁμολογήσω ὅτι ἐφοβήθην καὶ ὅτι, ἐὰν δὲν εἶχον ὑβρίσει τὸν ἄνθρωπον ἐνώπιον ὅλων, ἤθελον ἀποσυρθῆ. Ἐξέτεινα ὅμως τὴν χεῖρα καὶ ὁ Ἰνδὸς ἐξετέλεσεν ἐκ νέου τὸ πείραμα, ἀλλ' ἠσθάνθην τὴν ἀκμὴν τῆς σπάθης διερχομένην ὡς ψυχρὸν νῆμα τὴν χεῖρά μου».

Ὁ τελευταῖος εἰς τὰς Ἰνδίας πόλεμος παρέσχε λαμπρὰν ἀφορμήν, ὅπως δείξωσιν οἱ Ἄγγλοι τὴν δραστηριότητα, τὴν ἐπιμονὴν καὶ τὴν θαρραλέαν εἰς τὰς δυνάμεις αὐτῶν πίστιν, τὴν χαρακτηρίζουσαν τὸ ἔθνος. Τοσοῦτον δὲ ἡρωϊκῶς ὑπέστησαν τὰ δεινὰ τῆς ἐκστρατείας ἐκείνης, ὥστε ὁ Μονταλεμβὲρτ εἶπεν : «Οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἐδειλίασεν ἢ ἠδραπέτευσεν· ἅπαντες στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοί, νέοι καὶ γέροντες, ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται, ἀντέστησαν, ἐπολέμησαν καὶ ἀπέθανον μετ' ἀκάμπτου ἀποφάσεως καὶ γενναιότητος. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἀνεφάνη τὸ ἐξαίσιον τῆς δημοσίας ἀνατροφῆς, ἥτις διδάσκει ἕκαστον Ἄγγλον ἐκ νεότητος νὰ ποιῆται χρῆσιν τῶν δυνάμεων καὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ, νὰ συνεταιρίζηται μετ' ἄλλων, νὰ ὑπερασπίζηται ἑαυτὸν καὶ νὰ ὑπερνικᾷ διὰ μόνης τῆς ἑαυτοῦ δραστηριότητος καὶ ῥώμης πᾶσαν παρουσιαζομένην δυσχέρειαν».

Οὐχ ἧττον ἐνεργητικοὶ καὶ ὠφέλιμοι ἐφάνησαν ἄνθρωποί τινες διαφόρων ἐθνικοτήτων, εἰρηνικὸν καὶ πλήρη ἀγαθοεργιῶν διάγοντες βίον· καὶ ἀφοῦ ἐποιήσαμεν μνείαν τῶν ἡρώων τοῦ πολέμου, πρέπει νὰ μὴ λησμονήσωμεν τοὺς ἥρωας τοῦ Εὐαγγελίου. Ἀπὸ τοῦ Ξαβιέρου μέχρι τοῦ Μάρτιν καὶ Γουλιέλμου ὑπάρχει σειρὰ ἐνδόξων καὶ δραστηρίων ἱεραποστόλων, οἵτινες εἰργάσθησαν μετὰ θαυμαστῆς αὐταπαρνήσεως οὐδόλως σκεπτόμενοι περὶ τιμῶν ἢ ἀπολαύσεων, κινούμεναι μόνον ὑπὸ τῆς ἐλπίδος νὰ ἐπαναφέρωσιν εἰς τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν καὶ σώσωσι τοὺς ἀποπλανηθέντας καὶ τοὺς κινδυνεύοντας ἀδελφούς. Ἄκαμπτον θάρρος καὶ ἀνεξάντλητον ὑπομονὴν ἔχοντες οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ὑπέστησαν στερήσεις, κινδύνους, ἐπιδημίας, παντὸς εἴδους κόπους, καὶ ὅμως ἐκθύμως ἐξηκολούθησαν τὸ ἔργον ἐπιχαίροντες καὶ δι' αὐτὸ τὸ μαρτύριον. Μεταξὺ αὐτῶν διάσημον θέσιν κατέχει ὁ Φραγκίσκος Ξαβιέρος, ὅστις ἐξ εὐγενῶν καταγόμενος καὶ ἁπάσας τὰς ἡδονὰς τοῦ βίου δυνάμενος ν' ἀπολαύσῃ ἀπέδειξε διὰ τῆς διαγωγῆς του ὅτι ὁ ὑψηλόφρων ἄνθρωπος δὲν εὐχαριστεῖται κατέχων μόνον ἀριστοκρατικήν τινα θέσιν καὶ ὅτι ἀνώτερον σκοπὸν ἔχει ἢ τὴν αὔξησιν τοῦ πλούτου. Ἀληθῶς εὐγενὴς

ἦν κατὰ τοὺς τρόπους καὶ τὰ αἰσθήματα· γενναῖος, τίμιος, φιλόδωρος, εὐκόλως παρέσυρε τοὺς ἄλλους, ἀλλ' ἐπίσης παρεσύρετο· εὐκόλως κατέπειθεν, ἀλλ' εὐκόλως κατεπείθετο· ἦν δὲ πλήρης ὑπομονῆς, δραστηριότητος καὶ τόλμης. Κατὰ τὸ εἰκοστὸν δεύτερον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἐχρημάτισε καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῶν Παρισίων, ὅπου ἐγνώρισε τὸν Ἰγνάτιον Λογιόλαν. Ἐγένετο δὲ στενὸς φίλος καὶ μαθητὴς αὐτοῦ, μετ' οὐ πολὺ δὲ ἀπῆλθεν εἰς Ῥώμην ἐπὶ κεφαλῆς τῆς πρώτης ὑπὸ τοῦ Λογιόλα πεμφθείσης ὁμάδος προσηλυτιστῶν.

Ὅτε ἀπεφάσισεν ὁ Ἰωάννης Γ', ὁ βασιλεὺς τῆς Πορτογαλλίας, νὰ εἰσαγάγῃ τὴν χριστιανικὴν πίστιν εἰς τὰ ἀνήκοντα τῇ Πορτογαλλίᾳ μέρη τῶν Ἰνδιῶν, ὁ Βοβαδίλλας κατὰ πρῶτον ἐξελέχθη ὡς ἀρχηγὸς τῶν ἐκεῖ σταλέντων ἱεραποστόλων· ἀλλ' ἀσθενήσαντος αὐτοῦ, ὁ Ξαβιέρος διωρίσθη εἰς τὴν θέσιν ταύτην. Μόνην ἐνδυμασίαν ἔχων παλαιόν τι ῥάσον καὶ μόνην προμήθειαν τὴν Σύνοψίν του ἀνεχώρησεν εἰς Λισβόνην, ὅπου ἔμελλε νὰ ἐπιβιβασθῇ διὰ τὴν Ἀνατολήν. Τὸ πλοῖον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπεβιβάσθη, μετέφερε τὸν διοικητὴν μετὰ χιλίων στρατιωτῶν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς φρουρᾶς. Ὁ Ξαβιέρος, καίτοι ἔχων εἰς τὴν διάθεσίν του θάλαμον ἰδιαίτερον καὶ πᾶσαν ἀνάπαυσιν, προετίμησε νὰ κοιμᾶται ἐπὶ τοῦ καταστρώματος στηρίζων τὴν κεφαλὴν ἐπὶ δέσμης σχοινίων, νὰ τρώγῃ μετὰ τῶν ναυτῶν καὶ τοσοῦτον νὰ τοὺς περιποιῆται παρέχων αὐτοῖς ἀθῷα μέσα διασκεδάσεως, θεραπεύων τοὺς ἀσθενεῖς καὶ διδάσκων αὐτούς, ὥστε ἐγένετο δι' ὅλον τὸ πλήρωμα ἀντικείμενον σεβασμοῦ καὶ σχεδὸν λατρείας.

Ὅτε ἔφθασεν εἰς Γόαν, ὁ Ξαβιέρος ἔφριξε διὰ τὴν διαφθορὰν τῶν κατοίκων, ξένων τε καὶ ἰθαγενῶν· οἱ πρῶτοι εἶχον εἰσαγάγει τὰ ἐλαττώματα τοῦ πολιτισμοῦ ἄνευ τῶν προσόντων αὐτοῦ καὶ οἱ δεύτεροι προθύμως ἠκολούθησαν τὰ κακὰ παραδείγματα τῶν ἀποίκων. Τότε ἤρχισε νὰ διέρχηται τὰς ὁδοὺς ταράττων μικρὸν κωδωνίσκον ὅπως ἐπισύρῃ τὴν προσοχήν, καὶ παρεκάλει πάντας νὰ ἐμπιστευθῶσι τὰ τέκνα των εἰς αὐτόν, ὅπως διδάσκῃ αὐτά. Ταχέως ἐφείλκυσε μέγαν ἀριθμὸν μαθητῶν, τοὺς ὁποίους καθημερινῶς ἐδίδασκε καὶ ἠθικοποίει· συγχρόνως δὲ ἐπεσκέπτετο τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς πτωχούς, τὰ νοσοκομεῖα, ἔτι δὲ καὶ τὰ καταγώγια, ὅπως παρηγορῇ τοὺς πάσχοντας καὶ κατηχῇ τοὺς διεφθαρμένους. Οὐδέποτε ἐκώφευσε πρὸς φωνὴν ἱκεσίας ἢ πόνου. Μαθὼν ὅτι οἱ ἁλιεῖς μαργαριτῶν τοῦ Μανάρ ἔζων εἰς σχεδὸν κτηνώδη ἠθικὴν καὶ φυσικὴν

κατάστασιν ἀπῆλθε πρὸς βοήθειαν αὐτῶν καὶ αἴφνης ἀντήχησεν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀγρίων ἐκείνων ἀνθρώπων ὁ εὔσπλαγχνος ἦχος τοῦ κωδωνίσκου αὐτοῦ· ἤρχισε βαπτίζων καὶ διδάσκων, ἀλλὰ τοῦτο μόνον διὰ διερμηνέων ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ, ὥστε ἡ κυρία αὐτοῦ διδασκαλία συνίστατο εἰς ἀγαθὰ ἔργα καὶ παραδείγματα ἀγάπης καὶ ἠθικῆς.

Ἀκαμάτως ἐξακολουθῶν τὸ ἔργον διῆλθεν τὴν παραλίαν τοῦ Κομοραὶν σημαίνων τὸν κωδωνίσκον εἰς τὰς πόλεις καὶ εἰς τὰ χωρία, εἰς τὴν θύραν τῶν ναῶν καὶ τῶν ἀγορῶν, προσκαλῶν τὸν λαὸν νὰ προσέλθῃ ὅπως διδαχθῇ. Παρήγγειλε μεταφράσεις τῆς Κατηχήσεως καὶ τῶν διαφόρων κυριωτέρων δεήσεων, ἃς ἔμαθεν ἐκ στήθους καὶ ἐπανελάμβανεν εἰς τοὺς παῖδας, μέχρις οὗ τὰς ἐμάνθανον καὶ οὗτοι· τότε ἐγένοντο οἱ παῖδες διδάσκαλοι τῶν γονέων καὶ τῶν γειτόνων ἐπαναλαμβάνοντες εἰς αὐτοὺς ὅ,τι εἶχον μάθει. Ἀποκατέστησεν εἰς τὰ πέριξ τοῦ ἀκρωτηρίου Κομοραὶν τριάκοντα ἱεραποστόλους, οἵτινες ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησίν του διηύθυνον τριάκοντα χριστιανικὰς ἐκκλησίας· ἡ ἐκκλησία ἀληθῶς ἦτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πτωχή τις καλύβη φέρουσα σταυρόν, ἀλλ' ἀδιάφορον. Ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Τραβανκόρ, ὅπου ἐδίδαξε, μέχρις οὗ ἀπώλεσε τὴν φωνήν, καὶ ἐβάπτισε, μέχρις οὗ ἀπέκαμεν· ὁ ἴδιος λέγει ὅτι ἡ ἐπιτυχία του ὑπερέβη πᾶσαν ἐλπίδα. Ὁ ἁγνὸς καὶ ὡραῖος του βίος, ὁ ἐνθουσιασμός, ἡ ἀκάθεκτος εὐγλωττία τῶν ἀγαθοεργιῶν του ἐφείλκυον προσηλύτους, ὅπου καὶ ἂν ἐφαίνετο· καὶ μόνον διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν συμπαθείας οἱ ἀκροαταὶ μετεῖχον τοῦ ζήλου καὶ τῆς εὐλαβείας τοῦ διδασκάλου. Ἐνοχλούμενος ἀδιακόπως ὑπὸ τῆς ἰδέας ὅτι «μεγάλη ἔκτασις ἔπρεπε νὰ θερισθῇ καὶ ὅτι ὀλίγοι ἦσαν οἱ θερισταὶ» ὁ Ξαβιέρος μετέβη εἰς τὴν Ἰαπωνίαν, ὅπου εὑρέθη ἐν τῷ μέσῳ νέων φυλῶν καὶ ἐντελῶς ἀγνώστων διαλέκτων. Ἐκεῖ ἡ διδασκαλία καὶ πάλιν διὰ τοῦ παραδείγματος μόνον ἐγένετο· ἐβοήθει τοὺς πάσχοντας, ἐνοσήλευε τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἐνίοτε στερούμενος πάντων ἐβύθιζεν εἰς τὸ ὕδωρ τὴν ἄκραν τοῦ ῥάσου του, ὅπως δυνηθῇ διὰ τῶν σταγόνων ἐκείνων νὰ βαπτίσῃ τοὺς ἀποθνήσκοντας. Ἔχων στήριγμα τὴν ἐλπίδα καὶ οὐδόλως πτοούμενος προέβαινεν ὁ θαρραλέος τῆς πίστεως μαχητὴς ὠθούμενος ὑπὸ ἀκάμπτου ἀποφάσεως. «Ἀγνοῶ τί εἶδος βασάνου ἢ θανάτου μὲ ἀπειλεῖ», ἔλεγεν, «ἀλλ' ἕτοιμός εἰμι ἀμφότερα χιλιάκις νὰ ὑποφέρω πρὸς σωτηρίαν μιᾶς μόνον ψυχῆς!» Ὑπέστη πεῖναν, δίψαν, γυμνότητα, κακοποιήσεις, ἀλλ' ἐξηκολούθει τὸ ἱερὸν ἔργον

ἐπιμόνως καὶ ἀκαμάτως. Τέλος μετὰ δώδεκα ἐτῶν ὑπεράνθρωπον ἐργασίαν, ὅτε ἡτοιμάζετο νὰ εἰσέλθῃ εἰς Κίναν ὁ μέγας καὶ ἀγαθώτατος οὗτος ἀνήρ, ἠσθένησεν εἰς τὴν νῆσον Σαγχίαν καὶ ἔλαβεν τὸν ἔνδοξον στέφανον τοῦ μάρτυρος. Πιθανῶς οὐδέποτε ἐπάτησε τὴν γῆν ταύτην ἁγνότερος, εὐγενέστερος, εἰλικρινέστερος καὶ τολμηρότερος ἥρως.

Πολλοὶ ἄλλοι ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμα τοῦ Ξαβιέρου, διεκρίθησαν δὲ ὁ Σβάρτζ, ἡ Κάρεϋ, ὁ Μάρσμαν ἐν ταῖς Ἰνδίαις, ὁ Τούτζλαφ καὶ ὁ Μόρρισον ἐν Κίνᾳ, ὁ Γουλιέλμος ἐν ταῖς νήσοις τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ. Ὁ Ἰωάννης Γουλιέλμος, ὁ μάρτυς τοῦ Ἐρρομάγκα, ἦτο κατὰ πρῶτον ἐργάτης σιδηρουργός· καίτοι ἐφαίνετο μικρᾶς διανοίας, ἀπέκτησεν ἐπιτηδειότητα κατὰ τὴν τέχνην καὶ πρὸ πάντων πρὸς ἐκτέλεσιν λεπτῆς ἐργασίας. Ἀκούσας διδαχήν τινα, ἔλαβε βαθεῖαν ἐντύπωσιν καὶ ἔκτοτε ἐγένετο διδάσκαλος εἰς τὰ Κυριακὰ Σχολεῖα. Μετ' οὐ πολὺ τὰ ἔργα τῶν Ἱεραποστόλων ἐπέσυραν τὴν προσοχήν του καὶ ἀπεφάσισεν νὰ ἀκολουθήσῃ ὅμοιον στάδιον· ἡ ἑταιρεία πρὸς ἀποστολὴν ἱεραποστόλων ἐδέχθη αὐτὸν καὶ τὸν ἔστειλεν εἰς τὰς νήσους τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ, ὅπου διέμεινεν ἔτη τινά. Ἀκολουθῶν τὸ παράδειγμα τῶν Ἀποστόλων εἰργάζετο διὰ τῶν χειρῶν καὶ ἐδίδασκεν εἰς τοὺς ἀγρίους τὰς τέχνας τοῦ πολιτισμοῦ συγχρόνως μετὰ τῶν ἀληθειῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Δραστηρίως καὶ ἐπιτυχῶς εἰργάζετο, ὅτε ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἀγρίων εἰς τὰ παράλια τῆς Ἐρρομάγκας.

Τὸ στάδιον τοῦ δόκτορος Λίβιγκστον, τοῦ διελθόντος τὴν Ἀφρικὴν ὡς περιηγητοῦ καὶ ἱεραποστόλου, διακρίνεται ἐπὶ αὐταπαρνήσει καὶ ἐπιμονῇ. Ἔγραψεν ὁ ἴδιος τὴν ἱστορίαν τοῦ βίου του λίαν μετριοφρόνως καὶ εἰς τρόπον χαρακτηρίζοντα τὸν ἄνθρωπον. Οἱ προπάτορές του ὑπῆρξαν πτωχοί, ἀλλ' ἐνάρετοι κάτοικοι τῆς Σκωτίας· λέγεται δὲ περὶ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν ὅτι κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου ἐζήτησεν τὰ τέκνα του καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς τὸν μόνον θησαυρόν, ὃν εἶχε καλὴν συμβουλήν. «Οὐδέποτε ὑπῆρξε εἰς τὴν οἰκογένειάν μας ἄτιμος ἄνθρωπος· ἐὰν λοιπὸν παρεκτραπῇ τίς ἐξ ὑμῶν τῆς εὐθείας ὁδοῦ, δὲν θὰ ἔχῃ πρόφασιν τὴν καταγωγήν· ἀπ' ἐναντίας. Σᾶς ἀφίνω τὴν ἐξῆς παραγγελίαν· ἔστε τίμιοι!» Δέκα ἐτῶν γενόμενος ὁ Λίβιγκστον, ἐστάλη εἰς βαμβακουργεῖον παρὰ τῇ Γλασκώβῃ ὡς ἐργάτης. Ἀντὶ τῶν πρώτων χρημάτων ἅτινα ἐκέρδησεν, ἠγόρασε λατινικὴν γραμματικὴν καὶ ἤρχισεν σπουδάζων τὴν γλῶσσαν, ἐπὶ ἔτη δὲ ἠκολούθει τὰ μαθήματα εἰς ἑσπερινόν τι σχολεῖον·

ἤθελε βεβαίως διέλθει καὶ τὴν νύκτα μελετῶν, ἐὰν ἡ μήτηρ του δὲν ἠνάγκαζεν αὐτὸν νὰ μεταβαίνῃ εἰς τὴν κλίνην. Ἀνέγνω οὕτω τὸν Βεργίλιον καὶ τὸν Ὁράτιον, ἀνεγίνωσκεν ὅ,τι βιβλίον ἠδύνατο νὰ λάβῃ ἐκτὸς τῶν μυθιστορημάτων, μεγάλως δὲ ἔχαιρεν, ὅτε ἐτύγχανε βιβλίον περὶ ἐπιστήμης ἢ περιηγήσεων. Συγχρόνως ἐσπούδαζε τὴν βοτανικὴν καὶ κατὰ τὰς ὀλίγας ἐλευθέρας ὥρας διήρχετο τοὺς ἀγροὺς πρὸς συλλογὴν φυτῶν. Πολλὴν ὠφέλιμον μάθησιν ἀπέκτησεν ὁ νέος καί, προχωρούσης τῆς ἡλικίας, ἐπεθύμησε νὰ γίνῃ ἱεραπόστολος καὶ νὰ μεταβῇ μεταξὺ τῶν εἰδωλολατρῶν. Τοιοῦτον σκοπὸν ἔχων ἀπεφάσισε νὰ σπουδάσῃ καὶ τὴν ἰατρικήν, ὅπως καταστήσῃ ἑαυτὸν ὅσον ἔνεστιν ὠφέλιμον. Κατώρθωσε λοιπὸν νὰ οἰκονομήσῃ ἐκ τῶν μισθῶν του τὰ μέσα πρὸς διαμονὴν ἐν τῇ πόλει τῆς Γλασκώβης, κατὰ τὸν χειμῶνα, καὶ ἐκεῖ τακτικῶς ἠκολούθει μαθήματα ἰατρικῆς, ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ θεολογίας· κατὰ δὲ τὸ ἐπίλοιπον τοῦ ἔτους εἰργάζετο ἐν τῷ βαμβακουργείῳ καὶ διὰ τῆς δραστηριότητος καὶ οἰκονομίας του διετηρήθη καὶ ἐξεπαιδεύθη παρ' οὐδενὸς ζητῶν ἢ λαβών ποτε βοήθειαν. «Ὅταν ἐνθυμῶμαι», λέγει ὁ ἄριστος οὗτος ἄνθρωπος, «τὴν ἐργατικήν μου ζωήν, εὐχαριστῶ τὸν Θεὸν διὰ τὴν τύχην μου καὶ ἐπιθύμουν ἐὰν ἦτο δυνατόν, νὰ ἀρχίσω ἐκ νέου τοιαύτην ζωὴν καὶ πάλιν νὰ διέλθω τὰς διαφόρους περιπετείας τῆς σκληρᾶς, ἀλλὰ δυναμωτικῆς ἐκείνης ἀνατροφῆς». Τέλος ἔδωκεν ἐξετάσεις ἰατρικῆς καὶ χειρουργικῆς καὶ ἔλαβε δίπλωμα προλύτου. Τότε ἐσκέφθη νὰ μεταβῇ εἰς Κίναν, ἀλλ' ἠμποδίσθη ἕνεκα τοῦ πολέμου καὶ ἀποταθεὶς πρὸς τὴν ἑταιρείαν τῶν ἱεραποστόλων ἐστάλη εἰς Ἀφρικήν, ὅπου ἔφθασεν ἐν ἔτει 1740. Περὶ τῆς ὁδοιπορίας του ὁμιλῶν λέγει ὅτι «ἡ μόνη μου λύπη ἐπήγαζεν ἐκ τῆς ἀνάγκης νὰ δεχθῶ τὰ πρὸς ὁδοιπορίαν μέσα παρὰ τῆς ἑταιρείας· διότι δυσάρεστον ἦτο δι' ἄνθρωπον, συνήθειαν ἔχοντα τὴν ἀνεξαρτησίαν, νὰ γίνῃ οὕτως εἰπεῖν ὑποτελὴς ἄλλων». Εἰς Ἀφρικὴν ἀφικόμενος ἤρχισε μετὰ ζήλου ἐργαζόμενος καὶ μὴ θέλων νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν τυπικὴν ὁδὸν τῶν συναδέλφων του ἀπεφάσισεν κατ' ἰδιαιτέραν μέθοδον νὰ προβῇ· πρὸς τοῦτο δὲ μετήρχετο ἐκτὸς τῆς διδασκαλίας διαφόρους τέχνας πρὸ ὄφελος τῶν κατηχουμένων. «Δυστυχῶς», λέγει ὁ ἴδιος, «ἡ πληθὺς τῶν ἐργασιῶν ἐξησθένιζε τὸ σῶμά μου καὶ κατέστην ἀνίκανος πρὸς τὴν ἑσπερινὴν μελέτην, ὅπερ ποτὲ δέν μοι συνέβη, ὅτε εἰργαζόμην ἐν τῷ βαμβακουργείῳ». Ἐν τούτοις ἤνοιξε διώρυγας ἔκτισεν οἰκίας, ἐκαλλιέργησεν ἀγροὺς καὶ διέδωκε τὴν κτηνοτρο-

φίαν κατηχῶν τοὺς ἐγχωρίους, ἐνῷ εἰργάζετο μετ' αὐτῶν. Ἐπιχειρήσας μακρινήν τινα ὁδοιπορίαν ἤκουσε τοὺς συνοδοιπόρους λέγοντας : «Εἶναι ἀδύνατος καὶ θὰ πάθῃ· ἀλλὰ φορεῖ σάκκους (βρακιὰ) καὶ κρύπτει τὴν ἰσχνότητα τῶν ποδῶν του». Ἡ παρατήρησις αὕτη διήγειρε τὸν θυμὸν τοῦ ἱεραποστόλου, ὅστις τοσοῦτον γενναίως ὑπέφερε τοὺς κόπους καὶ τοσοῦτον ταχέως προέβαινεν, ὥστε ἠναγκάσθησαν οἱ ἐγχώριοι καλυτέραν γνώμην περὶ τῶν δυνάμεών του νὰ σχηματίσωσιν. Οἱ θέλοντες νὰ μάθωσι τίνι τρόπῳ καὶ πόσον εἰργάσθη εἰς Ἀφρικὴν πρέπει νὰ ἀναγνώσωσι τὰς ὑπὸ τοῦ ἰδίου διηγηθείσας «Ὁδοιπορίας Ἱεραποστόλου». Διδακτικώτατον καὶ πλῆρες διαφέροντος εἶναι τὸ βιβλίον· μεταξὺ ἄλλων χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ ἑξῆς γεγονός. Ἡ ἀτμάκατος «Βίρκενχεδ», ἣν εἶχε φέρει μεθ' ἑαυτοῦ εἰς Ἀφρικήν, ἐφάνη ἄχρηστος καὶ τότε ὁ Λίβιγκστον ἔγραψεν εἰς Ἀγγλίαν καὶ παρήγγειλε νέαν ἀτμάκατον, ἣν ἠγόρασεν ἀντὶ 2,000 λιρῶν, τὰ δὲ χρήματα ταῦτα, τὰ ὁποῖα ἀπήλαυσε διὰ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ βιβλίου του, εἶχον μείνει εἰς Ἀγγλίαν πρὸς ὄφελος τῶν τέκνων αὐτοῦ. «Ἂς τὰ κερδήσουν οἱ ἴδιοι», ἔγραφεν, ὅτε παρήγγειλε τὸ νέον πλοῖον.

Καίτοι ὀλιγώτερον γνωστός, ἐπίσης ὠφέλιμος ὑπῆρξεν ὁ Ἰωάννης Χόουαρδ, ὅστις ἀνεπλήρου τὴν φυσικὴν ἀδυναμίαν δι' ἰσχυροτάτης θελήσεως. Κατελήφθη ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ βελτιώσῃ τὴν τύχην τῶν δεσμωτῶν καὶ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ ὑπέφερε κόπους, κινδύνους καὶ ἀσθενείας· ἐκαρποφόρησαν ὅμως οἱ κόποι, διότι καὶ ζῶντος αὐτοῦ μεγάλως ἐβελτιώθη ἡ τύχη τῶν δεσμωτῶν καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του ἡ πρόοδος ἐξηκολούθησεν οὐ μόνον ἐν τῇ ἀγγλικῇ νομοθεσίᾳ, ἀλλ' ἡ ἐπίδρασις ἐφάνη εἰς τοὺς νόμους τῶν πεπολιτισμένων λαῶν

Μεταξὺ τῶν ἐνδόξων ἀνθρώπων, τῶν διακριθέντων διὰ μεγάλων φιλανθρωπικῶν ἔργων, καὶ οἵτινες ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν ἐγένοντο ἱεραπόστολοι, ὁ Ἅγιος Βικέντιος τοῦ Παύλου δικαιοῦται νὰ λάβῃ πρώτην θέσιν (ἐγεννήθη ἐν ἔτει 1570, ἀπεβίωσεν ἐν ἔτει 1660). Υἱὸς πτωχοῦ γεωργοῦ ἐβοήθει τὸν πατέρα του εἰς τοὺς ἀγρούς, ἀλλὰ τοσαύτην διάνοιαν καὶ ἐξαισίαν εὐαισθησίαν ἀπέδειξεν ὁ νέος, ὥστε οἱ γονεῖς, καίτοι ἀποροῦντες, κατώρθωσαν νὰ στείλωσιν αὐτὸν ὡς μαθητὴν εἰς σχολεῖον μοναχῶν σχοινοζώνων. Ἐκεῖ τοσοῦτον προώδευσεν εἰς τὰ μαθήματα, ὥστε δεκαεξαέτης γενόμενος ἐγένετο διδάσκαλος τῶν τέκνων δικαστοῦ τινος. Ἐξηκολούθει συγχρόνως τὴν σπουδὴν τῆς θεολογίας καὶ κατὰ τὸ εἰκοστὸν τέταρτον

ἔτος τῆς ἡλικίας του ἐχειροτονήθη ἱερεύς· μετὰ δὲ τέσσαρα ἔτη ἔλαβε βαθμὸν καὶ τὴν ἄδειαν νὰ διδάξῃ δημοσίως.

Κληρονομήσας φίλον ἐν Μασσαλίᾳ ἠναγκάσθη νὰ μεταβῇ ἐκεῖ, ἀλλὰ κατὰ τὴν διὰ θαλάσσης ἐπάνοδον τὸ πλοῖον προσεβλήθη ὑπὸ πειρατῶν· ὁ Βικέντιος ἐπληγώθη, μετεκομίσθη εἰς Τύνιδα καὶ μετὰ ταῦτα εἰς Ἀλγέριον. Κατὰ τὴν αἰχμαλωσίαν του ἐγένετο διαδοχικῶς δοῦλος τριῶν κυρίων, ἐξ ὧν ὁ τελευταῖος, Ἰταλός τις ἀποστάτης, ἐπείσθη ὑπὸ τοῦ Βικεντίου νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πρώτην θρησκείαν καὶ νὰ δραπετεύσῃ μετ' αὐτοῦ εἰς Γαλλίαν. Τὰ μέγιστα ἐχάρη, ὅτε καὶ πάλιν εὑρέθη εἰς Παρισίους, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐν Ἀφρικῇ διαμονήν του εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ἀφιερώσῃ ἀποκλειστικῶς τὴν ζωήν του εἰς περιποίησιν τῶν δυστυχῶν. Καὶ πραγματικῶς καθ' ἑκάστην ἐπεσκέπτετο τὰ νοσοκομεῖα καὶ τοὺς πτωχοὺς βοηθῶν, παρηγορῶν καὶ νοσηλεύων. Συνέστησεν ἑταιρείας πρὸς ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν βοήθειαν τῶν πτωχῶν καὶ ἀσθενῶν καὶ χάρις εἰς τὸν ζῆλόν του αἱ ἑταιρεῖαι αὗται διεδόθησαν εἰς τὰς πλείστας ἐπαρχίας καὶ λαμπρὰ ἀποτελέσματα ἐπήνεγκον. Ἐπισκεφθεὶς ἐκ νέου τὴν Μασσαλίαν μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν βασιλικῶν γαλερῶν κατὰ τύχην εἶδε τὴν ἐλεεινὴν κατάστασιν τῶν ἐντὸς τῶν κατέργων δεσμωτῶν. Αὐθωρεὶ ἀπεφάσισε νὰ ἔλθῃ, εἰ δυνατόν, εἰς βοήθειαν αὐτῶν καὶ ἐπαρουσιάσθη ὡς φίλος καὶ εὐεργέτης, ἀλλ' οἱ κακοῦργοι κατ' ἀρχὰς περιέπαιξαν καὶ ὕβρισαν αὐτόν. Ἐπέμενεν ὅμως ὁ ἀγαθὸς Βικέντιος καὶ τέλος διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς ἐπιεικείας ἐφείλκυσε τὴν ἐμπιστοσύνην ἑνὸς καὶ βαθμηδὸν πάντων τῶν κακούργων. Μετ' οὐ πολὺ ἀνέλπιστος μεταβολὴ ἐφάνη εἰς τὸν χαρακτῆρα, τὰ ἤθη καὶ ἑπομένως εἰς τὴν ὑλικὴν κατάστασιν τῶν δεσμωτῶν. Ὁ ἀρχηγὸς εὐγνωμονῶν πρὸς τὸν ἱερέα, ἔγραψε τῷ βασιλεῖ, ὅστις διώρισε τὸν Βικέντιον Γενικὸν Ἱερέα τῶν Κατέργων τῆς Γαλλίας.

Ἅμα συνιστᾶτο ἑταιρεία τις πρὸς βοήθειαν ὡρισμένης τάξεως δυστυχῶν, ὁ Βικέντιος ἀμέσως ἐνησχολεῖτο εἰς σύστασιν ἑτέρας πρὸς ὄφελος ἄλλων ἀθλίων. Βραχεῖα εἶναι ἡ ζωή, πλεῖσται δὲ αἱ ἀνάγκαι! Ἑταιρεία πρὸς βοήθειαν τῶν πτωχῶν γεωργῶν, Ἑταιρεία πρὸς μόρφωσιν τῶν ἐπαρχιακῶν διδασκάλων, Ἑταιρεία πρὸς βοήθειαν τῶν πτωχῶν γυναικῶν καὶ πολλαὶ ἄλλαι ὑπ' αὐτοῦ συνεστήθησαν· διεδόθησαν δὲ καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην. Ἀλλὰ τὸ κυριώτερον καὶ γνωστότερον τοῦ Ἁγίου Βικεντίου καθίδρυμα, διότι ὠφελιμώτερον πάντων ἐφάνη, ἦτο ἡ σύστασις τάγματος τῶν Ἀδελφῶν

τοῦ Ἐλέους κατὰ τὸ ἔτος 1634. Ἰδιαίτερος δὲ κλάδος τῆς Ἑταιρείας ἀφιερώθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ νοσοκομείου Hôtel-Dieu ἐν Παρισίοις. Πολλὰ δὲ τῶν ὠφελιμωτέρων καταστημάτων τῶν Παρισίων ὀφείλονται εἰς τὸν ζῆλον τοῦ Ἁγίου Βικεντίου καὶ μεταξὺ αὐτῶν διακρίνεται τὸ Βρεφοκομεῖον. Πρὸ τῆς συστάσεως τοιούτου καταστήματος πλῆθος παίδων ἀπέθνησκε σχεδὸν εἰς τὰς ὁδούς· βαθὺν οἶκτον αἰσθανόμενος ὁ καλὸς ἱερεὺς ὑπὲρ τῶν ἀθῴων ἐκείνων θυμάτων συνέλαβε τὴν ἰδέαν Ἑταιρείας πρὸς συντήρησιν αὐτῶν. Ἐφείλκυσε τὴν συμπάθειαν πολλῶν κυριῶν, αἵτινες ἐδέχθησαν τὴν προστασίαν πάντων τῶν ἐκτεθειμένων βρεφῶν, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς τοσοῦτον μέγας ὑπῆρξεν, ὥστε τὰ μέσα τῆς Ἑταιρείας ἐφάνησαν ἀνεπαρκῆ, ἂν καὶ μόνη ἡ βασίλισσα Ἄννα τῆς Αὐστρίας ἔδωκε 12 χιλιάδας φράγκων, καὶ παρ' ὀλίγον ν' ἀποτύχῃ τὸ σχέδιον τοῦ Βικεντίου. Ἀλλ' οὗτος πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κινδύνου ἐκάλεσε νέαν συνέλευσιν καὶ τοσοῦτον εὐγλώττως ὡμίλησεν ὑπὲρ τῶν πτωχῶν ἐκείνων παίδων, ὥστε συνέρρευσαν τὰ χρήματα καὶ δύο μεγάλα νοσοκομεῖα μετεβλήθησαν εἰς βρεφοκομεῖα. Ἀκάματος ἦν ὁ Ἅγιος Βικέντιος εἰς τὰς ἀγαθοεργίας καὶ ἡ τύχη τῶν πασχόντων ἀδιακόπως ἐκίνει τὴν συμπάθειάν του· ἀφιέρωσεν ἀληθῶς τὴν ζωήν του εἰς τοὺς πτωχοὺς καί, ὅτε ἀπέθανεν, οἱ εὐγνώμονες πένητες συνώδευσαν τὴν κηδείαν του καὶ θερμὰ δάκρυα ἀπέδειξαν τὴν πρὸς τὸν εὐεργέτην αὐτῶν ἀγάπην. «Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται».

Παράδειγμα δραστηριότητος καὶ ἰσχυρᾶς βουλήσεως ὑπῆρξε τὸ στάδιον τοῦ Γράμβιλ Σάρπ, τοῦ ἐξοχωτάτου μεταξὺ πάντων τῶν διακεκριμένων ἀνθρώπων, τῶν ἐργασθέντων ὑπὲρ τῆς καταργήσεως τῆς δουλείας. Ἤρχισε τὸ στάδιόν του ὡς ὑπάλληλος εἰς ἐμπορεῖον ὑφασμάτων καὶ μετὰ ταῦτα ἐγένετο γραφεὺς δημοσίας τινὸς ὑπηρεσίας, ἀλλὰ καὶ τότε ἐνησχολεῖτο περὶ τὸ ζήτημα τῆς ἀνθρωπεμπορίας. Ἐφάνη πάντοτε πρόθυμος νὰ σπουδάσῃ κατὰ βάθος πᾶν ζήτημα κοινωφελές· ἕνεκα τῆς διαθέσεως ταύτης ἐξέμαθε κατὰ τὰς ἐλευθέρας του ὥρας τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν ἑβραϊκὴν γλῶσσαν, ὅπως δυνηθῇ νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν ἑρμηνείαν θεολογικῶν τινων συγγραμμάτων. Ἀλλὰ κυρία ἀφορμὴ τῆς διευθύνσεως, ἣν ἔλαβον αἱ ἐργασίαι καὶ αἱ προσπάθειαι τοῦ Σάρπ, ἐγένετο ἡ ἐλεήμων αὐτοῦ ψυχή. Ὁ ἀδελφός του, Γουλιέλμος Σάρπ, μετήρχετο τὴν χειρουργικὴν καὶ ἔτυχέ ποτε νὰ παρουσιασθῇ ἐνώπιον αὐτοῦ

δυστυχής τις μαῦρος ὀνομαζόμενος Ἰωνάθαν Στρόγγ, ὃν ὁ κύριός του, δικηγόρος τις τῆς Βαρβάδης, τοσοῦτον εἶχε κακοποιήσει, ὥστε ὁ δοῦλος ἐγένετο χωλός, σχεδὸν τυφλὸς καὶ ἀνίκανος πρὸς ἐργασίαν· προσέτι δὲ θεωρῶν τὸν μαῦρον ἄχρηστον σκληρῶς ἐδίωξεν αὐτόν, ὅπως ἀποθάνῃ τῆς πείνης εἰς τὰς ὁδούς. Ὁ δυστυχὴς ἔζησεν ἐπ' ὀλίγον διὰ τῆς ἐπαιτείας, μέχρις οὗ εὗρε τὸν Γουλιέλμον, ὅστις ἔστειλεν αὐτὸν εἰς τὸ νοσοκομεῖόν του, ὅπου ἰάθη· ἐξελθὼν τοῦ νοσοκομείου ἔλαβε βοήθειαν παρὰ τῶν δύο ἀδελφῶν, οἵτινες κατώρθωσαν νὰ εὕρωσι θέσιν δι' αὐτὸν παρά τινι φαρμακοποιῷ. Δύο ἔτη παρῆλθον, καθ' ἃ οὐδεὶς ἐνόμιζεν ὅτι ἡ ἐλευθερία τοῦ Στρὸγγ ἠπειλεῖτο, ὅτε ἰδὼν αὐτὸν τυχαίως ὁ πρώην κύριός του ἀπεφάσισε νὰ ἐπανακτήσῃ τὸν δοῦλον καὶ αὖθις χρήσιμον γενόμενον· ἑπομένως ἔστειλεν ὁ δικηγόρος δύο ὑπαλλήλους τοῦ δημάρχου, οἵτινες συνέλαβον τὸν Ἰωνάθαν καὶ ἔκλεισαν αὐτὸν εἰς εἱρκτὴν μέχρι τῆς ἡμέρας ἀναχωρήσεως πλοίου εἰς τὴν Ἰνδικήν, ὅπου προέκειτο νὰ σταλῇ. Τότε ὁ ἀπηλπισμένος μαῦρος ἐνθυμηθεὶς τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ εὐεργεσίας τοῦ Γράμβιλ Σὰρπ ἔγραψεν αὐτῷ ζητῶν βοήθειαν. Ὁ Σὰρπ εἶχε λησμονήσει τὸ ὄνομα τοῦ Στρόγγ, ἀλλ' ὅμως ἔστειλεν εἰς τὴν εἱρκτήν· ἐκεῖ οἱ φύλακες ἠρνήθησαν τὴν ὕπαρξιν αὐτοῦ καὶ τοῦτο ἐξήγειρε τὰς ὑπονοίας τοῦ Γράμβιλ. Μετέβη αὐτοπροσώπως εἰς τὴν εἱρκτὴν καὶ ἀνεκάλυψε τὸν δυστυχῆ μαῦρον, ἔθεσεν αὐτὸν ὑπὸ εὐθύνην τοῦ φύλακος καὶ μεταβὰς εἰς τὸν λόρδον δήμαρχον τοῦ Λονδίνου ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ νὰ κληθῶσιν εἰς τὸ δικαστήριον οἱ συλλαβόντες τὸν Στρόγγ ἄνευ ἐντάλματος. Ἐπαρουσιάσθησαν οἱ ἀντίδικοι καὶ ἐκ τῶν ἀνακρίσεων ἐφάνη ὅτι ὁ κύριος τοῦ Στρὸγγ εἶχεν ἤδη πωλήσει αὐτὸν εἰς ἄλλον, ὅστις ἔδειξε τὴν γραπτὴν συμφωνίαν καὶ ἀπῄτησε τὸν μαῦρον ὡς κτῆμά του. Ἐπειδὴ οὐδεμία κατηγορία ὑπῆρχε κατὰ τοῦ Στρὸγγ καὶ ἐπειδὴ ὁ δήμαρχος δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποφασίσῃ ἢ κατὰ τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων τοῦ Ἰωνάθαν, οὗτος ἠλευθερώθη καὶ ἠκολούθησε τὸν εὐεργέτην, μηδενὸς τολμήσαντος νὰ συλλάβῃ αὐτόν. Ὁ δὲ ἰδιοκτήτης τοῦ μαύρου ἀμέσως ἀνήγγειλεν εἰς τὸν Σὰρπ ὅτι εἶχε σκοπὸν νὰ κινήσῃ δίκην κατ' αὐτοῦ πρὸς ἐπανάκτησιν τοῦ κλαπέντος δούλου.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην (1767) ἡ ἀτομικὴ ἐλευθερία, καίτοι προσφιλὴς τοῖς Ἄγγλοις ὡς θεωρία, ὑφίστατο πολλὰς παραβιάσεις καὶ καθ' ἑκάστην παρεβλέπετο. Ἡ βιαία ναυτολογία ἦτο ἐν τακτικῇ χρήσει, ἐκτὸς δὲ τούτου ὑπῆρχον ἐν Λονδίνῳ καὶ ἐν ἁπάσαις ταῖς μεγάλαις πόλεσι συμμορίαι ληστῶν (Kidnappers), οἵτι-

νες ἔργον εἶχον τὴν βιαίαν ἁρπαγὴν ἀνθρώπων πρὸς ὄφελος τῆς Ἑταιρείας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν· ἐὰν δὲ ἡ Ἑταιρεία δέν εἶχεν ἀνάγκην ναυτῶν, ἔπεμπε τοὺς ἀθλίους εἰς τὰς ἀποικίας ὡς δούλους. Καὶ καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς μαύρους, ἡ πώλησις καὶ ἡ ἀγορὰ αὐτῶν δημοσίως ἀνηγγέλλετο διὰ τῶν ἐφημερίδων τοῦ Λονδίνου καὶ τῆς Λίβερπουλ, καθὼς καὶ ὑποσχέσεις ἀμοιβῶν ὑπὲρ τῶν συλλαβόντων τοὺς δραπετεύσαντας δούλους καὶ κομιζόντων αὐτοὺς εἰς ὡρισμένα πλοῖα, ὧν ἡ θέσις εἰς τὸν ποταμὸν ἐσημειοῦτο.

Ἡ κατά τὸν νόμον θέσις τοῦ δούλου ἐν Ἀγγλίᾳ ἦτο ἀβέβαιος καὶ ἀσαφής. Αἱ ἀποφάσεις τῶν δικαστηρίων ἐπὶ τοιούτων ζητημάτων ἦσαν διάφοροι καὶ ἀντιφατικαὶ ἐπ' οὐδεμιᾶς στερεᾶς βάσεως ἐρειδόμεναι. Ἂν καὶ ὁ λαὸς ἐπίστευεν ὅτι ὁ δοῦλος πατῶν τὸ ἀγγλικὸν ἔδαφος ἐγίνετο ἐλεύθερος· τινὲς τῶν διασημοτάτων νομικῶν ὑπεστήριζον ὅλως ἐναντίαν γνώμην. Οἱ δικηγόροι, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπετάθη ὁ Σάρπ, ἐφάνησαν ἅπαντες κατὰ τῆς ἐλευθερώσεως τοῦ μαύρου καὶ ὁ ἀντίπαλός του διέδωκε δημοσίως ὅτι ὁ ἀρχιδικαστὴς λόρδος Μάνσφιλδ μετὰ πεποιθήσεως ἔλεγεν ὅτι ὁ δοῦλος δὲν ἀπέκτα τὴν ἐλευθερίαν ἐρχόμενος εἰς Ἀγγλίαν καὶ ὅτι ἠδύνατο νὰ σταλῇ καὶ αὖθις εἰς τὰς ἀποικίας. Αἱ δυσκολίαι αὗται ἤθελον βεβαίως ἀπελπίσει ἄνδρα ἧττον τολμηρὸν καὶ ἀποφασιστικόν, ἀλλ' ὁ Γράμβιλ ἀπ' ἐναντίας σταθερωτέραν ἔλαβεν ἀπόφασιν νὰ πολεμήσῃ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν μαύρων, τοὐλάχιστον ἐν Ἀγγλίᾳ. «Ἐγκαταλειφθείς», ἔλεγεν, «ὑπὸ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος ὑπερασπιστῶν ἠναγκάσθην ἐν ἐλλείψει τακτικῆς καὶ κατὰ νόμον βοηθείας νὰ δοκιμάσω, καίτοι ἄνευ ἐλπίδος, νὰ ὑπερασπίσω αὐτὸς ἑαυτόν· τοῦτο μοὶ ἦτο δυσκολώτατον, διότι οὐδέποτε εἶχον ἀνοίξει νομικὸν βιβλίον (ἐκτὸς τῆς Ἁγίας Γραφῆς) καὶ οὐδὲν περὶ νόμων ἐγίνωσκον μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὅτε ἠναγκάσθην νὰ ἐρευνήσω εἰς τοὺς καταλόγους βιβλιοθήκης, πρὸ μικροῦ ὑπὸ τοῦ βιβλιοπώλου μου ἀγορασθείσης».

Διαρκούσης τῆς ἡμέρας, οὐδεμίαν εἶχεν ἐλευθέραν ὥραν, διότι ἐπίπονον ἐργασίαν ἐξετέλει εἰς τὸ γραφεῖόν του, ὥστε αἱ νέαι αὐ τοῦ σπουδαὶ ἐγίνοντο μόνον κατὰ τὰς πρωϊνὰς ὥρας ἢ ἀργὰ τὸ ἑσπέρας. Ἔλεγεν ὅτι ἐκινδύνευεν ὁ ἴδιος νὰ γίνῃ δοῦλος καὶ γράφων πρὸς φίλον, πρὸς ὃν εἶχε βραδύνει ν' ἀπαντήσῃ, προσθέτει. «Ὁμολογῶ ὅτι δὲν δύναμαι νὰ ἐξακολουθήσω φιλολογικὴν ἀνταπόκρισιν, διότι ἀναγκάζομαι νὰ ἀφιερώσω τὸν ὀλίγον διαθέσιμον καιρὸν εἰς νομίμους σπουδὰς καὶ ἐρεύνας, αἵτινες πολὺ βιάζουσι καὶ δέονται ἀκριβοῦς ἐξετάσεως καὶ προσοχῆς».

Ἐπὶ δύο ἔτη ὁ Σαρπ ἐπιμόνως ἐσπούδασε τοὺς ἀφορῶντας εἰς τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν νόμους τῆς Ἀγγλίας ἀτελεύτητα καὶ ξηρὰ ἔργα ἀναγινώσκων καὶ περιληπτικὰς ἀντιγραφὰς λαμβάνων τῶν ἀποφάσεων τοῦ Κοινοβουλίου, τῶν δικαστηρίων καὶ τῶν γνωμοδοτήσεων τῶν διασημοτέρων νομικῶν. Ἐξετέλεσε τὴν πολυχρόνιον καὶ ὀχληρὰν ταύτην ἔρευναν ἄνευ ὁδηγοῦ, ἄνευ βοηθοῦ ἢ συμβούλου καὶ μὴ δυνάμενος νὰ εὕρῃ τοὐλάχιστον ἕνα νομικὸν συμμεριζόμενον τὴν γνώμην του. Ἀλλ' ἡ ἐξέτασις παρήγαγε τέλος τοσοῦτον εὐχάριστον ἀποτέλεσμα διὰ τὸν Σάρπ, ὅσον ἀπροσδόκητον διὰ τοὺς δικαστάς. «Δοξάζω τὸν Θεόν», ἔγραφεν, «ὅτι οὐδεμία ἀπόφασις, οὐδεὶς νόμος, καθ' ὅσον ἠδυνήθην νὰ ἐξακριβώσω, τῆς ἀγγλικῆς νομοθεσίας δικαιοῖ κατὰ τὸ ἐλάχιστον τὴν δουλείαν». Ἠσθάνθη τὴν δύναμίν του καὶ ἔκτοτε ἔπαυσε διστάζων, ἀλλ', ὅπως πείσῃ καὶ τοὺς ἄλλους, ἐξέθηκεν ἐν συνόψει τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐρευνῶν του εἰς φυλλάδιον ὑπὸ τὸν τίτλον. «Παρατηρήσεις περὶ τῆς ἀδικίας τῆς προσγινομένης ἐκ τῆς ὑπὲρ τῆς δουλείας ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπιεικείας». Τὸ ὕφος τοῦ φυλλαδίου σαφές, ἀκριβὲς καὶ ἄνευ περιττολογιῶν ἦτο ἄξιον τοῦ ἀνδρός. Ποιήσας πολυάριθμα ἀντίγραφα διένειμεν αὐτὰ μεταξὺ τῶν νομικῶν καὶ τῶν δικαστῶν, καὶ τοσοῦτον ἐκλόνισε τὴν πίστιν αὐτῶν, ὥστε ὁ ἀντίδικος, ἐννοήσας ποίου εἴδους ἄνθρωπος ἦτο ὁ Σάρπ, οὐ μόνον ἀνέβαλε τὴν ἔναρξιν τῆς κατ' αὐτοῦ δίκης, ἀλλὰ καὶ προέτεινε τέλος συμβιβασμόν, ὅστις ἀπερρίφθη. Ὁ Γράμβιλ ἐξηκολούθησε διανέμων τὸ φυλλάδιόν του, μέχρις οὗ ἀπεσύρθησαν οἱ δικηγόροι τοῦ ἀντιπάλου καὶ ἠναγκάσθη οὗτος νὰ πληρώσῃ τριπλάσια ἔξοδα, διότι ἐσταμάτησε τὴν δίκην. Τότε δὲ ἐτυπώθη καὶ τὸ φυλλάδιον ἐν ἔτει 1876.

Ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ ἁρπαγὴ τῶν μαύρων καὶ ἡ βιαία ἀποστολή αὐτῶν ἐξηκολούθει εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ Λονδίνου, ὁ δὲ Σὰρπ δὲν ἔπαυε βοηθῶν αὐτοὺς ὁσάκις ἐλάμβανε γνῶσιν τοῦ πράγματος. Οὕτως ἡ γυνὴ ἀφρικανοῦ τινος, ὀνομαζομένου Ὕλάς, βιαίως ἐστάλη εἰς τὴν Βαρβάδην, ἀλλ' ὁ Σὰρπ ἐνήγαγε τὸν ἅρπαγα εἰς τὰ δικαστήρια, ἐκέρδησε τὴν δίκην λαβὼν καὶ ἀποζημιώσεις καὶ ἐπανήγαγε τὴν γυναῖκα τοῦ Ὕλὰς ἐλεύθεραν εἰς Ἀγγλίαν. Κατὰ τὸ 1770 ἕτερος μαῦρος, ὀνομαζόμενος Λουδοβῖκος ἡρπάγη καὶ δεινῶς ἐκακοποιήθη· μαθὼν τοῦτο ὁ Γράμβιλ ἀμέσως ἀνίχνευσε τοὺς ἅρπαγας. Ὁ Λουδοβῖκος εἶχε μετακομισθῇ βιαίως κατὰ ζοφερὰν τινα νύκτα ἔχων τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας δεδεμένους ἐπὶ πλοίου, ἀναχωροῦντος εἰς Ἰαμάϊκαν, ὅπου ἔμελλε νὰ πωληθῇ

ὡς δοῦλος. Ἀλλ' ἠκούσθησαν αἱ οἰμωγαὶ τοῦ δυστυχοῦς Ἀφρικανοῦ καὶ γείτονές τινες, γνωρίζοντες τὸ διαφέρον τοῦ Γράμβιλ Σὰρπ ὑπὲρ τῶν μαύρων, ἔδραμον ὅπως εἰδοποιήσωσιν αὐτὸν περὶ τῶν συμβάντων. Οὗτος κατώρθωσε νὰ ἀποκτήσῃ διαταγὴν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ Λουδοβίκου καὶ μετέβη ὁ ἴδιος εἰς Γράβζεδ, ἀλλ' εἶχεν ἀναχωρήσει τὸ πλοῖον. Τότε ἐζήτησε ἔνταλμα κατὰ τὸν νόμον Habeas corpus, ὅπερ καὶ ἐστάλη εἰς Σπίτχεδ καὶ ἐξετελέσθη πρὶν ἀπομακρυνθῇ τῶν παραλίων τῆς Ἀγγλίας τὸ πλοῖον. Ὁ Λουδοβῖκος εὑρέθη προσδεδεμένος εἰς τὸ μέγα κατάρτιον καὶ πλήρης ἀπογνώσεως ἀτενίζων πρὸς τὴν ξηράν· ἐπανῆλθεν εἰς Λονδῖνον καὶ ὁ κατ' αὐτοῦ ἐπιτεθεὶς κατεδιώχθη. Δυσκόλως ἠδύνατο νὰ ὑπερβῇ τις τὸν ζῆλον καὶ τὴν ταχύτητα τοῦ Σάρπ, διαρκούσης τῆς ὑποθέσεως ταύτης, καὶ ὅμως κατηγόρει ἑαυτὸν ἐπὶ βραδύτητι. Ἡ δίκη ἐδικάσθη ὑπὸ τοῦ λόρδου Μάνσφιλδ, ὅστις ἐπρέσβευε γνώμην ὅλως ἐναντίαν τῆς τοῦ Σάρπ, ἀλλ' ὁ δικαστὴς ἀπέφυγε νὰ ἐκφράσῃ γνώμην ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν δικαιωμάτων τῶν μαύρων καὶ ἁπλῶς ἀπηλευθέρωσε τὸν Λουδοβῖκον, ὡς μὴ δυναμένου τοῦ ἅρπαγος νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ μαῦρος ἦτο ἰδιοκτησία του.

Τὸ ζήτημα ἑπομένως τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας τῶν μαύρων ἔμενεν εἰσέτι ἀμφισβητούμενον, ἀλλ' ὁ Σὰρπ ἐξηκολούθει γενναίως ὑπὲρ αὐτῶν ἀγωνιζόμενος καὶ καθ' ἑκάστην ηὔξανεν ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπ' αὐτοῦ σωθέντων δούλων. Τέλος ἐπαρουσιάσθη ἡ ὑπόθεσις τοῦ Ἰακώβου Σόμερσετ, τὴν ὁποίαν ἐθεώρησαν ἀμφότεροι, ὁ Σὰρπ καὶ ὁ λόρδος Μάνσφιλδ, ὡς κατάλληλον πρὸς ἐκκαθάρισιν τοῦ σπουδαίου ζητήματος τῶν δικαιωμάτων τῶν μαύρων ἐν Ἀγγλίᾳ. Ὁ κύριος τοῦ Σόρμεσετ εἶχε φέρει αὐτὸν εἰς Ἀγγλίαν, ὅπου τὸν ἐγκατέλιπε· μετά τινα δὲ καιρὸν ἠθέλησε νὰ τὸν συλλάβῃ καὶ νὰ τὸν ἀποστείλῃ εἰς Ἰαμάϊκαν πρὸς πώλησιν. Κατὰ τὸ σύνηθες ὁ Σάρπ ἀνέλαβεν τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ μαύρου, ἀλλ' ὁ λόρδος Μάνσφιλδ ἀνήγγειλεν ὅτι τυγχανούσης τῆς ὑποθέσεως ταύτης γενικοῦ διαφέροντος, ἡ γνώμη ἁπάντων τῶν δικαστῶν ἦτο ἀναγκαία. Ὁ Σὰρπ ἐνόησεν ὅτι ἀποφασιστικὴ ἔσεται ἡ δίκη καὶ δεινὴ ἡ πάλη, ἀλλ' οὐδόλως ἐταράχθη· οἱ κόποι του εἶχον ἤδη καρποφορήσει καὶ πολλοὶ διάσημοι δικασταὶ πεισθέντες διὰ τοῦ φυλλαδίου τοῦ Γράμβιλ ἀπεφάνθησαν ὑπὲρ αὐτοῦ.

Συνεζητήθη λοιπὸν ἀμερολήπτως καὶ κατὰ βάθος τὸ ζήτημα τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας ἐνώπιον τοῦ λόρδου Μάνσφιλδ καὶ τῶν τριῶν δικαστῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς εὐρείας ἀρχῆς τοῦ συνταγματι-

κοῦ καὶ ἀναφαιρέτου δικαιώματος τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας ἑκάστου κατοίκου τῆς Ἀγγλίας. Περιττὸν εἶναι νὰ ἀκολουθήσωμεν λεπτομερῶς τὴν δίκην, ἥτις διήρκεσεν ὁλόκληρα ἔτη, μέχρις ὅτου ἐξεδόθη ἀπόφασις τοῦ λόρδου Μάνσφιλδ, ὅστις βαθμηδὸν μετέβαλε γνώμην χάρις εἰς τὰ σπουδαῖα ἐπιχειρήματα τοῦ Σάρπ· ὁμοφώνως ἀπεφάσισαν οἱ δικασταὶ ὅτι ἀβάσιμοι ἦσαν αἱ ἀξιώσεις τῶν ἰδιοκτητῶν τῶν μαύρων, ὅτι οὐδέποτε ἀνεγνωρίσθησαν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ὅτι ἐπομένως ὁ Ἰάκωβος Σόμερσετ ἦτο ἐλεύθερος. Διὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης ὁ Γράμβιλ Σὰρπ κατώρθωσε τὴν πραγματικὴν κατάργησιν τοῦ ἐμπορίου τῶν δούλων, τοῦ φανερῶς γινομένου ἐν ταῖς ὁδοῖς τοῦ Λίβερπουλ καὶ τοῦ Λονδίνου. Προσέτι δὲ σταθερῶς ἐγκατέστησε τὴν λαμπρὰν ἀρχήν, διὰ τῆς ὁποίας ἀποκτᾷ ὁ δοῦλος τὴν ἐλευθερίαν του, καθ' ἣν στιγμὴν πατεῖ τὸ ἔδαφος τῆς Ἀγγλίας. Βέβαιον δὲ εἶναι ὅτι ἡ γενναία αὕτη ἀπόφασις τοῦ λόρδου Μάνσφιλδ ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπιμονήν, τὴν τόλμην καὶ τὴν δραστηριότητα, ἣν ἔδειξεν ὁ Σὰρπ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τῆς πολυκρότου ὑποθέσεως τῆς ἐλευθερώσεως τῶν μαύρων. Περὶ δὲ τοῦ λοιποῦ βίου τοῦ γενναίου Γράμβιλ ἀρκεῖ μόνον νὰ εἴπωμεν ὅτι οὐδέποτε ἔπαυσεν ἐργαζόμενος ὑπὲρ τῶν καταπιεζομένων Ἄγγλων τε καὶ ξένων καὶ πράττων ἀπείρους ἀγαθοεργίας. Μέχρι τέλους κύριον σκοπὸν εἶχε τὴν κατάργησιν τῆς δουλείας καὶ πρὸς τοῦτο ζωηρῶς συνετέλεσεν εἰς τὴν σύστασιν ἑταιρείας, εἰς τοιοῦτον σκοπὸν ἀποβλεπούσης, ἐνέπνευσεν εἰς τὰ μέλη τὸν ζῆλον καὶ τὴν δραστηριότητα αὐτοῦ καὶ μετ' οὐ πολὺ ὁλόκληρν τὸ ἔθνος μετέσχε τῆς γενναίας αὐτοῦ γνώμης. Βοηθοὶ καὶ διάδοχοι αὐτοῦ ἐγένοντο ὁ Κλάρκσων, ὁ Οὐίλπερφορς, ὁ Βρούγχαμ καὶ ὁ Μπούξτων, οἵτινες ἐπιμόνως καὶ ἀνενδότως εἰργάσθησαν, μέχρις ὅτου κατηργήθη ἡ δουλεία εἰς ἁπάσας τὰς βρεττανικὰς ἀποικίας. Καίτοι συνδέεται συνήθως ὁ θρίαμβος τοῦ μεγάλου ζητήματος τῆς ἐλευθερώσεως τῶν δούλων μετὰ τῶν ἀνωτέρω ἀναφερομένων ὀνομάτων, ἀναμφίβολον ὅμως εἶναι ὅτι πλείστην δόξαν δικαιοῦται νὰ λάβῃ ὁ Σάρπ. Ὅτε ἐπεχείρησε τὸ ἔργον οὐδεμίαν εἶχεν ἐνθάρρυνσιν· ἐπὶ καιρὸν εἰργάσθη μόνος ἔχων καθ' ἑαυτοῦ τὴν γνώμην τῶν διασημοτάτων δικαστῶν καὶ τὰς προλήψεις τοῦ κόσμου καὶ μόνος ἠγωνίσθη καὶ ἐνίκησε διὰ τῆς αὐταπαρνήσεως καὶ τῆς δραστηριότητος τὴν λαμπροτέραν τῆς ἐποχῆς ἡμῶν νίκην ὑπὲρ τῶν ἀγγλικῶν ἐλευθεριῶν. Ὅ,τι ἐπῆλθε κατόπιν ἦτο ἀποτέλεσμα τῶν κόπων του· ἀνῆψε τὴν δᾷδα ἥτις ἐφώτισε

καὶ ἄλλους καὶ ἥτις διαδοχικῶς περιελθοῦσα ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα γενικὴν κατέστησε τὴν φωτοχυσίαν.

Ζῶντος ἔτι τοῦ Σάρπ, ὁ Κλάρκσων εἶχε σκεφθῇ περὶ τῆς τύχης τῶν μαύρων δούλων καὶ μαθητὴς ἔτι ὢν συνεγραψε λατινιστὶ περὶ τούτου· ἡ ὑπόθεσις ἐκυρίευσε τὸν νοῦν του καὶ τέλος ἀπεφάσισε νὰ ἀφιερωθῇ εἰς τὸ ἔργον. Μετέφρασε τὴν λατινικὴν σύνθεσιν ἀγγλιστί, ἐτελειοποίησεν αὐτὴν καὶ τὴν ἐδημοσίευσε· ταχέως ἀπέκτησε συναδέλφους καὶ μαθὼν τὴν ὕπαρξιν τῆς ἑταιρείας πρὸς κατάργησιν τῆς δουλείας ἐγένετο μέλος αὐτῆς ἄνευ δισταγμοῦ, ἐθυσίασε τὸ μέλλον του ὅπως ἀφιερωθῇ ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ γενναῖον τοῦτο ἔργον. Ὁ Οὐΐλπερφορς ἀνέλαβεν τὴν εἰς τὸ κοινοβούλιον ὑπεράσπισιν τῆς ὑποθέσεως, ἀλλ' ὁ Κλάρκσων ἐπεφορτίσθη νὰ συλλέγῃ καὶ νὰ διευθετήσῃ τὰς ὑπὲρ τῆς καταργήσεως ἀναριθμήτους ἀποδείξεις. Δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν περίεργον παράδειγμα τῆς ἐπιμονῆς τοῦ Κλάρκσων, ἥτις ἐνθυμίζει τὴν ἐπιμονὴν τοῦ θηρευτικοῦ κυνός. Οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ ἀνθρωπεμπορίου ἐπέμενον λέγοντες ὅτι μόνον οἱ ἐν μάχῃ κυριευθέντες μαῦροι ἐπωλοῦντο ὡς δοῦλοι, καὶ ὅτι ἐὰν ἔμενον ἐν τῇ πατρίδι των ἤθελον ὑποστῇ χειροτέραν τύχην, διότι αἱ πλεῖσται φυλαὶ ἦσαν ἀνθρωποφάγοι. Ὁ Κλάρκσων ἐγνώρισε τίνι τρόπῳ ἐθηρεύοντο οἱ δυστυχεῖς ὑπὸ τῶν ἀνθρωπεμπόρων, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ παρουσιάσῃ μάρτυρας· τυχαίως ἔμαθε παρ' ὁδοιπόρου τινὸς ὅτι νέος τις ναύτης, ὃν εἶχε γνωρίσει ὁ ξένος πρὸ πολλῶν μηνῶν, εἶχε λάβει μέρος εἰς τοιαύτην θήραν. Ὁ ξένος ἠγνόει τὸ ὄνομα τοῦ ναύτου καὶ μόλις ἠδύνατο νὰ περιγράψῃ τὸ ἐξωτερικὸν αὐτοῦ· ἤξευρε μόνον ὅτι ὁ νέος ἀπετέλει μέρος τοῦ πληρώματος πλοίου διαμένοντος ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀλλ' ἄδηλον ἐν ποίῳ λιμένι. Ὁ Κλάρκσων ἀπεφάσισε νὰ εὕρῃ τὸν ἄνθρωπον καὶ νὰ τὸν παρουσιάσῃ ὡς μάρτυρα· ἐπεσκέφθη προσωπικῶς ἅπαντας τοὺς λιμένας καὶ ἅπαντα τὰ ἐκεῖ εὑρισκόμενα πλοῖα ἀλλ' ἀνωφελῶς. Τέλος ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ καὶ εὗρε τὸν ναύτην εἰς τὸ *τελευταῖον* πλοῖον τοῦ *τελευταίου* λιμένος τῆς Ἀγγλίας· ὁ δὲ νέος ἐφάνη χρησιμώτατος καὶ σπουδαιότατος μάρτυς. Ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὁ Κλάρκσων διετήρησεν ἀλληλογραφίαν μετὰ τετρακοσίων περίπου ἀνταποκριτῶν καὶ εἰς ἀδιάκοπον κίνησιν διατελῶν πρὸς ἀνεύρεσιν μαρτύρων καὶ συλλογὴν ἀποδείξεων. Ἀπέκαμε τέλος καὶ ἠσθένησεν ἕνεκα τῶν ὑπερβολικῶν κόπων, ἀλλὰ δὲν ἀπεσύρθη τοῦ ἀγῶνος, εἰμὴ ἀφοῦ διήγειρε γενικὸν ὑπὲρ τῶν δούλων διαφέρον καὶ συμπάθειαν.

μετὰ δὲ πάλην πολλῶν ἐτῶν ἡ ἀνθρωπεμπορία ὁριστικῶς κατηργήθη.

Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἤρκει, διότι ἔμεινεν ἔτι νὰ ἐπιτευχθῇ καὶ ἡ κατάργησις τῆς δουλείας ἐν ταῖς ἀποικίαις· ἐπὶ δὲ τοῦ ζητήματος τούτου, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ ἄλλου, ἐνίκησεν ἡ δραστηριότης καὶ ἡ σταθερὰ ἀπόφασις. Μεταξὺ τῶν πρωτουργῶν τῆς μεταρρυθμίσεως ταύτης διεκρίθη ὁ Φόβελ Μπούξτων, ὅστις ἔλαβε τὴν θέσιν, ἣν κατεῖχεν ἄλλοτε ὁ Οὐΐλπερφορς ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ. Ὁ Μπούξτων κατὰ τὴν παιδικήν του ἡλικίαν ἦτο νωθρός, βαρύνους καὶ εἰς ἄκρον ἰσχυρογνώμων· ἀπώλεσε τὸν πατέρα νεώτατος ὤν, ἀλλ' εἶχεν εὐτυχῶς καλὴν καὶ φρόνιμον μητέρα, ἥτις προσεκτικῶς διηύθυνε τὴν θέλησίν του· τῷ ἐπέβαλλε πειθαρχίαν, ἀλλὰ συγχρόνως ἠνάγκαζεν αὐτὸν ν' ἀποφασίσῃ μόνος εἰς ὅσας ὑποθέσεις ἠδύνατο ἀκινδύνως νὰ τὸν ἐμπιστευθῇ. Ἡ μήτηρ ἐκείνη ἐφρόνει ὅτι σταθερὰ θέλησις, φρονίμως διευθυνομένη καθιστᾷ ἄριστον προτέρημα ὅτε δὲ κατηγορεῖτο ἐνώπιόν της τὸ πεῖσμα τοῦ παιδός, συνήθως ἀπήντα: «Μὴ φοβεῖσθε· εἶναι ἰσχυρογνώμων νῦν, ἀλλὰ βραδύτερον τὸ ἐλάττωμα θέλει γίνει προτέρημα». Πολὺ ὀλίγα ἔμαθεν ὁ Φόβελ εἰς τὸ σχολεῖον καὶ παρεκάλει τοὺς συμμαθητὰς νὰ ἑτοιμάσωσι τὰ μαθήματά του, ἐνῷ ὁ ἴδιος παίζων ἔτρεχεν ἐδῶ κ' ἐκεῖ. Ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν δεκαπενταέτης γενόμενος ἦτο ὑψηλὸς καὶ ἄχαρις νέος ἀγαπῶν τὴν ἱππασίαν, τὴν θήραν, τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις, ἀλλ' ἐντελῶς ἀγράμματος· ὑπῆρχε μὲν ὕλη εἰς τὸν νοῦν του, ἀλλ' ἔλειπεν ἡ καλλιέργεια. Εὐτυχῶς δι' αὐτὸν ἔτυχε νὰ γνωρίσῃ εἰς ἐποχήν, καθ' ἣν οἱ νέοι λαμβάνουσι τὰς καλὰς ἢ κακὰς ἕξεις, τὰς ἐπιδρώσας ἐπὶ τὸν λοιπὸν βίον, τὴν οἰκογένειαν Γούρνεϋ, διακεκριμένην ἐπὶ παιδείᾳ, κοινωνικαῖς ἀρεταῖς καὶ φιλανθρωπίᾳ. Αἱ σχέσεις μετὰ τῶν Γούρνεϋ μετέβαλον τὸν νέον, ὅστις φιλοτιμηθεὶς ἐμελέτησε καὶ ταχέως προώδευσεν· ἐνυμφεύθη μέλος τῆς φιλικῆς ταύτης οἰκογενείας καὶ εἰσῆλθεν ὡς λογιστὴς εἰς τὸ μέγα ζυθοποιεῖον τοῦ θείου του ἐν Λονδίνῳ. Ἡ ἰσχυρὰ θέλησις, γενομένη βάσις τοῦ χαρακτῆρός του, ἐποίησεν αὐτὸν ἀνεκτίμητον ἐργάτην καὶ σύντροφον καὶ χάρις τῇ δραστηριότητι τοῦ «Ἐλέφαντος Μπούξτωνος» (οὕτως ἐπωνομάσθη ἕνεκα τοῦ ἀναστήματος) αἱ ἐργασίαι καὶ ἡ εὐημερία τοῦ ζυθοποιοῦ ηὔξανον καθ' ἑκάστην, Ἀφ' ἑτέρου ἐξηκολούθει καλλιεργῶν τὸν νοῦν του, καὶ ἐπιμελῶς ἐσπούδαζε κατὰ τὰς ἑσπέρας. Ὅρον εἶχε νὰ ἀναγινώσκῃ μέχρι τέλους ὅ,τι δήποτε βιβλίον εἶχεν ἀρχίσει, νὰ μὴ θεωρήσῃ τὸ βιβλίον ἀνεγνωσμένον ἐν

ὅσῳ δὲν κατεῖχεν ἀκριβῶς τὴν ἔννοιαν αὐτοῦ, καὶ σπουδάζων πάντοτε νὰ καταβάλῃ ἅπασαν τὴν διανοητικὴν αὐτοῦ δύναμιν.

Ὁ Μπούξτων εἰσῆλθεν εἰς τὸ Κοινοβούλιον κατὰ τὸ τριακοστὸν δεύτερον ἔτος τῆς ἡλικίας του καὶ πάραυτα ἔλαβε τὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν ἀποκτᾷ ἕκαστος τίμιος, πεπαιδευμένος καὶ πεπεισμένος ἄνθρωπος μέλος γενόμενος τοῦ ἀληθῶς εὐγενοῦς ἐκείνου σώματος· Ἀφιερώθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν δούλων ἐν ταῖς Βρεττανικαῖς ἀποικίαις καὶ ἀπέδιδε τὸ διαφέρον, ὅπερ ἐκ νεότητος ᾐσθάνθη ὑπὲρ τῶν μαύρων, εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς Πρισίλιας Γούρνεϋ, ἥτις διεκρίνετο ὡς γυνὴ εὐαίσθητος, ἀρίστης διανοίας καὶ διὰ πολλῶν ἀρετῶν κεκοσμημένη. Πρὶν ἀποθάνῃ ἐζήτησε τὸν Μπούξτων καὶ θερμῶς παρεκάλεσεν αὐτὸν «νὰ ἀναλάβῃ ὡς κύριον ἔργον τῆς ζωῆς του τὴν ὑπεράσπισιν τῶν δούλων». Ὁ Μπούξτων οὐδέποτε ἐλησμόνησε τὴν παραγγελίαν· ὠνόμασε τὴν θυγατέρα του Πρισίλιαν καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου αὐτῆς, τὴν πρώτην Αὐγούστου 1834, ἡμέραν ἐλευθερώσεως τῶν μαύρων, ἀφοῦ ἀνεχώρησεν ἡ φιλτάτη του μετὰ τοῦ συζύγου, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν καὶ ἔγραφε πρός τινα φίλον. «Ἀνεχώρησεν ἡ νύμφη· τὸ πᾶν ἐγένετο ἐν τάξει καὶ *οὐδεὶς δοῦλος ὑπάρχει πλέον ἐν ταῖς Ἀγγλικαῖς ἀποικίαις!*»

Ὁ Μπούξτων δὲν ὑπῆρξεν ἐξαίσιος ἢ εὐφυέστατος νοῦς· ἦτο πεπεισμένος, εἰλικρινής, συνετὸς καὶ δραστήριος ἄνθρωπος. Αἱ ἑξῆς σκέψεις του ἄριστα χαρακτηρίζουσι τὸν ἄνθρωπον. «Ἐφ' ὅσον γηράσκω, τοσοῦτον πέπεισμαι ὅτι ἡ μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἀδυνάτων ἢ ἰσχυρῶν, μικρῶν ἢ μεγάλων, ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ποσοῦ τῆς ἐνεργείας ἑκάστου αὐτῶν· διὰ τῆς λέξεως *ἐνέργεια ἐννοῶ σταθερὰν θέλησιν, ἄκαμπτον ἀπόφασιν καὶ νίκην ἢ θάνατον!* Διὰ τῆς ἀρετῆς ταύτης δύναταί τις νὰ ἐπιτύχῃ παντὸς ἀνθρωπίνως κατορθουμένου σκοποῦ, ἀλλ' ἄνευ ταύτης οὔτε τὰ προτερήματα οὐδὲ ἡ κοινωνικὴ θέσις οὐδ' ἡ εὐνοϊκὴ τύχη δύνανται νὰ μεταποιήσωσιν εἰς ἄνθρωπον τὸ οὕτως ὀνομαζόμενον δίπουν ζῷον».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΑΙ

Ὁ Χάζλιττ παριστᾷ ἐν εὐφυεῖ τινι πονήματι τὸν ἐπιχειρηματίαν ἄνθρωπον ὡς γλίσχρον κερδοσκόπον, ὑποζευγνύμενον ἐπαγγέλματί τινι καὶ ὅστις, λέγει, οὐδὲν ἄλλο ἔχει ἔργον ἢ μόνον νὰ ἀκολουθῇ τὴν συνήθη ὁδὸν καὶ τὴν φορὰν τῶν πραγμάτων. «Κύριος δὲ ὅρος», προσθέτι, «πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν εὐτελῶν ἐπιχειρήσεων εἶναι ἡ ἔλλειψις φαντασίας ἢ πάσης ἰδέας ξένης τῶν στενωτάτων περὶ συμφέροντος σκέψεων». Ἀλλ' ἡ περιγραφὴ αὕτη οὐ μόνον ἄδικος, ἀλλ' ἐντελῶς ἐσφαλμένη εἶναι, διότι ὑπάρχουσι βεβαίως μικρόνοες κερδοσκόποι, καθὼς καὶ μικρόνοες δικασταί, φιλόλογοι ἢ ἐπιστήμονες, οὐχ ἧττον ὅμως ὑπάρχουσι καὶ ἱκανοὶ ἐπιχειρηματίαι, δυνάμενοι νὰ ἐπινοήσωσι καὶ νὰ ἐκτελέσωσι λαμπρὰς ἐπιχειρήσεις καὶ σχέδια. Καλῶς ἐγίνωσκε τοῦτο ὁ Μπούρκ, ὅτε ὁμιλῶν περὶ τῆς ἐν τῇ Ἰνδικῇ διοικήσεως εἶπεν ὅτι «Γινώσκω πολιτικούς, οἵτινες ἔπρεπε νὰ ὦσι παντοπῶλαι, καὶ παντοπώλας, ἔχοντας τὴν ὀρθὴν κρίσιν καὶ τὴν εὐφυΐαν, ἣν ὀφείλουσι νὰ ἔχωσιν οἱ πολιτικοί».

Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰ διάφορα ἀναγκαῖα πρὸς ἐπιτυχίαν σπουδαίας ἐπιχειρήσεως προσόντα, δηλαδὴ τὴν τοῦ ἔργου εἰδικότητα, τὴν ταχύτητα τῆς βουλήσεως, τὴν καλὴν διανομὴν τῆς ἐργασίας μεταξὺ πολλῶν ἐργατῶν, τὴν τῆς κρίσεως εὐστοχίαν, τὴν βαθεῖαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως γνῶσιν, τὴν αὐστηρὰν ἐπίβλεψιν ἑαυτοῦ, τὴν τοῦ κόσμου ἐμπειρίαν, θέλομεν βεβαίως πεισθῇ ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ ἐμπορίου ἢ τῶν ἐπιχειρήσεων τὰ μέγιστα διαφέρει τῆς ταπεινῆς καὶ συνεσταλμένης διδασκαλίας, ἣν περιφρονητικῶς περιγράφουσι συγγραφεῖς τινες. Δικαίως ἔλεγεν ὁ Χὲλπς ὅτι οἱ τέλειοι ἐπιχειρηματίαι ἐξ ἴσου σπάνιοί εἰσιν ὡς καὶ οἱ μεγάλοι ποιηταί, σπανιώτεροι δὲ ἴσως τῶν ἁγίων καὶ τῶν μαρτύρων. Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι περὶ οὐδενὸς κλάδου τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας δύναταί τις τοσοῦτον δικαίως νὰ εἴπῃ ὡς περὶ αὐτοῦ ὅτι «αἱ ἐπιχειρήσεις μορφοῦσιν ἀνθρώπους».

Ἀείποτε ὅμως ὑπῆρξε διπλῆ πλάνη τοῖς ἀνοήτοις προσφιλὴς ὅτι οἱ ἔξοχοι καὶ εὐφυεῖς νόες ἀκατάλληλοί εἰσι πρὸς κερδοσκοπικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ ὅτι οἱ περὶ ταῦτα ἀσχολούμενοι δὲν δύναν-

ται πλέον διανοητικὰ ἔργα νὰ ἐκτελέσωσιν. Ὁ δυστυχὴς νέος, ὅστις πρό τινων ἐτῶν ηὐτοχειριάσθη καταρώμενος τὴν τύχην, διότι «ἄνθρωπος γεννηθεὶς κατεδικάσθη νὰ ζῇ παντοπώλης», ἀπέδειξε διὰ τῆς πράξεως ταύτης ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς ἐργασίας, ἔστω καὶ τοῦ παντοπώλου. Ὁ ἄνθρωπος δὲν λαμβάνει τιμὴν ἢ ὄνειδος ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας τὸ ἐπάγγελμα τιμᾶται ἢ καταισχύνεται διὰ τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ οἱ ἄριστοι μεταξὺ τῶν διακεκριμένων ἀνθρώπων διετηρήθησαν δι' ἐντίμου καὶ ὠφελίμου ἐργασίας μεριμνῶντες συγχρόνως περὶ εὐγενῶν σκοπῶν καὶ γενναίων βουλευμάτων. Ὁ πρῶτος τῶν ἑπτὰ σοφῶν τῆς Ἑλλάδος, ὁ Θαλῆς, ὁ δεύτερος νομοθέτης τῶν Ἀθηνῶν, ὁ Σόλων, καὶ ὁ μαθηματικὸς Ὑπεράτης ἦσαν καὶ οἱ τρεῖς ἔμποροι. Ὁ Πλάτων, ὁ ἐπονομασθεὶς *θεῖος* ἕνεκα τοῦ ὑπερφυοῦς πνεύματος, ἐξέτισε τὰς δαπάνας τῆς εἰς Αἴγυπτον ὁδοιπορίας πωλῶν ἔλαιον, ὅπου διήρχετο. Ὁ Σπινόζας ἐξηκολούθει τὰς φιλοσοφικὰς ἐρεύνας στιλπνῶν κάτοπτρα καὶ ὁ ἑξαίσιος βοτανικὸς Λινναῖος κατεσκεύαζεν ὑποδήματα. Ὁ Σαικσπῆρος ἐφάνη ἐπιτήδειος διευθυντὴς θεάτρου καὶ ἐσεμνύνετο ἴσως περισσότερον ἐπὶ τούτῳ ἢ ἐπὶ εὐφυΐᾳ ὡς συγγραφεύς. Φρονεῖ δὲ ὁ Πὼπ ὅτι ἦτο ἐντελῶς ἀδιάφορος ὡς πρὸς τὴν φιλολογικὴν δόξαν καὶ ὅτι συνέγραφε μόνον πρὸς ἀπολαυὴν ἐντίμου ἀνεξαρτησίας· καὶ πράγματι οὐδέποτε ἐφρόντισε τὴν δημοσίευσιν ἢ τὴν ἐκτύπωσιν τῶν δραμάτων του καὶ ἡ χρονολογία αὐτῶν ἔμεινε μυστηριώδης. Γνωστὸν ὅμως εἶναι ὅτι ηὐτύχησεν ἐργαζόμενος καὶ ἐκέρδησεν ἱκανὰ χρήματα, ὅπως ζήσῃ ἀνέτως ἐν τῇ πατρίδι του.

Ὁ Βενιαμὶν Ἰόνσων, υἱὸς κτίστου, ἐχρημάτισε καὶ ὁ ἴδιος κτίστης. Ὁ Μίλτων, δημοδιδάσκαλος χρηματίσας κατ' ἀρχάς, ἐγένετο γραμματεὺς τοῦ συμβουλίου τοῦ Κράτους ἐπὶ δημοκρατίας· φαίνεται δὲ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἐγγράφων ὅτι δραστηρίως καὶ λίαν ὠφελίμως ἐξετέλεσε τὰ καθήκοντά του. Διεκρίθη ὁ Σὶρ Ἰσαὰκ Νεύτων ὡς διοικητὴς τοῦ νομισματοκοπείου καὶ τὰ νομίσματα τοῦ 1694 ἐκόπησαν ὑπὸ τὴν προσωπικὴν ἐπίβλεψίν του. Ὁ Κοῦπερ ἐσεμνύνετο ἐπ' ἀκριβείᾳ ἐν ταῖς ὑποθέσεσι καίτοι λέγων ὅτι *οὐδέποτε εἶδεν ἀκριβῆ ποιητὴν ἐκτὸς ἑαυτοῦ*. Ἀλλὰ δυνάμεθα νὰ ἀντιτάξωμεν εἰς τὴν γνώμην ταύτην τὰ παραδείγματα τοῦ Οὐόρδσβουορθ καὶ τοῦ Σκότ, οἵτινες ἐχρημάτισαν ἀμφότεροι ὑπάλληλοι καὶ οἵτινες, καίτοι μεγάλοι ποιηταί, ἦσαν συγχρόνως ἀκριβέστεροι καὶ πρακτικώτατοι ἐν ταῖς ἐργασίαις. Ὁ Δαβὶδ Ῥικάρδος εὗρε καιρὸν ἐν τῷ

μέσῳ τῶν ἀπείρων ὑποθέσεών του ὡς μεσίτης ἐν τῷ χρηματιστηρίῳ τοῦ Λονδίνου ν' ἀποκτήσῃ λαμπρὰν περιουσίαν, νὰ μελετήσῃ κατὰ βάθος τὸ ἀγαπητόν του ζήτημα τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας καὶ νὰ διαχύσῃ νέον φῶς ἐπὶ τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ, διότι ἐκοσμεῖτο ὁ Ρικάρδος διὰ τῆς τοῦ ἐμπόρου ὀξυνοίας καὶ διὰ τῆς σοφίας τοῦ φιλοσόφου. Ὁ περίφημος ἀστρονόμος Μπαίλυ ὑπῆρξεν ἐπίσης μεσίτης καὶ ὁ χημικὸς Ἄλλεν ἐχρημάτισε μεταξουργός. Ἔχομεν δὲ καθημερινὰς ἀποδείξεις ὅτι τὰ ἄριστα τοῦ νοῦ προσόντα οὐδόλως ἀσυμβίβαστά εἰσι πρὸς τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων ἐπαγγέλματός τινος. Ὁ γνωστὸς ἱστοριογράφος Γρότιος ἐχρημάτισε τραπεζίτης ἐν Λονδίνῳ, ὁ δὲ διάσημος πολιτειολόγος Ἰωάννης Στούαρτ Μὶλλ μέλος τοῦ συμβουλίου τῆς Ἰνδικῆς Ἑταιρείας ἀποκτήσας ἀμέριστον τὸ σέβας καὶ τὸν θαυμασμὸν τῶν συναδέλφων του ὄχι ἕνεκα τῶν ὑψηλῶν φιλοσοφικῶν σκέψεων, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ ἀρίστου διοργανισμοῦ τῶν γραφείων του καὶ τῆς συνετῆς καὶ ὠφελίμου διοικήσεως.

Ἡ φέρουσα τὰς ἐπιχειρήσεις εἰς αἴσιον πέρας ὁδὸς εἶναι συνήθως καὶ ὁδὸς φρονήσεως καὶ κοινοῦ λογισμοῦ, διότι ἐπίσης ἀναγκαῖαι πρὸς ἐπιτυχίαν εἶναι ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἡ δραστηριότης, ὅσον πρὸς ἀπόκτησιν γνώσεων ἢ πρὸς ἐπιστημονικὰς σπουδάς. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἔλεγον ὅτι «τρία πράγματα χρειάζονται, ὅπως ἀποκτήσῃ τις τελειότητα καθ οἱονδήποτε ἐπάγγελμα· ἡ φυσικὴ διάθεσις, ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἡ πεῖρα». Ἡ πεῖρα βοηθουμένη ὑπὸ τῆς δραστηριότητος καὶ τῆς φρονήσεως πρὸ πάντων συντελεῖ πρὸς ἐπιτυχίαν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις· ἀληθῶς ἐπιτυγχάνουσί τινες ἐνίοτε δι' ἀπροσδοκήτου τινὸς περιστάσεως, ἀλλὰ τὰ οὕτως ἀποκτηθέντα χρήματα, ὡς καὶ τὰ ὀφειλόμενα εἰς τυχηρὰ παιγνίδια, πολλάκις ἐπιφέρουσι τὸν ὄλεθρον ἀντὶ τῆς εὐτυχίας. Ὁ Βάκων ἔλεγεν ὅτι αἱ ἐπιχειρήσεις ἔχουσιν ὁμοιότητά τινα πρὸς τὰς ὁδούς, διότι ἡ συντομωτάτη ὁδὸς εἶναι συνήθως καὶ ἡ χειρίστη· ἐνῷ προτιμότερον εἶναι νὰ βραδύνῃ τις ἐπ' ὀλίγον, ἀλλὰ νὰ φθάσῃ ἀσφαλῶς. Ὁ ἔχων καθ' ἑκάστην ὡρισμένον τι καθῆκον, καίτοι δυσάρεστον, νὰ ἐκπληρώσῃ, ἥδιστον εὑρίσκει τὸν λοιπὸν χρόνον· ὁ μῦθος περὶ τῶν ἄθλων τοῦ Ἡρακλέους ἀντιπροσωπεύει πᾶσαν ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν καὶ ἐπιτυχίαν, ἕκαστος δὲ νέος ὀφείλει νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἡ εὐτυχία καὶ ἡ εὐημερία αὐτοῦ ἐκ τῶν ἰδίων κόπων ἐξαρτᾶται μᾶλλον ἢ ἐκ τῆς παρ' ἄλλων παρεχομένης βοηθείας.

Ἡ δραστηριότης, ὅταν φρονίμως διευθύνηται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖ-

στον βραβεύεται, διότι οὐ μόνον προοδεύομεν οἱ ἴδιοι δι' αὐτῆς, ἀλλ' ὠθεῖ καὶ τὴν ἐνεργητικὴν δύναμιν τῶν ἄλλων. Ἅπαντες δὲν ἐπιτυγχάνουσιν ὁμοίως, ἀλλ' ἕκαστος ὡς ἔγγιστα κατὰ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ, κατ' ἰταλικὴν δέ τινα παροιμίαν. «Ἅπαντες δὲν δύνανται μὲν να κτίσωσιν οἰκίαν ἐπὶ τῆς πλατείας, δύνανται ὅμως νὰ χαρῶσι τὸν ἥλιον ἐκεῖ». Βλαβερὰ εἶναι διὰ τὸν ἄνθρωπον ἡ μεγάλη εὐκολία τοῦ ζῆν καὶ χιλιάκις προτιμοτέρα εἶναι ἡ ἀνάγκη τῆς ἐργασίας καὶ ἡ πενία ἢ πλήρης εὐζωΐα πρὶν αἰσθανθῇ τις ἔλλειψίν τινα. Ἀληθῶς τοσοῦτον ἀναγκαῖον εἶναι διὰ τὸν νέον τὸ κέντρον τῆς ἀπορίας, ὥστε δύναταί τις εἰπεῖν ὅτι καθίσταται κύριος ὅρος τῆς ἐπιτυχίας. Διάσημος δικαστὴς ἐρωτηθείς ποτε, τίνι τρόπῳ εὐδοκιμεῖ τις εἰς τὸν δικαστικὸν κλάδον, ἀπήντησεν. «Εὐδοκιμοῦσί τινες διὰ φυσικῆς εὐφυΐας, τινὲς διὰ προστασιῶν καί τινες δι' ἀνεξηγήτου θαύματος· ἀλλ' οἱ πλεῖστοι ἐπιτυγχάνουσι, διότι ἤρχισαν τὸ στάδιον ἄνευ ὀβολοῦ».

Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔποψιν θεωρουμένη ἡ ἀνάγκη τῆς ἐργασίας εἶνε ρίζα καὶ πηγὴ τῆς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ· ἀληθῶς ἀμφίβολον εἶναι, ἐὰν δύναται νὰ ὑπάρξῃ διὰ τὸν ἄνθρωπον μεῖζον δυστύχημα ἢ ἄκοπος ἐκπλήρωσις ἁπασῶν τῶν ἐπιθυμιῶν του, ἔλλειψις παντὸς πόθου, πάσης ἐλπίδος, παντὸς ἀντικειμένου ἐνεργείας. Τὸ αἴσθημα τῆς ἐλλείψεως σκοποῦ τινος ἢ αἰτίου πρὸς ἐξάσκησιν τῶν δυνάμεων εἶναι δι' ἄνθρωπον νουνεχῆ ἡ μᾶλλον ἀνυπόφορος, ἡ δεινοτάτη ἁπασῶν τῶν δυστυχιῶν. Ὁ μαρκήσιος Σπινόλας ἐρωτῶν ποτε τὸν σὶρ Ὁράτιον Βὲρ ὑπὸ ποίας νόσου προσεβλήθη ὁ ἀδελφός του.—«Ὑπὸ τῆς ἐλλείψεως ἐργασίας» ἀπήντησεν οὗτος.—«Ἀλλοίμονον,» εἶπεν ὁ Σπινόλας, «ἀρκεῖ τοῦτο, ὅπως διαφθείρῃ οἱονδήποτε ἄνθρωπον». Ὅσοι ἀποτυγχάνουσιν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις παρίστανται συνήθως ὡς θύματα τῆς τοῦ κόσμου κακίας καὶ ἄνευ δισταγμοῦ αἰτιῶνται τὴν ἀνθρωπότητα καὶ οὐχὶ ἑαυτοὺς διὰ τὴν ἀποτυχίαν. Ἐπιφανής τις συγγραφεὺς ἐδημοσίευσεν ἐσχάτως βιβλίον, περιέχον τὸν κατάλογον τῶν ἀποτυχιῶν του, ὁμολογεῖ ὅμως ἀφελῶς τὴν ἐντελῆ ἄγνοιάν του οἱασδήποτε ἀριθμητικῆς πράξεως καὶ συμπεραίνει λοιπὸν ὅτι ἡ κακή του τύχη ἀποδοτέα μόνον τῇ πλουτολατρείᾳ τῆς ἐποχῆς ἡμῶν. Καὶ ὁ Λαμαρτῖνος ὁμοίαν πρὸς τὴν ἀριθμητικὴν ἀπέχθειαν ἔτρεφεν· ἀλλ' ἐὰν ὀλιγώτερον σφοδρὰ ὑπῆρχεν αὕτη, δὲν ἠθέλομεν ἴσως ἴδει τὸ λυπηρὸν θέαμα τῶν ὑπὲρ τοῦ γέροντος ποιητοῦ ἀδιακόπων συνεισφορῶν καὶ ἐλεημοσυνῶν τῶν φίλων καὶ θαυμαστῶν. Εἷς δὲ τῶν τῆς τύχης κατηγόρων ἦτο πεπεισμένος ὅτι τοιαύτη

ὑπῆρχεν ἡ πρὸς αὐτὸν δυσμένεια τῆς μοίρας, ὥστε ἐὰν ἐγίνετο πιλοποιός, οἱ ἄνθρωποι ἤθελον ἀναμφιβόλως γεννηθῆ ἀκέφαλοι πρὸς καταστροφὴν αὐτοῦ. Ὑπάρχει ῥωσσική τις παροιμία λέγουσα ὅτι «Ὁ οἶκος τῆς ἀτυχίας ἐγγίζει τὸν τῆς μωρίας»· καὶ πράγματι οἱ αἰωνίως δυσαρεστούμενοι ἄνθρωποι ὑποφέρουσι συνήθως μόνον τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἰδίας ἀδιαφορίας, ἀμελείας, νωθρότητος καὶ ἀταξίας. Ὁ δόκτωρ Ἴονσων, ὅστις ἀφίκετο εἰς Λονδῖνον *μίαν* μόνην λίραν ἔχων, ῥητῶς εἶπεν ὅτι «Ἄδικα εἶναι ἅπαντα τὰ τοῦ κόσμου παράπονα· οὐδέποτε εἶδον ἄνθρωπον πραγματικῆς ἀξίας, ὅστις παρεωράθη ὑπὸ τῶν συγχρόνων· οἱ ἀποτυγχάνοντες πταίουσιν οἱ ἴδιοι». Τὰ αὐτὰ ἐπρέσβευε καὶ ὁ Ἀμερικανὸς Οὐάσιγκτων Ἴρβιγγ. «Ὅσον ἀφορᾷ», γράφει, «εἰς τὰ λεγόμενα περὶ τῶν ἀδικιῶν, ἃς ὑποφέρει ἡ μετριοφροσύνη, εἶναι συνήθως προφάσεις, ἃς μεταχειρίζονται οἱ νωθροὶ καὶ οἱ ἀμφιρρεπεῖς· πολλάκις δὲ ἡ μετριοφροσύνη σημαίνει μόνον ἀπάθειαν ἢ ἀπαίδευτον εὐφυΐαν. Ἀλλ' ἡ φυσικὴ ἀξία, καλῶς κατηρτισμένη, ἁπαντᾷ πάντοτε εὐνοϊκὰς περιστάσεις, ὁσάκις ἀποφασίζει νὰ λάβῃ ὀλίγον κόπον, διότι δὲν πρέπει νὰ περιμείνῃ προσκλήσεις ἢ νὰ κλεισθῇ ἐντὸς τῆς οἰκίας. Ὑποκριτικὸς εἶναι ὁ τρόπος, καθ' ὃν κατηγορεῖται ὁ κόσμος ὅτι δῆθεν τὸ πᾶν ἐπιτρέπει εἰς τοὺς τολμηροὺς καὶ τοὺς σεμνυνομένους διὰ τὴν ἐπιτυχίαν, ἐνῷ οἱ μετριόφρονες παραμελοῦνται· ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι οἱ τολμηροὶ ἐκεῖνοι ἔχουσι σπανιά τινα προσόντα, τὴν δραστηριότητα καὶ τήν ταχύτητα τῆς βουλήσεως, ἄνευ τῶν ὁποίων ἡ εὐφυΐα ὁμοιάζει ἀκαλλιεργήτῳ κτήματι. Ὁ ἀγρυπνῶν κύων εἶναι πολυτιμότερος τοῦ κοιμωμένου λέοντος».

Κυριώτατα πρὸς ἐπιτυχίαν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις προσόντα εἰσὶ τὰ ἀκόλουθα· ἡ προσοχή, ἡ ἐπιμέλεια, ἡ μέθοδος καὶ ἡ ταχύτης· φαίνονται ἴσως ταῦτα ἀδιάφορα προτερήματα, ἀλλ' ἐν τούτοις τὰ μέγιστα συντελοῦσιν εἰς τὴν εὐημερίαν καὶ τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἀνθρώπου. Μικρὰ εἶναι καθ' ἑαυτά, ἀλλ' ἐκ μικρῶν γεγονότων σ νίσταται καὶ ἡ ζωή· ἡ ἀδιάκοπος ἐπανάληψις ἀπείρων μικρῶν πράξεων οὐ μόνον ἀποτελεῖ τὸν ἀτομικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ τὸν τῶν ἐθνῶν· ὁσάκις δὲ παρήκμασαν ἄνθρωποι ἢ ἔθνη, παρετηρήθη ὅτι ἡ περιφρόνησις τῶν μικρῶν ἀντικειμένων ὑπῆρξεν ὁ σκόπελος, ἐφ' οὗ συνετρίβησαν. Ἕκαστον ἀνθρώπινον ὂν ὀφείλει καθήκοντά τινα νὰ ἐκπληρώσῃ καί, εἴτε διοικεῖ οἰκογένειαν, διοργανίζει ἐπιχείρησιν ἢ κυβερνᾷ κράτη, πρέπει νὰ καλλιερ-

γήση τὰς ἠθικὰς δυνάμεις, ἃς ἔλαβε πρὸς ἐκπλήρωριν τῶν καθηκόντων.

Τὸ ἀξιόλογον προτέρημα τῆς ἀκριβείας εἶναι συγχρόνως ἀπόδειξις καλῆς ἀνατροφῆς, διότι χρειάζεται ἀκρίβεια εἰς τὰς παρατηρήσεις, εἰς τοὺς λόγους καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰς ὑποθέσεις. Προτιμότερον εἶναι νὰ μὴ γίνῃ διόλου ἐργασία ἢ ἐπιχείρησις, ἢ νὰ γίνῃ ἄνευ ἀκριβείας, καὶ χιλιάκις προτιμότεραν νὰ ἐκτελέσῃ τις ὀλίγην μέν, ἀλλὰ καλὴν ἐργασίαν ἢ πολλὴν καὶ ἀτελῆ. Κατὰ δυστυχίαν ὅμως παραμελεῖται συνήθως ἡ σπουδαία αὕτη ἀρετή. Γνωστός τις ἐπιστήμων ἔλεγεν ἐσχάτως. «Δυσκόλως θέλετε πιστεύσει ὁπόσους ὀλίγους ἀνθρώπους εὗρον κατὰ τὸ πολυετές στάδιόν μου, δυναμένους νὰ ἐκθέσωσιν *ἀκριβῶς* γεγονός τι». Καὶ ὅμως ὁ τρόπος τοῦ ἐκθέτειν καὶ τοῦ προσδιορίζειν τὰς λεπτομερείας ὑποθέσεώς τινος ἀρκεῖ πολλάκις, ὅπως φέρῃ αὐτὴν εἰς αἴσιον τέλος καὶ τἀνάπαλιν· δὲν δύναταί τις νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς μὴ ἀκριβῆ ἄνθρωπον, καίτοι ἔχοντα ἀπείρους ἀρετάς, εὐφυΐαν καὶ καλὴν διαγωγήν, διότι ἡ ἐργασία ἐκείνου, ἀτελὴς οὖσα, προξενεῖ ἀπώλειαν χρόνου, δυσαρεσκείας καὶ κόπον. Χαρακτηριστικὸν τοῦ Φὼξ προτέρημα ἦτο ἡ ἀκρίβεια καὶ ἡ ἐντέλεια εἰς οἱονδήποτε ἔργον· διορισθεὶς εἰς ὑψηλήν τινα δημοσίαν λειτουργίαν, προσεβλήθη ἕνεκα σαρκαστικῶν τινων παρατηρήσεων κατὰ τῆς δυσαναγνώστου γραφῆς του, καὶ εὐθὺς λαβὼν διδάσκαλον καλλιγραφίας, ἀντέγραψε παραδείγματα, μέχρις ὅτου ἀπέκτησε τὴν ἁρμοδίαν ἐντέλειαν. Καίτοι πολὺ εὐτραφής, ἦτο εὐκινητότατος σφαιροπαίκτης. ἐρωτηθεὶς δέ ποτε, πῶς ἀπέκτησε τοιαύτην ἐλαφρότητα. «Μὴ φοβούμενος νὰ κοπιάσω», ἀπήντησεν. Ἐφήρμοζε τὴν ἀκρίβειαν ταύτην εἰς τὰ σπουδαῖα, ὡς καὶ εἰς τὰ μικρὰ πράγματα, καὶ δύναταί τις εἰπεῖν περὶ αὐτοῦ, ὡς καὶ περὶ τοῦ ζωγράφου, ὅτι ἀπέκτησε φήμην, διότι «οὐδὲν ἠμέλει».

Ἀναγκαιοτάτη εἶναι ἡ μέθοδος, διότι δι' αὐτῆς μέγα ποσὸν ἐργασίας κατορθοῦται ἐν μικρῷ διαστήματι χρόνου. «Ἡ μέθοδος», ἔλεγεν ὁ σεβάσμιος Ῥιχάρδος Σέσιλ, «ὁμοιάζει τῇ συσκευασίᾳ· ἔμπειρος συσκευαστὴς ἠξεύρει νὰ συσκευάσῃ ἐντὸς κιβωτίου διπλάσια ἀντικείμενα ἢ ὅσα δύναται νὰ τοποθετήσῃ ἄπειρος ἄνθρωπος». Ἀξιοθαύμαστος ἦτο ἡ ταχύτης τοῦ Σέσιλ κατὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ὑποθέσεων· ἠδύνατο δὲ νὰ πράξῃ τοῦτο χάρις εἰς τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ συντομώτερος τρόπος πρὸς ἐκτέλεσιν πολλῶν ἔργων εἶναι ἡ κατὰ τάξιν ἐκτέλεσις αὐτῶν. Καὶ οὐδέποτε ἄφηνεν ἔργον ἀτελείωτον, ὅπως ἀποπερατώσῃ αὐτό, ὅταν εὐκαιρήσῃ· ἐὰν ἦτο βιαστικὴ

ἡ ἐργασία, προετίμα νὰ θυσιάσῃ τὰς ὥρας ἀναπαύσεως ἢ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἀρξαμένην ὑπόθεσιν. Τὰ αὐτὰ ἐπρέσβευε καὶ ὁ Δὲ Βίττ. «Ἐάν», ἔλεγεν, «ἔχω πολιτικὰ ἔγγραφα νὰ συντάξω καὶ νὰ στείλω, οὐδὲν ἄλλο συλλογίζομαι μέχρι τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν, ἐὰν δὲ αἱ οἰκιακαὶ ὑποθέσεις καλῶσι τὴν προσοχήν μου, ἀφιεροῦμαι αὐταῖς, μέχρις ὅτου τακτοποιήσω τὰ πράγματα». Γάλλος τις ὑπουργός, γνωστὸς διὰ τὴν ταχύτητα περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων του καὶ ὅστις ἁπασῶν τῶν διασκεδάσεων μετεῖχε συγχρόνως, ἠρωτήθη ποτὲ πῶς ἠδύνατο νὰ συμβιβάσῃ τὴν ἐργασίαν μετὰ τῶν τέρψεων. «Ἁπλῶς», ἀπήντησεν, «ἐπειδὴ οὐδέποτε ἀναβάλλω διὰ τὴν ἐπαύριον ὅ,τι δύναμαι νὰ πράξω σήμερον». Ὁ λόρδος Βρούγχαμ εἶπε περὶ πολιτικοῦ τινος ὅτι συστηματικῶς ἀνέτρεψε τὴν μέθοδον ταύτην ἀείποτε ἀναβάλλων τὴν ἐργασίαν· ἀλλὰ πολλοὶ ἄλλοι δυστυχῶς τὴν αὐτὴν συνήθειαν διατηροῦσιν· εἶναι συνήθεια ἁπάντων τῶν ὀκνηρῶν καὶ τῶν ἀποτυγχανόντων εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις. Ἕτερον δὲ ἐλάττωμα αὐτῶν εἶναι ἡ πρὸς ἀναξίους ἢ ἀπίστους ἀντιπροσώπους ἐμπιστοσύνη, ἐνῷ ἕκαστος πρέπει ὁ ἴδιος νὰ ἐπιστατῇ ἐπὶ τῶν σπουδαίων ὑποθέσεων. «Θέλεις νὰ γίνωνται αἱ ὑποθέσεις σου ;» λέγει παροιμία τις, «ὕπαγε καὶ ἐργάζου ὁ ἴδιος· ἐὰν δὲ δὲν ἐπιθυμῇς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν, στεῖλε ἄλλον ἀντὶ σοῦ».

Ἀγρότης τις ἰδιοκτήτης, καλὸν κτῆμα ἔχων, ἐχρεώθη ἕνεκα τῆς ἀμελείας καὶ ἠναγκάσθη νὰ πωλήσῃ τὸ ἥμισυ τοῦ κτήματος· ἐνῴκιασε δὲ τὸ ἐπίλοιπον μέρος εἰς ἐργατικὸν χωρικόν. Περὶ τὴν λῆξιν τῆς συμφωνίας, ὁ χωρικὸς ἐλθών, ὅπως πληρώσῃ τὸ εἰσόδημα, ἠρώτησε τὸν κύριον, ἐὰν ἤθελε νὰ πωλήσῃ τὸ κτῆμά του. «Ἆρά γε θέλεις νὰ τὸ ἀγοράσῃς ;» Ἠρώτησε μετ' ἀπορίας. «Μάλιστα· ἐὰν συμφωνήσωμεν περὶ τῆς τιμῆς». «Περίεργον», εἶπεν ὁ ἰδιοκτήτης, «ἐξήγησόν μοι, παρακαλῶ, πῶς ἐγὼ μὴ πληρώνων ἐνοίκιον καὶ ἔχων ὁλόκληρον τὸ κτῆμα δὲν ἠδυνήθην ἐξ αὐτοῦ νὰ διατηρηθῶ, ἐνῷ σὺ ἐκ τοῦ ἡμίσεος οὐ μόνον πληρώνεις, ἀλλὰ καὶ κερδίζεις ἀρκετὰ χρήματα, ὥπως ἀγοράσῃς τὴν ἰδιοκτησίαν». «Εὔκολος ἡ ἐξήγησις», ἀπήντησεν ὁ χωρικός· «περὶ οὐδενὸς ἐφρόντιζες ὁ ἴδιος ἀφήνων τὸ πᾶν εἰς τοὺς ὑπηρέτας, ἐγὼ δὲ ἐργάζομαι ὁ ἴδιος καὶ ἀναγκάζω καὶ τοὺς ἄλλους νὰ ἐργασθῶσιν».

Ὁ σὶρ Βάλτερ Σκὸττ, γράφων πρὸς νέον ζητοῦντα συμβουλὰς παρ' αὐτοῦ, ἔλεγε· «Προσοχὴ νὰ μὴ ἐμπέσῃς εἰς σφάλμα κοινὸν εἰς τοὺς ὀλίγην ἐργασίαν ἔχοντας, ἐννοῶ τὴν εἰς μηδαμινὰ χρονοτριβήν. Μὴ ἀνάβαλλε τὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ πάραυτα ἐκτέλει αὐτὴν

καὶ μὴ σχόλαζε πρὶν ἐργασθῇς. Ὁλόκληρον στράτευμα εἰς ἀταξίαν ἐνιοτε περιγίγνεται, διότι τὰ προπορευόμενα τάγματα προβαίνουσιν ὀκνηρῶς καὶ ἀτάκτως. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει ὡς πρὸς τὰς ὑποθέσεις· ἐὰν ἡ μᾶλλον κατεπείγουσα δὲν τελειώσῃ εὐθὺς ἀκριβῶς καὶ ἐν τάξει, συσσωρεύονται ἄπειροι ὑποθέσεις γινόμεναι καὶ αὗται κατεπείγουσαι, μέχρις οὗ οὐδεὶς ἀνθρώπινος νοῦς δύναται νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὴν σύγχυσιν". Ἀκριβὴς ἐκτίμησις τῆς τοῦ χρόνου ἀξίας ἐπιφέρει καὶ ταχύτητα εἰς τὰς ἀποφάσεις. Ἰταλός τις φιλόσοφος ἔλεγεν ὅτι κτῆμα ἔχει τὸν χρόνον, τὸ δὲ κτῆμα τοῦτο μὴ καλλιεργούμενον οὐδὲν παρέχει, ἀλλ' ὅταν μετὰ προσοχῆς ἐπιμελεῖταί τις αὐτόν, ἀφθόνως ἀνταμείβεται ὁ δραστήριος γεωργός. Μεταξὺ τῶν πολλῶν ὠφελειῶν τῆς τακτικῆς ἐργασίας ἔμμεσος ὠφέλεια εἶναι ὅτι ἀποτρέπει τὸν ἄνθρωπον τῶν κακῶν σκέψεων καὶ πράξεων, διότι ὁ ἀνάσχολος νοῦς γίνεται ἀληθῶς ἐργαστήριον τοῦ διαβόλου καὶ ὁ ἀργὸς ἄνθρωπος ὑπηρέτης αὐτοῦ. Ὁ νοῦς τοῦ ἀσχολουμένου ἀνθρώπου εἶναι ὡς οἰκία κατοικουμένη, ἐνῷ ὁ νοῦς τοῦ ἀργοῦ εἶναι ὡς ἔρημον κτίριον· ὅταν δὲ εὑρίσκει ὁ πειρασμὸς ἀνεῳγμένας τὰς θύρας, εἰσέρχεται φέρων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν ὅμιλον τῶν κακῶν σκέψεων. Ἀποδεδειγμένον εἶναι ὅτι οἱ ναῦται εἰς τὰ πλοῖα, κυρίως ὅταν λείπῃ ἡ ἐργασία, ῥέπουσι πρὸς τὴν ἀπείθειαν· ἕνεκα τούτου γέρων τις πλοίαρχος, μὴ ὑπαρχούσης ἄλλης ἐργασίας, διέταττε τοὺς ναύτας νὰ *καθαρίσωσι τὴν ἄγκυραν*.

Οἱ ἐπιχειρηματίαι ἔχουσιν ἀξίωμα ὅτι "Ὁ χρόνος εἶναι χρήματα", ἀλλ' εἶναι καλύτερόν τι, ὅταν γίνηται καλὴ χρῆσις αὐτοῦ, εἶναι μέσον αὐτοπαιδείας, αὐτοβελτιώσεως καὶ μορφώσεως τοῦ χαρακτῆρος. Ἡ οἰκονομικὴ χρῆσις τοῦ χρόνου παρέχει ἡμῖν καὶ ἀφθόνους ὥρας σχολῆς, διότι δυνάμεθα ἡμεῖς νὰ διευθύνωμεν τὰς ἀσχολίας καὶ ὄχι νὰ καταπνιγῶμεν ὑπ' αὐτῶν. Ἀφ' ἑτέρου δὲ κακὴ διανομὴ τοῦ χρόνου φέρει ἡμᾶς εἰς αἰωνίαν βίαν ταραχὴν καὶ σύγχυσιν καὶ ἀδιακόπως ἀναγκαζόμεθα νὰ ζητήσωμεν ὑπεκφυγάς, αἵτινες προξενοῦσι τέλος τὴν ἐντελῆ ἡμῶν καταστροφήν. «Πᾶσαν τὴν τοῦ βίου μου ἐπιτυχίαν", ἔλεγεν ὁ Νέλσων. «ὀφείλω εἰς τὴ συνήθειαν να εἶμαι πάντοτε καὶ εἰς πᾶσαν περίστασιν καθ' ἓν τέταρτον τῆς ὥρας ἐμπρὸς ἀπὸ τοὺς ἄλλους".

Πολλοὶ ἄνθρωποι ἐκτιμῶσι τὴν ἀξίαν τοῦ πλούτου μόνον μετὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ τελευταίου αὐτῶν ὀβολοῦ, καὶ πολλοὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον μεταχειρίζονται τὸν χρόνον. Παρέρχονται ἄχρηστοι δι' αὐτοὺς αἱ ὧραι καὶ μόνον κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ θανάτου ἐν-

νοοῦσιν ὅτι ἠδύναντο ὠφέλιμόν τι νὰ πράξωσιν, ἀλλὰ τότε παρῆλθε πλέον ὁ καιρὸς καὶ μανθάνουσι τοῦτο καὶ μόνον, ὅτι ὁ ἀπολεσθεὶς πλοῦτος ἀναπληροῦται διὰ τῆς δραστηριότητος, ἡ ἀμάθεια διὰ τῆς μελέτης, ἡ ἐξησθενημένη ὑγεία διὰ τῆς ἐγκρατείας καὶ τῶν φαρμάκων, ἀλλ' ὁ ἀπολεσθεὶς χρόνος οὐδέποτε ἀναπληροῦται. Ἡ καλὴ ἐκτίμησις τοῦ χρόνου ἐπιφέρει καὶ τὴν καλὴν συνήθειαν τῆς ἀκριβείας. «Ἡ ἀκρίβεια», ἔλεγεν ὁ Λουδοβῖκος ΙΔ', «εἶναι ἡ ἀβροφροσύνη τῶν βασιλέων». Εἶναι δὲ καθῆκον τῶν καλὴν ἀνατροφὴν λαβόντων ἀνθρώπων καὶ νόμος τῶν ἐπιχειρηματιῶν. Οὐδὲν προτέρημα τοσοῦτον ἐνθαρρύνει τὴν πίστιν καὶ οὐδὲν ἐλάττωμα τοσοῦτον τὸν ἀπωθεῖ, ὅσον ἡ ὕπαρξις ἢ ἔλλειψις αὐτῆς. Ἐκεῖνος, ὅστις εἶναι ἀκριβὴς εἰς τὰς συμφωνίας του καὶ δὲν ἀπασχολεῖ ἀδίκως τοὺς ἄλλους, ἀποδεικνύει ὅτι ἐκτιμᾷ τὸν καιρὸν καὶ αὐτοῦ καὶ τὸν τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀκρίβεια καταντᾷ λοιπὸν νὰ εἶναι καὶ ἀπόδειξις σεβασμοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, μεθ' ὧν ἔχομεν σχέσεις· ἀποτελεῖ προσέτι σχεδὸν μέρος τοῦ χαρακτῆρος τιμίου ἀνθρώπου, διότι ἡ συνέντευξις εἶναι εἶδός τι συμβολαίου καὶ ὁ μὴ ἐλθὼν εἰς συνέντευξιν, ὅπου περιμένεται, ἀθετεῖ ἀτίμως τὸν λόγον του καὶ ἐπομένως καταβιβάζει τὴν ὑπόληψίν του. Συμπεραίνομεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὁ ἀδιάφορος πρὸς τὸν χρόνον θέλει ἀδιαφορεῖ καὶ ὡς πρὸς τὰς ὑποθέσεις, καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀπολαύῃ ἐμπιστοσύνης. Γραμματεύς τις τοῦ Οὐάσιγκτῶνος, ἀργοπορίσας ποτέ, ἐδικαιολογεῖτο λέγων ὅτι τὸ ὡρολόγιόν του τὸν ἠπάτησε. «Τότε», ἡσύχως ἀπήντησεν ὁ Οὐάσιγκτων, «πρέπει νὰ προμηθευθῇς νέον ὡρολόγιον ἢ ἐγὼ ἄλλον γραμματέα».

Ὁ μὴ ἀκριβὴς ἄνθρωπος ταράττει συνήθως τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν εὐθυμίαν τῶν ἄλλων· φέρει τοὺς ἔχοντας μετ' αὐτοῦ σχέσεις εἰς ἀδιάκοπον ταραχὴν καὶ ἐρεθισμόν, διότι συστηματικῶς καθυστερεῖ· τακτικὸς μόνον εἰς τὴν ἀταξίαν, ἔρχεται πρὸς συνέντευξιν μετὰ τὴν ὡρισμένην ὥραν εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμόν, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν εἰς τὸ ταχυδρομεῖον, ἀφοῦ κλεισθῇ· συγχέει διὰ τῆς διαγωγῆς του ὅσας ἀναλαμβάνει ὑποθέσεις καὶ φέρει εἰς ἀπελπισμὸν ὅσους κατ' ἀτυχίαν ἔχουσί τι μετ' αὐτοῦ κοινόν. Εὐφυῶς εἶπεν ὁ λόρδος Σέστερφιλδ περὶ μὴ ἀκριβοῦς τινος δουκός. «Ἡ ἐκλαμπρότης του χάνει μίαν ὥραν τὴν πρωΐαν καὶ κυνηγᾷ αὐτὴν ματαίως ὅλην τὴν ἐπίλοιπον ἡμέραν». Γενικῶς παρετηρήθη ὅτι κατὰ φυσικὸν λόγον ὅσοι χάνουσι τὸν χρόνον, χάνουσι καὶ τὴν ἐπιτυχίαν καὶ ὁ κόσμος τέλος βαρυνόμενος καταθέτει αὐτοὺς κατὰ μέρος εἰς τὰς τάξεις τῶν

ἀχρήστων μεμψιμοίρων, τῶν ἀδίκως τὴν τύχην κατηγορούντων.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἀναφερομένων πρακτικῶν ἀρετῶν, ὁ ἄξιος ἐπιχειρηματίας δεῖται ταχείας ἀντιλήψεως καὶ ἰσχυρᾶς ἀποφάσεως κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν σχεδίων του. Σπουδαιότατον δὲ εἶναι καὶ τὸ εὔστοχον περὶ τὴν διάγνωσιν, ὅπερ καίτοι δῶρον τῆς φύσεως, δυναται ὅμως νὰ ἀποκτηθῇ διὰ τῆς ἀκριβοῦς παρατηρήσεως καὶ τῆς πείρας. Οἱ τοιοῦτον προτέρημα ἔχοντες εὐθὺς ἐκτιμῶσι τὴν προτιμοτέραν ὁδὸν καί, ἐὰν ἔχωσιν ἀπόφασιν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπιτυγχάνουσιν. Εἶναι δὰ ταῦτα ἀπαραίτητα προσόντα τῶν διοικούντων πολυαρίθμους ἀνθρώπους, π. χ. τῶν ἀρχηγῶν στρατευμάτων, οἵτινες ὀφείλουσι νὰ διακριθῶσιν οὐ μόνον ὡς στρατηγοί, ἀλλὰ καὶ ὡς διοικηταί. Ἀνάγκη πολλὴ τοῦ διαγνωστικοῦ καὶ τῆς ἱκανότητος, ὅπως διευθύνῃ τις τὰς κινήσεις στρατοῦ καὶ προμηθεύῃ ἐνδυμασίας, τροφὰς καὶ πάντα τὰ ἀναγκαῖα. Ἀμφότεροι, ὁ Ναπολέων καὶ ὁ Οὐέλλιγκτων, διεκρίθησαν ὡς ἄριστοι ἐπιχειρηματίαι. Ὁ Ναπολέων εἶχε μεγάλην ἀδυναμίαν πρὸς τὰς λεπτομερείας, ἀλλ' εἶχε συγχρόνως καὶ ζωηρὰν φαντασίαν, ὥστε ἠδύνατο ἐν συνόλῳ νὰ κρίνῃ περὶ ἀντικειμένου τινὸς καὶ μετὰ συνέσεως καὶ ταχύτητος νὰ εἰσδύῃ εἰς τὰς λεπτομερείας. Τοσοῦτον ἀκριβῶς ἔκρινε τοὺς ἀνθρώπους, ὥστε ἦτο σχεδὸν ἀλάνθαστος κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν μᾶλλον ἁρμοδίων προσώπων πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν βουλευμάτων του. Ἀλλ' οὐδόλως ἐνεπιστεύετο τὰς σπουδαίας ὑποθέσεις, ἐξ ὧν μεγάλα ἀποτελέσματα ἐξηρτῶντο, εἰς τοὺς ὑπαλλήλους αὐτοῦ· ἀριδήλως ἀποδεικνύεται τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο τοῦ Ναπολέοντος ἐκ τῆς ἀλληλογραφίας του καὶ κυρίως διὰ τοῦ δεκάτου πέμπτου τόμου, ὅστις περιέχει τὰς ἐπιστολάς, διαταγὰς καὶ ἔγγραφα, ὅσα ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐν τῇ μικρᾷ ἐπαύλει τοῦ Φίνκεστεϊν παρὰ τὰ σύνορα τῆς Πολωνίας ἐν ἔτει 1807 ἀμέσως μετὰ τὴν νίκην τοῦ Ἐϋλώ Ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἦτο τότε κατεσκηνωμένος πλησίον ποταμοῦ ἔχων ἀντικρὺ τοὺς Ῥώσσους, ἐπὶ δεξιὰ τοὺς Αὐστριακοὺς καὶ ὀπίσω τοὺς ἡττηθέντας Πρώσσους· ἐκτεταμένη γραμμὴ συγκοινωνίας ἔπρεπε νὰ διαφυλάττηται μέχρι Γαλλίας διὰ μέσου ἐχθρικῶν χωρῶν· ἀλλὰ τοιαύτη πρόνοια περὶ τούτου ἐλήφθη, ὥστε οὐδέποτε ἀπώλετο φάκελός τις τοῦ Ναπολέοντος. Αἱ κινήσεις τῶν στρατευμάτων, αἱ ἐκ Γαλλίας, Ἱσπανίας, Ἰταλίας καὶ Γερμανίας ἐρχόμεναι ἐπικουρίαι, τὸ ἄνοιγμα διωρύγων καὶ ἡ κατασκευὴ ὁδῶν πρὸς μετακόμισιν τῶν προϊόντων τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Πρωσσίας εἰς τὰ διάφορα στρατόπεδα διωργανίζοντο μέχρις ἐσχάτων λεπτομερειῶν

ὑπὸ τοῦ ἰδίου. Βλέπομεν αὐτὸν δηλοῦντα εἰς ποῖον μέρος ὑπῆρχον ἵπποι, παραγγέλλοντα ἐφίππια καὶ ὑποδήματα τῶν στρατιωτῶν καὶ ὁρίζοντα τὸν ἀριθμὸν τῶν μερίδων ἄρτου, διπυρίτου καὶ οἰνοπνευμάτων ὅσαι ἦσαν ἀναγκαῖαι εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ ὅσαι ἔμελλον νὰ μείνωσιν ἐν ταῖς ἀποθήκαις. Συγχρόνως ἔστελλεν εἰς Παρισίους σχέδια πρὸς μεταρρύθμισιν τοῦ γαλλικοῦ σχολείου καὶ τροπολογίας τοῦ συστήματος τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ὑπηγόρευεν ἄρθρα διὰ τὸν «Μηνύτορα», ἐπεθεώρει τοὺς προϋπολογισμούς, ἔδιδε διαταγὰς εἰς τοὺς ἀρχιτέκτονας δι' ἐπισκευὰς εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Μαγδαληνῆς, ἀπέτεινε σαρκασμοὺς πρὸς τὴν κυρίαν Δὲ Στάελ, καθησύχαζεν ἔριδα ἐν τῷ μεγάλῳ θεάτρῳ τῶν Παρισίων, εἶχεν ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ Σουλτάνου καὶ τοῦ Σάχη τῆς Περσίας καί, ἐνῷ τὸ σῶμά του ἐν Φίνκενστεῖν διέτριβεν, ὁ νοῦς του εἰργάζετο εἰς χίλια διάφορα μέρη τοῦ κόσμου. Δι' ἐπιστολῆς ἐρωτᾷ τὸν Νέϋ, ἐὰν ἔλαβε τὰ σταλέντα ὅπλα, εἰς τὸν πρίγκηπα Ἱερώνυμον παραγγέλλει ἐνδύματα διὰ τὰ ἐν Βιττεμβέργῃ τάγματα, βιάζει τὸν Καμπασαρὲς νὰ στείλῃ διπλῆν προμήθειαν σίτου. «Τὰ ἐὰν καὶ ἀλλά», γράφει, «εἶναι παράκαιρα, πρέπει νὰ γίνῃ τὸ αἰτούμενον καὶ πρὸ πάντων νὰ γίνῃ ταχέως». Πληροφορεῖ τὸν Δαρὺ ὅτι ὁ στρατὸς χρειάζεται ὑποκάμισα καὶ ὅτι δὲν ἔρχονται· ἐρωτᾷ τὸν Μασσέναν, ἐὰν ἐπληρώθη ἡ προμήθεια ἄρτου· εἰς ἄλλον γράφει· «Οἱ » ἄνθρωποι δὲν ἔχουσι σπάθας· στεῖλε ἀξιωματικόν, ὅπως λάβῃ αὐ» τὰς ἐκ Πόζεν· δέονται δὲ καὶ περικεφαλαιῶν, παράγγειλέ τας εἰς » Ἔπλιγκ . . . . Οὐδὲν κατορθοῦται διὰ τῆς ὀκνηρίας». Τοιουτοτρόπως περὶ τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν ἐμερίμνα καὶ ἐξήγειρε τὴν δραστηριότητα ἁπάντων. Καίτοι εἰς ἀδιάκοπον κίνησιν διατελῶν, διατρέχων ἐνίοτε ἔφιππος τριάκοντα ἢ τεσσαράκοντα λεύγας τὴν ἡμέραν, καθ' ἑκάστην ἔχων ὑποδοχὰς καὶ ἐπιθεωρήσεις στρατοῦ, ὁ Αὐτοκράτωρ οὐδέποτε ἠμέλησεν ὑπόθεσίν τινα· ἐθυσίαζε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς νυκτός, ὅπως διευθύνῃ τὸ ἀπέραντον Κράτος, οὗτινος ἐκεῖνος ὑπῆρξεν ὁ ἄξων.

Ὡς ὁ Ναπολέων, καὶ ὁ δοὺξ Οὐέλλιγκτων ἦτο ἐπιφανὴς διοικητής, καὶ δὲν εἶναι ἴσως ὑπερβολή, ἐὰν εἴπῃ τις ὅτι χάριν τῆς περὶ τὸ διοικεῖν εὐφυΐας οὐδέποτε ἡττήθη. Ὁ δοὺξ ἦρχισε τὸ ἐνεργητικὸν στρατιωτικόν του στάδιον εἰς Φλανδρίαν καὶ Ὁλλανδίαν, ὅπου ἔμαθεν ἐν τῷ μέσῳ ἡττῶν καὶ δυστυχημάτων εἰς ποῖον βαθμὸν ἡ κακὴ διοίκησις καὶ ἡ κακὴ στρατηγία καταστρέφουσι τὸ ἠθικὸν τοῦ στρατοῦ. Δέκα ἔτη κατόπιν μετέβη εἰς τὴν Ἰνδικὴν καὶ ἀπέ-

κτησε μεγάλην ὑπόληψιν δραστηριότητος καὶ ἐπιμελείας, ἐπέβλεπε τὰς ἐλαχίστας λεπτομερείας τῆς ὑπηρεσίας καὶ τὸ τάγμα του διεκρίνετο διὰ τὴν εὐπείθειαν, τὴν παιδείαν καὶ τὴν τάξιν τῶν στρατιωτῶν. Κατὰ τὸ τριακοστὸν τέταρτον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἔτυχε νὰ ἀναπληρώσῃ τὸν στρατηγὸν καὶ λαμπρῶς ἐνίκησε κατὰ τὴν μάχην τοῦ Ἀσσάϊ, ἀλλ' οὐδόλως ὑπερηφανεύθη διὰ τὴν ἐπιτυχίαν. Μετ' ὀλίγον τῷ ἐδόθη ἀφορμὴ νὰ διακριθῇ ὡς ἄριστος διοικητής· διετήρησε τὴν ἐπαρχίαν, ἧς διωρίσθη ἀρχηγός, εἰς ἄκραν τάξιν, ἐγκαθιστῶν ὀψοπωλεῖα, ἀφθόνως προμηθεύων τὰ ἀναγκαῖα εἴς τε τοὺς ἐγχωρίους καὶ τοὺς στρατιώτας καὶ συγχρόνως ἐμπνέων τοῖς πᾶσι πίστιν καὶ σέβας διὰ τῆς ὀπανίας τιμιότητός του. Ἐπανελθὼν εἰς Ἀγγλίαν, ὅπου ἡ φήμη προεπορεύθη αὐτοῦ, ὁ τότε σὶρ Ἀρθοῦρος Οὐέλλεσλεϋ ἔλαβε τὴν ἀρχηγίαν σώματος, ὅπερ ἔμελλε νὰ σταλῇ κατὰ τὸ 1808 πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Πορτογαλλίας. Ἅμα φθὰς δὶς ἐνίκησε καὶ ὑπέγραψε τὴν συνθήκην τῆς Σίντρας (Cintra). Ἀλλ' αἱ δυνάμεις του ἦσαν εἰς μεγίστην δυσαναλογίαν πρὸς τὰ τοῦ ἐχθροῦ· ἀπὸ τοῦ 1809 μέχρι τοῦ 1813 ὁ στρατός του δὲν ὑπερέβη τοὺς 30,000 ἄνδρας, ἐνῷ ἔπρεπε νὰ παλαίσῃ κατὰ 350,000 Γάλλων μαχητῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τινῶν ἐκ τῶν καλλίστων τοῦ Ναπολέοντος στρατηγῶν. Ἡ σύνεσις καὶ ἡ βαθεῖα πεῖρά του ἔπεισαν αὐτὸν ὅτι πρέπει νὰ ἀκολουθήσῃ ἄλλην πορείαν ἢ τὴν τῶν Ἱσπανῶν στρατηγῶν, οἵτινες ἠττήθησαν, ὁσάκις ἐδέχθησαν μάχην ἐκ τοῦ συστάδην. Ἐνόησεν ὅτι ἔπρεπε νὰ μορφώσῃ στρατὸν δυνάμενον νὰ ἀντιταχθῇ πρὸς τοὺς Γάλλους· ἐπομένως μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ταλαβέρα ἐν ἔτει 1809 ἀπεσύρθη εἰς Πορτογαλλίαν, ὅπως ἐγκαινίσῃ νέαν πολιτικήν. Τὸ σχέδιόν του ἦτο νὰ μορφώσῃ πορτογαλλικὸν στρατὸν ὑπὸ Ἄγγλους ἀξιωματικούς, δυνάμενον νὰ συμπράξῃ μετὰ τῶν Ἄγγλων καὶ συγχρόνως νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἦτταν μὴ δεχόμενος μάχην. Ἤλπιζεν οὕτω νὰ προσβάλῃ τὸ ἠθικὸν τῶν Γάλλων, οἵτινες δὲν ἠδύναντο νὰ κρατηθῶσι καὶ νὰ ἐπιπέσῃ μετὰ γεγυμνασμένου στρατοῦ κατὰ τοῦ ἠθικῶς ἐξησθενημένου ἐχθροῦ.

Ἐκ τῶν πολυαρίθμων ἐπιστολῶν καὶ ἐγγράφων τοῦ λόρδου Οὐελιγκτῶνος δύναταί τις νὰ κρίνῃ τὴν εὐφυΐαν καὶ τὸν διοικητικὸν νοῦν τοῦ ἀνδρός. Οὐδεὶς ἄλλος ἀρχηγὸς ὑπέστη ὅσας αὐτὸς δυσκολίας καὶ ἀντιπράξεις, οὐ μόνον παρὰ τῆς τότε ἀνοήτου καὶ μικρολόγου βρεττανικῆς κυβερνήσεως, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ δειλοῦ, ἐγωϊστοῦ καὶ κενοδόξου λαοῦ, ὃν ἔμελλε νὰ σώσῃ. Ἀληθῶς δύναται νὰ εἴπῃ τις ὅτι μόνον διὰ τῆς ἀκάμπτου θελήσεως καὶ δραστηριότη-

τός του διετήρησε τὸν πόλεμον ἐν Ἱσπανίᾳ οὐδέποτε ἀπελπισθεὶς καὶ ἐν τῷ μέσῳ ἀκόμη τῶν δυσχερεστάτων περιστάσεων. Ἔδει οὐ μόνον ν' ἀγωνισθῇ κατὰ τοῦ νικηφόρου γαλλικοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ καὶ νὰ καταδαμάσῃ τὰς ἀντιπραττούσας ἱσπανικὰς καὶ πορτογαλλικὰς κυβερνήσεις. Μετὰ μεγίστης δυσκολίας ἐλάμβανε τροφὴν καὶ ἐνδύματα διὰ τοὺς στρατιώτας· κατὰ δὲ τὴν μάχην τοῦ Ταλαβέρα οἱ δραπετεύσαντες Ἱσπανοὶ δὲν ἠσχύνθησαν νὰ λεηλατήσωσι τὸ Ἀγγλικὸν στρατόπεδον. Πάντα ταῦτα καὶ πολλὰ ἄλλα ὑπέστη ὁ δοὺξ μετ' ἀξιοθαυμάστου ὑπομονῆς οὐδενὸς ἀμελῶν καὶ τὰ πάντα ἐπιβλέπων. Πεισθεὶς ὅτι ἐξ Ἀγγλίας τροφὰς δὲν ἔπρεπε νὰ περιμένῃ, ἀπεφάσισε νὰ μετέλθῃ ὁ ἴδιος τὸ ἐμπόριον τῶν σιτηρῶν καὶ ἐκ συμφώνου μετὰ τοῦ Ἄγγλου πρεσβευτοῦ συνέστησε κατάστημα καὶ ἔφερεν εἰς Λισαβόνην ἐκ τῶν λιμένων τῆς Μεσογείου καὶ τῆς Ἀμερικῆς ἄφθονον σῖτον, δι' οὗ ἐπλήρωσε τὰς ἀποθήκας, πωλῶν τὸ ἐπίλοιπον εἰς τοὺς σιτοδείαν πάσχοντας Πορτογάλλους. Ἡ πρόνοια καὶ τὰ ἐξαίσια τοῦ διοικητοῦ προτερήματα ἐφαίνοντο καὶ εἰς τὰ ἐλάχιστα ἀντικείμενα, διότι οὐδὲν ἐνεπιστεύετο εἰς τὴν τύχην· οὕτω προητοίμαζε τὴν μέλλουσαν ἐπιτυχίαν καὶ δόξαν.

Καὶ ἕτερον χαρακτηριστικὸν τοῦ δουκὸς ἦτο ἡ ἄκρα αὐτοῦ τιμιότης. Ἐνῷ ὁ Σοὺλτ ἐλεηλάτει καὶ μετεκόμιζεν εἰς Γαλλίαν πολύτιμα σκεύη καὶ εἰκόνας μεγάλης ἀξίας, ὁ Οὐέλλιγκτων οὐδ' ἐλάχιστον ἀντικείμενον ἐσφετερίσθη, ἀλλὰ γενναίως ἐπλήρωνεν, ὅ,τι ἐλάμβανεν. Ἀφοῦ διέβη τὰ σύνορα, καὶ εἰσῆλθεν εἰς Γαλλίαν, οἱ μεθ' ἑαυτοῦ 40000 Ἱσπανοὶ διὰ λεηλασίας ἤθελον νὰ πλουτήσωσιν· ἐπειδὴ δὲ ἐκώφευον οἱ ἀξιωματικοὶ εἰς τὰς παρατηρήσεις τοῦ δουκός, οὗτος ἀπέπεμψεν ὁλόκληρον τὸν ἱσπανικὸν στρατόν. Ἀξιοπαρατήρητον εἶναι ὅτι οἱ Γάλλοι χωρικοὶ ἀπέφευγον τοὺς συμπατριώτας των καὶ μετέφερον ὅ,τι πολύτιμον εἶχον ἐντὸς τῶν ἀγγλικῶν γραμμῶν πρὸς ὑπεράσπισιν. Καθῆκον ἐθεώρει τὴν τακτικὴν καὶ ἀκριβῆ πληρωμὴν τῶν χρεῶν, ἔστω καὶ εἰς ἐχθρικὰς χώρας· ἔγραφε δὲ εἰς τὴν Κυβέρνησίν του. «Εἴμεθα κατάχρεοι καὶ ἐντρέπομαι νὰ ἐξέλθω τῆς οἰκίας μήπως ἀπαντήσω τοὺς προμηθευτάς, οὓς δὲν ἠδυνήθην νὰ πληρώσω». Σπανίως τοιαῦτα αἰσθήματα ἀκεραιότητος καὶ αἰδοῦς ἐτάραξαν τὴν συνείδησιν κατακτητῶν.

Καθ' ἑκάστην ἀποδεικνύεται ἡ ἀλήθεια τοῦ γνωστοῦ ἀξιώματος ὅτι «Ἡ τιμιότης εἶναι ὁ συμφορώτερος ὑπολογισμός». Καὶ πράγματι ἡ ἀκεραιότης εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις καὶ εἰς ἁπάσας τὰς ὑποθέσεις τὰ μέγιστα βοηθεῖ τὴν ἐπιτυχίαν. Ὀφείλουσιν ὁ ἔμπορος

καὶ ὁ ἐπιχειρηματίας νὰ δεικνύωσι τιμιότητα, ὡς ὁ στρατιώτης τιμὴν καὶ ὁ χριστιανὸς ἐλεημοσύνην. Τιμήν του πρέπει νὰ θεωρῇ ὁ ἐργάτης τὴν καλὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου, ὁ ἔμπορος τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῆς συμφωνίας, καὶ ἡ ἀπολαυὴ τῆς τιμιότητος οὐ μόνον ἠθική, ἀλλὰ καὶ ὑλικὴ ἔσεται. Ὁ βαρὼν Δουπαίν (Dupin), ὁμιλῶν περὶ τῆς ἐν γένει τιμιότητος τῶν Ἄγγλων, ἣν ἐθεώρει ὡς πηγὴν τῆς εὐημερίας αὐτῶν. λέγει. «Δυνάμεθα νὰ ὠφεληθῶμεν προσωρινῶς διὰ τῆς ἀπάτης, τῆς δολιότητος καὶ τῆς βίας· ἀλλὰ τὴν διαρκῆ ἐπιτυχίαν μόνον δι' ὅλως ἐναντίων μέσων δυνάμεθα νὰ ἀποκτήσωμεν. Ἡ ὑπεροχὴ τῶν προϊόντων καὶ ἡ ὑπόληψις χώρας τινὸς δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἐκ τῆς εὐφυΐας, τῆς δραστηριότητος καὶ τοῦ θάρρους τῶν ἐμπόρων καὶ ἐργαστηριαρχῶν αὐτῆς, ἀλλὰ κυρίως ἐκ τῆς φρονήσεως, τῆς οἰκονομίας καὶ πρὸ πάντων ἐκ τῆς *τιμιότητος* αὐτῶν. Ἐὰν ὁ Ἄγγλος πολίτης λησμονήσῃ ποτὲ τὰς ἀρετὰς ταύτας, μετὰ θετικότητος δυνάμεθα νὰ προείπωμεν καὶ περὶ Ἀγγλίας καὶ περὶ οἱασδήποτε χώρας, ὅτι τὰ πλοῖα αὐτῆς, τὰ μετακομίζοντα σήμερον ἐπὶ τῶν ὠκεανῶν τοὺς θησαυροὺς τοῦ κόσμου ὅλου, θέλουσι ταχέως ἀποκρουσθῇ πανταχόθεν καὶ ἐξαφανισθῇ ἐκ τῶν θαλασσῶν ὡς ὄργανα ἐμπορίου σεσηπότος καὶ διεφθαρμένου».

Πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τὸ ἐμπόριον ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἀσχολίαν ἐκθέτει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν πειρασμόν· ἀδιακόπους καὶ μεγάλας δοκιμασίας διέρχεται ἡ τιμιότης, ἡ αὐταπάρνησις, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ φιλαλήθεια τοῦ ἐμπόρου· οἱ δὲ τοιαύτας δοκιμασίας ἀκηλίδωτοι διελθόντες δικαιοῦνται τοῦ γενικοῦ σεβασμοῦ ὅσον καὶ οἱ ἐν μέσῳ τῶν κινδύνων τοῦ πολέμου διακριθέντες γενναῖοι στρατιῶται. Ἀναλόγως δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μετερχομένων τὸ ἐμπόριον καὶ τῶν ὑπαλλήλων αὐτῶν ὁμολογητέον ὅτι οἱ πλεῖστοι εὐγενῶς ἀντέχουσιν εἰς τὸ πονηρὸν πνεῦμα. Ἀρκεῖ ἐπ' ὀλίγον μόνον νὰ ὑπολογίσῃ τις τὸ ποσὸν τοῦ πλούτου, τὸ καθ' ἑκάστην εἰς τὰ ἐμπορικὰ καταστήματα καὶ ἐργαστήρια διερχόμενον διὰ τῶν χειρῶν ὑπαλλήλων, οἵτινες οὐτιδανὸν σχετικῶς μισθὸν λαμβάνουσι καὶ διαμένουσιν οὐχ ἧττον, ὀλιγίστων ἐξαιρουμένων, τιμιώτατοι, ὅπως παραδεχθῇ ὅτι ἡ διαγωγὴ αὕτη ὅσον ἔνεστι τιμᾷ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ ὅτι ἠδυνάμεθα σχεδὸν ὑπερηφάνειαν ἐπὶ τούτῳ νὰ αἰσθανώμεθα. Ἡ πρὸς ἀλλήλους ἐμπιστοσύνη τῶν ἐμπόρων κατὰ τὸ σύστημα τῶν πιστώσεων, ὅπερ βάσιν ἔχει τὴν τιμιότητα, ἤθελε φανῇ παράδοξος, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ἀντικείμενον γενικῆς καὶ καθημερινῆς χρήσεως εἰς τὰς χρηματικὰς συναλλαγάς. Δικαίως εἴπέ τις ὅτι ἡ

βαθεῖα πίστις τῶν ἐμπόρων πρὸς ἀνταποκριτὰς διαμένοντας εἰς ἀπωτάτας χώρας, οὓς πολλάκις οὐδέποτε εἶδον καὶ οἷς ἐμπιστεύονται μέγιστα ποσὰ ἕνεκα τῆς πασιγνώστου τιμιότητος, ἀποτελεῖ τὸ ἀνώτατον τεκμήριον σεβασμοῦ, ὅπερ δύναται ἄνθρωπος νὰ προσφέρῃ εἰς ἄνθρωπον.

Ἀλλ' ὅμως ὑπάρχουσι δυστυχῶς, καὶ ὑπῆρχον πάντοτε, πλείονα τοῦ δέοντος παραδείγματα ἀπάτης καὶ ἀπιστίας ἕνεκα τῆς σφοδρᾶς καὶ ἀνυπομόνου ἐπιθυμίας τοῦ πλούτου. Ὑπάρχουσιν ἄτιμοι, ἄπληστοι καὶ ἀσυνείδητοι ἔμποροι καὶ ἐργαστηριάρχαι, οἵτινες ἀποκτῶσιν ἐνίοτε πλοῦτον, στεροῦνται ὅμως τοῦ λαμπροτέρου θησαυροῦ, καλῆς ὑπολήψεως καὶ ἡσύχου συνειδήσεως. Δύναται ἴσως νὰ μείνῃ ἄγνωστος ἡ πηγὴ τῆς εὐπορίας ἐκείνων, ἀλλ' αὐτὸς ὁ πλοῦτος γενήσεται κατάρα ἀντὶ εὐλογίας δι' αὐτούς. Ὁ λίαν τίμιος ἄνθρωπος θέλει βραδύνει πλέον τοῦ ἀσυνειδήτου νὰ ἐπιτύχῃ, ἀλλ' ἡ ἐπιτυχία ἔσεται στερεὰ καὶ μόνιμος· ἀλλὰ καὶ ἀποτυχὼν πρέπει νὰ μείνῃ τίμιος, διότι προτιμότερον νὰ καταστραφῇ ὁλικῶς ἢ ν' ἀπολέσῃ τὴν ὑπόληψιν. Διότι αὐτὴ ἡ ὑπόληψις ἀποτελεῖ πλοῦτον καὶ ὁ τίμιος ἄνθρωπος ἔχων δραστηριότητα θέλει βεβαίως μετὰ παρελευσιν χρόνου ἐπιτύχει διαρκῶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

ΧΡΗΣΙΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΧΡΗΣΙΣ ΤΩΝ ΧΡΗΜΑΤΩΝ

Ἀσφαλῶς δύναταί τις νὰ κρίνῃ τὴν φρόνησιν καὶ τὸν χαρακτῆρα ἀνθρώπου τινὸς διὰ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν κερδαίνει, οἰκονομεῖ μεταχειρίζεται καὶ δαπανᾷ τὰ χρήματα. Ἂν καὶ οὐδόλως πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ ἀπόλαυσις πλούτου ὡς ὁ σκοπὸς τοῦ βίου, δὲν πρέπει ὅμως νὰ περιφρονηθῇ διὰ φιλοσοφικῆς ἀδιαφορίας διότι τὰ χρήματα ἀντιπροσωπεύουσιν εἰς ἀνώτατον βαθμὸν τὰ κυριώτερα στοιχεῖα τῆς φυσικῆς ἀνέσεως καὶ τῆς κοινωνικῆς εὐζωΐας. Τινὲς δὲ τῶν λαμπροτάτων ἀνθρωπίνων ἀρετῶν εὑρίσκονται εἰς ἄμεσον σχέσιν μετὰ τῆς καλῆς τοῦ πλούτου χρήσεως καὶ τοιαῦται εἶναι ἡ γενναιότης, ἡ τιμιότης, ἡ δικαιοσύνη, ἡ αὐταπάρνησις καὶ αἱ πρακτικαὶ ἀρεταὶ τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς προνοίας. Ἔχουσιν ὅμως αἱ ἀρεταὶ αὗται καὶ τὰ ἀντίθετα ἐλαττώματα, τὴν φιλαργυρίαν, τὴν

δολιότητα, τὴν ἀδικίαν, τὸν ἐγωϊσμόν, ἅτινα καταισχύνουσι τοὺς αἰσθανομένους ἀκατάσχετον τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ κέρδους, ὅπως ἡ ἀπρονοησία καὶ ἡ ἀσωτία ἐξευτελίζει τοὺς καταχρωμένους τὴν εὐπορίαν. «Ὥστε», κατὰ τὴν ὀρθοτάτην τοῦ Ἐρρίκου Τάϊλωρ παρατήρησιν εἰς τὰς **Ἐκ τοῦ βίου Σημειώσεις** του, «περιεσκεμμένος τρόπος τοῦ λαμβάνειν, τοῦ οἰκονομεῖν, τοῦ δαπανᾶν, τοῦ διδόναι, τοῦ δέχεσθαι τοῦ δανείζειν τοῦ δανείζεσθαι καὶ τοῦ διὰ διαθήκης κληροδοτεῖν ἀποτελεῖ σχεδὸν τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἀνθρωπίνης τελειότητος».

Ἕκαστος ἄνθρωπος δικαιωματικῶς δύναται νὰ τείνῃ διὰ παντὸς θεμιτοῦ μέσου πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν ἀνεξαρτήτου καὶ ἀνέτου βίου, διότι ἡ πάλη πρὸς ἀπόλαυσιν εὐζωΐας παρέχει τῷ ἀνθρώπῳ δυνάμεις πρὸς ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν βελτίωσιν καὶ πρὸς διατήρησιν τῆς οἰκογενείας. Τὸ καθῆκον δὲ τοῦτο εἶναι τοσοῦτον μᾶλλον σπουδαῖον, καθ' ὅσον τὸ πρὸς ἡμᾶς σέβας τῶν συμπατριωτῶν κατὰ πολὺ ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ τρόπου, δι' οὗ ὠφελούμεθα τῶν εὐνοϊκῶν περιστάσεων πρὸς ἔντιμον βελτίωσιν τῆς καταστάσεως ἡμῶν. Καὶ αὐτὴ ἡ προσπάθεια πρὸς ἐπίτευξιν τοιούτου σκοποῦ ἰσοδυναμεῖ διὰ τὸν ἄνθρωπον πρὸς ἀνατροφήν, ἐμπνέουσαν τὸ πρὸς ἑαυτὸν σέβας, ἀποδεικνύουσαν πρακτικὰς ἀρετὰς καὶ ἀναγκάζουσαν αὐτὸν νὰ ἐξασκῇ τὴν ὑπομονὴν τὴν ἐπιμονὴν καὶ τὰς παρομοίας ἀρετάς. Ὁ προνητικὸς καὶ προσεκτικὸς ἀνὴρ εἶνε κατ' ἀνάγκην καὶ συνετός, διότι δὲν φροντίζει μόνον περὶ τοῦ παρόντος, ἀλλὰ μετὰ φρονίμου προνοίας προβλέπει καὶ τὰς μελλούσας ἀνάγκας, πρέπει προσέτι νὰ εἶναι ἐγκρατὴς καὶ νὰ κοσμῆται διὰ τῆς αὐταπαρνήσεως, ἥτις ὑπὲρ πᾶσαν ἀρετὴν ἀποδεικνύει τὴν δύναμιν τοῦ χαρακτῆρος. Ὀρθῶς λέγει ὁ Ἰωάννης Στέρλιγκ ὅτι· «ἡ χειρίστη ἀνατροφή, ὅταν διδάσκῃ τὴν αὐταπάρνησιν, εἶναι προτιμητέα τῆς καλλίστης ὅταν διδάσκῃ αὕτη τὰ πάντα ἐκτὸς τῆς ἀρετῆς ταύτης». Οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον δίκαιον μεταχειριζόμενοι τὴν αὐτὴν λέξιν (virtus) πρὸς ἔκφρασιν οὐ μόνον τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς γενναιότητος, ἥτις ἔχει ὁλικῶς τὴν αὐτὴν ἀξίαν, ἣν ἔχει ἡ αὐταπάρνησις ἠθικῶς, καὶ εἶναι ὑψίστη μεταξὺ τῶν ἀρετῶν, διότι δι' αὐτῆς νικῶμεν ἡμᾶς αὐτούς.

Τὸ σπανιώτατον ἴσως προτέρημα τῆς ἐργατικῆς τάξεως εἶναι τὸ τῆς αὐταπαρνήσεως, δηλαδὴ τῆς δυνάμεως τοῦ θυσιάζειν μικρὰν εὐχαρίστησιν ἐν τῷ παρόντι χάριν μείζονος ἀπολαύσεως ἐν τῷ μέλλοντι. Ἤθελέ τις νομίσει ὅτι αἱ μᾶλλον ἐργατικαὶ τάξεις ἐκτιμῶσι κάλλιον τῶν ἄλλων τὴν ἀξίαν τῶν χρημάτων. Καὶ ὅμως ἄπειροι

ἐργάται συνειθίζουσι μετὰ μεγίστης εὐκολίας νὰ δαπανῶσι καθ' ἑκάστην ὁλόκληρον τὸ ἀντίτιμον τῆς ἐργασίας· διὸ μένουσιν ἐντελῶς ἄποροι καὶ γίνονται βάρος τοῖς προνοητικοῖς καὶ ἐγκρατέσι συναδέλφοις. Πολλοὶ ἄνθρωποι ἔχοντες κατάλληλα πρὸς ἀπόκτησιν ἀνεξαρτησίας μέσα εὑρίσκονται πόλλάκις, ἀπροσδοκήτου τινος συμβάντος παρουσιαζομένου, ἔχοντες ἐφόδια διὰ μίαν μόνην ἡμέραν· αὕτη δὲ εἶναι ἡ αἰτία ἀπείρων κοινωνικῶν δεινῶν καὶ μεγίστης ἀδυναμίας. Ἐξ ἁπάντων τῶν κοινωνικῶν ζητημάτων κυριώτερον εἶναι ἴσως τὸ ζήτημα τοῦτο, ὅπερ δεῖται ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἀφοσιωμένων ὑποστηρικτῶν καὶ ἀποστόλων. Ἀλλὰ πρέτει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι κατ' ἐκλογικόν τινα ἀγῶνα ὀλίγιστοι ὀπαδοὶ ἤθελον ἀκολουθήσει τὸ σύνθημα «αὐταπάρνησις καὶ ἀτομικὴ βελτίωσις !». μέγας δὲ φόβος εἶναι ὅτι ἡ τῶν συγχρόνων φιλοπατρία ἀδιαφορεῖ ἐντελῶς περὶ τοσούτων εὐτελῶν πραγμάτων, ὅσον ἡ πρόνοια καὶ ἡ οἰκονομία ἂν καὶ τέλος μόνον διὰ τῶν ἀρετῶν τούτων δύνανται αἱ ἐργατικαὶ τάξεις νὰ ἐλπίζωσί ποτε ἀληθινὴν ἀνεξαρτησίαν. Ὁ Σωκράτης ἔλεγεν. Ὁ θέλων τὸν κόσμον νὰ κινήσῃ μαθέτω πρῶτον νὰ κινήσῃ ἑαυτόν»· καὶ ἡμεῖς προσθέτομεν συμφώνως πρὸς παλαιόν τι ᾄσμα. Ἐὰν ἕκαστος ἐξ ἡμῶν ἤθελεν μεριμνᾷ περὶ τῆς ἀτομικῆς αὐτοῦ βελτιώσεως, πόσον εὔκολος ἤθελεν εἶναι ἡ ἐπανόρθωσις τοῦ ἔθνους !» Ἀλλὰ δυστυχῶς νομίζει τις ἐν γένει πολὺ εὐκολώτερον νὰ μεταρρυθμίσῃ τὸ κράτος καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἢ νὰ ἐπανορθώσῃ καὶ τὴν ἐλαχίστην ἑαυτοῦ κακὴν ἕξιν· καὶ πρκειμένου περὶ τοιούτων ἀρεστότερον εἶναι καὶ πολὺ συνηθέστερον ν' ἀρχίσῃ τις τὴν διόρθωσιν ἐκ τοῦ γείτονος ἀντὶ νὰ τὴν ἀρχίσῃ ἐξ ἑαυτοῦ.

Πᾶσα τάξις ἀνθρώπων δαπανώντων ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ ὅσα κερδαίνουσι, θέλει κατ' ἀνάκγην μείνει τάξις ὑποδεεστέρα, διότι τὰ μέλη αὐτῆς ἀδύνατα καὶ ἀνυπεράσπιστα προσκολλῶνται τῇ κοινωνίᾳ, ὡς οἱ ναυαγήσαντες προσκολλῶνται τῷ πλοίῳ καὶ γίνονται θύματα τῶν ἀνέμων καὶ τῶν κυμάτων. Μὴ σεβόμενοι ἑαυτούς, οὐδὲ σέβας ἐμπνέουσιν τοῖς ἄλλοις· καταστρέφονται δὲ ὁσάκις συμβῇ βιομηχανικὴ ἢ ἐμπορικὴ κρίσις. Στερούμενοι τῆς δυνάμεως, ἣν παρέχει πάντοτε ἀποτεταμιευμένον ποσόν, ὅσον μικρὸν καὶ ἂν ἦ, μένουσι ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ τυχόντος· ὅσοι δὲ ἔχουσι καλὰ αἰσθήματα, ἀτενίζουσι μετὰ φόβου πρὸς τὸν μέλλον ἀγνοοῦντες ὁποία τύχη ἀπειλεῖ τὰς συζύγους καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν. «Ὁ κόσμος», ἔλεγέ ποτε ὁ Κόβδεν πρὸς ἐργάτας τινάς, «διηρέθη ἐξ ἀρχῆς εἰς δύο τάξεις· οἱ οἰκονομοῦντες καὶ οἱ δαπανῶντες, οἱ φει-

δωλοι καὶ οἱ σπάταλοι. Ἡ οἰκοδομὴ ἁπασῶν τῶν οἰκιῶν, τῶν ἐργαστηρίων, τῶν γεφυρῶν, τῶν πλοίων ὡς καὶ ἡ ἐκτέλεσις ἁπάντων τῶν μεγάλων ἔργων ὅσα συνετέλεσαν εἰς τὴν γενικὴν εὐημερίαν καὶ πρόοδον, εἶναι ἔργα τῶν οἰκονόμων ἀνθρώπων, οἵτινες εἶχον πάντοτε δούλους τοὺς ἀλόγως δαπανῶντας τὰ χρήματά των. Τοῦτο εἶνε νόμος τῆς φύσεως καὶ τῆς θείας Προνοίας καὶ ἤθελον φανῇ ἀγύρτης, ἐὰν ἀποτεινόμενος πρὸς τὰ μέλη οἱασδήποτε τάξεως παρεῖχον αὐτοῖς τὴν ἐλπίδα τῆς βελτιώσεως τῆς καταστάσεώς των ἐφ' ὅσον μένουσι ταῦτα ἀπρονοητικά, διάφορα καὶ ὀκνηρά». Τοιούτου εἴδους συμβουλὴν καὶ ἐπίσης ὠφέλιμον ἔδωκεν ὁ Βράϊτ κατὰ τὸ 1849 πρὸς συνάθροισιν ἐργατῶν εἰς Ρόχδαλ. Ἀφοῦ ἐβεβαίωσεν ὅτι ἡ τιμιότης ὑπάρχει ἐν ἴσῃ σχεδὸν ἀναλογίᾳ παρὰ πάσαις ταῖς τάξεσι τῆς κοινωνίας, ἐξηκολούθησεν ὡς ἑξῆς. «Εἷς μόνος ἀσφαλὴς τρόπος ὑπάρχει δι' ἕκαστον ἄνθρωπον, ὡς καὶ δι' ὁλόκληρον τάξιν, ὅπως διατηρήσῃ τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν, ἐὰν εἶναι καλή. ἢ νὰ βελτιώσῃ αὐτήν, ἐὰν εἶναι ἀνάγκη, καὶ ὁ τρόπος οὗτος καλεῖται *δρασηριότης, ἐγκράτεια καὶ τιμιότης.* Ἡ μόνη ὁδός, δι' δι' ἧς δύνανται οἱ ἄνθρωποι νὰ ἐξέλθωσι τῆς εὐτελοῦς καταστάσεως τῶν ὑλικῶν καὶ διανοητικῶν στερήσεων, εἶναι ἡ ἐξάσκησις τῶν ἀρετῶν δι' ὧν πλεῖστοι συνάδελφοι ἡμῶν καθ' ἑκάστην προοδεύουσιν καὶ ἀνυψοῦνται».

Δὲν ὑπάρχει λόγος, δι' ὃν νὰ ἐμποδίσωμεν τὰς ἐργατικὰς τάξεις τοῦ νὰ γίνωνται ὠφέλιμοι, ἔντιμοι, σεβάσμιαι καὶ εὐτυχεῖς. Τὸ σύνολον τῶν ἐργατῶν, ἐκτὸς ὀλίγων, ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἐξ ἴσου ἐγκρατές, ἐνάρετον, πεπαιδευμένον καὶ τὴν αὐτὴν εὐζωΐαν ν'ἀποκτήσῃ ὅσον καὶ οἱ τῆς αὐτῆς τάξεως συνάδελφοι, οἵτινες καθ' ἑκάστην κατωρθοῦσιν τὴν ἔντιμον ἀπόλαυσιν τῶν ἀγαθῶν τούτων. Εὐκόλως ἠδύναντο ἅπαντες νὰ προοδεύσωσιν, ὅπως προοδεύουσί τινες· διὰ τῶν αὐτῶν μέσων ἐπέρχονται καὶ τα αὐτὰ ἀποτελέσματα. Ὅτι κατ. ἀνάγκην δέον νὰ ὑπάρχῃ ἐν ἑκάστῃ κοινωνίᾳ τάξις ζῶσα διὰ τῆ. καθημερινῆς ἐργασίας, εἶναι διάταξις τοῦ Θεοῦ, δικαία ἑπομένως καὶ σεβαστή· ἀλλὰ τὸ νὰ ζῇ ἡ τάξις αὕτη στερουμένη τῶν ἀναγκαίων πραγμάτων, τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς εὐτυχίας, οὐδόλως ἐξάγεται ἐκ τῶν θείων βουλευμάτων, ἀλλ' ἁπλῶς προέρχεται ἐκ τῆς ἀδυναμίας, τῆς ἀσωτείας καὶ τῆς κακίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ σώστικὴ γνώμη τῆς ἀτομικῆς βελτιώσεως καὶ ἀναπτύξεως, ἐὰν ἐπεκράτει ἅπαξ μεταξὺ τῶν ἐργατῶν ἠθελεν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο μέσον συντελέσει εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῆς τά-

ξεως ὄχι διὰ τοῦ καταβιβασμοῦ τῶν ἄλλων τάξεων, ἀλλὰ διὰ τῆς βαθμιαίας θρησκευτικῆς,διανοητικῆς καὶ ψυχαγωγικῆς προόδου τῶν ἐργατῶν. Ἀτελίζων πρὸς τὸ μέλλον ἐννοεῖ ὁ ἄνθρωπος ὅτι τὰ τρία μοιραῖα ἐνδεχόμενα ἀπειλοῦσιν αὐτόν, κατὰ τῶν ὁποίων πρέπει νὰ προετοιμασθῇ, εἶναι δὲ ταῦτα· ἡ ἔλλειψις ἐργασίας, ἡ νόσος καὶ ὁ θάνατος. Δύναται μὲν νὰ ἀποφύγῃ τὰ δύο πρῶτα, ἀλλ' ἀναπόφευκτον εἶναι τὸ τρίτον κακόν. Ἀλλ' ὅμως καθῆκον εἶναι τοῦ προβλεπτικοῦ ἀνθρώπου νὰ διευθετήσῃ τὰς ὑποθέσεις του εἰς τρόπον, ὥστε νὰ ὀλιγοστεύσῃ ὅσον ἔνεστιν, εν περιπτώσει δυστυχίας τὸν κίνδυνον τοῦτον καὶ δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ περιμένοντας τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔποψιν σπουδαιοτάτη εἶναι ἡ ἔντιμος ἀπόλαυσις καὶ ἡ φρόνιμος τῶν χρημάτων χρῆσις· διότι τὸ ἔντιμον κέρδος εἶναι ἀπόδειξις ὑπομονητικῆς δραστηριότητος, γενναίας ἀντιστάσεως ἐν ὥραις πειρασμοῦ καὶ ἐπιμονῆς εις τὰς ἐπιχειρήσεις· ἡ δὲ καλὴ τῶν χρημάτων χρῆσις εἶναι ἀπόδειξις συνέσεως, προνοητικότητος καὶ αὐταπαρνήσεως, αἱ ἀρεταὶ δ' αὗται ἀποτελοῦσι τὰς ἀληθινὰς βάσεις τοῦ ἀνδρικοῦ χαρακτῆρος. Ἂν καὶ τὰ χρήματα ἀντιπροσωπεύουσι πλεῖστα ὅσα ἄνευ ἀξίας καὶ ἄχρηστα ἀντικείμενα, ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἀντιπροσωπεύουσι καὶ τὰ ἀναγκαιότατα πρὸς τὸ ζῆν πράγματα, οἷον τὴν τροφήν, τὴν ἐνδυμασίαν,τὴν κατοικίαν, ἐκτὸς δὲ τούτων, τὸ καὶ κυριώτατον πάντων, τὴν ἀτομικὴν ἀνεξαρτησίαν. Ἐπομένως τὸ ἀποτεταμιευμένον ποσὸν τοῦ ἐργάτου γίνεται ὀχύρωμα κατὰ τῆς ἐνδείας καὶ ἐπιτρέπει αὐτῷ τὴν εὔθυμον ἐλπίδα εὐτυχεστέρας ἐποχῆς. Καὶ αὐτὸς ὁ ἀγὼν πρὸς ἀπόκτησιν ἰσχυρᾶς ἐν τῇ κοινωνίᾳ θέσεως παρέχει ἀξιοπρέπειάν τινα εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀναμφιβόλως καθιστᾷ αὐτὸν ἀγαθώτερον καὶ δυνατώτερον· ὁπωσδήποτε παρέχει εἰς αὐτὸν μεγάλην ἐλευθερίαν ἐνεργείας καὶ μέσον προμηθείας ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος.

Ἀλλ' ὁ βλέπων αἰωνίως ἐνώπιόν του τὸ φάσμα τῆς ἐνδείας διάγει σχεδὸν ἐν δουλείᾳ δὲν εἶναι ἐλεύθερος διότι ἀδιακόπως κινδυνεύει νὰ ἐμπέσῃ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἄλλων καὶ οἱουσδήποτε ὅρους νὰ δεχθῇ· κατ' ἀνάγκην ταπεινοφρονεῖ, διότι προβλέπων ὅτι θέλει καταντήσει ἡμέραν τινὰ εἰς ἐπαιτείαν, δὲν τολμᾷ θαρραλέως νὰ ἐγείρῃ τὴν κεφαλήν. Ἀλλ' ὅπως ἀποκτήσῃ τις ἀνεξαρτησίαν, ἀρκεῖ νὰ χρῆται τῇ ἁπλουστέρᾳ οἰκονομίᾳ, ἡ δὲ χρῆσις αὐτῆς οὔτε μεγάλην γενναιότητα οὔτε σπανίας ἀρετὰς ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ δεῖται μόνον μικρᾶς δόσεως θελήσεως καὶ κοινοῦ νοῦ. Ἡ οἰκονομία εἶναι

μόνον πνεῦμα τάξεως καὶ εὐρυθμίας εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ οἴκου ἐφαρμοζόμενον, δηλαδὴ φρόνιμος διαγωγή, προνοητικότης, τάξις καὶ πρὸ πάντων ἀποφυγὴ τῆς σπατάλης. Ὁ κύριος ἡμῶν ἐξήγησε τί ἐστὶ πνεῦμα οἰκονομίας λέγων. «Συναγάγετε τὰ περισσεύσαντα κλάσματα, ἵνα μή τι ἀπόληται». Ἡ παντοδυναμία του οὐδόλως κατεφρόνει τὰς μικρὰς τοῦ βίου λεπτομερείας, καὶ καθ' ἣν στιγμὴν ἐφανέρου τῷ πλήθει τὴν θείαν δύναμίν του, ἐδίδασκε συγχρόνως τὸ καρποφόρον καὶ εἰς πάντας ὠφέλιμον μάθημα τῆς οἰκονομίας. Προσέτι δὲ ἀποδεικνύει ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς οἰκονομίας τὴν ὑπεροχὴν τοῦ λογισμοῦ ἐπὶ τῆς κτηνώδους ὁρμῆς, ἥτις θυσιάζει τὸ μέλλον πρὸς ἀπόλαυσιν μικρᾶς τινος ἐν τῷ παρόντι εὐχαριστήσεως. Ἐντελῶς διαφέρει τῆς φιλαργυρίας, διότι διὰ τῆς οἰκονομίας κυρίως δυνάμεθα νὰ διαθέσωμεν βοήθειαν ὑπὲρ τῶν πασχόντων· ἡ οἰκονομία θεωρεῖ τὰ χρήματα ὡς μέσον χρήσιμον καὶ ὄχι ὡς εἴδωλον ἄξιον λατρείας. «Πρέπει νὰ ἔχῃ τις τὸν πλοῦτον εἰς τὸν νοῦν καὶ ὄχι εἰς τὴν ψυχήν», ὀρθῶς λέγει ὁ Σουΐφτ. Δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν οἰκονομίαν ὡς θυγατέρα τῆς προνοίας, ὡς ἀδελφὴν τῆς ἐγκρατείας καὶ ὡς μητέρα τῆς ἐλευθερίας. Εἶναι λίαν συντηρητική, συντηρεῖ τὴν τιμιότητα, τὴν οἰκογενειακὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν κοινωνικὴν εὐημερίαν· καταπαύει τοὺς βλαβεροὺς ἐρεθισμοὺς καὶ παρέχει εἰρήνην καὶ εὐθυμίαν· διαθέτει τοὺς ἀνθρώπους φιλικῶς πρὸς τὴν τάξιν καὶ τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν· θεραπεύει τὰ παθήματα καὶ ἀφαιρεῖ ἐπομένως ἀπὸ τῶν ταραχοποιῶν τὰς προφάσεις, δι' ὧν ἐρεθίζουσιν οὗτοι τὰ αἰσθήματα μίσους μεταξὺ συμπατριωτῶν. Ἀφοῦ ἀποκτήσωσιν οἱ ἐργάται διὰ τῆς δραστηριότητος καὶ τῆς οἰκονομίας ἔντιμον ἀνεξαρτησίαν, παύουσι τοῦ νὰ θεωρῶσι τὴν εὐημερίαν τῶν ἄλλων ὡς ἀδικίαν πρὸς αὐτοὺς γινομένην καὶ ἀδύνατος ἔσεται πλέον τοῖς ῥαδιούργοις ἡ μετατροπὴ φανταστικῶν παθημάτων εἰς πολιτικὸν πρὸς δημοκοπίαν κεφάλαιον.

Ὀφείλει ἕκαστος ἄνθρωπος νὰ κανονίσῃ τὰς δαπάνας κατὰ τὰ εἰσοδήματα, διότι ὁ κανὼν οὗτος εἶναι οὐσία τῆς τιμιότητος· καὶ βεβαίως, ὁ μὴ δυνάμενος νὰ ζῇ τιμίως ἐκ τῶν ἰδίων πόρων θέλει κατ' ἀνάγκην καταχρασθῇ τῶν ἀπολαύσεων τῶν ἄλλων· οἱ δαπανῶντες ἀδιακρίτως πρὸς ἀτομικὴν αὐτῶν εὐχαρίστησιν καὶ οὐδόλως σκεπτόμενοι τὰς ἀνάγκας τῶν ἄλλων ἀργὰ μόνον ἐκτιμῶσι συνήθως τὴν ἀληθῆ ἀξίαν τῶν χρημάτων. Καίπερ γενναίαν ἐνίοτε φύσιν ἔχοντες οἱ σπάταλοι οὗτοι εἰς ἀτίμους πράξεις τέλος καταφεύγουσιν, ὁμοίως σπαταλῶσιν τὸν χρόνον καὶ τὸν πλοῦτον, ἐξαρ-

γυροῦσι τὸ μέλλον προαναλίσκουσι τὰ εἰσοδήματα καὶ ἐπισύρουσι βάρος χρεῶν καὶ ὑποχρεώσεων θυσιάζοντες οὕτως ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν. Τὰ μικρὰ ποσά, ὅσα δαπανῶσι καθ' ἑκάστην εἰς περιττά, ἵνα μὴ εἴπῃ τις εἰς βλαβερὰ πράγματα ἄπειροι ἄνθρωποι ἠδύναντο πολλάκις νὰ γίνωσιν ἀρχὴ καλῆς περιουσίας· οἱ δὲ σπάταλοι, οἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀναβαίνουσι κατὰ τῆς ἀδικίας τοῦ κόσμου, ὑπάρχουσιν αὐτοὶ ἑαυτοῖς χείριστοι ἐχθροί· διότι ὁ μὴ θέλων νὰ φανῇ φίλος πρὸς ἑαυτόν, πῶς δύναται νὰ ἐλπίσῃ ὅτι ἄλλοι γενήσονται τοιοῦτοι; Ὁ οἰκονόμος ἄνθρωπος ὅσον περιωρισμένα καὶ ἂν εἶναι τὰ μέσα του, εὑρίσκει πάντοτε ποσόν τι πρὸς βοήθειαν τῶν φίλων, ἐνῷ οἱ σπάταλοι καὶ ἄσωτοι οὐδέποτε δύνανται νὰ συνδράμωσι τοὺς ἄλλους. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ συγχέῃ τις τὴν οἰκονομίαν μετὰ τῆς γλισχρότητος· ἡ μικροπρέπεια εἰς τὰς ὑποθέσεις, ὡς καὶ εἰς τὴν συμπεριφοράν, φέρει τὸν ἄνθρωπον εἰς ἀποτυχίαν, διότι κατὰ παροιμίαν τινά, «ἡ ψυχὴ ἡ ἀξίζουσα ἕνα ὀβολὸν οὐδέποτε θέλει κατορθώσει νὰ ἀξίζει δύο». Συμφέρει ἑπομένως ἡ μεγαλοψυχία, καθὼς καὶ ἡ τιμιότης, καὶ ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς, καὶ ἀδιακόπως βλέπομεν παραδείγματα οἰκονόμων ἀλλὰ τιμίων καὶ γενναίων ἀνθρώπων, ἀμοιβὴν λαβόντων λαμπρὰν ἐπιτυχίαν.

Εἰπέ τις ποτὲ ὅτι ὁ κατάχρεως ἄνθρωπος, ὡς καὶ ὁ κενὸς σάκκος, ἀδυνατεῖ νὰ μείνῃ ὀρθός· προσέτι δὲ ἀδυνατεῖ σχεδὸν νὰ μείνῃ φιλαλήθης, διότι ἀναγκάζεται νὰ εὕρῃ προφάσεις καὶ νὰ ἐφεύρῃ ψεύδη ὅπως ἀναβάλῃ τὴν πληρωμὴν τῶν δανεισθέντων χρημάτων. Εἰλικρινής τις ἀπόφασις ἀρκεῖ, ὅπως ἀποφύγῃ ὁ ἄνθρωπος τὸ πρῶτον χρέος, ἀλλ' ἡ εὐκολία τοῦ δανείζεσθαι ἅπαξ γίνεται πειρασμὸς πρὸς δευτέραν ἀπόπειραν καὶ μετ' οὐ πολὺ ὁ ἄθλιος ὀφειλέτης περιπλέκεται εἰς τοσαύτας δυσκολίας, ὥστε καὶ ἡ μεγίστη δραστηριότης ἀδυνατεῖ νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν δυσχερῆ κατάστασίν του. Τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὸ χρέος εἶναι ὅμοιον τῷ πρώτῳ εἰς τὸ ψεῦδος βήματι, διότι ἕκαστον χρέος ἐπιφέρει καὶ τὴν ἀνάγκην ἑτέρου καὶ ἕκαστον ψεῦδος τὴν ἀνάγκην ἄλλου. Ὁ ζωγράφος Αἴδων ὑπελόγιζε τὴν καταστροφήν του ἀφ' ἧς ἡμέρας κατὰ πρῶτον ἐχρεώθη· ἐνόησε τὴν ὀρθότητα τοῦ ῥητοῦ λέγοντος ὅτι «ὁ ἔχων χρέος ἔχει λύπην» καὶ ἔγραψεν εἰς τὸ ἡμερολόγιόν του. «Κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἀρχίζουσι τὰ χρέη καὶ αἱ ὑποχρεώσεις, ἐξ ὧν οὐδέποτε ἠδυνήθην οὐδὲ δυνήσομαι νὰ ἀπαλλαχθῶ». Ἡ αὐτοβιογραφία του ἀποδεικνύει λυπηρῶς ὅτι αἱ χρηματικαὶ δυσκολίαι

δεινῶς καταβάλλουσι τὸν νοῦν, ἀφαιροῦσι τὴν δύναμιν τοῦ ἐργάζεσθαι καὶ ἐκθέτουσι τὸν ἄνθρωπον εἰς πολυαρίθμους καὶ περιαδικὰς ταπεινώσεις. Συμβουλεύων ποτὲ νέον τινὰ ἔγραφε πρὸς αὐτόν. «Φεῦγε πᾶσαν εὐχαρίστησιν, ἣν δανειζόμενος μόνον δύνασαι νὰ ἀπολαύσῃς· μὴ δανείζεσαι χρήματα, διότι ἡ πρᾶξις εἶναι ἐξευτελιστική. Δὲν λέγω μὴ δανείζῃς ποτέ, ἀλλὰ λέγω μόνον μὴ δανείζῃς, ἐὰν δανείζων ἀφήνῃς ἀπλήρωτα ὅσα χρεωστεῖς· ἀλλὰ πρὸ πάντων κατ' οὐδεμίαν περίστασιν μὴ δανείζεσαι».

Ὁ Ἴονσων ἐφρόνει ὅτι τὰ ἐν τῇ νεότητι χρέη καταστρέφουσι τὴν λοιπὴν τοῦ ἀνθρώπου ζωήν· ἄξιοι προσοχῆς καὶ μνήμης εἶναι οἱ λόγοι αὐτοῦ. «Μὴ συνειθίσητε, ἔλεγε, νὰ θεωρῆται τὰ χρέη μόνον ὡς δυσάρεστόν τι, διότι ταχέως θέλετε αἰσθανθῇ ὅτι εἶναι καὶ μέγα δεινόν. Ἡ ἀπορία πρὸς ταῖς λοιπαῖς στερήσεσιν, ἐμποδίζει ἡμᾶς καὶ νά φανῶμεν ἐλεήμονες· τοσοῦτον ἐξασθενίζει τὴν πρὸς τὴν ἠθικὴν καὶ φυσικὴν κακίαν ἀντίστασιν ἡμῶν, ὥστε πρέπει διὰ πάντων τῶν νομίμων καὶ ἐντίμων μέσων νὰ ἀποφεύγωμεν αὐτήν· ἀλλὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον προσέχετε κατὰ πρῶτον τὴν ἀκριβῆ πληρωμὴν τῶν ὀφειλομένων. Λάβετε τὴν ἀπόφασιν νὰ μὴ περιέλθητε εἰς ἀπορίαν· ἑπομένως δαπανᾶτε ἧττον τῶν ἐσόδων ἡμῶν, ὅσον μικρὰ καὶ ἂν εἶναι. Ἐπικίνδυνος τῆς εὐτυχίας ἐχθρὸς εἶναι ἡ ἀπορία, διότι καταστρέφει τὴν ἐλευθερίαν, ἐξουδετεροῖ τινα προτερήματα, καθιστᾷ δύσκολον τὴν χρῆσίν τινων ἀρετῶν. Ἡ ἐγκράτεια οὐ μόνον τῆς ἡσυχίας εἶναι βάσις, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀγαθοεργίας· ὁ ἔχων ἀνάγκην ἐλεημοσύνης δὲν δύναται νὰ βοηθῇ ἄλλους, πρέπει πρῶτον ἐξ ἰδίων νὰ διατηρηθῇ ὁ ἄνθρωπος, ὅπως δυνηθῇ ὠφέλιμος τοῖς ἄλλοις νὰ φανῇ».

Καθῆκον ἑκάστου ἀνθρώπου εἶναι ἡ προσεκτικὴ τῶν ὑποθέσεών του γνῶσις καὶ ὁ τακτικὸς ὑπολογισμὸς τῶν εἰσοδημάτων καὶ τῶν ἐξόδων του· πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἡ καθημερινὴ χρῆσις τῶν ἁπλουστάτων τῆς ἀριθμητικῆς στοιχείων θέλει ἀποβῆ λίαν ὠφέλιμος. Ἀπαιτεῖ ἡ φρόνησις νὰ γίνωνται αἱ δαπάναι οὐ μόνον ἐν ἴσῃ πρὸς τὴν περιουσίαν ἀναλογίᾳ, ἀλλὰ καθ' ἕνα τοὐλάχιστον βαθμὸν ἐλάττονες· ἀλλὰ πρέπει πρῶτον νὰ ἀποφασίσῃ τις καὶ ἀκριβῶς νὰ τηρῇ τρόπον τοῦ ζῆν οὐδέποτε ὑπερβαίνοντα τὸ ὡρισμένον ποσόν. Ὁ Λὼκ ἔλεγεν. «Οὐδὲν τοσοῦτον συντελεῖ εἰς τὸ νὰ ἐμμένῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ἁρμόζουσαν τάξιν, ὅσον ἡ ἀκριβὴς γνῶσις τῶν ὑπ' αὐτοῦ δαπανηθέντων καὶ λαμβανομένων χρημάτων». Ὁ λόρδος Οὐέλιγκτων ἐκράτει ὁ ἴδιος τὰ κατάστιχά του. «Ὅρον ἔχω», ἔλεγε,

«νὰ πληρώνω ἐγὼ αὐτὸς τοὺς λογαριασμοὺς καὶ συμβουλεύω τοῖς πᾶσι τὴν μέθοδον ταύτην. Ἄλλοτε ἐπεφόρτιζον τὸν ὑπηρέτην μου νὰ πληρώνῃ, μέχρις ὅτου ἰάθην ἐκ τῆς ἀνοησίας ταύτης, ὅτε ἔλαβον αἴφνης λογαριασμούς, οὓς εἶχον ἀποτίσει πρὸ ἑνὸς ἢ δύο ἐτῶν. Ὁ κλέπτης εἶχε κρατήσει τὰ χρήματα ἀφήνων τοὺς λογαριασμοὺς ἀπληρώτους». Περὶ χρεῶν δὲ ἔλεγε. «Τὰ χρέη μεταβάλλουσι τὸν ἄνθρωπον εἰς ἀνδράποδον· εὑρέθην πολλάκις εἰς δεινὴν χρηματικὴν ἔλλειψιν καὶ κάλλιστα γινώσκω πόσον σκληρὸν εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ἐν τούτοις οὐδέποτε ἐχρεώθην». Ὁ Οὐάσιγκτων ἐπίσης εὐσυνείδητος ἦτο, καὶ μετ' ἀξιοθαυμάστου ἀκριβείας ἐσημείου τὰς ἐλαχίστας τῆς οἰκίας δαπάνας ἀπόφασιν ἔχων νὰ μὴ ὑπερβῇ τὰ μέσα του καὶ ἀκόμη ἐνῷ ἦτο πρόεδρος τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν.

Ὁ ναύαρχος Γέρβις διηγήθη τὰς τῆς νεότητος δυσχερείας καὶ τὴν ἀπόφασιν, ἣν ἔλαβε νὰ μὴ δανεισθῇ. «Ὁ πατήρ μου», λέγει, «εἶχε μεγάλην οἰκογένειαν καὶ μικρὰν περιουσίαν· ὅτε ἀνεχώρησα, μοὶ ἔδωκεν εἴκοσι λίρας καὶ οὐδὲν ἄλλο ἔλαβόν ποτε παρ' αὐτοῦ. Μετὰ μακρὰν εἰς τὰ πλοῖα διατριβὴν ἔπεμψα πρὸς αὐτὸν συνάλλαγμα ζητῶν καὶ ἑτέρας εἴκοσι λίρας, ἀλλὰ τὸ συνάλλαγμα ἐπεστράφη ἀπλήρωτον. Τοσοῦτον προσεβλήθην διὰ τῆς ἀρνήσεως τοῦ πατρός μου, ὥστε ὡρκίσθην καὶ διετήρησα τὸν ὅρκον οὐδέποτε νὰ ὑπογράψω συνάλλαγμα, ἐὰν δὲν εἶχον τὴν πλήρη βεβαιότητα ὅτι θέλει πληρωθῇ. Ἄνευ δισταγμοῦ μετέβαλον τὸν τρόπον τοῦ ζῆν, παρήτησα τὴν τράπεζαν τῶν ἀξιωματικῶν, ἀπεμονώθην τῶν συντρόφων καὶ ηὐχαριστήθην λαμβάνων τὴν ὡρισμένην τοῦ πλοίου τροφήν· ἔπλυνον καὶ ἐπεσκεύαζον ἰδίαις χερσὶ τὰ ἐνδύματά μου, ἠναγκάσθην νὰ μεταβάλω τὸ λινὸν τοῦ στρώματός μου εἰς περισκελίδα καὶ οὕτως οἰκονομῶν ἠδυνήθην τέλος νὰ πληρώσω τὸ συνάλλαγμά μου καὶ νὰ ἐπανακτήσω τὴν ὑπόληψιν πάντων· ἔκτοτε ὅμως ἀκριβῶς προσεῖχον τὰς δαπάνας μου, ὥστε νὰ μὴ ὑπερβῶ τὰ μέσα μου». Ἐπὶ ἓξ ἔτη ὁ Γέρβις ὑπεβλήθη εἰς δεινοτάτας στερήσεις, ἀλλ' ἄμεμπτον διετήρησε τὴν ὑπόληψίν του, ἐσπούδασεν ἐπιμελῶς τὴν τέχνην του καὶ διὰ τῆς εὐφυΐας καὶ τῆς ἀνδρείας του προώδευσε βαθμηδὸν μέχρι τῶν ἀνωτάτων θέσεων.

Τὸ πᾶν διὰ τοὺς νέους εἶναι ἡ καλὴ ἀρχή, διότι ἡ κατὰ τὴν νεότητα χρηστοήθεια ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ λοιποῦ βίου καὶ γίνεται συνήθεια. Ἀλλ' ὑπάρχουσι δυστυχῶς ἄπειροι ἄνθρωποι στερούμενοι ὑπομονῆς, οἵτινες ἀπαιτοῦσιν ἐν μιᾷ στιγμῇ τὴν ἐπιτυχίαν· οἵτινες λησμονοῦντες τοὺς κόπους τῶν προγόνων, φρονοῦσιν ὅτι δικαιωμα-

τικῶς ἀνήκει αὐτοῖς ἡ εὐημερία ἐκείνων καὶ εἰς οὐδὲν ἐργασθέντες θέλουσι νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς ἐργασίας τῶν ἄλλων· οὗτοι, μὴ δυνάμενοι διὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς δραστηριότητος νὰ προοδεύωσι, θυσιάζουσι τὸ μέλλον πρὸς ἀπόλαυσιν εὐτελῶν ἐν τῷ παρόντι εὐχαριστήσεων. Αἱ μεσαῖαι κυρίως τάξεις ῥέπουσιν ἀπαύστως πρὸς τὴν ἐπίδειξιν καὶ τὰς ματαίας δαπάνας· καταναλίσκουσιν οὐ μόνον ὁλόκληρον τὸ εἰσόδημα τοῦ ἔτους, ἀλλὰ πολλάκις ὑπερβαίνουσιν αὐτό· θέλουσι νὰ ἀφομοιῶσι τὰ τέκνα των πρὸς τοὺς πλουσίους τῆς ἀριστοκρατίας νέους καὶ λησμονοῦσιν ὅτι ὁ ἀληθὴς ἀριστοκρατικὸς φαίνεται τοιοῦτος διὰ τῶν πράξεων, τῶν αἰσθημάτων, τῆς παιδείας καὶ ὅτι νέος στερούμενος τῶν ἀρετῶν τούτων, καίτοι κομψῶς ἐνδεδυμένος καὶ πολυτελῶς διάγων, εἶναι μόνον λυπηρὰ τοῦ ἀριστοκρατικοῦ γελοιογραφία. Ὁ κόσμος παρασύρεται ἀληθῶς, οὕτως εἰπεῖν, ὑπὸ εὐγενομανίας. Νομίζει ἀπαραίτητον τὴν ἐπίδειξιν, καὶ χάριν αὐτῆς θυσιάζει τὴν τιμιότητα· ἐὰν δὲν εἶναί τις πλούσιος, φρονεῖ ὅτι πρέπει τοὐλάχιστον νὰ φανῇ τοιοῦτος, ὅπως δῆθεν ἀπολαύσῃ ὑπολήψεως καταβιβάζων οὕτω τὴν ὑπόληψιν εἰς εὐτελῆ τῆς ματαιότητος σεβασμόν. Δὲν ἔχει τὸ θάρρος ὁ τοιοῦτος νὰ μείνῃ ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὡρισμένῃ θέσει καὶ νὰ προοδεύῃ διὰ τῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ προτιμᾷ διὰ πάσης θυσίας νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν τοῦ συρμοῦ λεγομένην κοινωνίαν, ἀναίσθητος καὶ πρὸς τὸ γελοῖον γινόμενος. Κοπιάζει, παλαίει, ὑβρίζει, ὅπως καταλάβῃ πρώτην ἐν τῷ κοινωνικῷ ἀμφιθεάτρῳ θέσιν, καὶ κατὰ τὴν τύρβην ταύτην καταπατεῖται πᾶσα γενναία ἀπόφασις καὶ πνίγονται ἄπειροι ὡραῖαι ὑπὸ τῆς φύσεως πλασθεῖσαι ψυχαί. Περιττὸν νὰ εἴπωμεν τὰς δυστυχίας, τὰς καταστροφὰς καὶ τὰς πτωχεύσεις, αἵτινες ἐπιγίνονται λυπηραὶ συνέπειαι τῆς κενοδοξίας ταύτης. Τὰ ὀλέθρια ταῦτα ἀποτελέσματα πανταχόθεν καὶ πολυτρόπως παρουσιάζονται, ποτὲ μὲν εἰς τὰς ἀτίμους πράξεις ἀνθρώπων, οἵτινες δειλιάσαντες ἐνώπιον τῆς πενίας ἔχουσιν ὅμως τὸ θάρρος τῆς ἀτιμίας, ποτὲ δὲ εἰς τὴν μανιώδη πρὸς τὸν πλοῦτον φοράν, ἥτις τοσαῦτα ἀθῷα θύματα ἀθρόα παρασύρει. Ὁ σὶρ Κάρολος Νάπιερ ἐφάνη τολμηρός, ἀλλὰ τίμιος, δημοσιεύων διαμαρτύρησιν κατὰ τοῦ τρόπου τοῦ ζῆν τῶν ἐν τῇ Ἰνδικῇ ἀξιωματικῶν, περιελθόντων πολλάκις εἰς ἐξευτελισμὸν ἕνεκα τῶν ὑπερβολικῶν δαπανῶν. Ἐντόνως ἀνεκάλει ἐν τῇ περιβοήτῳ ἐκείνῃ προκηρύξει εἰς τὴν μνήμην τῶν ἀξιωματικῶν ὅτι «ἡ τιμιότης εἶναι βάσις τοῦ χαρακτῆρος ἀληθοῦς εὐγενοῦς καὶ ὅτι νὰ πίνῃ τις οἶνον, ὃν οὐδέποτε πληρώνει, νὰ φορῇ ἐνδύματα, τὰ ὁποῖα

μένουσιν ἀπλήρωτα, νὰ ἱππεύῃ ἵππους, οὓς δὲν ἐπλήρωσεν, εἶναι πράξεις αἰσχροῦ ἀνθρώπου καὶ ὄχι εὐγενοῦς». Καὶ βεβαίως ἄνθρωποι δαπανῶντες ὅσα δὲν εἶχον χάριν ἐπιδείξεως καὶ πολλάκις εἰς δίκας ἀγόμενοι ὑπὸ τῶν ἰδίων ὑπηρετῶν ὡς ὀφειλέται, ἦσαν ἴσως ἀξιωματικοὶ διὰ τοῦ διορίσαντος αὐτοὺς διατάγματος, δὲν ἦσαν ὅμως ἀληθεῖς εὐγενεῖς. Ὁ ἀρχηγὸς ἐφρόνει ὅτι ὁ ἀδιακόπως ὀφείλων χρήματα γίνεται ἀδιάφορος πρὸς τὰ ὑψηλὰ αἰσθήματα· δὲν ἠρώτα δέ, ἐὰν πολεμῇ γενναίως ὁ ἀξιωματικός, διότι, ἔλεγε, «καὶ οἱ κῦνες ἐξ ἴσου πολεμοῦσιν»· ἐξήταζεν ὅμως, ἐὰν τηρῇ τὸν λόγον του, ἐὰν πληρώνῃ τὰ χρέη του· «ταῦτα», ἔλεγεν, «εἶναι τὰ κυριώτερα τοῦ ἀξιωματικοῦ προτερήματα, ὡς καὶ παντὸς ἄλλου εὐγενοῦς».

Ὁ νέος προσαίνων κατὰ τὴν ἡλικίαν διέρχεται διπλῆν καὶ μακρὰν σειρὰν πειρασμῶν καὶ ἐὰν τυχὸν ἐνδώσῃ εἰς αὐτούς, ἡ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον βεβαία ἐξαχρείωσις αὐτοῦ εἶναι ἡ συνέπεια τῆς ἀδυναμίας. Πᾶσα μετ' αὐτῶν σχέσις ἐλαττοῖ τὸν θεῖον σπινθῆρα, τὸν ἀποτελοῦντα τὸ ἄριστον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως μέρος· ὁ μόνος δὲ τρόπος πρὸς σωτηρίαν εἶναι ἡ ἐξ ἀρχῆς διὰ λόγου καὶ πράξεων ἀποφατιστικὴ ἄρνησις. Δὲν πρέπει νὰ σκέπτηται ἢ νὰ διστάζῃ τις, ἀλλ' ἀμέσως ν' ἀποφασίζῃ, διότι ὁ νέος, ὡς *καὶ ἡ ταλαντευομένη γυνή*, ἀπωλέσθη. Πολλοὶ ἀμφιταλαντεύονται μηδὲν ἀποφασίζοντες, ἀλλὰ τὸ νὰ μὴ λάβῃ τις ἀπόφασιν ἰσοδυναμεῖ πρὸς κακὴν ἀπόφασιν. Βαθεῖα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως γνῶσις ἀναφαίνεται ἐν τῇ δεήσει: «Μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν». Ἀνάγκη ὅμως νὰ δοκιμασθῇ ἡ δύναμις τοῦ νέου διὰ τοῦ πειρασμοῦ· ἀλλ' ἐὰν ἅπαξ ἐνέδωκεν, ἡ δύναμίς του καθ' ἑκάστην ἐλαττοῦται, ἀπώλεσε τὴν ἀρετήν· ἐὰν ὅμως γενναίως ἀντέσχε κατὰ πρῶτον, ἔλαβε νέας δυνάμεις καὶ ἡ ἀρετὴ γενήσεται πλέον συνήθεια δι' αὐτόν. Αἱ δὲ καλαὶ συνήθειαι, καθ' ἑκαστην ἐφηρμοσμέναι καὶ εἰς τὰς μᾶλλον ἀδιαφόρους πράξεις τοῦ βίου, ἀποτελοῦσι τέλος τὸ σπουδαιότερον τῆς ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου διαγωγῆς ἐλατήριον. Ὁ Οὔγος Μίλλερ διηγήθη τίνι τρόπῳ δι' ἐπιμόνου ἀποφάσεως ἀπέφυγε, νέος ὤν, ὀλέθριόν τινα τῶν ἐργατῶν κυρίως πειρασμόν. Οἱ συνάδελφοί του λιθοτομοι ἔπινον ἐνίοτε ὑπὲρ τὸ δέον καὶ ἡμέραν τινὰ παρέσυραν καὶ τὸν Οὔγον· ἐπανελθὼν οὗτος εἰς τὴν οἰκίαν ἠθέλησε νὰ ἀναγνώσῃ κατὰ τὴν συνήθειαν, ἀλλὰ τὰ στοιχεῖα ἐφαίνοντο κινούμενα καὶ οὐδὲν ἐνόει ἐκ τῶν ἀναγινωσκομένων. «Τότε ἠσθάνθην», λέγει, «αἰσχύνην διὰ τὴν κατάστασίν μου· εἶχον ἐκου-

σίως καταβιβάσει τὴν διάνοιάν μου καὶ ἀμέσως ἔλαβον τὴν ἀπόφασιν καίτοι μεθυσμένος, νὰ μὴ θυσιάζω πλέον τῇ αἰσχρᾷ τῆς οἰνοποσίας συνηθείᾳ τὰς διανοητικὰς δυνάμεις, τὰς παρεχούσας εἰς ἐμὲ τοσαύτας τέρψεις. Θείᾳ συνάρσει διετήρησα τὸν λόγον μου». Αἱ τοιαῦται ἀποφάσεις ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ ἀνθρώπου καὶ δίδουσι καλὴν διεύθυνσιν εἰς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸν λοιπὸν αὐτοῦ βίον, τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον τὸ ἐλάττωμα, τὸ ὁποῖον ἀπέφυγεν ὁ Μίλλερ, εἶναι ἐκ τῶν κινδυνωδεστάτων ὑφάλων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ναυαγοῦσιν οἱ νέοι, ἐνίοτε δὲ καὶ οἱ γέροντες, ἐὰν δὲν ἀπομακρυνθῶσιν ἐγκαίρως ἀπ' αὐτοῦ. Ὁ πειρασμὸς οὗτος λογίζεται μεταξὺ τῶν ἐπιβλαβεστάτων καὶ αἰσχροτάτων τῶν ἀπειλούντων τὴν νεότητα. Ὁ σὶρ Βάλτερ Σκὸττ ἔλεγεν ὅτι «ἐξ ἁπάντων τῶν ἐλαττωμάτων τὸ πλέον ἀσυμβίβαστον μετὰ τοῦ μεγαλείου εἶναι ἡ οἰνοποσία», ἀλλ' ἐπίσης ἀσυμβίβαστον εἶναι μετὰ τῆς οἰκονομίας, τῆς σεμνότητος, τῆς ὑγείας καὶ τῆς τιμιότητος.

Ἀλλ' ὅπως καταβάλωμεν ἐπιτυχῶς κακήν τινα ἕξιν, δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ ἀποφεύγωμεν τὰς ἀφορμὰς πειρασμοῦ, δύναται τοῦτο βεβαίως νὰ βοηθῇ κατὰ τὴν ἀπόφασιν, ἀλλὰ πρέπει ἀδιακόπως νὰ τείνῃ τις πρὸς τὴν ἰδανικὴν τελειότητα, τὴν ὁποίαν ἀδυνατοῦμεν βεβαίως νὰ ἀποκτήσωμεν, δυνάμεθα ὅμως νὰ πλησιάσωμεν διὰ τῆς ἐνισχύσεως καὶ τῆς ἀγνοποιήσεως τῶν ἀρχῶν ἡμῶν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον πρέπει νὰ σπουδάζῃ ὁ νέος ἑαυτόν, νὰ ἐπιτηρῇ τὰς πράξεις του καὶ νὰ παραβάλῃ τάς τε σκέψεις καὶ πράξεις πρὸς τὴν ἰδανικὴν ἐκείνην τελειότητα· ὅσῳ δὲ πλησιέστερον θέλει· γνωρίσει ἑαυτόν, τόσῳ ὀλιγώτερον θέλει πεισθῇ εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις, θέλει ἐννοήσει ὅτι ἡ διαγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου δεῖται ἀκαταπαύστου προσοχῆς, διότι ἡ σὰρξ εἶναι ἀσθενὴς καὶ οὕτω μόνον θέλει μείνει σεμνὸς καὶ ἐνάρετος. Ἡ δὲ πεῖρα ἀπέδειξεν ὅτι ἡ προσοχὴ αὕτη δέον νὰ ἐφαρμόζηται εἰς τὰς μικρὰς περιστάσεις, ὅπως δυνηθῇ τις νὰ τὴν ἐφαρμόζῃ καὶ κατὰ τὰς μεγάλας, ὅταν παρουσιάζωνται· ἡ ἀληθὴς δὲ δόξα τοῦ ἀνθρώπου προέρχεται ἐκ τῆς σιωπηλῆς ταύτης κατακτήσεως, ἄνευ τῆς ὁποίας ὁ κατακτητὴς ἀποδεικνύεται μόνον πρώτιστος δοῦλος τῶν ἰδίων παθῶν.

Ἄπειρα βιβλία ἐγράφησαν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, ὅπως δῆθεν κοινοποιηθῇ τὸ μυστήριον τοῦ κερδαίνειν χρήματα· ἀλλὰ μυστήριον δὲν ὑπάρχει, ὡς σαφέστατα ἀποδεικνύεται διὰ τῶν κοινῶν παροιμιῶν ἁπάντων τῶν ἐθνῶν. «Πρόσεχε τὰ μικρὰ ποσά, διότι τὰ μεγάλα φροντίζουσι περὶ ἑαυτῶν». «Ἡ ἐπαγρύπνησις εἶναι μήτηρ τῆς εὐ-

τυχίας» «Τὰ καλὰ κόπῳ κτῶνται». «Ἔλλειψις ἐργασίας, ἔλλειψις εὐθυμίας».

«Πάντα γίνονται εὐνοϊκά διά τὸν γινώσκοντα νά περιμένῃ». «Κάλλιον νὰ μείνῃς ἄνευ δείπνου ἢ νὰ ἐγερθῇς χρεωμένος». Ἰδοὺ δείγματά τινα τῆς παροιμιώδους φιλοσοφίας τοῦ λαοῦ, τῆς ἐν βραχεῖ ἀνακεφαλαιούσης τὴν πεῖραν τῶν αἰώνων ὡς πρὸς τὸν καλύτερον τρόπον τοῦ χρηματοποιεῖν. Αἱ παροιμίαι αὗται ἦσαν γνωσταὶ τῷ λαῷ πολὺ πρὸ τῆς ἐφευρέσεως τῆς γραφῆς καὶ ὑπῆρξαν μετὰ πολλῶν ἄλλων οἱ πρῶτοι κώδικες κοινῆς ἠθικῆς. Ἀντέσχον προσέτι εἰς τὴν τοῦ χρόνου δοκιμασίαν καὶ καθ' ἑκάστην ἀποδεικνύεται ἡ ἀκρίβεια, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ σοφία αὐτῶν. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν δύναμιν τῆς δραστηριότητος καὶ τὴν καλὴν ἢ κακὴν χρῆσιν τῶν χρημάτων, σοφώταται εἶναι αἱ τοῦ Σολομῶντος παροιμίαι· «Ἴθι πρὸς τὸν μύρμηκα, ὦ ὀκνηρέ, καὶ ζήλωσον ἰδὼν τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ καὶ γενοῦ ἐκείνου σοφώτερος». «Ἐπιθυμίαι ὀκνηρὸν ἀποκτηνοῦσιν· οὐ γὰρ προαιροῦνται αἱ χεῖρες αὐτοῦ ποιεῖν τι». «Ὁ ἐργαζόμενος τὴν ἑαυτοῦ γῆν πλησθήσεται ἄρτων· ὁ δὲ διώκων σχολὴν πλησθήσεται πενίας». Ὁ πληθύνων τὸν πλοῦτον αὐτοῦ μετὰ τόκων καὶ πλεονασμῶν τῷ ἐλεοῦντι πτωχοὺς συνάζει αὐτόν». «Ἵνα τί ὑπῆρξε χρήματα ἄφρονι; κτήσασθε γὰρ σοφίαν ἀκάρδιος οὐ δυνήσεται». «Λάβετε παιδείαν καὶ μὴ ἀργύριον καὶ γνῶσιν ὑπὲρ χρυσίον δεδοκιμασμένον· κρείσσων γὰρ σοφία λίθων πολυτελῶν, πᾶν δὲ τίμιον οὐκ ἄξιον αὐτῆς ἐστιν».

Ἕκαστος δύναται διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς οἰκονομίας νὰ ἀπολαύσῃ τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ αὐτὸς ὁ ἐργάτης δύναται νὰ εὐημερῇ προνοῶν καὶ ἀποφεύγων τὰς περιττὰς δαπάνας. Ἐλαχίστην βεβαίως ἀξίαν ἔχει ὁ ὀβολός· καὶ ὅμως ἡ εὐπραγία χιλιάδων οἰκογενειῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς καλῆς ἢ κακῆς χρήσεως τοῦ ὀβολοῦ ἐκείνου· διότι ὁ οἰκογενειάρχης, ἀφήνων εἰς τὰ οἰνοπωλεῖα τοὺς ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου του ἀποκτηθέντας ὀβολούς, ἀφομοιοῦται οἰκειοθελῶς πρὸς ἄλογον κτῆνος. ἀλλ' ὅταν προσεκτικῶς οἰκονομῇ τοὺς ὀβολοὺς καὶ καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα ποιῇ χρῆσιν αὐτῶν πρὸς ὄφελος τῶν τέκνων καὶ τῆς οἰκίας του, θέλει ταχέως ἐννοήσει ὅτι ἀνταμείβονται οἱ κόποι καὶ ἡ πρόνοια διὰ τῆς εὐημερίας τῶν φιλτάτων καὶ τῆς ἡσυχίας περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτῶν. Ὁ ἔχων γενναίαν ἀπόφασιν καὶ δραστήριον νοῦν ἐργάτης εἶναι πλουσιώτερος τοῦ ἔχοντος μόνον χρήματα καὶ δύναται οὐ μόνον ὁ ἴδιος νὰ προοδεύῃ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους νὰ βοηθῇ. Τιμὴ καὶ ὄχι ὄνειδος εἶναι οἱα-

δήποτε ἔντιμος ἐργασία εἴτε γεωργική, βιομηχανικὴ ἢ ἐμπορική. «Ἂς ἐρυθριῶσιν», ἔλεγεν ὁ Φοῦλλερ, «οἱ μὴ ἔχοντες ἔντιμον ἐπάγγελμα καὶ ὄχι οἱ ἔχοντες τοιοῦτον». Καὶ ὁ Χὰλλ εἶπε. «Μακάριοι οἱ ἐργαζόμενοι ἠθικῶς ἢ σωματικῶς». Καὶ βεβαίως οἱ διὰ τῆς ἐργασίας προκόψαντες δικαιοῦνται νὰ σεμνύνωνται. Ἐρωτηθείς ποτε Ἀμερικανός τις πρόεδρος, ὁποῖον τὸ οἰκόσημόν του, ἐνεθυμήθη ὅτι ἐχρημάτισε ξυλοκόπος ἐν τῇ νεότητί του καὶ ἀπήντησεν ἀμέσως· «Δύο γυμνοὶ βραχίονες». Ὁ μέγας σφραγιδοφύλαξ τῆς Ἀγγλίας λόρδος Τέντερδεν ὑπερηφάνως ἐδείκνυε τῷ υἱῷ τὸ μικρὸν ἐργαστήριον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ κουρέως. Γάλλος τις χλευαστικῶς ὡμίλει ποτὲ τῷ ἀρχιερεῖ Φλεχιὲ ἀναφέρων τὸ πρότερον αὐτοῦ ἐπάγγελμα τοῦ κηροποιοῦ. «Ἀληθῶς», ἀπήντησεν ὁ Φλεχιέ, «ἐχρημάτισα τοιοῦτος, ἀλλ' ἐὰν εἶχες γεννηθῇ σὺ ἐν ὁμοίᾳ κοινωνικῇ θέσει καὶ νῦν ἔτι κηροποιὸς θὰ ἦσο».

Οὐδὲν κοινότερον τῆς τέχνης τοῦ πλουτεῖν, στερουμένης παντὸς ὑψηλόφρονος ἢ ὠφελίμου σκοποῦ, καὶ οὐδὲν βεβαίως εὐτελέστερον τοῦ πάθους τούτου. Ὁ πάσαις δυνάμεσι τοιοῦτον σκοπὸν θηρεύων θέλει εὐκόλως πλουτήσει, διότι ὀλιγίστης διανοίας δεῖται· ἀρκεῖ νὰ ἐπισωρεύῃ τις ἀδιακόπως δραχμὴν ἐπὶ δραχμὴ καὶ νὰ στερῆται τῶν ἀναγκαίων, ὅπως αὐξήσῃ τὸν θησαυρόν. Διηγεῖται ὁ Ἰωάννης Φῶστερ περίεργον παράδειγμα τοῦ ποσοῦ πλούτου, ὅπερ δύναται νὰ ἀποκτήσῃ τις τοιουτοτρόπως. Νέος τις εἶχε κατασπαταλήσει τὴν περιουσίαν του καὶ περιῆλθε τέλος εἰς ἀπορίαν καὶ ἀπελπισμόν, ἀπεφάσισε νὰ αὐτοχειριασθῇ καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μετέβη εἰς μέρος, ἀφ' οὗ ἠδύνατο νὰ ἴδῃ ἅπαξ εἰσέτι τὰ κτήματά του, τὰ ὁποῖα ἀνῆκον ἄλλοτε εἰς αὐτόν. Ἐκεῖ ἔμεινε σκεπτόμενος ἐπὶ πολλὴν ὥραν καὶ τέλος ἠγέρθη ἀπόφασιν ἔχων νὰ ἐπανακτήσῃ διὰ τῆς ἐργασίας τὴν ἀπολεσθεῖσαν περιουσίαν. Ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ ἰδὼν φόρτωμα ἀνθράκων ἐνώπιον οἰκίας τινός, ἐπαρουσιάσθη, ὅπως μετακομίσῃ αὐτὸ ἀντὶ μικρᾶς πληρωμῆς· ἐζήτησε δὲ καί τινα ἀπομεινάρια κρεάτων, ὅπως δυνηθῇ νὰ οἰκονομήσῃ τὰ ὀλίγα χρήματα, ἅπερ ἔλαβεν. Ἐξηκολούθησε τοιουτοτρόπως ἐργαζόμενος καὶ προσεκτικῶς ἀποταμιεύων τὰ κέρδη του, μέχρις ὅτου συνήθροισεν ἀρκετὰ χρήματα, ὅπως ἀγοράσῃ ὀλίγα ζῷα, τὰ ὁποῖα ηὐτύχησε νὰ μεταπωλήσῃ ἐπωφελῶς· ἔκτοτε ἐπεδίωξε τὸν πλοῦτον μετὰ παραδόξου ἐπιμονῆς καὶ τάξεως καὶ εὐρύνων βαθμηδὸν τὸν κύκλον τῶν ἐπιχειρήσεων ἐγένετο τέλος ὑπέρπλουτος. Ἀλλά τί τὸ ὄφελος; Ἐπανέκτησεν ἀληθῶς τὰ κτήματά του, ἀλλ' ἔζησε καὶ ἀπέθανεν

ὡς ἀπεχθὴς φιλάργυρος τοῖς πᾶσιν ἀνωφελής. Ὅτε ἐνεταφιάσθη ὀλίγον μόνον χῶμα ἐπεστράφη τῇ γῇ καὶ οὐδεμία αὐτοῦ ἐνθύμησις διεσώθη, ἐνῷ ἡ σταθερὰ ἀπόφασις καὶ ἐπιμονὴ τοῦ ἀνθρώπου τούτου, ἐὰν ἐζωογονεῖτο διὰ τῶν ἀρετῶν τῆς ψυχῆς, ἠδύνατο ν' ἀναδείξῃ αὐτὸν εὐεργέτην τοῦ πλησίον καὶ τῆς πατρίδος.

Ἡ οἰκονομία, ἡ ἀποβλέπουσα εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ γήρατος καὶ τὴν εὐπραγίαν τῆς οἰκογενείας, εἶναι βεβαίως ἐντιμοτάτη καὶ ἀξία ἐπαίνου· ἀλλ' ἡ ἀργυρολογία ἕνεκα μόνης τῆς ἀγάπης τῶν χρημάτων εἶναι ἔνδειξις μικρᾶς διανοίας καὶ εὐτελοῦς ψυχῆς. Ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος πρέπει νὰ φυλαχθῇ, ὅπως ἀποφύγῃ τὸ λυπηρὸν τοῦτο ἀποτέλεσμα, διότι ἄλλως ἡ κατὰ τὴν νεότητα καλὴ ἕξις τῆς οἰκονομίας μεταβάλλεται, προβαινούσης τῆς ἡλικίας, εἰς φιλαργυρίαν καὶ τὸ δυσεκπλήρωτον καθῆκον καταντᾷ εἰς βδελυρὸν ἐλάττωμα. Ἡ λατρεία τῶν χρημάτων καὶ ὄχι τὰ χρήματα καθ' ἑαυτὰ εἶναι ῥίζα τοῦ κακοῦ· εἶναι ἡ λατρεία αὕτη, ἥτις συστέλλει τὴν ψυχὴν καὶ καθιστᾷ αὐτὴν ἀναίσθητον πρὸς πᾶσαν γενναίαν σκέψιν καὶ πρᾶξιν, καὶ ταύτην ἐννοεῖ ὁ Βάλτερ Σκότ, ὅταν λέγῃ δι' ἑνὸς τῶν ἡρώων του ὅτι: «Τὰ χρήματα πλειοτέρας ἐφόνευσαν ψυχὰς ἢ τὰ ὅπλα σώματα». Κύριον ἐλάττωμα τῶν ἐπιχειρηματικῶν ἀσχολήσεων εἶναι ὅτι καθιστῶσι τὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου ὑπὲρ τὸ δέον ὑλικὸν καὶ ὁ τοιαύτην ζωὴν διάγων ἄνθρωπος οὐδόλως ἐμβλέπει εἰς τὸ μέλλον, γίνεται ἐγωϊστὴς καὶ φροντίζει περὶ τῶν ἄλλων κατὰ τοσοῦτον μόνον, καθ' ὅσον δύνανται ἐκεῖνοι νὰ ὠφελήσωσιν αὐτόν. Μία καὶ μόνη σελὶς τοῦ βίου ἐκείνων ἀρκεῖ, ὅπως κρίνῃ τις τὸ ἐπίλοιπον. Ἡ ὑλικὴ εὐημερία, καταφανὴς γενομένη διὰ μεγάλου ποσοῦ ἀποκτηθέντος πλούτου, εἶναι βεβαίως θαμβοποιὸν ἀποτέλεσμα, ὅπερ γοητεύει μάταιον κόσμον ἐκ φύσεως θαυμαστὴν τοιούτου εἴδους ἐπιτυχίας. Ἀλλ' ἂν καὶ ἄνθρωποι, ἔχοντες τὴν ἕξιν τῆς ἐπιμονῆς, τῆς πανουργίας, τῆς ἐπιδεξιότητος καὶ τῆς ἀσυνειδησίας, θηρεύοντες τὰς περιστάσεις, ἐπιτυγχάνωσιν ἐνίοτε τοῦ σκοποῦ καὶ προβαίνωσιν εἰς τὴν κοινωνίαν, οἱ ἄνθρωποι οὗτοι στεροῦνται ὅμως πάσης εὐγενείας χαρακτῆρος καὶ ὑψηλοφροσύνης. Ὁ μὴ παραδεχόμενος ἄλλην λογικὴν ἢ τὴν τῶν χρημάτων δύναται νὰ γίνῃ ὑπέρπλουτος, ἀλλ' ἠθικῶς θέλει πάντοτε διαμένει ἄθλιος· διότι ὁ πλοῦτος οὐδόλως ἀποδεικνύει μεγαλοφροσύνην καὶ χρησιμεύει μόνον πολλάκις, ἵνα, ὡς ἡ λάμψις τῆς πυγολαμπίδος ἀναδεικνύει τὸν σκώληκα, καθιστᾷ φανερωτέραν τὴν ἀθλιότητα τοῦ ἰδιοκτήτου αὐτοῦ. Ὁ τρόπος, δι' οὗ θυσιάζονται ἑκουσίως τοσοῦτοι

ἄνθρωποι εἰς τὴν τοῦ χρυσοῦ λατρείαν, ἀνακαλεῖ εἰς τὴν μνήμην τὴν λαιμαργίαν τοῦ πιθήκου, τῆς γελοιογραφίας ταύτης τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐν Ἀλγερίᾳ οἱ χωρικοὶ δένουσιν εἰς δένδρον βαλάντιον πλῆρες ὀρυζίου καὶ ἡμιανεῳγμένον, ὅπως δυνηθῇ ὁ πίθηκος νὰ ἐμβάλῃ τὴν χεῖρα. Κατὰ τὴν νύκτα ἀναβαίνει οὗτος ἐπὶ τοῦ δένδρου, ἐκτείνει τὴν χεῖρα καὶ λαμβάνει δραχμὴν ὀρυζίου, ἀλλ' ἡ κλειστὴ χεὶρ δὲν ἐξέρχεται πλέον καὶ τὸ ζῷον δὲν ἔχει ἀρκετὸν νοῦν, ὅπως ἀνοίξῃ αὐτήν· μένει λοιπὸν δεσμώτης μέχρι τῆς πρωΐας, ὅτε συλλαμβάνουσιν αὐτὸν οἱ χωρικοὶ καὶ ἀναδεικνύεται ἀνοητότατος, καίτοι κρατῶν τὸ ποθούμενον ἀντικείμενον. Ὁ μῦθος πολλὰ δηλοῖ, ἅπερ εὐκόλως δύναταί τις νὰ ἐφαρμόσῃ.

Καὶ ἐν συνόλῳ ἀληθῶς τιμᾶται ὑπὲρ τὸ δέον ἡ δύναμις τοῦ πλούτου· τὰ μέγιστα καὶ ὠφελιμώτατα ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος ἔργα ἐξετελέσθησαν οὐχὶ ὑπὸ πλουσίων ἀνθρώπων ἢ διὰ συνεισφορῶν, ἀλλ' ὑπὸ ἀνθρώπων πενιχρὰ μόνον μέσα ἐχόντων. Ὁ χριστιανισμὸς ὑπὸ πτωχῶν, οὕτως εἰπεῖν, διεδόθη εἰς τὸν κόσμον καὶ οἱ φιλόσοφοι, οἱ περιηγηταί, οἱ ἐφευρεταὶ καὶ οἱ καλλιτέχναι ὑπῆρξαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οὐ μόνον ἄποροι, ἀλλὰ καὶ προῆλθον ἐκ τῆς τῶν χειρονάκτων τάξεως. Ἀείποτε δὲ συμβήσεται τοῦτο, διότι τὰ πλούτη κώλυμα μᾶλλον ἢ κέντρον εἰσὶ καὶ πολλάκις ἤθελέ τις διστάζει νὰ εἴπῃ, ἐὰν πρέπῃ νὰ θεωρηθῶσιν ὡς εὐτυχία ἢ ὡς κατάρα. Ὁ νέος, ὁ κληρονομῶν περιουσίαν, κλίνει εἰς τὸ νὰ εὕρῃ πάρα πολὺ εὔκολον τὴν ζωὴν καὶ ταχέως βαρύνεται αὐτήν, διότι οὐδὲν δύναται νὰ ἐπιθυμῇ. Μὴ ἔχων ἀνάγκην νὰ ἀγωνίζηται πρὸς ἀπόκτησιν ὡρισμένου τινὸς ἀντικειμένου εὑρίσκει τὸν χρόνον ἀτελείωτον· μένει ἐπομένως ἠθικῶς καὶ διανοητικῶς κοιμώμενος καὶ ἡ θέσις του ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὁμοιάζει ἐνίοτε τὴν τοῦ ἐν τῇ θαλάσσῃ εὑρισκομένου μαλακοστράκου. Οὐχ ἧττον ὁ νουνεχὴς πλούσιος θέλει πάντοτε περιφρονεῖ τὴν νωθρότητα ἐξ ἴσου πρὸς τὴν δειλίαν, καὶ ἐὰν σκεφθῇ ὁποίαν εὐθύνην ἐπιφέρει ὁ πλοῦτος, θέλει αἰσθανθῇ ὅτι ἡ ἐργασία ἀναπόφευκτον καθῆκον εἶναι δι' ἐκεῖνον μᾶλλον ἢ διὰ τὸν ὀλιγώτερον πλούσιον ἄνθρωπον. Ἀλλ' ἡ συμφορωτέρα ἴσως κατάστασις, ἐὰν εἴχομεν τὴν φρόνησιν ν' ἀναγνωρίσωμεν τοῦτο, ἤθελεν εἶναι ἡ μετριότης, καὶ ἀληθῶς λαμπρὰ ὑπῆρξεν ἡ δέησις τῆς Ἀγὰρ λεγούσης. «Δός μοι μήτε πλοῦτον, μήτε πενίαν, ἀλλὰ δός μοι τὴν ἀναγκαίαν τροφήν». Ὁ μακαρίτης Ἰωσὴφ Βρέθερτον, μέλος τοῦ Κοινοβουλίου, ἀφῆκε τὴν ἑξῆς ὡραίαν καὶ ἀληθεστάτην ἐπιγραφήν, ὅπως τεθῇ ἐπὶ τοῦ τάφου του. «Τὰ πλούτη

μου δὲν συνίσταντο εἰς τὴν ἔκτασιν τῶν κτημάτων, ἀλλ' εἰς τὴν μετριότητα τῶν ἀναγκῶν μου".

Τὸ ἀξιοσέβαστον τοῦ ἀνθρώπου (resbectability) εἶναι βεβαίως καλὸν πρᾶγμα, ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ εἶναι ἁπλοῦν ἐξωτερικὸν ἔνδυμα. Χιλιάκις ἀξιοσεβαστότερος εἶναι ὁ πτωχὸς καὶ τίμιος ἀνὴρ ἢ ὁ αἰσχρὸς πλούσιος καὶ χιλιάκις προτιμότερος ὁ σεμνὸς καὶ σιωπηλός, καίτοι διαβαίνει ἀπαρατήρητος, ἢ ὁ πολυτελὴς φαῦλος ὁ μετὰ κρότου διατρέχων τὰς ὁδοὺς ἐφ' ἁμάξης. Καλῶς κεκοσμημένη καὶ συνετὴ διάνοια, ἐργατικὴ καὶ ὠφέλιμος ζωὴ ταῦτά εἰσι πολὺ ἀνώτερα προτερήματα ἢ τὸ ὑπὸ τοῦ κόσμου ἐν γένει ἀξιοσέβαστον καλούμενον. Καθ' ἡμᾶς δὲ οὐδὲν ὑπάρχει σπουδαιότερον ἐν τῷ βίῳ ἢ τὸ στερεὸν τοῦ χαρακτῆρος καὶ ἡ ἐξαισία ἀνάπτυξις τοῦ σώματος, τῆς διανοίας καὶ τῆς συνειδήσεως· τοιοῦτος ὁ σκοπός, τὰ ἐπίλοιπα εἶναι μόνον μέσα. Καὶ ἡ ἀξιοσεβαστοτέρα ζωὴ δὲν εἶναι ἐκείνη, καθ' ἣν ἄνθρωπός τις ἔλαβε πλείστην εὐχαρίστησιν, πλεῖστα χρήματα, πλείστην ἐξουσίαν, τιμὰς καὶ φήμην, ἀλλ' ἐκείνη, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἀληθὴς ἄνθρωπος, ὅσον πλεῖστα καὶ ὠφέλιμα ἔργα ἐξετέλεσεν. Ὁ πλοῦτος εἶναι βεβαίως δύναμις, ἀλλ' ἡ εὐφυΐα, ἡ πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον ἀφοσίωσις καὶ ἡ ἠθικότης εἶναι ἐπίσης δυνάμεις καὶ κατὰ πολὺ εὐγενέστεραι. «Ἂς ζητήσωσιν ἄλλοι συντάξεις καὶ βοηθείας», ἔγραφε πρὸς φίλον ὁ λόρδος Κόλιγγουδ, «ἐγὼ δύναμαι νὰ πλουτήσω ἄνευ χρημάτων διὰ τῆς ὑψηλοφροσύνης· θέλω νὰ εἶναι αἱ πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίαι μου ὅσον ἔνεστι καθαραὶ παντὸς κερδοσκοπικοῦ σκοποῦ· ἐκτὸς δὲ τούτου, δύναμαι εὐτυχῶς νὰ καλλιεργήσω, ὡς καὶ ἄλλοτε, μετὰ τοῦ γέροντος κηπουροῦ μου τὰ λάχανά μου ἄνευ περισσοτέρας δαπάνης". Καὶ πάλιν ἔλεγε. «Τοιαῦτα εἶναι τὰ αἴτια τῆς διαγωγῆς μου, ὥστε δὲν ἤθελον ἀνταλλάξει αὐτὰ ἀντὶ χιλίων συντάξεων».

Ἡ ἀπόκτησις πλούτου παρέχει βεβαίως τῷ κυρίῳ αὐτοῦ μέσα, ὅπως εἰσδύῃ εἰς τὴν κοινωνίαν, ἀλλ', ὅπως τιμηθῇ ἐκεῖ, πρέπει νὰ ἔχῃ ἠθικὰς ἀρετάς, ἄνευ τῶν ὁποίων μένει μόνον πλούσιος ἄνθρωπος καὶ οὐδὲν πλέον. Ἀπαντῶνται δὲ εἰς τὸν κόσμον τινὲς πλούσιοι ὡς ὁ Κροῖσος, ἀλλ' οὐδὲν σέβας ἐμπνέοντες· καὶ διατί τοῦτο; Διότι οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι εἶναι ἁπλᾶ χρηματοκιβώτια καὶ δὲν ἔχουσιν ἄλλην δύναμιν ἐκτὸς τῆς τῶν χρημάτων. Οἱ διάσημον θέσιν κατέχοντες ἐν τῇ κοινωνίᾳ εἶναι ἡ διὰ τῶν ἀρετῶν τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας διακριθέντες ἄνθρωποι καὶ ὄχι οἱ τοῦ χρυσοῦ λατρευταί. Καὶ ὁ ἐνδεὴς ἔτι ἄνθρωπος δύναται, ἐὰν ἐν συνειδήσει

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΑΥΤΟΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

Δυσκολίαι καὶ ἀποτελέσματα αὐτῆς.

Ἡ αὐτοπαίδευσις περιλαμβάνει τὴν καλλιέργειαν ἢ τὴν ἀνάπτυξιν ἁπασῶν τῶν φυσικῶν, ἠθικῶν καὶ διανοητικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου. Πρέπει λοιπὸν ν' ἀναπτυχθῇ ἑκάστη ἐξ αὐτῶν τῶν δυνάμεων καὶ συγχρόνως νὰ συμβοηθῇ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἄλλων· διότι ἐὰν καλλιεργηθῇ μόνον ἡ φυσικὴ ῥώμη τοῦ ἀνθρώπου, οὗτος γενήσεται ἀθλητὴς ἢ ἄγριος· ἐὰν μόνον ἡ ἠθικὴ μορφωθῇ, φαντασιοκόπος ἢ παράφρων· ἐὰν δὲ μόνον αἱ διανοητικαὶ δυνάμεις, γενήσεται ἐξησθενημένος ἰδιότροπος, ἔκτρωμα οὕτως εἰπεῖν. Ἐὰν θέλῃ λοιπόν τις νὰ μορφώσῃ τέλειον ἄνθρωπον, πρέπει προσεκτικῶς νὰ ἀναπτύξῃ κατ' ἀναλογίαν τὰς τρεῖς τῶν δυνάμεων τάξεις. Οἱ ἀρχαῖοι περὶ πολλοῦ εἶχον τὴν σωματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ εἰς τὰ καλύτερα αὐτῶν σχολεῖα, ἡ ἐκπαίδευσις σκοπὸν εἶχε «νοῦν ὑγιᾶ ἐν σώματι ὑγιεῖ». Οἱ Ἕλληνες διδάσκαλοι ἦσαν περιπατητικοὶ φρονοῦντες ὅτι οἱ νέοι εἶχον ἀνάγκην νὰ γινώσκωσι μόνον ὅσα ἠδύναντο περιπατοῦντες νὰ μάθωσιν. Οἱ τῆς παρελθούσης γενεᾶς Ἄγγλοι τὴν αὐτὴν σχεδὸν γνώμην ἐπρέσβευον καὶ τὴν ἐξέφραζον διὰ τοῦ ῥητοῦ. «Εἰς τοὺς ἀγροὺς κατὰ τὸ θέρος, εἰς τὸ σχολεῖον κατὰ τὸν χειμῶνα». Ὁ Μίλτων λέγει περὶ ἑαυτοῦ ὅτι «ἠγείρετο τὸν χειμῶνα πρὶν σημάνῃ ὁ κώδων τῶν ἐκκλησιῶν ἢ τῶν ἐργοστασίων, κατὰ τὸ θέρος συγχρόνως μετὰ τῶν ἐωθινῶν πτηνῶν ὅπως ἀναγνώσῃ καλοὺς συγγραφεῖς, μέχρις ὅτου λάβῃ ὁ νοῦς του ἱκανὴν τροφήν, τότε δὲ ἤρχιζεν ἀναπαυόμενος δια σωματικῶν ἀσκήσεων, ὅπως ἐπανακτήσῃ ὁ νοῦς δραστηρίαν καὶ εὔθυμον εὐπεί-

θειαν, ἀναγκαίαν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος

Κατὰ τὴν παροῦσαν ἐποχὴν ἡ ἐκπαίδευσις ἐγένετο ὑπὲρ τὸ δέον διανοητικὴ καὶ ἡ τοῦ σώματος ὑγεία παρημελήθη ἡ ἀνάπτυξις τοῦ νοῦ θυσιάζει τὸ σῶμα καὶ ἡ ὄρεξις τῶν νέων ἐλαττοῦται, ὅταν κατασταθῇ ὑπερβολικὴ ἡ τροφὴ τῆς διανοίας. Ἕνεκα τῆς ἀμελείας ταύτης τῶν ὅρων τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως ἀσκήσεως τῶν σωματικῶν ὀργάνων πάσχει οὐ μόνον ἡ ὑγεία ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐμπίπτει εἰς κατάστασιν μαρασμοῦ, κωλύεται ἡ κατὰ τὰς ἐπιστήμας πρόοδος καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, μεμαραμμένη καὶ συμπεπιεσμένη, παύει τὴν ἀνάπτυξιν. Δίκαιον ἴσως ν' ἀποδοθῇ τῇ σωματικῇ ταύτῃ καταστάσει ἡ τάσις, ἥτις πολλάκις ἀπαντᾶται εἰς τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ὅλους ἀφιερωμένους εἰς τὴν μελέτην, πρὸς τὴν δυσαρέσκειαν, τὴν λύπην, τὴν ῥαθυμίαν καὶ τὴν μελαγχολίαν, τάσις, ἥτις ἀποδεικνύεται διὰ προώρου περιφρονήσεως τοῦ πρακτικοῦ βίου, δι' ἀντιπαθείας πρὸς πᾶσαν γνωστὴν ὁδὸν καὶ ἥτις ἐγέννησεν ἐν Ἀγγλίᾳ τὴν ἠθικὴν νόσον τοῦ Βυρωνισμοῦ καὶ ἐν Γερμανίᾳ τὴν τοῦ Βερθερισμοῦ. Ὁ συγγραφεὺς Κάνιγκ τὸ αὐτὸ φαινόμενον παρετήρησε καὶ ἐν Ἀμερικῇ, ἕνεκα δὲ τούτου λέγει ὅτι· «Ἄπειροι νέοι ἀνατρέφονται πράγματι ἐν τῷ σχολείῳ τοῦ ἀπελπισμοῦ». Ἓν μόνον φάρμακον ὑπάρχει κατα τῆς ἠθικῆς χλωρώσεως ἐκείνης, καὶ τοῦτο εἶναι ἄφθονος σωματικὴ ἄσκησις, ἐργασία καὶ παντὸς εἴδους κόπος. Ὁ Δανιὴλ Μάλθος ἔχων υἱὸν ἐν τῷ σχολείῳ, θερμῶς συνεβούλευσεν αὐτὸν νὰ μελετᾷ προσεκτικῶς, ἀλλὰ συγχρόνως νὰ μὴ ἀμελῇ τὰς ἀθλητικὰς ἀσκήσεις, διότι δι' αὐτῶν, ἔλεγεν, ἠδύνατο νὰ διατηρήσῃ ἀκμαίας τὰς δυνάμεις τοῦ νοῦ του καὶ νὰ ἐννοήσῃ ἁρμοδίως τὰς διανοητικὰς τέρψεις. «Πᾶσα γνῶσις», ἔλεγε, «καὶ πᾶσα μετὰ τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης κοινωνία ἔσεται ὠφέλιμος καὶ δυναμωτικὴ διὰ τὸν νοῦν σου, χαίρω δὲ διότι αἱ σωματικαὶ ἀσκήσεις τὸ αὐτὸ θέλουσι πράξει ὑπὲρ τῶν μελλῶν σου. Καλὸν εἶναι τὸ ἀριστεύειν κατὰ τὸ σῶμα καὶ φρονῶ ὅτι τὸ ἄμεινον καὶ μᾶλλον εὐχάριστον μέρος τῶν διανοητικῶν τέρψεων εἶναι ἐκεῖνο, τοῦ ὁποίου δυνάμεθα νὰ μεθέξωμεν περιπατοῦντες». Ἀλλὰ μέγιστον προτέρημα τῆς διαρκοῦς δραστηριότητας εἶναι κατὰ τὴν ὀρθὴν τοῦ ἀρχιερέως Ταίλωρ κρίσιν ἡ ἀποφυγὴ τοῦ πειρασμοῦ. «Φεύγετε», λέγει «τὴν νωθρότητα καὶ σπουδαίως ἐπασχολεῖτε καὶ τὰς ἐλαχίστας στιγμάς, διότι ἡ ἀκολασία εὐκόλως εἰσέρχεται εἰς ἡμᾶς διὰ τῶν κενῶν, τῶν

πλαττομένων ὑπὸ τῆς ἀργίας τῆς ψυχῆς καὶ τῆς τοῦ σώματος εὐημερίας, καὶ οὐδείς, καθ' ὅσον γινώσκομεν, ἔμεινεν ἐγκρατής, ὅστις ὑγιαίνων καὶ εὐπορῶν ὑπέκυψεν εἰς τοὺς πειρασμοὺς τῆς νωθρότητος, ἀλλὰ μὴ λησμονεῖτε πρὸ πάντων ὅτι ὁ βεβαιότατος τρόπος πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ πονηροῦ εἶναι ἡ διὰ τῶν χειρῶν ἐργασία».

Ἡ κατὰ τὸν ἐνεργητικὸν βίον ἐπιτυχία ἐξαρτᾶται πολὺ περισσότερον ἀφ' ὅ,τι ἐν γένει νομίζομεν ἐκ τῆς τοῦ σώματος ὑγείας. Δύναται βεβαίως νὰ ὑπερεκτιμηθῇ ἡ φυσικὴ ἀνατροφή, ἀλλ' ἀναμφίβολον ὅμως ὅτι ἀναγκαιότατον εἶναι νὰ ἀποκτήσωσιν οἱ νέοι ἐκ παιδικῆς ἡλικίας τὴν ἐλευθερίαν τῶν κινήσεων καὶ τὴν εὐκαμψίαν τῶν μελῶν των. Δυστυχῶς ἡ τῆς ἐποχῆς ἡμῶν ἀνατροφὴ πολλάκις παραλείπει τὴν ἀνάγκην ταύτην καὶ καθ' ἑκάστην ἐξέρχονται τῶν σχολείων νέοι ἐνήμεροι εἰς τὴν τῶν ἀρχαίων σοφίαν, ἀλλ' ἀγνοοῦντες ἐντελῶς τὴν χρῆσιν τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν αὐτῶν· προσέτι δὲ κατὰ τὸ προτέρημα τοῦ παρατηρεῖν ὑπερέχει αὐτῶν καὶ ὁ ἁπλούστατος ἐργάτης. Πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι κύριος σκοπὸς τῆς ἀνατροφῆς εἶναι ἡ προετοιμασία τῶν νέων πρὸς πρακτικὸν βίον, οὗ μέλλουσι νὰ μεθέξωσι καὶ ὑπὲρ οὗ ὀφείλουσιν ἑπομένως νὰ διαφέρωνται. Οὐδόλως ἀσυμβίβαστοί εἰσιν ἡ παρέχουσα πρακτικὰς γνώσεις ἀνατροφὴ καὶ ἡ περὶ ὑψηλῶν διανοητικῶν ἀντικειμένων μεριμνῶσα· ἀπ' ἐναντίας, ἡ ἐντὸς ἐργαστηρίων ἄσκησις τῶν νέων ἤθελε τελειοποιήσει αὐτοὺς σωματικῶς, ὡς καὶ ἠθικῶς, διότι ἤθελον οὕτως ἀπολαύσει συγχρόνως ὑγείαν, ποικίλας γνώσεις καὶ τὴν ἕξιν τῆς διαρκοῦς καὶ καρτερικῆς τοῦ σώματος ἐργασίας. Ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι αἱ λεγόμεναι ἐργατικαὶ τάξεις ὑπερέχουσι κατα τοῦτο τῶν ἐν ἀνέσει ζωσῶν, ὅτι ἀναγκάζονται ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας νὰ μετέρχωνται τέχνην τινά, δι' ἧς ἀποκτῶσι τὴν πλήρη χρῆσιν τῶν σωματικῶν δυνάμεων. Τὸ μειονέκτημα αὐτῶν προέρχεται οὐχὶ ἐκ τῆς ἐργασίας, ἀλλ' ἐκ τῆς καταχρήσεως αὐτῆς, ἥτις γίνεται κώλυμα εἰς τὴν διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐργάτου. Ἐνῷ τὰ τέκνα τῶν πλουσίων περιεφρόνησαν τὴν ἐργασίαν ὡς εὐτελῆ καὶ ἔμειναν ἄπειρα πασῶν τῶν ὠφελίμων καὶ πρακτικῶν γνώσεων, αἱ ἐργατικαὶ τάξεις, περιωρισμέναι εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῶν διαφόρων τεχνῶν, ἔμειναν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐντελῶς ἀγράμματοι. Καὶ ὅμως εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποφύγωμεν ἀμφότερα τὰ λυπηρὰ ταῦτα ἀποτελέσματα δι' εὐτυχοῦς συνδυασμοῦ μεταξὺ τῆς τοῦ σώματος καὶ τῆς τοῦ νοῦ ἀναπτύξεως· πρέπει δὲ νὰ ἀναγνωρίσωμεν ὅτι ἐπῆλ-

θεν ἤδη βελτίωσίς τις κατὰ τὴν μέθοδον τῆς ἀνατροφῆς, ἥτις προμηνύει καὶ ἄλλας πρόδους.

Παρατηρητέον ὅτι σχεδὸν ἅπαντες οἱ μεγάλοι ἐφευρεταὶ ἐγυμνάζοντο ἐκ παιδικῆς ἡλικίας εἰς τεχνικὰς ἀσχολήσεις. Ὁ Νεύτων ἦτο ἐπιδέξιος ξυλουργός· καὶ διάσημος ἤδη γενόμενος ἀνεπαύετο κατασκευάζων διάφορα κομψὰ ἔπιπλα χάριν τῶν φίλων. Οὐχ ἧττον ἐπιτήδειοι ἦσαν ὁ Σμήτων, ὁ Οὕατ καὶ ὁ Στέφενσων· πιθανῶς δὲ ἐὰν δὲν εἶχον ἐκ νεότητος τεχνικάς τινας γνώσεις, δὲν ἤθελον κατορθώσει κατόπιν τὰς λαμπρὰς ἐκείνας ἐφευρέσεις. Ἄλλως ἅπαντες οἱ ἐξ ἐργατικῶν τάξεων προαχθέντες διάσημοι ἄνδρες ἀπέδειξαν ὁπόσον χρήσιμοι ἐφάνησαν αὐτοῖς αἱ προηγούμεναι ἀσχολίαι καὶ ἀκόμη ὅτε οὐδὲν κοινὸν ὑπῆρχε μεταξὺ τῆς παρελθούσης καὶ τῆς ἐνεστώσης αὐτῶν ἐργασίας. Π. χ. ὁ πολύγλωττος Μπούρριττ ἐφρόνει ὅτι ἡ σωματικὴ ἄσκησις ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον εὐδιάθετον πρὸς τὴν μελέτην καὶ πολλάκις ἐγκατέλειψε τὰς φιλολογικὰς μελέτας, ὅπως ἐπανέλθῃ εἰς τὸ σιδηρουργεῖον· «ταῦτα δέ», ἔλεγε, «πρὸς ὄφελος τῆς διανοητικῆς, ὡς καὶ τῆς σωματικῆς ὑγείας». Ἡ ὀργανικὴ ῥώμη καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν φυσικῶν δυνάμεων οὐκ ὀλίγον συντρέχουσιν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν μετερχομένων ἐλευθέρια ἐπαγγέλματα, διότι ὁ πολιτικὸς ἢ δικαστικὸς ἀνὴρ ἔχει βεβαίως ἐπίσης ἀνάγκην καλῶς ἀνεπτυγμένου θώρακος ὅσον καὶ καλλιεργημένης διανοίας. Ἡ πλήρης ἀέρωσις τοῦ αἵματος ἐντὸς εὐρέων πνευμόνων εἶναι ἀναγκαία πρὸς διατήρησιν τῆς ζωτικῆς δυνάμεως, ἥτις τοσοῦτον ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς τοῦ ἐγκεφάλου ἐνεργείας· καὶ πραγματικῶς ὁ δικαστικὸς διάγει τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ζωῆς του ἐντὸς θερμῶν δωματίων ἄνευ σχεδὸν πνευσίμου ἀέρος· ὁ δὲ πολιτικὸς πρέπει νὰ ὑποφέρῃ τὴν κούρασιν καὶ τὴν ἐξασθενίζουσαν ἀεικινησίαν, τὴν παρακολουθοῦσαν τὰς κοινοβουλευτικὰς συζητήσεις· ὥστε ὁ δικαστικὸς ἄνθρωπος καὶ ὁ κομματάρχης ἀναγκάζονται κατὰ τὴν ἐνεργητικὴν τοῦ σταδίου αὐτῶν ἐποχὴν νὰ ἐπιδεικνύωσι καρτερίαν καὶ σωματικὴν δύναμιν ἀνωτέραν καὶ ἔτι θαυμαστοτέραν τῆς διανοητικῆς δυνάμεως. Ἡ θαυμαστὴ τοῦ λόρδου Πάλμερστων εὐρωστία, ἥτις οὐδὲ κούρασιν οὐδ' ἡλικίαν ἐγίνωσκεν, ἦτο δι' ἅπαντας ἀντικείμενον ἀπορίας. Ἀλλ' ὁ λόρδος Πάλμερστων ἐσεμνύνετο κατὰ τὴν νεότητά του ἐπὶ ὑπεροχῇ εἰς τὰς ἀθλητικὰς ἀσκήσεις, ἦτο πάντοτε πρῶτος ἐρέτης, πρῶτος πυγμάχος, πρῶτος δρομεὺς καὶ ἐφάνη κατόπιν πρῶτος ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ.

μέχρι τῆς τελευτῆς του ἀνεπαύετο κατὰ τὰς ἐλευθέρας ὥρας ἱππεύων καὶ θηρεύων.

Ὁ δὲ λόρδος Βρούγχαμ ἐγένετο ἕνεκα τῆς μυθώδους ἐργατικότητος καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ ἀδυνάτου σώματος νικῶν του ἥρως ἡρακλείου τινὸς συναξαρίου. Περὶ ἐκείνου δὲ καί τινων ἄλλων ὁμιλῶν ἠδυνήθη ἐν ἀληθείᾳ ἐφημεριδογράφος τις νὰ εἴπῃ· «τὸ μεγαλεῖον τῶν πολιτικῶν τῆς Ἀγγλίας ἐξαρτᾶται ἐξ ἴσου ἐκ τῆς σωματικῆς εὐρωστίας ὡς ἐκ τῆς διανοητικῆς εὐφυΐας». Καὶ πράγματι τὸ σῶμα περιέχει τὸ ἠθικον καὶ τὸ διανοητικὸν μέρος τοῦ ἀνθρώπου· ἡ δὲ ψυχὴ ζῇ καὶ ἐνεργεῖ δι' ὑλικῶν ὀργάνων. Ὁ γέρων Βύρτων λέγει ὅτι «Τὸ σῶμα εἶναι domicilium animae, ἑστία, κατοικία, τόπος διαμονῆς τῆς ψυχῆς καὶ ὡς λαμπάς, φῶς ἢ εὐωδίαν διαχύνουσα, ἀναλόγως πρὸς τὴν ποιότητα τῆς ὕλης αὐτῆς, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ ἐνεργεῖ ἀναλόγως πρὸς τὴν μᾶλλον καὶ ἧττον καλὴν διευθέτησιν τῶν ὑλικῶν ὀργάνων». Φυλάττει ἡ ψυχὴ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ σώματος, δι' οὗ ἐνεργεῖ καὶ μετέχει οὕτως εἰπεῖν τοῦ χρώματος ἐκείνου. Ὁ σὶρ Βάλτερ Σκότ, ἐπονομασθεὶς εἰς τὸ σχολεῖον «Ἑλληνικὸς Ὄνος» ἕνεκα τῆς βραδυνοίας αὐτοῦ, ἦτο ὅμως, καίτοι χωλός, ἄριστος ἱππεύς, ἁλιεὺς καὶ θηρευτής· ὁ διάσημος καθηγητὴς Οὐΐλσων ἦτο ἀληθὴς ἀθλητής, ὁ Βύρνς, ὁ Βάρρω, ὁ Φοῦλλερ καὶ ὁ Ἀδὰμ Κλὰρκ διέπρεψαν ἅπαντες κατὰ τὴν ῥώμην μεταξὺ τῶν συμμαθητῶν αὐτῶν καὶ ἠδύνατο ἴσως νὰ εἴπῃ τις ὅτι ἡ εὐρωστία τῶν βραχιόνων ἐπήνεγκε κατόπιν καὶ τὸ ἐξαίσιον τῆς διανοίας τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων. Ἀλλ' ὅσον ἀναγκαῖον εἶναι νὰ καταβληθῇ ἐπιμέλεια εἰς τὰς πρώτας τῆς ὑγείας βάσεις, τοσοῦτον πρέπει νὰ καλλιεργῇ συγχρόνως ὁ νέος τὴν ἕξιν τῆς τοῦ νοῦ ἐπιμελείας. Ἀληθεύει πρὸ πάντων τὸ ἀξίωμα «Omnia vincit lapor imbrobus», ὅτε πρόκειται περὶ παιδείας, διότι ἐλεύθεροί εἰσιν οἱ ἀγροὶ τῆς ἐπιστήμης εἰς ὅσους ἐπιθυμοῦσι νὰ θερίζωσιν αὐτούς, οὐδεμίαν δὲ δυσκολίαν θέλει ἀπαντήσει ὁ μαθητής; ἣν δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ διὰ σταθερᾶς ἀποφάσεως. «Ἡ θέλησις εἶναι καὶ δύναμις» (Vouloir c'est pouvoir) λέγουσιν οἱ Γάλλοι. Σύνηθες τοῦ Τσάτερτον ἀξίωμα ἦτο ὅτι «ὁ Θεὸς ἔδωκε τοῖς ἀνθρώποις βραχίονας ἀρκούντως μακρούς, ὅπως φθάσωσιν ὅπου καὶ ἂν θέλωσιν, ἀρκεῖ νὰ λάβωσι τὸν κόπον». Ἀπαραίτητος εἶναι ἡ δραστηριότης, ὅπως ἀποκτήσῃ τις παιδείαν ἢ πλοῦτον, ἀναγκαιοῖ τὸ Fervet opus καὶ δὲν ἀρκεῖ νὰ σφυρηλατῇ τις τὸν σίδηρον μόνον ἐφ' ὅσον εἶναι θερμός, ἀλλὰ σφυρηλατῶν νὰ θερμάνῃ αὐτόν. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι τὰ κατορθώματα τοσούτων ἀνδρῶν,

διὰ τῆς δραστηριότητος καὶ τῆς ἐπιμελείας διαπρεψάντων, οἵτινες ἐπίστευον ἅπαντες, ὡς φέρ εἰπεῖν ὁ Ῥεϋνολδς, ὅτι τὸ ἀριστεύειν παραχωρεῖται τῷ ἀνθρώπῳ μόνον ὡς ἀμοιβὴ τῆς ἐπιμελοῦς ἐργασίας. Ὁ μόνος ὀρθὸς τρόπος τοῦ μελετᾶν εἶναι ἡ κατὰ βάθος καὶ ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις σπουδὴ ἑνὸς ἀντικειμένου· ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην ταύτην ὁ Χόρνερ, ὅτε ἤρχισε σπουδάζων, καὶ ἔλαβε σταθερὰν ἀπόφασιν νὰ μὴ ἀλλάξῃ ἀντικείμενον, μέχρις ὅτου ἀποκτήσῃ, ὅσον ἔνεστιν, ἀκριβῆ γνῶσιν αὐτοῦ. Βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ ἀληθὴς ἀξία τῆς παιδείας δὲν συνίσταται εἰς τὴν ποικιλίαν ὅσον εἰς τὴν πρακτικὴν καὶ ὠφέλιμον αὐτῆς χρῆσιν. Ἐπομένως περιωρισμένη, ἀλλὰ καλῆς ποιότητος μάθησις, πολὺ μεγαλυτέραν ἀξίαν ἔχει τῆς ἐκτεταμένης, ἀλλ' ἐπιπολαίου παιδείας. Γενικῶς ἐπιστεύθη ἡ ἰδέα ὅτι «ἡ εὐφυΐα καὶ ἡ μάθησις εὑρίσκονται νῦν εἰς τὰς ὁδούς»· δέον ὅμως νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἡ ἐπέκτασις αὕτη τῆς παιδείας ὑπάρχει μόνον εἰς τὴν ἐπιφάνειαν καὶ καθιστᾷ φανερώτερον τὸ παχὺ στρῶμα ἀμαθείας, ὅπερ πρόκειται νὰ καλύψῃ. Οὐδέποτε ἀληθῶς ἐγένετο τοιαύτη χρῆσις τῆς ἀναγνώσεως, ἀλλ' οὐδέποτε τοσοῦτον ἠδικήθη ἡ μελέτη· ὥστε καθ' ἑκάστην αὐξάνει δυστυχῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν νέων, οἵτινες ἔλαβον ἐπιπόλαιόν τι ἄλειμμα παιδείας, ἀλλὰ πράγματι μένουσιν ἀμαθέστατοι. Ἐν γένει ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου καλὸν νὰ μὴ λησμονῶμεν τὸ «Οὐκ ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὖ, ἀλλ' ἐν τῷ εὖ τὸ πολύ».

Ἐκτείνοντες ὑπὲρ τὸ δέον τὸν κύκλον τῶν σπουδῶν ἐξασθενίζομεν ἀναποφεύκτως τὰς δυνάμεις, κωλύομεν τὴν πρόοδον ἡμῶν καὶ συνηθίζομεν εἰς ἄτακτον καὶ ἀτελῆ ἐργασίαν. Ὅτι καὶ ἂν ἀποφασίσῃ νέος τις νὰ σπουδάσῃ πρέπει κατὰ βάθος νὰ τὸ μάθῃ καὶ τότε μόνον νὰ ἐπιτραπῇ εἰς αὐτὸν νέα τις μελέτη, διότι ἄλλως θέλει πάντοτε κατὰ τὸ ἥμισυ μόνον ἐκτελεῖ οἱονδήποτε ἔργον. Ὁ διάσημος νομικὸς λόρδος Σαὶντ Λέοναρδς ἀπέδιδε τὰς ἐπιτυχίας του εἰς τὸν τρόπον τοῦ ἐργάζεσθαι, ὅτε ἦτο μαθητής. «Ἀπεφάσισα», ἔλεγεν, «ὅτε ἤρχισα σπουδάζων νομικά, νὰ μὴ προβῶ εἰς τὴν σπουδὴν πρὶν γίνω κύριος τοῦ μελετωμένου ἀντικειμένου· οἱ πλεῖστοι συνάδελφοί μου ἀνεγίνωσκον ἐντὸς τῆς ἡμέρας ὅσον ἐγὼ ἐν διαστήματι μιᾶς ἑβδομάδος, ἀλλὰ κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους κάλλιστα ἐνεθυμούμην ὅ,τι εἶχον μάθει, ἐνῷ ἐκεῖνοι εἶχον λησμονήσει πάντα ἢ σχεδὸν πάντα». Ὁ σὶρ Ἐδουὰρδ Βοῦλβερ Λύττων ἐξηγῶν ποτε τίνῃ τρόπῳ κατώρθωσε νὰ γράψῃ τοσαῦτα συγγράμματα, ἐνῷ ἐλάμβανε δραστήριον μέρος εἰς τὴν πολιτικήν, εἶπεν. «Ἐκτελῶ τοσαύτην ἐργασίαν, διότι οὐδέποτε ἐργάζομαι πλέον τοῦ δυνατοῦ διὰ μιᾶς. Κατὰ

κανόνα μόνον τρεῖς ὥρας καθ' ἑκάστην ἀφιερῶ εἰς τὴν σπουδὴν καὶ πολλάκις ὀλιγωτέρας, ὅταν συναθροίζηται ἡ Βουλή· ἀλλὰ κατὰ τὰς ὥρας ἐκείνας μετὰ πάσης σπουδῆς καὶ προσοχῆς ἐργάζομαι».

Ἡ ἀληθεὶς παιδεία δὲν συνίσταται εἰς τὴν ποσότητα, ἀλλ' εἰς τὴν ποιότητα τῆς μαθήσεως, εἰς τὸ πρακτικὸν αὐτῆς ἀποτέλεσμα, εἰς τὴν προσοχὴν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν ἁπασῶν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων. Ἡ ὠφελιμωτέρα σπουδὴ εἶναι ἡ ἔχουσα ὡρισμένον καὶ εἰδικὸν σκοπόν, πρὸς ὃν τείνουσι συγχρόνως ἅπασαι αἱ παρατηρήσεις, αἱ σκέψεις καὶ αἱ σπουδαὶ ἡμῶν. Πρέπει κατὰ βάθος νὰ σπουδάσωμεν ἐπιστήμην τινά, ὅπως δυνηθῶμεν ἐν ἀνάγκῃ νὰ ὠφεληθῶμεν τῶν γνώσεων· δὲν ἀρκεῖ νὰ ἔχῃ τις θησαυρὸν εἰς τὴν οἰκίαν καὶ μηδὲ ὀβολὸν εἰς τὸ βαλάντιον, διότι, παρουσιαζομένης αἰφνιδίως περιστάσεως ἐνεργείας, ὁ θησαυρὸς μένει ἄχρηστος, ὡς καὶ ἡ ἐν τοῖς βιβλίοις μόνον εὑρισκομένη παιδεία. Ἡ ταχύτης καὶ ἡ πρωτοβουλία εἰσὶν ἀφ' ἑτέρου ἐπίσης ἀναγκαῖαι πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ἀνατροφῆς, ὡς καὶ τῶν ἐπιχειρήσεων, ἡ δὲ ἀνάπτυξις τῶν προτερημάτων τούτων κατορθοῦται διὰ τῆς παρεχομένης τοῖς νέοις ἐλευθερίας· πρέπει ἐκ παιδικῆς σχεδὸν ἡλικίας νὰ ἐννοήσωσιν οὗτοι τὴν αὐτοβοήθειαν καὶ τὴν εὐθύνην τῶν πράξεών των. Ἀνάγκη βεβαίως ἡ ἐλευθερία αὕτη νὰ μὴ ὑπερβῇ ὅριά τινα, ἀλλὰ πολλάκις ἡ ὑπερβολικὴ φροντὶς καθιστᾷ τοὺς νέους ἀνικάνους καὶ ἐξολοθρεύει τὴν θέλησιν καὶ τὸ αὐθόρμητον αὐτῶν· τὸ αὐτὸ συμβαίνει, ὅταν θέλων νὰ μάθῃ τις νὰ κολυμβᾷ μεταχειρίζηται πάντοτε κολυμβητικὴν μηχανήν. Μεῖζον εἰς τὴν πρόοδον κώλυμα εἶναι ἡ ἔλλειψις θάρρους ἀφ' ὅτι ἐν γένει νομίζεται δικαία τῆς ἀξίας ἡμῶν ἐκτίμησις οὐδόλως εἶναι ἀσυμβίβαστος μετ' ἀληθοῦς μετριοφροσύνης καὶ ἡ ἀπόλυτος ταπείνωσις τῶν προτερημάτων ἡμῶν καταντῇ ἐλάττωμα. Ὅσον ἀφόρητος εἶναι ἡ κενοδοξία καὶ ἡ περιαυτολογία ἀνθρώπων τινῶν, μεγάλα περὶ ἑαυτῶν φρονούντων, τόσον καταστρεπτικὴ τῆς ἀτομικῆς προόδου εἶναι ἡ ἔλλειψις θάρρους πεποιθήσεως καὶ ταχύτητος κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν. Ὀρθῶς δὲ εἰπέ τις ὅτι αἱ πλεῖσται ἀποτυχίαι εἰς τὸν κόσμον ὀφείλονται εἰς τοῦτο ὅτι κρατοῦμεν τὸν ἵππον, καθ' ἣν στιγμὴν πηδᾷ, καὶ βέβαιον εἶναι ὅτι τοσοῦτον ὀλίγον κατορθοῖ τις ἐνίοτε διότι ἐλλείπει ἡ πίστις· ἓν μόνον βῆμα δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ ἤθελεν ἀρκέσει ὅπως ἐπιτύχῃ τις, ἀλλ' ἀκριβῶς εἰς ἐκεῖνο τὸ βῆμα διστάζει. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων δὲν ἐπιθυμοῦσι νὰ ἀπολαύσωσι τὰ ὑπὸ τῆς αὐτοπαιδείας παρεχόμενα προσόντα, ἀλλ' ἀρνοῦνται νὰ πληρώσωσι τὰ δί-

δακτρα τοιαύτης ἐκπαιδεύσεως, δηλαδὴ δραστηρίαν ἐργασίαν. Ὁ Ἴονσων ἔλεγεν ὅτι «νόσος τῆς γενεᾶς ταύτης εἶναι ἡ ἀνυπομονησία κατὰ τὰς σπουδάς»· ἐφαρμόζεται δὲ καὶ νῦν ἡ παρατήρησις αὕτη. Τοιαύτην πρὸς τὴν *ἄκοπον* μελέτην τάσιν ἔχομεν, ὥστε ἐφευρίσκομεν νέας μεθόδους πρὸς οἰκονομίαν τῆς ἐργασίας, θέλομεν δι' ἐπιτόμου ὁδοῦ νὰ μεταβῶμεν πρὸς τὴν σοφίαν καὶ νὰ μάθωμεν γλῶσσάν τινα ἀκούοντες *δώδεκα μαθήματα* ἢ καὶ *ἄνευ διδασκάλου*· εἴμεθα ὅμοιοι κατὰ τοῦτο πρὸς τὴν κυρίαν ἐκείνην, ἥτις ἤθελεν νὰ μάθῃ πολλὰς γλώσσας, ἀλλ' ἀπηγόρευεν εἰς τὸν διδάσκαλον νὰ τὴν ἐνοχλήσῃ ὁμιλῶν περὶ ῥημάτων καὶ μετοχῶν. Λαμβάνομεν ἑπομένως ἐπίχρειάν τινα ἁπασῶν τῶν ἐπιστημῶν, σπουδάζομεν δῆθεν τὴν χημείαν καὶ τὴν φυσικήν, ἐπειδὴ μεταΐνομεν, καὶ ἀκροώμεθα ὁμιλιῶν τινων μετὰ διασκεδαστικῶν πειραμάτων καὶ τέλος οὐδὲν γινώσκομεν ἀκριβῶς καὶ αἱ γνώσεις μας μένουσιν ἀνωφελεῖς· πολλάκις δὲ νομίζομεν ὅτι αὐξάνομεν οὕτω τὴν παιδείαν ἡμῶν, ἐνῷ πράγματι διασκεδάζομεν μόνον.

Δυστυχῶς καθ' ἑκάστην αὐξάνει τὸ κακὸν καὶ ἐπιφέρει δεινὰ ἀποτελέσματα, ἐξ ὧν τὸ ἧττον ἴσως βλαβερὸν εἶναι ἡ μόρφωσις διανοιῶν μὴ σπουδαίων, μέγιστον δὲ ἡ ἀπέχθεια πρὸς τὴν διαρκῆ καὶ σοβαρὰν ἐργασίαν, ἡ εὐτέλεια, ἡ ἀδράνεια καὶ ἡ στενότης τοῦ νοῦ Ἐὰν θέλομεν λοιπὸν νὰ ἀποκτήσωμεν ἀληθῆ σοφίαν καὶ μάθησιν, πρέπει μιμούμενοι τοὺς προπάτορας ἡμῶν νὰ καταβάλωμεν πᾶσαν σπουδὴν καὶ ζέσιν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ, διότι κατὰ τὸ ἀρχαῖον ῥητὸν «τὰ καλὰ κόπῳ κτῶνται». Πᾶσα διαρκὴς πρόοδος βραδέως ἐπέρχεται· ἀλλ' ὁ ἐν συνειδήσει ἐργαζόμενος δύναται νὰ εἶναι βέβαιος ὅτι ἐλεύσεται ἡ τῆς ἐπιτυχίας ἡμέρα. Ἡ δύναμις τοῦ ἐργάζεσθαι ἐκγυμναζομένη καὶ προοδεύουσα θέλει φυσικῶς προαχθῆ μέχρις ἀνωτέρων καὶ ὠφελιμωτέρων ἀντικειμένων. ἀλλ' ἡ ἐργασία δὲν πρέπει νὰ παύσῃ, διότι οὐδέποτε ἀποπερατοῦται ἡ ἐκπαίδευσις ἡμῶν. «Ἡ ἀσχολία», ἔλεγεν ὁ ποιητὴς Γραΐ, «εἶναι καὶ εὐτυχία». «Μήπως δὲν ἔχομεν τὴν αἰωνιότητα ὅπως ἀναπαυθῶμεν!» εἶπε ὁ Ἀρνώ, ὁ δὲ δραστηριώτατος Μαρνὶξ Σαὶντ Ἀλδεγὼνδ εἶχεν ἐμβληματικὸν ῥητόν· «Ἀλλαχοῦ ἡ ἀνάπαυσις!» Καὶ τέλος δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ σεμνύνηταί τις, διότι ἐγεννήθη εὐφυής, ὅπως δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ σεμνύνηται, διότι ἐγεννήθη πλούσιος. Ἡ συνετὴ χρῆσις τῶν προσόντων αὐτῶν καθιστᾷ ἡμᾶς σεβασμίους· διότι ὁ τοῖς ἄλλοις ὠφέλιμος γινόμενος διὰ τῆς καλῆς χρήσεως ἑνὸς καὶ μόνου προτερήματος προκαλεῖ πολὺ περισσότε-

ρον σεβασμὸν τοῦ δεκαπλασίαν εὐφυΐαν ἔχοντος, ἀλλ' οὐδεμίαν πρακτικὴν χρῆσιν εὐφυΐας ποιουμένου. Ὁ νοῦς δύναται ἀπείρους γνώσεις νὰ περιέχῃ ἀλλ' ἄνευ σκοποῦ· ἡ μόνη ἀξία λόγου παιδεία εἶναι ἐκείνη, ἥτις συνδέεται μετ' ἀγαθότητος, σοφίας καὶ τιμιότητος χαρακτῆρος· ὁ Πεσταλότσης ἐνόμιζε τὴν παιδείαν καθ' ἑαυτὴν βλαβερὰν καὶ ἐφρόνει ὅτι τότε μόνον ἦτο ἀληθὴς παιδεία, ὅτε διηυθύνετο ὑπὸ θελήσεως, ὑποκειμένης τῇ θρησκείᾳ καὶ τῇ δικαιοσύνῃ. Ἡ παιδεία δύναται βεβαίως νὰ ἐμποδίζῃ τὸν ἄνθρωπον τοῦ νὰ ἐμπίπτει εἰς κακουργήματα, ἀλλ' οὐδόλως ἀπαλάττει αὐτὸν τῶν ἐγωϊστικῶν κακιῶν αὐτοῦ, ἐκτὸς ὅταν ἐνισχύηται ὑπὸ ἐναρέτων ἀρχῶν καὶ ἕξεων. Ἕνεκα τούτου ἀπαντῶμεν τοσοῦτον συχνάκις ἀνθρώπους, ἔχοντας καλὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν, ἀλλ' ἄθλιον χαρακτῆρα, βαθεῖαν παιδείαν, ἀλλ' οὐδεμίαν πρακτικὴν σοφίαν καὶ παρέχοντας παραδείγματα, ἅπερ πρέπει τις ἐξ ἅπαντος νὰ ἀποφύγῃ. Ἀδιακόπως ἐπαναλαμβάνεται νῦν τὸ ἀξίωμα ὅτι «Ἡ παιδεία ἐστὶ δύναμις», ἀλλὰ δυνάμεις ἐπίσης εἰσὶν ὁ φανατισμός, ὁ δεσποτισμὸς καὶ ἡ φιλοδοξία. Ἡ παιδεία ἀφ' ἑαυτῆς ὅταν δὲν διευθύνηται χρηστῶς, καθιστᾷ μόνον κινδυνωδεστέρους τοὺς κακοήθεις ἀνθρώπους καὶ τὴν κοινωνίαν, τὴν θεωροῦσαν τὴν μάθησιν ὡς ὕπατον ἀγαθόν, ἀληθὲς σχεδὸν πανδαιμόνιον Πρέπει νὰ λάβωμεν προστέτι ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἐκ βιβλίων ἐρανισθεῖσα πεῖρα, ὅσον πολύτιμος καὶ ἂν εἶναι, μετέχει τῆς φύσεως τῶν γραμμάτων· ἐνῷ ἡ ἀποκτηθεῖσα ἐν τῷ μέσῳ τῶν δυσχερειῶν τοῦ βίου πεῖρα μετέχει τῆς φύσεως τῆς *σοφίας* καὶ ἐλαχίστη βεβαίως ποσότης ταύτης κατὰ πολὺ ὑπερβαίνει τὸν ἀνώτατον ὅρον ἐκείνων. «Πᾶσα σπουδή», ὀρθότατα λέγει ὁ λόρδος Βόλινβρωκ, «μὴ τείνουσα κατ' εὐθείαν ἢ πλαγίως πρὸς βελτίωσιν ἡμῶν ὡς ἀνθρώπων καὶ πολιτῶν, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ εἶδός τι εὐφυοῦς καὶ τερπνῆς νωθρότητος, καθὼς καὶ ἡ παιδεία, ἡ διὰ τῆς μελέτης μόνης ἀποκτηθεῖσα, εἶναι μόνον ἔντιμός τις ἀμάθεια».

Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι κύριος σκοπὸς τῆς ἀνατροφῆς δὲν εἶναι νὰ ἀποκτῶμεν μόνον τὰς σκέψεις καὶ τὴν εὐφυΐαν τῶν ἄλλων καὶ νὰ τροποποιῶμεν ὁμᾶς αὐτοὺς εἰς ἁπλᾶ δοχεῖα ἐντυπώσεων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ξένων, ἀλλ' εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἀτομικῆς διανοίας καὶ ὁ καταρτισμὸς γενναίων καὶ ὠφελίμων ἐργατῶν, ἑκάστου κατὰ τὴν τάξιν καὶ τὸν ἴδιον προορισμὸν δραστηρίως ἐργαζομένου. «Ἰδού», εἰπέ ποτε ὁ διάσημος ἀνατόμος Χοὺντερ πρὸς τοὺς μαθητὰς δεικνύων τὸ ἐξεταζόμενον ἀντικείμενον, «ἰδοὺ τὸ βιβλίον, ὅπερ πρέπει νὰ μελετᾶται, ἐὰν θέλητε νὰ δια-

πρέψητε κατὰ τὴν ἐπιστήμην». Ἔμαθεν ὅτι συνάδελφός τις κατηγόρει αὐτὸν ὡς ἀγνοοῦντα τὰς ἀρχαίας γλώσσας. «Ἐν τούτοις» ἀπήντησεν ὁ Χοῦντερ «ἀναδέχομαι νὰ διδάξω αὐτὸν ἐπὶ τοῦ πτώματος ὅ,τι οὐδέποτε ἐγνώρισεν εἰς οὐδεμίαν γλῶσσαν ἀρχαίαν ἢ νέαν». Σκοπὸς τῆς παιδείας ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ αὔξησις τῆς σοφίας. ἡ μεγαλοφροσύνη τοῦ χαρακτῆρος, ἔπρεπε δι' αὐτῆς νὰ καθιστώμεθα βελτίονες, εὐδαιμονέστεροι, ὠφελιμώτεροι, δραστηριώτεροι καὶ ἕτοιμοι πρὸς πᾶσαν θυσίαν ὑπὲρ τῶν μεγάλων τοῦ βίου συμφερόντων. Πρέπει ἡμεῖς αὐτοὶ νὰ ἀντιπροσωπεύωμεν τὴν *ζωὴν* καὶ τὴν *ἐνέργειαν* καὶ νὰ μὴ ἀρκώμεθα εἰς τὸ *ἀναγινώσκειν* καὶ τὸ *σκέπτεσθαι* περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν πράξεων ἄλλων. Πρέπει νὰ μεταβληθῇ τὸ κάλλιστον μέρος τῆς παιδείας ἡμῶν εἰς κίνησιν, τὸ κάλλιστον μέρος τῶν σκέψεων εἰς πράξεις, ὅπως δυνηθῶμεν τοὐλάχιστον νὰ εἴπωμεν μετὰ τοῦ Ρίχτερ ὅτι. «Ἐβελτίωσα τὴν φύσιν μου μετὰ πάσης σπουδῆς ὅσον ἔνεστιν· οὐδεὶς δὲ δικαιοῦται νὰ ἀπαιτήσῃ περισσότερον». Ἕκαστος ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ ἐξουσιάζῃ ἑαυτὸν τῇ συνδρομῇ τῆς Θείας Προνοίας ἀναλόγως πρὸς τὸν βαθμὸν τῆς εὐθύνης καὶ διανοίας αὐτοῦ· ἂς λάβῃ παράδειγμα, ἐὰν θέλῃ, ἐκ τῶν καλῶν πράξεων καὶ ἔργων τῶν ἄλλων, ἀλλ' ἂς ἔχῃ κυρίως πεποίθησιν εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις καὶ προσπαθείας καὶ ἂς κτίσῃ ἐπὶ τῶν ἰδίων θεμελίων.

Ἡ αὐτεπίβλεψις καὶ ἡ σωφροσύνη εἶναι ἀρχαὶ τῆς πρακτικῆς σοφίας καὶ πηγάζουσιν αἱ ἀρεταὶ αὗται, καθὼς καὶ ἡ ἐλπὶς, ἐκ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς ἑαυτόν. Ἡ ἐλπίς! ἡ σύντροφος τῆς ἰσχύος καὶ μήτηρ τῆς ἐπιτυχίας! διότι ὅστις δήποτε σφόδρα ἐλπίζει ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὴν δύναμιν τοῦ θαυματουργεῖν. Ὁ ταπεινότερος τῶν ἀνθρώπων δύναται καὶ πρέπει νὰ εἴπῃ ὅτι· «Ἀληθές μου καθῆκον ἐν τῷ βίῳ εἶναι ἡ ἠθικὴ βελτίωσις καὶ τὸ σέβας πρὸς ἐμαυτόν. Ὁλοκληρωτικὸν καὶ ὑπεύθυνον μέρος τοῦ μεγάλου τῶν κοινωνιῶν συστήματος ἀποτελῶν ὀφείλω τῇ κοινωνίᾳ ταύτῃ καὶ τῷ δημιουργῷ αὐτῆς νὰ μὴ ἐξευτελίζω καὶ καταστρέφω τὸ σῶμα, τὴν διάνοιαν ἢ τὰς γενναίας κλίσεις μου· ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ὀφείλω νὰ καταβάλλω πᾶσαν σπουδήν, ὅπως καταστήσω τὰ διάφορα ταῦτα μέρη τῆς φύσεώς μου, ὅσον ἔνεστιν, ἐντελῆ. Πρέπει ὅμως οὐ μόνον νὰ ἀφαιρέσω τὰς κακὰς ἕξεις καὶ κλίσεις μου, ἀλλὰ καὶ νὰ καλλιεργῶ τὰς ἀγαθάς· ὅσον δὲ σέβας αἰσθάνομαι πρὸς ἐμαυτόν, τοσοῦτον πρέπει νὰ προσφέρω τοῖς ἄλλοις, οἵτινες ὀφείλουσι τὸ αὐτὸ νὰ πράττωσι ὑπὲρ ἐμοῦ». Ἐντεῦθεν προέρχονται τὸ πρὸς ἀλ-

λήλους σέβας, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ τάξις, ὧν μνημεῖον καὶ ἐγγύησις καθίσταται ὁ νόμος. Τὸ πρὸς ἑαυτὸν σέβας, ἡ ἀξιοπρέπεια (self-respect) εἶναι τὸ λαμπρότερον ἔνδυμα τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὑψηλότερον φρόνημα αὐτοῦ. Πάντων σοφώτερον εἶναι ἐκεῖνο τὸ ἀξίωμα τοῦ Πυθαγόρου, δι' οὗ συνιστᾷ τοῖς νέοις νὰ σέβωνται ἑαυτούς· κινούμενος ὑπὸ τοιούτου αἰσθήματος ὁ νέος θέλει ἀπέχει πάσης κακοηθείας σωματικῆς καὶ διανοητικῆς καὶ θέλει ἀποκτήσει πάσας τὰς ἀρετάς, τὴν καθαριότητα, τὴν ἐγκράτειαν, τὴν σεμνότητα, τὴν εὐλάβειαν καὶ τὴν ἠθικότητα. Αἱ πράξεις κατοπτρίζουσι τὰς σκέψεις καὶ λαμπρότερον πάντων θέαμα εἶναι τὸ τοῦ σεβομένου ἑαυτὸν ἀνθρώπου, ὅστις ἐν τῷ μέσῳ τῶν στερήσεων καὶ τῶν ἐπιθετικῶν τῆς πενίας πειρασμῶν ὑψηλοφρόνως ἀπέχει πάσης ἐξευτελιστικῆς πράξεως.

Πολλοὶ ἄνθρωποι θεωροῦσι τὴν παιδείαν ὡς ἀντικείμενον ἐμπορίου καὶ περιμένουσι νὰ λάβωσι δι' αὐτῆς ὑλικόν τι κέρδος· ὅταν δὲ βραδύνῃ ἡ πρόοδος αὐτῶν, θεωροῦσιν ἑαυτοὺς ἠδικημένους, ὀδύρονται καὶ ἀπελπίζονται. Ἐξευτελιστικὴ τῆς παιδείας εἶναι ἡ τοιαύτη γνώμη καὶ προσέτι σημεῖον μικροῦ νοῦ καὶ στρυφνοῦ χαρακτῆρος, διότι ἡ ἐν τῷ κόσμῳ ἐπιτυχία ἐξαρτᾶται πολὺ περισσότερον ἐκ τῆς ἐπιμελοῦς ἐργασίας καὶ τῆς καλῆς χρήσεως τῶν περιστάσεων ἢ ἐκ τῆς κυρίως παιδείας. Πρὸς τοὺς τοιούτους ἀνθρώπους πρέπει βεβαίως νὰ ἀποτείνωνται οἱ λόγοι τοῦ Ροβέρτου Σούθῃ πρὸς φίλον ζητοῦντα συμβουλάς. «Ἤθελον προθύμως σὲ συμβουλεύσει, ἐὰν ἠδύναντο νὰ ὠφελήσωσι αἱ συμβουλαί, ἀλλὰ πῶς θέλεις νὰ θεραπευθῇ ἄνθρωπος, ζητῶν διὰ παντὸς μέσου τὴν ἀσθένειαν; Ἀγαθὸς καὶ φρόνιμός τις ἄνθρωπος δύναται βεβαίως ἐνίοτε ν' ἀγανακτήσῃ κατὰ τοῦ κόσμου καὶ τῆς κοινωνίας; ἀλλ' οὐδείς, ἐκτελῶν ἀκριβῶς τὰ καθήκοντά του δυσηρεστήθη ποτὲ ἐντελῶς. Ἐὰν ὁ ἔχων παιδείαν, ἀνεξαρτησίαν, διαθέσιμον καιρὸν καὶ ὑγείαν ἄνθρωπος δὲν εὑρίσκῃ ἐν τῷ κόσμῳ ἀντικείμενον ἄξιον τῶν κόπων του, τοῦτο συμβαίνει, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εὐηρεστήθη νὰ παράσχῃ τοσαῦτα ἀγαθὰ εἰς ἄνθρωπον ἀνάξιον αὐτῶν».

Εἷς τῶν εὐφυεστέρων Γάλλων ὑπῆρξεν ὁ Βενιαμὶν Κωνστάν, ἀλλ' εἰκοσαετὴς μόλις γενόμενος εἶχεν ἤδη βαρυνθῇ τὰ πάντα, διῆγε τὴν ζωήν του μυρολογῶν τὴν τύχην καὶ οὐδεμίαν δραστηριότητα ἠθέλησιν καταβάλλων πρὸς πραγματοποίησιν σκοποῦ τινος. Ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας νέα καθ' ἑκάστην σχέδια ἐπινοῶν οὐδὲν ἐξετέλει καὶ ἐπωνομάσθη ὑπὸ τῶν συγχρόνων ὁ «Ἄστατος Κων-

στὰν» (Constan l'Inconstant). Ἦτο ἄριστος καὶ εὐφυὴς συγγραφεύς· εἶχε δὲ τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν ν' ἀφήσῃ ἀθάνατα συγγράμματα· ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ διαγωγὴ τοῦ Κωνστὰν οὐδόλως ἀνταπεκρίνετο εἰς τὰ ὑψηλὰ αὐτοῦ φρονήματα, καὶ ἡ ἕξοχος ἀρετὴ τῶν ἔργων δὲν ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ συγχωρητέαν τὴν εὐτέλειαν τῆς ζωῆς του. Καίτοι λίαν ἀνεπτυγμένος κατὰ τὰς διανοητικὰς δυνάμεις, ἔμεινεν ἀδύνατος διότι δὲν ἐπίστευεν εἰς τὴν ἀρετήν. «Τί ἀξίζει,» ἔλεγεν «ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἀξιοπρέπεια ; Ἐφ' ὅσον ζῶ, τοσοῦτον σαφέστερα ἐννοῶ ὅτι εἶναι μηδέν». Ἔκφρασις κοινὴ εἰς ὅλους τοὺς ἀθλίους. Περὶ ἑαυτοῦ ἔλεγε· «μόνον τέφρα καὶ κόνις εἰμί· διέρχομαι δὲ ὡς σκιὰ τὸν κόσμον ἔχων συντρόφους τὴν ἀτυχίαν καὶ τὴν ἀνίαν». Ἐπεθύμει νὰ ἔχῃ τὴν δραστηριότητα τοῦ Βολταίρου, ἣν ἐθαύμαζει μᾶλλον ἢ τὴν εὐφυΐαν, ἀλλ' ἐστερεῖτο πάσης σταθερότητος καὶ μόνον ἐπιθυμίας ἤξευρε νὰ ἐκφράζῃ. Ἡ ζωή του προώρως ἐξησθενημένη, ἐγένετο ὁμοία πρὸς ἅλυσιν, ἧς οἱ πλεῖστοι κρίκοι διεσπάσθησαν. Παρεδέχετο ὅτι ἐστερεῖτο ἀρχῶν καὶ ἠθικῆς καὶ περιφρονητικῶς σχεδὸν ὡμίλει περὶ ἑαυτοῦ. Ἑπομένως ἀνωφελῆ ἔμειναν τὰ λαμπρὰ αὐτοῦ προσόντα καὶ ἐν ἀθλιότητι διελθὼν τὸν βίον ἀπέθανε δυστυχὴς καὶ ἐκλελυμένος. Ὅλως ἀντίθετον καὶ ἀξιοθαύμαστον ὑπῆρξεν τὸ στάδιον τοῦ περιβοήτου ἱστοριογράφου Αὐγουστίνου Τιερρύ. Ὁ βίος αὐτοῦ ὑπῆρξε λαμπρὸν παράδειγμα ἐπιμονῆς, δραστηριότητος, αὐτοβελτιώσεως καὶ πιστοῦ πρὸς τὴν παιδειαν ἔρωτος· πρὸς ἀπόλαυσιν αὐτῆς ἀπώλεσεν ὑγείαν καὶ ὅρασιν, ἀλλ' οὐδέποτε ἀπώλεσε τὸ σέβας πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἡ γενναία του ψυχὴ οὐδέποτε κατεβλήθη. Ὅτε ἡ ἀσθένεια ἐνέκρωσε τὰς κινήσεις τῶν μελῶν καὶ τὴν ὅρασίν του, εἰς τρόπον ὥστε μετεκομίζετο ὡς παιδίον ἀπὸ δωματίου εἰς δωμάτιον, καίτοι ἀδύνατος εἰς τὸ ἔσχατον, διὰ τῶν ἐξῆς εὐγενῶν λέξεων ἀπεχαιρέτισε τὸ φιλολογικὸν στάδιον. «Ἐάν, καθὼς φρονῶ τὸ ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης διαφέρον λογίζηται μεταξὺ τῶν μεγάλων ἐθνικῶν συμφερόντων, ἔδωκα τῇ πατρίδι μου ὅτι δίδει καὶ ὁ ὑπὲρ αὐτῆς θυσιάζων τὴν ζωήν του στρατιώτης. Ἐλπίζω νὰ φανῇ ὀφέλιμον τὸ παράδειγά μου, οἱαδήποτε καὶ ἂν ᾖ ἡ τύχη τῶν ἔργων μου· ἐκ ψυχῆς ἐπιθυμῶ νὰ γίνῃ ὅπλον κατὰ τῆς ἠθικῆς ἀσθενείας καὶ ἀδυναμίας τῆς παρούσης γενεᾶς· νὰ ἐπαναγάγῃ εἰς τὴν ὀρθὴν ὁδὸν τινὰς τῶν ἐκνευρισμένων ἀνθρώπων, οἵτινες, παραπονούμενοι ὅτι ἀπώλεσαν τὴν πίστιν, διάγουσιν ἐν ἀμηχανίᾳ τὸν βίον καὶ πανταχοῦ ζητοῦσιν ἀνωφελῶς ἀντικείμενον λατρείας καὶ θαύ-

μασμοῦ. Διατί λέγουσι τοσοῦτον πικρῶς ὅτι εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ὅπως ἐπλάσθη, δὲν ὑπάρχει ἀὴρ δι' ὅλους τοὺς πνεύμονας, ἐργασία δι' ὅλα τὰ πνεύματα ; Μήπως λείπει ἡ σοβαρὰ καὶ ἥσυχος μελέτη ; Μήπως δὲν εἶναι αὕτη καταφύγιον, ἐλπίς, ὁδός, ἣν ἕκαστος ἡμῶν δύναται ν' ἀκολουθῇ ; Ἀνεπαίσθητοι διέρχονται αἱ δυσχέρειαι διὰ τὸν ἔχοντα αὐτὴν σύντροφον ἄνθρωπον. Ἕκαστος δύναται νὰ μορφώσῃ τὴν τύχην του, νὰ ποιῆται καλὴν τῆς ζωῆς του χρῆσιν. Τοῦτο ἔπραξα καὶ πάλιν ἤθελον πράξει, ἐὰν προέκειτο νὰ ἀρχίσω νέον στάδιον· ἤθελον ἐκλέξει ἐκεῖνο, ὅπερ εἰς τοιαύτην κατάστασιν μὲ ἤγαγε. Τυφλός, ἄνευ ἐλπίδος καὶ σχεδὸν ἄνευ διαλειμμάτων ὑποφέρων, τοῦτο δύναμαι νὰ διαβεβαιώσω, ὅπερ ἐκ μέρους μου δὲν θέλει φανῇ ὕποπτον· ὑπάρχει τι ἐν τῷ κόσμῳ ἄμεινον τῶν ἡδονικῶν ἀπολαύσεων, ἄμεινον τοῦ πλούτου, ἄμεινον καὶ αὐτῆς τῆς ὑγείας, τοῦτο δὲ εἶναι ἡ τῆς σοφίας ἀγάπη».

Πρέπει ὅμως ὁ σοβαρὸς μαθητὴς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψει ὅτι τὸ ἔργον τῆς αὐτοβελτιώσεως καὶ ἀνατροφῆς ἑαυτοῦ θέλει παράσχῃ παντὸς εἴδους δυσκολίαν, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονήσῃ ὅτι οὐδεμία διδασκαλία δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν τῆς νικηθείσης δυσκολίας, ὡς οὐδεμία πεῖρα ἀξίζει ὅσιν ἡ πεῖρα, ἣν ἀποκτῶμεν ἐκ τῶν παθημάτων ἡμῶν. Ὁ διάσημος Φὼξ ἐφρόνει ὅτι περισσοτέρας ἐλπίδας παρέχει ὁ ἄνθρωπος ὁ ἀποτυγχάνων ἐνίοτε εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις, ἀλλ' οὐδέποτε ἀπελπιζόμενος, ἢ ὁ ἀδιακόπως ἐπιτυγχάνων καὶ οὔτινος ἑπομένως ὁ χαρακτὴρ οὐδέποτε ἐδοκιμάσθη. Γνωστός τις περὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας σοφὸς διηγεῖτε ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἰδίας αὐτοῦ πείρας ὅτι ὁσάκις ἀπήντησεν εἰς τὰς ἐρεύνας του ἀνυπέρβλητόν τι κατὰ τὸ φαινόμενον κώλυμα, προσήγγιζεβεβα ἴως εἰς νέαν τινὰ ἐφεύρεσιν. Ἄλλως μόνον ἐν τῷ μέσῳ τῶν δυσχερειῶν καὶ παντὸς εἴδους πόνων ἐγεννήθησαν καὶ ηὔξησαν αἱ μεγάλαι σκέψεις, ἀνακαλύψεις καὶ ἐφευρέσεις καὶ μόνον μετὰ δεινὰς δυσκολίας κατώρθωσαν νὰ ἐπιτύχωσιν. Ὅσα μανθάνομεν παρέχουσιν ἡμῖν κλεῖδα, ὅπως λύσωμεν δυσκολίας τινάς· ἡ δὲ λύσις τῆς μιᾶς εὐκολύνει ἡμᾶς, ὅπως προβῶμεν εἰς τὴν ἐξήγησιν καὶ ἄλλων δυσκολωτέρων προβλημάτων. Διάφορα πράγματα, τὰ ὁποῖα φαίνονται μικρᾶς ἀξίας εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν παίδων, π. χ. ἡ μελέτη τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν ἢ αἱ μεταξὺ γραμμῶν, καὶ ἐπιφανειῶν σχέσεις, ἃς ὀνομάζομεν μαθηματικά, ἔχουσιν οὐδὲν ἧττον μεγίστην πρακτικὴν ἀξίαν, ὄχι τόσον διὰ τὰς γνώσεις, ἃς ἀποκτῶμεν, ὅσον διὰ τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν, ἣν ἕνεκα αὐτῶν λαμβάνομεν. Οὕτω τὸ ἓν ἀν-

τικείμενον φέρει πρὸς τὸ ἄλλο, ἡ ἐργασία προκαλεῖ τὴν ἐργασίαν, ἡ δὲ πάλη κατὰ τῶν δυσχερειῶν δὲν παύει εἰ μὴ ὅπον παύει ἡ ζωὴ καὶ ἡ πρόοδος. Ἀλλὰ τὸ νὰ παραδοθῇ τις εἰς τὴν ἀθυμίαν οὐ μόνον οὐδέποτε ἐβοήθησεν, ἀλλ' οὐδέποτε θέλει βοηθήσει τὸν ἄνθρωπον, ὅπως ὑπερβῇ οἱανδήποτε δυσκολίαν. Οὐδὲν εὔκολον, ὅπερ κατ' ἀρχὰς δὲν ἐφάνη δύσκολον καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ ἁπλουστάτη καὶ ἀρχαιοτάτη πρᾶξις τοῦ βαδίζειν. Οἱ δὲ χορευταί, μουσικοὶ καὶ ἄλλοι ὀφείλουσι τὴν εὐκολίαν κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς τέχνης εἰς τὰς ἀπείρους δυσκολίας, ἃς ὑπερενίκησαν. Ἐπαινεθείς ποτε ὁ Καρίσσιμι ἕνεκα τῆς χάριτος καὶ τῆς εὐκολίας τῶν μελῳδιῶν του· «Ἄ!» ἀπήντησεν, «ὀλίγοι ὑποθέτετε πόσον κόπον ἀπαιτεῖ ἡ εὐκολία αὕτη!»

Οἱ ἄνθρωποι ὅσοι ἔλαβον τὴν καλλίστην ἀνατροφήν, δηλαδὴ τὴν αὐτοπαίδευσιν, ἐφάνησαν ὑπὲρ πάντας ἕτοιμοι ν' ἀναλάβωσι μετὰ θάρρους τὴν λύσιν οἱωνδήποτε δυσκολιῶν. Οὐδ' ἡ ἐσχάτη πενία ἐγένετο κώλυμα διὰ τοὺς θεωροῦντας ὡς καθῆκον τὴν ἑαυτῶν πρόοδον. Ὁ Κόβητος (Cobbet) διηγήθη ὁ ἴδιος τίνι τρόπῳ ἔμαθε τὴν γραμματικὴν καὶ ἐπειδὴ οὐδὲν δύναται τοσοῦτον καλῶς νὰ παραστήσῃ τὴν ἐπιμονὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρός, ἀναφέρομεν τὴν διήγησιν. «Ἔμαθον τὴν γραμματικήν,» λέγει, «ἐνῷ ἤμην ἁπλοῦς στρατιώτης λαμβάνων δώδεκα σολδία τὴν ἡμέραν. Μόνον κάθισμα εἶχον τὴν ἄκραν τῆς κλίνης, βιβλιοθήκην τὸν σάκκον καὶ γραφεῖον τὰ γόνατά μου· οὐχ ἧττον ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ εἰς διάστημα ἑνὸς περίπου ἔτους. Δὲν ἠδυνάμην νὰ ἀγοράσω κηρίον ἢ ἔλαιον μὴ ἔχων τὰ μέσα, ὥστε κατὰ τὸν χειμῶνα μόνον φῶς εἶχον τὴν λάμψιν τοῦ πυρὸς καὶ τοῦτο κατὰ τὴν σειράν μου. Ἐὰν ἄνευ φίλου ἢ συγγενοῦς πρὸς ἐνθάρρυνσιν εἰς τοιαύτας περιστάσεις διατελῶν ἠδυνήθην νὰ ἐπιτύχω τοῦ σκοποῦ, ὑπάρχει ἆρά γε δικαιολόγησις, ἣν δύναται νὰ ἐπικαλῆται νέος τις, ὅσον πτωχός, ὅσον ἠσχολημένος καὶ ἂν εἶναι; Ἐγὼ δὲ μόλις ἔχων ἀρκετὴν τροφὴν ἔπρεπε νὰ θυσιάσω μέρος αὐτῆς ὅπως ἀγοράσω κάλαμον ἢ χάρτην, οὐδὲ στιγμὴν ἤμην μόνος καὶ ἔπρεπε νὰ μελετῶ ἐν τῷ μέσῳ δώδεκα τοὐλάχιστον ἀμερίμνων ἀνδρῶν, οἵτινες ἐφώναζον, ἐγέλων καὶ ἐθορύβουν, ὅτε εὑρίσκοντο, ὡς ἐγὼ ἐν ὥρᾳ σχολῆς. Μὴ νομίζετε ὅτι οἱ ὀλίγοι ὀβολοί, οὓς ἐδαπάνων πρὸς ἀγορὰν χάρτου ἢ μελάνης, ἦσαν ἀνεπαίσθητοι δι' ἐμέ· πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Εἶχον ἀνάστημα ὅσον καὶ νῦν, ἤμην ὑγιέστατος κἀὶ ἐκινούμην πολύ· τὸ ὑπόλοιπον τῆς δαπάνης διὰ τὴν τροφὴν ἦτο δι' ἕκαστον ἄνδρα τέσσαρα σολδία τὴν

ἑβδομάδα. Ἐνθυμοῦμαι, καὶ πῶς νὰ τὸ λησμονήσω ! ὅτι Παρασκευὴν τινα εἶχον κατορθώσει νὰ οἰκονομήσω, ἀφοῦ ἐπλήρωσα ὅλας τὰς δαπάνας, ἓν σολδίον, ὅπερ ἐσκόπευον νὰ μεταχειρισθῶ τὴν ἐπαύριον πρὸς ἀγορὰν μιᾶς ἀφύης· ἀλλὰ μεταβαίνων τὸ ἑσπέρας εἰς τὴν κλίνην παρετήρησα ὅτι εἶχον ἀπολέσει τὸν θησαυρόν μου. Τοσοῦτον μ' ἐβασάνιζεν ἡ πεῖνα, ὥστε μοὶ ἦτο σχεδὸν ἀνυπόφορος ἡ ζωή· ὅτε δὲ ἐστερήθην καὶ τῆς πτωχῆς μου ἐλπίδος, πᾶσαν δύναμιν ἀπολέσας ἔκρυψα τὴν κεφαλὴν ὑπὸ τὸ ἐφάπλωμα καὶ ὡς μικρὸν παιδίον ἔκλαυσα. Καὶ πάλιν, λέγω, ἐὰν ἐγώ, ἐν τῷ μέσῳ τοσούτων δυσχερειῶν, ὑπερέβην τὰς δυσκολίας καὶ ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ, ὑπάρχει, δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἐν τῷ κόσμῳ δικαιολόγησις διὰ τοὺς μὴ ἐκπληροῦντας τὸ ἔργον αὐτῶν νέους».

Πόσα ὀνόματα ἐνδόξων ἀνδρῶν ἠδυνάμεθα ν' ἀναφέρωμεν πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας τοῦ ῥητοῦ ὅτι εἰς *οὐδεμίαν ἡλικίαν παρῆλθε ὁ καιρὸς τοῦ μανθάνειν*. Καὶ εἰς προβεβηκυῖαν ἔτι ἡλικίαν δύναται ὁ ἄνθρωπος πολλὰ ἔργα νὰ ἐκτελέσῃ, ἐὰν ἔχῃ ἀπόφασιν τὴν ἐξ ὅλης ψυχῆς ἐργασίαν. Ὁ σὶρ Ἐρρῖκος Σπέλμαν εἶχεν ὑπερβῆ τὰ πεντήκοντα ἔτη, ὅτε ἤρχισε τὰς ἐπιστημονικὰς σπουδάς· τὴν αὐτὴν ἡλικίαν εἶχε καὶ ὁ Φραγκλῖνος, ὅτε σπουδαίως ἠσχολήθη περὶ φυσικῆς. Ὁ Σκὸττ καὶ ὁ Δράϋδεν μετὰ τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος ἐγένοντο γνωστοὶ ὡς συγγραφεῖς. Ὁ Βοκκάκιος τριακοντούτης ὢν ἤρχισε τὸ φιλολογικόν του στάδιον καὶ ὁ Ἀλφιέρης ἤρχισε μελετῶν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν μετὰ τὸ τεσσαρακοστὸν πέμπτον ἔτος. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡλικίαν ἔμαθεν ὁ Οὐάττ τὴν γαλλικὴν, τὴν γερμανικὴν καὶ τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν, καθ' ἣν ἐποχὴν εἰργάζετο ὡς κατασκευαστὴς μαθηματικῶν ἐργαλείων, ἐπιθυμῶν νὰ ἀναγινώσκῃ εἰς τὰ πρωτότυπα τὰ περὶ μηχανικῆς συγγράμματα τῶν Γάλλων, Γερμανῶν καὶ Ἰταλῶν. Ὁ Χάνδελ οὐδὲν τῶν μεγάλων του ἔργων εἶχε δημοσιεύσει τεσσαράκοντα ἐτῶν ἤδη γενόμενος. Ἀληθῶς ἑκατοστύας ἀνθρώπων ἠδυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν, οἵτινες, νέαν ὁδὸν καὶ νέας σπουδὰς ἀκολουθοῦντες εἰς ἡλικίαν σχεδὸν γήρατος διάσημοι ἐγένοντο. Μόνος ὁ νωθρὸς καὶ ὁ ἐπιπόλαιος λέγει σήμερον. «Δὲν δύναμαι πλέον νὰ μάθω ! » Καλὸν ὅμως εἶναι νὰ ἐπαναλαμβάνωμεν τὸ ἤδη λεχθέν, ὅτι δὲν εἶναι οἱ ἁπλῶς εὐφυεῖς ἄνθρωποι, οἵτινες ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τοῦ κόσμου, ἀλλ' οἱ ἔχοντες σταθερὰν καὶ ἀκάματον δραστηριότητα. Τὰ καθ' ἑκάστην μνημονευόμενα ἀνέκδοτα περὶ τῆς παιδικῆς ἡλικίας τῶν ἐξόχων ἀνδρῶν οὐδόλως ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ πρόωρος εὐφυΐα εἶναι σημεῖον μελλούσης ἐπιτυχίας. Τὸ πρόωρον

τοῦ νοῦ πολλάκις εἶναι σύμπτωμα νόσου ἄλλοτε δὲ καὶ σημεῖον διανοητικῆς ῥώμης. Τί γίνονται οἱ πλεῖστοι τῶν μικρῶν προώρων ψωστήρων ; Συνήθως βλέπομεν αὐτοὺς ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ μένοντας πολὺ ὀπίσω τῶν εὐφυῶν, ἀλλὰ δραστηρίων συμμαθητῶν αὐτῶν. Εἰς τὰ σχολεῖα βραβεύονται οἱ εὐφυεῖς μαθηταί, ἀλλ' ἔπρεπε κυρίως νὰ βραβεύωνται οἱ ἐπιμελῶς κοπιάζοντες καὶ εὐπειθεῖς μαθηταί, διότι ὀφείλομεν νὰ ἐνθαρρύνωμεν ἐκεῖνον, ὅστις μικρὰ διανοητικὰ μέσα ἔχων, καταβάλλει πᾶσαν σπουδὴν καὶ δύναμιν πρὸς ἀπόλαυσιν τῆς παιδείας. Μεταξὺ τῶν οὕτως εἰπεῖν, ἐνδόξων ὄνων δηλαδὴ μικρᾶς διανοίας παίδων, τῶν διασήμων ἀνδρῶν γενομένων διεκρίθησαν οἱ ζωγράφοι Πιέτρο Δὲ Κορτόνα καὶ Θωμᾶς Γουΐδη ὁ ἐπονομασθεὶς «Θωμᾶς ὁ Ἠλίθιος» (Massaccio Tomassaccio). Ἡ θέσις τοῦ Νεύτωνος ἐν τῷ σχολείῳ ἦτο τὸ πρωτελευταῖον θρανίον. Ὁ Σέριδαν, ὁ Σκὸττ, ὁ περίφημος μηχανικὸς Στέφενσων καὶ ὁ διάσημος Οὔμφρυ Δάβυ οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἔδειξαν ἐκ νεότητος εὐφυΐαν· ἐπίσης ἀσήμαντοι κατὰ τὴν παιδικὴν αὐτῶν ἡλικίαν ἐφάνησαν ὁ Ναπολέων, ὁ Οὐέλιγκτων, ὁ Ἀμερικανὸς στρατηγὸς Γρὰντ καὶ ὁ πρῶτος ἱδρυτὴς τῆς ἀγγλικῆς ἐν Ἰνδίαις ἐξουσίας, ὁ στρατηγὸς λόρδος Κλάϊβ.

Ἡ περὶ τῶν νέων γνώμη τοῦ δόκτωρος Ἄρνολδ ὅτι ἡ μεταξὺ αὐτῶν διαφορὰ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς δραστηριότητος μᾶλλον ἢ ἐκ τῆς εὐφυΐας, ἐφαρμόζεται πληρέστατα καὶ εἰς τοὺς ἄνδρας. Ὑπαρχούσης τῆς ἐπιμονῆς ἡ δραστηριότης γίνεται συνήθεια καὶ ὁ ἐπιμελὴς καὶ ἐπίμονος ὄνος θέλει ὑπερβῆ τὸν εὐφυᾶ, ἀλλ' ἐπιπόλαιον συμμαθητήν του. Τὸ βραβεῖον ἀνήκει εἰς ἐκεῖνον, ὅστις βραδέως μέν, ἀλλ' ἀκαταπαύστως προβαίνει. Διὰ τῆς ἐπιμονῆς μόνον ἐξηγεῖται πῶς τοσοῦτον συχνὰ ἀνατρέπεται ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ ἡ σχετικὴ θέσις ἣν κατεῖχον εἰς τὸ σχολεῖον οἱ νέοι· περίεργον δὲ εἶναι νὰ παρατηρήσωμεν πῶς ὁ δεῖνα ἔξοχος μαθητὴς ἐγένετο κοινότατος ἀνήρ, ἐνῷ ὁ βραδύνους καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ἠλίθιος νέος κατόρθωσε διὰ τῆς ἐπιμονῆς μεθοδικῶς προοδεύων νὰ κατέχῃ τὴν θέσιν ἀρχηγοῦ καὶ νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τοὺς συμπατριώτας αὐτοῦ. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ πονήματος τούτου εἶχε συμμαθητὴν ἕνα τῶν ἀνοητοτέρων παίδων, ὃν δύναταί τις νὰ φαντασθῇ. Οἱ καλύτεροι διδάσκαλοι εἶχον ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον ἀπελπισθῇ, διότι ἐπίσης ἀνωφελεῖς ἐφάνησαν αἱ τιμωρίαι, αἱ παρακλήσεις καὶ αἱ θωπεῖαι. Πολλάκις ἐγένετο ἡ δοκιμὴ νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς τάξεως· ἀπίστευτος δὲ ἦτο ἡ ταχύτης, μεθ' ἧς κατέβαινε μέχρι τοῦ τελευταίου βαθμοῦ

ὡς τεμάχιον μολύβδου διελθὸν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὑδραργύρου.” Ἀλλ᾽ ὁ ἡλίθιος παῖς εἶχεν εἶδός τι ὑποκόφου ἐπιμονῆς καὶ δραστηριότητος, ἥτις ἀνεπτύχθη προβαινούσης τῆς ἡλικίας καὶ τῆς σωματικῆς δυνάμεως, ὥστε ὀλίγον κατ᾽ ὀλίγον ἐμορφώθη καί, ὅτε ἀνεμίχθη εἰς τὰ πράγματα, ἀφῆκεν ὀπίσω τοὺς πλείστους εὐφυεστέρους πρώην συναδέλφους καὶ κατέλαβε διάσημον δικαστικὴν θέσιν ἐν τῇ ἰδιατέρᾳ πατρίδι αὐτοῦ. Ἀδιάφορος εἶναι ἡ βραδύτης εἰς τοὺς νέους, ἐὰν συνδέηται μετ᾽ ἐπιμελείας. Ὁ ἄνθρωπος μεταβαίνει μακρὰν βῆμα πρὸς βῆμα προβαίνων. Ἡ τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν ἀκολουθοῦσα χελώνη νικᾷ τὸν ταχύπουν λαγωόν, τὸν χιλίους ποιοῦντα ἑλιγμούς. Μεγάλη εὐκολία δύναται πολλάκις νὰ φανῇ ἐλάττωμα, διότι οἱ νέοι ῥαδίως μαθόντες ῥαδίως ἐπίσης λησμονοῦσι συνήθως, ἔτι δὲ διότι δὲν ἐξασκοῦσι τὰς ἀρετάς, τὰς τοσαύτην ἐπίδρασιν ἐχούσας ὅπως πρὸς τὴν μόρφωσιν τοῦ χαρακτῆρος, τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν ἐπιμονήν· ἐνῶ οἱ ὀλιγωτέραν εὐφυΐαν κεκτημένοι κατ᾽ἀνάγκην ἐπικαλοῦνται τὴν βοήθειαν τῶν προτερημάτων τούτων. Ὁ Δάβυ ἔλεγεν «Ὅ,τι κέκτημαι εἰς ἐμὲ μόνον ὀφείλω» καὶ ἕκαστος δύναται ἀληθῶς, ἐὰν θέλῃ τὸ αὐτὸ νὰ εἴπῃ.

Ἐνὶ λόγῳ ἡ ὑψηλοτάτη ἀνατροφὴ δὲν εἶναι ἐκείνη, ἣν παρέχουσιν οἱ διδάσκαλοι, ὅσον ἐκείνη, ἣν ἀφ᾽ ἑαυτοῦ ἕκαστος λαμβάνει, ὅτε παύων τοῦ νὰ εἶναι παῖς τὴν τοῦ νεανίου ἡλικίαν διατρέχει. Ἕνεκα δὲ τούτου δὲν πρέπει νὰ βιάζωσιν οἱ γονεῖς τὴν πρόωρον ἄνθησιν τῆς εὐφυΐας τῶν τέκνων αὐτῶν. Ἂς ἐπιβλέπωσι μεθ᾽ ὑπομονῆς τοὺς παῖδας περιμένοντες τὰ ἀποτελέσματα τῶν χρηστῶν παραδειγμάτων καὶ τῶν ὠφελίμων ἐπιδράσεων καὶ ἔχοντες πίστιν εἰς τὸν Θεόν· ἂς μεριμνῶσιν ἐπιμελῶς περὶ τῆς ὑγείας τῶν νέων καὶ τῶν τοσούτων ἀναγκαίων σωματικῶν ἀσκήσεων· ἂς δείξωσιν αὐτοῖς ἐλευθέρως τὴν ὁδὸν τῆς αὐτοβελτιώσεως· ἐκ παιδικῆς ἡλικίας, ἂς ἀναπτύξωσιν εἰς τὰ τέκνα τὴν συνήθειαν τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς ἐπιμονῆς καὶ θέλουσιν ἴδει ὅτι ἐφ᾽ ὅσον προβαίνει ἡ ἡλικία θέλουσι προοδεύει καὶ οἱ νέοι καὶ μετὰ ζέσεως θέλουσιν ἐργασθῇ εἰς τὸ μέγα ἔργον τῆς ἠθικῆς αὐτῶν καὶ διανοητικῆς ἀναπτύξεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

ΕΥΓΕΝΕΙΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΟΣ

Ὁ ἀληθὴς εὐγενὴς

Ἡ δόξα τοῦ βίου ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς εὐγενείας τοῦ χαρακτῆρος, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ πολυτιμότατον πάντων τῶν ἀγαθῶν, διότι ἀναπληροῖ πλοῦτον καὶ ἀξίωμα, ἐξευγενίζει πᾶν στάδιον καὶ ἀνυψοῖ πᾶσαν θέσιν εἰς τὰ ὄμματα τῆς κοινωνίας. Μείζονα τοῦ πλούτου ἐξουσίαν ἐξασκεῖ ἡ εὐγένεια τοῦ χαρακτῆρος· ἀπολαμβάνει δὲ ὅσων καὶ ἡ φήμη τιμῶν, ἐνῷ δὲν ἐξεγείρει τὰς αὐτὰς ἀντιζηλίας. Φέρει μεθ' ἑαυτῆς ἐπίδρασίν τινα, ἥτις πάντοτε καλὰ ἀποτελέσματα μεταδίδει καὶ δικαίως, διότι εἶναι ἡ ἐπίδρασις τῆς εὐθύτητος, τῆς πίστεως, τῆς δεδοκιμασμένης τιμιότητος· αἱ δὲ ἀρεταὶ αὗται πρὸ πασῶν τῶν ἄλλων τυγχάνουσι σεβασμοῦ καὶ ὑπολήψεως παρὰ τοῖς ἀνθρώποις.

Ἄριστον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως μέρος εἶναι ἡ εὐγένεια τοῦ χαρακτῆρος ἢ μᾶλλον ἡ ἐνσάρκωσις τῆς ἠθικῆς. Καὶ πράγματι οἱ ἐξαίσιοι χαρακτῆρες δὲν ἀποτελοῦσιν ἁπλῶς τὴν συνείδησιν τῆς κοινωνίας, ἀλλ' εἰς πᾶν καλῶς κυβερνώμενον κράτος ἀποτελοῦσι τὴν κυριωτάτην κινητικὴν δύναμιν· διότι ὁ κόσμος πράγματι διοικεῖται ὑπὸ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν. Καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς μάχαις κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ναπολέοντος τὸ ἠθικὸν εἶναι πρὸς τὴν ὑλικὴν δύναμιν ὡς δέκα πρὸς ἕν. Δύναμις, βιομηχανία, πολιτισμός, τὸ πᾶν, ὡς καὶ ἡ ὕπαρξις τῶν ἐθνῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς δραστηριότητος τῶν ἀτομικῶν χαρακτήρων· βάσις τῆς δημοσίας ἀσφαλείας εἶναι ἡ ἰσχὺς αὕτη τοῦ χαρακτῆρος, οἱ δὲ νόμοι καὶ θεσμοθεσίαι εἰσὶ μόνον ἀντανάκλασις καὶ καθιέρωσις αὐτῆς. Ἡ δικαία τῆς φύσεως πλάστιγξ ἀπονέμει τοῖς πᾶσι, τοῖς ἀτόμοις, τοῖς ἔθνεσι, ταῖς φυλαῖς, ἀκριβῶς ἴσην μερίδα προσόντων· καθὼς δὲ ἕκαστον ἀντικείμενον ἔχει τὴν αἰτίαν του, οὕτω καὶ ὁ ἰδιαίτερος χαρακτὴρ λαοῦ τινος ἐπιφέρει τὰ συνεπῆ ἀποτελέσματα.

Δύναταί ὁ τυχών, καίτοι ἔχων ὀλίγην παιδείαν, μετρίαν διάνοιαν καὶ ἐλαχίστην περιουσίαν, νὰ ἐξασκῇ διὰ τῆς ὑψηλοφροσύνης του σπουδαίαν ἐπίδρασιν, ὅπου καὶ ἂν ἐργάζηται, εἰς τὴν Βουλήν, ὡς καὶ εἰς τὰ ἐργοστάσια, εἰς τὸ χρηματιστήριον, ὡς καὶ εἰς τὴν ἀγοράν. «Διὰ μόνης τῆς ἀξίας τοῦ χαρακτῆρός μου, ἔγραφεν ὁ

Κάννιγκ κατὰ τὸ 1801, θέλω νὰ λάβω τὴν ἐξουσίαν· οὐδὲν ἄλλο μέσον παραδέχομαι καὶ πέποιθα ὅτι τὸ μέσον τοῦτο, ἐὰν δὲν εἶναι τὸ ταχύτερον, θέλει τοὐλάχιστον ἀποβῇ τὸ ἀσφαλέστερον πάντων». Εὐκόλως θαυμάζομεν τοὺς εὐφυεῖς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι πλὴν τῆς εὐφυΐας προτέρημα ἀπαιτεῖται, ὅπως ἐμπιστευθῶμεν τὰς τύχας τοῦ ἔθνους εἰς αὐτούς. Ὁ Φραγκλῖνος ἀπέδιδε τὰς κατὰ τὸν δημόσιον βίον ἐπιτυχίας του οὐχὶ τῇ εὐγλωττίᾳ ἢ τῇ εὐφυΐᾳ, ἥτις οὐδὲν ἔξοχον παρεῖχεν ἀλλὰ τῇ γνωστῇ ἀκεραιότητι τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ. «Τούτου ἕνεκεν», εἶπεν, «ἠδυνήθην τοσοῦτον νὰ ἐπιβάλλωμαι εἰς τοὺς συμπολίτας μου. Οὐδεμίαν ῥητορικὴν δύναμιν εἶχον, ἐδίσταζον κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν ἐκφράσεων μονονουχὶ ἐσφαλμένως ὁμιλῶν καὶ πάσης εὐγλωττίας στερούμενος, καὶ ὅμως ἡ γνώμη μου ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐγίνετο δεκτή». Ἡ κοινωνικὴ θέσις εἴτε ὑψηλὴ εἴτε ταπεινὴ δὲν ἀρκεῖ, ὅπως ἐλκύσῃ τὴν πίστιν, ἀπαιτεῖται καὶ ἡ ἀκεραιότης τοῦ χαρακτῆρος. Ἐλέχθη περὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου Α΄ τῆς Ῥωσσίας ὅτι ὁ ἀτομικὸς χαρακτὴρ αὐτοῦ ἦξιζεν ὁλόκληρον σύνταγμα. Κατὰ δὲ τὴν διάρκειαν τῶν ἐμφυλίων πολέμων τῆς Fronte ἐν Γαλλίᾳ ὁ μόνος Γάλλος εὐγενής, ὅστις δὲν ἠναγκάσθη νὰ ὀχυρωθῇ ἐντὸς τοῦ πύργου αὐτοῦ ἦτο ὁ Μονταίν· διότι κατὰ τὴν γενικὴν γνώμην ἡ ὑπόληψις τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ ἦτο προστασία βεβαιοτέρα τῆς συνδρομῆς τάγματος ὅλου ἱππικοῦ.

Δύναμις βεβαίως, καὶ δύναμις ἰσχυρὰ εἶναι ἡ παιδεία, ἀλλ' ἰσχυροτέρα πολὺ καὶ καθ' ὑψηλὴν ἔννοιαν εἶναι ἡ εὐγένεια τοῦ χαρακτῆρος. Ἡ εὐφυΐα ἄνευ καρδίας, ἡ διάνοια ἄνευ χρηστότητος, ἡ ἐπιδεξιότης ἄνευ ἀγαθότητος χορηγοῦσι βεβαίως δυνάμεις τινάς· εἰσὶν ὅμως δυνάμεις πονηραὶ καὶ ὅσην εὐχαρίστησιν ἢ διασκέδασιν καὶ ἂν παρέχωσιν ἡμῖν, ἀδυνατοῦμεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νὰ θαυμάσωμεν ταύτας ὅπως ἀδυνατοῦμεν νὰ θαυμάσωμεν τὴν ἐπιδεξιότητα βαλαντιοτόμου ἢ τὴν ἀκρίβειαν πρὸς τὸ σκοποβολεῖν τῶν λῃστῶν. Ἡ φιλαλήθεια, ἡ τιμιότης, ἡ ἀγαθότης εἰσὶν ἀρεταί, αἵτινες δὲν στολίζουσιν ὡς παράσημον τὸ στῆθος τοῦ τυχόντος, ἀλλ' ἀποτελοῦσι τὴν οὐσίαν τοῦ εὐγενοῦς χαρακτῆρος, καὶ ὅστις ἐκτὸς τούτων κέκτηται καὶ τὸ προτέρημα τῆς σταθερότητος εἰς τὰς ἀποφάσεις ἔχει ἀκαταμάχητον δύναμιν πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ καλοῦ, πρὸς ἀντίστασιν κατὰ τοῦ πονηροῦ, δύναμιν τέλος πρὸς γενναίαν κατὰ τῆς πενίας καὶ τῆς μοίρας πάλιν. Πεσών ποτε ὁ Στέφανος Κολόννας εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀθλίων ἐχθρῶν του, οἵ-

τινες εἰρωνικῶς ἠρώτων. « Ποῦ εἶναι τώρα τὸ φρούριόν σου; » «Ἐδῶ! » γενναίως ἀπήντησε βέτων τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ στήθους. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν δυστυχιῶν λαμπρότερος ἐμφαίνεται ὁ χαρακτὴρ τοῦ δικαίου ἀνθρώπου, καὶ ὅταν τὸ πᾶν ἐγκαταλείπῃ αὐτόν, ἀποσύρεται τέλος εἰς τὸ ἀπόρθητον φρούριον τῆς μεγαλοψυχίας καὶ τῆς ἀκεραιότητος αὐτοῦ.

Ἕκαστος νέος ἔπρεπε νὰ φέρῃ ἐγκεχαραγμένους εἰς τὴν μνήμην τοὺς κανόνας τῆς διαγωγῆς τοῦ λόρδου Ἔρσκιν, ὅστις διεκρίθη τοσοῦτον καὶ διὰ τῆς μεγάλης τῶν ἀρχῶν ἀνεξαρτησίας καὶ διὰ τοῦ πρὸς τὴν ἀλήθειαν βαθυτάτου σεβασμοῦ. «Πρώτη ἐντολή, πρώτη συμβουλή, ἣν ἔλαβον κατὰ τὴν νεότητά μου, » λέγει «ὑπῆρξεν ἡ ἀκόλουθος· νὰ πράξω πάντοτε κατὰ τὴν συνείδησίν μου καὶ ν' ἀφήσω ἀφόβως τὰς συνεπείας τῶν πράξεων εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ. Μέχρι τοῦ τάφου βέλω διατηρεῖ τὴν μνήμην τῆς πατρικῆς ταύτης ἐντολῆς καὶ ἐλπίζω ὅτι βέλω ἀπέλθει φέρων τὴν βεβαιότητα ὅτι πιστῶς ἐξεπλήρωσα αὐτήν. Οὕτως ἔπραξα μέχρι τοῦδε· καὶ ὑλικῶς ὡς καὶ ἠθικῶς, οὐδεμίαν ὑπέστην θυσίαν· ἀπ' ἐναντίας δι' αὐτοῦ τοῦ μέσου εὗρον ὁδόν, ἄγουσαν πρὸς τὴν εὐημερίαν καὶ τὸν πλοῦτον, καὶ βέλω συστήσει εἰς τὰ τέκνα μου τὴν αὐτὴν ὁδὸν νὰ ἀκολουθῶσι». Πάντοτε ὠφέλιμον εἶναι διὰ τοὺς νέους νὰ συλλάβωσι τὴν ἰδέαν ἰδανικῆς τινος τελειότητος, καίτοι δὲν δύνανται εἰς τοιοῦτον σημεῖον νὰ φθάσωσι, διότι, καθ' ἃ λέγει ὁ Δισραέλης. «Ὁ μὴ ἀποβλέπων πρὸς τὰ ὕψη νέος βέλει λάβει τὴν ἕξιν νὰ τείνῃ πρὸς τὰ βάθη». Ἐκεῖνος, ὅστις ἔχει ὑψηλόν τινα σκοπόν, ἔστω καὶ ὑπερβαίνοντα τὰς δυνάμεις αὐτοῦ βέλει φανῇ βελτίων τοῦ μηδένα σκοπὸν ἔχοντος, διότι ὁ τείνων πρὸς τὸ ἐξαίσιον βέλει κατ' ἀνάγκην προοδεύσει. Μόνος ὁ κόπος, ὃν κατέβαλε πρὸς τοῦτο, ἀρκεῖ νὰ ἀνυψώσῃ τὸν ἄνθρωπον· καὶ φέρει αἴσια ἀποτελέσματα, καίτοι ἀδυνατεῖ οὗτος νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ποθούμενον σημεῖον.

Ἡ εὐθύτης τοῦ χαρακτῆρος συνδέεται πάντοτε μετὰ παρρησίας πράξεων, ὡς καὶ λόγων, ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ εἶναι ὅ,τι φαίνεται ἢ ὅτι προσπαθεῖ νὰ φαίνηται. Ὁ Γράνβιλ Σὰρπ γράφων πρὸς Ἀμερικανόν τινα, ὅστις ἔχει δώσει εἰς τὸν υἱόν του τὸ ὄνομα τοῦ Σὰρπ εἰς τεκμήριον σεβασμοῦ, εἶπε τάδε. «Σὰς παρακαλῶ λοιπὸν νὰ διδάξητε εἰς τὸν υἱόν σας καὶ ἀξίωμά τι ἐπιβαλλόμενον εἰς ὅλα τὰ μέλη τῆς ἐμῆς οἰκογενείας: «*Ἔσω πράγματι ὅτως ἤθελες ἐπιθυμήσει νὰ φαίνεσαι.*» Ὁ πατήρ μου μοὶ εἶπεν ὅτι προσε-

κτικῶς καὶ ἀκριβῶς ἠκολούθει ὁ πατήρ του τὸν κανόνα τοῦτον καὶ ἡ παρρησία κατέστη τὸ διακριτικὸν σημεῖον τοῦ χαρακτῆρος του». Ἕκαστος ἄνθρωπος σεβόμενος ἑαυτὸν καὶ ἐπιθυμῶν νὰ ἀπολαύσῃ τοῦ σεβασμοῦ τῶν ἄλλων, ὀφείλει νὰ πράττῃ κατὰ τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἐκπληρῶν τιμίως καὶ εὐσυνειδήτως τὸ ἔργον του καὶ σεμνυνόμενος ἐπὶ τούτῳ. «Ἡ πονηρία δύναται νὰ σὲ πλανήσῃ, ἐνῷ ἡ τιμιότης οὐδέποτε πλανᾷ», ἔλεγεν ὁ Κρόμβελ πρὸς εὐφυᾶ, ἀλλ' οὐχὶ τιμιώτατον δικηγόρον. Οἱ ἄλλα λέγοντες καὶ ἄλλα πράττοντες ἄνθρωποι οὐ μόνον οὐδεμίαν ὑπόληψιν χαίρουσιν, ἀλλ' ὀλίγην βαρύτητα ἔχουσι καὶ οἱ λόγοι αὐτῶν, διότι καὶ αὐτὴ ἡ ἀλήθεια μαραίνεται διὰ τῶν χειλέων τοιούτων ἀνθρώπων διαβαίνουσα. Ὁ ἔντιμος χαρακτὴρ φαίνεται τιμίως ἐν τῇ μοναξίᾳ, ὡς καὶ ἐνώπιον πάντων· ἀρίστην ἀνατροφὴν εἶχε λάβει ὁ παῖς ἐκεῖνος, ὅστις ἐρωτηθεὶς ποτε διατί δὲν ἔκλεψεν ὀπώρας τινάς, ἐνῷ οὐδεὶς ἔβλεπεν αὐτόν. «Ναί, μ' ἔβλεπέ τις,» ἀπήντησεν· «ἔβλεπον ἐμαυτόν· καὶ δὲν σκοπεύω νὰ ἴδω ποτὲ ἐμαυτὸν ποιοῦντα ἄτιμον πρᾶξιν». Ἁπλοῦν, ἀλλ' ἀκριβὲς παράδειγμα συνειδήσεως καὶ ἀρχῶν εἶναι τοῦτο· ὅταν αὗται ἐπιδρῶσιν ὑγιῶς ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος, καὶ ἐπιδρῶσιν οὐχὶ μόνον παθητικῶς, ἀλλ' ὡς ἐνεργητικαὶ δυνάμεις, κανονίζουσι τὸν βίον. Ἄνευ ταύτης τῆς ὑγιοῦς ἐπιδράσεως ὁ χαρακτὴρ μένει ἀπροστάτευτος καὶ συνεχῶς κινδυνεύει νὰ ἐμπέσῃ εἰς πειρασμὸν ὁ ἄνθρωπος· ἑκάστη δὲ τοιαύτη ἀδυναμία, ἑκάστη εὐτελὴς ἢ ἄτιμος πρᾶξις, ὅσον ἀσήμαντος καὶ ἂν εἶναι, ἄγει πρὸς τὴν αὐτοεξαχρείωσιν. Ἀδιάφορον, ἐὰν ἡ πρᾶξις ἐπέτυχεν ἢ ὄχι, ἀνεκαλύφθη ἢ ἔμεινεν κρυφή· ὁ ἁμαρτάνων δὲν εἶναι πλέον ὁ ἴδιος, ἀλλ' ἕτερός τις κατατρυχόμενος ὑπὸ ἠθικῆς τινος ἀδιαθεσίας διατελῶν ὑπὸ τὸ βάρος τῆς δυνάμεως, ἣν καλοῦμεν *συνείδησιν*, ἥτις καὶ ἀδιακόπως τιμωρεῖ τὸν ἔνοχον.—Πρέπει δὲ νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν καὶ εἰς τὴν βοήθειαν καὶ προστασίαν, ἣν παρέχει τῷ χαρακτῆρι ἡ καλλιέργεια τῶν καλῶν ἕξεων. Εἶπέ τις ποτε ὁ ἄνθρωπος εἶναι σωρὸς ἕξεων· καὶ ἡ ἕξις γίνεται δευτέρα φύσις. Ὁ Μεταστάσιος τοιαύτην πίστιν εἶχεν εἰς τὴν δύναμιν τῆς ἐπαναλήψεως τῶν ἰδίων πράξεων καὶ σκέψεων, ὥστε ἔλεγεν ὅτι «Τὸ πᾶν καταντᾷ συνήθεια διὰ τοὺς ἀνθρώπους, ὡς καὶ αὐτὴ ἡ ἀρετή». Ὁ Μπούτλερ θεωρεῖ σπουδαιοτάτην τὴν αὐτοεπιτήρησιν ὡς ἄγουσαν εἰς τὴν ἀρετὴν διὰ τῆς ἕξεως εἰς τρόπον, ὥστε καταντᾷ εὐκολωτέρα μετὰ καιρὸν ἡ χρῆσις τῆς ἀρετῆς ἢ τῆς κακίας. Ὁ δὲ λόρδος Βρούγχαμ, ὁμιλῶν περὶ τῆς μεγίστης ἐπιδράσεως τοῦ

παραδείγματος καὶ τῆς ἐναρέτου ἀνατροφῆς ἐπὶ τῶν νέων, λέγει· «Ἔχω πίστιν μετὰ τὸν Θεὸν εἰς τὴν συνήθειαν, ἐφ' ἧς ἔκπαλαι ἐστηρίχθησαν οἱ νομοθέται καὶ οἱ παιδαγωγοί· διότι ἡ ἕξις καθιστᾷ τὸ πᾶν εὔκολον ἐκτὸς μόνον τῆς ἐκτροπῆς ἀπὸ τῆς ἐθισμένης πορείας». Οὕτως ἡ ἕξις τῆς ἐγκρατείας θέλει ἀποδείξει αἰσχρὰν τὴν ἀκολασίαν, ἡ δὲ ἀσύνετος σπατάλη θέλει φανῇ ἀνυπόφορος εἰς τὸν μετὰ περισκέψεως καθ' ἕξιν τακτοποιοῦντα τὸν βίον του. Ἑπομένως μεγίστη ἀνάγκη ὑπάρχει μετὰ προσοχῆς νὰ ἀποφεύγωμεν πᾶσαν κακὴν ἕξιν, διότι ὁ χαρακτὴρ μένει πάντοτε ἀδύνατος ὡς πρὸς τὸ σημεῖον, ἐφ' οὗ ἅπαξ ἐνέδωκε, καὶ πολὺς χρόνος πρέπει νὰ παρέλθῃ πρὶν ἐπανακτήσῃ ἡ κλονηθεῖσα ἀρχὴ τὴν προτέραν δύναμιν. Ῥῶσος τις συγγραφεὺς λέγει ὅτι. «Αἱ καλαὶ λέξεις εἶναι κομβολόγιον μαργαριτῶν! λῦσον τὸν κόμβον καὶ ἅπαντες οἱ κόκκοι διασπείρονται».

Ἡ ἕξις διενεργεῖ ἀκουσίως καὶ ἄνευ κόπου, ἐννοοῦμεν δὲ τὴν δύναμιν αὐτῆς μόνον, ὅταν προσπαθῶμεν νὰ τὴν ἀποβάλωμεν. Φαίνεται κατ' ἀρχὰς λεπτὴ ὡς νῆμα ἀράχνης, ἀλλ' ἀφοῦ ῥιζώσῃ, κρατεῖ ἡμᾶς ὡς σιδηρᾶ ἅλυσις. Τὰ ἀσήμαντα τοῦ βίου γεγονότα, ἓν πρὸς ἓν θεωρούμενα, φαίνονται ἀδιάφορα, ὡς αἱ σχεδὸν ἀόρατοι νιφάδες, αἵτινες ἀποτελοῦσι τέλος φοβερὰ ποσὰ χιόνος. Ἡ αὐτοβοήθεια, ἡ ἀξιοπρέπεια, ἡ ἐπιμέλεια, ἡ δραστηριότης καὶ ἡ τιμιότης εἶναι ἀποτελέσματα μᾶλλον καλῶν ἕξεων ἢ πεποιθήσεων· ἀληθῶς αἱ ἀρχαὶ ἀντιπροσωπεύουσι μόνον τὰς ἕξεις, διότι ἡ ἀρχὴ εἶναι ἀφῃρημένη ἰδέα, ἡ δὲ συνήθεια εἶναι πρᾶξις καὶ καθίσταται εὐεργέτρια ἢ τύραννος ἡμῶν, καθόσον εἶναι ἀγαθὴ ἢ κακοήθης. Προβαινούσης τῆς ἡλικίας, μέρος τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως καὶ τῆς ἀτομικότητος ἡμῶν συγχωνεύεται μετὰ τῶν ἕξεων· καθίστανται ἀνεξάρτητοι σχεδὸν τῆς θελήσεως αἱ πράξεις καὶ εὑρισκόμεθα περιπεπλεγμένοι εἰς τοὺς ἰδίους δεσμούς. «Ἐνθυμήσου» εἶπεν ὁ λόρδος Κολλιγκβοὺδ πρὸς φίλτατόν τινα νέον, «ὅτι πρὶν φθάσῃς μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ πέμπτου ἔτους τῆς ἡλικίας σου πρέπει νὰ ἔχῃς χαρακτῆρα μεμορφωμένον πρὸς χρῆσίν σου καθ' ὅλον τὸν ἐπίλοιπον βίον». Οἱ Γάλλοι λέγουσιν ὅτι «τὸ πρῶτον βῆμα μόνον εἶναι δύσκολον», ἀλλ' ἐφ' ὅσον ἐνδυναμοῦνται αἱ ἕξεις καὶ μορφοῦται ὁ χαρακτὴρ τοσοῦτον καθ' ἑκάστην δυσκολωτέρα γίνεται οἱαδήποτε μεταβολὴ αὐτῶν. Ἑπομένως εἶναι πολλάκις δυσκολώτερον νὰ ἀπομάθῃ τις ἢ νὰ μάθῃ· Ἕνεκα τούτου ἐδικαιολογεῖτο ὁ ἀρχαῖος Ἕλλην αὐλητής, ὅστις ἐζήτει διπλῆν πληρωμὴν παρὰ τῶν μαθητῶν τῶν

ὑπὸ μετρίων ἤδη διδασκάλων διδαχθέντων. Ἡ ἐκρίζωσις παλαιᾶς συνηθείας καταντᾷ ἐνίοτε πλέον ὀδυνηρὰ καὶ βεβαίως δυσκολωτέρα ἢ ὅ,τι ἡ ἐκρίζωσις ὀδόντος. Ἐκεῖνος, ὅστις ἐδοκίμασέ ποτε νὰ διορθώσῃ νωθρόν, ἀπερίσκεπτον ἢ οἰνοπότην, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπέτυχε· διότι αἱ κακαὶ αὗται ἕξεις εἶχον ἤδη γίνει μέρος ὁλοκληρωτικὸν τοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου καὶ δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ ἀποχωρισθῶσι. Πρέπει λοιπὸν νὰ παραδεχθῶμεν τὴν γνώμην τοῦ Λίντζ,λέγοντος «ὅτι καλλίστη πασῶν τῶν προσπαθειῶν εἶναι ἐκείνη, δι' ἧς συνηθίζομεν νὰ ἀποκτῶμεν μόνον καλὰς ἕξεις».

Καὶ ἡ εὐτυχία ἀκόμη δύναται νὰ κατασταθῇ ἕξις· διότι τινὲς μόνον τὴν εὐάρεστον ὄψιν τῶν πραγμάτων συνηθίζουσι νὰ θεωρῶσι καὶ ἄλλοι πάλιν μόνον τὴν δυσάρεστον. Ὁ Ἴονσων εἶπεν ὅτι ἡ συνήθεια τοῦ θεωρεῖν πάντοτε ἕκαστον συμβεβηκὸς ὑπὸ τὴν εὐχάριστον ἔποψιν ἀξίζει περισσότερον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἢ ὅ,τι εἰσόδημα χιλίων λιρῶν κατ' ἔτος. Δυνάμεθα δὲ ἐν μέρει διὰ τῆς θελήσεως νὰ διευθύνωμεν τὰς σκέψεις ἡμῶν πρὸς ἀντικείμενα, παρέχοντα τέρψιν καὶ βελτίωσιν μᾶλλον ἢ πρὸς τὰ δυσαρέστους ἐντυπώσεις μόνον ἀφήνοντα. Τοιουτορόπως ἀποκτᾷ τις τὴν ἕξιν τῶν ἱλαρῶν σκέψεων, ὡς καὶ οἱανδήποτε ἑτέραν ἕξιν. Εἶναι δὲ ὠφελιμώτερον, ἴσως καὶ ἀναγκαιότερον, νὰ συνηθίζωμεν τὰ τέκνα ἄρρενά τε καὶ θήλεα εἰς εὐθυμίαν χαρακτῆρος καὶ ἱλαρότητα ἵνα παρέχωμεν αὐτοῖς βαθεῖαν παιδείαν καὶ ποικίλας γνώσεις.

Ἡ εὐγένεια τοῦ χαρακτῆρος διακρίνεται μεταξὺ ἄλλων καὶ διὰ τῆς πρὸς τοὺς ἄλλους διαγωγῆς ἡμῶν. Περιποιητικὸς πρός τε τοὺς ἀνωτέρους, τοὺς ἰσοτίμους καὶ τοὺς ὑποδεεστέρους τρόπος παρέχει ἡμῖν ἀνεξάντλητον εὐχαρίστησιν· εὐχαριστεῖ τοὺς ἄλλους ὡς τεκμήριον ὑπολήψεως, ἀλλὰ κυρίως εὐφραίνει ἡμᾶς αὐτούς. Ἕκαστος ἄνθρωπος δύναται αὐτοδιδάκτως νὰ ἀποκτήσῃ καλοὺς τρόπους, νὰ εἶναι ἀγαθὸς καὶ πρᾶος, ἐὰν θέλῃ, καίτοι μὴ ἔχων ὀβολόν. Ἡ χάρις κατὰ τὰς κοινωνικὰς σχέσεις ἔχει ὁμοίαν σιωπηλὴν ἐπίδρασιν ὅσην καὶ τὸ φῶς τὸ κοσμοῦν τὴν φύσιν διὰ ποικίλων χρωμάτων. Τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα ὁμοίως ποικίλλουσι τὴν ζωήν, σπουδαιότερα δὲ εἶναι τῶν νόμων, οἵτινες τὴν πρακτικὴν ἐκδήλωσιν μόνον ἐκείνων ἀποτελοῦσιν. Ὁ νόμος ἐγγίζει ἡμᾶς ἐνίοτε, ἀλλὰ τὰ ἤθη, πανταχοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ παρόντα, ἀδιακόπως ἐνεργοῦσι. Τὰ εὐάρεστα λοιπὸν ἤθη, ἤτοι οἱ συνήθως *καλοὶ τρόποι* καλούμενοι, οὐδόλως διαφέρουσι τῆς χρηστῆς διαγωγῆς· ἀμφότερα συνίστανται ἐξ ἀγαθότητος καὶ κοσμιότητος· ἄνευ δὲ τούτων οὐδεμία συνάφεια

μεταξὺ ἀνθρωτίνων πλασμάτων δύναται νὰ παράσχῃ ἀμοιβαίαν εὐχαρίστησιν ἢ ὠφέλειαν. «Οἱ περιποιητικοὶ τρόποι,» λέγει ἡ Λαίδη Μονταγοῦ, «οὐδὲν στοιχίζουσι καὶ τὸ πὰν ἀποφέρουσιν». Ἡ ἀγαθότης εἶναι τὸ εὐωνότερον πάντων τῶν πραγμάτων, διότι ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῆς ἄκοπος εἶναι καὶ οὐδεμιᾶς θυσίας δεῖται. «Ἑλκύσατε τὰς καρδίας,» ἔλεγεν ὁ Βούρλεϋ πρὸς τὴν βασίλισσαν Ἐλισάβετ. «καὶ θέλετε ἑλκύσει συγχρόνως καὶ καρδίας καὶ βαλάντια». Ἐὰν εἴχομεν τὸ θάρρος νὰ ἀφήσωμεν τὴν φύσιν ἐλευθέραν τῶν συνήθων προσποιήσεων καὶ τεχνασμάτων, ἡ κοινωνικὴ εὐτυχία καὶ εὐθυμία ἤθελε δεκαπλασιασθῆ. Αἱ μικραὶ πρὸς ἀλλήλους περιποιήσεις, αἵτινες χρησιμεύουσιν ἐν τῷ βίῳ ὡς τὰ χάλκινα νομίσματα ἐν ταῖς ἀγοραῖς, φαίνονται μικραὶ θεωρούμεναι ἑκάστη κατ' ἰδίαν, ἀλλὰ λαμβάνουσι βαρύτητα διὰ τῆς ἐπαναλήψεως καὶ διὰ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν γίνεται χρῆσις αὐτῶν.

Οἱ τρόποι κοσμοῦσι τὰς πράξεις· ὑπάρχει δὲ τρόπος, ὅπως ἐκφράσῃ τις ἀγαθὸν λόγον ἢ ἐκτελέσει καλὴν πρᾶξιν, δι' οὗ αὐξάνει ἡ ἀξία αὐτῶν. Ὅ,τι φαίνεται παραχωρούμενον ἄνευ προθυμίας ἢ ὡς συγκατάβασις σπανίως γίνεται δεκτὸν ὡς χάρις. Καὶ ὅμως σεμνύνονταί τινες διὰ τὸ ἀπότομον τῆς συμπεριφορᾶς, ἀλλ' ἡ τυχὸν ὑπάρχουσα ἀρετὴ καὶ εὐφυΐα αὐτῶν δὲν ἀρκοῦσι, ὅπως καταστα-θῇ μᾶλλον εὐπρόσδεκτος ἡ ἀγροικία τῶν τρόπων.

Δύσκολον εἶναι νὰ ἀγαπῶμεν ἄνθρωπον, ὅστις καίτοι μὴ κακοποιῶν ἡμᾶς ἀδιακόπως πειράζει τὴν φιλοτιμίαν ἡμῶν καὶ εὐχαριστεῖται ἀποτεινων δυσαρέστους παρατηρήσεις. Ἄλλοι δὲ λίαν ὑπεροπτικῶς φέρονται καὶ δράττονται πάσης εὐκαιρίας, ὅπως καταστήσωσιν ἐπαισθητὸν τὸ μεγαλεῖον αὐτῶν. Ὅτε ἐξετέθη ὁ διάσημος ἰατρὸς Ἀπερνέθυ ὑποψήφιος διευθυντὴς τοῦ νοσοκομείου τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου, ἐπεσκέφθη ἕνα τῶν ἐπιτρόπων, πλούσιον, ἀλλ' οἰηματίαν παντοπώλην. Ἰδὼν οὗτος τὸν ἐπιφανῆ χειρουργὸν εἰσελθόντα ἀμέσως ἀνέλαβε τόνον προστασίας πρὸς τὸν κατὰ τὸ φαινόμενον ἱκέτην. «Ὑποθέτω κύριε, ὅτι ἔχετε ἀνάγκην τῆς ψήφου καὶ τῆς προστασίας μου κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην ἐποχὴν τῆς ζωῆς σας». Ὁ Ἀπερνέθυ πειραχθεὶς ἕνεκα τοῦ τρόπου καὶ βδελυσσόμενος τοὺς οἰηματίας, ζωηρῶς ἀπήντησεν. «Ὄχι, ἔχω ἀνάγκην ξηρῶν σύκων πέντε σολδίων· φέρετα ἀμέσως δὲν ἔχω καιρὸν νὰ χάσω.

Ἡ καλλιέργεια εὐγενῶν καὶ κομψῶν τρόπων καίτοι γελοία, ὅταν καταντᾷ εἰς ὑπερβολὴν καὶ προσποίησιν, εἶναι ἀπολύτως ἀναγ-

καία εἰς τοὺς μετερχομένους τὴν διαπραγμάτευσιν ὑποθέσεων οἱουδήποτε εἴδους. Οἱ κατέχοντες διάσημόν τινα θέσιν ἄνθρωποι ὀφείλουσιν, ἰδίως ὅπως ἐπιτυγχάνωσι νὰ φέρωνται εὐγενῶς πρὸς πάντας ἡ δὲ ἔλλειψις εὐγενοῦς συμπεριφορᾶς πολλάκις ἐξουδετέρωσε κατὰ μέγα μέρος τὰ αἴσια ἀποτελέσματα δραστηριότητος, τιμιότητος καὶ εὐφυΐας κατὰ τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων. Ὑπάρχουσι βεβαίως ὀλίγοι ἐπιεικεῖς καὶ ἔξοχοι νόες, οἵτινες παρορῶσι τὰ ἐλαττώματα τῆς συμπεριφορᾶς χάριν τῶν ἀρετῶν τοῦ χαρακτῆρος· ἀλλ' ὁ κόσμος δὲν ἔχει τοσαύτην ἀνοχὴν καὶ κατ' ἀνάγκην σχηματίζει τὰς γνώμας καὶ τὰς συμπαθείας στηριζόμενος ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς διαγωγῆς. Ἀληθής, ἀλλὰ δυστυχῶς σπανία ἀπόδειξις φιλοφροσύνης εἶναι ἡ ὑποχώρησις ἐν διαφωνίᾳ γνωμῶν. Ὁ δογματισμὸς πολλάκις γίνεται πρόφασις μόνον ἰσχυρογνωμοσύνης καὶ αὐθαδείας. Πρέπει νὰ συμφωνήσωσι τέλος οἱ ἄνθρωποι ὡς πρὸς τὸ δικαίωμα τοῦ διαφωνεῖν, καὶ ὅταν διαφωνῶσι, πρέπει ἀμοιβαίως καὶ ἐπιεικῶς νὰ ἀνέχωνται ἀλλήλους. Ἕκαστος δικαιοῦται νὰ ὑπερασπίζῃ τὰς ἰδίας ἀρχὰς καὶ γνώμας, ἀλλὰ μετὰ πραότητος καὶ ὑπομονῆς, ἀποφεύγων βιαίας πράξεις ἢ ἀποτόμους ἐκφράσεις· κατὰ δέ τινας περιστάσεις ἀπότομος ἔκφρασις ἰσοδυναμεῖ πρὸς ῥάπισμα καὶ ἀνοίγει πληγὴν πολὺ πλέον δυσίατον. Ἡ ἔμφυτος φιλοφροσύνη, πηγάζουσα ἐξ ἀγαθότητος καὶ ἐπιεικίας ψυχῆς δὲν ἀνήκει εἰς ἐξαιρετικὴν τάξιν ἢ θέσιν, ἀλλ' εἶναι κοινὸν κτῆμα τοῦ πτωχοῦ καὶ τοῦ πλουσίου, τοῦ ἐργάτου καὶ τοῦ ἄρχοντος. Ἡ ἐξάσκησις οἱασδήποτε τέχνης οὐδόλως ἀποκρούει τὴν καλὴν συμπεριφοράν· ἀπεναντίας ἡ φιλοφροσύνη τῶν τεχνητῶν ἀνυψοῖ καὶ αὐτοὺς καὶ τὴν τέχνην αὐτῶν· οὐδεὶς δὲ εὐγενής, μὴ ἀποδεικνύων τὴν εὐγένειαν διὰ τῶν πράξεων, εἶναι ἄξιος τοῦ ὀνόματος, διότι τὸ ὄνομα *εὐγενὴς* ἐφαρμόζεται εἰς τὴν ἠθικὴν ἀξίαν, εἰς τὰς ἀτομικὰς ἀρετὰς καὶ ὄχι εἰς τὸν πλοῦτον. Ἐνὶ λόγῳ εὐγενὴς εἶναι ὁ ὑπὸ τοῦ Προφητάνακτος περιγραφόμενος ἄνθρωπος. «Ὁ πορευόμενος ἄμωμος καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην καὶ λαλῶν ἀλήθειαν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ».

Ὁ εὐγενὴς διακρίνεται προσέτι διὰ τοῦ βαθυτάτου πρὸς ἑαυτὸν σεβασμοῦ· ἐκτιμᾷ τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ χαρακτῆρα οὐχὶ μόνον κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν, ἣν δεικνύει εἰς τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ κατὰ τὴν κρίσιν τῆς συνειδήσεώς του· σεβόμενος δὲ ἑαυτὸν σέβεται καὶ τοὺς ἄλλους χάριν τῆς αὐτῆς ἀρχῆς. Ἱερὰ δι' αὐτὸν εἶναι ἡ ἀνθρωπότης· ἐκ δὲ τοῦ αἰσθήματος τούτου ἐκρέουσιν ἡ φιλοφροσύνη, ἡ ἐπιείκεια, ἡ ἀγαθότης καὶ ἡ φιλανθρωπία. Ὁ λόρδος Ἐδουάρδος

Φιτγγέραλδ, ὅταν διῆλθέ ποτε τὸν Καναδᾶν μετὰ Ἰνδῶν τινων ἠσθάνθη ἀγανάκτησιν ἰδὼν ταλαίπωρον γυναῖκα φορτωμένην ὡς ζῷον, ἐνῷ ὁ σύζυγος αὐτῆς προεπορεύετο οὐδὲν βάρος φέρων· ὁ λόρδος Ἐδουάρδος ἀμέσως ἦλθε εἰς βοήθειαν τῆς γυναικὸς λαβὼν ἐκεῖνος τὸ φορτίον. Οἱ Γάλλοι δικαίως ὀνομάζουσι τὸ αἴσθημα τὸ κινοῦν τοιαύτην πρᾶξιν politesse de coeur, δηλαδὴ φιλοφροσύνην τῆς καρδίας, ἥτις ἐκ φύσεως κοσμεῖ τὸν ἀληθῆ εὐγενῆ. Ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἐκτιμᾷ οὗτος τὴν τιμήν του καὶ μετὰ μεγίστης προσοχῆς ἀποφεύγει πᾶσαν μὴ ἀπολύτως ἔντιμον πρᾶξιν. Ἡ εὐθύτης εἶναι νόμος δι' αὐτόν· σταθερῶς ἐμμένει εἰς τὸ ναί, ὅταν τὸ ἐκφέρῃ, ἔχει ὅμως καὶ τὸ θάρρος ἐν δέοντι νὰ εἴπῃ τὸ ὄχι. Ὁ εὐγενὴς οὐδέποτε δωροδοκεῖται· μόνον οἱ εὐτελῆ ἔχοντες τὴν ψυχὴν καὶ οἱ ἀναίσχυντοι πωλοῦνται εἰς τοὺς χάριν συμφέροντος ἀγοράζοντας αὐτούς. Διδακτικὸν παράδειγμα τοιούτου εἴδους σεβασμοῦ πρὸς ἑαυτὸν παρέχει ἡμῖν ὁ βίος τοῦ Οὐελιγκτῶνος. Ὀλίγον μετὰ τὴν μάχην τοῦ Ἀσσαὶ ἦλθέ ποτε πρὸς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Αὐλῆς τοῦ Χυδεραβάδ, ζητῶν νὰ μάθῃ παρὰ τοῦ στρατηγοῦ τοὺς μυστικοὺς ὅρους συνθήκης τινός, γενομένης μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων τοῦ Μαχράττα καὶ τοῦ Νιζάμ· ὅπως δὲ λάβῃ τὰς πληροφορίας ταύτας προσήνεγκε τῷ Οὐελλιγκτῶνι ποσὸν πολὺ ἀνώτερον τῶν 100,000 λιρῶν. Τότε ἀτενίζων πρὸς αὐτὸν ὁ στρατηγὸς ἡσύχως ἠρώτησε. «Φρονεῖς ὅτι δύνασαι νὰ φυλάττῃς ἄκραν ἐχεμύθειαν;»— «Βεβαίως», ἀπήντησεν ὁ ὑπουργός, «*Καὶ ἐγὼ λοιπὸν ἔπίσης*» προσέθηκε μειδιῶν ὁ Οὐέλιγκτων καὶ δεικνύων τὴν θύραν εἰς τὸν ἀποροῦντα Ἰνδόν. Ὁ λόρδος Ἀρθοῦρος καίτοι ἀδιακόπως εὑρισκόμενος εἰς θέσιν νὰ ὠφεληθῇ καὶ νὰ πλουτήσῃ ἐκ τοιούτων περιστάσεων οὐδὲ ὀβολὸν προσέθηκεν εἰς τὴν περιουσίαν του καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Ἀγγλίαν σχετικῶς ἄπορος. Οὐχ' ἧττον εὐγενὴς ὑπῆρξε ἡ διαγωγὴ τοῦ σὶρ Καρόλου Νάπιερ, ὅστις κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐν Ἰνδικῇ διαμονῆς του ἀπέρριψε τὰ πολυτελῆ δῶρα τῶν Ἰνδῶν ἡγεμόνων λέγων ὅτι «Αἱ χεῖρες μου δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην πλυσίματος καὶ ἡ σπάθη τοῦ πατρός μου, ἣν ἐφόρεσα εἰς πάσας τὰς μάχας ἔμεινεν ἀκηλίδωτος».

Ὁ πλοῦτος καὶ ἡ κοινωνικὴ θέσις δὲν εἶναι ἀναποφεύκτως συνδεδεμέναι μετὰ τῶν ἀρετῶν τοῦ εὐγενοῦς· ὁ πτωχὸς ἄνθρωπος δύναται νὰ φανῇ ἀληθῶς εὐγενὴς κατὰ τὸ ἠθικόν, διότι δύναται νὰ εἶναι τίμιος, φιλαλήθης, εὐθύς, φιλόφρων, ἐγκρατής, γενναῖος, νὰ σέβηται καὶ νὰ βοηθῇ ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἄλλους. Καὶ πολλάκις πενιχρὰ

ἐνδύματα καλύπτουσι γενναῖον καὶ εὐγενέστατον χαρακτῆρα. Μεταξὺ πολλῶν παραδειγμάτων τὸ ἀκόλουθον, καίτοι παλαιόν, εἶναι ἄξιον θαυμασμοῦ. Ἔτυχέ ποτε, πλημμυρήσαντος ταῦ Ἀδούα ποταμοῦ, νὰ παρασυρθῇ ἡ γέφυρα τῆς Βερόνης καὶ νὰ μείνῃ μόνον ἡ κεντρικὴ ἀψίς, φέρουσα οἰκίσκον, ἐξ οὗ ὁλόκληρος οἰκογένεια ἀπομονωθεῖσα ἐπεζήτει σωτηρίαν· ἐγγὺς ἦτο ἡ καταστροφὴ καὶ δεινῶς ἐκλονίζετο ἡ ἀψίς. «Ὑπόσχομαι ἑκατὸν γαλλικὰς λίρας.» ἀνέκραξεν ὁ κόμης Σπολβερίνης, ἰδὼν τὸν κίνδυνον, «εἰς τὸν ἀποφασίζοντα νὰ ἐκτεθῇ, ὅπως σώσῃ τοὺς δυστυχεῖς ἐκείνους ἀνθρώπους!» Νέος τις χωρικὸς ἐξελθὼν τοῦ πλήθους ἐρρίφθη ἐντὸς λέμβου καὶ μετὰ πολλὰς προσπαθείας καὶ ἀπείρους κινδύνους κατώρθωσε νὰ πλησιάσῃ τὴν ἀψῖδα καὶ νὰ φέρῃ ἐπιτυχῶς εἰς τὴν ξηρὰν ὁλόκληρον τὴν οἰκογένειαν. «Ἰδοὺ τὰ χρήματά σου, γενναῖέ μου φίλε» εἶπεν ὁ κόμης· ἀλλ' ὁ νέος «Ὄχι,» εἶπε, δὲν πωλῶ τὴν ζωήν μου· δότε τὰ χρήματα ταῦτα εἰς τὴν δυστυχῆ οἰκογένειαν, ἥτις ἔχει ἀνάγκην αὐτῶν». Γνήσιον πνεῦμα εὐγενείας παρεκίνει τὸν νέον ἐκεῖνον χωρικόν.

Συγγραφεύς τις, ὁμιλῶν περὶ Αὐστρίας, λέγει ὅτι ἡ ἐπίδρασις τῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τοῦ λαοῦ ὀφείλεται κυρίως εἰς τὰς ἀτομικὰς ἀρετὰς τῶν Αὐστριακῶν ἡγεμόνων καὶ ἀναφέρει τὸ ἑξῆς ἐπεισόδιον τοῦ αὐτοκράτορος Φραγκίσκου τοῦ Α'. Ὅτε ἐπεκράτει ἡ χολέρα ἐν Βιέννῃ, ἀναρίθμητα θύματα καθ' ἑκάστην θερίζουσα, ὁ αὐτοκράτωρ διήρχετό ποτε τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως μετά τινος ὑπασπιστοῦ· αἴφνης ἀπήντησαν λείψανον, ταχέως διαβαῖνον καὶ παρ' οὐδενὸς παρακολουθούμενον. Ἡ ἔλλειψις αὕτη διήγειρε τὸ διαφέρον τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις ἐρωτήσας ἔμαθεν ὅτι οἱ συγγενεῖς τοῦ νεκροῦ φοβούμενοι τὴν ἐπιδημίαν δὲν ἐτόλμησαν νὰ συνοδεύσωσι τὴν κηδείαν. «Λοιπόν,» εἶπεν ὁ Φραγκίσκος, ἡμεῖς θέλομεν ἀναπληρώσῃ τοὺς συγγενεῖς, διότι καὶ ὁ ἐλάχιστος τῶν ὑπηκόων μου δὲν πρέπει νὰ καταβῇ εἰς τὸν τάφον ἄνευ τοῦ τελευταίου τούτου δείγματος διαφέροντος»· ἠκολούθησε δὲ τὴν ἐκφορὰν μέχρι τέλους καὶ ἐπέμεινεν εἰς τὴν ἀκριβῆ ἐκπλήρωσιν ἁπασῶν τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν.

Ὑπὲρ πᾶν ἄλλο σέβεται ὁ εὐγενὴς τὴν ἀλήθειαν· ἐννοεῖ ὅτι διὰ τῆς ἀληθείας στέφεται ἡ ζωὴ καὶ ὅτι ψυχὴ τῆς δικαιοσύνης εἶναι ἡ ἀλήθεια. Ὁ λόρδος Σέστερφιλδ ἐχαρακτήριζε τὸν εὐγενῆ λέγων ὅτι «εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν φιλαλήθης ἄνθρωπος». Ὁ δὲ Οὐέλλιγκτων, ὅστις ἀπηχθάνετο τὸ ψεῦδος, ἔγραψε τῷ Κέλλερμαν κατὰ

τοῦ ὁποίου ἐπολέμει ἐν Ἱσπανίᾳ, ἵνα εἰδοποιήσῃ αὐτὸν ὅτι ἐὰν σεμνύνωνται ἐπί τινι οἱ Ἄγγλοι ἀξιωματικοὶ εἶναι κατὰ πρῶτον ἐπὶ γενναιότητι καὶ ἐπὶ φιλαληθείᾳ. «Ὥστε,» ἔγραφεν, «ἐὰν ὑπεσχέθησαν Ἄγγλοι ἀξιωματικοὶ νὰ μὴ δραπετεύσωσιν, ἔστε βέβαιος ὅτι θέλουσι τηρήσει τὸν λόγον αὐτῶν. Πιστεύσατέ μοι καὶ μὴ δυσπιστεῖτε πρὸς αὐτούς· ὁ λόγος Ἄγγλου ἀξιωματικοῦ εἶναι ἐγγύησις καλυτέρα ἢ ὅ,τι ἡ ἀγρυπνία τῶν φυλάκων.»

Ἡ ἀληθὴς γενναιότης ἔχει συνήθως σύντροφον τὴν πραότητα. Ὁ μεγάθυμος ἄνθρωπος εἶναι συγχρόνως ἐπιεικὴς καὶ ὑπομονητικός, οὐδέποτε ἄκαμπτος καὶ σκληρός. Ἀλλοτε ἔπαινον ἀπένειμεν ὁ Πάρρυ εἰς τὸν φίλον του Ἰωάννην Φραγκλῖνον λέγων ὅτι «Τοσοῦτον γενναῖος ὑπῆρχεν, ὥστε οὐδέποτε ἐζήτει ν' ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τοσοῦτον ἀγαθός, ὥστε δὲν ἤθελε νὰ βλάψῃ κώνωπα». Γάλλος τις ἀξιωματικὸς ἀπέδειξε λαμπρὸν αἴσθημα γενναιότητος καὶ ἱπποτισμοῦ κατὰ τὴν μάχην τοῦ Ἐλ-Βοδὸν ἐν Ἱσπανίᾳ. Ἡτοιμάζετο νὰ φονεύσῃ διὰ τῆς σπάθης τὸν ἀνταγωνιστὴν αὐτοῦ Ἄγγλον ἀξιωματικὸν Φοὺλτον Χάρβεϋ, ἀλλ' ἰδὼν αἵφνης ὅτι ἐκεῖνος εἶχε μόνον ἕνα βραχίονα, ἐστάθη καὶ χαιρετίσας ἀπῆλθε ταχέως. Ἐπίσης γενναῖος ἐφάνη ὁ Νέϋ, ἀπελευθερώσας ἄνευ ἀδείας τοῦ Ναπολέοντος τὸν σὶρ Κάρολον Νάπιερ, αἰχμαλωτισθέντα καὶ τραυματισθέντα, ὅπως δυνηθῇ οὗτος νὰ παρηγορήσῃ τὴν γραῖαν καὶ τυφλὴν μητέρα του. Ὁ Νέϋ ἐκινδύνευσε νὰ ἀπολέσῃ τὴν εὔνοιαν τοῦ αὐτοκράτορος, διότι δὲν ὑπῆρχε τότε συμφωνία περὶ ἀνταλλαγῆς τῶν αἰχμαλώτων· ἀλλ' ὁ Ναπολέων ἐπῄνεσε τὸν στρατηγόν. Τὸ κατὰ τὸ 1852 ναυάγιον τοῦ πλοίου «Βίρκενχεδ» παρέχει καὶ ἕτερον λαμπρὸν παράδειγμα ἱπποτικοῦ πνεύματος, ὅπερ τιμᾷ τὸν δέκατον ἔνατον αἰῶνα, τὸν τοσοῦτον κατηγορούμενον ἐπὶ ὑλισμῷ. Τετρακοσίους ἑβδομήκοντα ἄνδρας καὶ ἑκατὸν ἑξήκοντα γυναῖκας περιεῖχε τὸ πλοῖον, ὅτε πλησίον τῶν παραλίων τῆς Ἀφρικῆς, διαρκούσης τῆς νυκτός, μεθ' ὁρμῆς ἐκτύπησεν ἐπὶ ἀοράτου ὑφάλου καὶ αὐθωρεὶ ἐφάνη ὅτι οὐδεμία ἐλπὶς σωτηρίας ὑπῆρχεν. Οἱ ἄνδρες ἅπαντες στρατιῶται παρετάχθησαν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος καὶ ἀπεφασίσθη ἀπὸ κοινοῦ ἡ διάσωσις τῶν γυναικοπαίδων· σιωπηλῶς ἐτέθησαν τὰ δυστυχῆ ὄντα ἐντὸς τῶν λέμβων καὶ μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῆς τελευταίας λέμβου ὁ πλοίαρχος ἀστόχως ἀνέκραξεν· «ὅστις δύναται νὰ κολυμβᾷ ἂς προσπαθήσῃ νὰ πλησιάσῃ τὰς λέμβους! «Ὄχι,» ἀπήντησεν εἷς τῶν ἀξιωματικῶν, «αἱ λέμβοι εἶναι πλήρεις καὶ θέλουσι καταποντισθῇ, ἐὰν εἰσ-

ἐλθωσιν εἰς αὐτὰς οἱ ἄνδρες !» Ἀκίνητοι ἔμειναν οἱ ἄνδρες περιμένοντες τὸν θάνατον. Οὐδὲ λέξις οὐδὲ φωνὴ ἠκούσθη ἐνῷ κατεβυθίζετο τὸ πλοῖον· κατὰ τὴν τελευταίαν μόνον στιγμὴν συγχρόνως ἐπυροβόλησαν οἱ γενναῖοι στρατιῶται. Τοιοῦτον παράδειγμα αὐταπαρνήσεως ἐσαεὶ θέλει τιμήσει τὴν μνήμην τῶν ἡρώων ἐκείνων.

Πολλὰ εἶναι τὰ διακρίνοντα τὸν ἀληθῆ εὐγενῆ σημεῖα, ἀλλὰ τὸ ἐκ πρώτης ὄψεως χαρακτηρίζων αὐτὸν εἶναι ὁ τρόπος τοῦ φέρεσθαι πρὸς τοὺς ὑφισταμένους τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας. Τίνι τρόπῳ μεταχειρίζεται τὴν ἐξουσίαν του ὁ ἀξιωματικὸς πρὸς τοὺς στρατιώτας ; Ὁ ἐργοστασιάρχης πρὸς τοὺς ἐργάτας ; Ὁ διδάσκαλος πρὸς τοὺς μαθητάς ; Ὁ ἄνθρωπος ἐν γένει πρὸς τοὺς ἀδυνάτους ; Ἡ διάκρισις, ἡ ὑπομονή, ἡ ἀγαθότης, μεθ' ἧς χρῆται κατά τινας περιστάσεις τῇ ἐξουσίᾳ, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ δυσχερεστάτη δοκιμασία, ἣν δύναται νὰ ὑποστῇ εὐγενὴς χαρακτήρ. Ἐκεῖνος, ὅστις καταχρᾶται τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ ἀπέναντι τῶν μὴ δυναμένων ν' ἀντισταθῶσι, νομίζει ἴσως ἑαυτὸν ὑψηλότατον καὶ σπουδαιότατον πρόσωπον ἀλλὰ βεβαίως δὲν εἶναι εὐγενής· καὶ ἐκεῖνος, ὅστις τυραννεῖ τὸν ἀσθενῆ καὶ τὸν ἀνίκανον δὲν εἶναι ἄνθρωπος, ἀλλ' ἄνανδρός τις. Δικαίως ἐλέχθη ὅτι ὁ τύραννος εἶναι ἀληθῶς δοῦλος ἀνεστραμμένος. Ἡ ἰσχὺς παρέχει εὐγένειαν εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ δικαίου ἀνθρώπου, διότι αὐξάνει τὴν πρὸς αὐτὸν ἐμπιστοσύνην τῶν ἄλλων· πρέπει ὅμως νὰ κατανοήσῃ ὁ ἄνθρωπος τὴν χρῆσιν τῆς ἰσχύος, διότι κατὰ τὸν ποιητὴν «Ἐξαίρετον εἶναι νὰ ἔχῃ τις ῥώμην γίγαντος, ἀλλὰ τυραννικὸν εἶναι νὰ μεταχειρίζεται αὐτὴν ὡς γίγας». Ἡ πραότης εἶναι ἀληθῶς ἀχώριστος τῆς εὐγενείας τοῦ χαρακτῆρος. Ἑπομένως ὁ ἀληθὴς εὐγενὴς θέλει πάντοτε ἀποδείξει διὰ τῆς διαγωγῆς του μεγάλην προσοχὴν καὶ εὐσέβειαν πρὸς τὰ αἰσθήματα τῶν ἄλλων, μεγάλην περιποίησιν πρὸς τοὺς ὑποδεεστέρους, ὡς πρὸς τοὺς ἰσοτίμους, θέλει πάντοτε σεβασθῇ τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν αὐτῶν· ὁ τοιοῦτος προτιμᾷ νὰ ὑποφέρῃ ζημίαν ἢ νὰ γίνῃ αἴτιος ἀδικίας πρὸς τοὺς ἄλλους κατηγορῶν τὴν διαγωγὴν ἐκείνων· φαίνεται συγκαταβατικὸς πρὸς τὰς ἀδυναμίας, τὰ ἐλαττώματα τὰ λάθη τῶν στερουμένων τὰ ἑαυτοῦ προσόντα· δεικνύει συμπάθειαν καὶ πρὸς τὰ ζῷα οὐδέποτε σεμνύεται ἐπὶ τῷ πλούτῳ, τῇ ἐξουσίᾳ ἢ τῇ εὐφυΐᾳ· φαίνεται εὐεργετικὸς πρὸς πάντας ἄνευ ἐπιδείξεως καὶ προστατευτικοῦ ὕφους· εἶναι τέλος ἐξ ἐκείνων, περὶ ὧν δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὡς ὁ Βάλτερ Σκὸττ περὶ τοῦ λόρδου Λόθιαν· «Εἶναι ἄνθρωπος, παρὰ τοῦ ὁποίου δύναταί τις ἀξιοπρεπῶς νὰ δέ-

χηται χάριν τινά, σπανιώτατοι δὲ εἶναι οἱ τοιοῦτοι ἐν τῷ παρόντι καιρῷ".

Ὁ γέρων Φοῦλλερ περιέγραψε μετὰ χαρακτηριστικῆς καινοτροπίας ἐν ὀλίγαις λέξεσι τὸν ἀληθῆ εὐγενῆ, ὅτε εἶπε περὶ τοῦ μεγάλου ναυάρχου σὶρ Φράνσις Δραὶκ ὅτι «ἦτο ἀνὴρ ἄμωμος, δίκαιος ἐν τῷ πράττειν καὶ πιστὸς ἐν τῷ λέγειν· ἐπιεικὴς πρὸς τοὺς κατωτέρους, ἀλλ' ἀπεχθνόμενος τὴν ὀκνηρίαν· οὐδέποτε ἐνεπιστεύετο τὰς ὑποθέσεις, ἰδίως τὰς σπουδαίας, εἰς τὴν φροντίδα τῶν ἄλλων, ὅσον ἐπιδέξιοι καὶ πιστοὶ καὶ ἂν ἦσαν· περιφρονῶν τὸν κίνδυνον οὐδένα ἀπέφευγε κόπον ἔχων ἀπόφασιν νὰ φανῇ, ὅπως πρέπει νὰ δείκνυται ἀνήρ τις εἰς ἁπάσας τὰς περιστάσεις τοῦ βίου, ἐν αἷς ἀπαιτεῖται δραστηριότης, εὐφυΐα καὶ θάρρος.

ΤΕΛΟΣ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦ. Α΄	Προσωπικὴ ἐνέργεια	Σελὶς	5
— Β΄	Βιομηχανία	»	10
— Γ΄	Τρεῖς ἐπιφανεῖς πηλουργοί	»	56
— Δ΄	Ἐπιμέλεια καὶ ἐπιμονή	»	75
— Ε΄	Βοήθεια καὶ περιστάσεις. Ἐπιστημονικαὶ ἔρευναι	»	88
— ΣΤ΄	Καλλιτέχναι	»	97
— Ζ΄	Δραστηριότης καὶ θάρρος	»	120
— Η΄	Ἐπιχειρηματίαι	»	144
— Θ΄	Χρῆσις καὶ κατάχρησις τῶν χρημάτων	»	158
— Ι΄	Αὐτοπαίδευσις. Δυσκολίαι καὶ ἀποτελέσματα αὐτῆς	»	175
— ΙΑ΄	Εὐγένεια χαρακτῆρος. Ὁ ἀληθὴς εὐγενὴς	»	192

ΙΩΑΝΝΟΥ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,,
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 44

	Δρ.
Βικέλα Δ. Λουκῆς Λάρας	10.—
— Κόραι τῆς Ἑλλάδος τῆς H. Lynch	10.—
— Μέγας Γαλεότος τοῦ Ἐτσεγαράη	5.—
Βρετοῦ Ι. Ἐγκυκλοπαιδικὸν ἡμερολόγιον τῶν ἐτῶν 1906, 1913, 1914, 1915, 1916, 1917, 1921—1924 . .	10.—.
Δεδεμένον ἕκαστον	20.—
Δομενεγίνη Ν. Σονέτα μετὰ προλόγου Γρ. Ξενοπούλου .	5.—
Ἑλληνικὸν (τὸ) Διήγημα ἤτοι ἀπάνθισμα ἐκλετῶν διηγημάτων τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας μετὰ γραμματολογικοῦ σημειώματος καὶ εἰκόνων τῶν συγγραφέων, ἐκλογῇ καὶ ἐπιμελείᾳ Κ. Σκόκου	
Τόμ. Α΄ περιέχων 31 διηγήματα	25.—
— Τόμος Β΄ περιέχων 37 διηγήματα	20.—
Καμπούρογλου Δημ. Διηγήματα	5.—
— Στίχοι καὶ μῦθοι διὰ τὰ παιδιὰ	2.—
Καραβία Ἀχιλ. Τωβίτ, δρᾶμα 4 πράξεις	4.—
— Καλλιρόη τραγῳδία 3 πράξεις	4.—
— Πολεμικὴ Ἀνθολογία	10.—
— Σχολικὰ ποιήματα, καὶ Τωβίτ	5.—
Καραχάλιου Δ. Ἀπὸ τοὺς γύρους τῶν ῥυθμῶν	5.—
Καρκαβίτσα Α. Ἡ Λυγερὴ	10.—
— Λόγια τῆς πλώρης	15.—
— Ὁ Ζητιάνος	15.—
— Ὁ Ἀρχαιολόγος	15.—
— Διηγήματα	15.—
— Παλιὲς Ἀγάπες	10.—
Κρυστάλη Κ. Ἔργα. Ποιήματα—Πεζὰ Τόμ. 2	30.—
Λογοθέτη Μέλπως. Μπετόβεν, βίος καὶ ἔργα	7.50
Λυκούδη Ἔμμ Κίμων Ἀνδρεάδης, Οἱ Νεμρώδ τῆς Λαυρεωτικῆς	15.—
— Ὁδοιπορικαὶ ἐντυπώσεις	10.—
— Σελίδες, Ποικίλα	10.—
— Γύρω εἰς τὸν τόπον μας	10.—

		Δρ.
Μελᾶ Σ.	Ὁ Γυιὸς τοῦ Ἴσκιου δράμα τὲ τρία μέρη . . .	7.50
—	Τὸ κόκκινο πουκάμισο	5.—
Νιρβάνα Π.	Τὸ πέρασμα τοῦ Θεοῦ καὶ ἄλλα διηγήματα .	7.50
—	Λόγοι καὶ ἀντίλογοι	10.—
Ξενοπούλου Γρ.	Θέατρον τόμ. Β΄	25.—
—	Θέατρον τόμ. Γ΄	15.—
—	Μητρυιά	5.—
—	Κοκκινος βράχος	15.—
—	Κακὸς δρόμος	10.—
—	Στέλλα Βιολάντη	10.—
—	Ἀφροδίτη	20.—
—	Κόσμος καὶ Κοσμᾶς	20.—
—	Στάχια καὶ Παπαροῦνες	10.—
—	Μαργαρίτα Στέφα	15.—
—	Ἡ Τιμὴ τοῦ Ἀδελφοῦ	30.—
—	Τρίμορφος Γυναῖκα	20.—
Παγανέλη Σπ.	Πάρεργα φύλλα	4.—
Παλαμᾶ Κ.	Ἡ φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ	7.75
—	Ὁ Τάφος	6.75
—	Οἱ καημοὶ τῆς λιμνοθάλασσας	15.—
Ροδοκανάκη Π.	Ὁ ἅγιος Δημήτριος μυστήριον εἰς τρεῖς πράξεις βραβευθὲν εἰς τὸν Ἀβερώφειον τοῦ Ὠδείου διαγωνισμόν	5.—
Σκόκου Κ.	Παράξενα τῆς ζωῆς	7.50
Στρατήγη Γ.	Τραγούδια τοῦ νησιοῦ	7.50
—	Τί λὲν τὰ κύματα	15.—
—	Συρανὸ δὲ Μπερζεράκ τοῦ Ἐδμ. Ροστάν . .	15.—
Τσοκοπούλου Γ.	Ἀπὸ τὰ πεδία τῶν μαχῶν μετ' εἰκόνων .	7.50

Η ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
ΤΟΥ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΥ

ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

ΓΕΝΕΥΗ ΚΑΙ ΜΟΣΧΑ

Ἄρθρον τοῦ κ. Βλαντιμὴρ ντ' Ὁρμεσὼν
συνεργάτου τοῦ παρισινοῦ «Φιγκαρώ».

Πρὸ ἐτῶν ὁ συγγραφέας Ντριὲ Λαροσὲλ ἐξέδιδεν ἕνα πολιτικὸν βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Γενεύην ἢ Μόσχαν;» Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐφαίνετο πράγματι ὅτι αἱ δύο αὐταὶ πόλεις καὶ αἱ δύο πολιτικαὶ ἀπόψεις, καὶ αἱ διάφοροι ἰδεολογικαὶ ἀντιλήψεις τὰς ὁποίας ἀντιπροσώπευον, ἐφαίνοντο λέγω ὡς οἱ πόλοι τῆς διεθνοῦς ζωῆς. Ἔπρεπεν ὁ κόσμος νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τῶν δύο.

Ὁ καιρὸς ὅμως παρέρχεται καὶ ἡ ζωὴ γυρίζει τὴν τροχιάν της. Καὶ ὅτι ἦτο λευκὸν τότε, σήμερον δύναται νὰ μᾶς φαίνεται κατάμαυρον καὶ τανάπαλιν. Καὶ σήμερον δὲν πρόκειται πλέον νὰ διερωτώμεθα «τὴν Γενεύην ἢ τὴν Μόσχαν;» ἀλλὰ «Ἡ Γενεύη καὶ ἡ Μόσχα», καθότι τὸ πρωτεῦον ζήτημα κατὰ τὴν προσεχῆ ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Κ.Τ.Ε. θὰ ἀφορᾷ κυρίως τὸ ζήτημα τῆς ἀποστολῆς τῆς ΕΣΣΔ καὶ τὸ Συμβούλιον καὶ γενικῶς εἰς τὸ συγκρότημα τῆς Γενεύης.

Καὶ κατ' ἀρχὴν τίθεται τὸ ἐρώτημα: Ἡ ΕΣΣΔ θὰ γίνῃ δεκτὴ εἰς τὴν ΚΤΕ. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα «ναί», διότι μέχρι σήμερον τρεῖς μόνον χῶραι μεταξὺ τῶν πεντήκοντα δύο κρατῶν τὰ ὁποῖα ἀπαρτίζουν τὴν Κοινωνίαν, ἔχουν ἀντιταχθῇ εἰς τὴν σκέψιν αὐτήν. Τὰ τρία ταῦτα κράτη: ἡ Ἑλβετία, ἡ Ὁλλανδία καὶ τὸ Βέλγιον ἠρνήθησαν μέχρι τοῦδε νὰ ἔλθουν εἰς οἱανδήποτε διπλωματικὴν σχέσιν μὲ τὰ Σοβιέτ, καὶ θέλουν νὰ ἐξακολουθοῦν νὰ τὰ ἀγνοοῦν.

Καὶ δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ἴδωμεν τὶς τρὶς αὐτὲς χῶρες νὰ διακανονίζουν τὰς σχέσεις των μὲ τὴν Γενεύην ἐπὶ τοῦ σκοποῦ τῶν σχέσεών των μὲ τὴν Σοβιετίαν. Μὲ τὰς ἄλλας ὅμως χώρας αἱ ὁποῖαι εὑρίσκονται εἰς τακτικὰς διπλωματικὰς σχέσεις μὲ τὴν Ρωσσίαν τῶν Σοβιέτ, καὶ διατηροῦν ἐπισήμους ἀντιπροσώπους εἰς τὴν Μόσχαν, ὑπογράφουν σύμφωνα μὲ αὐτήν, ἡ κατάστασις παρουσιάζεται διαφορετική.

Ὑπάρχουν πλεονεκτήματα ἢ μειονεκτήματα ἐκ τῆς εἰσόδου τῆς Ρωσσίας εἰς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν; Δὲν θέλομεν νὰ ἠθικολογή-

σωμεν. Διότι ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἠθικότητος θὰ ἠθυνάμεθα ἀσφαλῶς πολλὰ νὰ εἴπωμεν.

Εἶναι δὲ βέβαιον ἀκόμη ὅτι ἡ ΕΣΣΔ ἀπέχει κατὰ πολὺ τοῦ νὰ εἶναι ὁ παράδεισος τὸν ὁποῖον θέλουν νὰ μᾶς περιγράψουν ὡρισμένοι ταξειδιῶται ὀλίγον μεροληπτικοὶ ἢ ἄπειροι

Τέλος ἐὰν ἡ ΕΣΣΔ ἀπεφάσισε καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ συγκρότημα τῆς Γενεύης τοῦτο συμβαίνει διότι νομίζει ὅτι ἐν αὐτῇ θέλει πραγματοποιήσει ὡρισμένα τῶν σχεδίων της, καὶ ἀκόμη διότι αὐτὸ ἐπιβάλλουν τὰ συμφέροντά της.

Εἶναι δὲ βέβαιον ὅτι τὰ συμφέροντά της εἰς πολλὰ σημεῖα εὑρίσκονται μακρὰν τῶν ἄλλων χωρῶν τῆς Εὐρώπης.

Ἐν τούτοις ὅταν ὁ Φραγκῖσκος ὁ Α΄ ἐπολιτεύετο μετὰ τῶν Τούρκων, ἢ ὅταν ὁ Λουδοβῖκος ΙΔ΄ ὠνόμαζε τὸν Κρόμβελλ «ἐξάδελφόν του», τοῦτο δὲν ὠφείλετο εἰς ἠθικοὺς λόγους, ἀλλὰ τὰ πρωτεύοντα ζητήματα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοὺς ὡθοῦσαν πρὸς τὰ ἐκεῖ. Ἂς θελήσωμεν λοιπὸν νὰ ἐξονυχίσωμεν τὸ ζήτημα:

Ἡ παρουσία τῆς ΕΣΣΔ, ὑπέχει τὰ κάτωθι ὠφελήματα:

1) Ὁ ὄγκος συσσωρεύσεως 160 ἑκατομμυρίων ἀτόμων μὲ καλῶς ὁπλισμένον στρατόν, καὶ μὲ ἀεροπορίαν διὰ τὴν ὁποίαν ὅλοι συμφωνοῦν νὰ λέγουν ὅτι εἶναι μιὰ ἀπὸ τὰς καλλιτέρας τῆς Εὐρώπης, ἀποτελεῖ πολιτικὸν παράγοντα τὸν ὁποῖον οὐδεὶς ὀφείλει νὰ ἀγνοῇ.

2) Διακόπτουσα τὰς σχέσεις ἀπὸ τὴν Γενεύην κατὰ τὸν τελευταῖον Ὀκτώβριον ἡ Γερμανία ἐνόμισεν ὅτι κατέφερε πλῆγμα θανάσιμον εἰς τὴν ΚΤΕ. Ἐὰν ἡ ΕΣΣΔ εἰσέλθῃ αὖριον ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Ἀγγλίας τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰταλίας οἱ ὑπολογισμοὶ τῆς Γερμανίας θὰ φανοῦν ὡς ἐσφαλμένοι.

3) Παρὰ τὸ ὅ,τι ἡ Ἕνωσις παρασιάζει χαρακτῆρα παγκόσμιον, ἡ εἴσοδος τῆς Ρωσσίας σημαίνει ὅτι ἡ χώρα αὐτὴ ἐπανακτᾶ ἐν Εὐρώπῃ τὴν διπλωματικὴν θέσιν τὴν ὁποίαν εἶχεν ἄλλοτε.

Εἶναι δὲ πολὺ προτιμώτερον ὅπως καὶ ἡ Εὐρώπη διαπραγματεύεται μὲ αὐτὴν πέριξ μιᾶς τραπέζης, παρὰ νὰ ἀφίνῃ νὰ ἐνεργῇ ἐκ τῶν παρασκηνίων, πάντοτε παροῦσα μέν, ἀλλὰ ἀόρατος.

Αὐτὰ εἶναι τὰ ὠφελήματα.—Κατ' ἀντίθεσιν ὅμως ἰδοὺ καὶ τὰ μειονεκτήματα.—Δέν πρέπει ἡ παρουσία τῆς ΕΣΣΔ εἰς τὴν Γενεύην νὰ γεννήσῃ ἐπικινδύνους φαντασιοπληξίας καὶ νὰ θεωρηθῇ πιθανὴ ἡ συνεργασία μετ' αὐτῆς διὰ τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης καὶ διὰ ἀπόβλεψιν πρὸς μίαν ὑγειᾶ πολιτικήν.

Τὰ πάντα εἶναι σχετικά Καὶ θὰ ἦτο πράγματι παραλογισμὸς νὰ

φαντασθῶμεν ὅτι ἡ παρουσία τῆς ΕΣΣΔ, εἰς τὸ συμβούλιον τῆς Γενεύης θέλει ἐπιλύση τὸ εὐρωπαϊκὸν πρόβλημα καὶ ὅτι τὰ Σοβιὲτ θέλουν εἰς τὸ μέλλον ἀκολουθήσει κατὰ γράμμα τὰς συμβουλὰς αἱ ὁποῖαι θὰ τοὺς δίδονται ἀπὸ τὴν Κ.Τ.Ε. ἡ ὁποία ἀντιπροσωπεύει τὸ σύστημα τὸ ὁποῖον διέπει ὅλας τὰς χώρας.

Θὰ ἦτο ὡσαύτως ὅμως μέγα λάθος, ἡ μὴ χρησιμοποίησις τοῦ διπλωματικοῦ παράγοντος τὸν ὁποῖον σήμερον παρουσιάζει ἡ Ρωσσία τῶν Σοβιέτ.

ΒΛΑΝΤΙΜΙΡ ΝΤ' ΟΡΜΕΣΟΝ

ΤΟΥ ΖΑΝ ΜΩΡΕΑΣ

ΣΤΡΟΦΕΣ

Μοιάζω μὲ σᾶς τοὺς πεθαμένους,
Μὲ τὴν πηγὴ τὴν στερεμένη,
Μὲ τὸν ὁρίζοντα τὸ μαῦρο,
Μὲ τἄνθος τὸ ξεφυλλισμένο,
Μοιάζω τὸ φύλλο τὸ ριγμένο,
Σάπιο, στὴ χλόη τὴ χλωμιασμένη.
Μοιάζω τὸ δέντρο, ποὺ στοῦ δάσους
Τὴ γύμνια, διάπλατο προσμένει
Τοῦ νεκροκρέβατου τὴ μοῖρα,
Μὲ τὴν ὁμίχλη τοῦ χειμῶνα
Μ' ὅλη τὴ φύση ποὺ πεθαίνει,
Τὴ μαυροφόρα καὶ θλιμμένη.
Ὅμως περσότερο δὲ μοιάζω
Τοῦ Ὠκεανοῦ, ποὺ πάντα ἀνθίζει
Χωρὶς νὰ μέλλη του ὁ χρόνος
Κι' ἂν φεύγῃ, ἀγύριστα κι' ἂν πάῃ,
Τοῦ Ὠκεανοῦ, καθὼς ξεσπάει
Στὸν ἄμμο καὶ βογγᾶ κι' ἀφρίζει;

Μετ. Μ. ΜΑΛΑΚΑΣΗ

Η ΤΕΡΑΣΤΙΑ ΡΕΚΛΑΜΑ ΤΗΣ ΣΤΑΝΤΑΡΤ ΟΪΛ Cº ΣΤΟ ΣΙΚΑΓΟ

ΣΑΡΑΝΤΑ ΠΕΝΤΕ ΜΕΤΡΑ ΥΨΟΣ, 8.000 ΗΛΕΚΤΡΙΚΟΙ ΛΑΜΠΤΗΡΕΣ, 300.000 ΔΟΛΛΑΡΙΑ!

Κανεὶς ἄλλος εἰς τὸν κόσμον δὲν ἠμπορεῖ νὰ φθάσῃ τοὺς Ἀμερικανοὺς εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν πρωτοτυπίαν τῆς διαφημίσεως καὶ δι' αὐτὸ δικαίως οἱ Ἀμερικανοὶ φημίζονται ὡς οἱ πλέον ἔξυπνοι καὶ πρωτότυποι... ρεκλαμαδόροι τοῦ κόσμου. Μόνον οἱ Ἀμερικανοὶ γνωρίζουν ὅτι ἡ ρεκλάμα ἀποτελεῖ τὸ ἥμισυ, ἂν ὄχι τὸ πᾶν, κάθε ἐπιχειρήσεως, καὶ δι' αὐτὸ προκειμένου ἕνας ἐργοστασιάρχης νὰ ρεκλαμάρῃ τὰ προϊόντα τοῦ ἐργοστασίου του, ἢ ἕνας ἔμπορος τὸ ἐμπόρευμά του, δὲν φείδονται ἐξόδων, ἀλλὰ διαθέτουν τεράστια ποσὰ πρὸς πληρεστέραν τῆς ρεκλάμας των ἐπιτυχίαν.

Μία μοναδικὴ εἰς τὸ εἶδος της καὶ ἀρκετὰ πρωτότυπος ρεκλάμα κατέπληξε τελευταίως καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς Ἀμερικανούς, οἱ ὁποῖοι εἶναι συνηθισμένοι εἰς τοιούτου εἴδους θεάματα καὶ ἐκπλήξεις.

Εἰς τὸ Γκράντσαρκ τοῦ Σικάγου μπορεῖ νὰ θαυμάσῃ κανεὶς τώρα μίαν ἠλεκτρικὴν ρεκλάμαν τῆς Στάνταρτ Ὄϊλ Κόμπανυ: μίαν τερατίαν φωτεινὴν λαμπάδα. Ἡ λάμπα ἔχει ὕψος 45 μέτρων, ἀντιστοιχεῖ δηλαδὴ εἰς τὸ ὕψος μιᾶς δεκατετραορόφου οἰκίας. Τὰ ψηφία τοῦ κειμένου τῆς ρεκλάμας ἔχουν ὕψος ἓξ μέτρων καὶ ζυγίζουν ὁμοῦ ὀγδοήκοντα τόννους. Τὸ πλαίσιον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὑρίσκονται τὰ ψηφία, ἔχει βάρος ἑκατὸν εἴκοσι τόννων. Ἡ ρεκλάμα αὐτὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀκτὼ χιλιάδας ἠλεκτρικοὺς λαμπτῆρας καὶ ἑπτακοσίους ἐννενήκοντα ἀγώγούς. Διὰ τὰς διαφόρους ἑνώσεις ἐχρησιμοποιήθησαν περὶ τὰς εἴκοσι χιλιάδες μέτρα σύρματος καὶ καλωδίου. Ἡ λάμπα τῆς Ὄϊλ Κόμπανυ εἶνε τοποθετημένη εἰς τὸ μέσον ἑνὸς μεγάλου, ἐλευθέρου πάρκου καὶ τὸ φῶς της φθάνει εἰς μεγάλην ἀπόστασιν καὶ ἔξω ἀκόμη ἀπὸ τὴν τεραστίαν αὐτὴν πόλιν. Σημειωτέον ὅτι ἡ ρεκλάμα αὐτὴ ἐστοίχισε περὶ τὰ 300 χιλιάδες δολλάρια εἰς τὴν Στάνταρτ Ὄϊλ Κόμπανυ, ἡ ὁποία πρόκειται νὰ ἐγκαταστήσῃ τοιαύτας ρεκλάμας καὶ εἰς ἄλλας μεγαλουπόλεις τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν!

Φαντασθῆτε, λοιπόν, τὰ κολοσσιαῖα χρηματικὰ ποσὰ ποὺ διαθέτουν οἱ Ἀμερικανοὶ πρὸς διαφήμισιν τῶν προϊόντων των.

Η ΣΙΒΗΡΙΑ ΧΩΡΑ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΥ!

Τοῦ κ. ΟΤΤΟ ΧΕΛΛΕΡ

Εἶναι πειὰ κοινὸ μυστικό: Ἡ Σιβηρία εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς πειὸ πλούσιες, σὲ χρυσό, χῶρες τοῦ κόσμου. Ἡ παραγωγὴ χρυσοῦ τῆς Σιβηρίας ἀκολουθεῖ ἀμέσως τὴν παραγωγὴ τῆς Νότιας Ἀφρικῆς, τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς Αὐστραλίας.

Στὴ Σιβηρία εἶναι βέβαιο σχεδὸν ὅτι κάθε ρεμματιὰ κρύβει κι' ἀπὸ λίγο χρυσό. Καὶ παντοῦ δὲν ὁμιλοῦν παρὰ γι' αὐτόν. Ὁ χρυσὸς εἶναι ἕνα χαρακτηριστικὸ τῆς Σιβηρίας, ὅπως τὰ γουναρικὰ κι' ὁ πάγος.

*
* *

Τέσσαρες κυρίως εἶναι ἡ περιοχὲς οἱ ὁποῖες κρύβουν στρώματα χρυσοῦ. Στὴν ἀνατολικὴ Σιβηρία ἡ περιφέρεια τῆς Λένα—Βίτιμ καὶ τὰ ὄρη Ἀλδάν. Στὸ Νότο τὰ βουνὰ Ἀλτάϊ καὶ ὁ ἄνω Ἰεννεσέϊ, καὶ στὸ Βορρᾶ οἱ παραπόταμοι τοῦ Ἰεννεσέϊ.

Ἀνακαλύπτουν συνεχῶς νέα στρώμματα. Μὲ τὸ θέρος τοῦ 1929 κοντὰ στὸ χωριὸ Βυρόγκοτς ἀνεκαλύφθη χρυσός.

Κι' αὐτὸ γιατὶ στὴ Σιβηρία ὑπάρχουν θρασεῖς καὶ ὑπέροχοι χρυσοθῆραι. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ δὲν περιορίζουν τὶς ἔρευνές των μόνο σ' ἕνα μέρος. Οἱ Ρῶσσοι τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς τοῦς ὠνομάζουν «Σταρατέλι». Καὶ ἡ περιοχὴ τοῦ Ἰεννεσέϊ κρύβει μέχρι ὀκτακοσίους Σταρατέλι, γιατὶ ἐκεῖ εὑρίσκονται τὰ παληὰ καὶ φημισμένα ὀρρυχεῖα χρυσοῦ τοῦ Μιννονσίσκυ καὶ τοῦ Κοῦσνετζ, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν πηγὰς ἀνεξαντλήτους. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ βιομηχανία τοῦ χρυσοῦ εἰς τὰς περιοχὰς αὐτὰς εἶναι ἀφαντάστως ἀνεπτυγμένη.

«Μία ἀπὸ τὰς πολυτιμοτέρας κατακτήσεις εἰς τὰς ὁποίας προέβη ἡ ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ βιομηχανία μας, ἐδήλωνεν τελευταίως ἕνας εἰδικός, ὀφείλεται εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῶν στρωμμάτων χρυσοῦ τοῦ Κολάρ, μεταξὺ τῶν ποταμῶν Βιτὶμ καὶ Ὀλέμκα. εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Σιβηρίαν.

»Ὑπάρχουν ἀκόμη πολλὰ ὀρρυχεῖα κατωτέρας σημασίας τὰ ὁποῖα ἀνεκαλύφθησαν προσφάτως. Μεταξὺ αὐτῶν ἄξια προσοχῆς εἶναι τὰ τοῦ Κασαμτάν. Καὶ τελευταίως ἡ προσοχή μας ἤρχισε νὰ στρέφεται πρὸς τὸν Καύκασον, ὁ ὁποῖος κρύπτει πράγματι ἀμύθητα πλούτη.

Ἤδη τρία μεγάλα ἐργοστάσια καθαρισμοῦ τοῦ χρυσοῦ λειτουργοῦν εἰς τὴν Σιβηρίαν καὶ τὸ Λένινγκραντ καὶ εἴκοσι ὀκτὼ ἄλλα, εὑρίσκονται ὑπὸ κατασκευήν.

Πράγματι αἱ θυσίαι τῆς Σοβιετικῆς κυβερνήσεως διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν εἰδικῶν τῆς βιομηχανίας τοῦ χρυσοῦ εἶναι μεγάλη. Εἰδικὰ κονδύλια τοῦ προϋπολογισμοῦ χορηγοῦνται εἰς ὅλας τὰς ἀνωτέρας σχολὰς καὶ ὅλα τὰ τεχνικὰ ἱνστιτοῦτα, προκαλοῦντα οὕτω τὸ ἐνδιαφέρον τῶν φοιτητῶν διὰ τὴν κλάδον αὐτὸν τῆς βιομηχανίας τοῦ χρυσοῦ. Εἰς διάστημα πέντε ἐτῶν ἡ βιομηχανία τοῦ χρυσοῦ ἀριθμεῖ ἤδη πολλὰς ἑκατοντάδας νέων τεχνικῶν. Ἐπὶ πλέον ἔχουν ἤδη ἀναλάβει τὴν συστηματικὴν ἐκπαίδευσιν συστηματικῶν ἐργατῶν εἰδικῶν.

Ἰδοὺ τί πραγματοποιεῖται. Ἔτσι ἀναπτύσσεται μία νέα ζωηρὰ καὶ ἰσχυρὰ ἐργασία, ἐπὶ ἐδάφους ἀπεράντου ἀπὸ τοῦ Οὐράλ μέχρι τῶν ἀκτῶν τοῦ Εἰρηνικοῦ, μία συστηματικὴ ἐργασία συντελεῖται διὰ τὴν στερέωσιν τῆς σοβιετικῆς βιομηχανίας παραγωγῆς χρυσοῦ.

ΟΤΤΟ ΧΕΛΛΕΡ

ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΠΑΘΗ

ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΦΙΛΑΡΓΥΡΩΝ

Γιὰ τὸ μαρκήσιο ντ' Ἀλλίζηρ διηγοῦνται τὸ ἑξῆς:

Κάποτε ποὺ ἔτυχε νὰ ταξιδεύῃ ὁ τρομερὸς αὐτὸς φιλάργυρος, κατέλυσε σ' ἕνα πανδοχεῖο.

— Θὰ ἤθελα κάτι νὰ φάω... εἶπε μπαίνοντας. Πόσο κοστίζει τὸ δεῖπνον;

— Τὸ δεῖπνον; Τρία φράγκα ἐξοχώτατε, τοῦ ἀπήντησεν ὁ διευθυντὴς τοῦ πανδοχείου, ἐνθουσιασμένος γιὰ τὸν εὐγενῆ πελάτη ποὺ ἐπεσκέπτετο τὸ κατάστημά του.

— Ὦ! Τρία φράγκα!... Καὶ τὸ γεῦμα, τότε;...

— Τὸ γεῦμα κοστίζει μόνον ἑνάμισυ φράγκο...

— Ἄ! Πολὺ καλά!... Φέρτε μου τότε νά... γευματίσω!

Ο ΠΕΡΙΦΗΜΟΣ ΕΛΛΗΝ ΘΑΛΑΣΣΟΠΟΡΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΦΩΚΑΣ

ΑΙ ΤΟΛΜΗΡΟΤΕΡΑΙ ΘΑΛΑΣΣΟΠΛΟΪΑΙ ΤΟΥ ΠΡΟΣ ΑΝΑΚΑΛΥΨΙΝ ΔΙΟΔΟΥ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΤΛΑΝΤΙΚΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΙΡΗΝΙΚΟΝ ΩΚΕΑΝΟΝ.

Ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16ου αἰῶνος, ὀλίγα χρόνια μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς μία ἐπιθυμία κατέλαβεν ὅλους τοὺς τότε μεγάλους θαλασσοπόρους, Πορτογάλλους, Ἱσπανούς, Ὁλλανδούς: νὰ ἀνακαλύψουν εἰς τὰ Βόρεια τῆς Ἀμερικῆς καμμιὰ θαλασσία διάβαση ἀπὸ τὸν Εἰρηνικὸ στὸν Ἀτλαντικό, ὥστε νὰ μποροῦν οἱ εὐρωπαῖοι ἄποικοι καὶ κατακτηταὶ νὰ μεταβαίνουν εὐκόλως μὲ τὰ πλοῖα των ἀπὸ τὰς Ἀμερικανικὰς (δυτικὰς) Ἰνδίας εἰς τὰς ἀνατολικάς.

Ὁ πρῶτος ποὺ διέσχισε τὸν Εἰρηνικὸ Ὠκεανὸ ἀναζητῶντας τὴ διάβαση αὐτή, ἦταν ὁ θαλασσοπόρος Μπαλμιπόα. Ἔπειτα ἀπ' αὐτὸν ὁ Ἱσπανὸς Κορτὲζ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀργότερα ἔκαμαν τὴν ἴδια προσπάθεια, ἀλλ' οἱ κόποι των ἐπῆγαν χαμένοι. Ὁ Γάσπαρος Κορτρεάλ, θαλασσοπόρος Πορτογάλλος λέγεται ὅτι προχώρησε τὸ 1500 εἰς τὰ βορειοανατολικὰ παράλια τῆς Ἀμερικῆς καὶ φθάσας μέχρι τοῦ ποταμοῦ τοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου, περιέπλευσε κατόπιν τὴν παρακειμένην χερσόνησον ποὺ τῆς ἔδωσε τὸ ὄνομα «τέρρα ντὲ Λαμπραντὸρ» δηλ. «γῆ τῶν γεωργῶν». Λέγεται ὅτι ὁ Κορτρεὰλ ἐφθασε στὸ στενὸ ποὺ ὁδηγεῖ εἰς τὸ σημερινὸ κόλπο τοῦ Οὔδσωνος (Hudson). Ὅταν ἐπέστρεφεν ὅμως στὴν Πορτογαλλία γιὰ νὰ δώσῃ τὴν εὐχάριστη ἀγγελία τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ στενοῦ ἐχάθηκε στὸ δρόμο, καὶ ἄφησε μόνον τὴν φήμη τοῦ στενοῦ. Ἔτσι τὸ στενὸ εἶχε καταντήσει γιὰ τοὺς γεωγράφους αἴνιγμα ἀκατανόητο γιατὶ ὄχι μόνον δὲν ἠμποροῦσαν νὰ προσδιορίσουν τὴν ἀκριβῆ θέσιν του, ἀλλ' οὔτε ἐπίστευαν κἂν τὴν ὕπαρξή του.

Ἡ διαδοθεῖσα ἐν τοσούτῳ φήμη ὅτι τὸ στενὸ τοῦ Ἀνιὰν ἦτο ἡ τόσον ἐπιθυμητὴ διάβαση ἀπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ εἰς τὸν εἰρηνικὸ Ὠκεανὸ καὶ ἡ ἰδέα ὅτι στὰ ἀρκτικὰ παράλια τῆς Ἀμερικῆς ἦσαν ἐναποταμιευμένοι θησαυροί, ἀφθονώτεροι ἀπὸ ὅσους εἶχαν εὑρεθῆ στὸ Περοῦ καὶ στὰ ἄλλα κατακτηθέντα μέρη τῆς νεοευρεθείσης τότε Ἀμερικῆς, ἄναβε πιὸ πολὺ τὴν ἐπιθυμία τῆς ἐρεύνης· ἀλλὰ τὰ ἀτυχήματα τῶν θαλασσοπόρων εἰς τὰ πρὸς τὰ ἀρκτικὰ μέρη ταξεἰδια, εἶχαν τρόπον τινὰ ἀναχαιτίσει τὴν τόλμην καὶ τὴν διάθεσίν των διὰ μακρυνὰς θαλασσοπλοΐας.

Τὴν εὕρεσιν, λοιπόν, τοῦ περιωνύμου στενοῦ τοῦ Ἀνιὰν ἢ μᾶλλον τῆς ἐπικοινωνίας τῶν δύο Ὠκεανῶν, καὶ τὴν ἐπίσκεψιν τῶν μέχρι τότε ἀγνώστων βορειοδυτικῶν μερῶν τῆς Ἀμερικῆς, ἐπρότεινε ὁ Ἀντιβασιλεὺς τοῦ Μεξικοῦ εἰς ἕνα διάσημον Ἕλληνα θαλασσοπόρον, τὸν κεφαλλῆνα Ἰωάννην Φωκᾶν.

Ὁ Ἰωάννης Φωκᾶς εἶχε γεννηθεῖ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ 16ου αἰῶνος στὸν Ἐλιὸ (Ἐλαιῶν) τῆς Κεφαλλωνιᾶς. Οἱ πρόγονοί του ἦσαν ἀπὸ τὰς πολλὰς ἑλληνικὰς οἰκογενείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ποὺ ἐζήτησαν ἄσυλο μετα τὴν ἅλωσι, ἄλλαι μὲν στὴν Πελοπόννησο καὶ ἄλλαι στὰς Ἰονίους νήσους. Μεταξὺ τῶν φυγάδων αὐτῶν ἦσαν καὶ οἱ ἀδελφοὶ Φωκάδες, Ἐμμανουὴλ καὶ Ἀνδρόνικος. Καὶ ὁ μὲν Ἀνδρόνικος ἔμεινε στὴν Πελοπόννησο, ἀπὸ αὐτὸν δὲ κατάγονται ὅλοι οἱ Φωκάδες, ὁ δὲ Ἐμμανουὴλ ἐγκατεστάθη περὶ τὰ μέσα τοῦ 15ου αἰῶνος στὴν Κεφαλληνία καὶ ἀπέκτησε τέσσαρα παιδιὰ ἕνα ἀπ' τὰ ὁποῖα ὁ Ἰάκωβος, ἦταν ὁ πατέρας τοῦ θαλασσοπόρου.

Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὰ Ἱσπανικὰ πλοῖα, λόγῳ τῆς ἐκτάσεως τῆς ἱσπανικῆς κυριαρχίας στὰ παράλια τῆς Ἰταλίας, τὰ γειτονεύοντα μὲ τὰς Ἰονίους Νήσους, ἐξυπηρέτουν τακτικῶς τὸ ἐμπόριον αὐτῶν, συχνᾶ δὲ ἔπερνον διὰ τὰ πληρώματά των ἐμπείρους ἑπτανησίους ναύτας, φυσικὰ δὲ καὶ Κεφαλλωνίτας. Φαίνεται λοιπόν, ὅτι καὶ ὁ Ἰωάννης Φωκᾶς, ὠθούμενος ἀπὸ τὸ ἐπιχειρηματικὸ πνεῦμα τῆς φυλῆς μας ποὺ τὴν χαρακτηρίζει ἀνέκαθεν, προσελήφθη ὡς ναύτης εἰς ἕνα ἱσπανικὸ πλοῖο καὶ ἔτσι τοῦ ἐδόθη ἡ εὐκαιρία νὰ μεταβῇ στὴν Ἱσπανία. Ἀπὸ ἐκεῖ χάρις στὴν τόλμη, τὴν ἐφυΐα καὶ τὴν ἱκανότητά του, προσελήφθη καὶ σὲ ἄλλα πλοῖα ἱσπανικὰ ποὺ ἐταξείδευαν στὸν Ἀτλαντικὸ Ὠκεανό, καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἀπέκτησε τόση ναυτικὴ πεῖρα καὶ τόσες γνώσεις ὥστε ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἱσπανίας τὸν διώρισε πιλότο τῆς ναυτικῆς του δυνάμεως τῶν Δυτικῶν Ἰνδιῶν· ἀξίωμα ποὺ ὁ Φωκᾶς διετήρησε ὑπὲρ τὰ σαράντα χρόνια.

Ὡς ἀξιωματικὸς δὲ τοῦ Ἱσπανικοῦ στόλου εὑρισκόμενος σὲ μέρη ποὺ εὐκόλως μέν, ἀλλ' ἀπανθρώπως καὶ θηριωδῶς, οἱ εὐρωπαῖοι ἄποικοι καὶ κατακτηταὶ ἐσύναζαν μεγάλα πλούτη ἀπὸ τοὺς ἀθώους αὐτόχθονας καὶ ἀπὸ τὸ εὔκαρπο ἔδαφος τῶν εὐτυχισμένων ἀμερικανικῶν χωρῶν, εἰμπόρεσε νὰ δημιουργήσῃ καθ' ὅλο τὸ πολύχρονο διάστημα τῆς ὑπηρεσίας του στὰ ἱσπανικὰ πλοῖα, μιὰ ἀξιοσημείωτο χρηματικὴ περιουσία.

Στὸν Ἕλληνα λοιπόν, θαλασσοπόρο Φωκᾶ τὸν φημισμένο γιὰ τὴν μεγάλη του τόλμη καὶ πεῖρα, ἐπρότεινε ὁ Ἀντιβασιλεὺς τοῦ Μεξικοῦ,

τὴν ἀνακάλυψι τοῦ περιωνύμου στενοῦ τοῦ Ἀνιάν, μιᾶς διαβάσεως ἀπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ στὸν Εἰρηνικὸ Ὠκεανό, καὶ τὴν ἐξερεύνηση τῶν μέχρι τότε ἀγνώστων περιοχῶν τῆς βορειοδυτικῆς Ἀμερικῆς.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἔλαβε τρία πλοῖα ἀπὸ τὸν Ἀντιβασιλέα τοῦ Μεξικοῦ ὁ Ἰωάννης Φωκᾶς ἐξῆλθεν εἰς τὸν Εἰρηνικόν. Ἀλλ' ὅσον ἐκεῖνος ἔβλεπε ἄφοβα τοὺς ἀπαντωμένους κινδύνους. τόσον τοῦ τοῦ ἐτάρασσαν τὴν ψυχήν ἡ ἀναξιότης τῶν πλοιάρχων καὶ ὁ φόβος, φθάνων μέχρι πανικοῦ, τῶν ναυτῶν. Ἡ ἄγνοια τῶν μερῶν ποὺ τοὺς διηύθυνε ὁ Φωκᾶς καὶ ἡ ἰδέα ὅτι πηγαίνουν σὲ μέρη ὅπου εἶχον χαθεῖ τόσοι θαλασσοπόροι, ἐφόβιζαν τόσον τοὺς πλοιάρχους καὶ τοὺς ναύτας, ὥστε ἡ πτοημένη των φαντασία ἐπαράσταινε τὸ ἐγχείρημα ὡς ὑπερβολικὰ ἐπικίνδυνο. Καὶ μέχρι τινὸς μὲν ὁ Ἕλλην θαλασσοπόρος μὲ τὸν ἄφοβο χαρακτῆρα του καὶ τὴν ἐπιδεξιότητά του στὴν διεύθυνση τῶν πλοίων ἐνεψύχωνε τοὺς ναύτας καὶ τούς πλοιάρχους, ἀλλ' ἐν τέλει ἐστασίασαν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Φωκᾶν νὰ ἐπιστρέψῃ στὸ Μεξικό.

Ἐν τούτοις ἡ πρώτη αὐτὴ ἀποτυχία δὲν ἀπήλπισε τὸν Ἕλληνα θαλασσοπόρο κι' ἀργότερα τὸ 1592 κατ' ἐντολὴν πάλιν τοῦ Ἀντιβασιλέως ἀνεχώρησε μὲ δύο πλοῖα μὲ ἐπιτηδειοτέρους καὶ εὐπειθεστέρους ναύτας ἀπὸ τὸν λιμένα τοῦ Ἀκαπούλκου, καὶ ταξειδεύων ἀφόβως ἐπροχώρησε τόσο πολὺ ὥστε (κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Ἄγγλου Λὸκ εἰς τὸν ὁποῖον διηγήθη ὁ Φωκᾶς τὸ ταξεῖδι του) μεταξὺ τοῦ 47ου καὶ 48ου βαθμοῦ τοῦ βορείου πλάτους εἶδε ὅτι ἡ γῆ ἐξετείνετο βορειοανατολικῶς καὶ ὅτι παρουσίαζε ἕνα πλατὺ ἄνοιγμα. Στὸ ἄγνωστο λοιπόν, αὐτὸ στενὸ εἰσῆλθε θαρραλέως ὁ Φωκᾶς καὶ ἐταξίδευσε ὑπὲρ τάς εἴκοσι ἡμέρας. Κατὰ τὸν διάπλουν παρετήρει ὅτι ἡ γῆ σὲ μερικὰ μέρη ἐξετείνετο βορειοανατολικῶς καὶ σὲ ἄλλα βορειοδυτικῶς, ὅτι τὸ στενὸ ἐγίνετο ὁλοένα πλατύτερο παρ' ὅτι ἦτο στὴν εἴσοδό του, καὶ ὅτι ἦτο διεσπαρμένο μὲ διάφορα νησιά.

Κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ ταξειδίου του ὁ Φωκᾶς ἀπεβιβάσθη πολλές φορὲς στὴ ξηρὰ ὅπου εἶδε πολυαρίθμους ἰθαγενεῖς ντυμένους μὲ δέρματα ζώων. Σὲ ὅλα τὰ παράλια ποὺ ἐπεσκέφθη ὁ τόπος τοῦ ἐφάνη εὔκαρπος καὶ πλουτισμένος μὲ χρυσάφι, ἀσῆμι καὶ μαργαριτάρια. Ἐξακολουθῶν δὲ τὸ ταξεῖδι του ἔφθασε μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ, παρατηρήσας ὅτι τὸ στενό, καθ' ὅλην του τὴν ἔκτασιν, εἶχε πλάτος ἀρκετὸ γιὰ νὰ ταξιδεύεται. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀπὸ τοῦ Εἰρηνικοῦ εἴσοδο τοῦ στενοῦ, (ἀπὸ ὅπου εἶχε πλεύσῃ) τοῦ ἐφάνηκε ὅτι εἶχε πλάτος τριάντα μέχρι σαράντα λευγῶν.

Ὁ Φωκᾶς κατὰ τὸν Λόκ, θὰ ἐξακολουθοῦσε ἀκόμη τὸ ταξεῖδι του

διὰ τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ Ἀκαπούλκον ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι εἶχεν ἐκπληρώσῃ τὸν σκοπὸν τοῦ πλοῦ του, εἶχε δηλαδὴ ἐπισκεφθῆ τὰ βορειοδυτικὰ παράλια τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἀνακαλύψῃ τὸ στενό. Καὶ ἀφ' ἑτέρου γιατὶ ἐφοβεῖτο μήπως κτυπηθῆ ἀπὸ τοὺς ἰθαγενεῖς καὶ δὲν ἠμπορέση ν' ἀντιταχθῆ νικηφόρως δεδομένου ὅτι αἱ δυνάμεις του δὲν ἦσαν ἀρκεταὶ γιὰ μία ἀποτελεσματικὴ ἀντίσταση.

Ὅταν ἐπέστρεψε στὸ Μεξικὸ ὁ Φωκᾶς ἐπίστευσεν ὅτι ὁ Ἀντιβασιλεὺς θὰ τὸν ἤμοιβε γιὰ τοὺς τόσους κόπους, γιὰ τοὺς τόσους κινδύνους εἰς τοὺς ὁποίους εἶχεν ἐκτεθῆ καὶ γιὰ τὴν τόσο θαυμαστὴ γιὰ τὴν θαλασσοπλοΐα ἀπόδοσιν τοῦ ταξειδίου του. Ἀλλ' ἡ Ἱσπανία, κτῆσις τῆς ὁποίας ἦτο τὸ Μεξικὸ τὴνἐποχὴ ἐκείνη, ἐφέρθηκε καὶ πρὸς τὸν Ἕλληνα θαλασσοπόρο μὲ ὅσην ἀχαριστίαν εἶχε φερθῆ καὶ πρὸς τὸν Κολόμβο καὶ τόσους ἄλλου ἐνδόξους θαλασσοπόρους.

Ἐν τούτοις ὁ Ἀντιβασιλεὺς τοῦ Μεξικοῦ δὲν ἀπήλπιζε τὸν Φωκᾶ. Τοῦ ἔλεγε ὅτι ἡ Ἱσπανικὴ αὐλὴ ἦταν ἀδύνατο νὰ μὴ ἀναγνωρίσῃ τὰς ἐξόχους ὑπηρεσίας του καὶ ὅτι πολὺ γρήγορα θὰ τὸν ἀντήμοιβε γενναῖα.

Δύο ὁλόκληρα ἔτη ἐπέρασαν χωρὶς νὰ λάβῃ ὁ Φωκᾶς καμμία ἀνταμοιβή. Τέλος ἀπελπισθεὶς κατέφυγε στὴν Ἱσπανία καὶ ὑπενθύμισε στὴν Αὐλὴ τὰς προτέρας πολυχρονίους ὑπηρεσίας του καὶ τὸ χάριν τῆς Ἱσπανίας ἐπιχειρηθὲν τολμηρότατο ταξεῖδι του ποὺ εἶχε καταλήξῃ στὴν εὕρεσιν τῆς τόσον ζητουμένης ἐπικοινωνίας τῶν δύο Ὠκεανῶν.

Ὁ ὑπουργὸς τῶν ἀποικιῶν δίδων πάντοτε στὸν Φωκᾶ τὶς μεγαλείτερες ἐλπίδες, τὸν ἐκρατοῦσε ἐπὶ πολὺν καιρὸ στὴ Μαδρίτη, χωρὶς νὰ ἐκπληρώνῃ καμμίαν ὑπόσχεσί του. Ὁ Φωκᾶς ἐπείσθη ὅτι ἦτο ματαία κάθε προσδοκία ἀνταμοιβῆς. Ὑπερβολικά, λοιπόν, δυσαρεστημένος κατὰ τῶν ἱσπανῶν γιὰ τὴν ἀχαριστίαν των, εὑρισκόμενος δὲ ἐξ ἄλλου καὶ σὲ πολὺ προχωρημένη ἡλικία, ἀπεφάσισε νὰ γυρίσῃ στὴν πατρίδα του, γιὰ νὰ γλυκάνῃ ὀλίγο τὴ μεγάλη του πικρία καὶ ἀπογοήτευσι μὲ τὰ τρυφερὰ αἰσθήματα τῆς οἰκογενειακῆς ἀγάπης.

Ἀπὸ τὴν Ἱσπανία λοιπόν, ὁ Φωκᾶς διηυθύνθη στὴ Φλωρεντία, ὅπου ἐγνωρίσθη μὲ ἕνα Ἄγγλο, τὸν Τζὼν Τούγκλας, μὲ τὸν ὁποῖον ἐξηκολούθησε τὸ ταξεῖδι του στὴ Βενετία. Ἐκεῖ ὁ Τούγκλας ἐγνώρισε τὸν Φωκᾶ μ' ἕναν ἄλλον Ἄγγλο, τὸν προαναφερθέντα Λόκ, ποὺ εἶχε χρηματίσῃ πρόξενος στὴ Δαμασκὸ καὶ ποὺ εὑρίσκετο τότε στὴ Βενετία γιὰ κάποια δίκη.

Ὁ Φωκᾶς ἠθσάνθη ὅτι ἡ γνωριμία του μὲ τὸν Λόκ, ἦτο μία εὐ-

καιρία καὶ ὅτι θὰ τοῦ ἔδιδε τὸ μέσον νὰ ἐκδικηθῇ τὴν Ἰσπανικὴ Αὐλή. Ἐγνώριζε ἀπὸ τὴν πολυχρόνιο διατριβή του στὴν ὑπηρεσία της πόσον ζηλότυπα προσεπάθει νὰ κρατῇ μυστικὴ κάθε ἀνακάλυψη τῶν θαλασποπόρων καὶ ἐξερευνητῶν της, ἀφ' ὅτου μάλιστα οἱ ἄγγλοι εἶχαν ἐννοήση ὅτι τὴ δύναμη καὶ τὸ μεγαλεῖον των ἔπρεπε νὰ τὸ ζητήσουν στὴ θάλασσα.

Δὲν ἀγνοοῦσε πρὸς τούτοις ὅτι ἡ Ἰσπανικὴ Αὐλὴ τὸν εἶχε τόσο ἀδικήση διότι ἦτο πληροφορημένη ὅτι οἱ Ἄγγλοι εἶχαν ἐγκαταλείψη τὴν ἰδέα τοῦ νὰ ἐπιχειρήσουν τὸ ἐπικίνδυνο ἔργο τῆς εὑρέσεως τοῦ στενοῦ τοῦ Ἀνιάν. Ἐσυλλογίζετο ὅμως ἐξ ἄλλου, ὅτι ἡ γενναιόφρων Ἐλισσάβετ, ἡ Βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας, ἤθελε δεχθῇ εὐχαρίστως τὰς ὑπηρεσίας του σὲ ὑπόθεσι τόσον ἐπιθυμητὴ καὶ ὅτι θὰ τὸν ἤμοιβε πλούσια γιὰ τοὺς κόπους του.

Παρακινούμενος λοιπὸν ἀπὸ τὰς σκέψεις αὐτάς, διηγήθη ὁ Φωκᾶς στὸν Λὸκ τὰ πάντα, δείχνοντάς του κατὰ τὴν μαρτυρία τοῦ ἰδίου, ἐπάνω σ' ἕνα πίνακα τὴν διεύθυνσιν ποὺ εἶχε ἀκολουθήσει στὸν πλοῦν του καὶ ὅλες τὶς ἀνακαλύψες ποὺ εἶχε κάνει. Τέλος δὲ ἐδήλωσε στὸν Λὸκ ὅτι ἦτο ἕτοιμος νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του γιὰ νὰ μάθη στοὺς Ἄγγλους τὴν τόσον ἐπιθυμητὴ διάβαση ἀπὸ τοῦ ἑνὸς στὸν ἄλλο Ὠκεανό. Διὰ τὴν ἐπανάληψη δὲ τοῦ ταξειδίου αὐτοῦ δὲν ἐζητοῦσε παρὰ ἕνα μόνο πλοῖο σαράντα τόνων καὶ ἕνα ἄλλο μικρό, ὑποσχόμενος ὅτι σὲ τριάντα ἡμέρες θὰ ἐπήγαινε ἀπὸ τὸ ἕνα εἰς τὸ ἄλλο ἄκρο τοῦ στενοῦ.

Μὲ χαρὰν ἀνέκφραστη ἄκουσε ὁ Λὸκ τὴν πρότασι τοῦ ἕλληνος θαλασσοπόρου καὶ ὑπεσχέθη νὰ γράψῃ ἀμέσως στὴν Ἀγγλία περὶ αὐτῆς. Καὶ πράγματι χωρὶς καμμιὰ ἀναβολὴ ἔγραψε ἀμέσως στὸ μέγα θησαυροφύλακα Μπάρλεϊ, στὸν γεωγράφο Χακλάϊε καὶ σ' ἕνα ἄλλον σημαῖνον πρόσωπο, παριστάνων σ' αὐτοὺς πόσον ἐπωφελέστατο θὰ ἦτο γιὰ τὴν Ἀγγλία νὰ ἐγκολπωθῇ ἄνδρα σὰν τὸν Φωκᾶ· ἐτελείωνε δὲ τὴν ἐπιστολή του ζητῶντας 100 λίρας διὰ τὰ ἔξοδα τοῦ ταξειδίου τοῦ Ἕλληνος θαλασσοπόρου στὴν Ἀγγλία.

Ἀλλὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ζητήματα ὑψίστης σημασίας ἀπασχολοῦσαν τοὺς Ἄγγλους.

Ἡ ἀμυντικὴ ἕνωσις τῶν καθολικῶν ἡγεμόνων κατὰ τῶν διαμαρτυρωμένων καὶ προτάσεις μεγάλης σπουδαιότητος τῶν Κάτω χωρῶν πρὸς τὴν βασίλισσα Ἐλισσάβετ. Διὰ τοῦτο μολονότι ἡ πρότασις τοῦ Φωκᾶ εἶχε γνωσθῇ πολὺ εὐχαρίστως στὴν Ἀγγλία, ἡ ἀπόκρισις ἀργοπόρει. Ὁ Ἕλλην θαλασσοπόρος εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἀδημονῇ· Καὶ ἡ ἀδημονία του

ηὔξανε τόσο περισσότερο ὅσο ὁ πόθος τῆς ἐπιστροφῆς στὴν Πατρίδα δὲν εἶχε παύσει νὰ φλογίζῃ τὴν ψυχή του. Παρὰ τὴν δικαίαν ἀγανάκτησή του κατὰ τῶν Ἰσπανῶν καὶ τὴν ἐπιθυμία του νὰ φανῇ χρήσιμος στὴν ἀνθρωπότητα ποὺ τὸν παρακινοῦσαν νὰ ἐπαναλάβῃ, γέρων ἤδη, τόσον ἐπίπονο ταξεῖδι, ἐβιάζετο ὁ Φωκᾶς νὰ πατήσῃ τὸ γκυκό ἔδαφος τῆς πατρίδας του. Καὶ ἐπειδὴ ἀμφέβαλε, ἂν καὶ μετὰ τὴν παραδοχὴ τῆς πρατάσεώς του καὶ τὴν ἐκτέλεση τοῦ ταξειδίου, ἐπιζήση καὶ προφθάση νὰ ἰδῇ τὴν γῆν ποὺ τὸν ἐγέννησε καὶ ἐκείνους μὲ τοὺς ὁποίους τὸν συνέδεαν ἱεροὶ δεσμοὶ τῆς συγγενείας, δεκαπέντε ἡμέρας μετὰ τὴν συνομιλίαν του μὲ τὸν Λόκ, ἀνεχώρησε γιὰ τὴν Κεφαλλωνιά. Ἀπὸ τὴν Κεφαλλωνιά, ὅμως, δὲν ἔπαυσε ἀλληλογραφῶν μὲ τὸν Λὸκ καὶ ἐκφράζων πάντοτε τὴν προθυμίαν του νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ὑπόσχεσή του καὶ τὴν ἀνυπομονησία μὲ τὴν ὁποίαν ἐπερίμενε τὴν ἐκ τῆς Ἀγγλίας πρόσκληση.

Στὰ 1602 ὁ Λόκ, λαβὼν τὴν ἀπόκρισιν καὶ ἔχων ἤδη τελειώσει τὰς ἐν Βενετίᾳ ὑποθέσεις του, ἀνεχώρησε γιὰ τὴν Ἑπτάνησο γιὰ ν' ἀνταμώσῃ τὸν Φωκᾶ καὶ νὰ τὸν πάρῃ μαζί του στὴν Ἀγγλία. Ὅταν ὅμως ἔφθασε στὴν Ζάκυνθο ἐπληροφορήθη ὅτι ὁ περίφημος Ἕλλην θαλασσοπόρος ἦτο ἑτοιμοθάνατος.

Ἡ εἴδησις αὐτὴ κατελύπησε τὸν Λόκ. Μεμφόμενος τὰς περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι ἠμπόδισαν τὴν πατρίδα του νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν ἐμπειρίαν τόσον σπουδαίου ἀνδρός, ἐσκέφθη νὰ ἐπανορθώσῃ ἐν μέρει τὴν ζημίαν περιγράφων εἰς βιβλίον καὶ ἐκδίδων ὅσα ὡς λέγει, εἶχεν ἀκούσει νὰ τοῦ διηγῆται ὁ ἴδιος ὁ Φωκᾶς. Καὶ πράγματι μεταβὰς στὴν Ἀγγλίαν ἐξέδωκεν ἀμέσως τὸ βιβλίον ποὺ περιγράφει τὸ περιώνυμο ταξεῖδι καὶ τὰς ἀνακαλύψεις τοῦ Φωκᾶ.

Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ βιβλίου τούτου ἐγράφη ἀργότερα ὁ βίος τοῦ Φωκᾶ, ὑπὸ διαφόρων ξένων συγγραφέων καὶ ὑπὸ τοῦ Ἕλληνος ἱερέως Ἀνθίμου Μαζαράκη.

ΚΛΕΩΝ ΠΑΡΑΣΧΟΣ

ΚΡΑΝΑΗ, ΤΟ ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΝΗΣΙ ΤΟΥ ΠΑΡΙΔΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ

Ὑπὸ ΑΠ. Β. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ

Οἱ θιασῶται τῆς ἱστιοπλοΐας, τῶν περιπλανήσεων ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον καὶ τῶν ἀπολαύσεων ἀνὰ τὰ ἑλληνικὰ ἀκρογιάλια, ἀνάμεσα εἰς τὰς τόσας ἐναλλαγὰς εὐχαρίστων συγκινήσεων ποὺ τοὺς παρέχει ἡ ἑλληνικὴ φύσις δὲν πρέπει νὰ λησμονήσουν καὶ μίαν, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ὡραιότεροι ρωμαντικοὶ θρῦλλοι τοῦ ἑλληνικοῦ παρελθόντος ἐναρμονίζονται ὑπέροχα πρὸς τὴν ποίησιν τοῦ περιβάλλοντος. Ἂν ἀποφασίσουν νὰ κάμψουν τὸν Μαλέαν εἴτε μὲ κότττερα, εἴτε μὲ πλοῖα τῆς γραμμῆς, ἂς εἰσχωρήσουν εἰς τὸν Λακωνικὸν κόλπον καὶ ἂς φθάσουν μέχρι τοῦ λιμένος τοῦ Γυθείου. Ἐκεῖ θὰ εὑρεθοῦν εἰς τὸ ποιητικώτερο νησάκι τῆς Ἑλλάδος καὶ συγχρόνως εἰς τὸν τόπον ποὺ συνδέεται μὲ τὸν περιφημότερο ἔρωτα ἀπ' ὅσους ἀναφέρει ἡ ἱστορία. Πρόκειται γιὰ τὸ νησάκι Κρανάη, εἰς τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν Ὅμηρον ὁ Πάρις καὶ ἡ Ἑλένη ἐπέρασαν τὴν πρώτην γαμήλιον νύκτα, ὅταν τὸ ἔσκασαν ἀπὸ τὴν Σπάρτη γιὰ τὴν Τροία.

Τὸ ὅτι ὁ Πάρις καὶ ἡ Ἑλένη ἐπέρασαν τὴν πρώτην ἐρωτικὴν νύκτα, μετὰ τὴν πολύκροτον ἀπαγωγήν, εἰς τὸ νησάκι Κρανάη, τὸ γνωρίζομεν ἀπὸ ἕνα κομμάτι τῆς Ἰλιάδος, τὸ ὁποῖον ἴσως εἶναι τὸ ἀριστουργηματικώτερο καὶ ψυχολογικώτερο τοῦ ὁμηρικοῦ ἔπους. Ἀξίζει νὰ τὸ μεταφέρωμε εἰς τὴν ἔννοιά του. Ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος εὑρίσκεται εἰς τὸ κρισιμώτερον σημεῖον. Ὁ Πάρις καὶ ὁ Μενέλαος, οἱ ὁποῖοι, ὁ ἕνας μὲ τὴν θρασύτατη κλοπὴ τῆς ὡραίας βασιλίσσης τῆς Σπάρτης, ὁ ἄλλος μὲ τὸ πάθος τῆς ἐκδικήσεως, ἐπροκάλεσαν ἕνα εἶδος παγκοσμίου πολέμου τῆς ἐποχῆς, ἀποφασίζουν ἐπὶ τέλους νὰ μονομαχήσουν ὡς καλοὶ ἱππόται. Ἡ πάλη διεξάγεται μὲ λύσσαν καὶ ὁ Μενέλαος κτυπῶντας ἀλύπητα τὸν «αὐθάδη νέο, ποὺ παρεβίασε τὸ νόμο τῆς φιλοξενίας» κατορθώνει νὰ τὸν ἀφοπλίσῃ. Πρὶν τὸν θανατώσῃ, θέλει νὰ τόν σύρῃ μέσα εἰς τὸ στράτευμα τῶν Ἑλλήνων γιὰ νὰ τὸν ἐξευτελίσῃ. Ἀλλ' ἡ Ἀφροδίτη, ἀφοσιωμένη προστάτις τοῦ Πάριδος, τρέχει, τὸν περιβάλλει μὲ νεφέλην καὶ τὸν ἐπαναφέρει σῶον εἰς τὴν Τροίαν.

Ἡ Ἑλένη ὅμως, ποὺ παρακαλουθοῦσε ἀπὸ τὰ τείχη τὴν μονομαχίαν τῶν δύο συζύγων της, εἶχε γίνει ἔξω φρενῶν μὲ τὴν ἐπαίσχυντον αὐτὴ σωτηρία. Ὡς ὡραία γυναῖκα καὶ ἑπομένως κατ' ἐξοχὴν φιλάρε-

σκος καὶ ἐγωΐστρια, ἤθελε «λεβέντη καὶ παλληκαρᾶ» τὸν ἄνδρα γιὰ τὸν ὁποῖον ἐθυσίασε τὴν συζυγική της στέγη Εἰς τὴν ἀρχή, δὲν θέλει νὰ τὸν ἰδῇ μὲ τὰ μάτια της, κατόπιν τὸν περιλούει μὲ ὕβρεις. Γιὰ νὰ τὸν στενοχωρήσῃ μάλιστα ἀκόμη περισσότερον, ἐξυμνεῖ τὴν παλληκαριὰ τοῦ Μενελάου «ποὺ ἦταν κρῖμα ν' ἀφίσῃ τέτοιον ἄνδρα». Τὰ πράγματα, ὅπως βλέπετε ἐξετραχύνοντο, ἀλλὰ εὐτυχῶς ἡ Ἀφροδίτη ἐπεμβαίνει καὶ πάλιν διὰ νὰ ἐπιβάλλῃ σιγὴν εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς Ἑλένης. Ὡς ἐξαιρετικῶς μάλιστα ἔμπειρος εἰς τοὺς καλλιτέρους τρόπους συμφιλιώσεως τῶν ἐρωτευμένων ζευγαριῶν, ἡ θεὰ τοῦ ἔρωτος συνιστᾶ εἰς τὸν Πάριν καὶ τὴν Ἑλένην νὰ πᾶνε ἀμέσως νὰ πλαγιάσουν, ὁπότε μέσα εἰς τὰ χάδια θὰ ἐλησμονοῦντο ἡ σκηνὲς καὶ τὰ πείσματα. Ὁ Πάρις εὑρίσκει πρώτης τάξεως αὐτὴ τὴν ἰδέα καὶ βεβαιώνει τὴν Ἑλένη πῶς τῆς ἐπιφυλάσσει φιλιά, ἀγκαλιὲς καὶ ἐρωτικὲς θυσίες ἀνώτερες ἀκόμη ἀπὸ ἐκεῖνες τὶς ἀξέχαστες νύχτες, ποῦ ἐπέρασαν εἰς τὴν νῆσο Κρανάη, ὅταν τὴν ἔκλεψε ἀπὸ τὴ Σπάρτη. Καὶ ἡ Ἑλένη φυσικά, πρὸ τῆς δηλώσεως αὐτῆς, ἀφήνει νὰ ἐξατμισθῇ ὁ θυμός της. Ἰδοὺ τὸ σχετικὸ ἀπόσπασμα τῶν λόγων τοῦ Πάριδος, ἀπὸ τὴν Ἰλιάδα, μεταφρασμένο ἀπὸ τὸν Πάλη.

. . . Τί τέτοια φλόγα στὴν καρδιὰ δὲν ἔνοιωσα ποτές μου
μήτ' ὅταν σ' ἅρπαξα ἀπ' τὴ πανώρηα Σπάρτη
καὶ μὲ τὰ πελαγόδρομα ταξίδευα καράβια καὶ στὴν Κρανία
ἐκεῖ σ' ἔσμιξα στὴν ἀγκαλιά, ὅσο τώρα
σὲ λαχταράω κι' ἀποθυμιὰ γλυκειὰ μὲ κυριεύει.

Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν ἀμφιβολία ὅτι οἱ ποιητικοὶ θρῦλλοι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος τὸ νησάκι τῆς Κρανάης ἐθεωροῦσαν ὡς τὸν τόπον τῶν πρώτων ἐρωτικῶν συγκινήσεων τοῦ Πάριδος καὶ τῆς Ἑλένης.

Ἡ Κρανάη εἶνε ἕνα μαγευτικώτατο νησάκι μικροσκοπικό, τέσσαρες φορὲς περίπου μεγαλύτερο ἀπὸ τὴν πλατεῖα τῆς Ὁμονοίας καὶ εὑρισκόμενον ἀπὸ τῆς ἀκτῆς τοῦ Γυθείου εἰς ἀπόστασιν μήκους μόλις τοῦ τρίτου τῆς ὁδοῦ Σταδίου. Ἄλλοτε ἦταν γεμᾶτο ἀπὸ μαράθους καὶ γι' αὐτὸ ὠνομάζετο Μαραθωνῆσι. Σύμφωνα μάλιστα πρὸς κάποιο τοπικὸ θρῦλλο, ὅταν ὁ Πάρις ἔφθασε μετὰ τὴν ἁρπαγὴ εἰς τὸν λιμένα τοῦ Γυθείου, ἡ ὡραία βασίλισσα μετενόησε γιὰ τὴν πρᾶξιν της, δὲν ἐννοοῦσε νὰ ἐπιβιβασθῇ εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἐζητοῦσε νὰ ξαναγυρίσῃ εἰς τὴν Σπάρτη. Ἐπειδὴ ἦταν βράδυ, ὁ Πάρις τῆς ἔστρωσε νὰ κοιμηθῇ εἰς τὰ μαράθια τοῦ νησιοῦ. Ἀπὸ τὴν μεθυστικὴ ὅμως μυρωδιά των ἐξεχάστηκε τόσο στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Πάρι, ὥστε τὸ πρωῒ οὔτε σκέψις πλέον τῆς ἦλθε νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὸ ὡραῖο βασιλόπουλο τῆς Τροίας!

Ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἡ Κρανάη ἔγινεν ἰδιοκτησία τῶν μπέηδων τῆν Μάνης Γρηγοράκηδων, οἱ ὁποῖοι ἔκτισαν καὶ ἕνα γραφικώτατον ἀρχοντικὸ—εἶδος μικροῦ φρουρίου τὸ ὁποῖον σώζεται ἀκόμη. Ὅταν, μετὰ τὴν ἀνεξαρτησία, τὸ Γύθειον, ἀπὸ ἐρημικὴ ἀκτὴ ἐξελίχθη εἰς ὡραίαν πόλιν, πρωτεύουσαν τῆς Λακωνικῆς, ἐπίνειον τῆς Σπάρτης καὶ σημαντικὸν ἐμπορικὸν κέντρον, ἔγιναν πολλὰ ἔργα ἐξωραϊστικὰ τοῦ λιμένος καὶ ἡ Κρανάη συνεδέθη διὰ βραχίονος μὲ τὴν παραλίαν. Ἔκτοτε ἡ Κρανάη ἔγινεν ὁ τακτικὸς περίπατος τῶν Γυθεατῶν, οἱ ὁποῖοι κάτω ἀπὸ τὶς γέρηκες ἐληὲς καὶ μέσα εἰς τὴν ὁλοπράσινη χλόη παρακολουθοῦν τὸν χειμῶνα τῆς ἀγρίας φουρτούνας τὰ πελώρια κύματα ποὺ σπάζουν εἰς τοὺς γύρω βράχους, καὶ τὸ καλοκαῖρι ἀπολαμβάνουν τὴ δροσιὰ τοῦ Λακωνικοῦ κόλπου. Τὴν ὥρα τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, ὅπως καὶ κατὰ τὶς σεληνοφώτιστες νύχτες, τριγυρίζουν τὶς ἀκτές του βαρκοῦλες μὲ νεαροὺς κανταδόρους καὶ παθητικοὶ ἦχοι κιθάρας σμίγουν εἰς τὴν σιγαλιὰ τῆς νύχτας μὲ τὸν φλοῖσβο τοῦ κύματος, τὸ κελάϊδημα τῶν πουλιῶν καὶ τὸ ἐλαφρὸ θρόϊσμα τῶν φύλλων τῶν δένδρων. Ὁ τεράστιος φάρος ποὺ ἔχει στηθεῖ εἰς τὸ νησὶ γιὰ νὰ ὁδηγῇ τὰ πλοῖα εἰς τοὺς λιμένας, ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους καὶ ὡραιότερους φάρους τῆς Ἑλλάδος, μέ τὸν περιστροφικό του προβολέα πλημμυρίζει στὸ φῶς κατὰ διαστήματα τὴν πάλλευκη πόλι τοῦ Γυθείου, ξαπλωμένη μὲ νωχέλεια εἰς τὶς πλαγιὲς τσῦ Κουμάρου καὶ κάπου-κάπου προδίδει σκιές ζευγαριῶν ποὺ κινοῦνται κάτω ἀπὸ τὰ δένδρα τοῦ νησιοῦ...

Ὅλα αὐτὰ γιὰ νὰ τονίσωμε, ὅτι τὸ περίφημο αὐτὸ νησάκι τοῦ Λακωνικοῦ κόλπου, δὲν ἔχασε ἀκόμη οὔτε τὴν ποίησί του, οὔτε τὴ ρωμαντική του ἀτμόσφαιρα. Καὶ ὅσοι θὰ ἀποφασίσουν νὰ ἐπισκεφθοῦν τὴν Κρανάη δὲν θὰ στερηθοῦν καὶ τὶς ρωμαντικὲς ἀπολαύσεις. Ἂν μάλιστα πρόκειται τὸ ταξεῖδι νὰ ἔχῃ σχέσιν καὶ μὲ κάποιο εἰδύλλιον, ἴσως ἀποκομίσουν τρυφερὰς ἀναμνήσεις παρομοίας πρὸς ἐκείνας ποὺ ἐχρησίμευον, ὅπως ἀφηγήθημεν, νὰ διαιωνίζουν τὸν ἔρωτα τοῦ Πάριδος καὶ τῆς Ἑλένης.

ΑΠ. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ